RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI
SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN
AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES, XXVII.

Q 7497. Wt. 6086. a

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

MATERIALS FOR THE HISTORY

OF

THOMAS BECKET,

ARCHBISHOP OF CANTERBURY,

(CANONIZED BY POPE ALEXANDER III., A.D. 1173.)

EDITED

BY

JAMES CRAIGIE ROBERTSON, M.A.,

CANON OF CANTERBURY.

VOL. VI.

(EPISTLES, CCXXVII.—DXXX.)

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:

LONGMANS & Co., PATERNOSTER ROW; TRÜBNER & Co., LUDGATE HILL;

ALSO BY

PARKER & Co., OXFORD; AND MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;

A. & C. BLACK, AND DOUGLAS & FOULIS, EDINBURGH;

AND A. THOM & Co., DUBLIN.

1882.

Printed by
Eyre and Spottiswoode, Her Majesty's Printers.
For Her Majesty's Stationery Office.

CONTENTS.

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

Vol. IV.

Page 270, note [8]. The words "Ad præsagium . . . declarabunt" are from Grim (vol. ii. p. 360).

Vol. V.

Page xii, line 2, for *Pater*, read *Patri*.
„ xvi, line 8. The reference [1] ought to be transferred to the end of the preceding paragraph.
„ xvii, line 12, for *ad*, read *and*.
„ xxviii, line 15 from bottom, for *xviii.*, read *xvi*.
„ 29, line 25, *quo virtus tua te vocat* is from Horace, Ep. II. ii. 37.
„ 34, note [a]. The letter for which Jaffé gives the date 1165–9 is No. 145, which begins with the same words as Ep. 22. And the same authority refers some letters of the pope written from Anagni, to October 1170. But these corrections throw no light on the difficulty to which the note mainly relates.
„ 47, line 2 from last of text, for *que*, read *quæ*.
„ 97, line 7, for *aut*, read perhaps *ante*.
„ 117, line 28, for *vestræ*, read *vestra*.
„ 127, line 17 of text, for *sunt*, read *sint*.
„ 202, line 11, after *Mercurii* insert [a].
„ 275, note [b], line 8, for *33*, read *339*.
„ 360, note [6], last word, for *contempa*, read *contempta*.
„ 464, line 30, for *multarum*, read *multorum*.
„ 473, line 20, insert ? after *despexit*.
„ 477, line 12, insert ? after *qui*.
„ 497, lines 6, 7, "*cudetur . . . ista*" is from Terence, Eun. II. iii 90.
„ 542, line 24. Give reference to Ovid, Heroid. ix. 1, "Gratulor "Œchaliam titulis accedere nostris."

EXPLANATORY NOTICE.

A general introduction serving as a guide to the three volumes, of which the present is the second, of the Becket correspondence will be found at the beginning of Vol. V. of these *Materials for the History of Archbishop Becket*, but it is necessary in this place to explain, in a few words, how it happens that in a set of eight volumes an index is found, unsymmetrically placed and out of due course, at the end of the sixth.

As the last sheet of this sixth volume was passing through the press the Rev. Canon Robertson, the editor, was attacked by a sudden and, after a short interval, fatal illness, which gave him no opportunity of explaining why he had determined to assign to his index a place apparently so unsuitable. It is probable that his reasons may be traced to the fact that, feeling conscious of his failing powers, and apprehending that some successor would have the responsibility of conducting the seventh volume through the press, he desired to cut oft by a distinct boundary that part of the work which he had executed with his own hand. Whatever might have been the late editor's motive, it has been thought best to leave his index in the place which he selected for it. By this course it will be indicated that the editors to whom the compilation of the seventh and eighth volumes is entrusted will be alone responsible for the carrying out of their respective tasks. As to the seventh volume, which will contain the whole remainder of the Becket correspondence, the editor's duties will not be onerous, seeing that Canon Robertson's MS. is now ready for the printer. The arrangements for producing the eighth volume have already been explained on the first page of the introduction to Vol. V.

Q 7497.

EPISTOLÆ AD HISTORIAM
THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI
PERTINENTES.

CCXXVII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD MAGISTRUM RADULFUM NIGRUM.

(Z. i. 104; O. 88; Lup. i. 109; Jo. Sar. Ep. 180.)

Magistro Radulfo Nigro Joan. Saresb.

Failure of attempts at restoration.

Excusationem qua diuturnitatem silentii purgare studuistis, sicut probabilis est, ita probatam habeo et acceptam,[1] sciens dilectioni vestræ nequaquam diligentiam defuisse, sed ipsi diligentiæ non astitisse fortunam. Eo autem de diligentia clarius liquet, quod post diuturnam et odiosam mihi moram caritatis vestræ sedulitas ad instructionem meam compegit omnia quæ ex opinione vestra nobis obesse potuerunt[2] vel prodesse. Et licet quædam eorum per alios ante cognoverim, nullus tamen sic speciatim[3] universa peregit et singula. Fuerint[4] autem vera omnia quæ[5] audistis (licet plurima[6] falsa esse non ambigam)—quid aliud sine salutis dispendio facere possum, quam quod ex testimonio conscientiæ præscribit ratio, et ipse officii mei necessitas inexorata compellit? Nonne cum

[1] *et acceptam*, om. L.
[2] *vobis . . . poterunt*, G; *potuerunt*, Z, L.
[3] *spectatim*, O.
[4] *Fuerunt*, G.
[5] *quæ*, om. G.
[6] *plura*, Z.

ad domini regis curiam accessissem, in omni humilitate offerens quamcumque satisfactionem jura permitterent, vel voluntas sua mihi indiceret, honestate incolumi, exclusus sum a forma pacis, quæ tunc magistro Philippo oblata est et allata? Quidnam erat ulterius faciendum? Nunquid possessiones mihi pro lege Dei[1] violenter et crudeliter ablatæ, (quod secure protestor coram Deo, qui, velit nolit mundus, judicaturus est causam istam,) tam turpi erant commercio redimendæ, ut jurarem me observaturum consuetudines quas lex Dei condemnat, et omnem archiepiscopo meo obedientiam abjurarem? Possent hæc ad subversionem fidei meæ sufficere; sed tamen ulterius processum est in ea quæ etiam ab adversariis honestius essent tacita quam expressa. Non itaque in regem ista refundo, sed in eos qui se animum ejus plenius nosse dicebant, erantque (ut jactitabant) interpretes voluntatis ejus. Ipse enim me audiente non dixit quod aut meam aut ipsius dedeceat honestatem; in eoque[2] solo ipsum possum arguere, quod cum responsum flagitarem, de dispendio rerum[3] et temporis conquerens, sic detorquebat verbum ut tam majestati et honestati suæ quam meæ necessitati esset usquequaque inutile. Sciens ergo et prudens pro instantia temporis ab eo diverti, ut innocentiæ, necessitati, et verecundiæ meæ prospicerem, immo et causæ Dei; reversurus tamen, Deo propitio, siquando (quod spero) mihi cum indemnitate conscientiæ et famæ recta apparuerit pacis via. Alioquin ante mihi mortem inferat temporalem pius Jesus, quam ipsum pro pace vel gratia hominis recuperanda scienter offendam.

Appeal of the bishops. Sed tu multas proponis difficultates. Primo, quod ecclesia Anglorum, in arcum pravum conversa, calcaneum erigit adversus Dominum; et episcopi sub

---

[1] *Dei*, om. O.
[2] *que*, om. L.
[3] *rerum*, om. L.

appellationis prætextu malitiam suam nituntur colorare, et evacuare sententiam quæ de sedis apostolicæ judicio emanavit. Sed profecto, si Deus nobiscum est —immo, quia per misericordiam suam nobiscum est, propter se patientibus et proscriptis, quia ei in causa ista ex conscientia nostra decrevimus famulari usque ad mortem—plures nobiscum sunt, quam cum illis. Certumque est amodo quod episcopis imminet labor et dolor, nisi salubriori consilio acquiescentes pacem ecclesiæ, quam non prodendam sed custodiendam susceperunt, citius studeant reformare. Rex in imperatore confidit, et in captione domini papæ, quam ei vaticinantur prophetæ Baal, falsa videntes et stulta, quia non loquuntur a Domino. Sed ita Achab deceptum esse memineris, et, dum speraret victoriam, hostium gladiis corruisse. Sapiens interim audiat a Catone,

"In morte alterius spem tu tibi[1] ponere noli;" Dion. Cato, Dist. i. 19.

præsertim innocentis et domini, cujus diem prævenire vel voto, parricidii instar est. Sed Deo auctore dominus papa prosperatur, et capto nuper Albano, sicut certissime constat, dilatati sunt gressus ejus; cum e—contra Theutonici tyranni et hæresiarchæ sui vias sepiat Deus quotidie spinis, et, quod dissimulare non possunt, eorum minuantur vires, et evanescat auctoritas. Quod audistis de Siculo, falsissimum esse dicunt milites Remenses, qui stipendiarii ejus fuerunt anno integro, et pridie reversi sunt.

The Vezelay censures disregarded.

Quod illi non evitantur quos dominus Cantuariensis denuntiavit excommunicatos, non tam ipsum lædit quam illos qui eis communicant. Ipsi viderint qua conscientia communicent; et qui excommunicati sunt, qua innocentia aut negent aut excusent crimina quæ eis impinguntur. Ego scio, quod neque in ferenda

[1] *tutus* (for *tu tibi*), L.

sententia præsens fui, neque de consilio meo aut de conscientia lata est. Et necdum, Deo teste, quosdam eorum qui notati[1] sunt novi, neque, quod meminerim, vidi. Tentabo utique, ut consulitis, archiepiscopum flectere pro archidiacono Pictavensi, si tamen intellexeritis quod ad pacem ecclesiæ possit proficere labor meus. Alioquin probrosum esset et turpe, patrem circumvenire et dominum. Sed nostis quod, cum hoc ab anno præterito egerimus, nec semel nobis responsum est ab archidiacono unum verbum. De itinere autem vestro quid consulam, nescio. Sed iter præcise dictarem, nisi quia non video quomodo a participio excommunicatorum possitis abstinere. Nam quoniam sententiam meruerint, nobis[2] aliquatenus, sed illis ex testimonio conscientiæ plenius liquet. Eum qui seminat inter fratres discordias detestatur anima Dei; quid ergo eum qui cum Idumæo satellite persequitur (I. Reg. xxii) sacerdotes, et tabernaculi Domini succendit vicum, et gladio principis in Leviticum ordinem debacchatur? In hoc ergo articulo consulite conscientiam, et aliquem religiosum et discretum arbitrum adhibete; et cum effuderitis[3] cor vestrum in conspectu ejus, sequimini quod Dominus inspirabit.

Si vero vos ad curiam suadentibus amicis contigerit proficisci, archidiaconum, quem diligitis, et ego, quatenus permittit sinceritas caritatis, tota mente veneror et amplector, persuadete ut, juxta quod propheta monet, reflectat oculos mentis ad suas et domini sui vias, et ponat cor super illas, et non amodo subjiciat ei mollia, sperans in incerto divitiarum, et variis lenocinantis fortunæ blandimentis. Memineritque quia[4] summis stare diu negatum est, et ante ruinam exaltatur cor. Nam quantumcumque dissimulet, novit sententiam pastoris, justa sit an injusta, esse timendam. Quid

---

[1] *notati*, Z; *vocati*, L.
[2] *vobis*, Z.
[3] *effuderis*, O.
[4] *quia*, Z; *quod*, L.

multa? Si potes Loth esse in Sodomis, Joseph in aula Pharaonis, Chusai in colloquiis et consiliis Absalon, Abdias in obsequio Achab et consortio Jezabel, si Daniel in Babylone, illuc salubriter tibi et illis proficisceris, quibus persuadebis ut custodiant innocentiam et videant æquitatem, quoniam sunt reliquiæ homini pacifico. Et cum injusti simul dispereant, salus justorum exspectatur a Domino, qui fidelis est in promissis, et electos suos supra id quod possunt tentari non patitur, sed eis universa coopera[n]tur in bonum. Iter et actus tuos dirigat Dominus.

Psalm xxxvi. 37.

CCXXVIII.

Joannes Saresberiensis Radulfo Nigro.

(O. 89; Z. i. 105; Lup. i. 110; Jo. Sar. 181.)

Fides et devotio tua testimonium habent majus Joanne, quæ non verborum strepitu, sed operum exhibitione clarescunt. Nam et Jesu veritas (cujus utinam sic imitatores simus sicut sumus et professores,) attestationem operum testimonio Joannis præfert, non hoc quidem condemnans ut reprobum, sed illud tanquam probabilius sui innotescentia[1] censuit præferendum. Siquidem opera cujusque testimonium perhibent de eo; et arbor nec ex sui proceritate[2] et robore, nec ex ramorum multitudine et venustate, nec ex ubertate foliorum et condensitate, sed ex fructuum utilitate pensatur. Cum ergo tu nihil omiseris ex contingentibus, et fidei tuæ ac devotionis fructus, etsi non pro voto, plane pro tempore præcesserit[3] et speretur, cur ad allegationes caritatis adstruendæ oratio tua progreditur? Si eam vis esse fidelibus commen-

---

[1] *innocentia*, O.
[2] *parvitate*, *L.*
[3] *processerit*, *L.*

datam, acta agis; si infidelibus, nihil. Unus autem et singulariter unus est cui eam desidero commendari, sed non tam allegationum ornatu et phantasmatibus dictionum, quam caritatis sinceritate, et vitæ continentis et affectuosæ orationis instantia. Et quidem ex his locis tibi arbitror provenisse, ut amico nostro Hugoni responderes id quod, etsi imperitis rerum videatur afferre dispendium, conscientiæ tamen et salutis procul dubio compendium affert. Unde et studiis tuis congratulor, quem agnosco ex signis perspicuis in urbe garrula et ventosa, (ut pace scholarium dictum sit,) non tam inutilium[1] argumentorum locos inquirere, quam virtutum. Nam qui argumentorum multiplices locos et sedes credit, et virtutum nullos, garrulus utique potest esse et vanus, sed procul dubio non dialecticus, immo nec philosophus est.

As to avoidance of excommunicates.

Ut tamen a generalibus ad specialia transeam: quod archidiaconi Pictavensis, dum excommunicatus est, quidquid tibi offeratur, detrectas inire consortium, laudo quod Deum homini, temporalibus æterna, prætulisti. Sed ut sine præjudicio verioris sententiæ loquar, et canonum reverentia salva sit, distinctionem in participatione cum excommunicatis sentio admittendam. Nam qui malitiæ eorum communicat, se ipsum quoque anathematis obligatione condemnat. Cæterum in his quorum[2] cautio specialis videtur,—osculo scilicet, et[3] mensa, oratione, et salutatione,—personarum et rerum multiplex (ut arbitror) differentia attendenda est. Aliter enim hæc professionem perfectionis habentes, aliter imperfecti, declinant;[4] aliter qui necessitate urgentur, aliter expediti. Nam perfectus nulli unquam excommunicato communicat, nec etiam in verbi commercio, quin ei denuntiet culpam quare ipsum oporteat evitari; quanto magis ergo in mensa,

[1] *inutilium*, Z, by interlineation; *utilium*, L.
[2] *quorum*, Z, marg.; *quatuor*, L.
[3] *et*, om. L.
[4] *determinant*, L.

vel in ecclesia et similibus? Unde Helyseus a rege Juda super exitu expeditionis conventus, et Joram rege Israhel, quem noverat esse idolatram,[1] respondit: "Vivit Dominus, in cujus conspectu sto, quod si non "vultum Josaphat regis Judæ erubescerem, ne[2] atten- "dissem quidem te, nec respexissem."

Ecce quia propheta, in perfectionis gradu constitutus, ob alterius reverentiam necessarium, quod quærebatur,[3] divinæ voluntatis, quamvis idolatræ culpa, ut oportuit, denuntiata, revelauit arcanum. Naaman vero Syrus, etsi curatus[4] a lepra, et verum Deum agnoscens et confitens, nullum perfectionis gradum assecutus, de sancta terra duorum burdonum onus deferens secum, ab eodem Helyseo obtinuit ut ei orationibus domini sui, quod ex necessitate officii cogebatur, liceret assistere, et Dei gratiam non demereri. Ait enim: "Quando "ingreditur dominus meus in templum[5] Remmon,[6] "ut adoret, et illo[7] innitente super manum meam, "si adoravero cum eo in eodem loco, precor ut ig- "noscat mihi Dominus servo tuo pro hac re." Dixitque Helyseus, "Vade in pace." Patet hinc, quatenus imperfectos urget interdum reverentia publicæ potestatis. Ex quibus quæ tibi auserim suadere colligo, ut si præfatus archidiaconus tuum vult habere consortium, accedas ad ipsum exploraturus quatenus apud ipsum possis proficere, et ei quod fides exigit familiariter et in aure denunties, ut meminerit se Christianum esse, et sententiam qua innodatus est vereatur, et præ omnibus mortalibus timeat Illum qui potest corpus et animam mittere in gehennam. Utinam cum rege, et tam isto quam aliis omnibus excommunicatis, sint aliqui viri timentes Dominum, qui eos familiariter

---

[1] *idolatam*, V.
[2] *nec*, L; *ne*, Z; *non*, Vulg. (IV. Reg. iii. 14).
[3] *quærebat*, L.
[4] *est*, ins. Z.
[5] *templum*, O, Vulg. (IV. Reg. v. 18); *in templo*, L.
[6] *Remon*, V, O.
[7] *et illo*, Z (Vulg. l. c.); om. L.

et amice statuant contra faciem suam, et revocent ab impietatibus suis. Quod si ille[1] te, quia Christianus es, vocare destiterit, Christus, quem in te lædit,[2] dispendium hoc facillime et felicissime, nisi merita tua præpediant, poterit compensare. Salus enim justorum a Domino est, qui protegit eos in tempore tribulationis.

CCXXIX.

Joannes de Saresberia magistro Waltero de Insula.[a]

(O. 78; Z. i. 90; Lup. i. 93; Jo. Sar. 190.)

Promeruerat quidem humanitatis vestræ sedulitas, et exhibitio promptissimæ liberalitatis, ut omnem vobis aut vestris obsequendi opportunitatem gratanter arriperem, et, si alio modo nequeam, saltem devotionis meæ sinceritatem salutationis indicio protestarer. Nullus enim nostratum est, cui, cum omnes rerum circumstantias diligentius metiar, me recolam amplius debitorem. Unde silentium meum merito fuerat arguendum, nisi multarum et probabilium rationum suffragio purgaretur; quas utique jure prætenderem accusanti, si nimium[3] non constaret inter vos et nos chaos magnum esse firmatum, ita ut nobis impossibile, vobis autem difficile, sit ad amicos[4] transire vel mittere. Inimicus homo hoc fecit, et in Ydumæa zizaniorum sementem non cessat spargere: et jugi laborat in-

Against king Henry's advisers.

[1] *ille*, om. L.

[2] *ledit*, Z, with *vel odit* interlined; *edit*, V; *odit*, L.

[3] *nimium*, O, V, Z; *nimirum*, *L*, G.

[3] *nos*, *L*.

[a] For Walter de l'Isle, see a note in the Gall. Rer. Scriptores, xv. 537. He had been sent by king Henry into England after the conference of Chinon. See Vol. v., p. 385.

stantia, ut angelos[1] præsides ecclesiarum evellat a laude Dei. Quasi vulpes in deserto prophetæ ejus qui sequuntur spiritum suum et nihil vident. Hi sunt qui carissimum dominum suum, magnum principem, subvertere conati sunt, mansuetudinem ejus succendentes felle malitiæ, et rationis aciem exstinguentes consiliis toxicatis. Eripiat eum Deus de manibus eorum, et subjiciat sibi, ut principatus ejus et Deo placitus sit, et quietus, et jucundus gerenti, et ecclesiis quarum patronus est et populis lætus esse valeat et fructuosus. Scio utique quia, si redierit ad cor, placabit Dominum suum, sponsum ecclesiæ, satisfactione condigna, et a cruore innocentum potestatis suæ gladium revocabit, ut ei propitietur Deus, et non exquirat sanguinem eorum ab ipso et domo ejus. Si exsules et proscriptos Dei contemnit, quia pauperes sunt, meminerit quia talium patronus est Christus. Ad ulciscendum pauperis Nabuthæ[2] sanguinem delevit IV. Reg. ix.
Deus domum Achab et Jezabel. Saul, quia, consulente et procurante Doech Idumæo, custode mulorum, gladio regni, qui ad sacerdotii tuitionem regi commissus est, sacerdotes appetiit, et Nobe vicum eorum delevit, in se provocavit gladium Dei, quo et ipse et domus ejus II. Reg. xxi.
allophylorum ministerio irreparabiliter deleti sunt, generi suo relinquentes titulum hæreditatis, quo ad Gabaonitarum precem, quorum gentem inter sacerdotes Doech, regiæ indignationis minister, afflixerat, patibulo legatur affixum. Et adhuc respicit Deus in orationem humilium, et non spernit preces eorum. Qua spe ducti proscripti pauperes orant, et Deo, pro quo patiuntur, auctore, jugiter orabunt, ut serenissimus dominus rex condignos fructus pœnitentiæ faciat, et iram declinet imminentem.

Interim dispensationem Domini æquanimiter tolera-

---

[1] *Anglos*, O.

[2] *Naboht*, Z, with *vel Nabuthe* interl.

mus, certi quod nihil nobis nocere poterit, si boni, id est divinæ legis, æmulatores fuerimus. Non enim ut criminosi patimur, quod publice notum est nisi his qui laborant ut non sapiant quæ Dei sunt, sed affligimur ut Christiani. In quo et te, dilectissime, nos gaudemus habere consortem; non quidem tuo (quod nefas esset) insultantes rejectui, sed congratulantes virtuti. Nam et tu fidei tuæ fecisti fidem, et temporalium jacturam contempsisti, dum sectareris honestatem et satisfaceres caritati. Quid, dilecte mi, obstupescis? quid mussitas? quid lucernam niteris obfuscare? Crimen tuum mundo innotuit; omnes de te unam sententiam ferunt: et (ne te diutius protraham,) evangelicum implesti virum, pro fratre animam ponens, dum te pro justitia maluisti condemnari, quam alium, cui virtus obedientiæ reputanda videbatur, in crimine, si verum fateretur, accusari. Sed nec ille (ut vulgo dicitur) fidem et obedientiam ausus est profiteri, nec tu, quod gaudenter amplector,[1] diffiteri dignatus es fidei et obedientiæ titulum.

Cum ergo gratis virtus fidei sit in te punita, aut potius probata, per hominem,[2] nunquid perfidia prævaricatorum et calumniatorum iniquitas non condemnabitur apud Deum? Deus mihi testis [est][3] quoniam doleo tibi[4] regis sigillum esse subtractum. Sed eodem judice fateor, quia malo te in hac conditione versari, quam illud perfidia aut etiam quacumque nota turpitudinis redemisse. Sit ergo nunc, amice Dei, qui meus a multis[5] diebus fuisti, consolatio tua, quæ mea[6] et mihi coexsulantium est, innocentis conscientiæ testimonium, qua nihil in vita potest esse jucundius. Siquidem illa

Juven. xiii. 3. "judice nemo nocens absolvitur,"

[1] *amplector*, Z. marg., G; om. L.
[2] *homines*, G.
[3] *est*, G; om. Z, L.
[4] *Christi regis*, G.
[5] *a multo fuisti tempore*, O.
[6] *me*, G.

quæ et vermem immortalem et ignem inexstinguibilem parit, aut, ut verius dixerim, perenniter fovet. Non enim conscientiæ[1] sed culpæ est partus iste, quem semper a te Deus faciat alienum. Si de me quæris, sano et incolumi suffragatur negotiatio litterarum, exspectanti misericordiam Domini in affluentia illorum quæ natura deposcit, aut conviventium mores. Coexsulat mihi frater meus, mecum ad omne tuum in Domino promptus obsequium. Cum autem ad præsens aliud nequeamus, salutationis et devotionis munus offerimus, per te dicentes salutem quibus noveris expedire, et nominatim clericis aulæ qui nec ex nomine excommunicati sunt, nec excommunicatorum participatione.

CCXXX.

Joannes Saresberiensis Nicolao de Monte Rothomagensi.

(O. 104 ; Z. i. 152 ; Lup. i. 152 ; Jo. Sar. 194.)

Notam ingratitudinis jure contrahit, quem ad promerendum amorem et obsequium beneficiorum memoria non accendit. Et quidem tanto uberior debetur gratia, quanto cumulatius et frequentius ad nec meritum nec merentem a sola divite vena innatæ liberalitatis beneficia præcesserunt.[2] Sed unde mihi, dilecte et omni jure et merito diligende, ut humanitati tuæ[3] condigna liberalitatis compensatione respondeam? Exsulo, proscriptus sum, expositus paupertati, coexsulantium mihi magis quam propriis incommodis urgeor, et eorum quæ in pressuris ecclesia Dei patitur a me nihil

[1] *fons scientie,* Z ; *fons conscientie,* O.

[2] *præcesserunt,* Z, G ; *processerunt,* L.

[3] *tuæ,* om. L.

alienum. Sed in his[1] omnibus Deum mihi propitium sentio, cujus muneris est ut exsilium pro justitia subeam libens, rapinam bonorum meorum pro fide, si necessarium est, gaudenter[2] excipiam, nec angustias timeam, aut erubescam ignominiam paupertatis, discipulus et professor pauperis Christi, certus ab ipsius veritatis oraculo, quod tristitia nostra vertetur in gaudium. Fidelis enim est, nec patietur pupillos suos et pusillos tentari supra id quod possunt, sed ad gloriam suam faciet ut humilium tentatio eis transeat in profectum. Cæterum unde mihi interim, amicorum dulcissime, ut tuæ respondeam liberalitati? Eam namque dissimulare non possum, quam totiens expertus loquor, cujus beneficia totiens mei senserunt, quotiens opportunitas data est ut tuæ caritatis solatio fruerentur. Quod itaque possum ad præsens, gratias devotione maximas ago, indubitanter[3] exspectans ut miserationi vestræ respondeat in misericordia uberi, Cui in nobis beneficiorum pecuniam dedistis ad usuram. Hoc enim solum est honestum fœnoris genus, et quod usurarum et totius avaritiæ condemnatrix pagina veritatis non modo absolvit, sed centupli mercede remunerat. Nam
Prov. xix. 7. et hoc Salomon in Proverbiis testatur, dicens, "Fœne-"ratur Domino, qui pauperis miseretur; et vicissitu-"dinem suam reddet ei." Temporaliter quidem quatenus expedierit, plenissima autem[4] retributione in vita æterna. Quod si Divina dignatio eatenus desideriis meis satisfaceret, ut benefactoribus meis sua auctoritate et meo ministerio vicem duceret rependendam,[5] votorum temporalium summam mihi fere[6] omnino viderer assecutus. Sed quid de pace nostra sentiam, non plane video, aliis asserentibus eam despera-

[1] *his*, om. L.
[2] *gaudent*, V; *gaudenter*, O, Z; *gaudens*, L, G.
[3] *indubitanter*, Z, G; om. L.
[4] *autem*, om. *L*.
[5] *rependendam*, O, Z, *L*; *respondendam*, V.
[6] *ferre*, V, O, Z; *fore*, *L*; *fere*, G.

tius elongari, eo quod dominus rex prosperatur in viis suis, aliis e contra dicentibus quod ei pax non displiceret, si honesta reconciliationis occurreret forma. Et hoc utique crediderim citius, eo quod vir prudens hanc ipsam successuum facilitatem et copiam debet habere suspectam, et viarum suarum conscius tutus esse non poterit, si injuriando ecclesiæ et pauperibus Christi Deum sibi[1] reddiderit inimicum. Sed Deo propitiante[2] non faciet quod principatus sui gloriam debeat obfuscare, nec contra Deum præsumet de facilitate aut potius[3] fallacia successuum, qui meminit quoniam "equus fallax est ad salutem." Asael[4] velocitate cervos, ut refert historia, anteibat, et pernicitate currendi capreis prævolabat, sed quia agilitati nimis indulsit, hostem persequens[5] fugientem, eum coegit ut instanti fatalem inferret plagam, qui fatum disposuerat declinare per fugam. Fugit interdum Christus a facie persequentis; sed væ impœnitenti, in quem[6] provocatus torvo respicit oculo. Saluta socios curiales qui excommunicati non sunt.

CCXXXI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Saresberiensis.

(Z. i. 161; Lup. i. 161; O. 109; Jo. Sar. 183.)

Conjecture as to authorship of the appeal.

Litteras, quas ad consolationem vestram, et sublevationem ecclesiæ, post longum tandem exsilium et proscriptionem vestri et vestrorum omnium, vobis patri suo filii Cantuariensis ecclesiæ, fratres et coepiscopi vestri, nuper transmiserunt, diligentius relegens,

---

[1] *sui*, O.
[2] *prospiciante*, V.
[3] *potius*, O, Z; *etiam*, L.
[4] *Hazael*, *L.*
[5] *præferens*, O, Z; but *persequens* agrees with *persequebatur* in II. Reg. ii. 19.
[6] *quo*, O, Z.

nihil probabilius ex earum inspectione[1] potui opinari, quam eas consilio Achitophel, quem credibile est in[2] perniciem fidelium ab inferis rediisse, per manum Doech[3] Idumæi, sitientis adhuc sanguinem sacerdotum, et quærentis et insatiabiliter persequentis animam Christi, qui in electorum fide et[4] caritate vivit, fuisse dictatas. Sic enim pervertunt omnia, ut cuivis vel parum intelligenti perspicuum sit mentem earum longe esse ab opinione communi. Sed a veritate longius distat; namque omnes blanditiæ et exquisiti colores eo tendunt, ut sub appellationis prætextu jure videatur subvertendus esse viculus sacerdotum Nobe, qui vertitur in *latratum*,[a] significatque pastorum ecclesiæ diligentem custodiam, ne[5] post hanc conspirationem eorum quisquam in grege Domini audeat vigilare, et luporum imminentium prædicationis officio propulsare furorem. Ait Salomon in Proverbiis, quia "Melior est "finis orationis quam principium." Sed profecto finis hujus[6] principio deterior est. Siquidem in initio salutem optant, profitentur obedientiam; et utinam utrumque fideliter, ut contra prohibitionem Dei non loquantur bona cum proximo, et mala sint in cordibus eorum. Subinde amaras sed (unde gratias agendum est Deo) falsas, et quas captivus a piratis consuevit porrecto audire jugulo, subtexunt historias, quibus justificant causam impii et dicunt bonum malum et malum bonum, unde per consequentiam rationis
Joann. xix. 12. tandem videantur inferre, "Reus est mortis qui con-"tradicit[7] Cæsari." Nonne ille[8] quem præfiguravit

[1] *inscriptione*, Z, with correction; *inscriptione*, L.
[2] *in pern. fidelium*, om. L.
[3] *Doeth*, G.
[4] *ex*, *L*.
[5] *ut ne*, G.
[6] *huic*, L.
[7] *contradixit*, L.
[8] *illum*, O.

[a] "Nobe, *latrans*." Hieron. de Nominibus Hebr. (Migne, xviii. 795).

Achitophel, Judas proditor, non modo Judæis in nece Christi, sed et scribis nostris[1] et Pharisæis, proditionis et parricidii relinquens exemplum, ad Christum sic[2] accessit humili salutatione honorans Dominum et Magistrum, dicens "Ave, Rabbi," Ei[3] quem verbo prodebat et osculo? et[4] subinde cum gladiis et fustibus militum, quibus isti freti sunt, fugatis discipulis et dispersis, trusit ad principes sacerdotum, ut illic argueretur, et a[5] falsis convinceretur testibus, paternas, quæ et avorum sunt, evacuare leges, et leges Cæsaris impugnare, quia suam Deo imaginem, deducta ratione Cæsaris, docebat esse reddendam; ut reus videretur impietatis, quia obloquebatur, reclamabat, immo et repugnabat iniquitati. Dicunt enim, (sed qua conscientia, viderit Deus et judicet,) "Domi- Vol. v. pp.
" num regem non quidem nunquam peccasse dicimus, 411–2.
" sed semper paratum Domino satisfacere, confidenter
" dicimus et prædicamus." Nunquid non facies meretricis facta est eis, et frons adamante durior, ut non erubescant confidenter (ut aiunt), prædicare innocentiam hominis, cujus malitiam et iniquitates novit, prædicat, et detestatur Christianus orbis? Convenerunt eum, ut dicitur, episcopus[6] Londoniensis et Herefordensis, quibus se (ut aiunt) ad omnem justitiam Ib. 412.
obtulit. Nonne episcopus Londoniensis ille est qui The bishop
primus in Anglia scidit ecclesiæ unitatem, quod omnes of London.
noverunt, et archiepiscopandi, quod plurimi suspicantur, ambitione tractus, totius discordiæ fomes inprimis exstitit et incentor? Nonne stylus ipse convincit Achitophel et Doech, quorum spiritu plenus est, in hac epistola expressisse, communicatis his quæ fingere potuit ex spiritu suo, qui neutro eorum in talibus rerum

---

[1] *vestris*, L.
[2] *sic*, O, Z; om. L.
[3] *Et*, L.
[4] *et*, om. L.
[5] *a*, om. V, Z.
[6] *episcopus*, O, V, Z; *episcopi*, L.

experientia comprobatur inferior? Nam et loquela ejus ipsum manifestum facit. Nec curo de mendaciis quæ super introitu vestro interserere ausus est, quia præsens audivi et vidi. Solus ille verbum electionis vestræ gratum non habuit, qui præ cæteris omnibus, (quod ex multis claruit et claret indiciis,[1]) ut in sedem vestram induceretur, adspiravit. Non tamen diu obloqui ausus est, aliis arguentibus ambitionem et impudentiam ejus. Quidquid ergo haberet animi, quem de conscientia judicat Deus, in primis eligentium fuit, et electioni factæ fere omnibus plus applausit. Quid dicam de Herefordensi, nisi quod aliquamdiu, etsi non magni, stetit tamen alicujus nominis umbra, antequam sciretur quis esset? Nunc[2] autem sub obtentu ejus, quia litteratus creditur ab his qui litteras ignorant aut ipsum, suam volunt impii malitiam picturare, ut videatur consentaneum rationi quidquid litteratus et antiquus dierum episcopus approbaverit.[3] Ergo istis duobus respondere, vel sententiæ eorum adquiescere, est transire omnino in sententiam Londoniensis, ac si in Cæsarem compromittatur[4] et Bibulum. Ethici siquidem meministis:

Bishop of Hereford.

"Non Bibulo quidquam nuper, sed Cæsare gestum
"est;
"Nam Bibulo gestum consule nil memini."

Sueton., Jul. Cæsar, 20.

Qua autem impudentia dixerunt, et, ne verba in ventos evanescerent, scripserunt, quod omnibus falsum esse innotuit, quia rex, quem impatientissimum esse nullus ambigit, "gratum habet cum corripitur, et dulce "putat obsequium, cum monetur ut corrigat si quid "deliquit in Deum?" "Si quid," inquiunt, ac si

Vol. v. p. 412.

[1] *judiciis*, *L.*
[2] *Hic*, *L.*
[3] *approbaverit*, O; *approbavit*, L.
[4] *compromittatur*, O, Z; *comprontatur*, V; *computaretur*, *L.*

dubium sit eis illum deliquisse in Dominum, qui ecclesiæ libertatem impugnat, avitas perversitates evangelio Christi præfert et sanctionibus patrum, et, (ut de vobis taceam et clericis, quos injuste proscripsit,) qui mulierculas et parvulos in cunis, innocentes omni solatio destitutos, non tam crudeli sententia quam insania compulit exsulare; qui schismatis furorem jam pene sopitum excitavit et roboravit, et resuscitata procella, quæ jam plurimum detumuerat, navem apostolicam, quantum in ipso est, cum Christo submersit,[1] immo et adhuc mergit. Quidnam, quæso, ducunt in crimine, qui hoc[2] esse innocentiam gloriantur? Aut numquid hæc probationibus indigent, quæ mundus agnovit, quæ in suis doloribus et tormentis indesinenter sentit[3] ecclesia, quæ quotidianis rerum experimentis luce clarius patent? Sed si "corripi dulce putat obsequium," planum est eos amplioris esse perfidiæ, qui dominum suum, cujus obsequio corpus devoverunt et animam, tam enormiter patiuntur errare. Sane impletum est in eis hodie propheticum illud, "Quasi vulpes in deserto prophetæ Ezech. xiii. 4.
"tui, Israel," cum ad subversionem ecclesiæ qui prophetarum in ea locum tenent dolositatis suæ multiplices laqueos[4] texant. Dulce salutationis[5] præmittunt alloquium, devotam profitentes obedientiam, auxilium et consilium promittentes, ut transeuntes per nubeculas rationum, et verbis legitimis abutentes in dispendium legis, tandem inferant, "Reus est mortis, crucifige, "crucifige eum. Neque nobis[6] reservetis hunc, sed Ba"rabbam." Ecce quam salutem patri desiderant, qua[7] fidei devotione debitam[8] adimplent obedientiam, qua diligentia pacem inter regnum et sacerdotium cupiunt

[1] *submerserit*, O.
[2] *hi* (*hujusmodi?*), O.
[3] *et*, ins. *L.*
[4] Om. O.
[5] *solutionis*, O.
[6] *nobis*, O, Z; *eum*, V; *enim*, *L.*
[7] *qua*, Z; *quam*, L.
[8] *debitam*, O; om. L.

reformari. Et quidem hæc tam vobis quam omnibus causam et historiam proscriptionis nostræ intelligentibus dicta esse non dubito ex abundanti; sed impietatis et doli, impudentiæ et falsitatis, attendens cumulum, profecto nec animum nec calamum potui continere. Nam etsi natura negat, facit indignatio verbum [1] adversus malitiam et impudentiam eorum, quorum
Juv. i. 149. "omne in præcipiti vitium stetit," ut nequitiæ eorum vix aliquid possit addere, aut etiam excogitare, quamlibet subtilis et in malis inveniendis arguta posteritas. Sed quid in his moror? Retribuat eis Deus, et plane, nisi veritas ipsa (quod impossibile est), vertatur in falsitatem, retribuet abundanter facientibus et foventibus nequitiam istam. Vos autem, ut mihi visum est, litteris et malitiæ eorum prudentissime et elegantissime respondistis, et argutias eorum, diu excogitatas et elaboratas, velut aranearum cassiculos validissimis rationibus dissolvistis. Et licet grandiuscula sit epistola, quæ tamen necessaria sola exsequitur, vellem tamen vos circa unum articulum, qui et verus et notus est, diligentius institisse, scilicet ut [2] ostenderetis patientiam quam diu in silentio [3] habuistis, et sollicitudinem quam paci reformandæ adhibuistis, regem sæpius cum omni humilitate revocando per litteras, et nuntios domini papæ, per vestros [4] transmarinos et cismarinos, per fratres Templi et Hospitalis, per regem et optimates regni Francorum, et tandem in propria persona accessistis ad colloquium ejus, et sustinuistis repulsam. Cæterum quia episcopi vestri scribunt et confidenter prædicant eum "ad omnem justitiam et debitam satis-"factionem esse paratum, et etiam satisdare volentem, "si ratio exegerit," mihi et quibusdam aliis amicis vestris videtur consilium ut evocetis episcopos, et

---

[1] *verbum*, O, V, Z; but perhaps we ought to read *versum*, after Juvenal, i. 79.

[2] *ut*, om. *L*.

[3] *in silentio*, om. *L*.

[4] *nostros*, L.

nominatim illos qui litteras signaverunt,[1] et Saresberiensem, qui de injusta suspensione conqueritur, et Wigorniensem qui est principium generationis vestræ in Domino, et si qui sunt alii quorum utilem credatis esse præsentiam, et experiamini an fida sit testificatio, prædicatio, et scriptura eorum. Vocati autem in virtute obedientiæ fortasse non venient, licet inobedientiam nulla unquam tueatur appellatio; sed causa vestra liquidior erit, si falsitas et malitia eorum fuerit revelata. Non tamen arbitror omnes episcopos, sicut nec personas in diœcesibus constitutas,[2] quas fallax claudit inscriptio, huic malitiæ consentire, cum certum sit, aut saltem videatur esse probabile, in tanta ecclesia decem et octo episcopatuum adhuc inveniri vel illos decem quorum contemplatione Deus interim insulæ parcit, ne cum sororibus suis, quarum imitatur luxuriam et impietatem, funditus deleatur. Licet enim aliqui plus justo taceant, et quacumque consideratione dissimulent, credo tamen aliquos in episcopis et multas personas de puritate[3] fidei et conscientia bonorum operum sperare et exspectare regnum Dei. Nam et Joseph fidelis inventus est in domo Pharaonis, Loth justus mansit in Sodomis, Chusai[4] in consiliis Absalon utiliter versatus est, Daniel innocenter præfuit in Babylone, Abdias in consortio Achab et Jezabel, dissimulans cum dolore quod emendare non poterat, prophetas Domini in atriis[5] latitantes salubriter exhibens, clementiam Dei et gratiam prophetiæ patientia longa promeruit. Unde commodum arbitror, ut si chaos, quod inter nos et patriam nostram firmatum est, permiserit, hanc epistolam nostram ad singulos episcopos et celebriores ecclesias transmittatis,

See vol. iii. p. 259.

---

[1] *litteras signaverunt*, O; *litteras significaverunt*, Z, with correction to *signaverunt*; *literis hæc significaverunt*, L.

[2] *constitutas*, om. *L*.

[3] *pietate*, L.

[4] *Cusi*, O.

[5] *atriis*, O, V, Z, L. Perhaps *antris* (=speluncis, III. Reg. xviii. 13).

ut nutantium[1] firmetis fidem, et omnium provocetis affectum. Crebris etiam scriptitationibus singulos episcopos in spiritu mansuetudinis et lenitatis sollicitetis ut redeant ad cor, et meminerint conditionis suæ. Et in omnibus provideatis[2] ne quid vestrum[3] arrogantiæ aut immoderationis prætendat imaginem. Ad hæc, accepi ab his qui Herefordensem episcopum se[4] familiarius nosse dicunt, quod, dum versaretur in scholis, laudis avarus erat, et tantus amator gloriæ quantus pecuniæ videbatur contemptor esse. Putatur itaque quod nihil illum magis movere posset, quam si eum magistri scholarum et viri religiosi, utpote prior Sancti Victoris et similes, quos in Gallia familiares habuerat, socordiam ejus, qui sperabatur redempturus Israel, suis litteris excitarent, et animarent ut nunc ostendat episcopum quem in scholis depingere consuevit, et, a se propellens vitia quæ in aliis arguebat, amissam redimat famam. Idem etiam de Wigorniensi consulitur. Ego tamen nec de ipsis bene spero, nec de rege Francorum, (quod sicut cætera in aure dictum sit,) cum ad supremæ necessitatis articulum ventum fuerit, præsumo supra modum; nec de ecclesia Romana, cujus mores et necessitates nobis innotuerunt, multum confido. Utique dominus papa vir sanctus et justus est, et dominum Albertum,[5] ut a plerisque dicitur, imitatorem habet. Sed ejus sunt necessitates tot et tantæ,[6] tanta aviditas et improbitas Romanorum, ut interdum utatur licentia potestatis, procuretque ex dispensatione quod reipublicæ dicitur expedire, etsi non expediat religioni. Timeo ergo ne appellationis diem oporteat exspectari, et, cum eo ventum fuerit, ne qui diligunt munera, sequantur retributiones. Metior[7] enim angustias tem-

[1] *imitantium, L.*

[2] *prævideatis, L.*

[3] *vestram*, L. (The word is contracted in the MSS.)

[4] *se*, om. *L.*

[5] *Albertum*, Z; *abbatem*, L.

[6] So Z; *tot necessitates et tanta aviditas*, L.

[7] *Vereor, L.*

poris, et circumstantias nostras et aliorum. Nostris, immo Christi et ecclesiæ, adversariis decretum est ut nos vulnerent et confodiant spoliis nostris; quibus si interim vexatio data fuerit ad intellectum, fortasse proniores erunt, metu laborum et sumptuum, ad pacem reformandam sibi et nobis. Nam hoc ipsum malitiam eorum et audaciam nutrit, quod nobis solis laborantibus, illi in opulentia et voluptatibus suis hactenus quieverunt. Et quia humanum nobis deest auxilium, tota mentis intentione confugiamus ad Deum,[1] ut a præsentibus et imminentibus malis expediat, et scuto miserationis suæ circumdet nos veritas ejus.

CCXXXII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

O. 18.

Fraternitatis tuæ litteras[2] consueta benignitate susceptimus sicut illius quem sincera mentis affectione diligimus, et inter reliquos fratres in Christi visceribus carissimum reputamus. Inde est quod nos precibus tuis inducti petitionem dilecti filii nostri nobilis viri comitis P[hilippi] et alias petitiones tuas benigne admisimus, et eas curavimus effectui mancipare, cupientes admodum et optantes in hoc et in aliis honori tuo deferre, et preces tuas, in quibus cum Deo et justitia possumus, libenti animo exaudire.

Petitions as to Philip of Flanders and others granted.

---

[1] *Dominum*, G.

[2] *literis*, MS.

---

[a] This letter is connected with that which precedes it in O (Thom. Ep. 317, ed. Giles), and which is dated from the Lateran, Aug. 25. The object of that letter was to confirm count Philip's marriage with Elizabeth, daughter of the count of Peronne.

CCXXXIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Arnulfus [Lexoviensis episcopus].

(Arnulf. ed. Giles, 37 ; Z. i. 178 ; L. i. 178 ; O. 121.)

Profes-sions of adhesion.

Domino et patri suo carissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Arnulfus, fidelium ejus minimus, in Spiritu fortitudinis scientiæ consilio regi.

In otio laborioso constitutus, nullum aptius credidi mihi remedium fore quam vobis, pater, aliqua scriptitando[1] tamquam præsenti loqui, qui tamen jugi meditatione, dilectione singulari, præsens, totum mei cordis hospitiolum merito vendicastis. Placeat igitur serenitati vestræ a seriis ad nostras nænias ad horam converti, et his pro me scriptis paullulum temporis indulgere, qui pro vobis[2] innumera aliis legenda (utinam tam efficaciter quam diligenter) conscripsi. Nec æstimet quisquam hæc de curiositatis superfluo vane procedere, quæ et sollicitudo filialis de statu patris optans[3] instrui dictat, et propriæ necessitatis causa suggerit, non minimum suo patrono saltem exposita reportatura solatium. Laboriosum, inquam, mihi est otium, quod eo[4] gravioribus animum molestiis pulsat quo minor rebus gerendis materia subest, et rarior negotiandi me excitat occasio; ut cum propheta merito dicam, "Ecce in pace" ista "amari-"tudo mea amarissima." In ipso etenim, ut ita dicam, actionum silentio, familiari quadam inquietudine tumultus suboritur cogitationum, longe multiplicius occupans, infestius detrahens, altius evertens, præsertim cum mihi ipsi contrarius positus sim, et velut in partes divisus, illud in me sapientis experiar,

Isai. xxxviii. 17.

---

[1] *scriptando*, V.
[2] *nobis innumero*, V.
[3] *optans*, O, A ; om. L.
[4] *eo*, Z ; *et*, al.

quia "nulla pugna gravior quam illa in qua idem "qui vincit vincitur." Hinc me præteritæ felicitatis urit memoria; summum enim infelicitatis genus est fuisse felicem. Hinc præsentis adversitatis non tam premit angustia quam rubor confundit, ob quam et fratres mei elongaverunt [1] a me, et noti mei quasi alieni recesserunt a me. Quodque gravius est, facti [2] sumus opprobrium vicinis nostris, judicantibus ad oculum, subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt. Noverat hoc qui dixit, Boët. de Consol. Philos. ii. pr. 4.

"Nil [3] habet infelix paupertas durius in se,
"Quam quod ridiculos homines facit." Juvenal. iii. 152–3.

Ad exaggerandam demum tantæ confusionis ignominiam opponitur eorum non solum impunitas, verum et gloria, qui hujus turbationis vel actores exstiterunt vel incentores, insultantium nobis, et quasi dicentium, "Hi sunt qui, suam justitiam statuere volentes, "justitiæ regis noluerunt esse subjecti. Propterea "dati sunt in captivitatem, et possessiones eorum in "manus inimici." Ob quos mundanæ protervitatis motus sub æquitatis normam [4] redigendos, cum veterum auctoritas exquisitissimis assertionibus multimodo labore desudaverit, dementiæ arguendus esset, si quis eorum rationibus vel auderet refragari, immo vel approbare detractaret. Veruntamen cum ad ipsum passionis dolorem recurritur, sensus præponderat auditui, sensualitas præjudicat rationi; et sic aut incurritur tædium vitæ, ut signipotens ille prophetarum eximius clamet, "Obsecro, Domine, tolle animam meam," aut boni propositi via forte deseritur, ut et David, vir secundum cor Domini, dicat, "Mei autem pæne moti "sunt pedes, effusi sunt gressus mei, quia zelavi III. Reg. xix. 4. Psalm. lxxii. 2–3.

---

[1] *se*, ins. *L*, G; om. V, O, Z. (Jerem. ii. 5.)

[2] *facti*, O, Z, G (Psalm. lxxviii. 4); om. L.

[3] *Non*, L, G; *Nil*, O, Z.

[4] *norma*, Z.

"super iniquos, pacem peccatorum videns." Quod si in his et aliis viridibus lignis, utpote secus aquarum decursum plantatis, abundanti videlicet Spiritus Sancti gratia debriatis, hujus confusionis vices aliquantulæ turbationis causam cernimus exstitisse, Jesu bone! in nobis aridis, (vel, ut verius dicam, putridis,) quid fiet, quibus illa fontis æterni vena tot saxorum obstruitur oppositione, quot peccatorum ponderibus aggravamur? Nam etsi magnam ex scripturæ sacræ lectione, velut David in cithara psallens, Christus[1] in nobis consolationem operetur, cum tamen ab ea vel vacare necessario cogimur, vel torpere negligenter, quasi cithara reticet, et spiritus nequam, quem carnalem sensum non incongrue dicimus, suum Saul, id est, concupiscentiam nostram, superbiæ cæterisque vitiis deditum, rursus[2] exagitat, nec exstirpari facile est ad plenum, quod tam crebris assultibus pullulat[3] redivivum. In hac sane justissimi[4] Creatoris area multa confuse miror, et conqueror accidere, in qua libertas servire videtur, fortitudo succumbere, servitus dominari, et postremo vilissima pedissequarum, nec minimæ[5] virtutum respectu digna, fortunam dico, ipsi reginæ justitiæ potenter imperat, vim infert, injurias irrogat, tormenta multiplicat, proprium ejus, quod est unicuique suum reddere, quantum in ipsa est, evacuat, et quodcumque sibi libitum, in eam confidit et arrogat impune licitum, dum solvendos ligat, ligandos solvit, nocentes exaltat, innocentes premit. Suum quippe innocentiæ esse quis abnuat triumphalis præmium coronæ? Quid hac, Deus bone, confusione prodigiosius? Quid hoc prodigio mirabilius? Quid hoc mirabili vel efficacius ad nocendum[6] vel nocentius[7] ad

[1] *Christus*, O, Z; *Christi*, L, G.
[2] *russus*, V.
[3] *pullulat*, O, V, Z; *repullulat*, *L*, G.
[4] *a*, ins. V.
[5] *vel minimo*, interl. Z.
[6] *nocendum*, O, V, Z; *movendum*, *L*, G.
[7] *nocentius*, Z; *innocentius*, L, G.

subvertendum? Unde non immerito illa sapientis lacrymosa conquestio,

> "Heu gravem sortem quoties iniquo [iniquus] Boët. ii. metr. 6.
> "Additur sævo gladius veneno!"

Et Salomon, "Cum impii sumpserint principatum, gemet populus." Prov. xxix. 2. Ac ne forte in affluenti tritaque materia prolixa nimis evagetur oratio, redeundum est ad cor. Et ne sermo sobrietatem excedat, aut mens a scrupulosa quæstionum crepidine in præcipitium devolvatur erroris, utrobique cavendum ne forte in Creatorem velle refundere videamur quod ex nostra in nobis minus est infirmitate; sub Cujus oculis nullus motus temerarius, nullus eventus fortuitus, quoniam in sapientia cuncta disponit ab æterno provisa. Quæ profecto rerum dispositio non ideo minus ordinata, quia causa ejus nobis incognita, immo eo[1] majori prosequenda fidei pietate, quo ab humanæ rationis cognitione remotior. Judicia Dei abyssus multa, quam[2] solus Ille novit qui abyssos intuetur, et sedet super cherubin. Tandem a generalitate ad id quod me specialiter contingit descendendum est, et de ea sorte, quæ me cæterosque vestros[3] pariter involvit, conquerendum, sed frustra; quia nec casus noster sublevantem invenit, nec querela consolantem ex omnibus caris nostris, fortior in me de die in diem tribulationum tempestas insurgit, et aliquid calamitati meæ superaddidit hodierna quod non habuit hesterna, et de crastina vereor, ne et ipsa fiat hodierna deterior. Dominus Rothomagensis aggravavit manum suam super me, quia vos in persecutores nostros justa animadversione vestram aggravastis. Illud tantillum beneficii quod anno præterito mihi gratis promiserat, in præsenti negat. Gratis dico pro tempore, licet mihi debitum pro ratione. Temporalis

---

[1] *eo*, O, Z; *et*, L.
[2] *quam*, O, V; *quæ*, Z, L.
[3] *vestros*, O, Z; *nostros*, L.

principis, quam[1] timet, prætendit offensam, qui potius æterni Judicis cuncta cernentis attendere debuisset sententiam, "Deo potius obediendum quam hominibus," et illud, "Mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus." Et fortassis in his omnibus nulla posset ratione dolor mitigari; neque enim dedit mihi Deus cor lapideum, ut percussus non sentiam, attritus non doleam, nisi et in primis me digna factis recipere, et peccata mea multa graviora meruisse cognoscerem, et ad vos, pater sanctissime, respectum haberem, qui voluntarie sustinetis quod ego coactus; immerito,[2] quod ego meritus; de cujus plenitudine totum mihi defluxerat quod in præsenti videbar habere. Ad cujus potentiæ[3] gloriam nec ipsi potentes poterant, nec ipsi sapientes noverant, aspirare. Sane patet[4] quia universa hæc tanquam nihil habens[5] in Christo possedistis, qui[6] corde eorum affluentiæ nullatenus apposito, ea pro Christo ingruente necessitate fortiter abjecistis. Et iterum Joseph in manu mulieris impudicæ pallium reliquit, adolescens rejecta sindone nudus profugit a persecutoribus Christi, dum vos præelegistis, abjectis (ut dictum est) rerum temporalium sarcinulis, quasi quibusdam ad iter vestrum impedimentis, nudus et expeditus crucem vestram tollere,[7] Christum sequi, in domo Dei abjectus esse, quam cum sæculo gloriari, et in tabernaculis peccatorum habitare. Ita ut illud[8] propheticum et evangelicum in auribus meis proclamare non tam ore quam opere videamini, "Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Domino spem meam. Et quid prodest homini, si mundum universum lucretur, animæ vero[9] suæ detrimentum patiatur?" Hic est serpens æneus, ad quem, tenta-

---

1 *quam*, L.
2 *sum in merito*, *L*, G.
3 *potentiæ*, O, G; *pænitentiæ*, L.
4 *patet*, G, Z; *pater*, L, G.
5 *habens*, O, Z; *habentes*, L, G.
6 *qui*, O, V, G; om. *L*.
7 *extollere*, O.
8 *illud*, V, Z, G; om. *L*.
9 *vero* (Matth. xvi. 26), O; *autem*, L.

tionibus velut serpentibus vulneratus, respectum habeo. Hæc est petra, ad quam curarum aculeis obsitus, velut spinosus erinaceus, spero refugium; petra enim refugium erinaciis. Alioquin vivus absorptus inter mortuos, desperatos scilicet,[1] qui Deum non laudant, habitassem,[2] deputatus essem cum his qui in inferno sunt. Respiciens fui[3] ad[4] adjutorium hominum, et non est. Vere maledictus homo qui confidit in homine, et qui ponit carnem brachium suum. Superest igitur ut in Eum solum respiciamus cui soli derelictus est pauper, qui solus laborem considerat et dolorem. De cætero unum est, pater, (ut salva pace vestra loquar,) quod omni tribulatione gravius sustineo, impatientius porto, vehementius doleo; quod, cum sæpissime nuntios vestros discurrentes videam, nec litteras visitationis, nec saltem verba salutationis, per ipsos ex parte vestra recipiam. Status vester adeo mihi absconditus ac si nunquam a vobis visus, vel (quod Deus avertat!) vobis essem invisus; nec de vobis mihi scire datur aliquid nisi[5] quod publicaverit fama, ut tunc demum mihi novum adveniat cum apud alios fuerit antiquatum. Mementote, pater, quia ego sum qui vobiscum pondus diei et æstus sustinui. Novit Deus quod totis viribus in conscientia pura vobis affui; utinam tam discrete quam devote, tam feliciter quam fideliter. Alii, quotquot fere vobiscum sunt, in labores meos introierunt, lætantur præsentia vestra, reficiuntur verbo, eriguntur exemplo; nec invideo. Non rogo temporale subsidium, quia sufficit mihi paupertas mea. Non quæro nisi ut invocetur tantummodo nomen vestrum super me, et gratiæ vestræ securus vivam, quæ hac tempestate mihi super aurum et lapidem pretiosum multum desiderabilior, et dulcior super mel et favum. Liceat mihi

Ps. ciii. 18.

---

[1] *videlicet*, O.
[2] *habuissem*, O.
[3] *eram*, Z.
[4] *ad*, om. L.
[5] *nisi quod*, O, Z; *quod non*, L.

saltem per internuntium audire quod aliis videre datur, ut vel afflicto domino meo condoleam, vel consolationis et spei, si qua est, particeps existam, sicut et ærumnæ, sicut[1] et laboris. Me sæpius ad vos ire volentem revocat, (Deus scit,) non tam itineris difficultas, quam ne his apud quos utcumque sustentamini oneri sim, cum magis vobis expediat paucis esse contentum, quam tumultu circumstrepentium inquietari. Agite ergo, pater, agite constanter, quia non inchoanti sed perficienti corona debetur, juxta illud, "Finis, non "pugna, coronat." A sacrificio vestro cum Abraham (Gen. xv. 11.) aves abigatis usque in vesperum, ne laborem vestrum volatilis gloria tollat, nequando dicat inimicus vester, "Prævalui adversus eum." Omnia opera vestra referatis ad Deum, ut benedictionem mereamini, quia "Beatus, qui tenebit et allidet parvulos suos ad (Psalm. cxxxvi. 9.) "petram," id est, ad Christum opera sua referet, et in Ipso probabit, qui est lapis offensionis et petra scandali. Ne credatis omni spiritui, sed prius probate utrum ex Deo sint. Sermo jactantiæ, actus præceps, procul sint a vobis. Cum summa gravitate et in consilio omnia faciatis, ut modestia vestra nota sit omnibus hominibus. Et sic in Eo vincetis, qui ait, "Confidite, ego vici mundum." Quod Ipse vobis con- (Joann. xvi. 33.) cedat, qui solus[3] omnia potest, cujus causam agitis, Jesus Christus Dominus noster. Carissime pater et domine, bene valete.

---

[1] *sicut*, Z; *sic*, L.
[2] *abigatis*, O, Z; *abigens*, L, G.
[3] *solus*, V, Z; om. L, G.

CCXXXIV.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO JOANNES DE SARESBERIA[a] [SEU POTIUS GIRARDUS PUCELLE].

(Z. i. 106; Lup. i. 111; Jo. Sar. 191.)

Proposueram paternitati vestræ non scribere, quia scripti vestri vicissitudo mihi negata est. Verumtamen circumspectionis vestræ prudentiam attendens magis approbo vestræ considerationis in non scribendo industriam, quam quasi amicam quandam in scribendo dispensationem. Facto enim magis quam scripto, rebus magis quam verbis, beneficio magis quam suaviloquio, filii ad obsequia paterna sunt invitandi. Siquidem secundum leges sæculi obsequiis paternis filii sunt deliniendi,[1] non obligatoriis pactionibus astringendi. Visis autem litteris quas regi Angliæ et quas suffraganeis vestris direxistis, exsultavi gaudio magno pro fervore et justo zelo vestro[2] pro ecclesia Dei, quo inardescitis; quod saltem in hoc periculoso tempore aliquis invenitur, qui pro injuriis ecclesiæ, pro membris Christi, quæ Ipse[3] glorioso sanguine suo redemit, in servos nequitiæ, in hostes veritatis, in persecutores Christiani nominis, ferrum cum beato Petro pro nomine Christi stringere non dubitat. Laudo zelum vestrum[4] et propositum, laudo severitatis vestræ et districtionis[5] censuram, quam adversus improbos mores exercetis. Sed attendo quod scriptum est, "Capite languescente

Approval of the archbishop's letters.

---

1 *deleniendi*, L.
2 *vestro*, V, Z; *tuo*, L.
3 *ipse*, Z; *ipso*, L.
4 *vestrum*, V, Z; om. L.
5 *districtionis*, V, Z; *discretionis*, L.

---

a As this letter was written from Cologne, and for other reasons, it seems probable that it ought really to be ascribed to Gerard la Pucelle. Hist. Littéraire de la France, xiv. 303; Froude, iv. 216.

"cætera membra redduntur infirma.[1]" Attendo suffraganeos vestros qui defecerunt in die belli, immo erexerunt cervicem inobedientiæ, et se adversarios statuerunt. Quid igitur solus faciet qui non habet sublevantem neque cooperatorem? Si tamen Dominus pro nobis, nemo proficiet contra vos. Ipse enim reprobabit cogitationes et machinationes injustas episcoporum Angliæ, et dissipabit concilia principis. Scripsit autem rex Angliæ domino Coloniensi[2] Henricum Pisanum et Willelmum Papiensem in Franciam venturos ad novas exactiones faciendas, ut undique corradant et contrahant unde papa Alexander in urbe sustentetur. Alter, ut nostis, levis est et mutabilis, alter dolosus et fraudulentus, uterque cupidus et avarus: et ideo de facili munera cæcabunt eos,[3] et ad omnem injustitiam incurvabunt. Audito eorum detestando adventu statim vehementer formidare cœpi præsentiam eorum causæ nostræ[4] multum nocituram; et ne vestro ac vestrorum sanguine gratiam regis Angliæ redimere non erubescant. Hoc itaque consulo, ut per regem Francorum et per Cistertienses circa hunc articulum ita præveniantur, ut, etiam si velint, in hac parte non possint perverse agere. Confidite tamen et in justitia vestra, et bona fides in spe certa vos foveat. Papa enim Alexander indubitanter obtinet; filius enim Siculi, in paterno regno confirmatus, ei ad omnem nutum assistet. Et vindicta Dei manifesta[5] desævit in medio principum Alemanniæ. Conspiraverunt nunc multi principum contra ducem Saxoniæ; quod tamen imperator pacificare contendit. Coloniensis etiam in partem adversariorum cedit, deficiens a societate quam cum duce contraxerat. Sed et Coloniensis, cum convocatis militibus accinctus esset ad eundum in Italiam, arreptus est duplici tertiana, et ea adeo laborat, ut quasi certum

Two cardinals expected.

State of Germany.

Illness of Reginald of Cologne.

[1] *infirma*, V, Z; *languida*, L.
[2] *Coloniensi*, Z; *Coloniæ*, L,
[3] *eos*, V, Z; om. L.
[4] *nostræ*, V, Z; *vestræ*, L.
[5] *manifesta*, Z; *manifeste*, L.

sit[1] eum ante hiemem ire non posse. Promisit autem mihi in hac ægritudine sua, quod si ipse in Italiam non iverit, sive imperator iverit sive non, consilio Cistertiensum et regis Francorum et vestro se committet de facienda pace cum papa Alexandro; et ita proponit ordinare, ut quodammodo cogatur a clero suo id facere. Istud in confessione vobis scribo, sicut patri et domino, ut sit absconditum penes vos donec videamus si res aliquem habitura sit effectum. Si a debitis meis fuero liberatus, etiam non vocatus a vobis redibo. Medio tamen tempore, si vobis in aliquo me intellexero necessarium, semper ad redeundum paratus ero. Vale.

CCXXXV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Jocelinum Saresberiensem episcopum.

(Thom. Ep. 147.)

Thomas venerabili fratri Jocelino Saresberiensi salutem.

Noverit Deus quam sincera dilectione et caritate personam vestra amplexati sumus, quantumque honorem vestrum et profectum in Christo affectavimus et procuravimus. Vos autem econtra, ut pro certo accepimus, (quod tamen non sine dolore scribimus,) in contemptum domini papæ et nostrum, et forte in proprium dispendium vestrum et ordinis periculum, et manifeste agitis, nec suspensionis sententiam, quam ob inobedientiam in vos exercuimus, aliquatenus observatis. Quod quam detestabile sit, et exemplo etiam perniciosum, vestram minime credimus latere prudentiam. Unde et scire vos volumus quia nisi errata corrigatis, et de duplici jam inobedientia maturius satisfaciatis,

The bishop had disregarded his suspension,

---

[1] *sit*, L; *est*, Z.

nos ulterius minime dissimulare poterimus quin tantos excessus gravius puniamus. Miramur etiam admodum quod scitis Willelmum capellanum nostrum in parochia vestra incarceratum teneri in vinculis, nec inde justitiam aliquam hucusque exercuistis. Unde et fraternitati vestræ in virtute obedientiæ, apostolica auctoritate, sub anathematis interminatione præcipiendo mandamus, quatenus ipsemet a divinorum celebratione cessetis, et totam parochiam vestram cessare faciatis, quamdiu idem Willelmus in vinculis vel captione tenebitur, nec ante interdictum solvatis quousque sæpe dictum Willelmum a captione noveritis esse solutum, sedique apostolicæ et nobis et ipsi super tam enormi flagitio fuerit plenarie satisfactum. Vale.

and allowed William the chaplain to be imprisoned in his diocese, which is therefore interdicted.

CCXXXVI.

HENRICO REGI ANGLIÆ GILEBERTUS LONDONIENSIS EPISCOPUS.

(A. 233; C. 357; O. iii. 31; Z. i. 103; Lup. i. 106; G. Fol. 273.)

Domino[1] suo carissimo, illustri Anglorum regi Henrico, frater G[ilebertus], Lundoniensis ecclesiæ minister, pie salutantis affectum et fideliter obsequentis officium.

Requesting the king to help the bishop of Salisbury against the primate.

Venerabilem fratrem nostrum dominum Saresberiensem episcopum vestræ, domine, sublimitati digne duximus commendandum; quem vobis[2] utique fidelem novimus, et caritate non ficta vestros per omnia desiderare successus indubitanter agnovimus. Unde majestati regiæ honori procul dubio cedet et gloriæ, ut in ipsum clementer respiciatis, et regiæ pietatis oculos in ipsum attentius habeatis. Fidelem quippe clericum

---

[1] *Domino . . . officium,* C; om. A, Z, L.

[2] *nobis,* V.

vestrum transmittit[1] ad vos, ut quam pie dominus Cantuariensis sit circa ipsum sollicitus, et verbis ejus et scriptis quæ præ manibus habet agnoscatis. Onus siquidem suspensionis ad præsens sustinet, et jam citatus, justæ[2] sive injustæ excommunicationis sententiam, (ut ex scriptis perpendimus, et ex[3] retroactis manifeste conjicimus,) nisi per vos in proximo non evadet; quam si contigerit in ipsum dari, erit utique sibi dedecori, et omnibus regni vestri personis concussioni[4] pariter et timori. Quem si vestra benignitas evocaret ad se, iter accelerare ad vos, et imminens hoc periculum ope vestra fretus optime, juvante Domino, declinaret. Unde cum petente petimus, cum supplicante supplicamus, quatenus suspiranti in hoc fideli vestro accessum ad vos ad præsens, si placet, concedatis, et ipsum conatus ejus qui vobis adversatur in omnibus, et appellationibus, et modis aliis quos revelabit Dominus, usque ad legatorum vestrorum adventum elidere permittatis. Hoc siquidem[5] vobis honori, securitati vero[6] nobis omnibus, futurum credimus, qui vices nostras in protectionem vestram[7] fratri nostro fidelissimo committere sane poterimus, ut amoveat abundans cautela, si quid in regnum vestrum male machinari voluerit potestas (quod absit!) indiscreta. Valere vos optamus in Domino, diuque[8] regnare feliciter, in Christo dilectissime.

---

[1] *transmittet*, *L.*

[2] *juste sive injuste*, L. (The final *e* of the MSS. may be read either as a simple letter or as a diphthong.)

[3] *ex*, om. *L.*

[4] *concussionis*, V.

[5] *quidem*, C.

[6] *vero*, O, C, A; om. L.

[7] *nostram*, C.

[8] *diuque . . . dilectissime*, C; om. A. L; added in margin, Z.

CCXXXVII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Gaufridum Ridel, archidiaconum Cantuariensem.

(A. 17; O. ii. 11; Z. i. 98; Lup. i. 98; Thom. 86.)

Thomas Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus Gaufrido Ridel[1] archidiacono Cantiæ.

Summons to appear in forty days.

Exspectavimus tempore longo fidelitatem tuam, devotionem, et obedientiam. Sed quia fidelitas tua parum nobis hucusque attulit emolumenti, devotio minus exhibuit gratiæ, obedientia nihil tibi comparare debuit meriti, mandamus tibi, et in virtute obedientiæ,[2] in periculo ordinis tui et possessionum tuarum, præcipimus quatenus post susceptionem litterarum nostrarum infra quadraginta dies conspectui[3] nostro te repræsentes, servaturus domino fidem, patri devotionem,[4] obedientiam archiepiscopo tuo, ut vel sic discas officii tui necessitates exercere, cujus utinam digne emolumenta senseris.

CCXXXVIII.

Idem ad eundem.

(O. ii. 19; A. 25; Z. i. 96; Lup. i. 99; Thom. 87.)

Thomas Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, et apostolicæ sedis legatus, Gaufrido inobedienti archidiacono Cantuariensi,[5] consultius sibi prospicere propter inobedientiam.

Renewed summons, with re-

Misimus tibi jampridem præceptorias sub interminatione pœnæ, sub dilatione quadraginta dierum,

---

[1] *Ridello, arch. suo*, A. Z. (This citation was earlier, the next was later, than Ep. 172.)

[2] *ac*, L, G; om. V, O, A, Z.

[3] *conspectu*, V, O.

[4] *et*, ins. O.

[5] *Cantuarie*, Z.

quatenus infra eosdem ad nos venires, satisfacturus nobis pro officii tui debito. Mittimus nunc correctorias, et merito punitorias, si non veneris responsurus nobis de inobedientia, satisfacturus de communicatione excommunicatorum nostrorum,[1] excepturus de utroque quod meruisti. Hujus rei exsequendæ damus tibi diem peremptorium, quadragesimum equidem a præsentatis tibi litteris nostris, sive fraude tua minus a te receptis, sive præsumptione refutatis. Veni, ut evadas[2] pœnam pro non veniendo. Accelera, ut lætetur ecclesia de conversione tua. Ne confundaris,[3] ut sentias commodum de confusione; ut convertaris, sit tibi quod merueris.[4] buke for neglect of the former.

CCXXXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Lundoniensi episcopo.

(A. 89*; O. ii. 85; Z. i. 117; Lup. i. 122; Thom. 132.)

Meminimus nos juxta constitutionem sanctorum patrum vobis denuntiasse quos propter injurias sanctæ Romanæ ecclesiæ, et Cantuariensi[5] et aliis ecclesiis in regno Angliæ, illatas excommunicavimus, et in virtute obedientiæ præcepisse ut eos tanquam excommunicatos per episcopatum vestrum faceretis evitari, et hoc ipsum denuntiaretis fratribus et coepiscopis nostris.[6] Quod si injunctum munus obedientiæ ad honorem Dei et ecclesiæ Romanæ, et utilitatem ecclesiarum et salutem vestram, ut fieri[7] oportuit, fideliter implevistis, Reference to an order for denouncing the excommunicates.

---

[1] *nostrorum*, A, G; om. L.
[2] *evades*, A.
[3] *confundatis*, G.
[4] *merueris*, A, Z; *metueris*, L; *meruisti*, G.
[5] *Cantuariensis*, Z.
[6] *vestris*, L.
[7] *fieri*, om. Z.

caritati vestræ congratulamur in Domino. Sin autem, dolemus quidem non tam pro læsione nostra, quam pro domini papæ et sedis apostolicæ injuria, et vestro[1] (quod ad honorem suum et vobis[2] salubriter Deus avertat!) incommodo.[3] Licet enim plerisque remissa videatur manus et lenta indignatio summi pontificis, certe tamen efficax est et gravis, et exigentibus meritis insanabile vulnus interdum infligere consuevit. Non est enim sub sole qui de manu ejus possit eruere. Solus infidelis, aut qui eum errore superat, hæreticus aut schismaticus, apostolicis obtrectat obedire mandatis. Scienti legem loquimur, et qui publice docet obedientiam victimis omnibus præferendam, ut non oporteat sapientem moneri,[4] et præsertim in religione nutritum et religionis exercitationibus tritum, quæ affectiones virtutum aut virtutes affectionum obedientiam comitentur. Moliri potest quis fraudem contra animam suam; sed verbum Dei veritate quam substantialiter habet defraudari non potest, dicens, "Væ illis qui "justificant impium, et dicunt bonum malum,[5] et "ponunt tenebras lucem." Et nunc quidem dicit Væ illis; sed in brevi Væ acerbissimum inferet, potentes quidem potenter puniens, et judicium durissimum exercens in eos qui inutiliter præsunt, et impio iniquitatem[6] annuntiare detrectant. Tunc autem[7] qui fideliter obedierint, triumphantes feliciter coronabit, et interim adversus injustitiam decertantes multipliciter consolatur.

Exhortation to his duty.

Rogamus igitur et obsecramus in Domino Jesu, ut quoniam mala adversus ecclesiam multiplicantur in terra, et culpis nostris exigentibus nimis invaluerunt, exsurgatis in adjutorium ecclesiæ Dei, et gladium

---

[1] *vestro*, O, A; *vestra*, L.
[2] *nobis*, L.
[3] *incommodum*, L.
[4] *moneri*, O, A, *L*; *moveri*, V, G.
[5] *et malum bonum*, ins., but marked for omission, Z.
[6] *iniquitatem*, O, A, Z; *impietatem*, *L*.
[7] *autem*, om. *L*.

verbi, qui vobis creditus est, exseratis in virtute Spiritus Sancti ad vindictam malorum et bonorum solatium, ne eum sine causa portetis et vos. Quos autem segniores vel tepidiores videritis, ad justitiam faciendam erigatis et animetis; vobisque dictum intelligatis a Christo in articulo passionis suæ, quoniam ab impiis iterum crucifigitur, "Et tu aliquando con-"versus confirma fratres tuos." Vos autem nos ad liberationem ecclesiæ habebitis adjutores et prævios, et in his quæ ad honorem Dei pertinere noverimus in nullo decrimus vobis, quatenus nobis vires Divina clementia ministrabit. Sed et dominus papa debitam opem libenter impendet, et nobis jam, ut iniquitati possimus efficacius obviare, vices suas commisit in regno Anglorum,[1] sicut ex litteris ejus, quas vobis transmittimus, potestis advertere. Mandamus itaque fraternitati vestræ, et in virtute obedientiæ et in periculo ordinis vestri apostolica auctoritate præcipimus, quatenus eas fratribus et comprovincialibus vestris episcopis et Dunelmensi episcopo ostendatis adhibita celeritate et diligentia, et easdem postmodum nobis restitui faciatis. Præterea[2] eadem auctoritate et sub eadem interminatione jubemus, ut horum portitoribus, qui domini papæ negotium gerere dignoscuntur, debitum exhibeatis honorem, et eorum sic provideatis indemnitati sicut honori vestro vultis esse prospectum.

---

[1] *Anglorum*, A; *Angliæ*, Z, L. | [2] *Præterea*, A, Z; *Prædicta*, L.

CCXL.

EPISTOLA HERBERTI IN PERSONA STEPHANI MELDENSIS EPISCOPI AD ALEXANDRUM PAPAM PRO THOMA CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO EXSULANTE.

(P. 4; Herb. 4.)

In favour of the arch-bishop.

Etsi tibi, pater sancte, omnium sollicitudo ecclesiarum de singularis primatus tui excellentia sit commissa, specialius tamen illi ecclesiæ filii a te consolationem et protectionem demerentur qui ex adverso ascendere non metuunt, et terrenis potestatibus, ne quod ecclesiæ est usurpent, libere contradicunt. Proinde est quod ego, episcoporum minimus, pro venerabili fratre nostro, filio tuo, Thoma Cantuariensi archiepiscopo, viro (ut creditur) Deo amabili, et matri nostræ sanctæ Romanæ ecclesiæ fideli, genibus provolutus,[1] quantas valeo et audeo majestati tantæ porrigo preces. Qui pro tuo nomine et ecclesiæ tuitione, sicut novit ecclesiarum orbis, tam gravia passus est, et supra spem omnium, cum esset nutritus in palatio,[2] contubernalis et condiscipulus augustorum, contempta principis gratia et universa gloria domus ejus, solus pastorales sudores aggressus est, et ob id torcular calcavit solus, nisi quia effusus est furor juxta planctum prophetæ "super parvulum foris et "super concilium juvenum simul."[3] Vir etiam cum uxore expulsus est, et senes cum pleno dierum; transierunt domus eorum ad alteros, agri et uxores pariter. Respicias igitur, amantissime pater, super filios tuos, qui cum ipso tam dire, tam inhumane, proscripti sunt et ejecti. Respicias, pastor bone, super oves pascuæ tuæ; exturba et dissipa, judex sancte, tuam dis-

Jer. vi. 11.

---

[1] *provoluti*, P; but Dr. Giles's correction seems certain.

[2] *palatis* (probably a misprint), G.

[3] *sil* (contraction), G.

sipantes hæreditatem, ne potestas tanta sine causa gladium portet, nunc præsertim cum in Christum Malchus, et in vasa templi Balthasar, manus extendit. Et quia Christi vicarius es, opus id probet; leva manus tuas in superbias eorum qui malignantur in sancto. Increpa feras arundinis, confringe in die Psalm. iræ tuæ reges, et in nationibus judica, ut, quemad- lxvii. 31. modum es pater misericordiarum, sis et dominus ultionum, judex justus et fortis, terribilis et auferens spiritum principum, terribilis apud reges terræ, ut, sicut Christi te scimus vicarium, sic Christi ministerium impleas.

Oro igitur et iterum oro; vicarius Christi, christus Domini, Christi injuriam amodo ne dissimulet. Veruntamen verbum illud tritum jam et commune nobis suspectum[1] est, quod sapientibus nostris caro revelavit et sanguis: "Exspecta," inquiunt, "reexspecta, non est "tempus vindictæ sed sustinentiæ, in tanta" (inquit) "multitudine inimicorum ecclesiæ." Oro, pater, sustine paulisper, et supporta me tantæ majestati non tam temere quam timide hæc loquentem:[2] [mira certe,][3] immo monstruosa, sapientia hæc, ut tunc sine causa portetur gladius sacerdotii quia multi sunt adversarii Christi; quasi athletis Christi ad tempus cedere, curvare genua, solvere manus et gladium in vaginam convertere, tutius sit adversariorum multitudine territis. O cæca mundi sapientia, supina nimis et crassa, enervans omnem fortitudinem fidei, suffocans censuram judicii, et quæ lucernam justitiæ ponat sub modio! Pro quibus propheta, "Aperi, Domine, oculos IV. Reg. "eorum, ut videant, quia plures nobiscum sunt." Non vi. 5, 6. diffiteor tamen persæpe parendum tempori; interdum aliqua dissimulanda, sustinenda multa, dispensanda

---

[1] *scriptum*, G.

[2] *loquenti*, P. Here again Dr. Giles's reading seems necessary.

[3] *mira certe*, G; om. P.

vero nonnulla; at id quidem bene fieri si salva justitia fiat. Sed ut taceam tam dirum et Christianorum principum temporibus inauditum exsilium, ubi unius percussione tot et tanti mulctantur; quomodo erit salva justitia ubi secundo vinctus ducitur Christus ante præsidem, et Petro adimitur sui apostolatus officium, Anglorum vero ecclesia (sicut jam omnino auditum est) exauctorata, passim trahuntur clerici ad judicia sæculi, sacerdotes ligandi et solvendi potestatem exercere non audent? Age igitur, homo Dei, quorum tenes hæreditatem induere fortitudinem: excute te, fili excussorum, ut sis disciplinatorum virga, ineruditorum baculus, superborum malleus et oppressorum levamen. Et quia semel cœpi, loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Non infirmetur in tribulatione virtus tua; alioquin verendum ne una scintilla, quæ in occidente in corde maris exorta est, nisi citius oppressa fuerit, totum ecclesiarum orbem populetur. Angelus magni consilii tecum sit.

CCXLI.

Epistola Herberti ad Alexandrum papam in persona Almarici Silvanectensis episcopi.

(P. 83; Herb. 33.)

Alexandro, summo Dei gratia sanctæ Romanæ ecclesiæ pontifici, A[lmaricus], Silvanectensis dictus episcopus, salutem in Christo et debitam patri obedientiam.

In behalf of the archbishop.

Etsi vobis, pater sancte, omnium ecclesiarum sollicitudo commissa sit, specialius tamen illi ecclesiæ

---

[1] *mutantur*, P; *mulctantur*, G.

filii a vobis consolationem et protectionis auxilium demerentur, qui ex adverso ascendere non metuunt, et terrenis potestatibus, ne quod ecclesiæ est usurpent, libere contradicunt. Proinde est quod ego pro filio vestro, fratre nostro, T[homa] Cantuariensi archiepiscopo, viro (sicut scitur), religioso et matri nostræ sanctæ Romanæ ecclesiæ fideli, ego episcoporum minimus quantas audeo et valeo sanctitati[1] vestræ porrigo preces, qui, sicut universus ecclesiarum orbis prædicat, pro nomine Christi et ecclesiæ tuitione tam graves pressuras et contumelias passus est, et super spem omnium, contempta principis gratia et universa gloria domus ejus, elegit magis affligi cum populo Dei quam temporalem peccati habere jocunditatem, aspiciens in remuneratorem et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta. Pro isto, inquam, pater, inpræsentiarum preces fundimus, quas vera et non indebita caritas exigit, præsertim cum filii matris ejus pugnam contra ipsum jam instituerunt. Nam, sicut celebre est, et jam undique divulgatum, episcopi sui ipsum Pontiniaci in solitudine latitantem, et pro communi eorum libertate, immo totius corporis Christi, quæ est ecclesia, sustinentem paupertatis angustias et exsilii aspera, ad vestram præsentiam appellaverunt. Evigilet se igitur, pater sancte, discretio vestra ad istos qui vobis in filio vestro tendunt laqueos, et videte qualis appellatio hæc, si non sit præter jus et fas, præter morem et ordinem usurpata; siquidem pro eo appellant cujus manus et ecclesiæ spoliis et sanguine filiorum vestrorum adhuc plenæ sunt, quia ad vos clamat de terra, et temporalem et serotinam (verendum est ne nimis seram) exposcit ultionem. Effusus est siquidem furor,

Appeal of the bishops.

[1] Here the epistle is broken off in Dr. Giles's edition, with the remark, "Cætera hujus epistolæ in "Epp. 24, 25 [=280–1], non "eisdem verbis sed in eundem modum expressa invenio."

juxta planctum prophetæ, super parvulum foris et super consilium juvenum simul. Vir etiam cum uxore expulsus est, et senex cum pleno dierum; transierunt domus eorum ad alteros, agri et uxores pariter. Advertat igitur discretio vestra appellationem hanc et appellationis formam, factam plane ut opprimatur justitia, et finem non sortiatur expulsorum pressura, ut præstetur tyranno libertas sæviendi adhuc, et Christi[1] servitutis jugum non excutiat. Præterea accepimus quod schismaticus quidam insignis, Johannes nomine, qui juramentum in Alemannia ad augendum errorem schismatis præstitit, ob metum et minas regis in decanum Saresberiensem promotus sit, accipiens perjurii tam illiciti donativum et communionis schismaticæ præmium; et propterea dominus Cantuariensis solvit et cassavit quod tam injuste admissum fuerat. Vos item auctoritate vestra quæ Cantuariensis fecit ratum habetis, et cassastis[2] (sicut omnino auditum est). Vestri igitur Cantuariensis paci, vestræ etiam constantiæ et sanctæ famæ, expedit, summe pater, immo etiam propter generale ecclesiæ scandalum, ne revocetis quod ex causis tam multis et tam justis solutum est; alioquin confusio confusioni addetur, et Cantuariensi illi inimici ecclesiæ insultabunt, sperantes a vobis veniam, si ille excessus punierit, a vobis benedici si ille maledixerit. Grande etiam scandalum omnis ecclesia sustinebit si is tam facile ab ecclesia restituitur, qui ipsam tam exsecrabili juramento violare non erubuit, quod clericus maxime nec vitæ suæ dispendio, nedum cujusquam favore, attentasse debuisset. Angelus magni consilii sit vobiscum, sancte pater, ut quæ recta sunt intelligatis et faciatis.

Affair of the deanery of Salisbury.

---

[1] *Christus?*

[2] *non cassastis?*

CCXLII.

Epistola Herberti ad Christianum Francorum regem Lodovicum in persona Th. Cantuariensis archiepiscopi.

(P. 27; Herb. 27.)

Christianissimo et illustri Francorum regi L[odovico] T[homas] Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, miserabilis nunc et exsul insignis, coronam vitæ immarcessibilis.

Gloria in excelsis Deo, qui in istis diebus tam fortem, tam excisam, columnam in domo sua constituit; qui et inter tenebrosas procellas ecclesiæ suæ naufragantis fecit luminare magnum in firmamento cœli.[1] Vos[2] loquimur, omnium principum Christianissime, et omnium princeps Christianorum, quo feliciter imperante proficit cleri decus, vigent ecclesiæ libertates, et in tuto est Dei civitas et ipsius custodes, adeo ut ubique terrarum expulsos et propter justitiam patientes clementia regia non abjiciat, sed potius in ipsis non ipsos, sed Dominum qui in ipsis patitur, suscepisse lætetur. Hanc vestram clementiam, dilecte mihi domine in Christo et princeps Christiane, tempore tam miserabilis exsilii nostri, quo unius percussione tanta hominum exsulăt[3] multitudo, supra modum experti, gratias vestræ referimus sanctitati quales nunc possumus, etsi non quantas debemus. Inter cætera quia, memor nostri Pontiniaci in solitudine exsulantis, pauperibus Christi ibidem degentibus sacra scriptura destinavit excellentia vestra, pro nobis multas ipsis gratiarum referens actiones. Et ego illi gratias ago qui in angustia tam duri et inauditi exsilii nostri nobis tam latum et magnum refugium præparavit.

Thanks for kindness.

---

[1] Dr. Giles does not give the epistle beyond this point.

[2] *Nos*, P.

[3] *exultat*, P.

Intrigues of the writer's enemies.

Scimus tamen multos, etsi alia fingant, hac potissimum causa ad vos venturos, qui cor vestrum a nobis attentabunt quibus possunt modis avertere; sed non facile timemus aversionem, qui tantam jam sine meritis experti sumus gratiam: nequaquam de Illo desperantes in cujus manu corda regum sunt, qui solus vertet illud quo volet. Omnipotens Deus incolumem vos conservet in longa tempora, princeps Christianissime.

CCXLIII.

Lodovicus Francorum rex ad Thomam Cantuariensem.

(O. 72; Z. i. 81; Lup. i. 84; G. Fol. 506.)

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Lodovicus rex Franciæ.

Offer of a residence.

Jamdiu sanctitati vestræ obtulimus ut apud nos mansionem faceretis. Id ipsum nunc vobis offerimus ex grandi animo; et hoc recipere nobis esset ad gaudium magnum. A nobis frequenter non habetis nuntios, quia sumus adhuc in exspectatione, et alias res et alios rumores vellemus audisse, quibus vos lætificare nobis esset gratissimum. Sed nondum res est secundum desiderium nostrum. Valete.

CCXLIV.

Ad Ægidium Ebroicensem electum.

(A. 295; O. ii. 263; I. v. 263; Thom. 21.)

Thomas archiepiscopus Cantuariensis Ægidio Ebroicensi electo.

Acknowledgment of a letter.

Exhortationis vestræ litteras ea devotione suscepimus qua comperimus scriptas, intuentes eas ex cari-

tatis adipe prodiisse et formatas spiritu discretionis, et singulos[1] apices præferre timorem Dei. Quia autem (ut scribitis) os iniqua loquentium nunc[2] ampliori solito licentia dilatatur apud vos, vetus quidem apud nos querela fuit, sed detractorum numerosior populus, et excogitata detractionis[3] figmenta, quæ gratis diu pertulimus,[4] frontem nostram assiduitate patientiæ validius attriverunt, nobis ad animum reducentibus quod in filios prophetarum totus Israel linguas exacuit, et ubique domus exasperans est. Sed numquid ideo Deuteronomium a tabernaculo Domini sacerdotes ejicient, inferentes altare Damasci cum profanis ritibus nationum? Utique non fiet sine enormi periculo prophetarum, ut recedente ab iis Spiritu sancto cogantur a mulieribus divinam inquirere voluntatem. Manet quidem prælatos ecclesiarum dura provincia, ut Deo et hominibus placere non possint, et apostolus, (ut ipse de se testatur,) si hominibus placuisset, non fieret servus Christi. Unde si sub tanto onere timetis et ingemiscitis, non miramur, sed metum relevat consolatio scripturarum, cum constet quia Beseleel[a] vix decennis tabernaculum illud[5] operosioris diligentiæ et magnificentioris impensæ, quod ecclesiam tanta varietate circumdatam præfigurat, Deo mandante construxit, et David de post fœtantes electus est ab Illo qui, nascentis ecclesiæ jaciens fundamenta, infirma mundi elegit ut fortia quæque confunderet, et ignobiles extulit ut in judicio sedeant cum principibus et senatoribus terræ.

Vos tamen non dubitamus et sanguine generosum esse, quod ad mundi gloriam spectat, et confidimus

---

[1] *singulas*, O, A, G.
[2] *nunc*, A; *cum*, G.
[3] *detractationis*, G.
[4] *pertulimus*, Z; *protulimus*, G.
[5] *illud*, A; *illius*, G.

---

[a] In Z is a marginal note, "De Bezeleel, quod alibi non facile invenies."

vitam vestram, sicut litterarum et facundiæ, ita et virtutum, titulis longe clarius illustrari; et utinam manus nostras extendere possimus ad os vestrum, id est, quod monetis operibus adimplere. Ad quod petimus orationum vestrarum suffragiis adjuvari, votum habentes bona nostra, siqua sint, vobis apud Deum et homines prodesse sicut nobis. Dominum vero regem sincere diligimus, et ei et liberis suis per omnia serviemus in Domino, fidelius obsequentes quam illi qui ponunt pulvillum sub omni cubito et cervical subjiciunt omni capiti, impinguantes[a] illud oleo peccatoris. Et quidem sic esse dies Domini, qui instat, declarabit. Vos interim nos vestri dilectores ut consuevistis diligite, quia Deo auctore apud nos caritas vestri nec tepuit nec tepescet. Valete.

CCXLV.

WILLELMUS PAPIENSIS CARDINALIS GILEBERTO LONDONIENSI EPISCOPO.[b]

(A. 326; O. iii. 34; Z. i. 133; Lup. i. 132; G. Fol. 410.)

Amicitiæ ratio, qua vobis adstringimur et illustrissimo regi Angliæ, diligendi serviendique propositum nullatenus immutandum plurimum persuadet,[1] ut his quæ honori suo ac vestro consona videantur facilem præbeamus assensum. Inde est quod ea quæ nobis per litteras intimastis, quatenus facultas indulsit, diligenti sollicitudine studuimus promovere. Sicut enim, ex quo domini regis notitiam fuimus assecuti, vigili opera

[1] *persuadent*, O, A.

[a] "Oleum autem peccatoris non "impinguet caput meum." Ps. cxl. 5, Vulg.

[b] The date of this is marked by Mr. Froude as uncertain; Dr. Giles refers it to Oct. 1166.

elaboravimus efficere ut eum ecclesia Romana materno sinu specialiter amplecteretur et extolleret, ita ex quo perturbationes emerserunt, cum omni sedulitate curavimus suadere ut tolerantia præjudicium severitati faceret, et regiæ dignitatis inspectio servitiaque innumera ampliorem sibi locum quam imminuta devotio et reverentia postmodum forte subtracta apud apostolicam mansuetudinem vendicarent. Nihil itaque, labore nostro vigilique cura interveniente, adhuc est ultionis seu severitatis adhibitum, nihilque de cætero proventurum (quod absit,) nos auctore Domino speramus effecturos, donec per misericordiam Dei plenæ pacis aperiatur via, et pristinus amor inter ecclesiam et ipsum penitus reformetur.

CCXLVI.

Alexandro Papæ Thomas Cantuariensis archiepiscopus.

(A. 147; O. ii. 150; Z. i. 129; Lup. i. 129; Thom. 4.)

King Henry's oppression of the church.

Abutitur ecclesiæ patientia rex Anglorum,[1] et tanta immanitate in sponsam Christi jugiter sævit, ut Petrus, cujus fidei et zelo illa commissa est, gladium cogatur educere, et persecutorum Christi in virtute Sancti Spiritus malitiam cohibere. Iterato enim rapitur et ad crucem trahitur Christus, discipuli disperguntur, qui tamen ad impetum turbinis non abjecerunt omnino fidem, aliis iterum machinantibus quomodo filium Dei prodant in osculo pacis, et sub juris obtentu et reverentia legis justitiam subvertere[2] valeant, et Deum legitime impugnare. Quia memores officii nostri, et judicium Dei, in quo nulli parcetur

---

[1] *Angliæ*, L.

[2] *subvertere*, A, Z; *subjicere*, L.

culpæ, formidantes, pro justitia mutire ausi sumus, dati sumus in opprobrium[1] multis, expositi pro Christo periculis omnibus, tanquam signum ad sagittam, tandem addicti exsilio cum omnibus nostris, clericis et laicis, mulieribus et parvulis, pusillis et majoribus, ut nec reverentia ordinis, nec conditio sexus, nec ætatis miseratio quidquam iræ detraheret aut furori. Multi eorum jam in exsilio mortui sunt; quos, quoniam innocenter pro justitia patiebantur, confidimus ad requiem convolasse, et cum electis laborum suorum recepisse mercedem. Plurimi vero adhuc exspectant misericordiam Dei, in fame et[2] siti, in frigore et nuditate. Alii tenentur in[3] vinculis; inter quos capellanus noster, religiosus sacerdos,[4] qui de conscientia et consensu regis remanserat in Anglia, ipso post illam, quam dicunt, appellationem mandante tenetur afflictus in carcere. Hæc omnia sustinuimus, tentantes an per patientiam mansuetudinis nostræ possemus aliquo modo mitigare sævitiam ejus. Sed quanto plura patimur, tanto magis crudescit immanitas, ut publice fateatur se nullo modo posse placari, nisi ei ad nutum exponatur ecclesia, et de consensu nostro[5] recipiantur ab omnibus consuetudines, immo perversitates suæ, non modo canonibus et legibus adversæ, sed evangelio Christi penitus inimicæ. Quia ergo non acquiescimus, et prædicamus Deo potius obediendum quam homini, quærit animam nostram, ut cum ea auferat ecclesiæ libertatem, et in regno suo sedis apostolicæ privilegia usquequaque convellat.

Sufferings of the archbishop's adherents.

William the chaplain (p. 32).

Hoc proposito nuper in capitulo Cisterciensi proximo denuntiavit inimicitias toti ordini, et quod omnes domos eorum exterminabit a terra sua, nisi Cistercienses me exsulem et proscriptum pro Domino, et fide-

The king's threats to the Cistercians.

---

[1] *opprobrio*, L.
[2] *et*, om. V.
[3] *in*, om. O, V.
[4] *sacerdos*, O, A, Z; om. L.
[5] *nostro*, A, Z; *vestro*, L.

litate ecclesiæ Romanæ, et cleri libertate, ejiciant a monasterio Pontiniacensi, invito abbate loci et fratribus, qui pro reverentia precum vestrarum, et Christianissimi regis Francorum[1] et optimatum Galliæ interventu, benignissime et liberalissime plurimam mihi et meis (quod eis rependat Altissimus!) humanitatem exhibuerunt, et adhuc, si licuerit, exhibere parati sunt. Et licet tribulemur et conteramur soli cum parvulis nostris, qui fidem divitiis et deliciis prætulerunt, pro totius ecclesiæ libertate, tamen ad subversionem justitiæ et libertatis, quorundam episcoporum citra mare et ultra consilio nititur, qui præ cæteris sapientes sunt ut faciant mala, et eloquentes ut dedoceant legem. Hi sunt os ejus, hi calamus, horum freti auxilio fautores sui[2] glorientur quod nos[3] nostris confodient[4] jaculis, et spoliis oppriment. Habent fiduciam quod Jordanis influat in ora eorum. Veruntamen respondebit eis justitia sua, et nos per misericordiam Dei Petrus, cum quo et pro quo dimicamus, in fortitudine brachii vestri[5] expediet. Annuntiavimus impio sæpius impietatem suam, ne sanguis ejus requiratur de manibus nostris; minas intentastis et vos, ut vel sic evitaret laqueum damnationis. Sed ipse, obsurdescens ad omnem Domini vocem, seipsum præcipitavit in laqueum, dum violentas manus injecit in sacerdotem. Leges impugnat, immo et evangelii, quantum in ipso[6] est, statuta convellit. Suam ponit schismatis[7] cum schismaticis portionem, quibus communicat, et cum eis varias[8] et nefarias contrahit obligationes, et anathematis sententiam sciens et prudens incurrit. Novit enim et ipse, quod qui violentas manus in clericos

The king and his episcopal advisers.

---

[1] *Francorum*, O, A; *Franciæ*, Z, L.
[2] *sui*, V, O, A, Z; *ejus*, L.
[3] *nos*, O, A, Z; om. L.
[4] *confodient*, O, A; *confodiant*, L.
[5] *vestri*, A, L; *nostri*, O.
[6] *ipsa*, A.
[7] *schismatis*, om. L.
[8] *vanas*, L.

injicit, facto ipso excommunicatus est. Nonne facientis culpam habet in talibus qui fieri mandat, immo compellit? David legitur interfecisse Uriam, sed gladio filiorum Amon. Achab arguitur et punitur effudisse sanguinem Naboth, quod ministerio impiorum factum est[1] nomine ejus, et ratihabitione convincitur placuisse.

The bishop of London.

Placeat itaque dignationi vestræ tantis mederi morbis, et nostræ, immo ecclesiæ Dei,[2] afflictioni prospicere, ut severitate justitiæ absolutionem quærere compellatur, qui temeritate sua, et contemptu legis et potestatis,[3] in caput suum operum pravitate anathematis condemnationem intorsit. Episcopus Londoniensis honorem usurpavit in Anglia, contra morem antiquum et perpetuam æquitatem, ut glorietur in provincia nostra nihil mandari posse aut statui nisi per ipsum, aliis non æquanimiter ferentibus Pharisaicum hoc supercilium ejus. Dissimulavimus primo, deinde[4] corripuimus hunc tumorem; sed quia ad perniciem indurescit, eum diu sine correctione non poterimus sustinere. Cohibeat Dominus linguam Londoniensis a malo, et labia Lexoviensis[5] ne loquantur dolum ad interitum ejus[6] cui ministrant consilia, et etiam suum. Joannes de Oxeneford sanctitatis vestræ præsumit apparere conspectibus, et quasi re bene gesta, et schismaticis de schismate perpetuando,[7] quod exinde convaluit, præstito juramento, iteratis dolis apostolicam sedem appetit, ut quam perjurio nequivit subvertere, impura[8] purgatione et fraudibus exquisitis decipiat. Qui nisi characterem bostiæ reportet in fronte, timemus ne quidquid honoris reportaverit sibi, in confu-

[1] *factum*, L (omitting *est*); *facta est*, V, O, A. So Z in text, with *fusum* as correction in margin.
[2] *Dei*, ins. Z.
[3] *potestatis*, A, Z; *potestate*, L.
[4] *deinde*, O, A, Z; *exinde*, L.
[5] *Lexoniensis*, V.
[6] *ejus*, A, Z; om. L.
[7] *perpetuando*, V, O, A, Z; *perpetrando*, L.
[8] *in pura*, O, A.

sionem apostolicæ sedis, et totius ecclesiæ ignominiam, et confortationem schismaticorum convertatur. Cætera posuimus in ore nuntiorum nostrorum, quibus, si placet, fidem habeat majestatis vestræ dignatio, et provideat ne innocentia nostra periclitetur in adventu domini Willelmi Papiensis, per quem persecutores nostri palam gloriantur se operaturos depositionem nostram. Ignoramus tamen an in hac venturus sit potestate, sed certum habemus, quod, nisi cogamur a majestate vestra, nullius nos, nisi sanctitatis vestræ, credemus judicio. Meminisse potestis, si placet, qua fide vobiscum,[1] qua caritate nobiscum, ambulaverint quidam, qua sinceritate procuraverint preces regis Angliæ, justificantes causam hominis ecclesiam persequentis, adversus quem terra clamat exigentibus culpis, et cæli revelabunt, nisi quia velatæ non sunt et occultæ, iniquitates ejus. Absit ab ecclesia Dei, ne illa compleantur quæ presbyter clericus memorati amici nostri et domini nuper promisit regi Angliæ, scilicet ut causam quæ inter nos vertitur legatus ad regis diffiniat voluntatem. Frater sacerdotis qui tenetur in vinculis expediet cætera. Misereminī, si placet, nostri, et eorum, immo totius ecclesiæ Dei.

William of Pavia expected.

CCXLVII.

Dominus Cantuariensis Conrado Maguntino archiepiscopo [et cardinali].

(A. 90; O. ii. 86; Z. i. 130; Thom. 98.)

Omnia nostra ideo vestra reputamus, quia nos ipsi omnino vestri sumus. Sufficere debet hoc ad persuasionem. Petimus itaque ut nostræ prospiciatis neces-

Caution against John of Oxford, who is on his way to Rome.

---

[1] *vobiscum*, V, O, A; *nobiscum*, L.

sitati, quam ex rescripto litterarum quas domino papæ mittimus facile advertetis. Illud enim mittimus vobis, non minus de vobis confidentes quam de nobis: quia de vestris negotiis æque sollicitamur[1] ac nostris. Ecce Joannes ille schismaticus de Oxenefordia,[2] qui perjurio suo vestrum,[3] quantum potuit, procuravit exsilium, sedem apostolicam appetit, ut eam circumveniat et subruat æquitatem. Rogamus ut respondeat ei iniquitas sua, et domi sentiat esse Petrum, qui, quicquid iterato dejeret,[4] eum coram regibus et principibus ausus est impugnare. Discat prophetam esse in Israel qui tempore accepto justitias judicet. Presbyter clericus domini [Willelmi][5] Papiensis regi Anglorum nuper promisit quod dominus suus, legatione accepta, causam quæ inter nos et ipsum vertitur ad voluntatem ejus diffiniet, et de nostra depositione jam gloriantur palam hostes ecclesiæ, persecutores nostri, et immo Christi. Nos autem, nisi inevitabilis necessitas cogat, nullius excipiemus judicium nisi domini papæ; magis ecclesiæ subversionem Anglicanæ, et Romanæ confusionem, timentes quem nostram. Vigilate igitur apud dominum papam et cardinales ut saluti suæ prospiciant coram Deo, et honori coram hominibus. Nam quicquid in alterutra parte fecerint, memoriale erit in sæculum sæculi.[6]

Hopes of the archbishop's enemies.

---

1 *sollitamur*, A.
2 *Oxenefordia*, Z; *Oxeneford*, al.
3 *vestrum*, O, Z; *nostrum*, G.
4 *dejiceret*, G; *dejeret*, Z.
5 *Willelmi*, Z; om. al.
6 *seculi*, O, Z; *seculorum*, G.

CCXLVIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Henricum Pisanum presbyterum cardinalem.

(A. 91; O. ii. 87; Z. i. 131; Lup. ii. 78; Thom. 42.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Henrico Pisano presbytero cardinali.

Si vobis aliter locutus fuero quam animæ meæ, in me ac vos æque videbor injurius, et neutri satis fidus. Nam quod sæpe expertus sum, salus mea et Anglicanæ ecclesiæ incolumitas de vestro post Deum pendet consilio. Licet autem affectus sit plurimus ad vos, et in vobis confidentia multa, verba tamen multiplicari non expedit, quorum paucitas sufficit sapienti, præsertim cum et opem ferre necessitatibus amicorum soleat caritas non rogata. Ex litteris quas domino papæ mittimus, et nuntii relatione, qui frater est religiosi sacerdotis incarcerati, in quo calculo causa nostra, immo certe vestra et totius ecclesiæ Dei,[1] versetur, facile advertetis. Vestræ erit de cætero providentiæ tantis obviare morbis, tam sceleratos et pestiferos consilio et auxilio prævenire et evacuare conatus. Distulimus in regem anathematis, quam meruerat et continuis jugiter provocat injuriis, ferre sententiam; sed ipse, dum manus violentas injicit in sacerdotes Christi, ecclesiam[2] possessionibus spoliat et libertate, in caput suum intorsit anathema. Canon enim nec potestatem excipit nec privatum,[3] sed pariliter peccantes pari condemnationis pœna percellit; nisi forte leges ecclesiasticas civilibus comparandas censeatis et vos, quæ sicut Anacharsis conqueritur, aranearum assimulantur telis, quæ muscas impediunt

Bespeaking his influence.

William the chaplain.

Plutarch. Solon, 5.

---

[1] *Dei*, om. O.

[2] *ecclesiam*, A, Z; *ecclesias*, L.

[3] *privatum*, O, A, Z; *primatum*, L. (See hereafter, "et obstupe- "scant dentes *privatorum*.")

et retinent, sed[1] diruptæ volatilia grandiora transmittunt. Hoc est enim quod judicibus ecclesiasticis improperat mundus,[2] ut fere cum gentilibus dicat,[3]

Lucan. iii. 449. "Et tantum miseris irasci numina possunt?"

Sed non ita lex[4] Domini, quæ ultionem inchoat a sanctuario suo, et in eos qui præsunt durissimum exercet judicium, et potentes dictat potenter puniendos. Cum Madianitibus[5] fornicatus legitur Israel, et principes pœna criminis percelluntur; ait enim Dominus, "Tolle cunctos principes populi, et suspende "eos contra solem in patibulis." Et cum animam quæ peccaverit justitia mori decernat, ut nec pater filii nec filius patris iniquitatem portet, qua transpositione divinæ legis efficitur, ut potestates comedant uvam acerbam, et obstupescant dentes privatorum, ut potens solvatur in crimine, et innocentia pauperis supplicio addicatur? Fidem, quæso, nuntiis habeatis, et operam detis et diligentiam, ne presbyter clericus Willelmi Papiensis promissionem veram nuper fecerit regi Angliæ, pollicens ei quod dominus suus, legatione accepta, causam ecclesiæ, quam fovemus, ad regis diffiniet voluntatem. Certum vero sit, quod nos personam[6] nostram vel causam ecclesiæ non credemus nisi judicio domini papæ, cui ecclesia Anglicana stabit aut cadet. Stabit autem per misericordiam Ejus in quo fundata est, et cujus est redempta sanguine. Meminit vestra discretio qua sinceritate quidam nobiscum ambulaverint, ut illorum judicium ex juxta causa possimus declinare.

(Sap. vi. 7.)

1 *et*, O.
2 *mundus*, O, A, Z; *Dominus*, L.
3 *dicat*, V, O, A, Z; *dicant*, L.
4 *hec* (for *lex*), V.
5 The form in the Vulgate is *Madianitis* (Num. xxiv.).
6 *peram*, L.

CCXLIX.

Thomas Cantuariensis Archiepiscopus Jacincto[1] Diacono Cardinali.

(A. 148; O. ii. 151; Z. i. 132; Lup. i. 135; Thom. 50.)

Ecclesiam Anglorum et nos posuimus[2] in manibus vestris, ut profectus noster[3] sic[4] ad vestram, de cujus ope nitimur, gloriam rectissime referatur, et desolatio nostra ad vestrum spectet[5] dispendium, qui nos et nostra vestræ affectione promptissima devovimus voluntati. Persecutores ecclesiæ eatenus in malitia processerunt ut ultra progredi nequeant, sed, velint nolint, deficient in se ipsis, nisi eis ecclesia Romana in perniciem suam dederit vires. Fulmina eorum in tonitrua convertentur, et turbo ventositatis hujus facile[6] solvetur imbre. In brevi futurum est auctore Deo, ut viceritis, dummodo citam et certam possitis exspectare victoriam. Mementote Pompeii vestri, quem Cæsar itidem vester insuperabilem esse dicebat, si tam bene sciret vincere quam bene noverat pugnare. Egerat primo rex Anglorum[7] ut ad sedem apostolicam nulla fieret appellatio, suam schismatis, cum schismaticis posuit portionem ministerio, immo perjurio, Joannis de Oxenefordia,[8] qui nunc vestris audet apparere conspectibus; sed eo[9] nunc perductus est ut coactus sit confugere ad sedem Petri, et domini papæ invocare nomen, quod ante inhibuerat invocari. Et quidem ad ecclesiam Romanam recte confugeret, si declinaret injuriam, non inferret; si devotionem præsentaret ecclesiæ, et non ipsius quæreret subversionem;

Requesting his influence.

Plut. Pomp. 65; Caes. 39; Sueton. Caes. 36.

[1] *Jacincto*, MSS.; *Hyacintho*, L, G.
[2] *possimus*, V.
[3] *noster*, A, Z; om. L.
[4] *sic*, L; om. A.
[5] *spectat*, A.
[6] *facili*, A, Z.
[7] *Anglorum*, O, A; *Angliæ*, Z, L.
[8] *Oxenefordia*, Z; *Oxeneford*, L.
[9] *eo*, Z; om. L.

si non magis[1] noceret fictas amicitias et falsum spondens obsequium, quam nocuerit manifestum professus inimicum. Ecce, dulcissime pater et domine, modo apparebit qui viri sitis. Reducite ad mentem, quoniam

Dion. Cato, Distich. i. 27.

"Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps:
"Ne[2] vos decipiant animi sub vulpe latentes."

Hor. Ars Poet. 437.

Si quid unquam vestri contemplatione compendii in dispendium ecclesiæ feceritis ad preces ejus vel munera, ipsemet in confusionem vestram, et apostolicæ sedis opprobrium, more suo præconabitur illud,[3] et quod nunc sæpe et multis dicere consuevit, scilicet omnia Romæ esse venalia, tunc passim prædicari faciet super tecta. Utinam solus audissetis quæ locutus sit de legatis illis quos recepit,[4] et etiam de illo quem simulat se amare, et quem denuo dicitur petiisse legatum; solus, inquam, ut probra solutioris linguæ stultorum et credulorum non infecissent aures. Benigne, si placet, recipite[5] nuntios nostros, per quos cætera audietis; et compatimini fratri[6] sacerdotis quem post illam, quam dicunt, appellationem capi violenter fecit, et conjecit in carcerem, cum postea non debuerit contra nos aut nostros aliquid innovare, si appellati sumus; immo qui eo præsente appellavimus, et jam biennio exspectantes sententiam postulamus. Advertite qualiter ecclesias possessionibus et libertate spoliaverit, qua immanitate nos persequatur et nostros, pro libertate ecclesiæ, pro fidelitate sedis apostolicæ, patientes, et paratos pati adhuc pro viribus quas nobis Deus contulerit. Presbyter clericus Willelmi Papiensis nuper promisit regi Angliæ, quod ad volun-

---

[1] *magis*, O, A, Z; om. V; *plus*, L.

[2] "Nunquam te fallant animi," &c. Horat. de Arte Poet. 437.

[3] *istud*, L.

[4] *recipit*, O.

[5] *recipite*, O, A; *suscipite*, L. Z has *recipite* in the text, with *vel suscipite* in the margin.

[6] *fratri*, om. L.

tatem ejus diffiniet dominus suus causam istam, accepta legatione: sed[1] certum sit quod nos nec personam nostram nec causam ecclesiæ credemus ei, cujus affectionem ad nos et regem pridem satis experti sumus. De vultu domini papæ judicium istud prodiet, cui ecclesia stat aut cadit. Stabit autem per misericordiam Dei, et auxilium et consilium vestrum.

CCL.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Bosoni cardinali.

(A. 157; O. ii. 154; Z. i. 137; Lup. i. 136; Thom. 87.)

Fidelity of Canterbury to Rome.

Indubitanter credimus, et verum est, neminem esse in curia qui plenius vobis noverit quantam fidem, obedientiam, et devotionem Cantuariensis ecclesia sedi apostolicæ consueverit exhibere. Nam ut taceamus de aliis decessoribus nostris, quorum doctrina, virtutibus, et exemplis illustratur ecclesia, qui jam miraculis, Deo meritis eorum respondente, coruscant, novissimus quidem[2] decessor noster, vester quidem[3] amicus, et Romanæ ecclesiæ devotissimus filius, bis a sede et[4] patria pro fide et obedientia exclusus est, rege Stephano hoc in eo persequente, quod contra prohibitionem ejus vocatus a domino papa Eugenio ad concilium Remense venerat, cæteris episcopis domi contra obedientiam remanentibus, exceptis tribus, qui de mandato regis venerunt ut aliorum absentiam excusarent. Alia autem, ut scitis, causa persecutionis ejus exstitit, quod contra prohibitionem Romanorum pontificum filium regis Eustachium noluit coronare. Quem aliorum episcoporum

Archbishop Theobald at the Council of Reims, A.D. 1148.

---

[1] *sed*, A, Z; *si*, V, O; om. L.
[2] *quidem*, V, O, A, Z; om. L.
[3] *quondam?*
[4] *et patria*, O, A, Z; *propria*, L.

in tota insula nostra vidistis aut legistis se pro tuenda libertate ecclesiæ, pro conservandis institutionibus patrum, pro reverentia et obedientia sedis apostolicæ, præter Cantuarienses, se opposuisse principibus? Et nostra quidem ætate nec unus exstitit; et, si veteres revolvantur historiæ, nullus occurret. Cantuariensium vero alii pro lege Dei fuderunt sanguinem, alii fundendum persecutoribus obtulerunt. Si vero consuetudines, aut potius abominationes, quæ exiguntur a nobis, decessoris nostri tempore viguissent,[1] se rege prohibente decessor noster ex causa obedientiæ non exposuisset[2] naufragio, nec ei summus pontifex gratias, quas devotione meruerat, in pleno concilio retulisset eo quod (ut verbis ejus utamur), "natando potius, quam "navigando ad concilium venerat." Si perversitates hæ viguissent, utique post prohibitionem apostolicam coronasset filium regis, quoniam hoc fieri oportere decreverat curia ejus; nam et quosdam eorum qui nos persequuntur ille rex habuit hujus fomitis incentores. Roger of York. Nonne recolitis quomodo ille qui nunc Eboracensis est Romam[3] profectus sit, regis illius et procerum procurans negotium, ut, quia Cantuariensem archiepiscopum non poterant flectere, saltem prohibitionis apostolicæ solutionem a domino papa Eugenio impetrarent? Sed quid nota[4] revolvimus, præsertim in auribus vestris, qui tenetis memoriter illius temporis gesta, et fidem et devotionem Cantuariensis ecclesiæ non modo lectione librorum, sed visu et auditu, plenius[5] didicistis? Hæc vobis devota semper exstitit, et auctore Deo nostris temporibus ipsius ad vos devotio non tepescet;[6] siquidem justum est ut potius augeatur, cum a tempore Guidonis Pisani familiaritatem personaliter contraxerimus, et nobis mediantibus amicitiam

---

[1] *indiguissent*, O.
[2] *opposuisset*, V, Z.
[3] *Rome*, V, Z.
[4] *nota*, V, O, A, Z; *novi*, L.
[5] *plenius*, A; *plenissime*, Z, L.
[6] *repesset*, V.

inieritis cum decessore nostro. Nobis autem propositum est ut pro ætatis processu caritas invalescat, et, si opportunum fuerit, cumulentur obsequia. Unde dilectioni vestræ supplicamus attentius, quatenus hæc ad domini papæ notitiam reducatis, ut cum cæteris, aut etiam[1] præ cæteris, dominis et amicis nostris impetretis ab eo ne tradat bestiis ecclesiam semper Deo et sedi apostolicæ famulantem, et nos cum illa in brachio extento eripiat de manibus eorum qui quærunt animam nostram ut auferant eam, et in depressione nostra totius ecclesiæ perimant libertatem. Nam et rex Stephanus ab antecessoris nostri persecutione non destitit, antequam piæ recordationis dominus Eugenius, omni cessante appellationis obstaculo, in caput ejus anathematis, et in terram interdicti, sententiam præcepit ab omnibus episcopis auctoritate apostolica exerceri. Lupus enim ab ovili facile non arcetur, nisi clamore canum terreatur et baculo.

CCLI.

Epistola Herberti ad Reimundum diaconum cardinalem Romanæ ecclesiæ in persona Thomæ Cantuariensis.

(P. 26; Herb. 26, in part.)

Venerabili patri suo et fratri in Christo carissimo magistro Reimundo, Romanæ ecclesiæ Dei gratia diacono cardinali de Sancta Maria in Via Lata,[2] T[homas] Cant[uariensis] ecclesiæ minister humilis, miserabilis nunc et exsul, modicum id quod nunc potest.

Qui quotidie cogor amara bibere, dulcia vobis, sancte pater et amantissime mihi frater in Christo, propinare

---

[1] *etiam*, A; om. Z, L.

[2] *inviolata*, for *in via lata*, P, G, but certainly by mistake.

non possum. Superstitiosi potius est inter ejulatus et lacrymarum sordes velle sibi comparare gloriam de specie exquisiti sermonis. Et idem est, care mihi in Christo, quod inpræsentiarum nolui me de potestate labiorum jactare, qui in præsentibus miseriis vix subsisto, nolui (inquam), me loquacitate extollere, quem pro facinoribus suis sicut mortuum sæculi in obscuris collocavit Altissimus. Venio igitur ad vos non in[1] doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in verbo crucis; quod quidem pereuntibus stultitia est, his autem qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est: nos etenim sumus qui Christum crucifixum prædicamus, qui proposito nobis[2] gaudio sustinemus crucem confusione contempta, magis eligentes cum populo Dei affligi quam temporalem peccati habere jocunditatem, et majores existimantes divitias thesauro Ægyptiorum improperium Christi. Aspicimus enim in auctorem fidei et consummatorem, Jesum, sicut scriptum est, quia "propter Te mortificamur tota die;" siquidem causa, non pœna, justificat. Nam proscriptionis meæ causam, etsi ex fama celebri et rumore confuso ad aures sanctitatis vestræ jam arbitror pervenisse, scriptam tamen per horum bajulum caritati vestræ destinare curavi.

Recommending the bearer.

In hoc igitur duarum scedularum tenui scemate fratrem de longinquo venientem caritas vestra benigne excipiat, et in uno fratris vestri præsentem advertatis pressuram, in altero vero pressuræ causam. Advertat itaque fœcunda satis et facunda scientia tua, et liquido perscrutetur examine istud decreti chirographum,[3] et legem quæ tuo præsentatur judicio, legem certe non disciplinæ et vitæ, sed peccati et mortis.

Oppression of the English church.

Revela oculos tuos, et considera mirabilia de lege ista, ubi omnino perit cleri decus, obedientia evacuatur, libertas ecclesiæ abrogatur, et quod cunctis indultum est

---

[1] *indoctis*, G, for *in doctis*.
[2] *vobis*, G.
[3] *cirographum*, P.

tollitur remedium oppressorum; et, ut cætera taceantur, ubi exauctorata ecclesia adimitur Petro sui apostolatus officium, et vinctus Christus secundo condemnatur a præside. Hinc est, pater sancte, quod in me transierunt iræ, in me confirmatus est furor. Sed quid dico in me? Effusus est potius furor super parvulum foris et super consilium juvenum simul. Vir enim cum uxore ejectus est, et senex cum pleno dierum; transierunt domus eorum ad alteros, agri et uxores pariter. Væ igitur mihi quia defecit anima mea propter interfectos meos; nam etsi sint feliciter miseri quos constat non meruisse quæ perferunt, illorum tamen pressura meam supra modum miseriam cumulat; dolor etiam super dolorem et in me cor meum mœrens quia vox lamentationis audita est de Syon. Audivimus enim famam, et inimici ecclesiæ missi ad curiam in omni loco jactitant quod contempserunt nos principes nostri, quinimmo tradiderit nos in animam inimicorum nostrorum summus ille Christianæ militiæ princeps. Super hoc assumo fletum et lamentum, nequaquam (Deus scit) prope contemplationem pressuræ, sed quia viduæ nostræ in diem major erit oppressio, et ille patris nostri tam bonus sanctæ opinionis odor, quo in præsenti pressura tota ecclesiæ domus impleta fuerat, nimis reficiet discumbentes. Obsecro igitur te, pater sancte et carissime mihi frater in Christo, per nomen ipsius Domini nostri Jesu Christi, cui ego servio in vinculis meis, ut malis istis solita consilii et fortitudinis tuæ vires non retrahas, ne detur captiva Jerusalem in acervos arenæ et cubilia draconum, et civitates Juda in desolationem. Respicias etiam oculis misericordiæ tuæ super filios tuos qui mecum tam dire quam inhumane proscripti sunt et ejecti, senes cum junioribus, viduæ cum virginibus, et a parvulorum vagitu non avertas auditum. De his vero quæ gesta sunt et de his jam densus in vulgo rumor est. Si qua noverit certiora caritas vestra, per

Persecution of the archbishop.

The cardinal's aid requested.

horum bajulum insinuare dignetur; et utinam vocem litteris comprehensam possem in præsentiam commutare. Verum et illud sortis meæ est,[1] quod in hoc certamine passionum mearum vos videre non merui, nec etiam missi mei invenerunt in curia. Verum etsi corpore absens sum,[2] sed spiritu vobiscum sum, gaudens et videns, sicut universus ecclesiæ orbis prædicat, ordinem vestrum. Unde et multa mihi fiducia apud vos est, et multa mihi gloriatio pro vobis, existimans quia miserationis vestræ visceribus mitigetis pressuram vinculis meis, collaborans mihi in defensione mea, immo corporis Christi, quod est ecclesia Dei viventis. Et oro ut pro præsenti tribulatione nostra et ecclesiæ[3] causa precibus et exhortationibus scripto directis, sicut optime nosti[s], apud Romanum pontificem et confratres nostros intercedatis. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat cor vestrum, et repleat fructu justitiæ in gloriam et laudem Dei.

CCLII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD BARTHOLOMÆUM EXONIENSEM EPISCOPUM.

(Z. i. 133; Lup. i. 130; O. 94; Jo. Sar. 184.)

Domino Bartholomæo Exoniensi episcopo Joannes Saresberiensis.

The writer joined by his brother.

Multa quidem scribenda essent, sed angustia temporis et necessariarum tumultus occupationum cogunt ut ea perstringam potius quam exponam. Recepi nuper, auctore Domino, fratrem meum benignitati et liberalitati vestræ congratulantem in plurimis, et me, præter plurimam quam habebam ad vos devotionem, longe[4]

---

[1] *est*, in margin of P.
[2] So col. ii. 5.
[3] *ecclesia*, P, corr. in margin.
[4] *longe devotiorem*, om. L.

devotiorem fecit, et magis obnoxium. In ipsius[1] vero adventu cujusdam amicissimi nostri recepi litteras, quibus me voluit præmunire, et vos, si fieri posset, per me, quod[2] rex præcepit per Jocelinum de Baillolio, et quosdam alios ministros pietatis[3] suæ, vos et dominum Wigorniensem sic habendos in omnibus et tractandos ut capitales inimicos regni, et publicæ salutis hostes. Utinam vanus sit timor meus! Sed quicquid episcopi in appellatoriis suis propediem[4] scripserint, quidquid prædicent de pietate et mansuetudine ejus, de justitia et affabilitate, de reverentia sacerdotii, nihil adeo impium est in Deum, in homines inhumanum, quod Franci et Latini de eo facilius non credant. Unde plurimum mirantur et stupent omnes[5] qui audiunt, qua conscientia, qua impudentia, qua fronte, ausi fuistis asserere, scribere, et episcopalis auctoritatis characteribus confirmare innocentiam hominis cujus injustitiæ sunt omnium fabula, cujus supplantationes et violentias mundus agnovit. Quomodo in subversione justitiæ falsum dedit tot et tantorum patrum venerabilis universitas pro malitia testimonium? Nam scripti vestri verba sunt hæc pro rege, cujus causam notarius[6] vester justificare conatur: "Rex omnem promittit justitiam, et eam factis "implere paratus est. Et dulce reputat obsequium, "cum monetur ut corrigat si quid offenderit in Deum. "Nec satisfacere solum, sed etiam, si jus exigat, in "hoc satisdare paratus est." Et post pauca subjungit eundem se judicio in his quæ sunt ecclesiæ nec in modico subtrahentem, sed colla Christi jugo subdentem. Et paulo superius: "Dominum regem non quidem "nunquam peccasse dicimus, sed semper Domino pa-

Foreign opinion of king Henry.

Letter of the bishops.

Vol. v. p. 412.

Ib.

p. 411.

---

[1] *primis*, *L*.

[2] *quando*, *L*.

[3] *impietatis*, O, Z.

[4] *propediem*, O, Z; *papæ de eo*, L.

[5] *omnes*, V, Z; om. *L*.

[6] *notorius*, O.

"ratum satisfacere confidenter dicimus et prædicamus." O, inquiunt, quam sana, quam sancta prædicatio episcoporum Angliæ, quam sincerum, quam incorruptum, pro libertate ecclesiæ testimonium! Quam vera est[1] assertio sacerdotum, qui illud prædicant quod mimus aut histrio sine dispendio verecundiæ non loqueretur! Si fidem, quam non habet, desiderat scriba vester, et siqui ei consentiunt, exeundum est eis de orbe Latino, ne quoties hæc prædicaverint,

Hor. Ep. I. xvii. 62. "Quære peregrinum, vicinia rauca reclamet."

Et ne tantum[2] adversus ecclesiam pro consuetudinibus, immo pravitatibus, avitis testimonium daret sapiens ille tabellio et facundus adversus populum testificatus,[3] inseruit scripto vestro: "Rex a Domino
p. 412. "constitutus paci per omnia providet subjectorum, "et ut hanc conservet ecclesiis et commissis sibi "populis, dignitates regibus ante se debitas et "exhibitas sibi vult et exigit exhiberi." Quid hæc audiens ecclesia Gallicana? "Ita," inquit, "Deus et "Evangelii verba adjuvent eos a quibus et pro qui- "bus hæc scripta sunt." Providet forsitan pacem omnibus, sed a longe, quia præsentialiter omnia turbat. Dicunt episcopi, (aut forsitan, ut verius dicatur, episcopus,) quoniam pax est. Et omnes e contra cla-
Isai. mant quia pax non est, sed "amaritudo" omnium
xxxviii. 17. "amarissima."[4] Si vero non nisi debitas exigit consuetudines, sicut vester Demosthenes[5] asserit, illis profecto debuerat esse contentus quæ non sunt Divinis legibus inimicæ, quæ bonis moribus non adversantur, quæ sacerdotium non dehonestant, quæ periculum non ingerunt animarum, quæ matris ecclesiæ, de cujus manu suscepit gladium ad ipsam tuendam et injurias propulsandas, non subruunt libertatem. Sed in votis[6]

---

[1] *est*, om. O.
[2] *tamen*, L.
[3] *testificator*, L.
[4] *amantissima*, V.
[5] *Demostenes*, V, Z.
[6] *votis*, Z, G; *notis*, L.

ipsius omnia contraria sunt, sicut scriptura ejus, sanctorum patrum auctoritate et summi pontificis ore damnata, testatur, et quotidianæ querelæ cleri et populi; et timeo ne pontifices ipsi contra scripta sua venire cogantur, et deprædicare quod prædicant, et quam modo damnant justificare causam, et quam justificant condemnare. Signata est attestatio eorum, omnium quidem concepta nomine, sed trium dumtaxat episcoporum roborata sigillis;[1] archisynagogi videlicet Londoniensis, et domini et amici mei, cui interim parco, episcopi Wintoniensis, et æque doctrina et eloquio pollentis, veteris quidem scholastici sed novitii episcopi, Herefordensis. Quorum præminebat auctoritas, si non opinioni bonæ consensus[2] iniquitatis, et manifestæ falsitatis attestatio, scripto utrumque et sigillorum munimine convincente, præjudicaret. Alii interim, quos libelli concludit inscriptio, mitius arguuntur; quia non facile credi potest ut tot sapientes convenerint, tot contulerint religiosi in fraudem Divinæ legis et canonum, et in perniciem ecclesiæ conscripserint, unde convalescat et prævaleat usquequaque iniquitas, et justitia opprimatur. Sed, ut audio, omnes illi scripto præstiterunt auctoritatem. Quod si ante viderunt,[3] impiissimum fuit tantæ iniquitati testimonium perhibere; si non viderunt,[3] stultissimum alienæ iniquitati suorum impositione characterum præstare auctoritatem.

Sed quid in re conspicua, cum ex necessitate plura dicenda sint, protendo sermonem? Nam pagina illa, etsi vestrorum cessaret opera, nostrorum tamen diligentia ad Romanum defertur pontificem, qui et mores illius quem justificatis ex multis novit indiciis, et facile deprehendet qua sinceritate episcoporum concepta sit hæc attestatio, quæ fuerit intentio scribæ vestri, Foliot the writer of it.

[1] *sisillis*, V.
[2] *consensit*, G.

[3] *viderunt*, V, Z; *vider:nt*, L.

qui quoniam, Deo aliter disponente quod ambiebat esse non potuit Cantuariensis archiepiscopus, in Anglicana ecclesia, de consensu, consilio, et auctoritate eorum qui Christum persequuntur, factus est archisynagogus. Scripsit ei nuper dominus rex per Radulphum Dicetensem,[1] archidiaconum suum, quod se, totum regnum suum, et causam quæ inter ipsum et ecclesiam vertitur, ipsius tanquam patris et fidelissimi amici committat arbitrio. Et præcipit ut officiales sui ei in omnibus usquequaque obediant. Siquid ergo vobis vel ecclesiæ vestræ, aut domino Wigorniensi, incubuerit, illum faciatis conveniri, ut pro vobis[2] et ecclesia Dei commoneat regem, qui (sicut in illa nobili epistola sua, quæ jam provincias et regna circuit,[3] testatus est,) vol. v., p 412. "Dulce putat obsequium, cum admonetur ut corrigat "si quid deliquit[4] in Deum."[5] Nam qui delinquit in proximum, in Deum[5] quoque delinquit, et Sponsum exhonorat Christum quicumque inhonorat ecclesiam, sponsam ejus; sunt enim corpus unum, immo et spiritus unus. Et quod amplius est, collatione gratiæ quodammodo sunt Deus unus, dum admirabili commercio illa quæ carnis sunt ex natura primitiva Deo[6] impertit, ut ab illo plenitudinem Divinæ naturæ recipiat, et oleo exsultationis quadam ratione consortii abundet ab illo[7] et effluat tota. Primitivam naturam dixerim, ne abusionis inveteratus mos natura reputetur, juxta quem omnes sumus natura filii iræ; non quod in ea conditi simus, sed quia in eam degeneravimus. Nam, ut ait orator, usus altera natura est, a quo difficillimum est avelli. Nec tamen archisynagogum idcirco conveniendum censeo, quia multum sperem vos ipsius patrocinio posse proficere, sed ut veritas amplius elucescat, et ut in verbis mendacii, quod Spiritus

[1] *Dicensem*, O, V, Z.
[2] *nobis*, V.
[3] *circumvolat*, Brial.
[4] *deliquerit*, V.
[5] *Dominum*, G.
[6] *Domino*, G.
[7] *ipso*, O.

Sanctus inhibet per prophetam, ulterius nemo confidat.

Ut paucis concludam quod sentio,—aut scriptura, quæ solvi non potest, fallax et falsa est, et veritas Dei a seipsa degenerat, aut in laqueis suis comprehendentur iniqui, et qui fratri foveam parat, incidet in eam prior. Christe, Te ipsum convenio, Te, qui indeficiens veritas es, appello, in extremo die judicii tuum, si ratio permiserit, redarguturus mendacium, nisi quo judicio quis judicaverit judicetur, et mensuram condignam recipiat pro mensura. Certe Spiritus sapientiæ est qui loquitur quia per quæ peccavit quis per hæc et punitur. Primus homicida Cain[1] occisus est; Pharao, dum submersionem[2] moliebatur, submersus est; Adonibezech[3] vicissitudinis hujus expertus est legem; Cham, dum servitutem aliis affectabat indicere, perpetua servitute damnatur. [Sic[4] et Judas traditor, qui Dominum procuravit suspendendum, laqueo suspendii vitam finisse dignoscitur]. Et in omni gente et ætate, si quis Divinæ dispensationis animadvertat historiam, plane cognoscet semper esse conformitatem quandam culpæ et pœnæ. Quod loquor experimur et nos, agnoscimus justum flagellum culparum conscii, exspectantes, sed non desiderantes in proximo, ut virga corripientis retorqueatur in tortores et adversarios nostros. Mallemus enim quod [adversarii[5] nostri resipiscerent et] redirent ut filii, quam ut (quod eis imminet) torqueantur ut servi. Nam talium genus non nisi suppliciis emendatur. Scribit Ezechiel, et verum est, quia qualis[6] consultor, talis et propheta

Punishment will follow sin.

Sap. xi. 17.

---

[1] *Chaim*, V, O, Z; *Cain*, *L*.

[2] *submersionem*, Z, G; *subversionem*, O; *submergere*, L.

[3] *Adonibezech*, Z; *Adonibezeth*, V; *Adonizedech*, *L*.

[4] *Sic . . . dignoscitur*, G; om. Z, L, al.

[5] *adversarii . . . et*, G.

[6] Possibly this may be a reference to Ezek. xiv. 10—"Juxta iniquitatem interrogantis, sic iniquitas prophetæ erit." O has *est* after *qualis*.

ejus. Et a facie Domini spiritus mendax egreditur adhuc, ut sit in ore omnium prophetarum Achab, et similium regum. Sic et rex Anglorum, ut[1] dicunt qui appellatorias archisynagogi audierunt, episcopos sibi conformes habet, qui (ut de aliis scriptum est) docuerunt linguam suam loqui mendacium, et ut inique agerent laboraverunt. Sollicitat alios ut subvertat, et eum alii sollicitando subvertunt. Quam gloriosam, quam catholicam, quam piam epistolam Coloniensi episcopo schismatico nuper miserit, ex rescripto ejus, quod vobis mittitur, potestis conjicere, ut pateat omnibus quam verum sit quod de pietate et[2] justitia regis vestri[3] tanta confidentia prædicatur.

Ep. 213.

Embassy from the marquis of Montferrat.

Ad ipsum quoque nuper venerunt ex parte domini[4] de Monte Ferrandi vani[5] illusores, abbas Clusinus,[6] et electus Hipporiensis,[7] postulantes unam filiarum regis filio marchionis, constantissime repromittentes quia Cantuariensem archiepiscopum deponi facient, dummodo filiam petitam obtineant. Rex sub hac spe direxit nuntios[a] suos[8] cum illis,[9] Joannem scilicet Cumin, Radulphum de Tamewurda,[10] et Joannem de Oxeneford, in quem depositionis[11] a decanatu est lata sententia, et summi pontificis auctoritate ac scripto roborata. Scriptum vero est penes Cantuariensem archiepiscopum, primatem Angliæ et apostolicæ sedis legatum, cujus sententiam, quam tulit in deprædatores

Mission to Rome.

[1] *uti*, *L*.
[2] *de*, ins. L; om. Z, G.
[3] *vestri*, Z, G; *nostri*, L.
[4] *domini*, G; om. L.
[5] *vani*, O, V, Z, G; *jam*, *L*.
[6] *Clusinus*, G; *Sclusenus*, V, O, Z, L. (The abbot of Cluses in Faucigny is meant, Reuter, ii. 694.)
[7] *Yporiensis*, V, Z. (The bishop of Ivrea.)
[8] *suos*, Z; om. L.
[9] *eis*, L.
[10] *Thamerwurda*, L.
[11] *depositionis*, O, Z, G; om. L.

[a] These were sent instead of the envoys announced in Ep. 213.

Cantuariensis ecclesiæ et regis consiliarios, dominus papa ratam habuit et confirmavit, et ab episcopis cismarinis et transmarinis præcepit observari. Ei namque et legatio data est, et primatus totius Angliæ confirmatus. Scripsit super hoc Londoniensi [1] et vobis omnibus, et credo quod idem Londoniensis jam recepit litteras legationis,[2] vobis omnibus ostendendas.

Præterea memoratus archiepiscopus et legatus apostolica auctoritate excommunicavit et excommunicari jussit omnes qui portus observant, ut impediant appellantes vel appellatos, aut ex pia devotionis causa tendentes ad apostolorum limina, vel ad ipsum qui apostolicas vices habet et agit; præcepit etiam ut hanc sententiam ejus faciant omnes episcopi per suas diœceses [3] publicari. Licet autem appellationem, quam adversus eum fecerunt episcopi, nullius credat esse momenti, tamen oportebat ut qui eam aliquas vires habere opinantur, utpote rex, episcopi, et proceres, ponentes prudentiam carnis brachium suum, omnia ad archiepiscopum pertinentia in eodem statu esse permitterent, quia[4] nihil innovari debet appellatione pendente. Postea vero de mandato regis captus est Willelmus capellanus, et alii clerici, (ut de laicis taceatur,)[5] ecclesiæ possessionibus ablatis atrociter tractati [6] sunt. Unde et archiepiscopus regem ipsum denuntiavit domino papæ in canonem incidisse, et facto suo esse excommunicatum, nisi forte sedes apostolica leges ecclesiasticas censeat civilibus comparandas, quæ, sicut ait Anacharsis Scytha,[7] telis aranearum conferuntur, retinentibus quidem muscas, sed transmittentibus volatilia grandiora. Præceperat autem dominus papa, ut Bituricensis, Rothomagensis,

Excommunications threatened.

p. 53.

[1] *Londoniensi . . . idem,* O, Z, G; om. L.
[2] *legationis,* V, Z; om. *L.*
[3] *dioceses,* Z.
[4] *quia,* Z; om. L.
[5] *et,* ins. O.
[6] *tractati,* V, Z; *tractatæ* O. L.
[7] *Scitica,* V, O, Z.

Ep. 182. Turonensis, et[1] Burdigalensis, et Eboracensis observent et in suis provinciis faciant observari sententiam quam Cantuariensis archiepiscopus, sedes apostolicæ legatus, ferret[2] in malefactores Cantuariensis ecclesiæ et suos. Hoc tamen adjecit in litteris illis, quia non dat mandatum ut personam regis excommunicet, sed nec prohibet quidem, quia eum potestate sua privare non debet, præsertim cum idem rex patientia ecclesiæ abutatur in multis. Præcepit etiam sub anathemate, ut omnes, qui de mandato regis clericorum archiepiscopi reditus receperunt et bona, omnia cum integritate eisdem restituant quibus ablata sunt, quia rex qui in causa prædonis versatur nulli potest auctoritatem præstare.

Epp. 164–5–6, 178.

Egi satis apud Cantuariensem ne litteræ istæ procederent, sed consilium prævaluit aliorum, suadentium ut dum dominus papa superest, cujus mortem rex desiderare dignoscitur,[3] sibi indulto privilegio et beneficiis utatur, præsertim cum ad patientiam ejus semper crudescat[4] inhumanitas et immanitas regis. Cæterum si ad vos mandata hæc pervenerint, nullum, occasione eorum quæ nobis ablata sunt apud vos, periculum timeatis; quia quidquid de rebus nostris fiet ad beneplacitum vestrum, nos illud auctore Deo ratum et gratum habebimus. Personatus enim retinentes et jura, mobilium jacturam non magni facimus, dum proficiat vobis. Excusavimus innocentiam vestram apud dominum Cantuariensem, et satis excusata est, ut nulli suadenti contrarium fidem habeatis. Præmetitur et timet pericula vestra, ut vos malit cum aliis exsulare[5] Deo, quam inutiliter et probrose conteri mundo. Vos utramque partem ponderate, et de consilio ejus et nostro semper sequimini meliora, id est, quæ Deo,

---

[1] *et*, om. L.
[2] *feret*, V.
[3] *dignoscitur*, Z.; *cognoscitur*, L.
[4] *crudescat*, O, Z; *erubescat*, L.
[5] *exultare*, L.

si innotuerint[1] vobis, magis placita fuerint. Quod si et illud ambiguum est aut occultum, fides sequenda est; quia quod non est ex ea, peccatum est. Mittit ergo litteras vobis vocationis, apostolica auctoritate præcipiens in virtute obedientiæ, et in periculo ordinis vestri, ut infra quadraginta dies a susceptione earum,[2] omni[3] occasione et dilatione postposita, accedatis ad ipsum, audituri mandatum domini papæ, et de necessitatibus ecclesiæ tractaturi.[4] Vos autem, si videritis vobis expedire, mandato quidem utemini; sin autem, sic accipiatis de consensu mandantis, quasi mandatum non fuerit. Non enim vobis laqueum procuravimus,[5] sicut alicui suorum negligens diligentia præparavit, sed puero dedimus in mandatis, ut magistro Baldewino archidiacono, aut R . . [6] filio Ægidiæ, fratri nostro,[7] tradat litteras, et postea, si eas volueritis recipere vel videre, fiat pro beneplacito vestro. Hoc autem pro certo sciatis, quia nisi rex Willelmum capellanum reddiderit, in caput ejus feretur sententia anathematis, nec ei amodo parcetur in aliquo, si talia attentare præsumpserit.

The bishop summoned by the primate.

Discretion allowed him.

Affair of William the chaplain.

CCLIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo quidam amicus.

(O. 49; Z. i. 40; Lup. i. 44; Thom. 378.)

Nuntium vestrum, qui ad dominum venerat Nicolaum, non vidi, sed puerum ipsius Nicolai suscepi, ut vobis per illum aliqua ad referendum digna et ad

Fury of king Henry.

---

1 *innotuerint*, O, Z, G; *innotuerit*, L.
2 *harum litterarum*, O.
3 *omni*, O, Z, G; om. L.
4 *tracturi*, V.
5 *præparavimus*, Brial.
6 *Ricardo*, Z; *Roberto*, G.
7 *nostro*, Z, G; *vestro*, L.

sciendum utilia nuntiarem. Igitur post egressum pueri vestri a me, qui jam diu ad vos reversus est, illud primo concepi, quod rex die quadam cum esset apud Cadomum, et de negotio suo quod habebat cum rege Scotiæ sollicite pertractaret, contra Richardum de Humez, qui pro rege Scotiæ aliquatenus loqui videbatur, in verba ignominiosa prorupit, et eum proditorem manifeste appellavit. Rex itaque solito furore succensus pileum de capite projecit, baltheum discinxit, pallium et vestes quibus erat indutus longius abjecit, stratum sericum quod erat supra lectum manu propria removit, et quasi in sterquilinio sedens cœpit straminis masticare festucas. Die vero sequenti, cum esset in prato juxta capellam, et Ricardus de Ivelcestre[1] ad eum accedere vellet, templarii ei obviam properantes, cum pilea de capitibus abstulissent, osculum ei statim obtulissent, nisi rex pluribus videntibus eos removisset, dicens nolle eos excommunicato osculum dare. Post hæc cum rex apud Toycam[a] accessisset, episcopus Lexoviensis venit ad eum, postulans et supplicans sub[2] prætextu paupertatis licentiam egrediendi de terra, ut qui ære premitur alieno saltem per annum posset respirare, ut cum redisset liber a debitis, ad locum religionis facilius posset migrare. Rex ergo intuens in eum ait: "Vere facies vestra "immutata est plusquam scitis, et diutius, ut mihi "videtur, laborem ferre non potestis. Sed tamen "propter penuriam nunquam de terra mea exibitis. "Ego enim loquar creditoribus vestris, et aliquibus "vos juvabo modis, et a vexationibus et fatigationi-"bus immunem faciam et quietum." De suo igitur nihil spopondit, sed penes alios eum juvare promisit.

Arnulf's interview with him.

[1] *Welcestre*, L. | [2] *sub*, O, Z; om. L.

[a] Touques.

Post hæc rex ad colloquium suum cum comite Flandriæ accessit, ubi gesta sunt quæ vos scitis. Ibi enim rex mille libras Matthæo comiti Boloniæ per annum se daturum spopondit. Ibi nuntius domini papæ captus est, qui adhuc tenetur in vinculis et carcere. Ibi magistrum Herebertum Dominus eripuit de manibus quærentium eum. Qui certe pro negotio tam modico tantum non debuerat subiisse periculum; stultum est enim ibi esse audacem, ubi effectum operis nec magnæ gloria laudis nec multi emolumenti gratia comitatur. Cum autem rex Rothomagum fuisset reversus, accito archiepiscopo et episcopo Lexoviensi,[1] de captione portitoris litterarum domini papæ, et de indignatione quam contra clericum Gaufridi Ridel conceperat, quia litteras vestras susceperat et nuntium non detinuerat, tractare cœperunt illi duo, et regem aliquatenus super his increpare. Tunc etiam archiepiscopus mentem litterarum, quas olim a domino papa pro vobis susceperat, regi cœpit apertius explanare, et eum more suo leniter increpare, donec rex se totum scire dixit quidquid litteris continebatur, et minas hujusmodi modicum formidare.

Conference with the count of Flanders.

Herbert escapes danger.

Henry at Rouen,

Dum hæc geruntur, magister Reginaldus,[2] clericus decani Turonensis, ad regem accessit, multis occasionibus sollicite quærens qualiter de facto isto eum posset honestius increpare, et suam ad plenum cognoscere voluntatem. Rex vero, prosperitatem domini papæ et serenitatem status curiæ subsannans, eum de talibus vix loqui permittebat. Post hæc rex apud Cadomum reversus est, et episcopus Lexoviensis ad eum accedens, ut licentiam egrediendi plenius haberet, a rege attentius[3] interrogatus est quantum deberet, et quantis indigeret. Cumque episcopus ducentas marcas, si re-

and at Caen.

Arnulf's debts.

---

[1] *Luxoviensi*, V.

[2] *Reginaldus*, O, Z; *Reinaldus*, V; *Raynaldus*, L.

[3] *intentius*, O.

maneret, sibi necessarias inculcasset, rex se tantum argenti non habere asseruit, sed tamen nocte eadem ei sexaginta marcas remisit. Utinam ergo immundam[1] principis pecuniam non accepisset, quoniam[2] amodo credet se illum[3] emisse quem viderat indigere, et eo tanquam instrumento ad complendam suæ iniquitatis malitiam utetur. Rex enim ei forsitan magis credet; et episcopus[4] ille (ut timeo) in infidelitate[5] erit fidelior.

In his etiam diebus Alfredus, clericus episcopi Herefordensis, ad regem venit, asserens episcopum suum et dominum Rogerum secundum tenorem vestri mandati de terra exituros, et ad vos in proximo venturos, nisi regis auxilio et consilio remanerent. Rex ergo, de domino Rogero plurimum conquestus, prohibitione usus est pro consilio, dicens eos non posse cogi ad exeundum, quos remedium appellationis juvare poterat ad remanendum; adjecit etiam eos posse exire, sed reverti non posse. Et hæc quidem apud nos gesta sunt.

A conference with the count Champagne projected. The king's plans.

De cætero sciatis quia in octavis[6] Beati Martini[a] rex cum comite Theobaldo apud Turonum loqui debet, ibique quingentas libras, quas ei per annum promiserat, de præsenti solvet, et de futuro mentietur. Dominica vero sequenti apud Chinun[7] erit colloquium cum Pictavis, et aliis de terris adjacentibus. Post hæc in festo Sancti Andreæ erit Rothomagi, ut in octavis[8] occurrere possit comiti Flandrensi, ibique comiti Boloniæ mille libras se daturum per annum promittet pro pace et concordia inter eos; nihilque aliud se fac-

---

[1] *immundam*, O, Z; *imminutam*, L.
[2] *quoniam*, V, Z; *quem*, L.
[3] *illum*, O, V, Z; *illa*, L.
[4] *episcopus ille*, O, Z; *ipse ille*, V; *ipse illi*, L.
[5] *fidelitate*, O.
[6] *octava*, L.
[7] *Chinun*, Z; *Chinum*, L.
[8] *octava*, L.

---

[a] Nov. 18.

turum propter eum constanter asseruit et juravit. In his ergo omnibus rex fluctuat et incertus est, et de futuri temporis casibus sperans, in hoc solum fortitudinis suæ posuit firmamentum, si forte dominus papa viam universæ carnis intraret, aut vobis, quod absit, humanitus contingeret.

Vos igitur, dum tempus habetis, extendite manum retributionis, et illud scriptum esse sciatis, quia "re- "tribuit Dominus abundanter facientibus superbiam." Eos itaque qui contra Deum se erigunt, vestræ severitatis sententia puniat. Et caput colubri tortuosum virga directionis amputetur,[1] ut Sathanas sub pedibus vestris conculcetur velociter; nisi enim in manu forti et brachio excelso ecclesia Dei pacem non habebit, nec nisi rugitu patris leo iste poterit excitari, qui totus in infidelitatis suæ perfidia obdormivit. Eia igitur, arcum intendite, sagittas immittite, donec infirmentur; quoniam impium est ibi esse pium ubi Dei pietas annullatur, et fides periclitatur. Male enim fidelis est, qui fidei jura non servat; et quem contra fidem agere videmus, profecto infidelem appellamus. Agite ergo, et amplius nolite silere. Quoniam taciturnitas nutrit assensum, et delictum subditorum sæpe per silentii torporem[2] retorquetur in pastorem. Vocate ergo quos potestis, et compellite exire de medio Babilonis; quoniam melius est mori vobiscum in bello, quam videre mala gentis suæ pariter et sanctorum. Vocate, inquam, et statim sentiant judicem qui audire contempserint pastoris vocationem. Valeat in multos dies sanctitas et sanitas vestra. Me autem vestrum semper esse credatis, et ad omnia, quæ vobis placuerint, præparatum. Valete iterum, et semper.

Strong measures advised.

Ps. xxx. 24.

---

[1] *amputetur*, Z; *amputaretur*, V; *amputate*, L.

[2] *torporem*, Z; *temporem*, V; *teporem*, L.

CCLIV.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO FRATER NICOLAUS DE MONTE ROTHOMAGENSI.

(O. 50; Z. i. 41; Lup. i. 45; Thom. 344.)

King Henry's fury.

Super negotio vestro nos minus fuisse sollicitos, quia nondum a nostra parvitate litteras accepistis, minime, si placet, vestræ paternitatis arbitretur magnitudo. Nihil enim eousque scribendum æstimavimus, quod vestram condeceret audire sanctitatem. Satis enim etiam apud vos credimus esse cognitum, puerum qui regi litteras tradidit in arcto fuisse positum, digitis ad oculos eruendos appositis usque ad effusionem sanguinis, et aqua calida per os injecta, donec confiteretur se litteras a magistro Heriberto[1] accepisse. Sed necdum a vinculis absolvitur, cum tamen rex a matre mandatum acceperit ut abire permitteretur. In octavis[2] autem (ut accepimus) sancti Martini rex et comes Theobaldus Turonis habebunt collocutionem. In festo vero sancti Andreæ venturus est ad nos, ut una cum Flandrensibus colloquatur. Sed et hoc de Anglia accepimus, quod Lincolniensis[a] et comes Gaufridus debitum carnis persolverint.[3] Dicitur quoque quod Richardus de Luci jam, ut Jerosolymam vadat, signum sibi crucis imposuerit.

Intended movements. See p. 74.

Various news.

[1] *Henrico*, in the text of Z; where the margin has a note, "*In exem-*" "*plari tantum H.*," meaning that the book from which the transcript was made had only the initial letter.

[2] *octavis*, Z; *octava*, L; *octabis*, O.

[3] *persolverunt*, V; *persolverint*, L.

[a] The bishop of Lincoln did not die until January 1167, so that this rumour was incorrect.

De cætero pro certo sciatis quod nullus apparet qui coram rege de vobis vel unum verbum audeat proferre. Sigillum autem [1] suum a magistro Walthero, quia puerum qui litteras attulerat non retinuit, abstulit; quod postea tamen archidacono reddidit. Archidiaconus autem coram domino Rothomagensi et pluribus aliis dicens se missurum nuntium ad vos, in Assumptione beatæ [Mariæ] [2] virginis appellavit. De mandato vero domini papæ super rege conveniendo dominus Rothomagensis cum suffraganeis suis [3] nihil palam fecit; forte secretius alloquens regem. Sed nec hoc lateat vestram sanctitatem, quod magister domus infirmorum Cantuariensium, in partes nostras veniens, retulit nobis Londoniensem omnia reddidisse scaccario regis quæ de [4] reditibus vestrorum clericorum acceperat. Sed et hoc nobis nuntiavit, quod prior Cantuariensis monachum quemdam in custodia [5] posuerat, quia de processione exierat, clamans et exprimens qui vobis, et non regi, faverent. Sed et serviens Scaiman,[a] cum captus fuisset, evasit, et in monasterio sanctæ Trinitatis per aliquot dies latitans, tandem liberatus, quo diverterit, ignoravit. [6] Audivimus autem et de militantibus regis, reædificare et munire volentibus Basinwerc, [7] quod a Wallensibus subito supervenientibus plurimi sint interempti, plerique vero sauciati. Valeat sanctitas vestra.

---

[1] *autem*, Z; om. L.
[2] *Mariæ*, L; om. Z, V.
[3] *suis*, V, Z; om. L.
[4] *de*, om. V.
[5] *custodiam*, Z; *custodia*, L.
[6] *ignoravit*, V, Z; but *ignoramus* (the reading of L), or *ignoratur*, seems to be required.
[7] *Basinwerc*, Z; *Basinwerct*, V; *Basinweret*, L.

---

[a] Probably the same who accompanied the archbishop in his escape from Northampton. See vol. iv. p 53.

CCLV.

Henricus rex[1] Anglorum cuidam cardinali [vel cœtui cardinalium].

(W. Cant. 83; Lup. ii. 41; G. Fol. 484; A. 40; O. ii. 34; Z. ii. 4.)

Vindication of the king's conduct as to the Roman church.

Super his quæ dominus papa vobis significavit, scilicet quod ab amore et devotione Romanæ ecclesiæ mentem et animum averteramus, in primis respondemus, quod prudentia vestra plenissime cognovit, quam sincero affectu ecclesiam Romanam et personam domini papæ semper dilexerimus, et quanta pro eo fecerimus et sustinuerimus. Siquidem, ut cætera silentio prætereamus, cum de ipsius susceptione controversia haberetur, ipsum non tracti recepimus, sed ad eum recipiendum alios, licet invitos, traximus et compulimus. Nec nos[2] animum nostrum a dilectionis elongavimus plenitudine, sed ipse, qui, ut vobis liquet, a retroactis temporibus nobis præter modum molestus exstitit, sicut operum in quamplurimis declaravit exsecutio, et nunc maxime verbo et opere, scripto etiam[3] nostram (quod summopere[4] principum lædit animos) non desistit infamare personam, cum scripto suo et verbo nos ecclesiæ persecutorem nominet, et gravatorem appellet. Attendat autem dominus papa quam paterne erga nos egerit, qui nobis significavit quod summa principum debet esse cautela et sollicitudo famam suam conservare illæsam; nec paternum circa[5] nos gerere videtur affectum, qui famæ nostræ adeo opere

---

[1] *Rex . . . cardinali*, Z; *vel . . cardinalium*, added, L; *Rotrodo Rothomagensi archiepiscopo*, A, O. William of Canterbury says that the letter was addressed to the archbishop of Rouen and the bishop of Nevers, who were the pope's commissioners for the affairs between Henry and Becket in 1170. But it is pretty clearly of earlier date, and the headings in Z and L seem to be correct.

[2] *Necnon*, O.

[3] *et*, V.

[4] *summo opere*, O.

[5] *citra*, O.

et sermone derogat. Universitati itaque[1] vestræ constare volumus, quod quidquid honoris, celsitudinis, et[2] potestatis habemus, regnum etiam et cætera quæ nostro commissa sunt[3] regimini, singula a Domino et Creatore nostro nobis collata scimus et profitemur, et Ipsi soli non quantas debemus, (quoniam ad id[4] non sufficimus,) sed quas possumus, gratiarum referimus actiones. Et utinam dominus papa pro nobis Dominum deprecetur ut Domino et Creatori nostro debitam exhibere possimus et sciamus devotionem et reverentiam, et ut ipsi servire et ipsum diligere, in tertia saltem qua debemus portione, valeamus. Sane licet quantum ex debito tenemur ipsum diligere et venerari non possimus, affectum tamen et devotionem habemus ipsi in singulis deservire, in omnibus obsequi,[5] in universis obedire. In integritate autem gratiæ et dilectionis domini papæ libenter perseverare volumus et affectamus, si nobis et regno nostro eundem honorem et honoris et dignitatis conservationem observaverit quam sancti et honesti Romani pontifices viris nobilibus et potentibus, prædecessoribus nostris, exhibuerunt. Veruntamen appellationes quas proponit nos probibuisse, et ne quis de regno nostro curiam Romanam visitaret, nos asserit inhibuisse, vestram nolumus[6] latere prudentiam, quod nec[7] appellationes nec visitationes aliquatenus impedivimus, quin eo modo, ea ratione, eo ordine fiant, quo temporibus prædecessorum nostrorum, virorum illustrium, juxta regni nostri consuetudines et dignitates solebant fieri, et sicut antiquiores et prudentiores regni nostri, tam clerici quam laici, recolunt et retractant. Quod vero confœderationis factæ cum excommunicatis nos arguit, in hoc non

As to appeals, &c.

The customs.

Intercourse with excommunicates.

[1] *itaque*, A, O; *utique*, L.
[2] *et*, om. A, Z.
[3] *sunt*, A, O, V; om. *L*.
[4] *idem*, O.
[5] *obsequi*, O; *exequi*, V, A, Z.
[6] *nolumus*, A, L; *volumus non*, O.
[7] *nec*, O, A, Z; om. L.

æstimamus nos Deum offendisse, nec obviasse rationi; quia, sicut ex ore domini papæ accepimus, ipsum dominum Fredericum, Romanum[1] imperatorem, nunquam pro excommunicato habuit, nec postea ipsum excommunicatum fuisse alicujus relatione cognovimus. Verum etsi filiam nostram filio imperatoris in matrimonio concesserimus, nec in minimo nos deliquisse credimus, sed id nobis licitum esse non dubitamus; quoniam (ut a simili sumamus exempla) idem[2] excellentissimo et potentissimo regi Henrico avo nostro licuisse recolimus, qui filiam suam Henrico bonæ memoriæ Romano imperatori matrimonio copulaverit.[3] Nos etiam a prædecessoribus nostris sumpta ratione, communicato consilio prudentium et[4] discretorum nostri regni virorum, matrimonium inter filium imperatoris et filiam nostram contrahi concessimus. Præterea, quod vobis[5] scripsit, ut Cantuariensem archiepiscopum, quem a regno nostro nos asserit expulisse, in statum a quo recessit revocemus, et ad sedem suam reducamus, evidentissime novimus universitati[6] liquido constare, quod ipsum nunquam expulimus, nec a regno nostro exire coegimus, sed ipse, qui[7] suæ magis levitatis[8] et pravitatis impulsu, quam aliqua ratione ad hoc ipsum inducente, fugam arripuit, intentione et proposito adversum nos malignandi, et nobis et famæ nostræ, quod nequaquam, ut omnibus liquet, promerueramus, maligne derogandi. Si autem idem archiepiscopus, sicut ex propria voluntate aufugit, eodem modo voluntarie reverti voluerit, et nobis fecerit quod domino et principi facere debuerit,[9] nos eidem juxta clericorum et laicorum consilium, tam regni nostri quam transmarinorum, quod debebimus exsequemur. Verum

The archbishop of Canterbury.

[1] *Romanorum*, L.
[2] *idem*, V, A, Z; *id*, L.
[3] *copulaverit*, V, O, A; *copulavit*, L, Z.
[4] *et discretorum . . . matrimonium*, O, A; om. L.
[5] *vobis*, A, Z; *nobis*, L.
[6] *vestræ*, ins. L; om. O, Z.
[7] *qui*, V, A; om. L.
[8] *lenitatis*, O.
[9] *debuerit*, V, O, Z, A; *debuit*, L.

ipsum per nos revocandum non censemus, quem a regno nostro exire non coegimus.

Itaque si nobis[1] constiterit nos in aliquo deliquisse et excessisse, consilio cleri et baronum nostrorum, juxta consuetudines et dignitates et celsitudines regni nostri, quidquid debuerimus animo libenti faciemus. Si vero aliquis jura et consuetudines et dignitates regni nostri impedire attentaverit seu diminuere, ipsum publicum hostem, et manifestum nominis nostri et honoris et regni æstimabimus inimicum; et nos vita comite dignitatum et consuetudinum regni nostri diminutionem nullatenus sustinebimus, quas illustres viri prædecessores nostri habuerunt et tenuerunt temporibus sanctorum Romanorum pontificum. De cætero, quod mandavit per vos nobis insinuandum, ne scilicet ecclesias vel personas ecclesiasticas regni et terræ nostræ gravaremus, vel gravari permitteremus, Deus nobis testis est, et mera conscientia, quod id usque in hodiernum diem nec a nobis actum est nec permissum.

The king's resolutions.

CCLVI.

Alexander papa ad Rogerium Wigorniensem episcopum.[a]

(Thom. 291).

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Rogerio Wigorniensi.

Fraternitatis tuæ litteras debita benignitate suscepimus, et earum tenore diligenter audito petitiones tuas,

---

[1] *nobis*, O, A, Z; *vobis*, L.

[a] This letter is given as showing that the bishop of Worcester sent a messenger to the pope with a commission which he did not venture to put into writing, and that the answer was also oral. The exact date does not appear.

sicut a dilecto filio nostro B. , nuntio tuo, poteris viva voce audire, et ex scriptis nostris cognoscere, gratanter admisimus, id propositi et voluntatis habentes ut te sicut carissimum fratrem nostrum sincera velimus in Domino caritate diligere, et ad profectum et incrementum tuum, quantum cum Deo et justitia possumus, votivis cordis affectibus aspirare. Tu vero, sicut hactenus laudabiliter fecisse dignosceris, commisso tibi officio vigilanter et constanter insistas; et causis pauperum tibi ab apostolica sede commissis eam diligentiam et curam adhibeas quam virum providum et discretum, et non minus animo quam sanguinis generositate præclarum, convenit adhibere. Non enim credimus quod aliquid Domino gratius vel magis acceptum possis efficere quam si justitiam pauperum, et aliorum etiam ubi tibi compareat, quantum jus patitur, nullius gratiam vel timorem attendens, studueris in omnibus conservare. De cætero super aliis, quæ nobis jam dictus nuntius tuus viva voce proposuit, tibi per eundem vivæ vocis colloquio respondemus.

CCLVII.

Alexander papa episcopis Angliæ.

(A. 296; C. 215; O. ii. 264; Z. ii. 3; Lup. ii. 3; G. Fol. 268.)

Dec. 1, 1166. Announcement of a commission.

Ad aures nostras vestra noscat prudentia pervenisse, quomodo vos propter gravamina quæ venerabilis frater noster archiepiscopus Cantuariensis carissimo in Christo filio nostro Henrico, illustri Anglorum regi, vobis quoque et regno suæ gubernationi commisso, intulerat, ad nostram audientiam appellastis, et proximam Ascensionem[1] Dominicam appellationi terminum præfixistis.

---

[1] *Ascensionis, L.*

Nos vero jam dicti regis, (cui, sicut Christianissimo principi, et cujus devotionem in urgenti sumus necessitate experti, in omnibus, quantum cum Deo et justitia possumus, deferre tenemur, et quem inter alios principes orbis præcipua in Domino caritate diligimus, et quadam speciali prærogativa dilectionis amplectimur),[1] precibus inclinati, et utriusque[2] partis laboribus et expensis parcere cupientes, personas de latere nostro ad ejusdem regis terram duximus destinandas, cum plenitudine potestatis causam istam, et alias quas expedire cognoverint, audiendi, et, prout sibi Dominus administraverit, canonice terminandi. Quocirca fraternitati vestræ per apostolica scripta mandamus, quatenus cum a prædictis personis propter hoc fueritis evocati, ad illorum præsentiam accedatis, et quod inter vos exinde judicaverint suscipiatis firmiter et servetis. Interim autem, si aliquam de personis illis, quas memoratus archiepiscopus excommunicationis sententia innodavit, metu mortis laborare contigerit, eandem[3] ab aliquo vestrum qui propinquior fuerit, accepto juramento quod nostro super hoc, si convaluerit, debeat parere mandato, vel ab alio religioso et discreto viro, secundum præscriptum[4] tenorem absolvi concedimus, ita tamen quod coram memoratis personis, cum præsentes fuerint, se jurasse cognoscat. Datum Laterani kalendis Decembris.

Excommunicates to be absolved if in danger of death.

---

[1] *amplectuntur*, V.
[2] *ultriusque*, C.
[3] *eundem*, A, Z.
[4] *præscripti*, L.

CCLVIII.

Alexander papa ad Henricum Anglorum regem.

(Z. ii. 4; A. 120; C. 218; Thom. 309; Rymer, i. 25.)

Dec. 20, 1166.

Alexander[a] episcopus servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Henrico, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Reception of the king's envoys.

Magnificentiæ tuæ nuntios, scilicet[1] dilectos filios nostros Johannem Cumin[2] et magistrum Radulfum de Tamwurdia,[3] nobis et ecclesiæ Dei devotos, et regiæ sublimitati per omnia (sicut credimus) fidelissimos, et litteras quas nobis excellentia tua transmisit, tanto benigniori mente suscepimus, et tanto eos majori gratia prævenimus et honore, quanto plenius novimus ipsos a magnifico principe et rege Christianissimo fuisse transmissos. Cui utique omnem quam cum Deo possumus gloriam cupimus et honorem, et ad cujus incrementum modis omnibus, quibus honeste poterimus, nos et fratres nostri ac tota ecclesia, quanto devotissimæ sinceritatis tuæ affectum in majori sumus necessitate experti, tanto ardentius intendimus[4] aspirare. Non enim tuæ devotionis insignia, nobis tempore tam opportuno exhibita, a nostra in posterum memoria ulla ratione poterunt divelli, vel in conspectu ecclesiæ aliqua desuetudine inumbrari. Petitiones quoque tuas, quas nobis per nuntios jam dictos misisti, in quibus cum Deo et honestate nostra potuimus, sicut idem magnificentiæ tuæ viva voce narrabunt[5] plenius, curavimus exsecutioni[6] mandare. Personas siquidem de

A commission to be sent.

---

[1] *scilicet*, O, A; *videlicet*, G.
[2] *Cuminum*, Z.
[3] *Tamwrð*, O; *Tammurð*, Z.
[4] *intente*, O.
[5] *enarrabunt*, G.
[6] *executione*, O; corr. to *executioni*, A; *executioni*, Z.

---

[a] The heading is omitted in Z and by Dr. Giles; *carissimo . . . filio*, om. A.

latere nostro, juxta quod rogasti, (licet nobis gravissimum ac difficillimum, hoc tempore maxime, aliquos a nobis emittere videatur, cum fratrum nostrorum, et eorum præsertim quos tu desideras, præsentia et consilio opus habeamus;) illius tamen[1] recolendæ ac magnificæ devotionis tuæ, quam prædiximus, non immemores exsistentes, ad sublimitatis tuæ præsentiam duximus destinandas, cum plenitudine potestatis ecclesiasticas causas, quæ inter te et venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum hinc inde vertuntur, et illam quæ inter eundem archiepiscopum et episcopos regni tui super appellatione ad nos facta movetur, necnon et alias causas terræ tuæ, quas noverint expedire, cognoscendi, judicandi quoque, et, prout sibi Dominus administraverit, canonice terminandi.

Eidem quoque archiepiscopo, ne te aut tuos, seu regnum gubernationi tuæ commissum, donec causæ illæ debitum sortiantur effectum, in aliquo gravare vel turbare aut inquietare attentet, omnimodis inhibuimus. Verum si idem archiepiscopus in te aut regnum tuæ gubernationi commissum, vel personas regni, interim aliquam sententiam tulerit, nos eam irritam esse et non tenere[2] censemus. Ad indicium autem hujus rei, et[3] argumentum nostræ voluntatis, litteras præsentes, si articulus ingruerit necessitatis, ostendas. Alioquin serenitatem tuam rogamus et attentius commonemus ut litteras ipsas aut earum tenorem a nullo sciri permittas, sed eas habeas omnino secretas. Illos vero familiares et consiliarios tuos quos jam dictus archiepiscopus sententiæ excommunicationis subjecit, personæ de latere nostro transmissæ Domino auctore absolvent. Si autem aliquis illorum interim metu mortis laboraverit, præstito secundum consuetudinem ecclesiæ juramento, quod nostro, si convaluerit, debeat

The archbishop restrained as to uttering sentences.

The excommunicated to be absolved.

[1] *tum*, O, A, Z.

[2] *tenere*, O, A, Z; *teneri*, G; *te tenere*, B.

[3] *in*, Z.

super hoc parere mandato, ipsum ab aliquo episcopo vel alio religioso viro et discreto absolvi concedimus. Porro fratribus nostris quos illuc mittimus post[1] instantem Domini Nativitatem eundi præceptum dabimus;[2] qui auctore Domino in mense Januario iter, sicut credimus, aggredientur. Dat. Laterani, xiii. kal. Jan.

CCLIX.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(O. 56; Z. i. 50; Lup. i. 54; Thom. 204.)

Dec. 1166. The pope's wish for a reconciliation.

Receptis litteris et nuntiis carissimi in Christo filii nostri Henrici, illustris regis Anglorum, eum per litteras et nuntium nostrum iterum commonere proposuimus, et sollicitis exhortationibus ejus animum mitigare, ut te sibi reconciliet, et in gratiam et amorem suum reducat. Confidimus enim et speramus in Domino quod monitis et exhortationibus nostris consentiet, et tibi ecclesiam tuam libere ac quiete restituet. Quapropter prudentiam tuam rogamus, monemus, atque consulimus, quatenus, quousque hujus rei finem et exitum videamus, eum patienter sustineas, nec contra ipsum nec contra quoslibet regni sui aliquid interim statuas quod ei[3] grave aut molestum exsistat. Sane si nobis per nuntios nostros, si quos forte miserimus, acquiescere noluerit, nos tibi auctore[4] Domino nulla ratione deerimus, sed tibi et ecclesiæ tuæ jus et honorem ac dignitatem vestram, quantum divina gratia permiserit, curabimus conservari. Postremo nec tibi deerit auctoritas, si aliter revocari non poterit, tuum libere officium exercendi. Volumus autem ut hoc habeas penes te secretum.

The archbishop is to abstain from annoying the king.

---

[1] *post instantem . . . nativitatem*, Z; *instante . . . nativitate*, A; *infra instantem . . . nativitatem*, G.

[2] *dabimus*, O, A; *dedimus*, G.

[3] *sibi*, Z.

[4] *auctore . . . tibi*, om. G.

CCLX.

Joannes Saresberiensis Baldewino Exoniensi Archidiacono.

(O. 158; Z. ii. 79; Lup. ii. 78; Jo. Sar. 155.)

Licet a multis retro temporibus dilectioni vestræ obnoxius tenear, tamen sinceritatis vestræ non tam frequens quam jugis sollicitudo devotionem meam sibi reddit indies arctius obligatam. Quem enim non promereatur in adversis infatigata et indeficiens fides? Cujus pectus non succendat et inflammet in periculis et conflatorio tentationum caritas incorrupta, officiosa, et supereminens? Quod in vobis commendo, in me multum [1] expertus sum, sed in fratre meo magis experior. Nam sortem ejus mea reputo duriorem, nisi quod mea et illius ex animo omnia sunt communia, et sic eadem conditio est. Gravius tamen exsulat qui domi exsulat. Sicut enim in civitate sua florere gloriosum est, et jocundum nobilitari in patria, ita apud suos egere aut vilescere calamitosum est; minoris namque erubescentiæ est apud extraneos mendicare. Nonnullus autem, immo et multus, est usus adversitatis hujus utrique nostrum, per quam et nos nobis, et mundus etiam, fidelius et familiarius innotescit. Tandem enim discimus,[2] quod a multis temporibus audieramus, et scriptum est a sæculis multis, quia "in prosperis amicus non apparet,[4] in adversis non latet inimicus." Ergo, dilectissime, in procella turbinis hujus larvam quisque deposuit quam induerat, et fallaces abstersit fucos, et suum ostendit vultum facie revelata. Unde quia fidei et caritatis vestræ faciem in nostra,[5] quæ videtur, tribulatione, eandem quidem cernimus,[6] sed utique clariorem et illustriorem, eam jure et merito

[1] *multum*, om. L.
[2] *dicimus*, O, V, Z.
[3] *Qui*, G.
[4] *et*, ins. L.
[5] *vestra*, G.
[6] *cernuimus*, L.

amplius approbamus, et ut ei condigne respondeatur a nobis crebris suspiriis optamus, et maximo desiderio. Et quidem interim respondemus affectu, Deus autem caritas vestræ[1] caritati proculdubio respondebit effectu, ut, juxta quod promisit, mensuram bonam et coagitatam[2] et supereffluentem refundat in sinum vestrum. In qua autem conditione versetur causa nostra,[3] domino[4] episcopo scripsi, et exinde quæ circa nos sunt vobis[5] plenius innotescent; precor itaque ut peregrinationem nostram vestris et sanctorum qui apud vos sunt orationibus adjuvetis, ne deficiat fides nostra, aut aliquid faciamus ad turbinem hujus procellæ unde Dominus offendatur, sed, quod suum est, faciat cum tentatione etiam proventum. Et quidem jam cœpit,[6] quia et devotionem contulit pro justitia patiendi, et acerbitatem mitigavit exsilii; levius enim est modo quam fuerit[7] die prima. Numquid enim aliquid defuit nobis? nonne[8] plures habemus modo notos et familiares, et qui amorem quem profitentur officiorum et beneficiorum exhibitione declarant?[9] Afferunt ergo ad amoris comprobationem testimonium majus Joanne; opera enim quæ ipsi faciunt testimonium perhibent de eis.

Condition of the exiles.

CCLXI.

JOANNES SARESBERIENSIS ROBERTO[10] PRIORI MERETONIÆ.[11]

(O. 147; Z. ii. 78; Lup. ii. 77; Jo. Sar. 154.)

Asking the prayers of the prior and his brethren.

Ubi humanum consilium deficit, ex necessitate confugitur ad divinum, quod, ut opinor, nulla via facilius

---

1 *nostræ*, G.
2 *cogitatam*, V.
3 *vestra*, G.
4 *domino*, O, G; om. L.
5 *nobis*, G.
6 *cæpi*, G.
7 *fuerit*, Z, L; *fuit*, G.
8 *enim*, ins. G.
9 *declararunt*, G.
10 *R* . . ., L; *Roberto*, Z, G.
11 *Moreton*, L.

aut felicius obtinetur, quam si amici Dei illud precibus studeant obtinere quod culpa patrocinio indigentium demeretur. Ego quidem exsulo et proscriptus sum, et quod ad hominem alterutrius pœnæ justam causam non video, licet apud Dominum me acerbiora meruisse conscius sum, et fortassis peccatis meis exigentibus evenit ut his et flagellis acerbioribus feriar, et tamen causam percussionis ignorem. Eo autem magis timenda sunt judicia Dei, quo de occultiori justitia et secretiori ratione proveniunt. Est autem pœna duplex, cum et ipsa sentitur, et causa ignoratur. Si tamen divinæ miserationis est ut me pro justitia pati velit, gratissimum habeo, certus[1] quoniam ita amicos beare censuerit,[2] quia per multas tribulationes itur ad regnum. Fateor me ecclesiæ Dei servasse fidem, et archiepiscopo meo, ut oportuit, fideliter obedisse, nec me, Deo auctore, unquam servatæ fidei aut obedientiæ pœnitebit. Spero autem quod et archiepiscopus noster, recto calle patrum sequens vestigia, per viam mandatorum Dei pergit ad vitam. Unde paternitati vestræ et dominis et fratribus nostris quanta possum devotione supplico, quatenus agonem nostrum Domino precibus commendetis, ut si in invio sumus, reducamur ad viam; si in via, quod utique credimus, proficiamus[3] et perducamur ad vitam. Nihil enim aliud nobis necessarium est, nisi ut Deo placeat causa nostra.

---

[1] *certus*, O, G; *certa*, L.
[2] *censuerit*, G; *consuevit*, L; *consueverat*, O.
[3] *perficiamus*, L.

CCLXII.

Joannes Saresberiensis magistro Waltero de Insula.

(O. 80; Z. i. 91; Lup. i. 94; Jo. Sar. 195.)

Hope and confidence expressed.

Diuturnitas silentii mei jure videretur esse desidis amici, ut negligentiæ argumentum, nisi causis probabilibus, quas Deus evacuet, hujusmodi suspicio purgaretur. Eas ad præsens allegare non expedit, quia sicut mihi graves, ita et tibi conspicuæ sunt, et notæ mundo. Utinam solvatur chaos quod inter nos firmatum est, et pax inter regnum et sacerdotium reformetur, ut, si itinerandi facultas patuerit, ejus quæ in Domino est nobis possimus adinvicem exhibere officia caritatis. Non enim excidit a memoria mea, quam tibi, exigentibus meritis, obnoxius sim, ut magistro et domino. Et tu, licet adhuc mea in te non existant merita, me ut Christianum debes diligere et amicum. Temere tamen non dixerim ei rationem deesse meritorum, cui ad amandum intensa famulatur affectio, et voluntas ad obsequium prompta nihil avidius concupiscit quam ut ei opportunitas a Domino præparetur, qua amici sui satisfaciat votis aut [1] usibus. Nam et Deus devotam acceptat pro adimpleto opere voluntatem, et pro qualitate et quantitate affectionis quemque remunerat. Exspecto autem et spero a Domino quia et devotioni meæ facultas dabitur, et procella nostra [2] in auram, auctore Deo, in brevi facilius et felicius transitura est quam credatur. Hæc tamen potius accipiantur dicta ex certitudine fidei quam scientiæ, eo quod Deum fidelem novimus in promissis, qui tunc demum gloriosius pro se patientibus suum ministrat auxilium, quando prorsus cessat humanum. Interim probat nos Deus, an diligamus eum; et [3] si moram fe-

---

[1] *et*, L.
[2] *nostra*, Z, G; *vestra*, L.
[3] *et*, O, Z, G; om. L.

cerit, æquanimiter tolerandum[1] est, quia, quidquid nobis videatur,[2] procul dubio veniet, et non tardabit. Unde secure dico quia in brevi subveniet, cum pro certo noverim in humanis rebus nihil nisi momentaneum esse, et quod gloria mundi ut fumus evanescet, et iniquorum finis est ignis et vermis. Et quidem reliquiæ impiorum interibunt, et est salus justorum indubitanter exspectanda a Domino. Licet enim extollatur impius super cedros Libani, si modicum pertransieris,[3] patenter intelliges quia etiam quando florere videbatur, jam non erat, et non erit ulterius locus ejus. Ridet hæc prudentia carnis, sed profecto Deus non irridetur, qui interim juxta Salomonem irrisoribus flagella parat, et duros malleos dorsis et cervicibus contemptorum. Cæterum quod ad humanam opinionem tibi facilius patet in qua conditione versemur, et quid ex decreto aulicorum nos timere oporteat aut[4] sperare. Sperabimus autem, nam ad omnem humilitatem prompti sumus; qua[5] conscientia servatur indemnis, dum legi Divinæ non derogemus, nec honestati, qua amissa satius est mori quam vivere. Nullam pacis respuimus conditionem, certum habentes quia melius est in manus hominum incidere quam derelinquere legem Dei, vel turpitudinis incurrere maculam. Nec tamen præsumimus jurare observantiam evangelii, memores infirmitatis nostræ, ut liquidum sit quam temerarium est jurare in consuetudines reprobatas. Hoc autem supra modum miror, quod Cantuariensis archidiaconus aut per se aut per alium non laborat de pace; cum ei constet Deo et mammonæ simul serviri non posse. Vale. Salutat te frater meus Ricardus[6] et domum tuam mecum.[7] Salutem dicimus clericis capellæ qui nec ex nomine excommunicati sunt nec

Prov. xix. 29?

Conduct of G. Ridel.

[1] *tolerandum*, O; interl. Z; *tolerandus*, L.
[2] *esse*, ins. O.
[3] *pertransiens*, V.
[4] *aut*, O, Z, G; *vel*, L.
[5] *quia*, *L*.
[6] *Ricardus*, L; *R.*, al.
[7] *mecum*, O, Z; *tecum*, L, G.

aliorum participatione. Memento nostri in orationibus tuis memorum [1] tui.

CCLXIII.

Joannes Saresberiensis Baldewino [2] Exoniensi archidiacono.

(Z. ii. 64; Lup. ii. 63; Jo. Sar. 193.)

Disappointment at receiving no letters.

Exspectatione longa suspensi, et impatientia desiderii æstuantes, nuntii nostri præstolabamur adventum, sperantes in reditu ejus nos amicorum diligentia fore vel litterarum solatio recreandos. Et quidem secus accidit, cum ille non retulerit iota vel apicem. Nec hoc dicimus ut aut caritatis defectum aut negligentiam velimus in amicis arguere, quos tanto acerbius affligi conjicimus, quanto minus audent suas angustias deplorare. Comprimuntur enim castigatione crudeli, puerorum more, quos præceptorum severitas cogit ut eductas doloris impetu et extortas verberibus lacrymas redire faciant in sinum oculorum et latentes sui fontis origines. Metiebamur autem pericula conditionis nostræ, malitiam temporis, debilitatem ecclesiæ, rabiem persecutoris: sed e latere sperabamus, quia iniquitas cohærens talento plumbi diu in summo stare non potest; (Zach. v. 7, 8.) et Amorræus citius et validius eliditur, et detruditur ad ima terræ, cum adimpleta malitia in excelsa prorumpit. Amicis ergo compatimur, et ecclesiæ desolationem in regno Anglorum ingemiscimus. Et miramur quo [3] abierit zelus tot religiosorum et litteratorum: cum vix unus et alter appareat speculator, qui juxta commonitionem propheticam audeat impio impietatem suam ex ore Domini nuntiare. Impii ergo in facie (Ezek. xxxiii.)

---

[1] *memoris*, G.

[2] *Bartholomæo*, L.

[3] *quomodo*, L, G.

speculatorum descendunt in infernum viventes, ut a speculatoribus, quia[1] siluerunt, sanguis eorum jure et merito exquiratur. Sed, quid dicimus eos esse ex causa silentii puniendos? sane quidam eorum sunt qui furem videntes currunt cum eo, immo prævii ductores et doctores ipsum in furta præcipitant et rapinas, et suam ponunt in quovis iniquitatis symbolo cum impiis portionem. Quorum primus est archisynagogus vester, et qui primo auro videbantur induti,[2] et columnæ videbantur ecclesiæ, amplexati sunt stercora. Dederat eis argentum Dominus et aurum, et sicut ipse per prophetam conqueritur, "Ipsi ex eo Isai. xliv.
"operati sunt Baal, dum magis verentur hominem 15; Rom.
"quam Deum, et colunt et serviunt creaturæ potius i. 25?
"quam Creatori:" quod, sicut beatus docet apostolus, idolatriæ rectissima et certissima diffinitio[3] est. Nam quod[4] quisque colit præ cæteris, constituit sibi deum: ut alius Venerem, libidini serviens, præferat; alius, dum munera quærit et retributiones, et interdum in fraudes et[5] rapinas impingit, Lavernam veneretur; alius vento[6] inflatus terram Merob[7] inhabitet in supercilio Babylonis; alius gulam sequens porcum induat Epicuri. Quod enim de talibus scribitur, quoniam eorum deus venter est, et gloria in confusionem,[8] ad cætera quoque vitia probabiliter dilatata interpretatione protenditur. Unde etiam[9] in evangelio veritas docet Deo et Mammonæ simul serviri[10] non posse: et quod[11] qui amicus sæculi esse desiderat, Dei se constituit inimicum. Doctor gentium præconatur et clamat quia "si hominibus placere vellem, Christi Galat. ii. 10.

[1] *quia siluerunt*, om. *L*.
[2] *inducti*, G.
[3] *definitio*, O; but *diffinitio*, although incorrect, is the usual mediæval way of writing the word.
[4] *quod*, om. V.
[5] *in*, ins. G.
[6] *vento*, om. *L*.
[7] *Merob*, Z, L (a word which seems to occur in Scripture only as the name of one of David's daughters); *Moab*, G.
[8] *confusione*, *L*.
[9] *etiam*, Z, L; *et*, G.
[10] *servire*, V.
[11] *quod*, om. L.

"servus non essem;" et "qui hominibus placent confusi
Ps. lii. 6. "sunt, quoniam Deus sprevit[1] illos."[2] Sed alia pro-
Foliot. fecto archisynagogi et complicium[3] ejus sententia est, qui fraudulenta verborum interpretatione ad arbitrium, non[4] ad mentem auctoris, detorquent legem, eique nolunt[5] suum accommodare intellectum; sed id agunt modis omnibus, ut quod eis libitum fuerit, divino quoque juri consentaneum videatur. Dicit enim quia non est pro libertate ecclesiæ decertandum. Sed, fallax et falsa hypocrisis, quo progrederis? quid hæreses moliris et schismata? Nonne ab initio nascentis legis ad libertatem Dei vocatus est populus? et Ægyptus intolerabilibus afflicta plagis, quæ ecclesiam de antiqua et avita consuetudine, et fere per 300 annos obtenta,[6] vendicabat in servitutem? Nonne Machabæi martyres pro libertate fratrum suorum laudabiliter et religiose sanctissimas animas posuerunt? David nunquid non stravit allophylum lapidibus de torrente congestis in[7] peram pastoralem, ut Domini exercituum agmina ab indebitæ servitutis jugo et religionis opprobrio liberaret? Sed quid pauca et parva proponuntur exempla? Scriptura fere tota, quæ in historiis digesta est, talibus virorum illustrium referta est monimentis.

Duæ quidem[8] causæ sunt quas homines affectuosissime tuentur, et quas præponunt animabus suis; altera libertatis, altera fidei et religionis. Illa tamen quæ fidei est creditur esse præstantior, et proculdubio justior est, adeo quidem ut et profanæ religionis homines hoc constantissimum habeant. Nam
III. Reg. xx. et Achab, quem reprobum fuisse constat, regi Syriæ, eum servituti[9] subjicere volenti, argentum et aurum, servos et ancillas, et omnimodam supellectilem, uxo-

---

[1] *spernit*, L.
[2] *eos*, Vulg.
[3] *complicium*, V, Z; *complicum*, L, G.
[4] *non . . . auctoris*, om. L.
[5] *volunt*, L.
[6] *optata*, V; om. L.
[7] *in . . . pastoralem*, om. L.
[8] *quidem*, Z. L; *autem*, G.
[9] *servituti*, om. L.

rem, filios et filias, et tandem se ipsum, incunctanter[1] exposuit, et pro lege divina duntaxat non est veritus inire certamen. Cum enim ille vellet scrutari domum ut diriperet legem, contradixit ei Achab victoriamque promeruit, quia, etsi alias reprobus, vel in hac parte Dominum honoravit. Pro qua ergo causa religiose contenditur, si non pro lege Dei servanda? Nempe hæc iniquitatem prohibet, et pastoribus ecclesiæ præscribit ut omnem ulciscantur inobedientiam. Sed fortasse archisynagogus iniquitatem novit quam Deus non prohibet, aut quam nolit ab ecclesiæ pastoribus increpari, et, si fieri potest, mandari vindictæ. Hanc sane Moyses et doctor gentium non noverunt. Sed prætendit quia Joannes arguebat Herodem in spiritu lenitatis, illicitum esse denuntians ut fratris viventis abuteretur uxore. Quod utique dicens non tam imperitiæ quam ignaviæ solatium quærit, cum certum sit Joannem ibi non gessisse personam pontificis, cui incumberet correctio delictorum, sed præconis verbi, penes quem erat duntaxat gerendorum denuntiatio, et increpatio vitiorum. Heli quidem corripuit filios, sed affectu potius et mansuetudine patris quam severitate et auctoritate pontificis. Pro omni ergo divinæ legis articulo contendendum est, et potestatibus ascendendum ex adverso, et quicquid caritatem impugnat, quæ legis est plenitudo, totis viribus subvertendum. Sed profecto in figuram sacerdotii Deus tribum Leviticam a publicis functionibus, sicut in Numeris legitur, immunem esse decrevit, et summi tantum pontificis dispositionibus subjacere. Abiathar quoque, qui Spiritui Sancto restiterat in dispositione David, amotus a sacerdotio, ea ratione sententiam mortis evasit, quia arcam portaverat, et præcedentis officii privilegio tutus diem exspectavit fatalem. Quod si clerus in privilegia[2]

III. Reg. i.; ii. 26.

---

[1] *constanter*, *L.*

[2] *privilegio*, O; *privilegio* with *vel a* interl., Z.

tribus Leviticæ non succedit, et apostolus vanus est, et fallaces omnes interpretes scripturarum. Ex quo liquidum debet omnibus esse justissimam esse causam eorum qui pro libertate ecclesiæ dimicant, et pretiosiorem habent legem Dei quam fortunas, immo quam animas, suas.

Answer to attacks on the archbishop.

Sed fortasse dicet aliquis, Quid hoc[1] ad causam vestri Cantuariensis, qui in causa ecclesiæ cessit apud Clarendonam, et in pecuniaria conventus, in jure sibi conscius iniquitatis, et de præstigiis suis diffisus, subterfugio imprudenti et impudenti suam quodammodo, immo plane, professus est injustitiam, et partem justificavit adversam? Esto sane quod cesserit. Propitietur Deus episcopis qui eum ad hoc induxerunt, et circumventoribus qui eum seduxerunt;[2] cum tamen justus esset metus, et[3] præsens, et qui in constantissimum hominem caderet. Mittitur vobis epistola ejus, ubi pro se satisfaciat ex parte; sed quia deliquit, pœnituit, confessus est, a domino papa absolvi meruit causa cognita,[4] et ut ecclesiam Anglorum ab illicitis et extortis obligationibus absolveret impetravit. Qui ergo imitati sunt (ut aiunt) delinquentem, quare pœnitentem, confitentem,[5] et satisfacientem non imitantur? Nunquid malunt in sordibus immorari, quam surgere, mundari, et reparari in pristinum gradum? Sed causam veritus est (ut objicitur) pecuniariam. Hoc quidem falsum est; sed judicum iniquitatem, qui eum iniqui sententia condemnaverant, parati judicare quicquid tyranno libuisset. In eoque verecundiæ sæculi nostri pepercit Deus, quod tyrannus plura jubere erubuit quam illi adimplere. Omnes erant Balaamitæ,[6] excogitantes qua arte maledicerent et condemnarent

[1] *hec*, Z.
[2] *eduxerunt*, G.
[3] *ad*, L.
[4] *cognita*, V, O, Z; *recognita*, *L*, G.
[5] *et confitentem*, L (omitting *et satisfacientem*).
[6] *Baalamitæ*, Z, L.

causam cui benedixit Dominus. Suadebant mala fieri ut provenirent[1] bona, et ad mitigandam persecutoris insaniam perniciosas possessionum et divini juris dispensationes admitti. Quod certum erat revocabatur in dubium, ut comicum illud fere in omnium volveretur animis,

"Quod scio, nescio." Terent. Eun. IV. i. 55.

Quis enim nesciebat[1] quod rex cancellarium suum ab omni administratione et obligatione liberum reddidit ad regimen Cantuariensis ecclesiæ? Cui ignotum est quanta instantia illi a sede apostolica pallium impetravit? Quid postea promiserit, ut consuetudines (quas dicit[3]) avitas,[4] (et revera pravitates sunt) admitterentur, pluribus[5] notum est. Archiepiscopus tamen ad malitiam calumniatoris, ex judicum[6] iniquitate aut simplicitate, aut dispensatione, (cum tamen ad hoc vocatus non venisset,) urgebatur ad litigandum, ad satisdandum, (cum tamen possessor esset amplissimæ rei immobilis,) ut vix ex causa gravissimæ infirmitatis ad deliberandum unius dieculæ posset inducias impetrare. Antea tamen eum iniquo judicio condemnaverant, et quod sedes apostolica causa cognita retractavit; cujus retractationis apud nos privilegium exstat. Nonne ergo judices potuit et debuit habere suspectos? Sed fortasse dicetur quod ipsos oportebat non de conscientia sua, sed de partium allegationibus, ferre sententiam; quia et Dominus Judam, quem proditorem noverat, non condemnavit, et mulieri in adulterio deprehensæ pepercit, cum nullus procederet[7] accusator. Inde etiam ad informationem nostram dictum est, "Ego sicut "audio, judico";[8] sed profecto *audire* ibi pro *intel-*

The release from secular obligations.

Joann. v. 30.

---

[1] *veniant*, Z.
[2] *nesciat*, Z.
[3] *dicit*, Z, L; *dicunt*, G.
[4] *avitas, admitterentur. Et revera quod pravitates sunt, pluribus*, L.
[5] *plurimis*, G.
[6] *judicium*, V; *judicii*, L; *judicum*, O, Z, G.
[7] *præcederet*, L.
[8] *judicio*, V.

ligere ponitur, ut pro rationabili motu animi sui decernat judex, interdum assertionibus, interdum præsumptionibus utens; ut nunquam ex conscientia justus et innocens condemnetur, etsi multitudo stare videatur in parte adversa. Nam scriptum est, "Insontem[1] et "justum non occides, quia aversor[2] impium;" et alibi, "Non sequeris turbam ad faciendum malum, nec "in judicio plurimorum acquiesces sententiæ, ut a "via[3] declines." Si vero contra conscientiam, præsertim in præjudicium innocentis, sententiam tulerit, gravissime peccat: quia, sicut dicit apostolus, "Omne "quod non est ex fide peccatum est." Salomon in causa meretricum conjecturali argumento utens condemnavit calumniatricem; et Daniel in liberatione Susannæ præsumptionibus revelavit malitiam sacerdotum. Quod si judices in causa domini Cantuariensis vigorem debitum habuissent, si lege præscriptam[4] exercuissent diligentiam, si scripturas consuluissent in judicio, si potestati supra modum et fas non detulissent, posset fortasse probabiliter argui qui illorum judicium declinavit. Sed ubi furor omnia vindicavit, quis locus potuit esse rationi vel juri? Ante præsidem ductus est christus Domini, convenerunt principes, scribæ, et Pharisæi adversus eum; et profecto præses iste illo, sub quo condemnatus est Christus, truculentior erat. Nam Pilatus id agebat exquisitis occasionibus ut Christus evaderet accusatus; hic autem operam dabat et diligentiam ut innocens accusaretur et damnaretur christus. Ille, ne sub eo judice puniretur, Christum transmisit ad Herodem, ubi vel contemptus evasit Christus, remissusque veste[5] alba indutus est; hic modis omnibus agebatur[6] ne quocumque[7] modo christus evaderet. Dicat vir amator veri-

Exod. xxiii. 7.
Ib. 2.
Rom. xiv. 23.
III. Reg. iii.
Dan. xiii.

[1] *Innocentem*, Z, L.
[2] *adversor*, V, O, G.
[3] *vero devies* (for *via declines*), Vulg.
[4] *prescripta*, V.
[5] *in veste*, O; *est indutus veste alba*, G.
[6] *agebatur*, om. *L*.
[7] *quocunque*, G; *quoquo*, L.

tatis quicumque audet coram Deo, cui de hoc testimonio in districto examine redditurus est[1] rationem,—dicat certe, si audet, quod archiepiscopus ibi malitiose quod ad columniatorem et complices suos, et fraudulenter aut debiliter quod ad judices, tractatus non est, et contemptibiliter quod ad ecclesiæ dignitatem, et ignominiose; et ipse competenti securitate recepta ad judicium revertetur. Dicat ergo probus vir et discretus hoc, et ut consilio ejus adquiescatur facilė obtinebit. Nec est credibile quod etiam archisynagogus vester aliter sentiat, licet contrarium prædicare non erubescat; sed ipse et omnes sui[2] sic dentium soliditate gaudeant, sicut eis respondet conscientia, quod juste et ad honorem ecclesiæ Dei ibi tractatus est archiepiscopus, et omnes qui archisynagogo consentiunt simili versentur in calculo.

Quia ergo archiepiscopus semel iniquam sententiam reportaverat, et videbat ex malitia persecutoris et debilitate judicum imminere[3] nequiorem, declinavit judicium, causam transferens ad audientiam ejus qui fidelium omnium judex est a Domino constitutus, et locum adiit cui specialiter mandata est omnium sacerdotalium decisio causarum. Nec hoc de jure imperatorum aut canonum, sed ipsius Dei auctoritate, dicentis per Moysem: "Si difficile et ambiguum apud te judicium esse "perspexeris, inter sanguinem et sanguinem, causam "et causam, lepram et [non][4] lepram, ... ascende "ad locum quem elegerit[5] Dominus, ad sacerdotes Levitici generis, et ad[6] judicem qui præfuerit[7] tempore[8] illo, et facies quæcumque[9] dixerit tibi, sequerisque sententiam sacerdotum. Qui autem[10] superbi-

Reason of his flight.

Deut. xvii. 8–12. (with alterations).

[1] *est*, om. *L.*
[2] *sui soli, L.*
[3] *injuncte*, V.
[4] *non*, Z, L; om. Vulg., G.
[5] *elegit*, L.
[6] *ad*, om. Z, L.
[7] *præfuit*, V; *fuerit*, Vulg.
[8] *tempore . . . sacerdotum*, om. L.
[9] *quicquid*, O; *quodcunque*, Vulg.
[10] *noluerit*, L, for *autem superbierit nolens; Qui noluerit . . . eo*, om. V.

"erit nolens obedire sacerdotis imperio et[1] decreto "judicis qui eo tempore ministrat Domino, morietur "homo ille, et auferes malum de Israel." Ecce quod a judicio sacerdotum nec causam excipit nec personam, licet alias per se ipsos, alias per ministros, vicarios ecclesiæ, decidant sacerdotes. Nonne in persona sacerdotum, sicut[2] ecclesiæ doctores fideliter tradunt, Jeremiæ dictum est,[3] "Ecce constitui te hodie super gentes "et regna, ut evellas et disperdas et dissipes, et ædi- "fices et plantes"? Quid ergo peccavit dominus Cantuariensis, si appellavit, si prospexit sibi, si pepercit episcopis quos oportebat iterato ad damnationem et et ignominiam sui[4] perperam judicare, aut regiæ indignationis intolerabile subire dispendium?

Jerem. i. 10.

Behaviour of his enemies.

Qualiter autem pars adversa, quæ et[5] ipsa appellationem instituit, causam prosecuta sit, qua modestia, qua sinceritate versata sit et cum ecclesia et cum adversario, novit Deus et judicet, et vobis ignotum esse non potest. Seipsum poterit quis irridere, et texere dolos in animam suam; sed profecto Deus non irridetur. Biennium jam elapsum est, tempus videlicet quod appellantibus suffragatur, eoque evoluto pro parte domini Cantuariensis est lata sententia, etsi adhuc ex dispensatione quorundam[6] rerum exsecutio differatur. Omnibus autem jam persuasum est Deum timentibus quod archiepiscopus et sui injuste proscripti sunt. Quo enim jure confiscati sunt reditus clericorum? Et qua episcoporum patientia ecclesiæ et bona altaris Christi persecutoribus ecclesiæ ad libitum exponuntur? Quæ justitia proscripsit innocentes sine delectu professionis et ordinis, ætatis et sexus? Quis unquam tanta immanitate distraxit copulam nuptiarum? Et tamen ei qui facit hæc[7] ab episcopis innocentiæ et

---

[1] *et . . . judicis*, om. L.
[2] *sicut*, om. L.
[3] *est*, om. *L*.
[4] *sui*, O, G; om. L.
[5] *ad ipsam* (for *et ipsa*), O.
[6] *quarundam*, Z, with marginal correction.
[7] *hoc*, G.

justitiæ testimonium redditur, ut in suam confusionem et perniciem dicere et scribere non erubescant quia rex "dulce putat obsequium, cum monetur ut corrigat "si quid deliquit in Deum." Ergo aut ex eorum sententia non delinquit, aut ei infideliter gratum et debitum obsequium subtrahunt, aut palam mentiuntur in capita sua; quia "os quod mentitur occidit animam." Non est qui ei audeat denuntiare quod expedit audienti pariter et dicenti. Non est qui dicat cum Moyse, "Dimitte populum Domini cum "omnibus quæ ipsius sunt, ut ei sacrificet in deserto." Non est qui trium dierum itineri vacationem impetret clero degenti sub Moyse et Aaron, id est in cultu legis et ritu divini sacrificii occupato. Et quidem credibile est quod si hic[1] præsentes essent Moyses et Aaron ad ostium ejus cujus innocentia prædicatur, aut eis omnino non pateret accessus, aut negaretur auditus, aut (quod ibi non invenerunt), suppliciis, aut certe contumeliis, afficerentur. Neque enim desunt Jamnes et Mambre qui Spiritui Sancto resistant. Architofel[2] multos in deliberationibus reliquit hæredes,[3] qui infatuant animas principum, et contra Deum proferunt et præferunt consilium toxicatum. Quid enim nunc aliud in Cantuariensi archiepiscopo persequuntur, nisi quia in conspectu regum ausus est Dei justitiam protestari, tueri legem, ecclesiæ tueri libertatem? Certe dum magnificus erat nugator in curia, dum legis contemptor videbatur et cleri, dum scurriles cum potentioribus sectabatur ineptias, magnus habebatur, clarus erat et acceptus omnibus, et solus dignissimus summo pontificio ab universis conclamabatur et singulis. Sed ex quo, in pontificem sublimatus, suæ memor conditionis et professionis, exprimere voluit sacerdotem, et verbo Dei maluit uti magistro

P. 16.

Sap. i. 11.

Change of feeling as to the archbishop.

---

[1] *hic*, om. O.
[2] *Architofel*, V, L; *Achitofel*, O.
[3] *herodes*, V.

quam populo, factus est eis inimicus vera dicens et vitam corrigens;[1] ut et hi impleant mensuram patrum suorum, qui ex causa simili prophetas et apostolos persecuti sunt, et quidam eorum adhuc martyres Christi, id est, testes veritatis et justitiæ, persequuntur. Quid in Helya persecuti sunt Achab et Jezabel? Nempe religionis oraculum, testimonium fidei, justitiæ professionem, exterminium idolatriæ, medelam vitiorum, criminum abolitionem. Paulus et Petrus gladium Neronis evasissent, immo nec incurrissent inimicitias, nisi voluptatibus hominum et erroribus contraria prædicassent. Nemo enim in aliquo persecutus est quod erat aut [quod][2] dicebatur Helyas; nemo punivit aliquem quia Petrus esset aut Paulus; et Johannes tutus esset in conspectu Herodis, nisi diceret, "Non "licet tibi habere uxorem fratris tui." Nullus enim in tantam evasit tyrannidem, ut naturam persequeretur. Sed frequens est, et multis vulgatur exemplis, quia

Marc. vi. 18.

"veritas odium parit."

Terent. Andr. I. i, 41.

Why he is persecuted.

Qui ergo persequuntur in hac causa Cantuariensem archiepiscopum, non hoc persequuntur quod Thomas est, quod natione Londoniensis, clericus professione, gradu sacerdos, episcopus dignitate; sed quod annuntiat populo Dei scelera eorum, et ut legem Dei audiant et obediant principes Sodomorum et populus Gomorrhæ. Quid est [ergo][3] quod persequuntur? profecto apostolorum spiritus et prophetarum, spiritus justitiæ et veritatis, spiritus Patris et Filii, et[4] indubitanter[5] Spiritus Sanctus. Nam[6] id abominantur, abhorrent [et][7] puniunt, quod per prophetas et apostolos docuit Spiritus Sanctus. Et si ipse Paulus

[1] *orrigens*, V.
[2] *quod*, L; om. G.
[3] *ergo*, G; om. Z, L.
[4] *et*, om. Z.
[5] *dubitanter*, V.
[6] *Nam . . . Sanctus*, om. L.
[7] *et*, G; om. L.

aut Joannes quod scripsit præsentialiter doceret in carne, aut torqueretur suppliciis, aut diceretur ei ad minus, "Recede a nobis, scientiam viarum tuarum "nolumus," quia nobis contrarius es. Semel locutus est[1] Deus, et id ipsum secundo non repetit; nec ad eruditionem vivorum suscitat mortuos, cum in ecclesia præsentes sint Moyses et prophetæ, ut audiantur et doceant populum: et ut pars, quæ verbo Domini condemnatur ex sententia Moyse[2] et prophetarum, alteri victoriam cedat, applicetur ephod,[3] ubi manifestatio est veritatis et judicii, et respondeatur unicuique secundum opera sua. Formam hanc non declinat Cantuariensis[4] archiepiscopus neque sui: immo optant et orant ut de vultu verbi Dei, id est legis divinæ, judicium illorum prodeat, et oculi Domini declarent æquitatem. Si quid enim exigit quod legi Dei repugnet,[5] si de verbo Dei nituntur consuetudines quæ petuntur adversus ecclesiam, libenter cedet; et de contradictione et vexatione partis adversæ satisfaciet libens. Quod si causa ejus innititur verbo Dei, si ei assistunt apostoli et prophetæ, nemo eum aut suos per gratiam Dei avellet a fide ista.

Job xxi. 14.

Hæc est enim in Christiano justissima causa exsilii; pro qua non modo substantiam ponere debet, sed et animam suam. Jam enim sola iniquitas consuetudinum et æquitas divinæ legis ab adverso confligunt, et de causa pecuniaria, quæ tunc quidem simulabatur, et in veritate nulla erat, nec mentio est. Adversus hoc multa[6] fingit, machinatur, et in pelle vulpeculæ laborat improbitas; sed mentitur iniquitas sibi, non attendens aut dissimulans quam suavis est homini panis mendacii, sed per ea implebitur os ejus[7] calculo.[8] Sed profecto unum est quod omnes mirari,

Old pretences against him dropped.

Ingratitude of

[1] *est*, om. L.
[2] *Moysi*, Z.
[3] *ephoth*, O, Z.
[4] *Cantuariensis*, om. L.
[5] *et*, ins. Z.
[6] *justa*, L.
[7] *ejus*, om. L.
[8] *calculi*, L.

some in whose cause he suffers.

immo dolere debent, illos videlicet Cantuariensibus exsulibus insultare, pro quorum libertate se Cantuarienses ad omnia discrimina devoverunt. Illi pro communi libertate versantur in torculari, et quis astitit illis? Illi satagunt ut hæreditas Domini liberetur a servitute, et ad ollas carnium et allia Ægyptiorum voto[1] recurrunt qui in libertatem fuerant educendi. Utique miserabiliores sunt omnibus gentibus, si hic proscribuntur, affliguntur, et deputantur cum impiis; si consolationem a Domino non exspectant, si exsulantibus conscientia non respondet ad meritum,[2] si in persecutionibus causam non habent Christum. Deridet[3] eos prudentia carnis, quæ ab eventu merita pensat; sed Deus consolatur eos in tribulatione sua, tandem responsurus et illis qui mundo lenocinantur, et cervicalia ponunt sub capitibus universæ ætatis, et pulvinaria sub omni cubito manus, communicantes excommunicatis, claves ecclesiæ ludibrio habentes, et putantes legem Dei nihil aliud esse[4] quam verba. Nos interim Deo in omnibus donis suis gratias agimus, et maxime quod nos dignatus est illorum numero aggregare qui persecutionem pro justitia patiuntur. Suscepimus de manu Domini dulcia, quibus[5] sæpe ad perniciem nostram abusi sumus; quare et ab ipso æquanimiter non[6] suscipiemus amara ad medicinam, in profectum salutis nostræ? Sive vivimus, sive morimur, Domini sumus, ut id solum peti oporteat ab amicis quatenus exsilii nostri augustias sublevent orationibus suis, ut non deficiat fides nostra, sed de afflictione nostra salutem nobis et ecclesiæ pacem et libertatem misericorditer operetur.

Prayers entreated for the exiles.

---

[1] *vota*, V.
[2] *mentium*, V.
[3] *Decidet*, V.
[4] *esse*, om. O.
[5] *de quibus*, *L*, G.
[6] *non*, om. *L*.

CCLXIV.

Joannes de Saresberia magistro Humfrido Bovi.[1]

(O. 168; Z. ii. 106; Lup. ii. 91; Jo. Sar. 209.)

Non est, amice, quod possim[2] de status mei qualitate causari, quia omnia hominis machinamenta miseratio Dei mihi coöperatur in bonum. Nam temporaliter fere universa succedunt, et spes est quod hæc ipsa, quæ videtur esse vexatio, sicut intellectum excitat, sic veræ salutis est paritura profectum. Illud tamen aliquatenus movet, quod quidam amicorum super conditione mea acerbius sollicitantur, et more hominum carnaliter et tenere magis quam prudenter et vere amantium, sæpe et fere semper vano concussi terrore, timent graviora pericula veris, et, quid vere prosit aut noceat attendentes parum, illic trepidant ubi non est timor. Nam jacturam conscientiæ aut famæ nequaquam subtiliter pensant, et dum umbra virtutis in opinione hominum constet, et nugiloquos evitent detractores, parum curant quid ad sinceræ rationis examen cuique debeatur[3] ex merito. Nam plurimi talium pluris faciunt videri quam esse bonum.[4] Alii sublata sibi temporalium subsidia ingemiscunt, quæ per me illis ministrabantur a Domino. Sed ad petitionem utrorumque ratio consulta respondet, quod eum qui in agone ecclesiæ Christum sequi cœpit, nec rei familiaris dispensatio, nec patris revocat sepultura. Fixum est mihi, Deo auctore, propositum, quatenus ipse dederit, honestatis formulam sequi, et animæ salutem in mundi commercio non distrahere ad boni cujuscumque pretium temporalis. Ipse viam doceat, et ducat per

Indiscreet friends.

---

[1] *Bovi*, O, Z; *Boni*, G; *Bon*, L.

[2] *possium*, O, Z; *possum*, L, G.

[3] *debeat*, V.

[4] *boni*, *L.*

semitam virtutis, et perducat ad illorum consortium qui pro justitia patiuntur. Desidero tamen, si salva honestate fieri posset, reconciliari, et in ecclesiis quibus adscriptus sum ad honorem Dei et amicorum solatium ministrare. Unde dilectioni vestræ supplico, quatenus quid expediat et deceat per dominum Bajocensem et alios amicos vestros explorare et rescribere non gravemini, quatenus tutum fuerit, et vestrum mihi præbere consilium. Hoc enim de genere eorum est, quæ ratione humanitatis nulli negari debent. Quia et suppressa non proficiunt, et tenacitatis conservatione non crescunt, et erogatione sui non minuuntur, sed amplius, quo magis fuerint publicata, clarescunt.

The writer's wish for restoration.

CCLXV.

Henrico Bajocensi episcopo Joannes de Saresberia.

(O. 169; Z. ii. 108; Lup. ii. 92; Jo. Sar. 210.)

The bishop of Bayeux's reputation.

Audio, pater, et gaudeo, quod pro merito vobis universa succedunt, et qui decanorum nomen et ordinem, dum licuit, honorastis, nunc vestrarum splendore virtutum in terra aliena usque ad multorum invidiam pontificis illustratis officium. Quod quidem tanto salubrius ad conscientiam, tanto gloriosius est ad famam, quanto rarior invenitur ovium pastor, aut[1] qui in ecclesia Dei ministerium suum studeat honorare, in tanto fastu et numero nominetenus illustrium sacerdotum. Jam enim, ut Deus pridem in propheta conquestus est, "Sacerdotes non dixerunt, Ubi est "Dominus? Et tenentes legem justitiam nescierunt.' Unde et justum est ut eminentia vestra honoretur et diligatur etiam ab his qui, nostris exigentibus meritis,

Jer. ii. 8.

---

[1] *aut*, V, Z, G; om. *L*.

sacerdotium præsens videntur habere contemptui, et legem Dei, quæ solvi non potest, evacuare nituntur. Licet enim[1] Ægyptii pastores ovium detestentur, et Samaritani temporis nostri non coutantur his qui publice verbum Dei confitentur, tamen et Joseph invenit gratiam in Ægypto, et apud Assyrios claruit Daniel, et prærogativa meritorum etiam regnante Achab Heliam fecit insignem. Non est ergo mirum, si apud principem Christianum et officiales ejus suum virtus reperit locum, et si diligitur ab hominibus quem Divina gratia constat esse perfusum; sicut unguentum a capite Christo in ecclesiæ defluxit barbam, et inde in oram[2] vestimenti derivatur, ut pro Divinæ dispensationis decreto et meritorum gratia quemlibet irriget electorum. Utinam, dilectissime domine, de hac plenitudine vestra aliquid accipiamus et nos, et agonizanti ecclesiæ prosit, quod in conspectu domini regis gratiam invenistis. Quæ sit enim conditio nostra non expedit replicare, cum vobis et de causa nostra plenius constet et immerita pœna; sed consilium salubre ad conscientiam, et honestum ad famam, a vobis impetrare, operosum est et prece dignum. Quamvis enim mihi adsint subsidia temporalium, Deo propitio, non modo ad necessitatem, sed ad gloriam, tamen quatenus salva integritate conscientiæ et honestate famæ licuerit, paratus sum juxta consilium vestrum domini regis gratiam promereri. Nihil enim spondeo contra Deum, aut, si unquam tentavero, meos conatus pietas ejus impediat.

His assistance asked.

---

[1] *enim*, om. O. | [2] *horam*, V.

CCLXVI.

Ricardo Constantiensi archidiacono Joannes Saresberiensis.

(O. 170; Z. ii. 107; Lup. ii. 93; Jo. Sar. 211.)

The exiles well off.

Proscripsit me gratis, quod novit Altissimus, et vos scire arbitror, violentia publicæ potestatis. Sed (unde ad gratiarum non sufficio actionem), Deus sic itinera mea direxit et opera, ut experimento didicerim quia eum timentibus nihil deest. Sed nec aliquem coexsulantium novi, cui, non dico tolerabilis, sed jucunda, esse non debeat conditio sua. Me tamen (quod sine timore non eloquor) Dominus cæteris mitius tractat, et uberiori[1] temporalium affluentia consolatur,[2] fortasse indignum reputans quod aliquid adversitatis pro ipso debeam sustinere. Nulli enim rectum sapienti venit in dubium quin affluentia successuum debeat esse suspecta, eo quod mundus, hominum more fallacium, illis solis continuato favore blanditur quos prodit, ac si[3] insidiantibus adversariis potestatibus clamet:[4] "Quem-"cumque osculatus[5] et amice diutius amplexatus fuero, "ipse de reprobis est, torquete eum." Unde et perpetua laudum gloria illustris[6] doctorum doctor Anselmus, ut a suis accepi, dicere consuevit se nihil magis habere suspectum, quam quod eum Deus in tota vita nulla corripuerat adversitate. Ubi enim se patrem exhibet, omnem filium corripit et castigat. Ipse autem novit figmentum nostrum, cui stamus aut cadimus, (et utinam eo semper stemus auctore!) et prospera vel adversa cuique, prout electis novit expedire, salubri moderatione dispensat.[7] Ab ipso itaque viæ hujus spero et

Saying of St. Anselm.

---

[1] *uberior*, *L*.
[2] *consolatur . . . affluentia*, O, G; om. L.
[3] *si*, om. *L*.
[4] *clamat*, *L*.
[5] *sum*, ins. O.
[6] *illustris doctor*, *L*, *illustrium*, G.
[7] *dispensat*, O, Z, G; *dispenset*, L.

exspecto processum, acceptaturus, eo propitiante, quod dederit. Plura autem et certiora scribam, cum innotuerint; interim super statu vestro, quem Deus optimum faciat, certiorari desiderans, et orans attentius ut vestris recurrentibus litteris mihi fidelius innotescat. Et si pacis meæ formam aliquam sine conscientiæ et famæ dispendio potueritis explorare, eam lætus excipiam, et quatenus licitum fuerit et honestum, etiam ipsis adversariis, quibus Deus dignos fructus pœnitentiæ largiatur ad vitam, libenter obtemperabo. Alioquin non est in proposito meo, ut pro peponibus Ægyptiorum et alliis[1] vel minimum honestatis subeam detrimentum. Pius vero[2] Jesus, qui virtutis dedit affectum, perseverantiam largiatur, quia sine eo nihil recte incipit[3] aut finitur. De cætero jam a multo tempore porrectas itero preces, quatenus libros Aristothelis,[4] quos habetis, mihi faciatis exscribi, et notulas super Marcum, meis tamen sumptibus, quibus, quæso, in hac re nulla ratione parcatis. Precor etiam iterata supplicatione, quatenus in operibus Aristothelis,[4] ubi difficiliora fuerint, notulas faciatis, eo quod interpretem aliquatenus suspectum habeo, quia, licet eloquens fuerit alias, (ut sæpe audivi,) minus tamen fuit in grammatica institutus.

The archdeacon of Coutances requested to help as to books.

CCLXVII.

Rogerio Wigorniensi episcopo Joannes de Saresberia.

(O. 172; Z. ii. 110; Lup. ii. 96; Jo. Sar. 217.)

Confidentia securas[5] emittit preces, nec justæ petitionis repulsam veretur apud amicum qui ad illius

Recommending the bearer,

---

[1] *aliis*, V.
[2] *enim*, Z.
[3] *incipitur*, O.
[4] *Aristotilis*, O.
[5] *secura*, L.

and exhorting the bishop.

semper est accinctus obsequium. Quid autem justius est quam ut dominum fidelis animet ad officia[1] caritatis, et dominus in salutis suæ compendium amici vota compleat deprecantis? Expedire autem arbitror sanctitati vestræ ad vitam, et nobilitatem decere ad gloriam, ut contemplatione Divinæ miserationis parvulorum Christi necessitatibus communicetis, et ubicunque ratio permiserit, in eorum consolatione aut promotione caritati, quæ in Christo est, satisfaciatis, et generi vestro, quod plures parvulos suos dignoscitur exaltasse quam mundus, licet in maligno positus, adhuc possit deprimere. Lator præsentium unus parvulorum Christi est; est et mecum unus de parvulis vestris. Potestisque collata vobis opportunitate Divinitus, ut dici solet, sine sanguine et sudore, sine dispendio facultatum, et cum augmento opinionis vestræ et conscientiæ, necessitatibus ejus juxta preces domini archiepiscopi subvenire. Quod ut faciatis, tantæ majestatis precibus meæ parvitatis adjicio preces, mihi reputaturus impensum quicquid ei beneficii aut honoris a vestra fuerit bonitate collatum. Nec immemor sum consolationis, quam Senonis a vestræ liberalitatis verbo percepi, nec vos immemorem esse patiar, cum[2] aut necessitas importunior urgebit, aut modestia verecundiæ necessitatis importunitati, quam nondum inexorabilem expertus sum, victa succumbet. Unum autem præ cæteris rogo, moneo, et in veræ amicitiæ consulo fide, ut memineritis, in causa ecclesiæ, conscientiæ quoad Deum, famæ quoad[3] homines, nec in calamo Ægyptio confidatis, qui et nulli opem fert, et membra perforat incumbentis, rerumque exhibitione monstretis quoad[3] vos, fallacem esse et vanum, qui malitiam, quæ adversus ecclesiam exercetur, excusans, accusantibus prætendere consuevit, "Gens sua et pontificium[4] tradidit

[1] *obsequia*, L.
[2] *aut eum*, L.
[3] *quod ad*, Z.
[4] *pontificium*, V, O, Z, L, G. ("Gens tua et pontifices tradiderunt te mihi," Joann. xviii. 55).

"eam mihi." Sacerdotem Christi alloquor, ecclesiæ pastorem, pontificem animarum, filium illustris comitis,[a] qui in regum catalogo dignus fuerat numerari, nisi quia magnificæ virtutis titulo meruit ut, in libertatis culmine constitutus, reges viderit in ordine secundo, et regum parens, quos adoptione promovit, haberi debet in sempiternum. Non ergo vereor ne in ventum verba emiserim, aut quod mihi captiosum sit in tantæ sanctitatis auribus vera esse locutum. Non tamen ex causa veritatis insidantium laqueos timeo, qui utinam totam vitam devoverim veritati, et in assertione ejus impenderim animam. In invio est, pater, qui ecclesiam regere putat esse dominatum in clero, et fastum in populo; pauperum Christi loculos exhaurire, ut hostes Crucifixi, histriones et mimos et cæteras hujusmodi mulceat pestes; placere potestatibus sæculi, ut perniciosa et infami patientia pastorum Christi conculcetur ecclesia; sua quærere, non quæ Jesu Christi; otiari in talento Domini, et usurariam virtutum accessionem negotiatione sollicitudinis et laboris non exercere. Aderit in brevi pastorum Pastor, qui a vobis et nobis districtam exiget rationem, eritque tunc memoria justi cum laudibus, et nomen impiorum putrescet. Sed ne[1] in longum videar prophetare, citissime per misericordiam Dei videbitis ecclesiam resurgere, ut qui eam hactenus prodiderunt, aut cum Petro lacrymentur ad veniam, aut cum Juda laqueo se suspendant.

---

[1] *ne*, om. V.

---

[a] Robert, earl of Gloucester, illegitimate son of Henry I.

CCLXVIII.

Joannes Saresberiensis magistro Radulfo de Bellomonte.

(O. 105; Z. i. 153; Lup. i. 153; Jo. Sar. 196.)

Recommending the bearer.

Veræ titulus pietatis nullo melius clarescit indicio quam cum illis misericorditer subvenit qui humano solatio destituti sunt, et quos ingratus Deo gratis persequitur mundus. Hoc[1] itaque te assecutum esse congratulor, gaudens quod præter opinionem multorum, et fere omnium, non dico sæcularis adminiculo philosophiæ, sed igniculo Spiritus Sancti, tuum ad sapientiam veram animum accendentis pariter et illustrantis, exerces opera pietatis.[2] Et sicut ex relatione latoris præsentium didici, inter caritatis impugnatores, quod verum decet Christianum, fraternitatis quæ in Domino est ausus es reminisci. Sed unde[3] hoc tibi, mi Radulfe, præsertim cum qui columnæ videbantur ecclesiæ trepident, et gigantes, qui orbem portare debuerant, facilius inundatione aquarum submergi acquiescant, quam gemere? Mandavit Dominus nubibus suis ne in partibus illis pluant imbrem, et tu in eisdem non es veritus ad stillicidium Divinæ gratiæ germinare fructus misericordiæ et opera Salvatoris. Credideram profecto te philosophantis habere verba, non animum; sed nunc recolo te aliquatenus esse magni discipulum Aristippi, qui omni conditione temporis æquanimiter utebatur, et in ipsis philosophabatur nugis, jocundus omnibus, nulli gravis. Qui aliquando interrogatus, quid ei philosophia contulerit, dicitur respondisse, "Ut "cum omnibus hominibus intrepide fabularer." Ergo de cætero in te securius arbitror confidendum, quia non diffidis de regno Christi. Qua spe rogo ut, sicut cœpisti, latori præsentium, contemplatione Dei et ob-

---

[1] *Hunc*, L; *Hoc*, G.
[2] *piæ caritatis*, O.
[3] *unum*, O.

sequii ejus, in opportunitatibus suis adesse memineris, certus[1] quod, si tantum ei placerent litteræ nobiscum quantum[2] aves et curiales nugæ tecum, ei omnia necessaria libentissime ministrarem. Vale.[3]

CCLXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Silvestro Lexoviensi thesaurario.

(O. ii. 17; A. 23; Z. i. 135; Lup. i. 155; Thom. 169.)

Suus suo salutem, et animi constantiam.

Si grandia loquitur, si magnalia spargit, qui jurisjurandi commercio miranda novit inducere, haud mirandum credimus, nec rei admiratione cedendum. Satius enim est nos alieno scelere perire, quam metu nostro. Tu vero certum tene, quidquid mentiatur juratoris[a] famosa dolositas, quidquid minetur tortoris[b] austeritas captiosa, quia per misericordiam Dei neque mors, neque vita, neque angeli, neque aliqua creatura poterit nos separare a caritate Dei, quæ subjecit nos tribulationi; sed nec ipse Papiensis, donec compleatur iniquitas, donec evanescat conditionis nostræ pressura: ad cujus egressum[5] incipiant saltem apparere vestigia libertatis, ut eodem studio, qua ipsa parabatur deleri penitus, quo libertas funditus credebatur exstingui, vestigia se præbeant eminentiora, resurgat fortior ipsa

John of Oxford at the Roman court.

---

[1] *certus . . . ministrarem*, O, V, Z, G; om. *L*.
[2] *quantum*, om. V.
[3] *Vale*, G; om. al.
[4] *Silvestro . . . . thesaurario.* So according to Z and Migne. A, V, Lupus, and Dr. Giles suppose the epistle to be addressed to Nicolas of Rouen; but the greeting in the last paragraph is against this.
[5] *egressum*, A, Z; *ingressum*, L; *congressum*, G.

---

[a] John of Oxford.
[b] King Henry.

libertas. An ignoras arbores magnas diu crescere, una hora exstirpari? Stultus est qui fructus earum exspectat, nec attendit casum. Sit itaque tibi solatio,
Ps. xxxvi. 20. quia "inimici Domini, mox ut honorificati fuerint et "exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient."
III. Reg. xix. 12. Exspecta parumper[1] quid insibilet eis sibilus auræ lenis, in quo Dominus; et "adhuc pusillum, et non
Ps. xxxvi. 10. "erit peccator, quæretur locus ejus, et non invenietur." Hæc hactenus.

Cæterum si absolvendi sunt, vel jam absoluti, excommunicati nostri, constat eos esse vel fuisse excommunicatos. Sequitur ergo scienter eis communicantes contraxisse in se maculam excommunicationis. De cætero quid inde proveniat, ipsi viderint. Unum scias, non tulit gratis beneficia ipsa Joannes. Habet aliquid compensationis, quod pro certo audivimus a redeuntibus de curia; renuntiatum esse per ipsum ex parte regis consuetudinibus regiis, quas petebat a nobis rex sibi concedi et confirmari. Hoc optamus ministerio tuo pervenire[2] ad aures regis et comprovincialium tuorum, tacito tamen[3] me auctore. Sed nec te ipsum patiaris inde laudari auctorem, ut vel sic de præsumptione sua confundatur garrulus ipse, et de gloriæ suæ vanitate reddatur inglorius. Tu autem confortare et esto robustus; quia per misericordiam Dei propior est nostra salus, aut censuræ vigor, quam mentiatur falsa crudelitas,[4] quam sibi blandiatur adulatio deceptoria. Vale.

Valeat et tecum Nicolaus noster. Exspectate finem gaudentes, qui cujusque rei solet esse pars potissima, unde sortiatur sibi quisque certum exspectationis suæ experimentum. Vale iterum, et semper.

---

[1] *parum, perquid,* L.
[2] *pervenire,* Z; *provenire,* L.
[3] *tantum,* Z.
[4] Brial suggests *credulitas.*

CCLXX.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Girardum Pucelle.[a]

• (O. 115 ; Z. i. 168 ; Lup. i. 168 ; Jo. Sar. 185.)

Magistro Girardo Pucelle.[1]

Quod dilectioni vestræ respondeo tardius et rarius scribo, cum jam litteras vestras secundo receperim, facit intermeantium raritas, locorum distantia, et transituum difficultas nostratibus ignotorum; sed eo quidem magis[2] fervet affectio, lingua silet impatientius, quo caritati succensæ per exhibitionem obsequiorum prodire non licet in publicum, et commercio verbi negatum est mutuas in corda nostra more amicis usitato et jucundo trajicere sententias animorum. In hoc itaque malo aliquis usus est, dum per absentiam corporum magis invalescit integritas animorum, et amoris patientia mentem exulcerans doloris sui dispendio et usu exercitii sui in virtutis compendium proficit, et ex assuetudine dissidentium ad laborum tolerantiam roboratur. Malim tamen, etsi prosit, hujus impatientiæ abesse usum, dum cohabitare possimus[3] et mutuis recreari[4] colloquiis, consiliis instrui, et auxiliorum[5] officiis muniri et firmari in omnem casum. Sed quandoquidem dispositioni Divinæ aliter visum est, prompta devotione Ipsius pareamus arbitrio, cujus, et si possimus evitare sententiam, mutare consilium non valemus, qui[6] diligentibus se[7] omnia co-

(Oct. 1166.) Difficulty of correspondence.

[1] *Pulcelle*, Z.
[2] *magis*, O, G, Z ; om. L.
[3] *possumus*, G.
[4] *recreari*, Z, L ; *recreare*, O ; *frui*, G.
[5] *auxiliorum*, O, Z ; *auxiliaribus*, L, G.
[6] *qui*, O ; *quo*, L, G.
[7] *sibi*, G.

[a] This letter is connected with Ep. 151, and with others in the sequel

operatur in bonum, et salubri dispensatione procurat ut omnia cedant in usum sapientis.[1]

Exposuistis mihi vestra; gratias ago, sed maximas. Quæsistis consilium meum ministerio magistri Radulfi; respondeo quod desidero, quod spero de misericordia Dei,[2] quia et citra operam meam Deus vobis salubria providebit; et utinam parvitatis meæ officio[3] fraternitati vestræ dignetur erogare quod ad honorem vestrum conferat, expediat ad utilitates, et proficiat ad salutem.

Opinions as to Gerard's visit to Cologne.

Dicam ergo quod sentio, ut ex conscientia nihil subtraham veritati, ea fide et devotione vobiscum agens qua agendum didici cum amico, et qua dominis meis placere consuevi. Noveritis itaque quod de recessu vestro variæ fuerunt sententiæ, multis accusantibus, excusantibus paucis, transitum quem fecistis. Non enim noverat multitudo quid animi haberetis, quæ vos urgeret necessitas, quatenus vobis Romanus pontifex indulsisset, quid utilitatis ex hujus vestri dispensatione consilii provenire possit ecclesiæ.

Dangers of schism.

Verum intuentur schismatis crimen, malitiam eorum ad quos transistis, periculum convivendi excommunicatis ex justa causa et juste. Et quem vident damnatorum[4] contractibus[5] immisceri, consentire quoque opinantur errori. Ego, qui causam vestram et animum aliis quibusdam familiarius novi, in parte consentio multitudini, sed dissentio in magna parte. Nam quod ad schismatis condemnationem, recte sentiunt; eo quod ab initio legis clare[6] quanta sit malitia criminis hujus constat, cum schismaticos primos, Chore, Dathan, et Abiron, et sequaces eorum, insueta hominum morte consumptos sacra[7] Scriptura tradat; eorumque periculosissimus est convictus, nisi a crimine eorum sit manifestus vita et verbo dissensus. Unde in libro

---

[1] *sapientis*, Z, L; *sapientiæ*, G.
[2] *Domini*, G
[3] *offero*, O.
[4] *damnorum*, O.
[5] *contractibus*, O, V, Z; *contactibus*, *L*, G.
[6] *docte* (doctæ), O.
[7] *sacra Scriptura*, om. *L*.

Numerorum, (scienti etenim et docenti legem loquor,) Moyses a fidelium cœtu Dathanitas et Abironitas ejiciens ait, "Recedite a tabernaculis hominum impio-"rum, et nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne "involvamini in peccatis eorum." Sed nec sacrificiis talium culpa redimitur; quod patet ex eo capitulo Legis ubi Chore thurificans Divini ignis incendio vastatur. Cæterum societas corporalis salutis dispendium non ingerit illis qui ab impiis pietate dissentiunt, et errores aliorum, tam operum dissimilitudine quam verborum increpatione, corripiunt. Sic in quarto libro[1] Regum Helisæus regis[2] Israel idolatriam detestatur, et ei oraculum prophetiæ non subtrahit; sed quis[3] sit, quidve passurus sit ex merito, palam loquitur, et proverbium nullum dicit. Sic itaque potestati defert, sic pro reverentia alterius respondet alteri, ut non religio jacturam faciat, sed zelus exprimat caritatem. Ait enim, "Quid "mihi et tibi, rex Israel? Vade ad prophetas patris tui "et matris tuæ. Vivit Dominus, in cujus conspectu "sto, quod si non[4] vultum Josaphat regis Judæ eru-"bescerem, ne attendissem quidem te, nec respex-"issem." Eorum vero sacrificiis periculosissime, et, ut opinor, non sine salutis detrimento, communicatur; quod ex canonum lectione plenius, ut nostis, patet. Nam et Naaman Syrus, ministerio Helisæi curatus a lepra, domini sui et regis Syriæ publicis orationibus interesse non audet, nisi venia impetrata, nisi onus duorum burdonum, cui instet et sedeat, asportet in idolium de terra sancta,[5] nisi propheticis orationibus hunc purget excessum, dicens: "Quando ingreditur "dominus meus templum Remmon ut adoret, et illo "innitente super manum meam adoravero[6] Deum verum

c. xvi.
Ib.
c. iii.
IV. Reg. vi.

[1] *libro*, V, O, Z; om. *L*, G.
[2] *regi*, *L*.
[3] *quis*, O, Z, G, and by correction in V; *quid*, *L*.
[4] *non*, interl., Z (after the Vulg.).
[5] *sancta*, O, Z, G; *sua*, L.
[6] *adoravero . . . quæso*. The Vulgate has, "si adoravero in tem-"plo Remmon, adorante eo in eo-"dem loco."

" in eodem loco, oro, quæso, ut ignoscat mihi Dominus " servo tuo pro hac re." Si ergo tantum timuit gentilis, ignarus legis, quantum timere debet philosophus Christianus, doctor legis? Porro qui inter tales veritatis assertor est, cultor justitiæ, Divini præco judicii, aliorum non inquinatur attactu. Sic enim Loth Deo placet in Sodomis, Joseph in domo Pharaonis, Moyses inter Æthiopes, Chusai in consiliis Absalon, Abdias in consortio Achab et Jezabel, Daniel a Deo dirigitur et diligitur in Babylone. Meum itaque consilium est[1] et desiderium, ut inter[2] schismaticos et hæreticos fidem prædicetis et pacem, ea sapientia et moderatione quæ prosit ecclesiæ, in cujus fortasse utilitate et salute personam vestram Dominus ad hos barbaros destinavit. Apostolus omnibus factus est omnia,[3] ut lucrifaciat universos, et per infamiam et bonam famam, et quacumque potest occasione, Christum annuntiat.[4] Sic et vos, si potestis, apud imperatorem; quia potestis, apud Coloniensem; annuntiate Christum. Non est enim ut fraudulenta[5] verborum astutia suum excusare nitantur[6] errorem. Redarguit eos conscientia sua, male de eis vobis respondet vestra, non dico quoad dispensationem vestram, sed quoad temeritatem eorum. Terra clamat adversus eos, et exspectatur omnino ut[7] cæli propediem revelent iniquitatem eorum. Licet enim nondum reveletur omnino, tamen jam enervari et exinaniri cœpit potestas eorum, et fastus[8] evanescit in fumum. Quis enim similis erat Frederico in filiis hominum, antequam in tyrannum verteretur ex principe, et ex catholico imperatore schismaticus et hæreticus fieret?

Duty of Gerard.

Judgments on the emperor and king Henry.

---

[1] *est*, om. O; added in marg., Z.

[2] *inter*, Z, G; *in*, L.

[3] *omnia*, om. V.

[4] *annuntiet*, L (which seems preferable).

[5] *fraudulenta*, Z, G; *fraudulenter*, L.

[6] *excusare nitantur*, O, V, Z, G; *tueantur*, *L*.

[7] *ut . . . omnino*, O, Z, G; om. L.

[8] *vastus*, O.

Non dico quod in articulis fidei, ne recte credatur, inducat errorem, sed quia in sinceritate ecclesiastici ordinis procedere non sinat veritatem. Ille sacerdotium scidit adversus Dominum, et a Domino scissuram sentit imperii. Sic et rex Anglorum, qui vicinis principibus terrorem incusserat, ex quo calcaneum erexit adversus ecclesiam, et eam conatus est subjicere servituti, ab inermibus hominibus expugnatur, ut adjacentium nationum opem cogatur implorare, et adversus Dominum intumescens illico manifesta virium suarum et suorum sensit dispendia. Plurima, ut scripsistis, machinatur adhuc. Sed profecto aut Spiritus Sanctus (quod nec[1] profanus credit) fallax et falsus est, aut convertetur dolus ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. In laqueis enim suis comprehenduntur iniqui, et qui fratri foveam parat, incidet[2] in[3] eam prior. Annon meministis scripturæ dicentis quia "Semper jurgia quæ- Prov. xvii. 11.
"rit malus, angelus autem crudelis mittetur contra "eum." Misi litteras vestras domino Cantuariensi, sed, quia nuntium vestrum ultra festum[4] Sancti Remigii Oct. 1.
non potui retinere, responsum ejus nondum acceperam. Certum quidem est quod officiositati vestræ plurimas habet gratias, quas et aget, auctore Domino, accepto tempore opportuno. Hoc autem de statu ipsius vobis The archbishop's position.
indubitanter constet, quoniam pluris est quod in virtutibus et litteris acquisivit, quam quod ei regis et commalignantium[5] sibi extorsit improbitas. Confirmatus est ei de novo primatus, et archiepiscopo Eboracensi injunctum ut eum agnoscat primatem suum exhibitione obedientiæ. Idem est et[6] legatus totius Angliæ, excepto episcopatu Eboracensi, qui ideo interim huic nostræ jurisdictioni subtrahitur quia archiepiscopus Eboracensis legatus est Scotiæ, nec solet

[1] *nec*, V, Z, G; om. *L*.
[2] *incidet*, V; *incidit*, *L*, G.
[3] *in*, om. L.
[4] *finem*, *L*.
[5] *malignantium*, G.
[6] *et*, O, Z, G; om. L.

ecclesia Romana alicujus ecclesiam legati, tempore legationis indultæ, alteri legato subjicere ratione legationis. Sed nec subtrahit quidem, si alio jure subjecta est. Quærit rex noster ut Willelmus Papiensis et alius cardinalis mittantur legati, sperans ut causam hanc ad ipsius diffiniant[1] voluntatem. Ipse vero ne voluntas sua procedat multis et magnis procuravit injuriis et rapinis. Unde mihi commodum videretur[2] ut, si fieri posset, Coloniensem induceretis quatenus sub consilii specie[3] et amoris regem statueret contra faciem suam, et causæ difficultates ostenderet. Quo enim jure, qua ratione, qua lege vel canone, cogetur[4] Cantuariensis causam ingredi spoliatus post appellationem? Nonne ei debent antea[5] universa restitui, et pax integra reformari, et cætera quæ canones in hac parte diligentius explorati[6] præscribunt? Utique plusquam decem millia marcarum eis et suis ablata sunt postea, nec citra restitutionem earum jure aliquo cogi potest ut respondeat, etiam siquid competeret his qui eum persequuntur. Campus hic[7] orationis discretioni vestræ latius patet, ut, si fieri potest (quoniam rationes melius nostis), ei per Coloniensem persuadeatis ut desistat ab injuriis et rapinis; et intentionis suæ in usus adversariorum non multiplicet exceptiones. Hoc ipsum nuper aggressus est episcopus Cicestrensis, intimans regi quod Cantuariensem juvaret plusquam aliquis hominum. Quærenti modum respondit, "Quia "causam ejus crebris, et eisdem multis et magnis, "justificatis injuriis, et justitiam vestram, si qua "fuerat, suffocastis. Datis ei etiam[8] consilium et auxi- "lium, ut[9] meliores aut de melioribus clericis quos

Proposed legatine commission.

---

[1] *definiant*, Z. *See* p. 93, note [3].

[2] *videtur*, *L*.

[3] *spe*, *L*; *consiliis spsS*[piritus?], O.

[4] *cogeretur*, O.

[5] *ante*, Z.

[6] *explorari*, *L*.

[7] *is*, O.

[8] *in*, O.

[9] *aut*, O, G.

"habebatis[1] in terra vestra, quos cogitis ei coexsulare, "nec permittitis ut revertantur." Motus est rex ad ista, et sollicitudinem suspiriis protestatus est; sed conceptæ indignationis vehementia non permisit ut saperet. Ad hæc, quia regem Francorum amicum quandoque habuistis, et nescitis quid pariat ventura dies, consulerem ut eum aliquibus aut placaretis, si recessu vestro offensus est, aut magis alliceretis, munusculis, si in veteri amicitia perseverat. Nihil autem est unde ipsum adeo, et totam Gallicanam ecclesiam, immo et Romanam, vobis conciliare potestis, quam si audierint vos (quod philosophum decet, immo Christianum in utroque jure[2] peritum) veritati quod debetis testimonium reddere, et honestati non opes Cræsi[3] nec aliquas præferre delicias. Si enim ethicus et ethnicus laudabiliter ad litterarum commendatione dixit quia

Advice to Gerard.

"vatis avarus
"Haud temere est animus,"

Horat. Ep. II. i. 119, 120.

nonne philosophum, doctorem honestatis, præconem evangelii, pudebit, si a mundana supellectile opprimatur, quam gentilis poeta contempsit? Spero autem in Domino quod devotioni vestræ dabit opportunitatem, ut vel in consiliis, vel in[4] inquisitionibus, vel alio modo, prout expedire novit, possitis cum indemnitate vestra in auribus principum, ad vestram et illorum salutem, pro veritate facere verbum, et Spiritus Patris vestri promovebit illud. Nec retardet vos si in ecclesia Romana videtis aliquid reprehensibile, qui meministis in evangelio mandatum esse fidelibus ut non imitentur opera sedentium in cathedra Moysi, sed doctrinam eorum operibus impleant. Valete, et mei, semper memoris vestri, quam amicum decet habeatis memoriam.

---

[1] *habebatis*, O, Z, G; *habeatis*, L.
[2] *viro*, O, V.
[3] *Resi* (hæresi?), O.
[4] *in*, om. O.

CCLXXI.

Epistola Herberti ad Nicolaum priorem infirmorum de Monte Rothomagensi.

(P. 12; Herb. 12.)

Dilecto sibi in Christo N[icolao], homini Dei, H[erbertus], Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, miserabilis nunc et insignis exsulis, socius, modicum id quod potest.

It is needless to spur the archbishop's resolution.

Suscepi caritatis tuæ litteras, quibus (si bene recolo) monuisti ut ego quibus possem modis efficerem ne Cantuariensis ille a cœpto fervore desisteret. Sed non est opus unguentis balsamum, vel solem facibus, adjuvare, nec est necesse ad cursum anhelos urgere calcaribus. Cerno athletam Christi dimicare fortiter, et quovis hortatore suo fortiorem, nec in cursu certaminis verborum stimulis indigere. Cerno (inquam) unicum diebus nostris ac verum athletam Christi, doctum ab Illo, unctum de Illo, venditum cum Illo, fugisse ut Ille, sed gloriosum in Illo; adversus quem amici sui et proximi appropinquaverunt, fremuerunt gentes, astiterunt reges, et principes convenerunt; per omnia Illius factus imitator qui fide et patientia hæreditavit promissiones. Unde et contra mundum, in theatro hujus mundi spectaculum factus et angelis et hominibus, legitime magnum certat agonem, et palmam supernæ vocationis in anteriora sectatur; ad quam ut perseverando perveniat, non mea hominis peccatoris exhortatione, sed gregis tui potius, infirmi corpore et spiritu fortioris, et tuæ propriæ orationis, fortitudine indiget. Scripsissem plurima nisi ex scripti tui brevitate tuas quotidianas necessitates didicissem. Unde et ego, sollicitudinis tuæ circa plurima non immemor, et scribendi, non vivendi quidem, a te ipso formam accipiens, paucis pauca respondi; magis tamen plura scribens tibi quam scripseris, reddens cum fœnore

quæ accepi. Sed id pro certo noveris, mi carissime, pars animæ meæ, et alter Nicolaus mihi in præsentis exsilii mei naufragio, quod quæ nunc accipis volo ut tu reddas cum fœnore; et quoniam (ut æstimo) magnum gestas in pectore, inferiorem non sentiam in sermone. Valeat pauper Christi in Domino.

CCLXXII.

ALEXANDER PAPA THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO.[a]

(A. 62; O. 122; ii. 56; Z. ii. i.; Lup. ii. 1; Thom. 215.)

Quod personam tuam litteris nostris non sæpius visitamus, inde provenire cognoscas, quod per nuntios tuos ea quæ non duximus scriptis committere, cognitioni tuæ viva voce curavimus frequentius intimare. Nunc autem ad tuæ discretionis notitiam volumus pervenire, quod nos, pacem tuam votivis cordis affectibus exoptantes, dilectos filios nostros Willelmum, titulo Sancti Petri ad Vincula presbyterum, et Othonem,[1] Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem, ad carissimum in Christo filium nostrum, illustrem Anglorum regem, ut legatione in terra sua cismarina[2] fungantur, transmisimus, et specialiter ut inter te et eundem regem concordiam et pacem reforment, et cooperante Domino amicabilem faciant compositionem. Unde, quoniam nos pacem tuam nostram[3]

William and Otho appointed legates.

[1] The name of this cardinal appears in the MSS. as *Otho*, *Otto*, and *Oddo*.

[2] *scismarina*, A.

[3] *nostram*, Z; om. L.

[a] Dated Dec. 1, 1166 by Froude and Giles; Jan. 1167 by Jaffé. The bishop of Poitiers states that the legates left Rome on the 1st of January. See Ep. 283.

Advice to the archbishop.

et ecclesiæ omnimodis reputamus, nec magis nisi quia ipsam majorem universali ecclesiæ collaturam credimus utilitatem, optamus, fraternitatem tuam per apostolica scripta rogamus, monemus, consulimus, et mandamus, quatenus, quam periculosus præsentis temporis status exsistat, et quantum ecclesia tibi commissa præsentia et consilio tuo indigeat, consideres diligentius et attendas, et ad pacem et concordiam inter te et memoratum regem firmandam, quantumcumque salva tua et ecclesiæ honestate fieri possit, animum et voluntatem tuam inclines. Et si tibi in[1] his non omnia secundum beneplacitum tuum succedant, ad præsens dissimules, quæ corrigenda fuerint ad statum pristinum processu temporis auctore Domino reducturus. Nec pro verbo quod nos in Christo carissimo filio nostro illustri Francorum regi secundum petitionem tuam significavimus,[2] te a pacis et concordiæ bono quoquomodo retardes, aut ab his animum et voluntatem tuam avertas, dummodo in conversatione tuam et ecclesiæ, sicut diximus, honestatem valeas conservare; quoniam multa poteris in posterum paullatim habita discretione avellere, quæ, si modo exprimeres, viderentur aliquid magni continere. Verum in jam dictos[3] cardinales potes omnino confidere, nec de memorato Willelmo oporteat te quomodolibet dubitare; quoniam nos ei ut ad pacem tuam viribus totis intenderet firmiter et districte injunximus, et ipse tantum nobis promisit, quod nos inde nullatenus dubitamus. De cætero fraternitatem tuam rogamus atque monemus, ut dilectum filium nostrum nobilem virum comitem Flandrensem ex parte tua[4] diligenter convenias, et instantius exhorteris ut, nostra et ecclesiæ necessitate inspecta, nobis in aliquo liberaliter studeat subvenire. Non enim credimus quod acceptiorem Deo[5] eleemosynam possit facere, quam si

The legates are to be trusted.

Assistance from the court of Flanders desired.

---

[1] *in his*, A, Z; om. L.

[2] *significavimus*, A, Z; *significamus*, L.

[3] *prædictos*, A.

[4] *tua*, O, O*, A, Z; *nostra*, L.

[5] *Deo*, O, O*, A, Z; om. L.

nobis ad præsens, ad tuendam ecclesiæ libertatem, dignæ subventionis solatium satagat exhibere.

CCLXXIII.

Alexander papa Henrico regi Anglorum.[a]

(A. 65; O. ii. 59; Z. ii. 2; Lup. ii. 2; Thom. 299.)

Magnificentiæ tuæ petitionibus gratanter admissis, et voluntati tuæ in omnibus, quantum cum Deo et justitia possumus, satisfacere cupientes, et tibi et honori tuo deferre, dilectos filios nostros Willelmum, titulo Sancti Petri ad Vincula presbyterum, et Othonem, Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem, viros siquidem litteratos,[1] discretos pariter et honestos, et magnum in ecclesia Dei locum habentes,[2] et tibi ac regno tuo devotos, quos nos inter alios fratres nostros caros admodum acceptosque tenemus, cum plenitudine potestatis causas quas tibi in aliis litteris expressimus, et alias, quas expedire viderint,[3] cognoscendi, in terram tuam cismarinam excellentiæ tuæ legatos duximus destinandos, quibus vices nostras in omnibus ita plene commisimus exsequendas sicut illis vel aliis apostolicæ sedis[4] ecclesia Romana committere consuevit. Eapropter serenitatem[5] tuam per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, quatenus ipsos, sicut tantos viros et apostolicæ sedis decet[6] legatos, honorifice et

The legates announced.

---

[1] *et*, ins. L; om. V, A.

[2] *tenentes*, Z; *habentes*, L.

[3] *viderint*, V, O, A, Z; *videtur*, L.

[4] The word *legatis* seems to be needed here; but the MSS. agree with the printed text in being without it.

[5] *serenitati tuæ*, A, O, V, Z; but the correction given by L seems necessary.

[6] *decet*, marked for omission, A.

[a] Dec. 1, 1166, Froude and Giles; Jan. 1167, Jaffé. *See* p. 123.

benigne recipias,[1] et mansuete, prout regio congruit honori, pertractes, ut antiquam devotionem tuam in filiis[2] suis sancta Romana ecclesia recognoscat, et excellentiæ tuæ, ac toti terræ tuæ gubernationi commissæ, incrementum inde non modicum valeat[3] cooperante Domino provenire. Ea vero quæ sublimitati tuæ ex parte nostra proponent ita gratanter[4] admittas, et prompto animo acquiescas, quod Deus in his et ecclesia sua dignis præveniatur honoribus, et tu ipse ac universa terra tuæ gubernationi commissa fructum inde multiplicem, et a Deo præmium, et coram hominibus laudem et gloriam, suscipere valeas. [Hoc[5] vero transscriptum nulli mortalium reveles, nisi soli magistro Gunterio, quia fidem meam super hoc magistro Gualterio ita stricte ut voluit dedi].

Note by another hand.

CCLXXIV.

Alexander papa Ludovico regi Francorum.

(O. 142; Z. ii. 28; Lup. ii. 43; Thom. 311.)

Alexander[6] episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo fratri Ludovico, illustri Francorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Announcing the legates.

Inter cætera magnificentiæ tuæ et[7] devotionis insignia, illud specialiter animum nostrum vehementer accendit, quod venerabilem fratrem nostrum Thomam archiepiscopum Cantuariensem, virum siquidem religiosum,

---

[1] *suscipias*, A; *recipias*, Z, L.

[2] *filiis*, om. L.

[3] *valeas*, A; *valeat*, L.

[4] *gratanter*, A, Z; *graviter*, L.

[5] "Verba uncis inclusa Alexandro auctori non debentur, sed ab alieno quodam, qui epistolam in Thomæ Cantuariensis usum occulte descripsit, addita sunt. (Jaffé.) The "Master Walter" who is mentioned was probably Walter de l'Isle.

[6] *Alexander . . . benedictionem*, Brial, xvi. 296.

[7] *et*, om. Z.

discretum pariter et honestum, et nobis et universæ[1] ecclesiæ Dei carum omnimodis et acceptum, tot et tantis honoribus prævenisti, et ei tam ampla et tam magnifica humanitatis beneficia regia munificentia dignata est largius erogare. Super quo utique[2] serenitati tuæ quantas et quas possumus gratias exhibemus, et clementiam tuam exinde immensis in Domino laudibus commendamus, id Deo, cui hæc potius in persona illius fecisti, gratissimum, et ita nobis acceptum, putantes, tanquam si hoc personæ nostræ specialiter impendisses. Et quoniam ejusdem archiepiscopi pacem totis cordis affectibus exoptamus, dilectos filios nostros, Willelmum, tituli[3] Sancti Petri ad Vincula presbyterum cardinalem, et Othonem, Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconum cardinalem, ad carissimum in Christo filium nostrum Henricum, illustrem Anglorum regem, duximus destinandos, ut inter eundem regem et præfatum archiepiscopum, ad utriusque honorem pariter et profectum, concordiam et pacem, Domino cooperante, reforment, et in ipsius regis terra cismarina causas emergentes audiant et cognoscant, et ibidem apostolicæ sedis legatione fungantur. Eapropter magnificentiam tuam per apostolica scripta rogamus,[4] monemus, et exhortamur in Domino, quatenus pro ecclesiæ Dei reverentia, et honore beati Petri et nostro, apud jam dictum regem et archiepiscopum partes tuas efficaciter interponas, et studiosius elabores quod ad honorem Dei et ecclesiæ, et sui etiam commodum et augmentum, amicabiliter inter se pacificeque conveniant, et ad hoc animos et voluntates suas, salva ipsius archiepiscopi et ecclesiæ honestate, omnibus modis inclinent. Quod si per studium jam dictorum cardinalium, laborem et operam tuam, pax inter eos et concordia poterit reformari, ecclesia, quæ tuo post Deum est specialiter adju-

---

[1] *universæ*, V, Z; om. L.
[2] *itaque*, Z.
[3] *tituli*, om. L.
[4] *rogamus*, Z; *rogando*, L.

torio fulta, non modicum inde suscipiet incrementum, et tu ab omnipotente Deo in illa felici retributione justorum speciale propter hoc præmium obtinebis. Si autem (quod Deus avertat!) convenire non possint, dummodo regiæ voluntati sederet et beneplacito tuo, nobis omnimodis[1] complaceret, et gratum valde existeret et acceptum, quod, si absque gravi scandalo personarum regni tui fieri posset, ut nos prænominatum archiepiscopum specialis honoris prærogativa inter cæteros donaremus, et sibi vices nostras committere in illis partibus exsequendas. Unde serenitatem tuam quanta possumus prece rogamus, ut si pacem, salva honestate sua et ecclesiæ, (quod omnimodis[2] optaremus,) habere non possit, nobis super his voluntatem tuam sub omni celeritate studeas intimare, et hoc interim habeas omnino secretum.

The pope's design in case of their failure.

CCLXXV.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Mathildis imperatrix, mater[3] Henrici regis Anglorum.[a]

(A. 41; O. ii 35; Z. ii. 58; Lup. ii. 42; G. Fol. 499.)

Attempt at mediation.

Mandavit mihi dominus papa, et in remissionem peccatorum meorum injunxit, quatenus de pace et concordia inter filium meum regem et vos reformanda intromitterem, et vos ipsum eidem reconciliari satagerem. Inde etiam, sicut scitis, me requisistis. Unde majore affectione, tam pro honore Dei, quam pro honore sanctæ ecclesiæ, rem istam incipere et tractare

---

[1] *per omnimod*, V; *per omne modum*, Z, with *vel omnimodis* interlined.

[2] *per omnimod*, V.

[3] *mater . . . Anglorum*, A; om. Z, L.

[4] *sanctæ*, V, Z; om. L.

---

[a] Matilda died at Rouen, Sept. 10, 1167. Rob. de Monte.

curavi. Sed multum grave videtur regi, et baronibus suis atque consilio suo,[1] desicut[2] vos dilexit et honoravit, atque dominum totius regni sui et omnium terrarum suarum constituit, et in majorem tandem honorem quem habebat in tota terra sua vos sublimavit, ut de cætero vobis securius debeat credere, præcipue cum asserant quod totum regnum suum, quantum potuistis, adversus eum turbastis, nec remansit in vobis quin ad eum exhæredandum pro viribus intenderitis. Eapropter mitto vobis fidelem et familiarem nostrum Laurentium archidiaconum, ut per eum sciam voluntatem vestram super his omnibus, et cujusmodi animum vos habeatis[3] erga filium meum, et qualiter vos continere volueritis, si contigerit quod petitionem meam et precem de vobis ad plenum exaudire voluerit. Unum quoque vobis veraciter dico, quia nisi per humilitatem magnam, et moderationem evidentissimam, gratiam regis recuperare non poteritis. Veruntamen quid super hoc volueritis facere, nuntio proprio et litteris vestris mihi significate.

CCLXXVI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Rotrodus Rothomagensis archiepiscopus.

(O. ii. 36; Z. ii. 49; Lup. ii. 44; Thom. 431.)

Cum in mente haberemus devote pro parte vestra laborare, accessit desiderio nostro mandatum et exhortatio domini papæ, qui dominæ nostræ imperatrici et nobis mandavit ut ad pacificandum vos domino regi operam diligentem adhiberemus. Unde ipsa et nos, prout melius novimus et potuimus, scripsimus ei, The writer and the king's mother charged to mediate.

---

[1] *suo*, A, Z: om. L.
[2] *desicut*, V, O, A, Z; *sicut*, L.
[3] *habeatis*, A; *habetis*, Z, L.

precando,[1] consulendo, admonendo, ex parte domini papæ et nostra. Ipse autem litteris quibus rescripsit,[2] asserens [se][3] vos non expulisse, nec exire coegisse, de vobis conquestus est hoc modo: "Liquido cognoscitur "quod inique contra me et regnum meum egerit; "quam pomposus, quam rebellis et seditiosus adversum "me, semper exstiterit;[4] et quam nequissime nomen "meum et bonam opinionem infamare, et dignitates "regni mei,[5] in quantum potuit, diminuere attenta- "verit." Videte si super his idoneam excusationem habetis, et recogitate in qua humilitate et dilectione ei præsentari[6] possitis.

The king's statement.

CCLXXVII.

Joanni Pictavensi episcopo Joannes Saresberiensis.

(O. 129; Z. ii. 18; Lup. ii. 17; Jo. Sar. 202.)

Expressions of thankfulness.

Liberalitatis[7] vestræ sedulitas id non tam crebris quam continuis et perennibus beneficiis promeretur ut non ad frequentes, sed perennes, vobis gratiarum tenear actiones. Teneor quidem, teneborque perpetuo, et quo plus sinceræ affectionis, quod solum possum ad præsens, rependero, eo amplius et arctius me non dubito obligari. Nam in caritatis contractum indubitanter venit, et specialiter obtinet, ut habita reddatur semper, et ut, nisi reddita, nullatenus habeatur. Sed quantum est hoc, quod me totum, id est, hominem parvum nomine, facultate minorem, minimum merito, vobis deberi profiteor? Nam totum istud[8] pro merito parum

---

[1] *precando*, A; *prædicando*, L.
[2] *rescripsit*, A, Z; *rescripserit*, V, O.
[3] *se*, interl. A; om. Z, L.
[4] *exstitit*, L.
[5] *mei*, A, Z; om. L.
[6] *præsentari*, A, Z; *præsentare*, L.
[7] *Liberalitas vestræ sedulitatis in*, L.
[8] *illud*, O.

est. Sed dum mecum in ratione dati beneficii, humanitatis exhibitæ, profusæ liberalitatis, contraxistis affectione religiosa, obligastis vobis et Illum totum, qui mensuram bonam et coagitatam et supereffluentem mercede centupla refundet in sinum vestrum. Totum, inquam, et fiducialiter dixerim totum, qui nulli cedit in partem, licet et singulis electis gratiarum usus conferat speciales; sui tamen munere integro, non deciso nec distracto particulatim, quia cuivis totus adest aut totus elabitur. Hic certe se pro me totum debet, et procul dubio totum reddet, quoniam fidelis est in promisso, et munificentissimus in retribuendo. Secuti estis et sequimini fidem ejus, ut se de mandato et promisso teneri meminerit. Præsertim cum operatoribus misericordiæ publicum evangelii dederit munimentum, quod confirmare dignatus est charactere crucis suæ, et insignire sanguine proprio. Hæc ergo erit miserationis vestræ retributio copiosa, hæc humanitatis exhibitæ Divina mercès, et impendii temporalis æternum compendium. Et quidem, ut justum est, magni facio[1] terrenæ facultatis subsidia; sed pluris sunt solatia recti consilii, quæ a vobis indesinenter recipio, et adminicula veræ vitæ, monimenta dixerim et instrumenta sapientiæ. Causa ergo frequenter scribendi vobis duplex mihi est: primo, ut statum vestrum, quem periclitari timeo, explorans satisfaciam sollicitudini; deinde, ut vestra prudentia instruar, qualiter ad varios fortunæ motus oporteat me præmuniri. Proinde placeat vestræ dignationi rescribere, quatenus cum domino rege processeritis in verbo pacis, quid actum sit in curia Pictavensi, ubi credibile est vulpes foveas invenisse, et volucres cœli nidos, et Parvulo, cujus natalis celebratur, pene reclinatorium[2] defuisse. Conjicitur enim Radulfi de Faia spiritum ibi præpotuisse, ut et prophetæ et præcones palatii inebriati sint dolis

[1] *magnificatio*, O. | [2] *reclinatorum*, *L*.

et temeritate illius. Utique vetus proverbium est, et quod Vespasianus Augustus in se dictum patienter audivit, "Vulpem posse pilum [1] mutare, non animum." [2] Tradunt etiam qui de animalium scripsere naturis, quia hoc genus animalis nullo unquam tempore mansuescit. Et Offellus:

Sueton. de Vespas. 16.

"Qui coarat vulpi, sulcos variare necesse est."

The king's influence in the papal court.

Sed confido quod vos, etsi non inconcussos, illæsos tamen gratia conservavit,[3] quia "frustra jacitur "rete ante oculos pennatorum." Precor etiam ut, perpensis his quæ nuntii domini regis Anglorum dicuntur a sede apostolica impetrasse, sciatis qualiter dominum Cantuariensem, et me, tam erga Cantuariensem quam regem sive legatos, versari oporteat; nam si rumoribus credi oportet et [4] adversariorum jactantiæ, rex plura timuit postulare aut erubuit quam [5] Roma pati. Spero tamen quod dominus papa aliquid solatii reservaverit parti nostræ, immo suæ, et ecclesiæ Dei; alioquin, utquid terram occupat? Sed absit ut de eo tam sinistra credamus quam [6] perversa jactitant adversarii nostri. Sed si legati in tanta veniunt potestate, ut ab eis appellari non possit, quid consulitis? Nam Papiensis hactenus in causa ista regis opes, non timorem Dei vel ecclesiæ honestatem, habuit ante conspectum suum. Siquidem ubi amor ejus, et oculus. Alter vero vir bonæ opinionis est, Romanus tamen, et cardinalis. Quod si eorum examen declinaverimus, verendum est ne apud regem et ecclesiam Gallicanam causæ nostræ lædatur opinio. Si susceperimus, licet suspectos, timendum ne subvertant justitiam nostram. Dispensabunt de nobis, ut detrimentum [7] ecclesiæ compensent loculis suis. Nam quamcumque videantur fecisse

Prov. i. 17.

Characters of William and Otho.

---

[1] *pellem, L.*
[2] *mores,* Sueton.
[3] *conservante, L.*
[4] *et . . . erubuit,* om. V, L.
[5] *quoniam, L.*
[6] *quoniam, L.*
[7] *decrementum,* V.

pacem, titulis et triumphis suis adscribent. Deberetur nobis in primis restitutio ablatorum et sedium, et reformatio securitatis; sed fortassis præcipient nos usque ad decisionem totius litis solis cautionibus esse contentos; quam conditionem nemo ad litigandum, nisi insanus, admittet. Hoc autem ut memoriæ fidelius hæreat, in fine censui repetendum.

CCLXXVIII.

ABBATI SANCTI ÆDMUNDI [1] JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 95; Z. i. 135; Lup. i. 133; Jo. Sar. 186.)

Ciceronem in epistola ad Marcellum scripsisse memini, quia sapientis judicio refert plurimum, cui quis obligetur.[a] Et honesti viri gravatur [2] animus, quotiens eum aut rei familiaris angustia aut articulus temporis illi constituit debitorem quem ratio honestatis et morum titulus coli prohibet vel amari. Et hoc quidem, ut arbitror, eleganter et vere dictum est. Quod, si fideliter exaudiatur,[3] nec a naturæ consortibus vinculum subtrahit [4] caritatis, nec, contemplatione naturalis consortii, erroris quoque participatione confœderat moribus dissidentes. Bene igitur cum his agitur qui in ratione accepti beneficii viris honestis solummodo obligantur. Quorum, ut de testimonio conscientiæ loquar, unus ego sum, quem Divina dignatio in diuturna [5] procella tempestatis hujus, emergentis ab Aquilone contra ecclesiam, non permisit esse ex causa liberalitatis, mihi aut meis exhibitæ, multorum debitorem,[6] cum

Obligation discussed.

---

1 *Ædmundi*, O; *Edmondi*, L.
2 *gravatus*, V, O, Z; *gravatur*, L.
3 *exaudiatur*, O, Z; *exauditur*, L.
4 *subtrahitur*, L.
5 *inductum a* (for *in diuturna*), L.
6 *debitor est* (for *debitorem*), V.

---

a "Magni interest cui debeas." Cic. Ep. ad Famil. xv. 11.

tamen ante obsequiis et beneficiis promeruerim multos. Siquidem jam exsilii mei quartus agitur annus, et tertius proscriptionis, nec possum nisi de[1] paucorum fide amicorum vel pauca et parva ad animum reducere monimenta. Nam plurimi in Fotini[2] videntur incidisse sententiam, dicentis:

Lucan. viii. 485–8.

"Dat pœnas[3] laudata fides, cum sustinet illos,
"Quos fortuna premit. Fatis accede,[4] Deisque,
"Et cole felices, miseros fuge. Sidera terris
"Ut distant, ut flamma mari, sic utile recto.
"Nulla fides umquam miseros elegit amicos."[a]

Hæc profecto est prudentia carnis,[5] Deo[6] proculdubio inimica, mendax, plena turpitudine, vitiorum mater et nutrix, et quam[7] parens altrix virtutum et officiorum moderatrix philosophia, non modo fidelium, sed etiam gentilium, verissimis et evidentissimis[8] rationibus damnat et detestatur. Præscribit enim quoniam utile et honestum se prædicatione mutua circumscribunt, ut nihil unius admittat nomen, quod non et alterius exigat rationem. Hoc utriusque Testamenti astruit pagina, hoc consona voce matris[9] ecclesiæ doctores prædicant, quoniam quæ inhonesta et turpia sunt, dispendium quidem salutis ingerunt, et nulla ratione possunt esse utilia. Quid enim proderit[10] homini, si mundum lucretur universum, et animæ suæ detrimenta[11] conquirat? Sed ad vocem hanc vulgares amici

[1] *de*, Z; om. L.
[2] *Fotini*, Z; *Focini*, L (for *Photini*).
[3] *pœnas*, O, Z (Lucan); *pœnam*, L.
[4] *accedere Diisque*, O.
[5] *carnis*, om. *L*.
[6] *Domino*, G.
[7] *quoniam*, G.
[8] *eruditissimis*, G.
[9] *matris*, om. *L*.
[10] *prodest*, O.
[11] *detrimenta*, Z, L; *detrimentum*, G ("detrimentum patiatur," Matth. xvi. 26).

[a] In the margin of O is written—
"Πένητας οὐδεὶς βούλεται κτᾶσθαι φίλους." Eurip. Electr. [1138.]

obsurdescunt, qui volunt beneficiis obligari, non obligare, qui fidem umbratilem (veram enim non habent) ponunt et deponunt ad arbitrium fortunæ, qui, ut qualitercumque vivant, vivendi, quæ penes solam virtutem sunt, abjiciunt causas. Expertus hoc loquor, et paucis obnoxius, quibus utique tanto arctiori vinculo obligatus sum, quanto sinceritas fidei eorum probatior ex perspicuis[1] indiciis enitescit. Sed in primis horum vobis[2] merita vestra præcipuum dedere locum, et, si illa discutiantur ad purum, jure et merito dixerim primum. Multa sunt enim et magna, et unde clarescit[3] magis necessaria sæpe, ut quorum usus frequens, imo quotidianus, est, gratiam jugiter ad largientem cogant augeri. Nihil excidit a memoria; de universis et singulis gratias ago, reputans etiam illa mihi a vestra liberalitate esse exhibita, quæ ex relatione nuntii mei, et vestrarum testimonio litterarum, voluistis et præcepistis meis usibus exhiberi. Nescio enim qua secreti dispensatione consilii amicus et socius meus magister G. mandato vestro non paruit, subtrahens aut differens auxilium quod vestra dilectio necessitati meæ et meorum decreverat exhibendum. Non enim facile crediderim quod ille præter meritum meum et contra opinionem omnium hoc fecerit, ut mihi noceat, sed aliqua dispensatione, cujus rationem ignoro, vestrum suspendit beneficium; sed devotionis meæ ad vos, et gratiarum actionis, nemo suspendet affectum. Gaudeo vero quod, cum episcopi sub appellationis obtentu languorem ecclesiæ, quæ auctore Domino convalescet in brevi, studuerunt protelare, vos, ut audio, tendiculas eorum eleganti veritatis et justitiæ compendio declinastis, ut nec poneretis cum iniquis portionem malitiæ, nec sit quod ante provinciæ præsides vobis de jure debeat imputari. Illi scripserunt et

Juven. viii. 84.

Intended assistance not received by the writer.

[1] *spericius*, V.
[2] *vobis*, O, Z; *nobis*, L, G.
[3] *clarescit*, O, V, Z; *clarescunt*, L, G.

p. 16. prædicant quod rex "dulce putat obsequium cum "monetur ut corrigat si quid deliquerit in Deum."[1] Numquid adeo excæcati sunt ut eum dubitent hac ecclesiæ vexatione, et innocentum, (ut de aliis taceam), parvulorum, et mulierum proscriptione delinquere; vel ita reprobi, ut dominum patientem, immo benigne audientem, et correptoribus habentem gratias, nolint, quod desiderat, commonere ut satisfaciat Deo? In Gen. xlix. 6–7. consilium illorum non veniat anima justi, quorum furor maledictus est, quia pertinax, et indignatio, quia dura; quærentium dumtaxat ut, quod[2] male diu libuit, impune diutius liceat. Sed qui sperat in Domino non confundetur, et qui Eum præ mundi potestatibus timuerint, non deficient omni bono.

CCLXXIX.

Joannes Saresberiensis magistro Radulfo Lexoviensi.

(Z. i. 92; Lup. i. 95; Jo. Sar. 192.)

The writer's condition.

Litteræ tuæ mihi consolationem et desolationem pariter attulerunt, nisi ad Eum recurrens meditatio, qui nos in omni tribulatione consolatur, desolationis aculeos facillime et citissime depulisset. Nos enim, Deo propitiante, navigamus in portu, et qui sperantibus in se deesse non novit, supra et contra merita nobis ad sufficientiam, et (quod sine Divini judicii timore non eloquor) necessaria ministrat ad gloriam. Nam revera, si merita discutiantur, indigni sumus qui pro justitia patiamur, quia talium est, ut nosti, regnum cælorum, quod nos multis et magnis peccatis demeruisse, etsi mundus aliter sentiat, Deus testis est

---

[1] *Dominum*, G.

[2] *quod*, Z; *quia*, L.

et conscientia. Dat tamen sperandi ausum,[1] qui nos, ignobilium et infirmorum elector,[2] ecclesiasticæ libertatis professores esse permisit, assertores justitiæ, et testes legis, asseverantis[4] quod nec exsilium, nec proscriptionem, dummodo illa vigeat, pro ipsa fidelis debeat formidare. Omnes causæ nostræ tenes articulos; juramentorum, quæ a nobis exacta sunt, nosti conceptionem, ut in hac parte diligentius explananda non oporteat immorari.

Sed forte dices quia[5] pridem proposita[6] mutabitur formula juramenti, nec cogetur aliquis in reprobarum consuetudinum verba jurare; contentus erit exactor[7] juramenti, si fidelitatis servandæ sibi succincte et[8] absolute verba præstentur, ita quidem ut non adjiciatur[9] fidem ecclesiæ et prælatorum obedientiam salvam fore. Nam, ut aiunt, istis nec vult nec voluit præjudicare. Quod nec exigitur juramentum. Verum si præjudicare non debet, quare necessariæ ad salutem observationis non licet fieri mentionem? Si præjudicat, qua conscientia præstabitur a fideli? Consilium, inquis, sapientium est, tum pro bono pacis et omni suspicione vitanda, tum pro adipiscenda materia gerendorum, ut necessariis et amicis quisque possit officiosus esse. Numquid[10] amicorum et nugantium familiarium favore, qui nos deseruerunt in adversis, relinquendus est Pater misericordiarum, qui nos consolatus est et consolatur in omni tribulatione, immo nec tribulationis nos permittit habere scientiam? Suadent alii ut juremus, at Ille consilium dat non jurandi: cuinam putas esse credendum? Ego certe Dei, pro me incarnati et mortui,

Expected change in the required oath.

John indisposed to conform.

[1] *audaciam*, O.
[2] *elector*, G; *electorum*, L.
[3] *esse*, om. L.
[4] *asseverantis*, O, Z, G; *assecurantis*, L.
[5] *quia*, Z; *quod*, L,
[6] *proposita*, O, Z, G; *posita*, L.
[7] *exactor juramenti*, O, Z, G; *juramenti* (om. *exactor*), V; *juramento*, *L*.
[8] *et*, om. Z.
[9] *adjiciantur*, O, and with corr., Z.
[10] *Nonquid*, L.

consilium fidelius et salubrius credo; et illum frontis attritæ esse non ambigam, qui suum duxerit præferendum. Ut ergo cæteras majores, et tibi notas, exsilii et proscriptionis causas taceam, quia[1] Christo juramenta dissuadenti credidi, sum proscriptus; cui quicumque non credit, longe periculosius proscribetur. Nam in comminationibus et promissis est æque fidelis.

Nec dico quod omne, licet a malo procedat, sit illicitum juramentum. Habet enim interdum veniam; cui locus omnino non est, nisi cum occurrenti culpæ ratio causae[2] veniam impetrarit. Locum istum prætereo, Deo potius discutiendum et conscientiis singulorum, ne, si quid argutius (prout ratio suggerit) elocutus fuero, in aliorum, et fortasse innocentium, qui juramenta præstiterunt, sugillationem spiritum videar effudisse. Malo enim moderationis habena calamum cohibere, quam Divinæ legis articulos congerere, qui, etsi recte[3] prolati[4] fuerint, interdum non nisi ad subversionem proficiunt auditorum. Transeo ergo ad illa quorum tu dedisti materiam, orans et obsecrans[5] ut non deficiat fides tua, nec credas spiritui eorum qui, suum Neptunum sequentes, ipso mediante properant ad Plutonem, et descendunt in infernum viventes. Loquantur interim quæ[6] voluerint, jactitent se adversus christum Domini prævaluisse in vanitate sua; perditio eorum adstat pro[7] foribus, quorum gaudium est ad instar puncti, et gloria ignis, stercus,[8] et vermis. Qua via, in brevi, Deo propitiante, scies; et tinnient aures eorum a sibilis et clamore fidelium, quibus pauperes Christi fuerunt in sibilum et irrisum. Nec dubites, nisi forte tibi persuasum sit mortales

[1] *pro*, ins. V, Z, G; om. *L.*
[2] *causæ*, O, Z; om. L, G.
[3] *recti*, with corr. interl., Z; *recte*, al.
[4] *prolati*, G; *probati*, L.
[5] *vel obtestans*, Z, marg.
[6] *quod*, Z.
[7] *pro*, Z, G; *præ*, L.
[8] *stercus* (Ecclus. vii. 19; 1 Macc. ii. 62), V, O, Z; *fletus*, *L.*

non esse morituros, quin in sententiam anathematis reponantur, qui fraude tacendi et metuendi astutia meritos laqueos videntur evasisse.

Hoc autem amicis nostris, (si qui tamen nostri sint, non fortunæ,) persuadere memineris, ut non fleant super nos. Et utinam super se ipsos flere non debeant. Quia nobiscum agit Altissimus, verbere tamen deducto, quomodo pater serenissimus cum filiis carissimis agere consuevit. Cæterum tibi compatior, qui minorem securitatem in portu quam in naufragio reperisti. Sed si tibi Deus vel ad modicum patientiam dederit, quod tibi indubitata fide pronuntio, naufragi, de quibus desperatur, citissime poterunt[1] et volent opitulari. Sta ergo in ea conditione in qua a Domino vocatus es, et saltem quatenus sine periculo potueris, divinæ legis assertor existe. Satis humanum est quod dico propter infirmitatem carnis nostræ; quia nisi qui legis custodiam periculis omnibus anteponit, salvari non posse, testis est beatus apostolus, et tota concio perfectorum. Scripsi homini pro quo sollicitatis; et credo quod ab ipso per latorem præsentium de statu ejus, qui Deo propitiante bonus est, certioraberis. Amicos nostros saluta diligentius, quorum nomina, sicut paginæ subducta, sic animo portitoris confido multiplicatis precibus esse impressa.

Exhortation to constancy.

---

[1] *potuerunt*, V, O.

CCLXXX.

EPISTOLA HERBERTI AD ALEXANDRUM PAPAM IN PERSONA HENRICI COMITIS TRECENSIS.

(P. 24; Herb. Ep. 24.)

Unico et summo Dei gratia Romano pontifici A[lexandro] filius suus H[enricus], Trecarum comes palatinus, quæ vera sunt intelligere ac novissima providere.

Effects of John of Oxford's mission to the pope.

Quod inpræsentiarum aures clementiæ vestræ pulso, et filialis dilectio monuit, et generalis quædam ecclesiæ necessitas compulit; nam gloria nominis vestri, quæ usque ad hos dies toto orbe admirabilis claruit, jam facta est subsannatio et illusio his qui in circuitu nostro sunt, multis in opprobrium versa. Quoniam ecce inimici vestri sonuerunt, et qui oderunt vos extulerunt caput, nuntios dico Anglorum regis, qui, revertentes de curia, ad ignominiam magnifici viri et omni laude digni archiepiscopi Cantuariensis, immo verius ad sanctæ ecclesiæ depressionem,[1] omnes petitiones suas impletas esse gloriantur et circumquaque divulgant, videlicet quod famosas illas consuetudines, immo verius ecclesiæ Dei subversiones, ob quas dominus Cantuariensis exsulare dignoscitur, susceperitis, [ut[2] sit ab omni episcopali jurisdictione exemptus], ipsum etiam Anglorum regem, suis legibus cleri privilegia solventem, tanto honoraveritis privilegio, ut sit ab omni episcopali jurisdictione exemptus, factus præ cæteris regibus specialiter vester filius, qui præ cæteris vestram iram et indignationem promeruit.

Cardinals expected as legates.

Adjiciunt etiam quod omnem domini Cantuariensis auctoritatem suspenderitis quousque e latere vestro nescio quos cardinales miseritis, qui plenam jurisdictionem habentes

---

[1] *deprehensionem*, P; corr. in margin.

[2] *ut sit . . . exemptus.* These words, which are found again in the next sentence, appear to have been inserted in the earlier place through some mistake of a transcriber.

causam quæ inter sæpe dictum archiepiscopum et Anglorum regem vertitur dirimant. Inter hos etiam vulgatissimus ille schismaticus,—cujus etsi nomen taceo, ex perjurio[1] ad singularis primatus vestri diminutionem tam enormiter perpetrato notissimus est,—tanto præ cæteris est elevatus, quanto amplius est exaltatus; quia (sicut jactitat) vix adhuc absolutus mox vestra manu propria per annulum aureum in decanum restitutus est, et post etiam (quod præ cæteris stuporem auget) ipsum sicut regem suum in specialem filium suscepistis, nulli, sicut gloriatur, juri episcopali subjectus.[2] His auditis, pater sancte, commota est terra et conturbata; rex ipse noster obstupescit, principes admirantur, irascuntur populi, et sacerdotes confusi sunt: omnes vero compatiuntur et condolent, tum propter ecclesiæ subversionem quam metuunt, tum propter etiam viri amabilis Deo et hominibus desolationem præsentem; qui, cum esset in domibus regum nutritus, et tantam (sicut novit orbis) haberet gloriam sæculi et favorem, non recusavit tamen humeros suos virorum oneribus supponere, et omnia mundi pretiosa pro justitia Christi alta mente calcare. Ego etiam, qui non modicum honorem vestrum et gloriam et diligebam et diligo, admodum contristatus sum et conturbatus, anceps tamen et dubius an si, ut linguosi illi disseminant, confracta sit virga fortis, baculus gloriosus, et terra de qua panis oriebatur tam subito igne subversa sit; necdum tamen plene acquiesco auditis. Proinde, pater sancte, filii tui non spernatis sermonem prudentiæ et fidelis tui consilium. Parcite gloriæ vestræ, parcite et famæ, parcite ecclesiæ Dei, parcite athletæ Christi; juxta illius inclyti decessoris vestri formam, quanto infirmior, estote fortior et potentior. Exsurge igitur, domine, in ira tua, et disperde linguas magniloquas, ut labor labiorum ipsorum

John of Oxford denounced.

The pope exhorted to action.

[1] *perjuro*, P.

[2] *subjectus*, P; *subjectos*, G.

operiat eas. Alioquin profecto sciatis, et in brevi est, quod principes terræ super populum vestrum malignabunt consilium, et adversus electos vestros cogitabunt.

CCLXXXI.

Epistola Herberti ad Alexandrum papam in persona Matthæi præcentoris Senonensis.

(P. 25; Herb. 25.)

Unico et summo Dei gratia sanctæ sedis apostolicæ pontifici A[lexandro] filius suus M[atthæus], Senonensis ecclesiæ minimus, in omnibus subjectionem et fidem.

For the archbishop and against John of Oxford.

Quia semel cœpi, loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis; nam hinc zelans hæc suasit caritas, inde vero instans urget necessitas. Vox enim auditionis ecce venit, et terra commota est; periit cor regis et cor principum, sacerdotes obstupuerunt et dissolutæ sunt omnium manus; celebre[1] siquidem est, et in ore omnium vox, quod inter tot ecclesiæ inimicos in propria viscera convertitis manus, quia Christi hostibus traditus sit unicus ille et singularis diebus nostris Christi athleta, filius (dico) vester, Cantuariensis archiepiscopus; qui propter gloriam nominis vestri, sicut omnis ecclesiarum orbis prædicat, sprevit gratiam principum, confusionem sustinuit et improperium, dimisit denique domum suam, reliquit hæreditatem suam. Auget etiam malorum scandalum quod vulgatissimus ille schismaticus Joannes de Oxenforde, vestra, quæ omni præest, auctoritate absolutus, Saresberiensis decanatus tam facile restitutionem meruerit; quasi sit ei in justitiam reputatum publicum illud perjurium

---

[1] *celebris*, G.

schismatis quod, sicut mundus[1] clamat, tam enormiter in Alemannia perpetravit: cujus occasione insignem illum schismaticum, qui singularem quærit in mundo principatum, multos vero in errore[2] consortes, ad gloriæ vestræ depressionem suscitavit. Quin et Joannes iste et alii regis Anglorum nuntii, a curia revertentes, dilataverunt os suum, et adversus Cantuariensem nostrum, (vel, ut interpretemur verius, ad ecclesiæ Dei oppressionem,) cuncta se impetrasse gloriantur; et ex hoc ut multi nomini vestro sancto detrahant, multam causam viri isti linguosi præbuerunt. Et hinc est quod universam ecclesiæ faciem confusio operit. Timor enim et tremor venerunt super nos, quoniam in auditu hoc dii fortes terræ vehementer elevati sunt, exspectantes indies quod si in stadio præfatus Christi athleta defecerit, ipsi sint bravium accepturi vestrum humiliando populum et patrum vestrorum se immiscendo hæreditati. Quia igitur semel cœpi, loquar ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Non infirmetur in tribulatione virtus vestra, sed præcipita, domine, et divide linguas eorum, ut sciat universa terra quia locuti sunt adversus justum iniquitatem in superbia et in abusione, et fiat manus tua super filium dexteræ tuæ, et muta fiant labia dolosa. Alioquin tanta jam præsentitur[3] turbatio quantam huic scripto horrui credere, et tamen devotus vester et fidelis vestræ sanctitati non debuit penitus subticere. Tribuat vobis Deus, summe pater, secundum cor vestrum, et omne consilium vestrum confirmet.

The emperor Frederick.

Psalm, xlvi. 10.

---

[1] *novit*, ins. G (without omitting *clamat*).

[2] *merore* (for *in errore*), P, with correction in margin.

[3] *præsens est*, G.

CLXXXII.

Petrus Papiensis episcopus ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(O. 76; Z. i. 86; Lup. i. 89; Thom. 449.)

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Petrus [a] Papiensis episcopus salutem et omne bonum.

Exhortation to constancy. Prov. xxv. 25.

Loquitur sapiens ita dicens: "Aqua frigida animæ "sitienti, et nuntius bonus de terra longinqua." Quam vera sit ista sententia, benignitatis vestræ dignatio experiri me fecit. Benedictione etenim et salutatione, quam de terra longinqua in signum eximiæ dilectionis misistis ad me, revera non modice refrigeravistis animam meam, sitientem ad vos ex illa die qua nosse et videre vos, et recipi merui inter vestræ familiaritatis arcanum. Igitur tantæ dignationi humilitas nostra, etsi non quas debet, certe quas valet, gratias reddit. Oro etiam ut Ille vobis gratiam retribuat pro me, pro cujus amore, licet indignum, tanto me affectu et amatis et honoratis. De cætero, reverende pater, filiali præsumptione obsecro vos ut patrem, moneo ut amicum, ne deficiatis in tribulationibus quæ invenerunt vos nimis, maxime cum ipsa [1] sit via qua itur ad Deum. Cum enim, juxta apostolum, diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum, per prospera et adversa in hoc mundiali stadio per patientiam Christi miles, et [2] tanquam aurum in fornace, probatur. Denique sicut electis tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, quæ nec confunditur nec confundit, cum a caritate fulciatur; sic e contrario reprobis tribulatio impatientiam, im-

---

[1] *ipsa*, O, Z; *ista*, L. | [2] *et*, O, Z; om. L.

---

[a] This was clearly written after the writer's return from France to Italy, and probably after the archbishop's removal to Sens.

patientia pusillanimitatem, pusillanimitas tristitiam parit, et illa interimit, cum per eam animus in desperationem absorbeatur. Igitur viriliter agite, et confortetur cor vestrum, nec ullius vos, (quod absit !) suasio, quasi cedere debeatis, inducat: quin potius agite quod agitis, et tenete quod tenetis, ut a summo Pastore de commisso grege mercedem plenam recipiatis. Hoc tam fideliter[1] quam amicabiliter consulo vobis. Hoc utinam persuadere possim et mihi. Hoc salubre nobis,[2] hoc imitabile nobis commissis, ut bene agendo et sustinendo quod voluerit et quamdiu voluerit Deus, et ejus inhærendo vestigiis, honorificemus ministerium nostrum. Quod autem parvitatis nostræ precibus vos attentius commendatis, merita quidem propria metiendo confundor, sed devotionem vestram suspiciendo amplector. Quidquid igitur amoris et obsequii pro vobis efficere possum apud Deum et homines, vestrum esse sciatis cunctis diebus. Atque utinam se offerat locus et tempus, quo palam liceat experiri[3] quam pure diligam vos, non tam verbo et lingua, quam opere et veritate. Valete.

CCLXXXIII.

JOANNES PICTAVENSIS EPISCOPUS AD THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(O. 111; Z. i. 164; Lup. i. 164; Thom. 466.)

Domino et patri reverendo Thomæ, Dei gratia venerabili Cantuariensi archiepiscopo, suus J[oannes],[4] eadem gratia Pictavensis ecclesiæ humilis sacerdos, salutem et juges in Domino successus.

---

[1] *fulcitur*, O.
[2] *vobis?*
[3] *expediri*, V.
[4] *J.*, om. L.

Feb. 2. Conversation with two of Henry's envoys.

Ipso die Purificationis beatæ Mariæ, quo litteras vestras recepi, locutus fui cum Joanne Cumin et Radulfo de Tamewurde, qui præcedente die Turonum[1] ingressi sunt, a curia domini papæ incontinenti[2] revertentes. A quibus cum multa, tam super statu curiæ[3] quam super agendis suis, explorare in voto haberem, in paucis per eos certiorari potui, tanquam omnia a me occultare,[4] domino suo se crederent obsequium præstare. Verumtamen ab eis[5] pauca vel invitis extorsi; nonnulla a decano beati Mauritii, in cujus hospitio recepti erant, accepi; aliqua etiam per[6] clericum quemdam Xanctonensem,[7] qui in comitatu eorum[8] aliquamdiu venerat,[9] addidici.

The legates expected.

Retulit siquidem mihi idem clericus quod dominus Papiensis, multiplicibus et instantissimis precibus regis Angliæ sollicitatus, et a domini papæ simili sollicitudine et instantia impetratus, proculdubio legatus venit in omnem terram prædicti regis. Et creditur quod cum[10] omni plenitudine potestatis veniat, ut cognoscat, judicet, plantet, et evellat: maxime ut inter regem sive alios et vos super universis querelis vestris potenter decernat et irrefragabiliter pronuntiet, remoto omnis[11] appellationis obstaculo. Ita quod non multum vobis prodesse possit decretum repetendæ restitutionis vestræ, præsertim, ut tanto tempore habeatis possessionem quanto[12] passus estis ejectionem ante principalis causæ constitutionem. Omni enim exceptioni, omni decreto, ut dicitur, præjudicium afferet[13] præfati legati plena potestas. Sed et huic adjunctus esse narratur domi-

[1] *Turonen'*, O; *Turonis*, Z.

[2] *et*, ins. V.

[3] *curiæ*, om. L.

[4] *occultare*, V, O, Z; *occultando*, *L.*

[5] *vel*, ins. L; struck out in Z.

[6] *periculum* for *per clericum*, V.

[7] *Xanctonicum*, Z; *Santonensem*, G. The clerk was William de Fuerna. See Brial's note, Gall. Rer. Scriptores, xvi. 280.

[8] *eorum*, om. Z.

[9] *advenerat*, Z.

[10] *cum* V, O; om. *L.*

[11] *omni?*

[12] *quanto . . . ejectionem*, om. L.

[13] *afferet*, Z; *adferret*, L, G.

nus Otho, diaconus cardinalis de Carcere Tulliano. Et utinam. Stellæ namque unius malitiam, si non exstinguat, temperat tamen et attenuat sibi adjuncta magis propitia stella et benevola. Hi quidem[1] duo urbem egressi sunt in kalendis Januarii, ad partes nostras properantes. Verbum[2] autem illud quod mihi significastis clericum quemdam vestrum a curia redeuntem vobis attulisse, non facile mihi persuaderi[3] potest quod sub tali conditione absolutus sit Joannes de Oxenefordia, nec quod consuetudines illas domino papæ abjuraverit, sive de mandato regis, sive alio modo. Hoc autem dicitur, quod persona ipsius Joannis erepta est a potestate vestra, quantum ad excommunicationis innodationem. Namque, sicut referunt isti qui nunc redierunt, Joannes Cumin et Radulfus de Tamwurde,[4] Joannes de Oxenefordia plus gratiæ et favoris in oculis domini papæ promeruit ex hoc, quod suggessit ei pacem inter regem et vos posse reformari, si esset qui de ea fideliter tractaret; promisitque se ad hoc omnimodam operam daturum. Unde prædicti Joannes et Radulfus illum Joannem de Oxenefordia regis proditorem vocant et prædicant; qui quod rex habet pro impossibili se facturum pollicitus est, ut in propriis negotiis melius procederet. In hunc modum ipsi Joanni de Oxenefordia in operibus suis omnibus detrahunt isti duo, Joannes et Radulfus. Dicunt quoque,[5] (sicut a decano beati Mauritii, qui fideliter ab eis hæc omnia exploravit, accepi,) quod omnes litteras vestras,[6] quas domino papæ contra regem direxistis, vel alii pro vobis, et petitiones vestras omnes, regi apportant. Inter quas multum mirantur se invenisse litteras domini Bituricensis, de quo rex nihil tale suspicabatur. Sed et quorundam

Reports as to John of Oxford.

Secret correspondence betrayed.

[1] *quidem*, O, Z; *siquidem*, L, G.
[2] *Verbum*, om. *L.* (which reads *Illud autem.*)
[3] *persuadere?*
[4] *Tamwurda*, Z; *Tamwurde*, L.
[5] *quoque*, Z; *que*, B; om. O.
[6] *vestras*, om. *L.*

episcoporum litteras de terra regis, immo etiam quorundam de domo regis, contra ipsum pro vobis scribentium, dicunt se habere. Verum qui essent vel episcopi vel illi de domo regis, noluerunt aliqua ratione revelare, nisi ipsi regi. Jactitabat[1] autem Joannes Cumin se domino papæ improperasse quod ei litteras contra regem misissetis. Et ne hoc posset

Cf. Ep. 195.

inficiari, principium litterarum dixit tale esse: "Satis "superque,[2] domine reverende, sustinui." Sequens ipsarum continentia erat, quod vos in personam regis sententiam ferretis. Litteras vero istas dixit se Viterbis[3] acquisisse, ubi quidam nuntius vester eas deferens dicitur fuisse deprehensus. At verisimilius est,

Absolution of excommunicates.

quod eas in cancellaria habuerit.[4] Ab ipsis Joanne et Radulfo didici quod alii excommunicati vestri missi sunt ad absolvendum quibusdam in partibus vestris;[5] sed qui illi essent, per illos scire non potui. Creditur autem, quod Joannes de Oxenefordia in Angliam profectus sit, ut testes et accusatores contra vos, cum consilio eorum qui sanguinem vestrum sitiunt, præparet et instruat[6] et adducat. Quorum machinationibus duris et diris, dum tempus habetis, consulo, quocumque modo potestis, occurratis. Magni[7] enim et multi in vos insurrecturi sunt, et innocentiam vestram super criminibus gravibus accusaturi. Verum ille nullam consolationem recepit, nec aliquam fiduciam de promissionibus regis concipit. Medicis autem quærentibus ab eo ægritudinis ejus causam et occasionem,[8] respondet, quod si qua medicina rancorem et indignationem animi tollere potest, tunc[9]

---

[1] *Jactitabant*, V, O.
[2] *satis*, ins. L; so Z, but with mark for omission.
[3] *in Conchis*, for *Viterbis*, V, L.
[4] *habuerit*, Z; *habuit*, L, G.
[5] *nostris*, Z.
[6] *instruat*, O; *instauret*, Z, L.
[7] *Magni . . . accusaturi*, Z, and with slight differences O. *Magna enim et multa in vos parati sunt tentare, innocentiam vestram . . . accusare*, L, and so V, with a blank for *tentare*.
[8] *quærentibus*, repeated, Z, L.
[9] *et tunc*, O, Z.

ipse, et non aliter, curari poterit. Ad hæc isti qui modo a curia redierunt multum vobis minantur, eo quod in litteris vestris, quas domino papæ direxistis et quas modo regi reportant, regem malitiosum tyrannum nominastis, et sæpius malitiam ejus repetistis. Bene valete, et Spiritus consilii vobiscum sit; et in quantum famam ejus conservaverim, magister scholaris[1] noster[2] vobis scribit.

CCLXXXIV.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo frater Nicolaus de Monte Rothomagensi.

(Z. i. 42; Lup. i. 46; Thom. 345.)

Thomæ[3] Cantuariensi archiepiscopo frater Nicolaus de Monte Rothomagensi.

Moleste ferimus, et ultra quam dicere possumus condolemus, quod ad vos eousque venire non potuimus. Sed est causa multiplex et magna. Debito namque tanto sumus obligati, præcipue pro domo quam emimus anno præterito, quod quasi singulis diebus, ut terminum differamus supplicando, nos oporteat ingredi civitatem, eo quod pecuniæ non sufficiamus solvere quantitatem. Sed et in arcto sumus ex alia parte, eo quod rex et sui Rothomagi morentur;[a] unde si nos interim absentaremus, ne sibi innotesceret formidaremus. Durum enim verbum est in auribus suis[4] et exsecrabile, quod de vobis etiam aliqua mentio fiat. Nec apparet qui de vobis bene loquatur, vel in ejus conspectu facere etiam mentionem audeat. Longe vero

The writer unable to visit the archbishop.

King Henry's difficulties.

---

[1] *scol*, O, V, Z.
[2] *noster*, om. Z.
[3] *Thomæ . . . Rothomagensi*, Z.
[4] *suis*, V, Z; *ejus*, L.

[a] Robert of Mont St. Michel mentions that in 1167 "ante quadragesimam venit rex Rothomagum." Lent began on Feb. 27.

melius nobis novistis quod in arcto sit, et quo se vertat non novit. Hinc enim ei regnum Francorum adversatur; hinc pavet Pictavenses, hinc Wallenses formidat,[1] ex alia parte Britones habet suspectos; suos timet, nusquam securus; nec[2] mirum, quem ecclesia non protegit, si plures ruat in hostes. Verum si se locus et opportunitas obtulerint, quam citius fieri poterit, alter nostrum, vel ego vel magister Herebertus, vestram præsentiam adibit, et quod interim sciri poterit, plenarie vobis apportabit. Hoc tamen interim vobis innotescat, quia quam pacem a rege Francorum habere poterimus, recipere minime differemus. Valeat in perpetuum sanctitas vestra.

CCLXXXV.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS JOANNI CLERICO SUO.[a]

(O. 112; Z. i. 165; Thom. 90.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, Joanni Cantuariensi salutem.

John of Oxford's return.

Quomodo de novo facti sumus opprobrium vicinis nostris, subsannatio et illusio his, non modo qui in circuitu nostro sunt, verum etiam omnibus fere gentibus utriusque regni, et Francorum et Anglorum, et forte imperii, qualisque fama, (ne dicamus infamia,) et scandalum circumvolat per aures et ora omnium, in

---

[1] *Ex alia . . . . securus*, Z, G; om. L.

[2] *nimirum*, V, Z; but the reading of L, *nec mirum*, is probably right.

[a] The clerk to whom this is addressed appears to have been an envoy from the archbishop to the papal court, and is afterwards mentioned as the colleague of Alexander in such a mission. Epp. 359, &c.

dominum papam, (unde magis dolemus, Deus novit, quam de propria persona,) et in totam curiam graviter invehentium[1] et insultantium, et improperia inexpiabilia improperantium, ex subscriptis aliquatenus poteris perpendere, et domino papæ, et amicis, si qui tamen sunt, secretius intimare. Ecce Joannes de Oxenefordia et alii regis nuntii a curia redierunt, extollentes se supra id quod dicitur aut quod colitur Deus, dicentes se impetrasse in curia quidquid desideraverunt: videlicet, quod rex exemptus est[2] a potestate omnium episcoporum, præterquam domini papæ, quoad excommunicationis innodationem; et quod habiturus sit legatum quem petivit, Willelmum scilicet Papiensem, qui inimicus noster est plusquam manifestus,[3] cum plenitudine potestatis in omnem terram regis, ut ædificet et plantet, et præsertim eradicet et evellat,[4] omni remedio appellationis sublato, et maxime ad decidendam principalem, quæ inter regem et nos vertitur, causam, et omnes incidentes, omni exceptioni, omni[5] decreto,[6] ut dicitur, præjudicium allaturum.[7] Et cum hac pompa, cum hoc fastu, rediit Joannes de Oxenefordia in Angliam. Et cum applicuisset in portu quodam, invenit ibi prope[8] venerabilem fratrem [nostrum Herefordensem episcopum, auram prosperam ad transfretandum, furtim saltem, exspectantem, quia palam non poterat, prohibitus a ministerialibus regis ex parte regis, et litteris ejus. Quo invento, inhibuit ei primo ex parte regis ne transiret, deinde ex parte domini papæ. Episcopo autem quærente, (sicut nuntius suus, qui ad nos postea venit, dominum suum excusaturus, nobis retulit,) utrum super hoc litteras

William of Pavia to be legate.

John and the bishop of Hereford at Southampton.

---

[1] *invehentium*, O, Z, marg.; *vehementium*, Z, text, L.
[2] *est*, O, Z; and so V, with alteration to *sit*; *sit*, *L*.
[3] *sit*, ins. V.
[4] *evellet*, O.
[5] *omne*, *L*.
[6] *decreto*, O, Z; *de cætero*, L.
[7] *allaturus*, *L*.
[8] *prope venerabilem*, Z, O; om. L.

domini[1] papæ haberet, dixit se habere, quibus inhibebat dominus papa et ei et aliis episcopis Angliæ ne venirent ad vocationem nostram, neque in aliquo nobis obedirent, quousque veniret legatus de latere domini papæ, a rege impetratus, qui et causam super appellatione quam fecerant, et causam etiam principalem inter regem et nos, et omnes alias incidentes, cum plenitudine potestatis, remoto omni appellationis obstaculo, terminaret. Cumque[2] instaret episcopus ut litteras inspiceret, dixit se non habere præ manibus, quia miserat eas cum expedimento suo usque[3] Wintoniam, quæ distat a portu Hamtonæ[4] per duodecim milliaria. Misit itaque episcopus, habito consilio cum suis, Wintoniam cum Joanne magistrum Edwardum,[5] clericum suum, virum probum, ut credimus, et fidelem, qui vidit litteras una cum Londoniensi[6] episcopo, similiter transfretare volente. Qui Londoniensis, visis litteris, prorupit in vocem[7] gratulabundus, dicens, "De "cætero Thomas meus non erit archiepiscopus." Adjecit etiam Joannes quia privilegiata erat persona, nec[8] de cætero posset a nobis excommunicari, nec etiam conveniri nisi in præsentia domini papæ, et liberam se habere potestatem donandi subdecanatum[9] Saresberiensis ecclesiæ cui vellet, et in omnibus imminutam et[10] suspensam esse et legatiam et jurisdictionem nostram usque in adventum legati venturi. Hæc omnia mandavit nobis episcopus per capellanum suum, canonicum regularem, virum[11] religiosum, quem misit[12] ad nos, se[13] excusaturum, quare non venerit ad vocationem nostram. Vocaveramus enim eum semel et secundo,

The bishop of London's joy.

---

[1] *domini papæ*, Z, O; om. L; *papæ*, om. V.
[2] *que*, om. L.
[3] *in*, ins. L.
[4] *Hantone*, O.
[5] *Eadwardum*, O.
[6] *Londoniense*, Z.
[7] *voce*, Z.
[8] *nec*, Z; *ne*, L.
[9] *subdecanatum*, O, Z; *decanatum*, L.
[10] *et suspensam . . . nostram*, O, Z; *nostram dignitatem*, L.
[11] *virum*, om. O.
[12] *misit*, om. O.
[13] *se*, Z; om. L.

et tandem tertio, cum peremptorio edicto, quatenus infra Purificationem exhiberet nobis præsentiam suam, tanquam vir magnæ auctoritatis et familiaris regis,[1] tractaturus de pace inter regem et nos, si quo modo fieri posset. Hæc omnia paratus erat canonicus jurare se ita accepisse ab ore episcopi, nobis ex parte ejus significanda. Quæ si vera sunt, tunc procul dubio suffocavit et strangulavit dominus papa, non modo personam nostram, sed et se et omnes ecclesiasticas personas utriusque regni; immo etiam utramque ecclesiam, tam Gallicanam quam Anglicanam. Quid enim exemplo hoc pessimo non audebunt cæteri principes terrarum adversus ecclesiasticas personas? Ad quem recurrent? Quomodo confidere poterunt de ecclesia Romana, quæ nos pro ipsa stantes, et usque ad sanguinem decertantes, ita deseruit et destituit? Quid erit, si, manentibus his inauditis et detestandis privilegiis et emancipationibus, tam personæ regis quam aliorum, sub quocumque prætextu, contingat, (quod Deus avertat!) ut decedat dominus papa, vel ut in urbe turbata fuerint omnia? Certe[2] transferentur hæc in hæredes, nec poterunt avelli a manibus eorum; et, quod deterius est, alii principes hoc exemplo similia extorquebunt privilegia et emancipationes[3] ab ecclesia, velit nolit ipsa; et sic peribit omnis ecclesiæ libertas, et episcoporum jurisdictio atque potestas, cum non sit qui cohibere possit vel coercere tyrannorum flagitia, quorum tota intentio est hodie grassari in ecclesiam Dei et ejus ministros; nec desistent quousque eos, sicut et alios, in servitutem redegerint. Quis tamen erit finis, adhuc nescimus. Verum id scimus, quia supra modum gravamur, sive vera sint sive non quæ proponuntur. Non enim obediunt nobis, nec respiciunt nos in aliquo, sicut solent, vel episcopi, vel abbates,

Effects of John's success.

---

[1] *regis*, O, Z; *regi*, L.
[2] *Certe*, Z, O; om. L.
[3] *mancipationes*, V. O.

vel alii[1] de clero Angliæ, jam quasi certi super depositione nostra. Verum securus sit dominus papa, quod nulla ratione intrabimus terram regis litigaturi, nec stabimus judicio inimicorum nostrorum, et præsertim Papiensis, qui non sitit nisi sanguinem nostrum, ut obtineat sedem nostram, quæ revera, ut accepimus, ei promissa est, dummodo a nobis possit liberari. Est et aliud in quo gravamur, quia nobiles viri, tam proceres quam episcopi et alii prælati, de regno Francorum, jam quasi desperati de nobis, coexsules nostros, quos misericorditer sustentabant, nobis remiserunt, qui frigore et fame de cætero peribunt, sicut et quidam jam perierunt. Hæc omnia domino papæ diligenter insinua, ut remedium aliquod contra hæc mala nobis provideat, sicut petimus, si quid zeli Dei in eo remansit; quod[2] adhuc speramus, et utinam spes non confundatur. Vale, et quam citius poteris nuntium nobis istum remitte, per quem et[3] de his et aliis certioremur, utpote in arcto constituti, si vera sunt quæ proponuntur.

The archbishop's determination.

The hospitality of the French is cooling.

CCLXXXVI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum papam.

(A. 24; O. ii. 18; Z. ii. 51; Lup. ii. 45; Thom. 9.)

Amantissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia sanctæ Romanæ ecclesiæ summo pontifici, Thomas Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, miser ac miserabilis exsul, salutem, et inter omnia pericula firmam et veram obedientiam.

Recommending an envoy.

Mittimus sanctitati vestræ latorem præsentium, pro

---

[1] *alii*, om. *L*.
[2] *quod*, O, Z; om. L.
[3] *et*, Z; om. L, V.

conditione sua[1] nobis admodum familiarem, pro ingenii[2] capacitate, ut credimus, fidelem. Eum, si placet, pro nobis et de nobis benigne exaudiat clementia vestra, prout decet, et expedit miseriæ nostræ, quæ jam amicis nostris desperatione facta est tædiosa, utinam non odibilis; vobis,[3] (unde magis dolemus,) sicut plures judicant, dissimulatione infesta[4] non utinam contemptibilis; inimicis nostris etiam[5] compassione miserabilis. Exsurge, domine, et noli tardare amplius. Illumina faciem tuam super nos, et fac nobiscum secundum misericordiam tuam, et cum miseris nostris præ nimia pressura deficientibus; salva nos, quia perimus. Non confundamur inter homines, non insultent nobis adversarii nostri, immo Christi et ecclesiæ, non fiat fortuna nostra in derisum genti et populo, quia nomen tuum invocavimus super nos. Non nobis, domine, non nobis, sed in nomine Domini nostri[6] Jesu Christi, fac tibi grande nomen, repara gloriam tuam, releva[7] famæ tuæ nomen, quæ in reversione illius excommunicati et perjuri 'schismatici, Joannem de Oxeneford loquor, falsa illius prædicatione in partibus Galliæ vehementer est depressa. Novit Deus quia non mentior; et si mihi non creditur, quæratur ab his de Gallia, qui vobis honorem magis affectant, qui amplius optant ecclesiæ proventum. Famæ, dico, quæ hactenus apud homines viguit inculpata, quæ inter omnia pericula servata est illæsa, quæ cæteris perditis sola intemerata remansit, quæ ubique locorum sana habebatur et celebris. Resumat itaque vires præceptoris auctoritas, reformet nobile factum, prius equidem[8] commendabile, sed male postea denigratum, ut sentiat garrulus ipse se falsa sparsisse, prædicasse mendacia. Experiatur severitatem qui remissionem demeruerat,

John of Oxford's return.

---

[1] *sua . . . ingenii*, om. L.
[2] *ingenii*, O, A, Z; *ingenti*, G.
[3] *nobis*, A, Z.
[4] *manifesta*, L, G.
[5] *et*, O.
[6] *nostri*, om. L, G.
[7] *releva*, A, Z; *revela*, L, G.
[8] *equidem*, V, A; om. L, G.

perferat ultionem qui abusus est benignitate, ut agnoscat mundus eum reperisse Christi vicarium fundatum in firma petra, non facile mobilem, non baculum arundineum, sicut maligni[1] submurmurant, sed æquitatis et justitiæ observatorem, non acceptorem personarum, nemini parcentem in judicio, de juris æquitate fideliter et æque dispensantem regi pariter ac privato. Valeat sanctitas vestra, ut valeamus et nos et miseri nostri.

CCLXXXVII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus omnibus cardinalibus.

(O. iii. 14; A. 20; Z. ii. 52; Lup. ii. 46[a]; Thom. 29.)

Venerabilibus dominis suis et patribus, universis episcopis, presbyteris, diaconibus, sanctæ Romanæ ecclesiæ Dei gratia cardinalibus, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, miser ac miserabilis exsul, salutem, ac debitum per omnia famulatum.

Indifference of the cardinals.

Misero verba facere grata haud est facile; miserabili servare modum in dicendo, sane difficile. Detur ergo, petimus, indulgentia misero, miserabili venia. Credimus vos, patres sanctissimi, Divina inspirante[2] gratia ad hoc in summo fastigio constitutos, ut removeatis injustitias, præsumptiones abscidatis,[3] laborantibus in sacerdotio benigne subveniatis, opprobriisque et cala-

---

1 *maligni*, O, A, G; *magni*, L.

2 *inspirante gratia*, A, O, Z; *inspirantia*, L.

3 *abscidatis*, A, Z; *abscindatis*, L.

---

a In V, this and the next two epistles ("Mittimus sanctitati," "Raritas intermeantium") are misplaced, being found at fol. 254, with an explanation as to the place in which they ought to be.

mitatibus eorum nullatenus locum exhibeatis, sed oppressis gravatisque feratis auxilium, calumniantes reprimatis durius, opprimentes gravissime puniatis. Non Vol. iv. p. 215. enim perturbare perversos, non resistere persequentibus ecclesiam, nihil aliud est quam fovere. Consentire namque videtur occulte, qui manifesto facinori non obviat. Intelligimus inde non aliter vobis[1] licere, quam ut omnes conatus vestros huic causæ nostræ, quæ inter regem nostrum et nos, immo inter vos et ipsum præcipue, versatur, in qua universalis salus infestatur ecclesiæ, officiosissime de cætero impendatis. Inieratis cum ipso certamen; erat vobis jam in limine victoria, si non religionis vestræ circumvenisset auctoritatem, (sicut creditur a peritis, prædicatur a transeuntibus, affirmatur ab his qui regis intima noverunt arctius,) captiosa calliditas, falsa spes pacis, quæ potius extorquetur a tyrannis præparatione certaminis quam legationis litigatione.[2] Præparatione enim belli[3] pax obtinetur. Digna certe pœna huic miserationis vestræ viscera claudi, qui libertatem ecclesiæ quærit exstinguere. Decet ergo vos esse vacuos ab omni offensa, ab aliena gratia penitus liberos, si recte tractatis aliena negotia, si loquimini veritatem in populo, si diligitis justitiam,[4] qui facitis judicium in gente. Dominus enim dicit, "Diligite justitiam, qui judicatis "terram." Ipsa utique[5] ubique diligenda, ubique observanda; sola enim ipsa operatur pacem et conservat. Unde Ysaias, "Erit opus justitiæ pax." Et David in Psalmo, "Justitia et pax osculatæ sunt." Amant enim se hæc duo eatenus, ut qui facit[6] justitiam, pacem inveniat, nec aliter. Sic ergo agite, sic observate

[1] *nobis*, A; *vobis*, L.
[2] *litigatione*, O; *licitatione*, A, Z, L.
[3] *belli*, O, A, Z; om. L.
[4] *justitiam*, A, Z, O (margin); om. L.
[5] *utique*, altered to *ubique*, A; *utique*, Z, L.
[6] *faciat*, A, O. So Z, but with *a* marked for omission.

justitiam, quibus judicandi potestas credita est, ut cum venerit justus Judex, reddens unicuique juxta merita sua, pro bene observata justitia digna vos mercede remuneret. Quid plura? Hæc in summa reduco vobis ad memoriam, quoniam Arrius[1] parva scintilla fuit in Alexandria, sed, quia dissimulante justitia non est statim[2] oppressus,[3] ejus totum orbem fere flamma populata est. Et ut veniamus ad rem, dicite, patres sanctissimi, qua conscientia dissimulatis injuriam Christo illatam in me, immo certe in vobis, qui Christi vicem gerere debetis in terra? Nonne causa mea similis[4] vestræ est, immo penitus vestra? An simulatis vos ignorare quod rex Anglorum occupavit, et singulis diebus occupat, possessiones ecclesiasticas, libertatem ecclesiæ subvertit, extendit manus suas in christos Domini passim et sine delectu, in clericos, alios incarcerando, alios truncando, aliis eruendo oculos, cogendo alios ad duellum, alios ad examinationem ignis vel aquæ? episcopos etiam non servare metropolitano suo obedientiam, minores clericos prælatis suis non obedire, non habere se excommunicatos cum rite fuerint excommunicati? immo, (quod deterius est,) omnimodam tollit[5] ecclesiæ libertatem, adinstar grandis illius schismatici, oppressoris vestri, qui quærit funditus eviscerare ecclesiam? Si hæc fiunt impune a rege nostro, quid fiet ab ejus hæredibus? quid sustinebitur a successoribus vestris? Attendite quoniam crescunt quotidie[6] mala, crescunt occasiones et ingenia malorum. Deus bone, facietne ista impune? Non hac via Christus incessit, non apostoli, quorum imitatores esse debetis, et nos vobiscum. Quare receditis a viis Domini, in quo est vobis fiducia? Verendum est ne (quod absit!)

King Henry's offences

in imitation of the emperor.

Rebukes and denunciations.

---

[1] *Arrius* (the usual medieval form of the name), A, O. Z; *acrius*, V; *serius*, *L*.

[2] *statim*, om. *L*.

[3] *oppressa*, *L*.

[4] *similis vestræ*, A, O, Z; *simul vestra*, L.

[5] *tollit*, altered to *tollat*, O; *tollat*, Z; *tollit*, L.

[6] *quotidie*, A, O, Z; om. L.

contritio et infelicitas sit in viis vestris, ne viam salutis non agnoveritis, quod non sit timor Domini in oculis vestris. Quis eripiet vos de manu tribulantis? Quis liberabit vos de belluæ faucibus, quæ jam in januis est, ut vos absorbeat omnes, si non Deus ipse? Certe non argentum, non aurum, non humana gratia, non favor principum. Nolite ergo, nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus; maledictus enim qui confidit in homine, qui ponit carnem brachium suum. Facite, domini mei, facite aliis quod vobis desideratis a Christo fieri, ut evadatis periculum, quod est e vicino; eadem enim mensura remetietur vobis, qua ipsi mensi fueritis. An nescitis quoniam argentum vestrum projicietur foras, aurum vestrum erit in sterquilinium, argentum et aurum non poterunt[1] vos liberare in die furoris Domini. Nolite ergo, nolite thesaurizare vobis iram in die iræ; sed thesaurizate vobis thesauros[2] in cælo, resistendo oppressoribus, subveniendo oppressis. Alioquin judicet inter vos et me et coexsules meos, orphanos, viduas, infantes in cunabulis, cæterosque omnes, clericos et laicos, Deus ipse, apud quem non est[3] personarum acceptio; requirat ipse sanguinem mortuorum meorum de manibus vestris, vindicet simulationem istam qui sedet in excelso justus judex, considerans dissimulationes vestras et injustitias, redditurus unicuique vestrum prout gesserit mecum, sive bonum sive malum. Exposuistis quippe nos, equidem immeritos, signum ad sagittam, ut nec jacula jaculantis undique in nos pressi valeamus elidere, nec evadere possimus, nisi in potenti manu Dei, jacientium sagittas. Fecistis nos[4] opprobrium omni transeunti, subsannationem vicinis nostris, derisum his qui in circuitu nostro sunt; utinam non vos ipsos![5] Deus bone, quis erit de cætero

[1] *poterunt*, A; *poterit*, Z, L.
[2] *thesauros*, O, A, Z; om. L.
[3] *est*, O, A, Z; om. L.
[4] *nos*, O, A, Z; om. L.
[5] *vosipsis*, V.

vigor in membris, si capitis ipsius robur emarcuerit? Jam certe clamitatur in plateis, prædicatur per civitates et vicos, quia non fit justitia Romæ de potentibus. Utquid sepitis vias nostras spinis? Cur objicitis nobis offensionis lapidem? Utquid[1] tollitis nobis omnem nostram auctoritatem, ne vindicemus injuriam Christi, ne redimamus damna dierum nostrorum quibus nemo succurrit? ne compensemus ecclesiæ jacturam, prout nunc possumus, ecclesiastica saltem censura? ne silentio convalescat inconcussa[2] impunitas, sed prodeat in lucem tantæ concussionis auctoritas, tam affectatæ præsumptionis ultio merita,[3] ut appareat tempore postero tam enormia, tam detestabilia, nullatenus impune, sed merito attentata fuisse? Certum tenete, exspectatio ista plurimum habet periculi, salutis nihil. Alias curandus est is morbus, si non eo[4] per dissimulationem vestram[5] vultis infici reges universæ terræ. Dulcis enim est[6] omni tyranno amara servitus ecclesiæ, nec tolli facilis, si non fit ei citissime ipsa sua dulcedo amara severitate justitiæ. Eo jam perventum est ut sequatur[7] rex noster etiam Siculos,[a] immo certe præcedat. Curritur undique a clericis Angliæ ad suam curiam, fiunt curiales capellani, sub obtentu isto adstringuntur jurisjurandi necessitate, ut vel sic in terra sua liberius obtineat de cætero quod hoc tempore de voluntate sua pro jure constituit. Itur cursim in dispendium ecclesiæ non reparabile, cum sit nemo qui currenti non cedat, qui redarguat

[1] *Quid*, *L*.
[2] *inconcussa*, om. *L*.
[3] *merita*, Z; *in vita*, *L*.
[4] *eo*, A, Z; *eos*, O; om. L.
[5] *vestram*, A, Z; *nostram*, L.
[6] *est*, L; om. A.
[7] *sequetur*, O.

[a] This refers to the "Sicilian "monarchy," by which, with the sanction of pope Urban II., A.D. 1098, an unusual power in ecclesiastical matters was allowed to the sovereign. See Hardouin's Concilia, vi. 1644.

delinquentem efficaciter, qui puniat ejus viriliter accessum. Quid erit nobis et vobis ulterius in terra illa, si celerius[1] non occurratur huic tanto periculo, si non retundatur acrius[2] hujus tam enormis novitatis periculosa præsumptio, vos ipsi videritis.[3] Disposueram certe animam meam in parte ista[4] liberare, viriliter subvenire periculo, si non hujus facti me, sicut credimus, immerito æstimassetis indignum. Indulgeat Deus hoc facientibus. Erat mihi quippe cum ipso facilior accessus ad pacem,[5] si (quod absit!) sine vobis ecclesiæ discrimina dissimulare curassem. Verum quidquid mecum egeritis, quidquid agatis, per misericordiam Dei nihil fiet[6] a me sine vobis, nihil in præjudicium ecclesiæ, si vita comes mihi succurrit. Hanc viam elegi, hanc Christo duce non mutabo sententiam; hæc est enim mihi via salubris. Hæc vobis scribo, non ad indignationem aliquam, (novit Deus, qui scrutator est cordium,) sed ad cautelam, ne veniat super nos[7] dies Domini sicut fur, dies ultionis, qui nemini parcit. Credite ergo mihi fideli vestro per omnia, dilectissimi domini, resumite vires, accingimini gladio verbi Dei potentissimi, exserite gladium beati Petri, injuriam Christi vindicate et suorum; nulli parcat oculus vester, facite judicium et justitiam sine dilatione omni petenti, omni[8] patienti injuriam. Hæc est via regia, hæc est via quæ ducit ad vitam; hac vobis incedendum est, ut sequamini vestigia Christi, vestigia apostolorum, quorum estis vicarii. Non simulatione, non ingenio, regenda est ecclesia, sed justitia et veritate, quæ se observantem liberat ab omni periculo. Hoc facite, et habebitis pro certo Deum adju-

---

[1] *scelerius*, A.

[2] *arctius*, *L.*

[3] *videritis*, V, O, A; *judicetis*, Z, L.

[4] *in parte ista*, O, A, Z; *in hac parte*, L.

[5] *ad pacem*, O, A, Z; om. L.

[6] *fit*, *L.*

[7] *nos*, A; *vos*, Z, L.

[8] *petenti*, *omni*, Z; om. L, G.

torem, nec timeatis de cætero quid faciat vobis[1] homo. Bene valete, ut bene sit nobis[2] et toti ecclesiæ.

CCLXXXVIII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD CONRADUM MAGUNTINUM ARCHIEPISCOPUM [ET CARDINALEM EPISCOPUM SABINUM].

(A. 26; O. 131; ii. 20; Z. ii. 22; Lup. ii. 21; Thom. 99.)

Animæ suæ dimidio, salutem quam sibi, et ampliorem, cum sibi sit minima.

Difficulties of the writer's position.

Inter optimam conscientiam et durissimam fortunam constitutus ignoro quomodo et animo meo et tempori parcam.[3] Angit me animi mei amaritudo periculo meo dicere quod sentio, urget me temporis importunitas[4] periculo ecclesiæ silere quod non debeo. Deus bone, quo me vertam? Utrobique certe[5] periculum.[6] Ad dicendum etiam sine periculo non sufficio, dicendo cum ecclesiæ[7] discrimine deficio, tacendo cum ipsa pereo. Verum ne ecclesiæ periculo peream, et ego dolendo dico rem dolendam nimis. Capta est urbs inclyta quæ jam fere totum subegerat orbem, subversa humana[8] gratiæ aviditate; et quæ gladio perire non poterat, occidentali veneno infecta[9] succumbit. Proh dolor! Ipsius occasu fit undique dispendium libertatis ecclesiæ compendio temporalium. Itur in ipsius ruinam per amfractus divitiarum; prostituta est ut fornicaria, quæ multorum libidini patet in platea; fornicantur cum ea quilibet potentum, ut subacta cedat ambitioni, concipiens iniquitatem, et

---

1 *vobis*, O, A, Z; *mihi*, L.
2 *vobis*, O, A; *nobis*, Z, L.
3 *paream?*
4 *necessitas*, *L.*
5 *certe*, om. *L.*
6 *est*, ins. Z, G.
7 *ecclesiæ discrimine*, A, Z, G; om. L.
8 *humanæ?*
9 *infecta*, om. *L.*

pariens pressuram immeritis. Væ nobis! quid faciemus? Urbis ruit auctoritas, et cervix nostra quomodo non flectetur? Exclusis filiis admittuntur privigni, ut bonis maternis utantur extranei, quibus alendi erant legitimi hæredes; et quæ benigne in sinum suum susceptura erat oppressos, in visceribus caritatis curatura languentes, opprimentes elevat, mole gravaminum[1] conterit depressos.[2] Quo erit nobis refugium de cætero, si non præstita satisfactione meruerint inde absolvi unde amplius erant condemnandi; si extorserint[3] tanquam re bene gesta remissionem, qui meruerant ultionem; si reportaverint de indulgentia gloriam qui conscii de merito exspectabant pœnam? O utinam non me reperisset sors ista superstitem, ne viderem mala gentis nostræ et sanctorum, nisi quia (ut scriptura dicit) necesse est amore justitiæ temporaliter multa pati justos mala. Haberet tamen aliquid solatii si radicis amaritudinem compensaret dulcedo fructuum; solent enim dura principia meliori fine concludi. Verum nequid desit ad coronam, hac tempestate cedit nobis in contrarium, ut qui dura sensimus[4] initia, evacuata spe boni, more contrario exspectemus duriora. Exclusi enim sumus a sinu matris, clausa sunt nobis patris viscera, detraxit immeritus benemeriti spolia, tulit male conscius rem bene conscii, comprehendit piger bene currentis bravium, rapuit puniendus legitime certantis coronam. Ego vero miser in quo deliqui, quid mali promerui? Si supra opinionem hominum devotionem exhibui, si contra voluntatem amicorum fidem servavi, si relictis omnibus devotionis affectu, contemplatione fidei, nudus èt abjectus cum meis miseris[5] secutus Patrem meum

[1] *graviter*, Z.
[2] *oppressos*, A; *depressos*, Z, L.
[3] *extorserunt*, A (in which the terminations of the parallel verbs are contracted).
[4] *sensimus*, O, A, Z; *sentimus*, L, G.
[5] *miseris*, A; *miseriis*, Z, L, G.

et Dominum exposui me omni periculo, eritne ista confusionis nostræ retributio, restauratio perditorum, radicis amaræ dulcedine fructuum compensatio? Annon erit[1] ista de cætero in ore vulgi remunerationis iniquæ proclamatio? Videat Deus, examinet ipse, judicet hanc juris æquitatem: Res miranda nimis, res sui[2] admiratione stupenda, cuditur jus novum,[3] immo (ut verius dicam) juri contrarium, justitiæ et æquitatis perimens auctoritatem. Transit in jus persecuti persecutoris temeritas, ut excipiat[4] pœnam[5] victoria donandus, reportet gloriam merito inglorius, vincat vincendus.[6] Nunquam fuisset ista legatio tantorum ministra malorum,[7] tot exsulum fabricata perniciem miserorum, totius ecclesiæ peremptura compendium. Certe nec si se ruperint poterunt me avellere,[8] Christo juvante, a tramite justitiæ, a liberatione servitutis ecclesiæ pro ea parte sollicitudinis in qua vocatus sum, a caritate Dei, quæ nos subjecit tribulationi donec veniat justus Judex, qui æqua lance dispensabit utrique, juveni pariter et seni, regi ac privato, omnibus æque prout quisque meruerit. Hunc expeto[9] judicem, hunc injuriarum nostrarum ultorem expeto, fultus optima conscientia, securus devotione sincera, solidatus in fide vera, certus amore justitiæ sustinentes injuriam nulla debere ratione confundi, zelo vindictæ confringentes cornua persequentium ecclesiam spe remunerationis æternæ nullatenus posse privari. Hæc animæ meæ scribo dimidio, ut sentiat amici dolentis angustias, paventis[10] pellat dolores, pereuntis pressuras tollat. Non est enim dolor, sicut dolor meus. Traditus namque prædicor in manus inimicorum, proditus

---

[1] *erit*, A; *erunt*, L, G; *erit*, Z, with *vel erunt* in marg.
[2] *sui*, om. *L*, G.
[3] *novum*, A, Z: *nomini*, L, G.
[4] *recipiat*, *L*, G.
[5] *de*, ins. L, G.
[6] *vincendus*, Z; *vinciendus*, L, G.
[7] *in*, ins. *L*, G.
[8] *avellere a Christo juvante justitiam*, *L*.
[9] *exspecto?*
[10] *paventis*, A, Z, L; *patientis*, G.

ad voluntatem invidorum, lacerandus dentibus malignorum,[1] perimendus unius meorum judicio persecutorum. Res nefanda nimis, sui crudelitate horribilis, sui malignitate odibilis, sui facilitate contemptibilis, sui iniquitate damnabilis in æternum. Suffecisse debuerat Papiensibus Italiam subvertisse, nisi et orbem cum ecclesiæ libertate sua cura perimerent. Haberem vobis scribere plura, si non confectus injuriis,[2] contumeliis affectus, timerem dolorum meorum relatione mentis vestræ turbare quietem, exaggerare sollicitudines, infestare jocunditatem, quam expedit mihi valere, ne peream. Valeat ergo pars sana mei, ut convalescat ægrota. Festinet mihi subvenire, ne tota depereat, ut inde recipiat in terris gloriam et in cælis coronam. Valeat iterum et semper, habeatque fidem, si placet, huic nuntio nostro,[3] cæterisque per Dei misericordiam in brevi venturis.

CCLXXXIX.

Henrico regi Angliæ fratres Carthusiæ.[a]

(A. 157; O. ii. 160; Z. ii. 72; Lup. ii. 70; G. Fol. 476.)

Excellentissimo et in Christi visceribus amplectendo regi Anglorum strenuissimo, fratres Cartusiæ, utinam pauperes spiritu, sic in præsenti sæculo regnare, ut in futuro valeat coronari.

Cum sanctus Job sederet quasi rex circumstante exercitu, erat tamen mœrentium consolator. Rex regum et Dominus dominantium aperuit manum suam, et Job xxix. 25.

---

[1] *malivolorum*, Z.
[2] *et*, ins. G.
[3] *nostro*, O, A, Z; om. L, G.

---

[a] The date of this is considered uncertain by Mr. Froude. Dr. Giles gives it as early in 1167.

habenas regni vestri multipliciter dilatavit. Oportet ergo ut semper ante oculos vestros habeatis illam terribilem sacrosanctæ Scripturæ comminationem, qua dicitur, "Potentes potenter tormenta patientur, et fortioribus fortior instat cruciatus;" et illud Psalmistæ, "Terribili et ei qui aufert spiritus principum, terribili apud reges terræ." Divulgatum est ab oriente usque in occidentem quod ecclesias regni vestri intolerabiliter affligitis, et exigitis ab eis inaudita quædam et inconsueta, quæ si quæsierint, quærere tamen non debuissent, antiqui reges. Potest autem fieri, ut in tempore vestro, quoniam multam vobis contulit Deus sapientiam, tanta afflictio utcumque tolerari possit; sed forsitan post decessum vestrum tales regnaturi sunt qui devorabunt ecclesiam toto ore, et indurati cum Pharaone dicent, "Nescio Dominum, et Israel non dimittam." Parcite, quæsumus, parcite dignitati vestræ, parcite nobilitati, parcite generi, parcite etiam[1] famoso nomini vestro; et qui plenus ac potentissimus estis, formam compressionis futuris non dimittatis. Mœrorem et ærumnam sanctæ ecclesiæ, quæ fere ubique conculcatur, clementi oculo respicite, et regia consolatione eam fovere ac tueri indesinenter et infatigabiliter studete.

Sap. vi. 7, 9.

Ps. lxxv. 12, 13.

Remonstrating against the king's ecclesiastical policy.

CCXC.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Joanni cardinali Joannis et Pauli.

(A. 152; O. ii. 155; Z. ii. 73; Lup. ii. 71; Thom. 54.)

Remonstrance as to the cardinal's withdrawal of favour.

Discretioni vestræ non exstat incognitum, quanta sinceritate fidei,[2] obedientiæ devotione,[2] exhibitione obsequiorum, Cantuariensis ecclesia præ cæteris omnibus totius insulæ nostræ sedi apostolicæ semper adhæserit,

[1] *etiam*, Z; *et*, L.

[2] *et*, ins. L.

nec ab ejus unquam, sive prosperorum blanditiis sive turbinibus adversorum, potuerit fidelitate divelli. Hæc vestro solebat gaudere patrocinio, et a vobis decessoris nostri tempore in tribulatione exspectare solatium, et in opportunitatibus suis vestro consilio instrui, et auxilio roborari. Vobis devota erat, suisque connumerabat[1] successibus si dabatur facultas obsequendi, si ex merito suo vobis officiosa videbatur in aliquo. Nos quoque ipsi, qui ejus, dignatione Divina, licet indigni, gerimus administrationem, sæpe (quod memori mente recolimus) operam dedimus et diligentiam ut vestræ voluntati et vestrorum usibus serviretur, et utinam non excidisset a memoria vestra. Sed quia in hac parte videtur obliviosior quam expediret nobis, rogamus ut saltem fratri vestro,[2] quem officii nostri[3] non credimus esse immemorem, credatis de nostra ad vos devotione. Si autem vobis in persona nostra post adeptum episcopatus gradum non servivimus,[4] utique nobis non voluntas defuit, sed facultas. Speramus de vobis præ multis nostrum non auferentes sed differentes obsequium. Decreveramus nos quod differebatur cum accessione devotionis et obsequii amico et domino benigne præstolanti multiplicius refusuros. Unde miramur supra modum, quis vos ab amore Cantuariensis ecclesiæ et protectione nostra averterit, præsertim in causa Dei, quæ si periclitaretur, (quod absit!) totius Anglicanæ ecclesiæ libertas deperiret, Romanæ sedis auctoritas arceretur ab Anglia, et ad nutum regis procederent universa. Si voluissemus ei ab initio in consuetudinibus quas petit consentire, nec vestro nec alterius ad ipsum interventu indigeremus. Vos videritis, an ad verba juratoris insignis,[5] cujus fraudes, Deo propitiante, detectæ sunt, tam cito fuerit receden-

---

[1] *communerabat*, L.
[2] *nostro*, L.
[3] *vestri*, L.
[4] *serviverimus*, L.
[5] *insignis*, O, A, Z; *insignes*, L.

dum ab amico, tam facile Cantuariensis ecclesiæ contemnendum obsequium. Illa tamen nec sic repulsa et læsa recedet a vobis, neque nos (si placuerit vobis) a nostro desistemus obsequio, quin accepto tempore honori vestro et vestrorum studeamus devotius inservire. Hac itaque voluntate et conscientiæ securitate confisi rogamus attentius quatenus Cantuariensem ecclesiam, se vobis offerentem, non abjiciatis, non deseratis causam Dei, quæ indubitanter est in manibus vestris, ne et vos deserat Deus, qui et de vobis, in quo judicio judicaveritis, judicabit. Experiatur nunc Cantuariensis ecclesia[1] veteris amici fidem; quia qui amicum in necessitate deserit, non illius amicus est, sed fortunæ. Unde vobis tanquam amico et domino fideliter[2] intimamus, quia non tantum vobis proderit illius juratoris et similium amicitias colere, quantum oberit si Cantuariensis ecclesiæ projiciatis obsequium. Nam servile ingenium est, quod dumtaxat suppliciis emendatur.

CCXCI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes cardinalis.

(C. 218; A. 251; O. ii. 300; Z. i. 136; Lup. i. 134; Fol. 394.)

Reverendissimo[3] et in Christo plurimum diligendo fratri Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, carissimo amico suo, Joannes, eadem gratia sanctorum Joannis et Pauli presbyter cardinalis, omnimodam salutem et pacem, paceque perpetua gaudere.

Vindication of the writer.

Redditæ sunt nobis dignationis vestræ litteræ variæ a diversis exsilii vestri et nostræ[4] fluctuationis tem-

---

[1] *ecclesie*, V.

[2] *fideliter*, A, Z; *fideli*, L.

[3] *Reverendissimo . . . gaudere*, O, A. The salutation is omitted in L, where the writer is described as *quidam cardinalis*. So too in Z.

[4] *nostræ*, O, A, Z; *vestræ*, L.

poribus, ex quarum complexione intelleximus animum vestrum, pulsatum simulationibus[1] æmulantium, secreta cordis nostri[2] et sacramenta sermonis penitus ignorantium, adversum[3] nos vehementer esse commotum. Et usque adeo invaluit sugillatio, ut non solum nos in suspicionem[4] vobis[5] deduceret, sed vos usque ad damnationem nostram moveret. Non miramur si vester animus detractionibus et falsis rumoribus moveri potuit, sed[6] miramur si fides vestra, innumeris caritatis nostræ argumentis et officii[7] firmata, vel ad modicum vacillare debuit. Nondum enim nobis formato[8] in ecclesia Romana, et adhuc quasi[9] cereo, impressa est et quasi sculpta imago Cantuariensis ecclesiæ, quam indelebiliter servavimus, et servare cum vita proposuimus contra omnes impetus fortuitos. Sane si aliquid in causa quam contra regem Angliæ habetis dispensative diximus,[10] et sermonem nostrum temporaliter temperavimus, (testis sit Deus,) ut iratum[11] irati animum mitigaremus, sicque quasi placida manu eum ad pacem traheremus, id fecimus. Pro certo id ipsum pacis et gratiæ quod offert, non severitati ecclesiasticæ, sed mansuetis consiliis nostris ascribit.[12] Decet præterea sacerdotalem gravitatem et honestatem ut passibus humilitatis, patientiæ, atque[13] moderationis pacem tanti prosequatur[14] principis, quam, etsi non juxta[15] desiderium vestrum et nostrum plenarie oblatam, rogamus et consulimus in Domino [in][16] conscientia pura quatenus nullatenus adspernemini, sed ea mansuetu-

Moderation recommended.

---

[1] *simultationibus*, A; *simulationibus*, Z, L. Possibly *stimulationibus*.
[2] *nostri*, O, A; *vestri*, L.
[3] *adversus*, Z.
[4] *susceptionem*, V.
vobis . . . . damnationem, om. L, which has *vestram* for *nostram*.
si, A.
officiis, *L*.
[8] *firmato*, *L*.
[9] *quasi*, A, Z; om. L.
[10] *duximus*, Z.
[11] *iratum*, om. *L*.
[12] *adscribitur*, G.
[13] *atque*, A; *et*, Z, L.
[14] *persequatur*, Z.
[15] *justa*, A.
[16] *in*, A; om. Z, L.

dine et affectione suscipiatis ut dulcedine vestra eum ad reliqua mollire debeatis. Solet enim debile principium melior[1] comitari fortuna; et principes, præsertim hoc tempore, leniendi potius sunt quam exacerbandi.

CCXCII.

Alexandro papæ Lombardus, Romanæ ecclesiæ subdiaconus.

(O. 113; Z. i. 166; Lup. i. 166; Thom. 355.)

Reverendo patri ac domino Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Lombardus, ejus clericus fidelis, debitæ[2] obedientiæ famulatum.

John of Oxford's return.

Cum vestræ sanctitatis puer et vestrarum manuum opus in Christo sim, quæ in vestræ[3] famæ sugillationem atque vestri nominis derogationem celebriter dicuntur, quæque in totius ecclesiæ detrimentum callide struuntur, dissimulare nec possum nec debeo. Joannes siquidem Oxenefordensis cum decanatus honore et gratiæ vestræ plenitudine Roma rediisse insolenter se jactat, nihilominus arroganter[4] adjiciens se privilegio fore munitum adversus dominum Cantuariensem et omnem episcopum, et quasi paulominus a cardinalium ordine constitutum, vobis soli et apostolatui vestro se subjectum[5] asserit. Præterea, quod regum nullus unquam obtinere valuit, pro rege se[6] obtinuisse gloriando superbe loquitur; scilicet inter regis filium et filiam comitis Britanniæ, in tertiò gradu consanguineos, matrimonium vestra auctoritate firma-

---

1 *meliore*, G.
2 *debitæ*, Z; om. L.
3 *nostræ*, L.
4 *arroganter*, om. *L.*
5 *subditum*, Z, with *vel subjectum* interl.
6 *se*, Z; om. L.

tum: addens quoque a rege legatos specialiter postulatos destinari, qui, appellationis remedio sublato, audiant et diffiniant quidquid regi adversus dominum archiepiscopum proponere placuerit. Hæc, sanctissime pater, Joanne Roma redeunte divulgata sunt; quæ, quanto magis inusitata, quanto rarius talia[1] fieri solent, tanto vehementius audientium animos perculerunt. Quibus auditis Francorum rex, vester et ecclesiæ filius devotus, ita vehementer turbatus est, ut confestim se velle nuntios dirigere, qui legatis vestris regni sui ingressum inhiberent, diceret. Plus[2] aliquid fecit, quod in ore latoris præsentium[3] posui. Convocare etiam archiepiscopos et episcopos se velle dixit, quatenus eis exponeret et[4] proponeret quomodo Romana ecclesia adversus se et eam malignantes exaltat, eum autem deprimere quærit, dicens, "Annon laborat me "inhonorare,—an[5] me inhonorare non laborat,—qui san"guinem Cantuariensis archiepiscopi, viri innocentis, "pro justitia et ecclesiæ libertate exsulantis, callide "effundere quærit, impie tradens ipsum in[6] manus "inimicorum et persecutorum ejus? quem non obse"quiorum obtentu, cum nobis magis injurias intulerit "obsequendo tum[7] ei qui nunc ipsum persequitur, "sed potius justissimæ causæ, quam fovet, intuitu, "ejus probitatis contemplatione, amore etiam domini "papæ, qui satis instanter[8] me pro eo rogavit, ex"hibere honorifice et decenter, quamdiu in exsilio "fuerit, et quasi in sinu meo confovere constanter "disposui, sicut et jam cœpi." Denuntians etiam et manifeste protestans non esse sibi minus molestum quod pro hac causa legatos mittitis, quam si ad

The French king annoyed.

[1] *talia*, Z; om. L.
[2] *Plus*, V, Z; *Qui plus*, L.
[3] *præsentium*, Z; om. L.
[4] *atque*, Z.
[5] *an me . . . laborat*. This repetition is in Z, but not in L.
[6] *in manus*, Z; om. V; *manibus*, L.
[7] *tum*, L; *tamen*, V, Z, but marked for omission in Z.
[8] *instantius*, L.

coronam sibi[1] auferendam eos destinaretis. Ejus animum adeo concitatum non defuerunt qui magis incenderent. Data est occasio adversus vos[2] et Dei ecclesiam malignandi atque plurima moliendi his quibus ab initio animus et nocendi vobis conatus[3] fuit. Quorum malevolum propositum vestra non mutavit indulgentia, etsi horum conatum represserit[4] auctoritas. Hæc per quemdam clericum vobis fidelem et devotum, præsentem dum hæc agerentur, mihi ea privatim referentem, didici. Illud unum, pater sanctissime, verissime scio (quod tamen absque lacrymis non scribo), quia vestri nominis odor ex aliqua parte offuscatur; quoniam famæ vestræ derogatio quasi cibus est et potus detrahentium et maledicorum, qui, velut vino poti[5] atque inebriati, vestram famam decerpunt,[6] et quasi vos totum maledictionis dentibus corrodunt, tum favore domini Cantuariensis, partim odio eum persequentis; maxime cum prope esset dies victoriæ ejus et vestræ, sicut a multis credebatur. Timebat enim rex adeo, die appellationis elapso, excommunicari, universamque terram suam interdici, ut manifeste diceret se episcopis appellare neque[7] persuasisse, nec eos compulisse, ideoque partes suas in ea re non esset interpositurus. Episcopi vero in tantum angebantur,[8] et interdictum[9] metuebant, ut quidam ad dominum Cantuariensem nuntios mitterent, quidam ad ejus vocationem parati essent, cum Joannes Oxenefordiensis,[10] velut legatus vester, universos episcopos convocans, eis auctoritate vestra, (sicut fama est in Gallia,) ne ad domini Cantuariensis vocationem

The pope discredited.

John prevents bishops from going abroad.

[1] *sibi*, Z, V; *ejus*, L.
[2] *vos*, Z; *nos*, L.
[3] *conatus*, Z; *cognatus*, V; *cognitus*, L.
[4] *repressisset*, L.
[5] *potuti*, interl. V.
[6] *discerpunt?*
[7] *neque*, Z; *nec*, L.
[8] *agebantur*, Z.
[9] *interdictum*, Z; *interdici*, L.
[10] *Oxenefordiensis*, Z; *de Oxeneford*, L.

venirent, præcepit. Qua occasione magister Robertus Herefordensis episcopus, cum jam ad mare venisset transfretaturus, revocatus est, sicut[1] apud dominum Cantuariensem per nuntios suos, viros religiosos et bene notos, me præsente, se excusavit. Propterea tanta est in multorum animis turbatio;[2] verentur enim plurimum regis versutias, et ex his Anglicanæ atque omnium ecclesiarum terræ suæ ruinam, et libertatis subversionem, ac prolixiorem vehementioremque archiepiscopi persecutionem. Quippe cum a multis et sæpe [audiverim][3] quod rex in adversa fortuna et obitu vestro, (quem Deus sua benignissima clementia in longa tempora differat!) omnem spem suam locasse dicatur; firmissime quoque[4] asserens, sicut a pluribus fertur, successorem vestrum se nequaquam suscepturum, nisi prius omnes dignitates et consuetudines regni sui confirmaverit. Eapropter dolose et fraudulenter creditur legatos postulasse, utpote[5] ad suam voluntatem, non solum adversus dominum Cantuariensem, verum etiam adversus omnes episcopos terræ suæ, complendam, vel ut saltem sic ejus excommunicatio et terræ suæ[6] interdictum differatur: quatenus hoc modo frustrando[7] tempora domini Cantuariensis auctoritatem evacuare possit, ut, si forte vestro tempore non ligetur, a successore vestro ligari non metuat, cum nec facile (sicut a multis dicitur proposuisse)[8] eum sit suscepturus. Itaque, prudentissime pater, qui Spiritum Dei habent, et pacem ecclesiæ desiderant, spiritum Danielis in vobis excitari ad Belis[9] astutias deprehendendas et draconem interficiendum summo animi affectu optant; super quo

General alarm.

[1] *sicut . . . Cantuariensem*, Z; *Sic ipse coram domino Cantuariensi*, L.
[2] *turbatio*, Z; *perturbatio*, L.
[3] *audiverim*, *L*; om. V, Z.
[4] *quoque*, interl. Z; om. L.
[5] *utpote*, L; om. Z.
[6] *suæ*, Z; om. L.
[7] *frustrando*, Z; *frustando*, L.
[8] So Z; *proposuerit eum se suscepturum*, L.
[9] *Belis*, L; *belue*, Z.

Deum assiduis et cumulatis precibus exorant. Valeat sanctitas vestra in tempora multa.

CCXCIII.

ALEXANDRO PAPÆ LUDOVICUS REX FRANCORUM.[a]

(A. 64; O. ii. 58; Z. ii. 61; Lup. iv. 18; G. Fol. 505.)

Remonstrance against the pope's treatment of Thomas.

Tenemus firmiter et recolimus quia[1] dominum Cantuariensem, virum probatum, pro ecclesia Dei exsilium ferentem, nobis per manum tradidistis; et nos eum sicut commendatum vestrum habemus, et non quantum volumus ipsi[2] proficimus, sed libenter et ex devoto corde eum honoramus. Recordamur[3] etiam quia ipsum in discessu vestro commendavimus vobis, et cum magna precum instantia petebamus ut eum foveretis, ut eum exsulem vestrum misericorditer respiceretis. Sed, sicut dicitur, et nostram commendationem et exsilium ejus postposuit sollicitudo vestra. Sciatis autem quod nimis turbato animo portaremus ea quæ dicuntur facta esse, sicut in Normannia et[4] Anglia et etiam in Francia prædicatur, nisi eadem emendare satageret vestra sinceritas. Sciatis etiam quod[5] multi scandalizantur, et in eo quod factum esse dicitur, paternitatem vestram culpare et notare non dubitant. Nos ipsi admodum indignantes miramur, et magis mirabimur, nisi integritas vestra ea quæ dicuntur falsa esse ostenderit. Et pro ipsius personæ calamitate tam longa, et pro tollenda infamia ista, expediret vobis et curiæ in brevi quippiam[6] super hoc facere ex novo et

---

1 *quia*, A, L; *quod*, G.
2 *illi*, O, A; *ipsi*, Z, L, G.
3 *Recordaremur*, V.
4 *in*, ins. G.
5 *quod*, A; *quia*, L, G.
6 *et*, ins. L, G; om. O, A.

---

a This is placed here in accordance with Mr. Froude's arrangement. But perhaps it belongs to a later date.

virili consilio. Loqui prolixius et edocere sapientiam vestram nobis imputabitur ad præsumptionem, quia in paucis constat satis esse dictum sapienti.

CCXCIV.

LUDOVICUS FRANCORUM REX AD ALEXANDRUM PAPAM.[a]

(Brial, Gall. Rer. Scriptores, xvi. 269; G. Fol. 504.)

Sanctissimo[1] patri et domino Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Ludovicus, eadem gratia rex Francorum, salutem et debitam reverentiam.

Potestis recolere quia pro domino Cantuariensi nos rogavit sanctitas vestra et gratias egit. Noveritis, si in eo non remansisset, quod plus honoris et humanitatis ipsi impendere seni parati fuimus, et libenter impendissemus, et adhuc erga eum in nullo remittitur[2] noster animus. Porro sicut pro eo vestras habuimus preces, sanctæ paternitati vestræ propensius supplicamus ut ejus tribulationem et pressuram quam sustinet pro ecclesia Romana, cujus est fidelissimus et vestræ devotissimus personæ, in corde vestro habeatis. Nobis autem notificavit in quantum gratia vestra nuntiis suis adfuerit, et pro hoc ipso agimus excellentiæ vestræ pietati uberes gratias; magnæ autem benevolentiæ vinculo erga archiepiscopum amantissimum filium vestrum devincti pauca vobis pro ipso scribimus, et tamen in paucis satis esse dictum sapienti intelligimus.

In favour of the archbishop.

---

[1] *Sanctissimo . . . reverentiam,* B; om. G.

[2] *modo,* ins. G; om. B.

---

[a] This letter is placed here on account of its likeness to the foregoing, but is probably of later date.

CCXCV.

Joannes Saresberiensis ad Alexandrum papam.

(O. 148; Z. ii. 61; Lup. ii. 60; Jo. Sar. 198.)

Domino Alexandro papæ.

Sufferings of the exiles.

Si de exsilio clamamus ad patrem pro quo jugiter clamamus ad Dominum, pro cujus fide et honore contra persecutores ecclesiæ clamavimus semper, et clamabimus, Deo auctore, quoad vita fuerit comes, vestra paternitas admirari non debet, cum de inopinata rerum novitate clamorem extorqueat vis doloris, et importunæ et amarissimæ[1] necessitatis acerbitas. Clamamus ergo ad successorem Petri, vicarium Crucifixi:[2] et utinam clamor noster introeat in aures vestras, ut super calamitate ecclesiæ, et[3] filiorum afflictionibus et gemitibus patris viscera concutiantur ad miserationem. Et licet miseriæ nostræ de recenti injuria multiplicatæ sint[4] super numerum, et excreverint[5] supra modum, tamen Deo teste acerbius dolemus et ingemiscimus magis de imminutione gloriæ vestræ et fama Romanæ[6] ecclesiæ denigrata, quam de damnis, injuriis, et oppressionibus nostris. Jus est, pater, jus est veras "expromere voces," præsertim apud eum, qui amator et patronus est veritatis et cujus ministerio Spiritus Sanctus totius[7] falsitatis figmenta condemnat. Viduam impatientius conquerentem propheta habuit excusatam, eoquod in amaritudine erat anima ejus ob recentem filii mortem; et nos quid patienter queri possumus, inter tot mortes, carceres, vincula, flagra, contumelias, terrores, esuriei, sitis, nuditatis, et multimodæ calamitatis angustias? Si ergo justæ amaritudini debetur venia, quorum querela patientius audienda est, quorum

Virg. Aln. ii. 280.

IV. Reg. iv. 27.

---

[1] *amatissime*, V.
[2] *crucifigi*, V.
[3] *et*, om. *L.*
[4] *sunt*, V.
[5] *excreverunt*, V.
[6] *Romanæ*, om. O.
[7] *totius*, om. O.

gemitibus magis compatiendum, quorum preces benignius audiendæ a Romano pontifice, quam exsulum Cantuariensium, qui pro tuenda libertate ecclesiæ, pro adstruendis privilegiis apostolicæ sedis, proscripti esse noscuntur? Utinam, pater, essent aures vestræ ad ora regis et optimatum Franciæ. Utinam audiretis, quomodo insultant nobis[1] hostes ecclesiæ, et fere universi detrahunt vobis. Et si vera sunt quæ prædicantur in compitis, non video quomodo majestas vestra probabiliter valeat excusari. Prætereo[2] quod insignis ille jurator quasi[3] re bene gesta de manu vestra decanatum accepit, et curam multarum animarum, vir probatæ religionis et famæ hilaris, qui nec uno mense ecclesiasticum addidicit ritum. Sed nunquid eximendus erat a jurisdictione omnium episcoporum, ut ei, (sicut fautores sui gloriantur,) auctoritate apostolica sævire liceat in subjectos non reservato eis appellationis remedio? Nunquid tantis erat privilegiis extollendus, ut[4] in introitu suo vestra auctoritate convocatis episcopis et clero Angliæ mandaret ne Cantuariensi archiepiscopo obedirent, vel ad ipsum vocati accederent, et ut jure excommunicati sine satisfactione et cautione omni absolverentur in sacrilegiis perseverantes? Os meum in cælum ponere non præsumo. Fateor et verum est omnia Romano licere pontifici; sed ea dumtaxat quæ de[5] jure Divino ecclesiasticæ concessa sunt potestati. Liceat ei nova jura condere, vetera abrogare, dum tamen illa quæ a Dei verbo in evangelio vel lege perpetua causam habent, mutare non possit. Ausim dicere quod nec Petrus ipse[6] quemquam perseverantem in scelere et voluntate peccandi posset absolvere; nec claves accepit quibus januam regni[7] possit impœnitentibus aperire. Unde

Favour shown to John of Oxford.

---

[1] *nobis*, O, Z; *vobis*, L.
[2] *Prætereo*, Z, G; *Præterea*, L.
[3] *quasi*, O, Z, G; om. L.
[4] *aut*, O, V; *ut*, *L*, G.
[5] *de*, om. *L*.
[6] *ipse*, O, Z; om. L.
[7] *regem*, V; *regni*, Z, G; om. L.

ergo illi hæc data potestas? Ad hæc dicitur quod rex Anglorum omnium episcoporum jurisdictioni subtractus est privilegio novo: quod profecto si obtinuit, ecce ei collata est auctoritas licitum libito coæquandi. Non tamen facile crediderim quod hæc omnia tam facile contra ecclesiam Dei impetrata sint. Sed hoc[1] fiducialiter dixerim, quod antequam hæc essent apud nos divulgata, de diuturno naufragio veneramus in portum, a quo nos rejecerunt in pelagus qui cum triumpho a sede apostolica redierunt. Nec aliquo modo persuaderi potest quod legati, qui venire dicuntur procuraturi voluntates domini regis, conditionem nostram reformare possint in eum calculum in quo erat quando verbum hoc omnium corda concussit. Dubium tamen est an velint; si tamen dubium, cum alterum eorum audierimus a multis in perniciem nostram, aut potius in dispendium aut ignominiam ecclesiæ, consensisse[2] domino regi, et operatum esse, quantum in eo fuit, exterminium nostrum. Eum ergo misisse, sicut adversarii jactitant, nihil aliud est, quam nobis ministrasse calicem passionis et mortis. Quod si proponit, sepiat Deus viam adsciscentis et venientis spinis, ut præcipitentur in foveam quam innocentibus paraverunt. Adjiciunt malis nostris qui contra nos et magis contra vos gloriantur, quod exsilium nostrum prolongastis in annum, ut vobis Anglorum rex confœderetur interim. Sed memineritis fœderis Benadab,[3] quod regi Israel fuit in scandalum, et populo in ruinam, quia ultionem Divinitus procuratam in publicæ religionis hostem noluit exercere. Procul dubio et iste, si[4] stetissetis ad modicum, jam ad deditionem compulsus erat, ut se traderet manibus vestris, et ecclesia sub eo debita libertate gauderet. Sed quis de unius anni vita potest esse securus? An nescitis

Legates expected.

The pope blamed.

III. Reg. xx. 34–42.

[1] hæc, with corr. in margin, Z.

[2] *consensisse*, Z, G; *concessisse*, L.

[3] Sic O, V, Z, L.

[4] *si*, om. L.

quoniam quicumque oderunt ecclesiæ libertatem, sive schismatico imperatori confœderati sunt, vitæ vestræ (quam Deus in multa protendat tempora!) terminum optant? Patet ergo quam periculosa sit ista dilatio, per quam temeritas amplius insolescit, et ecclesiæ conditio tristior et durior malitiosius exspectatur. Mala facienda non sunt ut proveniant bona, nec salubris esse poterit dispensatio per quam sacrilegorum perpetuatur audacia. Excessi modum, et quis cui loqueretur minus attendi; sed exulceratæ mentis impetum nequaquam potui cohibere, videns quod occasione verbi hujus crudescunt amplius adversarii nostri, immo vestri, et benefactorum [1] nostrorum liberalitas tepescit, aut omnino exstincta est, præterquam in rege Francorum, et paucis aliis, qui nobis quidem compatiuntur amplius, et (unde dolemus plurimum) queruntur de vobis. Placeat itaque miserationi vestræ Cantuariensibus vestris aliquod præstare [2] solatium, et vestri nominis gloriam reformare, reprimendo hostes ecclesiæ et retribuendo circumventoribus vestris pro merito. Unum pro certo noveritis, quod si rex semel in quacumque petitione [3] repulsam sustinuerit, omnium meritorum vestrorum quod ad ipsum evacuabitur fructus. Necesse autem est ut patiatur repulsam, qui in petitionibus modestiam nescit.

CCXCVI.

Joannes Saresberiensis magistro Girardo Pucelle.

(O. 119; Z. i. 172; Lup. i. 172; Jo. Sar. 199.)

Etsi vobis nuper scripserim quæ videbantur scribenda pro tempore, tamen instar amicitiæ torpentis

Inquiry as to the emperor and Reginald of Cologne.

---

[1] *benefactorum*, O, V, Z; beneficiorum, *L*.

[2] *præstare*, O, G: *varare*, L

[3] *opinione*, *L*.

arbitror inter necessarios cessare verbi commercium, præsertim oblata ex quacumque occasione opportunitate colloquii. Celebre siquidem proverbium est, "Verba "amantibus, et servilibus ingeniis querelas non deesse." Quantum vero silentium in professionibus religiosis ad cultum justitiæ proficere commendatur, tantum profecto convincitur amoris prodere et generare defectum. Impulit ergo me stimulus caritatis, portitoris opportunitate Divinitus collata, per litteras sciscitari an circa statum vestrum in alterutram fortunæ partem de novo sit aliquid immutatum;[1] et an aliquid postea certum acceperitis de expeditione imperatoris, et vestro Coloniensi; quos Deus convertat, si prædestinati sint, et per condignos fructus pœnitentiæ in unitate[2] ecclesiæ constitutis donet veniam, et purgatos introducat et perducat ad vitam. Alioquin virgam furoris sui, cædentem populos in indignatione, corripientem ecclesiam castigatione crudeli, confringat Altissimus miserator et misericors Dominus.

De statu meo nova scribere nequeo, quia circa me nihil est innovatum; sed qui vester fui recedens, ubicumque sim, et ubicumque locorum degatis, auctore Domino, vester ero. Nec dubito quin et[3] opportunitatibus meis, si res exegerit, officiosa esse disponat vestra sedulitas. Poterimus autem magis ad invicem officiosi esse, si ipsi philosophiæ, cujus professioni diutius operam dedimus, curaverimus diligentius inservire, ut simus scilicet potius mandatorum exsecutores quam inanium ventilatores verborum. Res enim quærit, curat, et assequitur veritas philosophiæ, non verba; et mihi quidem nunquam placuisse sententiam quæ in solis versatur sermonibus, vobis pridem notum est. Nec auditores verbi nec præcones apud Deum justi sunt, sed factores. Estque veræ philosophiæ certis-

Object of philosophy.

[1] *commutatum*, O.
[2] *veritate*, *L.*
[3] *et*, om. *L.*

simum argumentum, cum quis virtutis obice retundit stimulos carnis, et tutius[1] fortunæ elidit incursum. Sumus, amice, in conflatorio Domini; eo per patientiam philosophemur auctore. Nam doctrina viri per patientiam dignoscitur. De cætero communicate mihi, si placet, novorum aliquid quæ in expilatis invenitis armariis; si non aliud occurrit quod nostratibus desit, saltem visiones et oracula beatæ illius et celeberrimæ Hildegardis, quæ apud vos sunt. Quæ mihi ex eo commendata est et[3] venerabilis, quod eam dominus Eugenius speciali caritatis affectu familiarius amplectebatur. Explorate etiam diligentius et rescribite, an ei sit de fine hujus schismatis aliquid revelatum. Prædixit enim in diebus beati Eugenii, quod non esset nisi in extremis diebus pacem et gratiam[4] in urbe habiturus. Precor autem attentius ut res beati Remigii apud vos sic[5] protegatis sic ut[6] protegeretis[7] animam meam.

Prov. xix. 11.

St. Hildegard's prophecies.

Pope Eugene's regard for her.

CCXCVII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD GILEBERTUM LONDONIENSEM EPISCOPUM.

(A. 205; O. ii. 211; Z. iii. 95; Lup. iii. 95; Thom. 135.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, Gileberto Londoniensi episcopo, utinam vero fratri, resipiscere a malo, et Deo potius quam hominibus obedire.

Licet studia vestra, quibus ex proposito perniciem ecclesiæ et nostram pro viribus hactenus procurastis,

Exhortation to obedience.

---

[1] *tocius*, Z, with correction interl.
[2] *veri*, L; *viri*, Vulg., Z, G.
[3] *et*, om. L.
[4] *gloriam*, *L.*
[5] Om. *L.*
[6] *Sic*, *L.*
[7] *protegetis*, *L.*

fidelium communionem demeruerint et salutationis alloquium, nos tamen quæ ad salutem vestram, (quam Deo teste cupimus,) indubitanter credimus pertinere, vobis pro debito officii nostri sollicita[1] caritate proponimus, reducentes ad animum quod qui terram austri inhabitant, cum panibus etiam fugienti monentur occurrere, et quod Christus, qui pastor et forma pastorum est, non justos venit sed peccatores per pœnitentiam reformare; quam sicut Ille nunquam reprobat veram, sic semper aspernatur et damnat fictam, utramque examinans ex contritione cordis, et convincens ab operibus suis. Nam arbor ex fructu cognoscitur, et opera cujusque testimonium perhibent de eo. Sicut ergo inobedientiam vestram et contumaciam, (ut cætera parcentes interim taceamus,) ulterius præterire non potuimus nec debuimus impunitam, sic conversionem vestram et condignos obedientiæ fructus caritate promptissima acceptabimus, omnium quæ contra nos commisistis amplius non recordaturi, si de pœnitentiæ sinceritate et condigna satisfactione constiterit. Ad quam vos affectione paterna revocantes, monemus et exhortamur in Domino ut ponatis cor super vias vestras, et opera digna episcopo de cætero faciatis, ne nos in exsecutione vindictæ pro contumacia compellamur ad ulteriora procedere. Ad hæc vobis in virtute obedientiæ, in periculo gradus et ordinis, præcipiendo mandamus, quatenus nobis sine dilatione remittatis litteras domini papæ super legatione nostra, quas vobis misimus, per vos fratribus et coepiscopis nostris communicandas. Et si eas, ut oportuit, communicastis, bene fecistis; sin autem, procul dubio noveritis quoniam et illarum suppressio districtius requiretur a vobis.[2] Cor pœnitens vobis divina misericordia largiatur. Si resipueritis, et ad satisfac-

Isai. xxi. 14.

The archbishop's letters of legation. (Ep. 172.)

[1] So L. *sollicitante caritatem*, O; *sollicitare caritatem*, A, corr. as in the text.

[2] *vobis*, A, Z; *nobis*, L.

tionem festinaveritis, parcat vobis Deus, et celerius[1] convertat.

CCXCVIII.

RADULFO[2] ABBATI PERSORENSI JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 143; Z. ii. 53; Lup. ii. 49; Jo. Sar. 215.)

The bearer's commission to the abbot of Pershore.

Qui amicis nec in salutis voto communicat, procul est a caritate, et non amare convincitur qui oblata opportunitate colloquii amatorem sui nec in salutationis recreat verbo. Nam nec illis verba deesse solent, qui lingua diligunt et simulatione dumtaxat, qui fidei munus et caritatis officium nec affectione retinent, nec exercent opere et veritate. Memor ergo contractæ inter nos amicitiæ, latori præsentium natale solum invisere satagenti dedi in mandatis quatenus vos salutaret nomine meo, et de statu vestro (quem Deus optimum faciat!) diligenter inquireret; ut audita per eum forma conditionis vestræ, possim, ut justum est, amici pressuris, (quas Pater misericordiarum a domo vestra arceat!) compati, vel successibus, (quos multiplicari et perpetuari desidero,) congaudere. Vos etiam de statu meo et coexsulantium, si tamen cura hæc quempiam sollicitat veterum amicorum, per eundem certiorari poteritis, et, Deo auctore, veraciter audire prospera de præsenti, et sperare nobiscum in brevi de futuro prosperrima. Nisi enim pactiones quæ de libertate ecclesiæ, et restitutione et pace et securitate Cantuariensis archiepiscopi et suorum, cum domino papa initæ sunt, et firmatæ cautionibus quas ad præsens exprimi non oportet, fideliter impleantur, per gratiam Dei citissime confundentur et erubescent qui

---

[1] *scelerius*, A.

[2] *Radulfo*, Z; *R . . .*, al.

Reports from the papal court.

oderunt Sion, et suam cum scribis et Pharisæis fraudulenta verborum astutia nituntur justificare malitiam. Nam ex verbis nuntiorum domini regis, qui non coaraverunt in curia, liquido deprehensum est qua sinceritate agatur cum[1] ecclesia Dei, et quod qui videbantur columnæ esse ecclesiæ,[2] corrupti[3] peponibus et alliis Ægyptiorum, malunt servire, et ecclesiam fatigari in luto et latere, quam itinere trium dierum in veram prodire libertatem, et abominationes Ægypti Domino immolare. Precor autem attentius quatenus mei memoriam habeatis in orationibus vestris, et peregrinationem nostram sanctorum, qui vobiscum sunt, orationibus commendetis.

CCXCIX.

Joannes Saresberiensis magistro Simoni de[4] Bello.

(O. 164; Z. ii. 97; Lup. ii. 85; Jo. Sar. 213.)

The bearer recommended.

Species est conscientiæ diffidentis apud[5] amicum in articulo necessitatis insinuatione verborum preces involvere, et officium deprecantis expedire potius arte quam fide. De tua ergo dilectione, dilectissime, a multis diebus concepta fiducia ulteriori fiducialiter agens, amotis omnium circumlocutionum involucris, precor attentius quatenus latorem præsentium apud dominum Wigorniensem, et ubi expedire cognoveris, sic promoveas ut me ipsum. Nam quod ei mei contemplatione exhibitum novero, perinde[6] acceptabo ac si mihi personaliter esset exhibitum. Quis autem sit status meus, et aliorum qui in agone ecclesiæ constituti sunt, si tamen id audire placuerit, aliquatenus

---

[1] *cum*, Z, G; *in*, L.
[2] *ecclesiæ*, O, Z, G; om. L.
[3] *sunt*, ins. *L*.
[4] *de Bello*, O, Z, L; *Lupello*, G.
[5] *apud*, G; om. Z, L.
[6] *perinde*, G; *proinde*, Z, L.

eo referente cognosces. Spero autem quod et tu videre desideres diem Domini, ut ecclesia convalescat, lex Dei in conspectu gentium et invidentium roboretur, et sic splendeat in capitibus regum insigne fidei et publicæ potestatis, ut de cætero non dentur cornua peccatori. Et hoc quidem facile obtineret, nisi quia, si vera sunt quæ vulgo dicuntur, tenentes legem, justitiam nescierunt, et a sacerdotibus et prophetis Israel egressa est pollutio super omnem terram. Aderit tamen, auctore Domino, in brevi fidelium consolator, et propter electos ventis imperabit et mari, ut momentanea tristitia[1] lugentis ecclesiæ in gaudium perpetuum convertatur. Si liceret, obligationes et cautiones, quibus impetratum est quod in præjudicium Cantuariensis archiepiscopi a sede apostolica nuntiis regis jactitatur esse concessum, libenter exponerem: sed sine singulorum expressione certum sit hoc pactionibus esse insertum, quod præfati archiepiscopi et suorum plenam indemnitatem et omnimodam securitatem contineat, et ad totius ecclesiæ proficiat libertatem. Hoc autem mirum est in oculis omnium, et omni stupore dignum, quod nec semel inter comprovinciales convenit episcopos ut de pace ecclesiæ tractantes vel una vice convenirent regem, cujus innocentiam publico universitatis suæ testimonio astruunt, et patientiam tantam prædicant, ut "dulce putet obsequium quotiens P. 16.
"monetur ut corrigat, si quid forte delinquit[2] in
"Dominum." Et profecto aut eum Deo propitiante reducent ad viam, aut de necessitate citius quam credatur domino papæ vapulabunt, aut regi,[3] cujus ad præsens dum plus justo verentur[4] iram, negligere, immo et occidere, videntur animam. Quare autem hæc scripserim tibi, notum arbitror [sapienti].[5] Vale.

Prospects of the church.

[1] *justitia*, V.
[2] *delinquit*, Z, L; *delinquid*, O; *deliquit*, G.
[3] *regi*, O, Z, G; *regis*, L.
[4] *urentur*, V.
[5] *sapienti*, G; om. Z, L.

CCC.

RICARDO DE BOHUN CONSTANTIENSI EPISCOPO JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 107; Z. i. 156; Lup. i. 156; Jo. Sar. 208.)

As to the bishop of Salisbury's case.

Super afflictione domini mei Saresberiensis episcopi, quod quidem justissimum est, anxiatur spiritus meus eo quidem gravius quo minus laboris hujus facilem exitum[1] videt. Quanta autem sedulitate apud dominum Cantuariensem egerim ut eum relaxaret, novit Inspector et Judex omnium. Sed labori meo successus defuit ex variis causis, quas retexere supervacaneum arbitror, quia plurimas earum magister Gilebertus,[a] fidelis vester, ab ipsius archiepiscopi ore audivit. Ut vero taceam plurima, ex eo maxime movetur archiepiscopus quod dominus Saresberiensis formam inobedientiæ cæteris dedit, et adhuc assistit Londoniensi, et aliis qui quærunt animam ejus ut auferant eam. Adjicit etiam quod ei contumaciter scripserit, et sub prætextu frivolæ appellationis crimen inobedientiæ studuit colorare; sed nec[2] eum postea præsumptionis pœnituit, ut appellationi renuntiaret, sed quadam inconstantia verbi et operis dissimulata injuria, appellationis, qua se tuetur, opponit obicem corripienti, et tamen simulata humilitatis reverentia misericordiam petit. Nihil aliud ergo ab eo potest aliquis impetrare, nisi ut episcopum ab appellatione recedentem, et culpam publice profitentem, et de cætero obedientem, paterna benignitate recipiat, et exinde quasi filium carissimum in omnibus tractet. Nam de archiepiscopi mansuetudine, si hoc, quod necessarium esse scitis,

[1] *exitus*, V. | [2] *nec*, Z; *non*, L, G.

[a] Brial supposes this to mean Gilbert de Glanville. (See vol. iii. 526.) Gall. Rer. Scriptores, xvi. 559.

episcopo fuerit persuasum, omnino non dubito. Nostis enim quid super hoc vobis nuper scripserit dominus papa, et quid remedii decanus huic causæ retulerit ab apostolica sede. Cujus tamen si promissa processerint, et eorum quæ juramento firmata sunt fides fuerit adimpleta, archiepiscopus et sui reconciliabuntur in brevi, et pax cum honestate ecclesiæ inter regnum et sacerdotium reformabitur. Interim, quod vobis innotuisse potest, ad silentium eorum quæ Romæ gesta sunt necessitate mandati arctamur. Sed cum de fide aut perfidia constiterit pactionum, propalare licebit universa. Quia ergo dominus Saresberiensis et Reginaldus archidiaconus me in causa ista sollicitant, rogantes ut quod invenero eis rescribam aut vobis, precor attentius ut jam dicto archidiacono litteras quas ei mitto habere faciatis, et felicem, Deo auctore, provideatis exitum causæ.

CCCI.

Roberto de Faversham, archidiacono,[1] Joannes Saresberiensis.[a]

(O. 108; Z. i. 157; Lup. i. 157; Jo. Sar. 207.)

Inhumanus est, et extremæ impietatis maculam incurrit et notam, qui paterna afflictione non læditur, præsertim ubi paternæ benignitatis in filium plura et grandia luce clarius radiant argumenta. Constat enim ex sententia Domini totam[2] Chananæorum gentem perpetua servitute damnatam, quia pater eorum Cham, a

Case of the bishop of Salisbury.

---

[1] *archidiacono*, om. L.

[2] *totam*, om. L.

[a] It would seem, from a comparison of the letters immediately preceding and following, that this was really addressed to Reginald, archdeacon of Salisbury, and son of the bishop, Jocelin. See Schaarschmidt, "Joann. Saresberiensis," 269.

quo genus et nomen contraxerunt, inhumanus exstitit in parentem. Nam ex commisso auctoris impii tota posteritas præjudicium tulit, et dum odibile servitutis excipit jugum, devitandæ impietatis salutare omnibus procurat exemplum. Sane et ego me deteriorem Chananæo quolibet arbitrer, si patri non compaterer[1] laboranti; si flagella ejus non exulcerarent[2] animam meam super dolorem vulnerum propriorum. Hujus rei testis est conscientia, testis est conscientiæ scrutator et arbiter Deus, qui forte citius quam credatur illustrabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. Et jam quidem astamus[3] ante tribunal ejus, ut[4] eum in causa nostra judicem exspectemus,[5] ut in conspectu ipsius stultum sit et temerarium mentiendo totius laboris et vitæ, si quid tamen salubriter patimur aut recte agimus, mercedem perdere. Laboravi ergo (sicut ipse novit) apud dominum Cantuariensem, utens nunc mitigativis, nunc acerbioribus, et omni sermonum genere; sed labor meus (quod doleo) cessit incassum. Quos autem obices ille precibus et persuasionibus nostris opponat, et retexere longum est, et fere superfluum, cum magister Gilebertus, quem vobis fidelem esse non ambigo, omnia plenissime audierit ex ore ejus. Deum tamen testem invoco in animam meam, quod, ut ex animi mei sententia loquar, archiepiscopus episcopum sincere diligit, et saluti et indemnitati ejus cupit esse prospectum; sed insistit, ut qui inobedientiæ et illiciti ausus aliis dedit formam, se ipsum salubris et necessariæ obedientiæ cæteris præstet exemplum. Quod si sibi Scripturarum auctoritate, amicorum consilio, et domini papæ mandato persuaderi* permiserit, ipsum archiepiscopum, quem nunc fortasse plus justo timet,

---

[1] *compatiar*, G.
[2] *exulcerent*, G.
[3] *stamus*, G.
[4] *et*, *L*, G.
[5] *exspectamus*, G.

clementissimum[1] patrem inveniet, et longe proniorem ignoscere quam ulcisci. Potestis enim et expedit reminisci, quid super hoc a sede apostolica nuper domino Constantiensi rescriptum sit; nam ad vestram aut venit, aut debuit pervenire notitiam. Scitis etiam quid solatii inde[2] retulerit decanus vester, aut, si nescitis, utinam omnia quæ Romæ gessit, tam in hac causa, quam in cæteris, non modo vobis, sed et toti innotuerint mundo. Et si liceret adhuc ea publicari per nos, facile innotesceret quid actum sit, et de consuetudinibus unde litigium vertitur inter regnum et sacerdotium, de pace archiepiscopi et libertate ecclesiæ, de integra restitutione et securitate omnium exsulum; quid etiam juraverit, et qua cautione firmaverit pactiones. Ea[3] interim silemus necessitate mandati, dum promissionum speratur et exspectatur fides. Sed nihil opertum quod non reveletur, idque Deo auctore in brevi. Juxta enim est dies perditionis eorum qui in mendacio deprehendentur, et retributionis et vindictæ adesse festinant tempora. Quod si meum consilium interim quæritur, ecce coram Deo, quem hujus verbi in extremo examine testem invoco, tota spiritus libertate, et in fide illi tanquam patri promissa et debita, respondeo quod in omni ardua dubietate censeo faciendum. Scilicet ut primo omnium quæramus et sequamur quid[4] super hoc lex divina præscripserit;[5] quæ si nihil certum exprimit, recurratur ad canones et exempla sanctorum; ubi si nihil certum occurrit, tandem explorentur ingenia et consilia sapientum in timore Domini, illique, seu plures seu pauciores sint, cæteris præferantur, qui honorem Dei commodis omnibus anteponunt. Nullus enim salubriter incedit, lege Dei, quæ omnibus est

---

[1] *piissimum*, L.
[2] *inde*, Z, L; *mihi*, G.
[3] *Et*, L.
[4] *quod*, *L*.
[5] *præscripsit*, O, *L*.

certissima forma vivendi, neglecta; et qui patrum vestigia detrectat imitari, ad consortium regni quo illi gaudent intrare non potest.[1] Nam et Josue et seniores Israel in fœdere Gabaonitarum patuerunt culpæ, quia, sicut scriptura testis est, sumptis eorum Jos. ix. 14. cibariis os Domini non interrogaverunt. Quid autem significatur per os, nisi verbum Domini, quo[2] semel locutus est, ut id ipsum repeti non oporteat? Hujus autem perspicua est et clara in lege sententia, quoniam I. Reg. xv. 22–3. melior est obedientia quam victimæ; quia et ariolandi crimen est repugnare, et quasi scelus idolatriæ nolle acquiescere. Hanc Christus edicto promulgavit, et firmavit exemplo, factus[3] obediens usque ad mortem, docens quibus finibus virtus[4] obedientiæ debeat limitari.[5] Obediendum enim est non modo[6] ad jacturam temporalium et corporis cruciatus, sed usque ad exitus[7] mortis. Et si citra[8] in necessitate cessatur, virtus obedientiæ non assequitur palmam. Sapientiores amici melius fortasse consulent, sed ego, Deo teste, ad præsens nescio commodius. Sic enim Domini mei Jesu Christi gratia persuasus sum, et omnes amicos persuaderi desidero, quod

Juvenal. viii. 83–4.

" Summum credo nefas animam præferre pudori,
" Et propter vitam vivendi perdere causas."

---

1 *poterit*, L.
2 *quod*, Z.
3 *est*, ins. O.
4 *obedientia* (for *virtus obedientiæ*), *L*.
5 *liminari*, O.
6 *usque*, ins. Z.
7 *exitum*, *L*.
8 *crura*, O.

CCCII.

JOCELINO SARESBERIENSI EPISCOPO JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 87; Z. i. 128; Lup. i. 107; Jo. Sar. 216.)

Acceptis litteris amicissimi mei Reginaldi[1] archidiaconi, dominum Cantuariensem, quod et ante sæpius feceram, super consolatione vestra instantius sollicitavi. Et sicut antea, quando magister G[ilebertus][1] præsens adfuit, omnem operam dedi et diligentiam ut satisfieret[3] petitioni vestræ. Sed qualis primo inventus est, talis perseverat adhuc. Non quidem (ut teste conscientia loquar coram Deo) in proposito constans odio vestri, sed ne dentur cornua peccatori, et ne facto isto inobedientium temeritas invalescat. Nam si ad obedientiam redieritis, non dubito quin eum illico inveniatis clementissimum patrem. Nititur autem in facto isto et de[4] consilio amicorum quos habet in ecclesia Romana, et sapientum ecclesiæ Gallicanæ, qui vexationem ejus ita acerbe ferunt ut suam. Nec est aliquis eorum qui consulat ut sententiam revocet, dum inobediens exstiteritis, et excessum vestrum sub appellationis prætextu velitis excusare. Recepit enim appellatorias vestras, et alias nomine episcoporum, etsi neutram receperit appellationem, ut ex responsione ejus omnibus palam est. Vos autem, ut ait, nec recessistis adhuc, nec ei unquam super appellationum renuntiatione scripsistis, cum tamen hoc patentibus litteris oporteat fieri, si ab eo misericordiam exspectatis. Appellatorias vero vestras domino papæ misit. Et utinam verum esset quod in suis episcopi testificati sunt de innocentia et justitia domini regis, qui, ut aiunt, "dulce putat obsequium, quotiens monetur ut

Attempt to mediate.

p. 16.

[1] *Reginaldi*, Z, G; *R . . .*, L.
[2] See pp. 186, 188.
[3] *satisfaceret*, Z.
[4] *de*, O, Z, G; om. L.

"corrigat, siquid forte deliquit in Deum." Si tanta est benignitas ejus, quare non conveniunt eum ut ecclesiæ Dei parcat[1] et sibi? Si non est, quare patentibus litteris testificati sunt in animas suas? Hæc prætendit archiepiscopus, et sic reluctantibus et patenter sitientibus sanguinem ejus contra ecclesiam et seipsum acquiescere non decrevit. Cæterum si vos subtraxeritis cœtui persecutorum, et redieritis per exhibitionem obedientiæ, pronior erit ad veniam et omnem misericordiam exercendam quam vos ad preces. Et hæc quidem, sicut ipse videtis, fieri expedit, immo necesse est. Scitis enim quid dominus papa rescripserit fratri vestro episcopo Constantiensi; quid etiam solatii a sede apostolica vobis retulerit decanus vester. Nam conatus ejus et processus non latet archiepiscopum, qui per nuntios suos nuper recepit consolationem apostolicam cum multarum fasciculis litterarum. Præfatus quoque[2] decanus, si dignum ducit, meminisse potest pactionum quas iniit, et cautionum quas præstitit domino papæ. Et si ab injuriis archiepiscopi sui et domini postea aliquantulum temperasset, fortasse sibi ipsi utilius prospexisset in posterum. Ex eo tamen ipso unde præjudicatum videtur archiepiscopo, præter intentionem gerentium ei prospectum est; et patet ex absolutione excommunicatorum ejus, quam periculose eis antea communicatum sit. De hac tamen absolutione, et aliis causam hanc contingentibus,[3] necessitate mandati ad silentium coarctamur usque in diem certum,[4] quo constet an dominus papa pactionibus quas admisit in causa ecclesiæ instructus sit, an illusus. Interim nihil aliud consulere possum, quam quod lex Divina præscribit, quod[5] Deo potius oportet obedire quam hominibus,

---

[1] *pareat*, L.
[2] *vero*, O.
[3] *continentibus*, O.
[4] *illum*, O.
[5] *quia*, Z.

nec unquam acceptantur victimæ obedientiam subtrahentis, nec salubriter incedit qui debito officii sui præponit voluntatem mundanæ potestatis. Hæc vobis loquor tanquam patri et domino coram Deo, quem testem invoco in animam meam in districto examine, quia si salubrioris consilii mihi pateret via, illam vobis devotione promptissima aperirem. Et si videritis in quo vobis valeam officiosus esse, secure præcipite ex animo pro viribus parituro. Credo vos recepisse litteras, quas misi domino Constantiensi,[1] et amicissimo meo archidiacono, ut ad præsens plura scribere non oporteat. Epp. 300–1.

CCCIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Rogerio Wigorniensi episcopo.

(O. ii. 290; Z. ii. 101; Lup. ii. 88; Thom. 152.)

Thomas,[2] Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, venerabili fratri et amico carissimo Rogerio, eadem gratia Wigorniensi episcopo, salutem et intimæ dilectionis affectum. Summons to wait on the archbishop.

A memoria tua non credimus excidisse nos anno præterito, litteris et nuntio, quatenus ad nos venires tibi in mandatis dedisse, et in virtute obedientiæ firmiter præcepisse; tu vero mandatis nostris tunc[3] non obtemperasti, quia nondum ad nos venisti. Noverit itaque tua dilectio nos multis de causis intervenientibus tibi detulisse, et ut dilecto filio pepercisse, tum quia novimus te matri tuæ Cantuariensi ecclesiæ devotum esse admodum et fidelem, tum propter gene-

---

[1] *Constantiniensi*, V, and (with a mark for correction), Z.

[2] *Thomas . . . affectum*, O; om. al.

[3] *tunc*, ins. Z; om. L.

ris tui nobilitatem, tum etiam quia te totis cordis affectibus sincere diligimus. Et idcirco iterato tibi mandato præcipimus, et in periculo ordinis tui et in virtute obedientiæ firmiter injungimus, ut ex quo in partes cismarinis venisti, ab eis non recedas, priusquam ad nos venias et nobiscum loquaris. Habemus enim tibi multa dicere. De cætero nihilominus tibi mandando præcipimus, ut de negotio quod inter te[1] et Eboracensem vertitur, pariter et de omnibus excommunicatis Sancti Oswaldi, et totius parochiæ ejusdem, nec prece nec pretio, vel propter minas alicujus, nec interventu etiam ipsius regis, aut cardinalis, sive cujuslibet alterius personæ, sine consilio et conscientia nostra aliquid facias, aut excommunicatos illos, sive aliquem illorum, absolvas.

Diocesan matters.

CCCIV.

Magistro Silvestro thesaurario Lexoviensi[2] Joannes Saresberiensis.

(O. 171; Z. ii. 109; Lup. ii. 95; Jo. Sar. 203.)

Congratulation and commendation.

Audita, dilectissime, pace tua, ut oportuit, pro amico lætatus sum, sed omni emolumento mihi gratior est perseverantia honestatis, et usque ad invidiam veterum amicorum famæ purioris hilaritas. Primus itaque et adhuc solus formam perseverantiæ in agone Christiano cum ecclesia laborantibus præbuisti, et per gratiam Dei reliquis de cætero proderit ad erectionem spei, ad tuitionem libertatis, ad virtutis profectum, quod in[3] te præcessit felicitatis exemplum. Felicius tamen reputo quod ex amore possessionum et facilitate[4] et temeritate jurandi primam fidem irritam non

---

[1] *te*, ins. V.
[2] *Pictavensi*, Z.
[3] *jure* (for *in te*), V.
[4] *felicitate*, O, V, and with correction, Z.

fecisti, quam quod rerum compendia temporalium assecutus es pro voto amicorum et merito tuo. Pro merito sane dixerim, quamvis certo certius constet plura et longe majora et clariora tuis deberi meritis. Quæ proculdubio reddet Qui neminem ab initio fefellit creditorum, et mensuram coagitatam[1] et supereffluentem refundit in promerentium sinus. Liquet ergo in te quia Deus, qui inaniter gloriantibus resistit, humilibus dat gratiam, et juxta apostolum, qui se existimat aliquid esse, cum nihil sit, seipsum semper, interdum vero seducit et alios.

Quia ergo Deo propitio naufragium evasisti, adhuc in alto navigantibus et cum Petro naufragantibus quam potes opem ferre memineris, et agonem Christi juvare, nunc orationum suffragio, nunc tuarum solatio litterarum. Hæc enim sunt (ut dixerim quoad me) quibus maxime indigemus. Ego enim per misericordiam Dei temporalibus abundo, ut formam potius habere videar florentis in patria quam exsulis et proscripti. Dominum Cantuariensem Christianissimus rex Francorum Senonis exhibet regia magnificentia in ecclesia beatæ Columbæ, eumque in omnibus sic veneratur et colit ut christum Domini decet a christo honorari. Eidem quoque fidelissimo principi, sicut ipse fatetur, pauci videntur dies et parvi sumptus, præ amoris magnitudine, quos sacerdotis Christi et apostolici viri impendit obsequiis. Sed et fidem ejus, quod satis humiliter recolit, condigna mercede remunerat Deus, cujus muneris est ut, sine cruore et tumultu in medio hostium degens, et prosperetur in omnibus, et (quod maximum reputat) ametur et honoretur a subditis. Sicut Obededom[2] Gethæus,[3] arca Domini recepta, in ancillarum fœcunditate et gregum, et totius possessionis multiplicatione, divinæ bene-

Condition of the exiles.

The French king's kindness to the archbishop.

Rewards of pious bounty, &c.

---

[1] *cogitatam*, V.
[2] *Obethedom*, O, V.
[3] *Gethæus*, om. G.

dictionis expertus est fructum; et Holda[1][a] per ejusdem arcæ receptionem, quando eam impius Achaz ejecerat a templo Domini, assecuta est in silentio pontificum et sacerdotum gratiam prophetiæ: sic rex Christianissimus, recepta in regno suo ecclesia Romana, de uxore suscepit filium fidei, auctore Domino, et regni hæredem, quem data sibi omnium expetibilium optione fuerat petiturus. Nunc autem[2] pro humanitate ecclesiæ exhibita Anglicanæ, novam, quam pro arbitrio suo dabit Dominus, gratiam confidenter exspectat. Dominus papa Cantuariensem archiepiscopum[3] verbis et scriptis nuper consolatus est, et utinam omnibus innotescat quibus pactionibus et cautionibus obtinuerit ille jurator insignis ea de quibus ecclesiæ adversarii gloriantur. Et tamen si pactiones fuerint adimpletæ, nobis abunde in restitutione ablatorum et pace et securitate prospectum est. Silentur hæc interim necessitate obedientiæ, sed spes est in brevi omnia propalanda esse; quia, ut pro certo didicimus, legatorum, qui sperabantur, adventus suspensus est aut omnino sublatus, juratoris fraude comperta. Rescribe quatenus licitum fuerit, quod ecclesiæ et nobis in agone Christiano expedire fueris arbitratus, et me, ubicumque locorum sim, noveris esse amantissimum tui.

---

[1] *Olda*, Z, L.
[2] *autem*, O, Z, G; om. L.
[3] *archiepiscopus*, G.

---

[a] For Huldah, see II. (IV.) Kings, xxii. 14. On the passage in the text, Z has a note—"Hoc "mirum est, et quod facile alibi "non invenies."

CCCV.

Joannes Saresberiensis ad Milonem episcopum Morinorum.

(O. 173; Z. ii. 116; Lup. ii. 102; Jo. Sar. 204.)

Domino Miloni episcopo Morinorum Joannes Saresberiensis.

Eo sinceritatis vestræ titulus in caritate splendidius elucescit, quo ex relatione latoris præsentium certius constat quod inter fortuitorum eventuum turbines et varias procellas negotiorum, quibus officii vestri instantia indesinenter concutitur et acriter, sine tamen virtutis elisione, colliditur, amicorum potestis sollicitudinem gerere, et eorum onera per fraternæ caritatis exhibitionem facitis vestra. Sic enim et apostolus scandalizatis couritur, et fratribus coinfirmatur[1] infirmis, et per compassionem fit in Christo omnibus omnia, dum ad formam ethicæ purioris, et consummatioris philosophiæ, humanum a se nihil reputat alienum. Reposita est vobis (pater) hujus corona misericordiæ, quam reddet vobis in illa die misericors et miserator Dominus, qui nos interim, exsules et proscriptos suos, sanctorum suorum ministerio, necessitatibus nostris pro ipso communicantium, consolatur in omni tribulatione nostra. Nam Christianissimus rex Francorum, patrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum in ulnis caritatis excipiens, eum in ecclesia beatæ Columbæ Senonensis regia magnificentia[2] exhibet, et sic tractat in omnibus ut a christo tractari decet christum Domini; aliter enim exprimere nequeo affectionem quam naufrago sacerdoti exhibet Christianissimus princeps. Nos autem domestici sacerdotis, proscripti quidem rebus, sed ascripti fidelibus qui pro

II. Cor. xi. 29.

Terent. Heaut. I. i. 25.

The French king's kindness.

[1] *conformatur*, Z (with correction), L.

[2] *magnificentiam*, G.

justitia patientes honorificaverunt ministerium suum, dispersi sumus ut exsules in regno Francorum. Sed ubique nobis adest qui pascit volatilia cæli, et lilia vestit agrorum. Speramus autem quod idem Pater noster et omnium Dominus procellam nostram in auram convertet in brevi, licet majus nobis imminere naufragium hostes ecclesiæ glorientur. Mentiuntur enim Romanam ecclesiam nobis conversam esse in arcum pravum, et dominum papam omnibus regis Anglorum petitionibus annuisse: ex eo sumentes conjecturam quod excommunicati nostri absoluti sunt in adventu Joannis de Oxenefordia; qui etiam, quasi re bene gesta in curia imperatoris, ubi schisma confirmatum est, acceptum de manu domini papæ reportavit Saresberiensis ecclesiæ decanatum. Sed siquis ea quæ Romæ gesta sunt diligentius recolat, plane videbit quod Romanus pontifex, etiam circumventus, causam ecclesiæ et nostram fidelissime procuravit. Jam dictus enim Joannes, tandem præstito juramento de more absolutus, ut[1] itidem publice juravit quod nihil in præfato schismaticorum conventu fecerat contra fidem ecclesiæ, et honorem et utilitatem domini papæ, (et utinam non dejerasset!) postmodum commendatitias et deprecatorias porrexit ex parte domini regis, quibus insertum erat, ut illi tanquam regi ipsi in omnibus crederetur. Deinde tanta fultus auctoritate causam, quæ inter regem et archiepiscopum super pravis consuetudinibus vertitur, domini papæ commisit arbitrio, ut illæ ad nutum ejus roborarentur aut caderent, et archiepiscopo ad formam mandati ejus pax omnimoda reformaretur. Et hoc item juramento confirmans obtinuit ut dominus papa concederet se ad hoc legatos esse missurum, quorum iter, ut aiunt, suspensum est, juratoris fraude comperta.

Reports from the Roman court.

[1] *ut*, Z, G; *id*, L.

CCCVI.

Otho cardinalis ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.[a]

(O. ii. 146; Z. ii. 5; Lup. ii. 4; Thom. 398.)

Amabili patri et fratri carissimo Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Otho, eadem gratia sanctæ Romanæ ecclesiæ diaconus cardinalis, et apostolicæ sedis legatus, salutem.

Report of the writer's journey from Rome.

Notificamus, carissime, dilectioni vestræ, quod ex mandato domini papæ procedentes per insidiosa et plurimum periculosa loca, usque ad Venetiam, Domino ducente, pervenimus, inimicis nostris undique in insidiis excubantibus; eorum laquei Domino faciente contriti sunt, et nos liberati sumus. A Venetia autem, non clam, sed manifeste, cum plurimo gaudio et amicorum nostrorum multo solatio, per Mantuam[1] et per Veronam, per patriam nostram Brixiam, ubi plurimum fuimus commorati, per Pergamum, per Mediolanum,[2] juxta Novariam, per Vercellas, juxta Taurinum, transeuntes usque ad Sanctum Michaelem de Clusa, et exinde per Provinciam usque ad Sanctum Ægidium incolumes et illæsi pervenimus, inde ad Montem Pessulanum transituri. Veniente domino W[illelmo] amico vestro, ad alias partes, sicut credimus, prout vos novistis, quem dominus papa destinavit, profecturi, mittimus ad vos clericum nostrum præsentium latorem, cui super his quæ vobis ex parte nostra dixerit, tanquam nobis ipsis, firmiter credatis, et quod nobis significare volueritis, tanquam per vosmetipsum indubitanter renuntietis.

[1] *Marcium*, Z.

[2] *Meliodanum*, O.

[a] Apparently written at St. Gilles in Provence, on the way to Montpellier, about the middle of April. Reuter, ii. 338.

CCCVII.

Alexander papa ad Willelmum et Ottonem cardinales.

(A. 63; O. ii. 57; Z. ii. 25; Lup. ii. 23; G. Fol. 331.)

May 7.

Alexander[1] episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Willelmo S. Petri ad Vincula presbytero, et Othoni S. Nicolai in Carcere Tulliano diacono, cardinalibus, et apostolicæ sedis legatis, salutem et apostolicam benedictionem.

Reports in circulation.

Post discessum vestrum graves ad nos fuerunt rumores perlati, dilectum scilicet filium nostrum Joannem, Saresberiensem decanum, publice proposuisse quod, cum episcopos et alias personas ecclesiasticas et sæculares de regno Anglorum a jurisdictione et potestate venerabilis fratris nostri Thomæ, Cantuariensis archiepiscopi, exemerimus, et[2] juxta etiam[3] beneplacitum et voluntatem regis Anglorum ad ejus depositionem[4] pariter et condemnationem intenderemus, et vos pro hac re specialiter mittere deberemus. Aliud quoque nobis insinuatum est, quod Joannes Cumin omnia rescripta litterarum nostrarum, quas a vobis[5] obtinuit, Guidoni Cremensi monstravit, et sibi secreta nostra detexit. Unde idem archiepiscopus erubescentia et dolore confunditur, et carissimus in Christo filius noster Ludowicus, illustris rex Franciæ, et principes ejus, non parum sunt de hujusmodi rumoribus conturbati, et contra nos[6] vehementer accensi.[7] Licet autem a pluribus nobis proponatur, et quodammodo credibile videatur, quod prædictus Joannes pro honore et exaltatione prædicti archiepiscopi et ecclesiæ suæ, et pro

[1] *Alexander . . . legatis*, B.
[2] *et*, om. L.
[3] *etiam*, O, A; om. Z, L.
[4] *depositionem*, O, A, Z; *dispositionem*, L, G.
[5] *nobis*, G.
[6] *contra nos*, Z; om. L, G; *contra vos*, A.
[7] *accensi*, A; *commoti*, L, G.

libertate ecclesiæ, tantum et ita fideliter laboraverit, quod studio et sollicitudine sua, postquam ad propria rediit, viros ecclesiasticos, qui regia captione detinebantur, ab ergastulo carceris fecerit liberari; et etiam idem Joannes per litteras suas nobis significaverit[1] regem publice coram multis dixisse se velle clericis suæ terræ illam libertatem quam a tempore Henrici avi sui habuerant[2] servare: quia tamen hujusmodi fama usque adeo crevit, quod in partibus illis opinionem nostram sinistra facit æstimatione corrodi, discretionem vestram monemus atque mandamus, quatenus continuo per litteras vestras[3] prædictum archiepiscopum consolari curetis, et omnem[4] ab animo ejus amaritudinem et suspicionem tollentes, eum prædicto regi in primis reconciliare,[5] et plenam inter eos pacem componere omnimodis intendatis, et quanta poteritis ad hoc sollicitudine et diligentia elaboretis: ita quod sibi et ecclesiæ suæ antiqua jura et libertates integre et illibate servetis; nec in terra ipsius aliquid quod magnum sit faciatis, et in regnum ejus, si vos intrare vellet, nulla ratione intretis, nisi archiepiscopus sibi primitus integre reconcilietur; quia super hoc[6] nobis et vobis detraheretur plurimum, et communis vox omnium honestatem nostram[7] sinistris detractionibus laceraret. De Johanne vero Cumin, si ita esse inveneritis, districtam justitiam faciatis, ita quod alii debeant a consimilibus[8] deterreri. Volumus autem ut in omnibus actibus et operationibus vestris circumspecte[9] et mature ac provide vos habeatis, ita quod adversus nos nulla possit detractionis materia subrogari, et devotio utriusque regni per studium et con-

Duty of the legates.

---

[1] *significaverit*, A; *significavit*, Z, L, G.
[2] *habuerant*, A, Z; *habuerat*, L; om. V, O.
[3] *vestras*, A; *nostras*, L, G.
[4] *omnem*, O, A, Z, L; *omni*, G.
[5] *reconciliare*, B; *reconciliari*, al.
[6] *hoc*, om. Z.
[7] *vestram*, Z.
[8] *consimilibus*, O, A; *similibus*, Z.
[9] *circumscripte*, L.

versationem vestram circa nos et ecclesiam debeat incessanter augeri, et vobis exinde perpetua valeat laus et gloria comparari. Datum Laterani, nonas Maii.

CCCVIII.

HUMBERTUS[a] BITURICENSIS ARCHIDIACONUS AD THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(A. 308; O. iii. 20; Z. ii. 6; Lup. ii. 5; G. Fol. 445.)

Dilectissimo[1] patri et spirituali[2] domino T[homæ] Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo U[mbertus] suus, Bituricensis archidiaconus, quicquid est et quicquid potest.

Litteras sublimitatis vestræ suscepi, continentes vos admirari quoniam de adventu cardinalium nihil per me vobis innotuit. Qui nisi ita subitus esset, quod præscire non potuerim, quam libentius et jucundius vobis significarem, novit Ille qui corda scrutatur et renes. Ego autem, ut amicum decet, pro vobis sollicitus,[3] quamvis alio itinere præpeditus fuissem, apud Castrum Radulfi[4] obviam eis occurri, diligenti ab eis perquirens studio, tum seorsim, tum communiter, quam pro vobis aut contra vos potestatem in mandatis accepissent. Denique, sicut unius relatu conjeci, et ex litteris legationis[5] utriusque oculata fide percepi, nihil prorsus contra vos, sed potius pro vobis, eis permissum est. Præterea, inde tamen occasione accepta, cœpi

Meeting with the legates at Chateauroux.

---

[1] *Dilectissimo . . . . potest*, G; om. A, Z, L.
[2] *speciali?*
[3] *sollitus*, A.
[4] *fuissem*, repeated after *Radulfi*, A.
[5] *legationis*, O, A, G; om. L.

---

[a] Afterwards archbishop of Milan, and eventually pope, as Urban III. See the Catal. Eruditorum, vol. iii. 528–9.

suggerere eis ut omnimodis præcaverent, ne in dominum regem Francorum, aut in regnum ejus, vel etiam in vobis,[1] aliquid molirentur, reducendo eis ad memoriam quam ægre dominus rex tulerit absolutionem illius Joannis de Oxeneford. Cui misso a rege Anglorum cum Reginaldo archidiacono, in introitu ipsius curiæ cum forte obviarem, ipsi, inquam, prætendenti osculum prius denegavi, quærendo in publico an excommunicatus esset. Sed quid mirum, si erubuerit versus in cachinnum? Tandem ab ipsis legatis, dum recederent, accepi quod etiam si contra vos (quod absit!) potestatem accepissent, promptum animum, in quantum fas esset, et devotam stare pro vobis gererent voluntatem. De cætero quod vobis placuerit per præsentium latorem resignate mihi, in omnibus et per omnia parato obedire. Meeting with John of Oxford.

CCCIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Othonem cardinalem.

(A. 94; O. ii. 90; Z. ii. 19; Lup. ii. 18; Thom. 61.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus domino Othoni cardinali.

Audito adventu magnitudinis vestræ, proscriptorum Christi coexsulantium nobis exhilaratus est cœtus, et, quasi ad consolationem ecclesiæ et cleri liberationem de cælo missus sit angelus, exsultavit, et gratias egit omnis ecclesia sanctorum. Et licet multis suspectus sit collega vester, dicentibus quod acceptor est personarum et munerum, et[2] domini regis intimus fautor, ut ei velit in omnibus patrocinari, et nos, immo eccle- The legates in France.

---

[1] *vobis*, A, Z; *vos*, B (which seems preferable).

[2] *et*, O, A; om. L.

siam Dei, confodere, et jugulare spoliis nostris; nominis tamen vestri (virtutum rectius dixerim) clarescit opinio, ut angelum Domini cum Moyse, id est, Spiritum Sanctum in lege prævium habeatis, qui custodiat vos semper, et Deum recentem habere non patiatur, ut verbo Dei aut munus aut personam præferatis aut causam. "Non est," inquit propheta, "Deus in conspectu ejus, inquinatæ sunt viæ illius[1] in omni tempore." Unde et vos per vias mundas et vias planas iturum esse ecclesia Gallicana[2] non ambigit, quia per vias rectas iter habiturum indubitanter confidit. Nec veretur ne in prostitutionem justitiæ accipiatis supellectilem nostram, qui scitis quod pecuniam sic acquisitam non licet mittere in corbanan,[3] quia pretium sanguinis est. Utique

Ovid. Amor. I. x. 48. "Non habet eventus sordida præda bonos."

Insultant nobis quamplurimi, et præcipue nostri, immo ecclesiæ,[4] adversarii, dicentes recte contra nos missum esse cardinalem Sancti Petri ad Vincula, ut ministerio ejus Petrus denuo vinculetur; cum tamen ego interim credam quod familiaritas quam cum domino rege in nostra depressione contraxit ad ecclesiæ proficiet liberationem, et salutem regis, et gloriam Dei. Unum tamen est quod plurimum vereor, ne quis fratrum de quibus apostolus queritur, egrediens a facie Domini, collectas pridem agrestes coloquintidas immisceat pulmentario prophetarum, ut sensum Divinum[5] agrestibus porcorum (id est, voluptuose viventium) subruat cibis, et mentem legis imaginatio[6] jure[7] subvertere moliatur. Sed cum ab uno de filiis prophetarum mortem esse in olla vir Dei audierit, farinam grani,

IV. Reg. iv. 39.

[1] *illius*, V, O, A, Z (Psalm. x. sec. Hebr. 5); *ejus*, *L.*
[2] *Anglicana*, *L.*
[3] *corbonam*, *L.*
[4] *ecclesiæ*, om. *L.*
[5] *Domini*, *L.*
[6] *imaginatio*, V, O, A; *imaginario*, Z, L.
[7] *vitæ*, G.

quod pro nobis in terra mortuum est ut multum fructum afferat, in ollam projiciet, ut innatæ malitiæ germen[1] bonis de cætero nocere non possit. Ego vos arbitror virum Dei nobis a Domino destinatum, qui desolatam in Anglia lætificet Sunamitidem,[2] et potentem Syrum curet a lepra, et Giezitas adhærentes ei debita crimini condemnatione percellat. Si his amotis gloriosum dominum[3] nostrum regem revocaveritis, illico, ut spes est, pœnitebit, fatebitur culpam, et humiliter satisfaciens ecclesiæ restituet libertatem et pacem, et nobis omnibus ablata cum integritate et[4] securitate et gratia. Nec ultra contendet de observandis[5] consuetudinibus, quas (ut taceam damnationem quam eis perpetuæ leges infligunt) dominus papa Senonis de unanimi fratrum consilio, vobis (ut opinor) audientibus, condemnavit; nec exiget juramenta, quæ salva fide et religione observari non possint.[6]

Sed hæc vobis plenius innotescent, cum episcopos videritis Balaamitas, (non omnes dico, sed plurimos,) qui ei[7] vana vident et stulta, nec aperiunt unde ad pœnitentiam debeat provocari. Hi contra nos, immo contra ecclesiam, loquuntur sedentes in porta, et psallit in nos etiam qui non bibit vinum.[a] Quia ergo in vos omnium oculi directi sunt, honori Dei[8] et paci ecclesiæ, si placet, insistite, et præscribite quid nos facere oporteat, ut ecclesia Dei debita gaudeat liber-

[1] *germen*, O, A, Z; *gramen*, L.
[2] *Sunamitem*, V, O. A, Z; *Sunamitidem*, *L* (as the Vulgate, IV. Reg. iv. 12).
[3] *dominum*, V, O, A, Z; om. *L*.
[4] *et*, Z; om. L.
[5] *observandis*, O, A, Z; *conservandis*, L.
[6] *possint*, O, A; *possunt*, Z, L.
[7] *ei*, Z; om. L.
[8] *Deo*, A.

[a] "Adversum me loquebantur "qui sedebant in porta: et in me "psallebant qui bibebant vinum" (Psalm. lxviii. 13). Perhaps there may be a special reference to the leader of the archbishop's opponents, the bishop of London, who is described by W. Fitzstephen as "vinum vel carnes non gustans." (Vol. iii. 36.)

tate. Nihil enim est, quod salva conscientia[1] et honestate fieri possit, quod non libentissime faciamus pro recuperando amore domini regis. Chaos inter nos firmatum est, ut nullus nostrum ad vos valeat pertransire, etiamsi velit et sumptus habeat. Valeat semper dominus meus, et proscriptorum misereatur.

CCCX.

Alexander papa ad Rogerium Eboracensem archiepiscopum.[a]

(O. iii. 10; A. 230; Z. iv. 45; Thom. 245.)

June 17. Leave to crown Henry's son as king.

Quanto per carissimum filium nostrum Henricum, illustrem Anglorum regem, ampliora incrementa et commoda in hujus necessitatis articulo ecclesiæ Dei provenisse noscuntur, et quanto nos eum pro suæ devotionis constantia majori affectione diligimus, et cariorem in nostris visceribus retinemus, tanto ad ea quæ ad honorem, incrementum et exaltationem ipsius et suorum cognoscimus pertinere libentius et promptius aspiramus. Inde est utique quod ad ejus petitionem

[1] *conscientia*, O, A; *patientia*, L.

[a] There has been much controversy about this letter, which is not in the Vatican MS.; but the doubts suggested by its absence there seem to be overpowered by the authority of other MSS. It is, however, usually found without a date; and, as it has been commonly referred to the beginning of 1170, about which time letters of an opposite tendency were written by the pope to others, questions as to his supposed inconsistency have entered largely into the arguments on the genuineness of this letter. (See Lyttelton, Hist. of Henry II., ii. 540; Milman, Lat. Christianity, iii. 511, ed. 1; and against the letter, Berington's Henry II., 606–8; Lingard, ii. 153, ed. 1849; Pauli, iii. 80.) But if the date given by Böhmer be correct, the letter was really written while the pope was in the extremity of distress from the siege of Rome by the emperor. Jaffé admits it as genuine. See further, Reuter, ii. 683–4.

dilectum filium nostrum Henricum, primogenitum filium suum, communicato fratrum nostrorum consilio, ex auctoritate beati Petri ac nostra[1] concedimus in Anglia coronandum.

Quoniam igitur hoc ad officium tuum pertinet, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus quatenus, cum ab eodem filio nostro rege propter hoc fueris requisitus, coronam memorato filio suo ex auctoritate apostolicæ sedis imponas; et nos quod a te exinde factum fuerit ratum ac firmum decernimus permanere. Tu vero debitam ei subjectionem et reverentiam, salvo in omnibus patris sui mandato, exhibeas, et alios similiter commoneas exhibere.

Datum[2] R[omæ] apud S. Mariam Novam, xv. kal. Julii.

CCCXI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Willelmus Papiensis [cardinalis].

(A. 304; O. ii. 291; Z. ii. 9; Lup. ii. 9; Thom. 406.)

Venerabili[3] fratri et amico speciali Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Willelmus, eadem gratia titulo Sancti Petri ad Vincula presbyter cardinalis, et apostolicæ sedis legatus, salutem et intimæ dilectionis affectum.

Licet temporum qualitate variata, ne Romana ecclesia schismate laborans graviora detrimenta incurreret, in varia erga vos juxta quorundam opinionem videamur declinasse proposita, novit tamen Qui inspector est[4] cordium dilectionem vestri nostro in pec- Advice to the archbishop.

---

1 *vestra*, A.

2 *Datum . . . Julii.* This date is from Boehmer, Corpus Jur. Canon., quoted by Migne, cc. 457.

3 *Venerabili . . . . affectum*, O, A; om. Z, L.

4 *est*, om. O.

tore continue resedisse. Sicut autem vigilantiæ vestræ sæpe nos recolimus intimasse, suspicionem domini regis Angliæ, quatenus licuit, vitare curavimus, ut procedente tempore inter vos et ipsum amica[1] interventione efficacius mediare possemus, et tanti principis devotionem sedi apostolicæ conservare. Nunc autem ad quæstiones quæ inter vos et ipsum vertuntur, sicut ecclesiæ Dei magis expedire viderimus, terminandas, in terram suam una cum venerabili fratre nostro Ottone[2] cardinali diacono destinati vigilantiam vestram exhortamur, et suademus attentius, quatenus his quæ amplioris dissidii[3] causas generare solent, quantum in vobis est, evitatis,[4] ad ea quæ concordiæ cooperari valeant studiosius curetis intendere. Nos enim et paci et profectibus vestris, quatenus gratia Divina indulserit, remota personarum acceptione, studebimus cooperari, nihil studii relicturi, sicut auctore Domino rerum argumenta monstrabunt, quod ad honorem Dei[5] et ecclesiæ suæ valeamus impendere.

CCCXII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Willelmo Papiensi.[a]

(A. 305; O. ii. 293; Z, ii. 11; Lup. ii. 110; Thom. 64.)

Venerabili[6] domino[7] et pro bene meritis amico Willelmo, Dei gratia titulo beati Petri ad Vincula presbytero cardinali, et apostolicæ sedis legato, Thomas,

[1] *amicum*, A.
[2] *Oddone*, A, Z.
[3] *discidii*, V, O, A, Z; but the reading of L seems better.
[4] *evitetis*, A.
[5] *Dei*, om. O.
[6] *Venerabili . . . salutem.* This is abridged in Z.
[7] *fratri*, O.

[a] This letter was set aside, as being too defiant. See below, p. 217.

eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ [minister], miser et miserabilis exsul, salutem et contra principum insolentiam fortitudinem.

Expressing distrust.

Litteras celsitudinis vestræ nuper accepimus, speciem[1] mellis in[2] initio propinantes, venenum in medio, oleum in fine. In quibus continetur[3] vos ad partes istas nunc temporis descendisse ad terminandas quæstiones inter dominum regem Angliæ et nos, prout expedire videbitis. Non credimus vos ad hoc[4] venisse, nec certe vos ad hoc suscipimus, multis ex causis, quas loco et tempore opportuno manifestabimus. Veruntamen si quid boni et pacis per manum vestram nobis acciderit, Deo gratias et vobis. Valeat celsitudo vestra, ut nobis sit inde melius.

CCCXIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Willelmo Papiensi cardinali.

(A. 29; O. ii. 23; Z. ii. 12; Lup. ii. 11; Thom. 65.)

Venerabili domino, et amico de meritis diligendo, Willelmo, Dei gratia tituli Sancti Petri ad Vincula presbytero cardinali, et apostolicæ sedis legato, Thomas, eadem[5] gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem, et contra principum insolentiam fortitudinem.

Answer to Ep. 311.

Gratias habemus dilectioni vestræ, quod litteris celsitudinis vestræ parvitatem nostram nunc tandem visitare dignatus estis, quæ quidem ex præsentis temporis statu pensatur a multis, non ex præterito; quam Deus in futuro de misericordia sua, cum voluerit et dignum judicaverit, erigere poterit in meliorem. Quod dicitis,

[1] *speciem*, O, A, Z; *spem*, L.
[2] *in*, V, A; om. *L*.
[3] *continentur*, O, A.
[4] *hoc*, V, A; *hæc*, L.
[5] *Dei gratia*. O.

sicut videtur multis, vos in varia proposita circa dilectionem nostram esse distractum, hoc factum fuisse utilitatis nostræ causa, ne haberemini suspectus a rege, quo minus fieret devotus sanctæ[1] Romanæ ecclesiæ, minusque benignus ad faciendam nobiscum pacem, novit Deus, qui inspector est cordium, ipseque rei manifestabit effectus.[2] Si vero nunc temporis descendistis in terram suam, prout litterarum vestrarum habet continentia, ad decidendas quæstiones quæ inter nos et ipsum vertuntur, sicut magis expedire videritis ecclesiæ, hoc certe possibile est. Veruntamen credimus nos pro certo nosse ad quid veneritis, et ad quid debeamus[3] vos[4] suscipere. Unde est, quod discretionem vestram quam plurimum exoratam[5] cupimus esse in Domino, ut sic vos in hoc negotio habeatis, ut inde sit honor Deo, relevamen ecclesiæ, gloria vobis in populo et gente. Si vero aliquid boni et pacis nobis et Anglicanæ ecclesiæ per operam vestram et industriam acciderit, gratias Deo ac[6] vestræ sollicitudini. Et utinam pio compassionis attendatis affectu, quanta nos et ecclesia Anglicana sustinuerimus gravamina, et adhuc sustineamus, quantumque lædatur universalis ecclesia in nostro gravamine. Ad hoc quidem negotium universorum respiciunt oculi, ipsiusque finem exspectant, in quo vel[7] sumet sibi cornua principum insolentia, vel (quod dignius est) sustinebit defectum. Et utinam magis patiatur defectum, quam ex adventu vestro resumat vires. Valete, et,[8] ut nobis sit melius et ecclesiæ, valete semper.[a]

---

[1] *sanctæ*, om. L.
[2] *affectus*, O.
[3] *habeamus*, O.
[4] *vos*, om. L.
[5] *exhortatam*, L.
[6] *ac*, O, A; *et*, L.
[7] *vel*, O, A; om. Z.
[8] *et . . . semper*, om. A.

---

[a] This letter also was set aside. See p. 220.

CCCXIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Conradum archiepiscopum Maguntinum [et cardinalem episcopum Sabinum].

(A. 28; Z. ii. 24; Thom. 101.)

Animæ suæ dimidio salutem quam sibi.

Desiderio magno exspectabamus indies audire nuntium salutis de domino papa, de vobis et confratribus vestris. Exspectavimus, nec venit qui bonum afferret aut certum nuntium. Et quoniam animo desideranti nihil satis festinatum est, mittimus ad vos latorem præsentium, ut recurrente littera aut per eundem citissime [1] cognoscamus utrum (sicut fama divulgante apud nos in pluribus disseminatur locis) magnificaverit Dominus facere misericordiam cum ecclesia sua et vobiscum, dissipando et conterendo persecutores ecclesiæ suæ et vestros. Quod quidem certius credendum credimus, quoniam solet ipse terribilis esse apud principes terræ,[2] terribilis in consiliis super filiis hominum qui militant adversus eum et impugnant ecclesiam; et nunc, ut credamus [3] verbis Psalmistæ dicentis, "Nolite confidere in principibus nec "in filiis hominum, in quibus non est salus," tempus est ut postposito favore principum, prætermissa fiducia quam habebatis in hominibus, Ei soli firmiter de cætero adhæreatis qui non derelinquit sperantes in se; in eo solo spem ponatis qui novit dissipare consilia principum; in ipso faciatis virtutem, quoniam si fidem Ei servaveritis, ad nihilum deducet omnes inimicos ecclesiæ et vestros. Facite ergo judicium amodo et justitiam omni petenti, omni patienti injuriam, ut, sicut ad desideria vestra liberavit vos Deus [5] ab in-

Inquiry as to things in Italy.

Exhortation to stedfastness.

[1] *scitissime*, A.
[2] *et*, ins. G.
[3] *credatis*, G.
[4] *et in*, Z.
[5] *Dominus*, G.

stanti periculo quod jam in foribus erat, ab oppressione tribulantis, subveniatis et vos injuriam sustinentibus, reprimendo constanter tyrannorum sævitiam, puniendo delinquentes. Sic exaltabitur Dei ecclesia, resurget ipsius vigor, qui multo jam tempore languit[1] depressus. Hoc facite, ut gaudium sit vobis coram Deo et angelis, honor et gloria in populo et gente, relevamen[2] ecclesiæ. Hæc[3] hactenus. Cæterum ut cognoscatis nobis jam accidisse quod verebamur, quod prædicebamus[4] jam quasi in manifesto esse, de præsumptione domini Willelmi Papiensis et ipsius insolentia, videte litteras suas statim in adventu suo ad nos transmissas, in quibus,[5] sicut ipse perpendere potestis, dicit se nunc temporis in terram regis Angliæ descendisse ut cum domino Odone decidat quæstiones quæ vertuntur inter ipsum regem et nos, prout magis videbit expedire ecclesiæ. Præterea mandavit domino regi et suis in damnum nostrum et confusionem se venisse ad faciendum voluntatem suam. Si in viridi hoc[6] facit, quid faciet in arido? Nunquam fuisset auctoritas ista, unde generatur scandalum populo, dispendium ecclesiæ, nobis confusio, qui potius solatio egebamus, ut qui triennio cum tot generibus hominum exsilii sustinuimus incommoditatem, alienis cum rubore vivimus eleemosynis: nec credebamus eum venisse ad decidendas quæstiones inter regem et nos, nec sic a domino papa et a vobis hoc intellexeramus, sed ad pacem nostram faciendam, siquo modo permitteret eam Deus fieri opera ejus et industria; quod tamen minime credimus, cum ipse totus sit regius, et paratus omnimodis ad gratiam suam consequendam, et "quocunque "modo rem." Multotiens vero proposueramus domino papæ et vobis, et adhuc firmiter proponimus, nun-

The legates.

p. 208.

Horat. Ep. I. i. 66.

[1] *languet*, G.
[2] *revelamen*, G.
[3] *Hoc*, G.
[4] *prædicabamus*, G.
[5] So A; Dr. Giles reads, *in quibus ipse gloriatur, sicut ipsi perpendere potestis eum nunc*, &c. So Z, but with *ipse* for *ipsi*.
[6] *hæc*, G.

quam per Dei misericordiam in aliquo nos subituros ejus judicium vel examen, qui de sanguine nostro sibi quærit facere commercium, de pretio, (utinam non iniquitatis!) quærit sibi nomen et gloriam. Petimus ergo ne addatur dolor dolori nostro, discrimen discrimini, quatenus, si aliqua dilectioni vestræ cura est de nobis, per vos et[1] amicos vestros in aliquod desolationis nostræ solatium evacuetur ejus potestas circa nos et negotia nostra, si quam tamen habet, quod non facile credimus; quia (novit Deus) ante permitteremus nos excommunicari, et manere in excommunicatione usque ad diem obitus nostri, quam extra curiam Romanam subiremus ejus judicium in aliquo vel examen. De plano enim contra canones est ejus subdi ditioni qui ob gratiam regis inimicus noster fuit et est, sicut patet et[2] "lippis "et tonsoribus," quique ad hanc potestatem obtinendam super nos multiplici laboravit ingenio. Semper recusavimus eum judicem apud dominum papam per nuntios nostros, et adhuc recusamus, et omni tempore recusabimus. Efficiat ergo benigne et constanter sollicitudo vestra quod petimus. Valete semper ut nos bene valeamus, et experiamur, si placet, in hac petitione nostra et in aliis quas vobis transmisimus, benevolentiam vestram et desiderii nostri fructum.

Horat. Sat. I. vii. 3.

CCCXV.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS HYACINTHO[3] CARDINALI.

(O. ii. 302; Z. ii. 15; Lup. ii. 14; Thom. 51.)

Venerabili[4] domino et amico in Christo carissimo Jacincto, Dei gratia sanctæ Romanæ ecclesiæ diacono

---

[1] *per*, ins. G.
[2] *et*, om. Z.
[3] *Jacincto*, V.
[4] *Venerabili . . . voluntatem*, O, A; om. Z, L.

cardinali, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ [minister,] miser ac miserabilis exsul, salutem et promptam ad obsequendum voluntatem.

Acknowledgment of past favours.

Quanto magis de vestræ sinceritatis dilectione confidimus, tanto confidentius in negotiis nobis et ecclesiæ nobis commissæ[1] emergentibus ad vos, sicut ad unicum et extremum suffragium, recurrimus. Inde est quod de vobis, sicut de amico specialiter dilecto, indubitatam obtinentes fiduciam, sinceritati dilectionis vestræ ad memoriam reducimus vos dignanter nos et ecclesiam nostram, immo vestram potius, sub vestra protectione admisisse, dignitates cujus et jura illibata servare nunc[2] temporis necessarium est, et plurimum nobis et vobis expedit operum exhibitione demonstrare. Exhibitio enim operis probatio est dilectionis.[a] Nos igitur dilectionem vestram modis quibus possumus attentius exoramus quatenus dignitates, libertates, et jura ecclesiæ nostræ intacta et illibata conservari studio et prudentia vestra sollicite procuretis. Sed de his hactenus. Ecce, domine mi, litteras domini Papiensis, quas in initio adventus sui, non penitus pompositatis[3] gloria carentes,[4] nobis destinavit; has equidem poteritis inspicere, nec eas, ut credimus,[5] nota cujusdam jactantiæ invenietis omnino[6] carere. Ejus vero adventum sperabamus nobis consolationem conferre et pacem, qui potius nobis contulit desolationis augmentum quam consolationis auxilium. Jactitat enim dominum papam ipsum in terram regis Angliæ misisse principaliter ad terminandas quæstiones

William of Pavia.

[1] *commisisse*, O, A.
[2] *sicut*, O.
[3] *compositatis*, O.
[4] *carentis*, O.
[5] *a*, ins. V, O, A; om. Z, L, G.
[6] *omnino*, om. O.

[a] "Probatio ergo dilectionis exhibitio est operis," Greg. Magni Hom. in Evang. II. xxx. 1. Cf. Aug. in Joann. lxxv. 5. "Opere est demonstranda dilectio, ne sit infructuosa nominis appellatio."

quæ inter nos et regem vertuntur, sicut[1] ecclesiæ Dei viderit magis expedire. Non credebamus, nec penes curiam Romanam hoc promeruimus, ut ipsius subjiceremur arbitrii judicio, quem curiæ universitas nobiscum[2] pariter bene novit nostrum esse inimicum et ecclesiæ nostræ, necnon et hostem plusquam manifestum. Sed[3] nos, ut vobis veraciter dicimus, ipsius in æternum declinabimus judicium. De cætero omnem in vobis spem et fiduciam nostram secundario post Deum penitus projicimus, attentius rogantes, ut, cum per ipsum pacem aut[4] reconciliationem aliquam nullatenus speremus, sollicitudinem prudentiæ vestræ[5] ita efficaciter adversus[6] dominum papam exhibeatis, quatenus personis tam cismarinis quam transmarinis litteris suis firmiter præcipiat, et in virtute obedientiæ injungat, ut sententiam, quam in regem et terram ipsius rationabiliter promulgabimus, firmiter teneant et observent. Præterea partes vestras diligentius[7] interponatis, ut confirmationem primatiæ nostræ, quam in primo adventu nostro Senonis dominus papa nobis concessit, per vos obtineamus; et memores estote nostri, sicut sumus et vestri, et latorem præsentium, quanto maturius poteritis, et expedire et ad nos remittere,[8] ecclesiæ statum, domini papæ, et vestrum nobis significantes, procuretis. Valete.

Request of good offices.

---

[1] *in*, ins. O; marked for omission, A.

[2] *vobiscum*, O.

[3] *Sed . . . æternum*, O, A; om. L. A, O, and Z read *Sed vobis;* but Dr. Giles's reading, *nos* for *vobis*, seems pretty certain. Brial. has *hoc* for *nos ut*. Dr. Giles in some copies gives *voraciter* Null (black letter) for *veraciter dicimus*.

[4] *aut*, A; *et*, Z, L.

[5] *vestræ*, om. O.

[6] L inserts *eum apud*, apparently from not understanding the sense in which *adversus* is used.

[7] *diligenter*, A, Z.

[8] *remittere*, O; *transmittere*, A, Z, L.

CCCXVI.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 151; Z. ii. 65; Lup. ii. 64; Jo. Sar. 267.)

Romanos amicis verba dare jam nemo miratur; quia percelebre est et innotuit universis quod apud eos

Juven. iii. 143–4.

"Quantum quisque sua nummorum fundit[1] ab arca,
"Tantum habet et fidei."

Et plerumque, obliquata mente legum et canonum, qui munere potior est, potentior est et jure. Si ergo ibi duplicitas reperitur, nihil accidit inopinatum; cum frequens sit ut Divina lex dispendium patiatur, ubi dispensandi necessitatem fingit avaritia, cum tamen æquitatis eversionem et honestatis ludibrium nunquam ratio introducat. Verumtamen (unde gratias ago[2] Deo et domino papæ) adhuc bene nobiscum agi censeo, quod ad tot et tanta tonitrua comminationum, ad tot et tantarum promissionum blanditias, ad machinas Baalamitarum, quas subornatis et exquisitis mendaciis ab oriente usque in Siciliam dolo multiplici erexerunt, non omnino fractus est, sed, ut arbitror, artem eorum arte conatur eludere, et furoris impetum frangere ratione, et sapientia declinare. Laudes tamen ejus, prout meruit, in fine canam, nec in[3] inchoatæ virtutis auspiciis exsultabo, nisi perseverantia meritorum finem deduxerit ad triumphum. Interim vero in partem meliorem interpretanda sunt omnia, præsertim opera patris et domini, quæ non constat in perversitate criminis contineri. Hic autem puto regi, et illi pro quo intercedit, verba potius esse data quam vobis, cum in litteris ad vos destinatis, post

---

[1] *servat in* (for *fundit ab*), Juv.
[2] *ago*, Z; om. L.
[3] *in*, V, Z; om. *L.*

consilium, post preces, rei summa in vestræ dilectionis arbitrium conferatur. Et cum pro [1] relaxando domino Saresberiensi adhuc preces vobis porrigat, perspicuum est quod sententiam cardinalium aut ignoravit, aut ratam habendam esse non credidit.[2] Et quamvis credam quod episcopus ante reditum nuntiorum suorum his litteris non utetur, vel quia hæc forma negotii regi displicebit, vel quia archidiaconi consilio plenius desiderat informari, si tamen eis usus fuerit, credo indubitanter quod vos exspectabitis reditum nuntiorum vestrorum, et ab ipsis, annuente Domino, audietis quid possitis, aut quid expediat. Cæterum nostis me domini Saresberiensis esse a multo tempore debitorem, et Deus novit quantum infortunio ejus compatiar; ideoque (quod semper feci, et, auctore Domino, facturus sum), omni devotione supplico ut ipsius, quantum salva honestate ecclesiæ et vestra [3] poteritis, misereamini, nec a me unquam aliud consilium audietis. Cum illi redierint qui hinc inde Romam profecti sunt, confido quod causa vestra [4] plenius elucescet, et Deo propitiante reformabitur in statum meliorem. Precor autem ut quam cito redierint, mihi per vos, quæ referenda attulerint, innotescant.

Affair of the bishop of Salisbury.

CCCXVII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(O. 130; Z. ii. 21; Lup. ii. 20; Jo. Sar. 220.)

Domino Thomæ Cantuariensi.

Inspectis litteris quas domino Willelmo Papiensi mittere decrevistis, etsi mentem scribentis judicare

Remonstrance as to the style

---

[1] *pro*, Z; om. L.
[2] *credidit*, V, Z; *credit*, L.
[3] *nostra*, V.
[4] *vestra*, V, Z; *nostra*, L.

of letters to cardinal William.

non audeam, styli tamen formam probare non possum. Non enim sonare videntur humilitatem, aut processisse de mente hominis qui apostolum audierit exhortantem discipulos Christi, "Modestia vestra[1] nota sit "omnibus [hominibus];[2] Dominus prope est." Si enim litterarum vestrarum et ipsius[3] articuli singuli conferantur, ex amaritudine potius et rancore animi quam ex caritatis sinceritate videbitur processisse responsio. Quid autem[4] scripsit, (ut lœdorias et scommata, id est, patentes morsus et figuratos, taceam,) ut eum recte dicatis in medio litterarum vestrarum vobis propinare venenum? Numquid vobis visus est cardinalis presbyter, immo et apostolicæ sedis legatus, in prima salutatione suspicionibus inurendus et gratis exacerbandus, contra consilium domini papæ, et contra Romanæ ecclesiæ reverentiam dehonestandus conviciis? Profecto ego nec domini papæ cursorem sic alloquendum fuisse arbitror. Si suas et vestras domino papæ remiserit litteras, regis causam justificasse videbitur attestatio scripti vestri, et propriam contumaciam convicisse. Esto quod fuerit et sit adhuc Willelmus inimicus; dissimulandum puto donec mala ejus opera in lucem prodeant, quoniam et dominum papam ita consuluisse ex relatione nuntiorum vestrorum certum est. Nec tamen dico quod, antequam fidem hominis bonis operibus exploretis et experiamini, acquiescatis eum recipere judicem; sed nec recusare præpropere consulo, etsi judicium declinandum esse non ambigam,[5] restitutione, quæ ad præsens fieri nequit, non habita. Hic interim hærendum credidi, et ipsos cardinales alliciendos quatenus salva conscientia et fama fieri poterit; et exspectandum a Domino, ut in parte adversa deprehendatur iniquitas, et impugnatio veritatis,

p. 209.

Advice as to treatment of William.

---

1 *nostra*, L.
2 *hominibus* (Philipp. iv. 5), O.
3 *ipsi*, with *ipsius* in marg., Z.
4 *enim*, L.
5 *ambigo*, with corr. interlined, Z.

et defectus promissionum. Si se dixit missum ad terminandas quæstiones prout ecclesiæ Dei viderit expedire, in quo vos læsit? Nonne possunt, sicut per sententiam, ita et per compositionis benignitatem terminari? Si exhortatus est ut evitetis, quantum in vobis est, ea quæ solent amplioris dissidii causas generare, non video quid peccaverit; cum hoc ipsum sapientissimi et amicissimi consulant, monentes ut, quatenus salva honestate ecclesiæ et personæ vestræ licuerit, paci diligentius intendatis. Rogandus ergo fuerat, ut opinor, quatenus ea quæ vitanda dicit, præscribat, ut de restitutione vestra et vestrorum et ecclesiæ libertate agat cum domino rege, vobisque rescribat quatenus profecerit, quia et vobis et vestris sumptus desunt ne ad colloquium ejus possitis accedare, nec tutum est alicui vestrorum ingredi terminos regis Angliæ. Doceat vos magni consilii Angelus, et sit in ore et in[1] corde eorum quos mittetis Spiritus Sanctus. Si legatus quod in fine litterarum pollicitus est adimpleverit, ei multiplices gratias arbitror referendas. Si Londoniensis episcopus et vester archidiaconus recipiunt a Domino quod merentur, sibi imputent; vos tamen videte an sententia vestra, si citatio non præcesserit,[2] robur sit habitura. Nam utinam, sicut de merito, ita de jure et facto sortiri possit effectum.

p. 208.

---

[1] *in*, Z; om. L, G. | [2] *præcessit*, Z.

CCCXVIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Joannes Saresberiensis.

(O. 132; Z. ii. 27; Lup. ii. 25; Jo. Sar. 233.)

Disapproval of draft answers to William of Pavia. (Epp. 312-3.)

Nec prior[1] nec posterior mihi placet conceptio litterarum quas ad dominum Willelmum mittere decrevistis; quia nimis plenæ videntur suspicionibus, et supra modum dentosis salibus abundare. Timeo enim ne temeritas nostra et illum et alios nobis inimicantes justificet. Unde cum in Pictaviam missurus essem latorem præsentium, per vos transitum facere jussi, ut et sententia mea vobis innotescat, et domino Pictavensi, si quid placuerit, per eum mittere valeatis. Ego mihi aliam cardinales imprimis conveniendi formam præelegi, quæ[2] quidem vestræ personæ eminentiam non deceret; sed tamen similiorem arbitror condecenti. Ita tamen præelecta intelligatur, si discretioni vestræ sederit ut procedat; vestræ (inquam) quia nolo ut sensus insulsus et[3] ariditas linguæ meæ[4] in vestræ clientelæ risum et opinionis meæ dispendium publicetur. Non displicebit tamen si errori meo compatientibus Lumbardo secretius innotuerit et Alexandro. Alter enim princeps meus est; alter autem[5] frater ordinis nostri aut amicus. Ea siquidem conditione emisi litteras, ut, si vobis placuerint, progrediantur ad episcopum Pictavensem; et, si ei visum fuerit expedire,[6] pertranseant ad cardinales, immutato tamen ante si quid decreveritis[7] immutandum. Alioquin in domo vestra vel illius dentur incendio.

---

[1] *priorum nec posteriorum*, L; *prior nec posterior*, G.
[2] *quam*, G.
[3] *et ut*, O.
[4] Om. G.
[5] *aut*, L; *autem*, G.
[6] *expediens*, G.
[7] *decreveritis*, O, and by correction Z; *decreverit*, L, G.

CCCXIX.

Willelmo Papiensi [cardinali] Joannes Saresberiensis.

(O. 125; Z. ii. 9; Lup. ii. 8; Jo. Sar. 221.)

Fama divulgante didicimus vos, et dominum Ottonem sanctæ Romanæ ecclesiæ diaconum cardinalem, ad preces illustris domini nostri regis Anglorum, ex mandato domini papæ in partes Aquitaniæ descendisse, ut auctore Deo,[1] si fieri potest, Anglicanæ ecclesiæ debitam reddatis libertatem, et inter dominum regem et Cantuariensem archiepiscopum pacem et concordiam reformetis. A magnis etiam et a venerabilibus viris[2] auditum est quod præfatus dominus noster rex adeo de amore vestro confidit, ut consilio vestro in omnibus obtemperare decreverit. Unde vehementer exhilaratus consilium vestrum et auxilium mihi censui implorandum, vobis in omnibus pariturus, salva[3] indemnitate conscientiæ et honestate personæ.[4] Confido enim in Domino, quod tanti[5] non erit apud vos acceptio personarum et munerum, ut aliquid committatis unde lædatur ecclesia, scandalum generetur in mundo, offuscetur claritas nominis vestri. Hæc enim sunt opera eorum qui aut legem nesciunt, aut legis Dominum non verentur; vos autem non sic, cujus fidem et prudentiam adeo Dominus approbavit, ut vos in capite mundi super candelabrum aureum septem lampadarum tanquam lucernam eximiam collocaret, ut qui ingrediuntur lumen videant. In vos ergo omnium oculi diriguntur, timentque plurimi ne Lucifer denuo tentatus exstinguatur et corruat, veriti ne familiaritas quam cum

Conciliatory.

[1] *Domino, L.*
[2] *viris*, om. *L.*
[3] *salva*, Z, G; *sana*, L.
[4] *personæ*, om. *L.*
[5] *tanta*, L; *tanti*, Z, G.

rege, ut dicitur, ulterius contraxistis, vobis sit occasio delinquendi. Et profecto

Juven. viii. 140–1.

"Omne animi vitium tanto conspectius in se
"Crimen habet, quanto major qui peccat habetur."

Cæterum ego interim spero quod hæc vestra et domini regis familiaritas, quæ multis adeo suspecta est, fructuosa erit ecclesiæ, necessaria nobis, salubris illi, et vobis gloriosa. Si enim vos audierit in eo quod juris necessitas cogit, et quod sine salutis suæ dispendio vitare non potest, procul dubio pœnitebit, confitebitur culpam, et humiliter satisfaciens ecclesiæ pacem et libertatem nobis ablata cum integritate, restituet et fraternum odium de corde prorsus avellet. Alioquin quis eum eripere potest a laqueo mortis? Scio utique, quoniam indubitanter verum est etiam[1] et notissimum, quod nec Petrus ipse hanc accepit a Domino potestatem, ut impœnitentes possit absolvere. Et procul dubio constat quia, si res ablata reddi potest,[2] et non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Ubi autem principis apostolorum cohibetur auctoritas, nulla ratione crediderim convalescere posse cujuscumque hominis potestatem. Fateor autem, et verum est, domino regi, utpote gloriosissimo principi, quam plurimum deferendum, sed ita ut Deus nec in minimo offendatur. Alioquin species idolatriæ est sub cujuscumque utilitatis prætextu creaturam Creatori præponere, sicut beatus docet apostolus; mala enim facienda non sunt, ut proveniant bona, nec[3] licet alicui dispensare contra præceptum Domini, quod in lege vel in evangelio perpetuam habet causam. Ut autem possitis mihi commodius providere, ut clamor pauperis introeat in aures vestras, quartus exsilii mei annus elapsus est, cum tamen domino regi per me et per alios sæpe

Penitence necessary to forgiveness.

Rom. i. 25.

The writer's affairs.

[1] *etiam*, om. O.
[2] *potest, et non*, G; *potest, nec*, Z; *promittitur, nec*, L.
[3] *nec*, O, Z; *non*, L.

obtulerim, quod,[1] licet conscientia teste non meruerim iram ejus, tamen pro recuperanda gratia ejus libenter facerem quidquid ei placeret, salva conscientia et famæ integritate. Actum est mecum per quosdam mediatores ut recederem a fidelitate et obsequio domini Cantuariensis, jurarem fidelitatem regi, et observantiam consuetudinum regni; quod quia facere nequeo nec volo, quoniam contra conscientiam est et honestatem, proscriptus exsulo, et libenter exsulabo dum Deo placuerit. Nunquid enim obediendi necessitatem rumpens, in periculo ecclesiæ, in causa Dei, patrem et dominum deseram, et in consuetudines jurabo quas sacri canones reprobrant, et dominus papa de consilio fratrum apud Senonas, vobis ipsis (ut opinor) audientibus, condemnavit? Certe observantiam canonum, aut ipsius etiam evangelii, non jurarem, quoniam, ut apostolus ingemiscit, "in multis offendimus omnes," et minus malum est simpliciter[2] prævaricari, quam prævaricationem cumulare perjurio. Scio autem quod perjurii, aut inobedientiæ, aut cujuscumque turpitudinis, nemo vos habebit auctores. Sed quia timeo ne vos tædeat verbositatis meæ, verbis hunc facio finem, supplicans ut vos ecclesiæ diutius naufragantis studeatis finire miseriam, et quæ nobis jugiter inferuntur injurias propulsare. Valeat semper dominus meus,[3] et proscriptorum Christi misereatur. Intercedo enim vice omnium coexsulantium: et, si mihi non fuerit exhibita consolatio, mihi tamen reputabo impensum quicquid aliis proscriptis Christi per vos novero esse exhibitum.

---

[1] *quia*, L.
[2] *simpliciter*, om. *L*.
[3] *meus*, om. *L*.

CCCXX.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Raimundum[1]

(O. 127; Z. ii. 16; Lup. ii. 15; Jo. Sar. 223.)

Magistro Raimundo.

The legates in France. Quid me tamdiu silere coegerit, in quo statu versatus sum, vobis ex litteris domino Pictavensi missis facile innotescet, Unde ad reliqua necessitatis meæ progrediens attentius precor, quatenus conditione mea diligenter inspecta, ex omnibus circumstantiis personarum et causæ et temporis, rescribere placeat quid potissimum videatur, hoc in præelectione consilii observato, ut semper honestas utilitati præjudicet. Et, si domino episcopo, et vobis, et magistro Laurentio visum fuerit ut mihi et aliis exsulibus Christi procuretur facultas secura legatos adeundi, eam nobis desidero procurari: ita tamen ut (antequam illos adeam) domini episcopi et vestro, et magistri Laurentii, si tamen ab Anglia rediit, super negotiis gerendis sim informatus consilio. Varius autem rumor est, aliis asserentibus cardinales fideliter pro ecclesia Dei laboraturos; aliis dicentibus quod proposuerunt distrahere ecclesiæ libertatem, et evacuare justitiam causæ nostræ pro pecunia, quam tamen non licet mittere in corbonan,[2] quia pretium sanguinis est. Erit[3] itaque diligentiæ vestræ rescribere, quod de consilio eorum et statu domini regis et curiæ habueritis exploratum, et quæ circa dominum episcopum et vos agantur, fidelius intimare. Precor etiam ut mihi remittatis, si quid magister Johannes rescripsit petitionibus[4] meis, aut, si nondum rescripsit, detis[5] operam ut rescribat, Valete.

[1] *Richardo*, L; *Raimundo*, O, Z. The letter is not addressed (as Lupus supposed) to the writer's brother Richard, but to the schoolmaster of Poitiers.

[2] *corbanan*, V, O; *corbonam*, (Vulg.) L, G.

[3] *Erit*, Z, L; *Erat*, G.

[4] *petitionibus . . . rescripsit*, O, G; om. Z.

[5] *dicis*, V.

CCCXXI.

Domino Joanni Pictavensi episcopo Joannes Saresberiensis.

(O. 134; Z. ii. 29; Lup. ii. 31; Jo. Sar. 222.)

Regnorum collisiones et terræ motus magni et[1] imminentium periculorum exitus me calamum suspendere diutius coegerunt, et commodiora scribendi tempora exspectare. Bellici namque tumultus æstate fere tota ferventes intermeandi facultatem litterarum portitoribus præcluserunt; et in urbe Remensi orta seditio sic turbavit provinciam, ut vix tutum fuerit ingredi vel egredi civitatem. Conspiraverant enim cives de clericorum consilio et auxilio militum nitentes contra archiepiscopum, qui novas quasdam, indebitas et intolerabiles, servitutes volebat imponere civitati; et ecclesiarum turres et domos munitiores occupantes, officialibus et amicis archiepiscopi ejectis ab urbe, multas ei injurias intulerunt. Et primo quidem ei omnem humilitatem exhibuerant, parati duo millia librarum, sicut multi testantur, conferre in ærarium[2] ejus, dummodo eos jure tractaret, et legibus vivere pateretur quibus civitas continue usa est a tempore sancti Remigii, Francorum apostoli. Adierant etiam Christianissimum regem, sed nec per eum rigorem archiepiscopi flectere potuerunt. Confugerunt itaque ad comitem Henricum, et ex ejus consilio cesserunt regi, quem archiepiscopus adduxerat, ut in brachio ejus contereret civitatem. Rex autem dolens, sed tamen fratris satisfaciens voluntati, circiter quinquaginta domos dirui fecit, et recessit. Cives vero die tertia redierunt, et in ultionem dirutarum domorum funditus evertunt domos militum faventium archiepiscopo, vicedomini scilicet sui et alterius qui in urbe

Commotion at Reims.

[1] Om. L.
[2] *errarium*, O.

gesserat præfecturam. Unde motus archiepiscopus comitis Flandrensis[1] imploravit auxilium, eumque cum mille militibus adduxit Remis,[2] ut cives perirent in ore gladii, aut redimendi et torquendi conjicerentur in vincula. Sed illi, præsentientes adventum comitis, iterato cesserunt, sic evacuantes urbem ut Flandrenses, inedia confecti, vix unius diei et noctis moram potuerint sustinere. Et quia archiepiscopus in recessu eorum cives ad propria redituros non dubitabat, per comitem Robertum, fratrem suum, ignaris Flandrensibus, cum eis pacem fecit, acceptis quadringentis[3] quinquaginta libris in recompensationem[4] damnorum: quæ, ut multiplices injurias et contumelias taceam, in quadruplum excreverant,[5] concedens ut de cætero legibus utantur antiquis. Sic itaque damnosam et ignominiosam cum civibus faciens pacem, adhuc cum clero exercet inimicitias, et se juri offerentes vexat ecclesias. Hæc apud nos.

The legates and the archbishop.

Cæterum ad partes vestras accepimus venisse legatos, de quibus adhuc incertum est quid nobis sperari oporteat, quid timeri. Hoc autem certissime constat, quod dominus Cantuariensis judicium cardinalis ad Vincula non subire disposuit, multis (ut puto) et justis suspicionibus motus, quia manifestus adversarius ejus hactenus exstitit; sed an expediat adeo manifestæ[6] ei suspicionis causas exponere, non satis liquet. Nam archiepiscopus (ut audio) ei jam rescripsit, contra meum et quorundam aliorum consilia, quod se illius judicio non supponet, nec tenetur supponere, et plura congessit quibus animum hominis exasperasse potest: cum ego potius eum crederem verbis blandioribus demulcendum, et retinendum in amicitia, donec ipsum

---

[1] *Flandrensis*, Z, L; *Flandriæ*, G.

[2] *Remis*, O, V, Z; *Remos*, *L*, G.

[3] *quadringentis*, G; om. L; ins. in marg., Z.

[4] *recompensationem*, O, G; *recompensatione*, L.

[5] *exercuerant*, with correction, Z.

[6] *manifeste*, L. (The MSS. would allow either reading.)

adversarium esse convincant opera ejus. Pacem vero ad honorem ecclesiæ Dei et suum libenter recipiet per manus legatorum; sed an ad colloquia eorum accessurus sit, nisi restituantur ablata, unde se et suos valeat exhibere, nondum habeo exploratum. Certo autem certius est, quod nisi componatur per eos, nullam citra restitutionem ingredietur causam; cum illata sibi injuria et violentia "lippis et tonsoribus" nota sit. Sed nec aliquem suorum mittet, donec intermeantibus eundi et redeundi securitas procuretur. Et quoniam conditionis nostræ calculus in adventu eorum videtur aliquantulum immutatus, precor attentius ut mihi per latorem præsentium rescribatis qualiter ad indemnitatem conscientiæ et famæ me versari oporteat. Nam si de juramentis agitur quæ dominus rex a nobis exigere consuevit, rogo Deum meum ut ante mihi mortem misericorditer largiatur, quam conscientiam et famam juramentis talibus maculare. **Hor. Sat. I. vii. 3.**

CCCXXII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum papam.

(A. 27; O. ii. 21; Z. ii. 23; Lup. ii. 22; Thom. 6.)

Amantissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, miser et miserabilis exsul, salutem, et contra sævitiam principum semper animi constantiam.

The emperor's calamities. Solliciti de statu et prosperitate vestra optaveramus jam pridem certum salutis[1] nuntium audisse de vobis et de confratribus nostris; quid etiam egerit vobiscum et cum ecclesia sua Dei magnificentia. Insonuit enim auribus nostris et toti Galliæ verbum quod noviter

---

[1] *salutationis*, with *vel salutis* in margin, O.

factum esse dicitur a Domino; videlicet illum Fredericum[a] schismaticum, ignominiose humiliatum, factum sine honore coram [omni][1] populo et gente. Verum quoniam rumoribus credi oportere et non oportere fas est, paternitatem vestram affectuose sollicitamus, ut recurrente[2] littera et nuntio per vos citissime audiamus et congaudeamus, si fecerit vobiscum Deus quod facere consuevit sperantibus in se, non ponentibus carnem brachium suum, non habentibus fiduciam in principibus, in quibus non est salus; si egerit vobiscum sicut egit cum Ezechia de Sennacherib, retorquens pœnam in ipsum qui moliebatur demoliri ipsum Ezechiam cum universa gente sua. Si sic se rei habet eventus sicut fama divulgavit, benedictus Deus, qui novit facere misericordiam cum servis suis. Ecce quanta Dei potentia, quam magna ipsius miseratio: "nisi enim ipse[3] custodierit civitatem, frustra "vigilat qui custodit eam." Non est a sæculo audita virtus Dei manifestior, si recte pensetur quid evenerit, justitia ipsius justior, qua contrivit ipsos fabricatores hujus malitiæ, tantæ persecutionis auctores, consumpsit etiam eos morte famosissima. Ipsum[4] utinam jam ex-principem[5] viventem dederit in opprobrium omni populo, in derisum omni transeunti, ut ab omnibus digito monstretur, et fiat de ipso quasi celebre proverbium in ore vulgi, dicentis, "Ecce[6] homo, qui non "posuit Deum adjutorem suum, sed confisus in po-

---

[1] *omni*, interl. Z.
[2] *recurrentibus litteris*, *L*, G.
[3] *ipse*, Z; om. L, G.
[4] *etiam*, ins. G.
[5] *et principem*, *L*, G (for *ex-principem*).
[6] *Ecce . . . suum* is from Ps. li. 9; the remaining words are adapted from the sequel of that verse—"sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et prævaluit in "vanitate sua."

---

[a] Frederick, after having been crowned in St. Peter's on the festival of St. Peter ad Vincula (Aug. 1), was driven from Rome by a plague in which Reginald of Cologne and other chiefs of his army died, and his whole loss is said to have amounted to 25,000 men.

"tentia sua defecit in ipsa vanitate sua!" cui satius fuisset, et gloriosius ad homines, moriendo succubuisse impugnando suos adversarios, quam vivendo fieri despectui cunctis et in derisum. Hæc est[1] Dei virtus et fortitudo brachii ipsius. Quis ergo audeat de cætero, habens Christi vices in terra, obsequi voluntati principum in confusionem ecclesiæ non puniendo delinquentes? Audeat qui voluerit, non ego; ne transferatur in me pœna delinquentis, ne judicer culpabilis ex dissimulatione vindictæ, ne transeam in culpam qui[2] culpam non admisi. Satis credo dictum esse domino meo in parte ista. Qui sapienter investigabit opera Dei, qui diligenter attendet Ipsius magnalia, prudenter intelliget quid de cætero opus sit. Præterea noscat sanctitas vestra accidisse nobis quod verebamur, quod prædicabamus[3] lucidum esse de præsumptione et insolentia domini Willelmi Papiensis, sicut ex litteris nobis statim in adventu suo transmissis potestis perpendere; a quo magis sperabamus, juxta tenorem mandati vestri ad dominum regem Francorum et ad nos emissi, solatium de consolatione pacis, quam confusionem de quæstionum decisione inter regem Angliæ[4] et nos. Non enim ipse est cujus in hac causa subjici debeamus ditioni; præsertim cum instantia regis magis coegerit vos[5] ad eum[6] mittendum, quam ipse coactus et missus venerit a vobis. Credimus quidem non esse juri consentaneum, nos ejus subire judicium vel examen, qui quærit sibi facere commercium de sanguine nostro; de pretio, utinam non iniquitatis, quærit sibi nomen et gloriam. Proinde supplicamus paternitati vestræ affectuose, si ei cura est de nobis, ut evacuetur potestas ejus, si quam tamen[7] habet, circa nos et negotia nostra; transferatur malleus iste

Complaint against cardinal William.

[1] *est*, Z; om. *L*, G.
[2] *quam*, A; *qui culpam*, Z, L, G.
[3] *prædicebamus*, O. So Z, with *a* interlined.
[4] *Angliæ*, O, A; *Anglorum*, L, G.
[5] *vos*, A, L, G; om. O
[6] *eum*, O; *ipsum*, A, Z, L.
[7] *tamen*, om. *L*.

a nobis, qui potius elegit esse malleator clericorum obsequendo principibus, quam regum offensor[1] consequendo gratiam divinam. In his vero et aliis, si placet sanctitati vestræ, quæ lator præsentium vobis manifestabit, intuitu pietatis et exsilii nostri petimus suppliciter a vobis exaudiri. Compatiatur miseriæ nostræ diuturnæ vestra serenitas, cujus finem omnes exspectant. Resumat vires præceptoris auctoritas, exserat gladium beati Petri, ulciscatur Christi et suorum injuriam. Sentiant[2] manus Petri graves qui eas contempserunt pro tempore dissimulantes, ut vel sic respiret libertas ecclesiæ, quæ tanto tempore languit depressa, et gaudeat mundus, glorificans Deum qui fecit vobiscum misericordiam suam, quatenus resurgat per vos navicula Petri, quæ ab omnibus fere credebatur submersa, exspiret tyrannorum præsumptio, quæ videbatur obtinuisse. Multa sanctitati vestræ circa materiam istam haberem scribere, sed, ne fiam vobis sermone longo molestus, finem facio, optans audire et videre de vobis quod desiderat anima mea. Veruntamen unum solum adjicio, quod nequaquam silentio prætereundum est. Credebat forte dominus Willelmus cum[3] rege suo tractu temporis delusisse auctoritatem vestram ex fortuitis casibus. Sed Domino vertente casus adversos in melius, deludetur ipse qui vos sperabat delusum; per Dei misericordiam incidet in laqueum, in quem optando sperabat vos et nos incidisse. Valeat sanctitas vestra, et, ut bene sit nobis, vigeat in tempora longa.

Exhortation to action.

---

[1] *offensor*, Z; *offensio*, L, G.
[2] *omnes*, ins. O.
[3] *cum rege suo*, om. *L*, B.

CCCXXIII.

Joannes Saresberiensis magistro Laurentio.[a]

(Z. ii. 17; Lup. ii. 16; Jo. Sar. 224.)

Ex inspectione litterarum vestrarum lætus accepi quod domino Willelmo Papiensi legatione fungenti adhærebitis. Nec dubito quin vobis et nobis possit officiosa et utilis esse familiaritas ejus. Et quia vobis notius est quam alicui nostrum in quo calculo,[1] quantum ad nostrates, causa nostra versetur, precor attentius ut inspectis his quæ domino episcopo scripsi et magistro scholarum, quod causæ nostræ credideritis expedire per latorem præsentium rescribatis. Dicitur autem quod hujusmodi legati neminem recipere consueverint in ulteriorem[2] domus suæ familiaritatem qui non eis de exhibenda fidelitate, et fide servanda, et occultandis secretis, præstent juratoriam cautionem. In quo quidem articulo dilectionem vestram, si tale quid exactum fuerit, desidero præmuniri, ut se sic, si res exegerit, obliget ad humanum obsequium, ne conscientia innocentiæ dispendium patiatur. Et licet arcana sua sic studeant occultari,[3] non facile crediderim quod, nisi quatenus[4] Romanis de more antiquo licet, exercere velint opera tenebrarum: præsertim quum sciant omnium oculos in se esse[5] defixos. Nam, si rumoribus credi oportet, alter eorum proposuit regi Anglorum ecclesiæ vendere libertatem, et sanguinem innocentum exsulantium[6] et proscriptorum pro Domino. Valete.

As to the legates.

---

[1] *casculo*, O.
[2] *interiorem*, L.
[3] *occultare*, L.
[4] *de*, ins. V.
[5] *esse*, om. O.
[6] *exsulantium*, om. L.

[a] This letter is connected with Epp. 320–1.

CCCXXIV.

Alexander papa ad Willelmum et Othonem cardinales.

(A. 112; O. ii. 104; Z. [illegible] 31; Lup. ii. 34; G. Fol. [illegible].)

Aug. 22. Alexander episcopus, servus servorum Dei dilectis[1] filiis Willelmo Sancti Petri ad Vincula presbytero, et Ottoni Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diacono, cardinalibus,[2] et apostolicæ sedis legatis,[3] salutem et apostolicam benedictionem.

Directions to the legates.

Quanta universæ Dei ecclesiæ, et præsertim Romanæ et orientali,[4] detrimenta et incommoda ex discordia et dissensione quæ inter carissimos in Christo filios nostros illustres Francorum et Anglorum reges per humani generis contigit[5] inimicum potuerint[6] evenire, nostram decet discretionem advertere, et tanto diligentius ad ea exstinguenda intendere, quanto exinde majora (quod Deus avertat!) pericula formidamus. Quocirca discretionem vestram per apostolica scripta monemus, mandamus, atque præcipimus, quatenus ad pacem inter eos et concordiam reformandam modis omnibus per vos, et per alios religiosos et discretos viros utriusque regni, intendere studeatis, et ad hoc tota diligentia et totis viribus laboretis; vobis omnimodis præcaventes ne ad petitionem vel favorem unius aliquid statuatis unde alter scandalizari debeat, aut quoquo[7] modo turbari. Ad hæc vobis districtius prohibemus, ne uterque vestrum vel alter regnum Anglorum intrare, vel de negotiis ejusdem regni tractare, et præsertim de consecrationibus

---

1 *dilectis filiis*, om. L, G.

2 *cardinali*, Z, L. The termination is contracted in O and A.

3 *legato*, A; *legatis*, Z (although with *cardinali* before).

4 *occidentali* might seem a more probable reading; yet *orientali* may mean that the discords between France and England prevented the union of Christendom for a crusade.

5 *contigerit*, V, O, A; *contigit*, Z, L.

6 *potuerint*, Z, L; *poterunt*, G.

7 *quomodo*, V.

episcoporum aliquid unquam efficere vel ordinare, præsumat, nisi prius venerabilis frater noster Thomas, Cantuariensis archiepiscopus, jam dicto Anglorum regi ex integro reconcilietur. Quod per studium et[1] operam vestram cooperante[2] Domino ad effectum posse produci confidimus et omnino speramus. Sicut enim ex litteris multorum discretorum virorum accepimus, nihil est unde præfatus Francorum rex et tota terra ipsius amplius commota fuerit, vel turbata, quam ex his quæ Joannes Saresberiensis decanus, a nobis rediens, in partibus illis dicitur disseminasse. Datum Beneventi, undecima kalendas Septembris.

CCCXXV.

Joannes Saresberiensis Petro Scriptori.

(O. 166; Z. ii. 103; Lup. ii. 48; Jo. Sar. 225.)

Raritas intermeantium nobis subtrahit mutua solatia litterarum, et chaos quod inter nos, meritis nostris exigentibus, a Domino firmatum est, securum intermeantibus denegat commeatum. Sed licet nobis[3] subtrahatur opportunitas colloquendi, non præpeditur mutuæ dilectionis affectio, sed amantium more, quo magis succensos animos vexat metus[4] et manus corripientium, eo cumulatius et ardentius caritas suscipit incrementum. Si te ergo et alios amicos videre non licet, si mutuis deservire obsequiis non permittitur,[5] amare certe licet votis, et orationibus adjuvare. Caritas enim,[6] ut dictum est, cohiberi non potest, quia "ubi[7] Spiritus Domini, ibi est libertas." Non licet

---

[1] *per*, ins. G.
[2] *cooperante*, om. B.
[3] *nobis*, om. *L.*
[4] *vetus*, V.
[5] *permittitur*, O; *permittimur*, L.
[6] *enim*, O, G; *ergo*, L.
[7] *ubicunque*, G.

ecclesiasticam tenere et defendere libertatem?[1] certe proclamare licet et protestari mandata legis Divinæ; licet pro Verbo Dei, quod in carne suscepta se pro nobis morti exposuit, exponere non modo facultates et perituram supellectilem hujus mundi, sed et animas nostras. Ille autem bonarum mentium Spiritus institutor in hac nobis affectione perseverantiam largiatur, qui ipsius affectionis contulit voluntatem. Et quidem spes est reformandæ pacis in[2] brevi, interveniente opera et diligentia cardinalium qui ad hoc missi sunt, nisi forte hoc pacem differat, quod dominus Cantuariensis nullis conditionibus acquiescet, nisi ecclesia Anglorum debita gaudeat libertate. Quod autem dico *debita*, non ad alicujus Henrici tempora referatur, sed ad verbi Dei legitimas sanctiones, quia ex professione Henricianus non esse debet, sed Christianus. Sed fortasse[3] objicies, Si ita statuit, quare fugit? Quare tot et tantis periculis exposuit ecclesiam, pro qua animam sacerdotibus ponendam esse prænoverat? Si leges principum et avitas regni consuetudines Divinis sanctionibus postponere[4] decrevit,[5] quare[6] apud Clarendunam in reprobarum consuetudinum verba juravit, quæ Divinis legibus et sanctorum patrum constitutionibus penitus adversantur? Quare se non ingerit, ut in conspectu regum et principum legem Dei loquatur intrepidus? Hæc enim omnia gentes inquirunt. Fugæ quidem habet auctorem Christum, ac apostolum ejus, qui dimissus in sporta persequentium manus evasit, sciens a facie personam, non causam, persequentis ab una civitate fugiendum esse in aliam. Videbat enim reges et principes convenisse adversus Dominum et adversus christum ejus. Confugit enim ad Romanum pontificem, quem appellaverat, ut ejus præsidio validius

The legates expected.

Defence of the archbishop.

[1] *veritatem*, O.

[2] *in brevi*, O, Z, G; om. L.

[3] *fortasse*, Z. G; *forte*, L.

[4] *postponere*, O, Z; *præferre*, L; om. V.

[5] *decernit*, O.

[6] *qua*, V.

opitularetur ecclesiæ naufraganti, quam in Anglia, ut dicitur, principes sacerdotum maxime summergebant. Hoc autem non fuit ecclesiam exponere, sed liberationi ejus operam dare, nisi forte et ille tibi navem relinquere videatur, qui, ut eam ad portum pertrahat, scapham ingreditur. Pollicitationem Clarendunæ, ad quam de consilio episcoporum impulsus est, purgare non possum, quia non fuerat utique facienda; sed offensam confessio diluit, accepta solemniter pœnitentia a summo pontifice, qui perversas illas consuetudines multis audientibus auctoritate apostolica condemnavit. Si se non ingerit quærentibus animam ejus, cum via pateat commodior et salubrior, recte facit, prophetarum et apostolorum fretus exemplo; cum David, Helyas, Petrus, et Paulus hoc idem fecisse legantur. Est enim tentare Deum, se ipsum certis et manifestis objectare periculis, cum in Domino pateat opportunitas evadendi. Deus autem, qui jam incepit ecclesiam suam in capite consolari, per misericordiam suam consolidabit et membra; et qui Teutonicum tyrannum, schismaticorum principem, coegit ab Urbe recedere confusum, ipse dominum regem Anglorum gratia sua reducet et deducet in viam rectam, ut de cætero consiliariis malis non acquiescat. Et si[1] astrologis creditur (quos tamen ego non multum audire dignor), annus iste ex forma constellationis dicitur esse mirabilis, et in eo regum consilia mutabuntur, et in orbe crebescent bella, fervebit terra seditionibus, deprimentur Mercuriales, sed tamen in fine anni relevabuntur. Ego tamen hæc somnia[2] vana puto, licet pro parte verum dixisse videantur. Obierunt enim consiliarii imperatoris, Raginaldus Coloniensis archiepiscopus et Maguntinus intrusus, Leodiensis et Ratisponensis[3] episcopi,[4] et plures schismatici principes. Bella et seditiones

Frederick's retreat from Rome.

[1] *si*, om. Z.

[2] *somnia*, O, G; *summe*, L.

[3] *Ratisponensis*, G; *Sponensis*, O, V; *capti Spirensis*, *L*.

[4] *episcopus*, *L*.

ubique fervent; Mercuriales adeo depressi sunt ut Francia, omnium mitissima et civilissima nationum,[1] alienigenas scholares abegerit. Est et relevationis[2] argumentum, quod seditio Remensis pacificata est, et Urbis[3] soluta est[4] obsidio. Hanc enim sibi germanitatem (ut aiunt) hæ duæ exhibent civitates, ut eisdem subjaceant fatis, et simul patientes gaudeant simul. Valete.[5]

p. 225.

CCCXXVI.

JOANNES SARESBERIENSIS MAGISTRO GIRARDO.

(O. 137; Z. i. 159; Lup. i. 159; Jo. Sar. 226.)

The legates expected.

Instantia portitoris et temporis augustia scribentis quidem verba coarctant, sed scripturientis[6] affectionem cohibere aut coarctare non possunt. Essent autem nunc plura scribenda pro tempore, sed animus sapientis ex paucis plura deprehendere consuevit. Ut ergo vobis primum innotescat nostra, quam optimam esse desideratis, conditio, noveritis dominum Cantuariensem et coexsules ejus primum regi Christianissimo, deinde totius Franciæ optimatibus, secundum quod operis exhibitio indicat,[7] esse acceptos, et pacem ecclesiæ in brevi, ut spes est, affuturam a Domino exspectare. Ad hoc etenim destinati cardinales laborant, dicentes quod si alia via vulpeculas allophylorum compescere nequeunt, caudas eorum et sata jam in messes germinantia facibus succensis et succendentibus inurent in correptionem[8] et exemplum omnis carnis et

Greg. M., Homil. in Evang. xxx. i.

---

[1] *nationum*, om. *L.*

[2] *relevationis*, L; *revelationis*, G.

[3] *Urbis soluta præsidio*, interl. as alternative, Z. (Rome seems to be meant.)

[4] *est*, G; om. L.

[5] *Valete*, G; om. L.

[6] *scribentis*, *L.*

[7] *judicat*, G.

[8] *correptionem*, L; *correptiones*, O, G.

generationis. Sed quid verba eorum recolo? a fructibus eorum cognoscemus eos. Vos autem (dilectissime) quæ circa vos sunt nobis rescribere non gravemini, et interim in subventione[1] ecclesiæ naufragantis, immo jam auxiliante Deo convalescentis, talentum vobis creditum erogare. Nam fortasse pro salute multorum vos ad illam barbariem Dominus destinavit ut contrito schismatis capite, Coloniensis ecclesia per industriam vestram ad catholicam redeat unitatem. Imperator enim, quasi torris raptus de incendio, confusus ab urbe recessit; et licet fœtor cadaverum a castris in[2] nares ejus[3] ascenderit, Domino manum suam extendente super eum, nondum tamen voluit agnoscere et confiteri errorem suum. Erigatur itaque spiritus vester, quoniam Christus vincit, regnat et imperat, et recordatus pauperum suorum potentes impios potentius torquet. Valete.

Death of Reginald of Cologne.

CCCXXVII.

Joannes Saresberiensis Nicolao de Monte Rothomagensi.

(Z. i. 141; Lup. i. 141; Jo. Sar. 233.)

Dissipat Dominus gentes quæ bella volunt, et qui se a pace Dei elongant, indubitanter peribunt. Quis persecutorum ecclesiæ ultricem dexteram Dei, qui potentes potentius punit, legitur evasisse? Unde domino nostro regi Anglorum, (quem Deus, si in beneplacito suo est, optimum faciat,) et hæredibus suis, (quod sine dolore non dico,) plurimum timendum est ne scindatur regnum eorum, et infirmetur potestas, qua contra ecclesiam abutuntur. Nam si differtur

King Henry warned from the cases of Frederick and others.

---

[1] *subventionem*, O.
[2] *ad*, L.
[3] *ejus*, om. L.

ultio ad correptionem et probationem filiorum, quos Pater misericors castigat ut coronet, non tamen aufertur, sed post sanctorum patientiam in impios acerbius excandescit.[1] Quare, quæso, vir sapientissimus, et tantis virtutibus et potestate amplissima, et fere omnibus bonis, donatus a Domino, non redit ad cor, et qui tot et tantarum urbium domitor est intemperantiam hanc domare non potest? Cur, ecclesiam persequens unice dilectam Sponso, iram Illius provocat qui aufert spiritum principum, et sublimium colla propria calcat virtute? Profecto, si saperet, in eos retorqueret indignationis suæ aculeos, qui eum circumvenientes in hoc, non consilium sed præcipitium, impulerunt. Et saltem Babylonis regem, ut eo non inveniatur crudelior, imitaretur, qui illos conjecit in lacum leonum quorum consilio illuc detruserat et incluserat Danielem; ut pœnam, quam intentaverant innocenti, consiliarii nocentes exciperent. Et si historiarum non[2] movetur exemplis, eum vel Fredericus ex-augustus potest instruere, qui de fastigio Romani imperii ob ecclesiæ persecutionem in paupertatem et ignominiam, miser sed nulli miserabilis, corruit, ad gloriam Ejus, qui solus pro arbitrio regna et imperia transfert, erigit quas vult, et dejicit, potestates. Ille suos punire noluit, qui eum depravaverant, consiliarios; sed in eos digitus Dei gloriosam exercuit ultionem. Nunquid rex Angliæ ultimus pœnitentiæ fructus offeret Deo, qui eum præ cæteris principibus sublimavit? Archiepiscopus Sancti Jacobi, diu proscriptus, jam a multo tempore revocatus est a rege suo. Rex Danorum suum revocans consilio ejus agit omnia, compescit inimicos, et eum colit ut patrem. Lugdunensis suam recepit sedem, et provinciam catholicæ reddidit unitati. Urbes Italiæ, ejectis coram Frederico schismaticis,

[1] *excandescit*, O, V; *excandescet*, *L*.

[2] *non movetur*, O, Z, G; *commovetur* (omitting *non*), L.

catholicos episcopos receperunt. Deo teste, nisi dominus rex suum revocet, quod de illo timeo, dicere reformido. Et si eum revocaverit, et ecclesiæ Dei reddiderit pacem, confido spe haud dubia quod circa eum et suos antiquorum gratia successuum precibus ecclesiæ reflorebit. Quid multa? Una via patet consilii, ut pravos et inimicos ecclesiæ excludat consiliarios, et Deum, quem offendit, placare studeat, quo invito regnare non potest, aut feliciter principari. Sustinuit eum hactenus in multa patientia, sed nisi caveat, adversus immoderationem ejus ut parturiens loquetur in brevi.

CCCXXVIII.

JOANNES SARESBERIENSIS[1] AD BALDEWINUM ARCHIDIACONUM NORWICENSEM, QUEM GODWINUM VOCAT.

(A. 127; O. ii. 119; Z. ii. 69; Lup. ii. 67; Jo. Sar. 234.)

Amico carissimo Godwino, filio Eadwini[2] sacerdotis, miles suus Godricus salutem et fidelem[3] perseverantiam.

Honor cinguli militaris, quo me ad apostolorum limina properantem tu inde rediens decorasti in urbe Senum,[4] quam Brennius[5] dux Senonum ad locandos ibi valetudinarios suos legitur construxisse, me sæpius **The emperor's calamities.**

---

[1] *Johannes Saresberiensis suo Willelmo, vel quis cui nescio*, O, A; *B . . . . Norwicensi archidiacono Johannes de Saresberia*, V, L.

[2] *Edwini*, Z.

[3] *fidei perseverantiam*, A, O; *fidelem perseverantiam ad coronam*, Z, G. (This heading is omitted in V and L.)

[4] *Senum*, A, O; *Senorum*, G. (The reading of L, *Senonum*, would mean Sens, whereas Siena is intended.)

[5] *Brennius*, A, O, Z; *Brennus*, L.

quam [1] collato [2] utar gladio tui in caritate et gaudio memorem esse compellit, et utinam hoc

Horat. Sat. II. i. 43.

"Pereat rubigine telum,[3]

sed et,

Ib. 45–6.

"Qui nos commorit,[4] (melius non tangere clamo,)
"Flebit, et insignis toto [5] cantabitur orbe,"

illo agente qui jam extendit manum suam in retribuendo, et Christianorum hostem Fredericum ad gloriam suam fecit misericorditer ex-augustum. Contra eum et collatrones [6] suos jam quinto anno milito peregrinus, ignarus an in patria nostra mihi relictus sit aliquis amicorum, an omnes sint in fata collapsi. Timeo enim ne nusquam sint, qui nusquam inveniuntur, quibus, cum pulsantur, non est vox neque sensus. Si superesset vel unus, probabile est quod saltem ab intermeantibus quæreret,

"Vivitne [7] Godricus et aura
"Utitur ætherea, an crudelibus occubat umbris?"

Unde dilectionem tuam, cujus fides velut [8] in conflatorio probata super aurum rutilat, et omni topazio pretiosior est, credidi attentius exorandam, ut de statu eorum, (si qui tamen sunt,) diligentius inquiras; et si qui eorum adhuc vivunt, ægri tamen, eis medicinam procura quam morbis eorum noveris expedire; ut saltem audita vita eorum, (etsi non sospitate, quam nemo mihi persuadere potest,) aliquod tantæ peregrinationis et laboriosæ militiæ, qua pro libertate

---

[1] *quam*, A; *quoniam*, L.

[2] *collocato*, V, O, A; but the reading of the editions, *collato*, seems right.

[3] *celum*, V; *cælum*, L; *telum*, A, O.

[4] *commoret*, A, L, and with correction, Z.

[5] The reading in Horace is *tota* . . . *urbe*.

[6] *conlatrones*, L.

[7] "si vescitur aura
"Ætheria, neque adhuc crudeli-
"bus occubat umbris."
Virg. Æn. i. 546–7.

[8] *velut*, om. L.

patriæ pugnamus ad bestias, recipiamus te interveniente solatium: illos enim nosse consueveras. Age ergo strenue quod cœpisti, et lætare et spera in his quæ dicta sunt nobis,[1] quia auctore Deo in proximo recipiemus stipendia, et hostem publicum conjiciemus in vincula, aut a patriæ persecutione cessabit, se[2] dedens Principi qui vivit[3] et merito dominatur in universa terra. Fredericum intra Papiam[a] clausimus et tenemus obsessum; ejectos a schismaticis episcopos reduximus in sedes suas, et contrito capite impiorum, membra[4] cohærentia sibi facile dissolventur. A tuo ergo[5] sensu, id est a[6] recto, non[7] movearis, neque per spiritum neque per sermonem, neque per epistolam tanquam ab apostolico missam, quasi instet ira Dei, justos deserens in tribulatione, et impiis in malitia perseverantibus gloriam largiens et triumphum. Videbis[8] in brevi gloriam Dei, et impleri promissiones patrum, quas infidelis recipere[9] non meretur. Nam et qui, Jerusalem imminente Sennacherib,[b] oraculum prophetiæ[10] audiens diffisus[11] est, et eam tam cita[12] liberatione et victualium copia et gloria triumphi sublevandam et sublimandam esse non credidit, in porta civitatis exstinctus est, concurrentibus fidelium turbis ad magnalia divinæ promissionis. Si me mutato nomine audieris in Italia militare, non obstupescas, sed

IV. Reg. vii.

---

1 *vobis*, O, A.
2 *secedens* (*se cedens?*), A.
3 *jure* for *vivit*, Z, in margin; and so Brial reads, xvi. 580.
4 *carnium*, ins. after *membra*, G. (as in Job, xli. 41, Vulg.).
5 *igitur*, G.
6 *a*, om. G.
7 *nequaquam*, G.
8 *Videbitis*, L.
9 *recipere*, A, V, O, Z'; *percipere*, G; om. *L*.
10 *prophetæ*, G.
11 *diffusus*, V.
12 *cito*, O, A; *cita*, L, G; *cito* corr. to *cita*, Z.

---

a Frederick was at Pavia from September 1167 until March 1168. Raumer, Gesch. der Hohenstaufen, ii. 147, ed. 3.

b The connexion of Sennacherib's name with this is a mistake.

imputa tibi qui me in Italia donasti cingulo militari. Vale. Cura lethargicos: et si tricipitem canem[1] tibi insidiari aut ut patenter lædat occurrere contigerit, eum invocato musarum auxilio studeas demulcere,[2] aut Herculea domare clava. Salutat te castrorum fidei jocunda et meritis suis amplectenda militia. Non mihi[3] displicebit, dum tibi videatur esse tutum, si iis ad quos mitteris ostendas litteras militis tui.

CCCXXIX.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS AD WILLELMUM S. PETRI AD VINCULA CARDINALEM.

(A. 31; O. ii. 25; Z. ii. 13; Lup. ii. 12; Thom. 66.)

Venerabili domino et fratri in Christo carissimo Willelmo, Dei gratia tituli Sancti Petri ad Vincula presbytero cardinali, et apostolicæ sedis legato, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem, et contra principum insolentiam animi fortitudinem.

Bespeaking the cardinal's interest.

Ex litterarum vestrarum tenore perpendimus et vos[4] illustrissimi domini nostri regis Francorum meram obtinuisse gratiam, et obtenta gaudere. Quod quidem gratum habemus et tenemus acceptum, eoque amplius quod in[5] hac parte nec instantia vestra et aliorum amicorum nostrorum frustrati sumus, et quod petebamus, vestrum successit ad votum. Unde, sicut sua residet in animo nostro gratia grata, petimus ob ipsius amorem et reverentiam,—cujus, sicut dicitis,

---

1 *carnem*, G.

2 *demulcere*, om. L.

3 *tibi*, V, O, A, Z; *mihi*, *L*, G (which seems necessary).

4 *nos*, Z; *vos*, L. There is much difficulty in choosing between the pronouns of the first and those of the second person in this letter; for in such matters no real help is to be expected from MSS.

5 *in hac parte*, om. *L*.

circa nos et negotium nostrum sollicitudo non modica est, (quod retribuat ei, qui facere potest, bonorum Retributor altissimus!) — sit nobis vestra gratior impensa; quam quidem, etsi a multis retro temporibus affectuose affectavimus, nunc pro certo domini Carnotensis et magistri P[etri] Papiensis interventu effectuosiorem[1] imploramus, ut gaudere debeamus de impetrata, et sentiat ecclesia, quæ nobiscum vexatur nimis injuriose, et nos cum ipsa, de benevolentia vestra provectum, et ex provectu recipiamus quod justum est. Scimus equidem et firmum tenemus, quoniam, sicut paria delicta mutua compensatione abolentur, sic vicissitudines[2] gratiarum devotione mutua connectuntur. Satis credimus dictum esse sapienti. Præterea de pace futura, cujus spes melior vobis promittitur, gratias[3] omnipotenti Deo, dummodo fiat ecclesiæ commodo et nostro. Quod utinam altius attendatis, et animis vestris inseratis argutius, curantes ne vana spe deludamini, et falsis promissionibus sollicitudo vestra evacuetur. Revera verum est quoniam sapiens dissimulat in tempus. Sed proverbialiter dicitur, "Dum exspectatur tempus, fugit, labitur e "manibus, nec redit ad votum." Et medicus, "Dum "dolet, accipe." Ego vero dico vobis, (quod opto non facile transeat aures vestras, nec lubrice labatur ab animo vestro,) fortunam præsentem, quæ nuda vestris paret conspectibus, pressis manibus tenete; utimini ea pro tempore, lubrica enim est, nec invita teneri potest. **A meeting proposed.** Hæc hactenus. Cæterum de adventu vestro Parisius triduo ante, si placet, nobis renuntiate, ut, si forte equitaturas invenire poterimus, quæ apud nos hoc tempore propter guerram tenuiter habentur, discretioni vestræ loco congruo occurramus, et fruamur desiderato colloquio vestro; sin autem, (quod absit!) mittamus

---

[1] *effectuosiorem*, A; *affectuosiorem*, L.

[2] *vicissitudinis*, L.

[3] *gratias*, om. G.

vobis aliquem familiarium nostrorum, qui renuntiet nobis statum vestrum, et quo divertere disponatis. Valete nostri non immemor, ut melius sit inde nobis et miseris nostris.

CCCXXX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Othoni cardinali.

(A. 300; O. 126; ii. 298; Z. ii. 14; Lup. ii. 13; Thom. 60.)

Venerabili[1] domino et amico carissimo Octoni, Dei gratia titulo sancti Nicholai de Carcere Tulliano diacono cardinali, et apostolicæ sedis legato, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et sinceræ dilectionis affectum.

Thanks for kindness.

De vestræ sinceritatis dilectione et fidei integritate multiplices vobis gratiarum actiones referimus, sicut ei de quo indubitanter confidimus, et quem inter amicos nostros nobis carissimum et præcipuum reputamus. Memores quidem exsistimus, quod litteris benignitatis vestræ nobis multas grates retulistis quia regem Francorum pro vobis ita diligenter[2] interpellavimus, et quam potuimus ad negotium vestrum effectui mancipandum operam adhibuimus.

Promise of influence.

Indubitanter vero sciatis, quia penes regem et alios amicos nostros non[3] solum in hoc, sed et[4] in omnibus quæ poterimus, quantum Divina gratia nobis indulserit, et[5] consilium et auxilium ad honorem vestrum efficaciter impendemus. Memoriter enim tenemus et semper tenebimus, quoniam ex quo nostri notitiam habuistis, propter regum amorem aut principum favorem nullatenus nos

---

[1] *Venerabili . . . affectum*, O, A; om. Z, L.
[2] *diligenter*, om. L.
[3] *non solum*, A, Z; om. L.
[4] *et*, om. A, Z.
[5] *et*, A; om. L.

voluistis deserere, aut pro alicujus emolumenti cupidine nos a dilectione vestra[1] alienare. Sicut autem vobis per magistrum Papiensem[2] significavimus, talis hora fuit, qua, ut litteras vestras reciperet, pro magnitudine pecuniæ regem nollemus interpellasse, tum pro pudore quem habuimus, tam pro tergiversatione quam ex ipso rege perpendimus. De eo quod causa legationis, vel sicut legatus, terram suam ne ingrederemini vobis interdixit, fecit quod voluit, nec deberetis idcirco irasci; quia, sicut discretio vestra melius novit, non mirum debet videri si is qui facilis est in dicendo facilis sit in mittendo.[3] De pace nostra facienda non possumus non admirari, quæ pro tractu[4] temporis videtur protelari, et juxta quorundam opinionem quasi quodammodo enervari. Cujus rei causa dilectionem vestram propensius exoramus, quatenus ad eam reformandam inter nos et regem adeo diligentem et efficacem operam studeatis adhibere, ut ab omnipotenti Domino condignam possitis retributionem recipere, et nos de cætero efficaciæ vestræ teneamur omni tempore obnoxiores[5] permanere. Valeat[6] sanctitas vestra[7] in longa tempora.

King Henry's behaviour

CCCXXXI.

Alexandro papæ Thomas Cantuariensis archiepiscopus.

(A. 153; O. ii. 156; Z. ii. 36; Lup. ii. 30; Thom. 7.)

Miseriarum cumulus et dolorum acerbitas nostrum et coexsulantium nobis corda perculerat, et Christi-

Effect of John of Oxford's boasts.

---

[1] *vestre*, A,

[2] *Papiam*, V, O, A, Z; *Papiensem*, *L* (which seems right).

[3] *mutando*, *L*.

[4] *protractu*, L, G.

[5] *obnixiores*, O.

[6] *Valeat . . . longa*, om. Z.

[7] *tua*, O*.

anissimum regem et optimates regni Francorum, compassione ecclesiæ, datæ (ut videbatur in adventu Joannis de Oxenefordia,) in manus eorum qui quærunt animam ejus ut auferant eam, gravissimo læserat scandalo, ut exulceratus animus quereretur fidem et veritatem sublatas esse de terra. Sed (quod pietati vestræ retribuat Pater misericordiarum!) sanctissime judex, amantissime pater, et ecclesiæ Dei fidelissime custos, secundum multitudinem dolorum in cordibus nostris consolationes vestræ lætificaverunt animas nostras. Jam enim spe salvi facti sumus, et Christianissimus rex et regnum ejus, apostolatui vestro (quem Deus optimum faciat, et in tempora longa protendat!) innumeras agentes gratias, totam indignationem suam retorquent in illos qui se de majestate vestra juramentis suis triumphasse gloriabantur. Rex enim ipse, postquam dignationis vestræ excusatorias accepit [1] litteras, prudentiæ, justitiæ, sanctitatis, et beatitudinis vestræ gloriam prædicat et extollit, et malitiam et fraudes eorum, qui falsis rumoribus scandalizaverant ecclesiam Gallicanam, obloquentibus gaudenter exponit, et interdum invitis adversæ partis, si forte assunt, ingerit auribus. Amplius tamen lætatus est post vestrorum colloquium legatorum, quos reverenter admittens, ab eis (sicut ipse fatetur) didicit se [2] non venisse ut libertati ecclesiæ præjudicent aut nobis, sed componant inter regem Angliæ et nos, et, si fieri potest, inter ipsum et ecclesiam faciant pacem. Et utinam Deo auctore prosperentur in via ista, in qua nos promptissimos ad honorem Dei et libertatem ecclesiæ habebunt adjutores.

Evocati [3] ab eis ad colloquium ad diem decimam in terrarum confiniis, cum tunc (ut ex conscientia loquamur) non nisi tres equos in domo nostra habere-

[1] *accepit*, O, A; *recepit*, Z, L.
[2] *se*, Z; *illos*, L.
[3] *Evocati*, O, A, Z; *Et vocati*, L.

mus, obtinuimus nobis adjici septem dies, quibus coexsules nostros, qui miserabiliter dispersi sunt, possemus convocare, utpote necessarios ad solatium itineris peragendi, et consilium verbi tractandi. Quibus vix tam brevi termino et tanta rerum penuria convenire valentibus, in octavis[1] beati Martini dominis nostris[2] legatis occurrimus inter Gisortium et Triam, Christianissimo rege, destinatis ad[3] hoc ministris, (quod ei in misericordia uberi[4] retribuat Deus!) nos et proscriptos Christi coexsules nostros, undique confluentes, liberaliter et benignissime exhibente. Et sicut nobis[5] ab aliquibus intimatum est, persecutores nostri sedulo procurant ut itineribus et sumptibus vexemur, et expensarum onere, et tædio, regi Francorum, qui nobis inter alios pauperes Christi eleemosynam suam[6] erogat, onerosi reddamur et odiosi. Viderentur enim magnum malitiæ suæ recepisse compendium, si nos exturbare possent de habitaculo cælitus præparato, et præriperent solatium eleemosynæ principis, sicut excusserunt subsidium ordinis Cisterciensis. Venit cum dominis nostris[7] solus archiepiscopus Rothomagensis, episcopis et[8] abbatibus provinciæ nostræ, quos rex evocasse voluerat, retentis Rothomagi. Proposuerunt ergo nobis ab initio duritiam regis, malitiam temporis, necessitates et calamitates ecclesiæ, quæ fere ubique terrarum, excepta Francia, impugnatur, et vix tolerabilibus colliditur procellis; adjicientes multa de magnitudine principis et potentia, de amore et honore quem ecclesiæ Romanæ exhibuit, de familiaritate et gratia et[9] beneficiis quæ in nos exercuit, exaggerantes[10] etiam querelas et injurias quibus se a nobis et nostris læsum esse conqueritur, dicens quod ei procuravimus guerram

Meeting between Gisors and Trie.

Nov. 18.

The archbishop's enemies put him to expense.

Attempts to persuade him to submit.

---

[1] *octava*, L; *octabis*, Z.
[2] *nostris*, O, V, A; *vestris*, L.
[3] *de*, V, Z,
[4] *uberi*, V, A; *verbi*, L.
[5] *nobis*, A; *vobis*, L.
[6] *suam*, om. L.
[7] *nostris* added in marg., A, *suis* having been struck out in the text.
[8] *et*, Z; om. O; ins. as correction, A.
[9] *et*, Z, L; om. O.
[10] *exaggregantes*, V.

regis Francorum[1] et comitis Flandrensis. Suaserunt ut multa humilitate, et plenæ devotionis et moderationis exhibitione, studeremus placare indignationem[2] ejus, si forte aliqua ratione posset tanta feritas mansuescere, et immoderata asperitas mitigari. Quæsierunt et consilium a nobis, qui eum consuevimus nosse plenius, qualiter possent illius duritiam emollire. Nam et ad illos se exhibuit duriorem, ex quo didicit quod non licebat eis,[3] juxta promissiones Joannis de Oxenefordia, in nos pro voluntate ejus contra Deum et jura omnia[4] condemnationis ferre sententiam. Quid autem episcopis suis audientibus dixerit,[5] verbo nuntii, Deo propitiante, quam scripto, commodius intimabitur auribus vestris. Nos vero gratias agentes dignationi vestræ, quæ adeo[6] de pace ecclesiæ et nostra (quæ est gloria Dei et vestra) sollicitatur, suspiciones, quibus nos rex notare molitur, rationibus veris et probabilibus evacuavimus; et ipse rex Francorum die sequenti, quatenus ad ipsum spectat, in præsentia cardinalium sub religione juramenti purgavit innocentiam nostram, quæ sicut Inspector[7] cordium et Judex novit, ab hac culpa immunis est. Neque enim adeo hebetes sumus, et tardicordes[8] ad credendum legi, prophetis, et evangelio, ut in articulo tantæ necessitatis, relictis spiritualibus telis et munimentis apostolicæ disciplinæ, carnalia credamus arma, præsertim sacerdotibus, corripienda. Novimus enim non esse in principibus confidendum,[9] et quod maledictus est qui ponit carnem brachium suum. Et ne tale quid de nobis probabiliter fingi posset, a colloquio regis nos ipsos diu suspendimus, donec tandem ab ipso evocati accederemus, ut ei præsentaremus excusationis nostræ litteras, et domino

Dealings with the French king.

[1] *Francorum*, Z; *Franciæ*, L.
[2] *dignationem*, O.
[3] *ei*, O.
[4] *divina*, O, A; *omnia*, Z, L.
[5] *direxit*, L.
[6] *a Deo*, L.
[7] *imperator*, L, G.
[8] *tardiores*, L, G.
[9] *confitendum*, V.

Ottoni legato, qui ob hanc causam nobis Papiam[1] clericum suum miserat, impetraremus transitum et conductum. Habebat enim rex legationis hujus suspectum eventum, quam[2] rex Angliæ impetraverat; tum quia meminerat (ut dicit) se alia vice læsum ab eis, quando vos nuper in patrem et dominum receperat, tum quia glorificationem[3] Joannis de Oxenefordia et similium molestissime audiebat. Excusatione autem nostra[4] gratanter admissa, et transitu impetrato, reversi sumus ad habitatiunculam[5] paupertatis nostræ, in patientia præstolantes salutare Domini. Et quia humilitatem et moderationis exhibitionem, quibus tantus princeps placaretur, a nobis domini nostri[6] legati exigebant, respondimus nos libentissime et devotissime ei, tanquam domino et regi nostro, omnem humilitatem et obsequium et devotionem ad illorum consilium exhibituros, salvo honore[7] Dei et apostolicæ sedis, et libertate ecclesiæ, et honestate personæ nostræ, et possessionibus ecclesiarum. Et si eis aliquid videretur adjiciendum his, aut demendum aut immutandum, rogavimus ut dicerent nobis, quia in nostra voluntate erat illis obtemperare, quatenus conditionis et professionis nostræ necessitas pateretur.[8] Dicentes autem se super hoc certum non habere consilium, nec venisse tunc ut nobis, sed ut[9] nos, consulerent, tentando quæsierunt, (ut verbis domini Willelmi utamur,) quia non sumus meliores quam patres nostri, an vellemus in præsentia eorum regi promittere nos observaturos omnes consuetudines quibus usi fuerant antecessores ejus temporibus decessorum nostrorum, et ita sopitis

Advice of the legates as to behaviour towards Henry.

The "Customs."

[1] *Papiam*, O, V, A, Z. But as the archbishop had not been at Pavia, the clerk was probable sent *from*, not *to*, that place, and Lupus seems to be right in reading *Papia*.

[2] *quam*, O, A, Z; *tum quia*, G. Lupus reads, *Habebat enim rex Angliæ quod impetraverat.*

[3] *gloriationem?*

[4] *vestra*, O, A.

[5] *habiciunculam*, V.

[6] *vestri*, L, G.

[7] *ordine*, O, A; *honore*, L.

[8] *haberetur*, O; corr. to *pateretur*, A.

[9] *et*, L; *ut et*, G.

hinc inde querelis omnibus, (si tamen hoc impetrare possent, quod facile non credebant,) recipere sedem nostram, et redire in gratiam ejus. Nos vero respondimus neminem decessorum nostrorum ad hanc professionem ab aliquo regum fuisse arctatum: neque nos, Deo auctore, unquam profitebimur observantiam illarum consuetudinum, quæ ecclesiæ Dei perimunt libertatem, sedis apostolicæ convellunt privilegium, et legi Dei patenter adversantur; a quibus nos Senonis, in eorum et multorum præsentia, per vestram misericordiam absolvistis: adjecto quod a memoria nostra Deo miserante non excidet verbum,[1] apostolico ore dignum, quia ante deberemus cervices[2] spiculatori feriendas exponere, quam talibus pravitatibus consentire, et turpi commercio rerum temporalium, aut aviditate vivendi, curam sic[3] relinquere pastoralem. Lectæ sunt in præsentia eorum reprobæ[4] illæ consuetudines, quarum aliquas condemnaveramus, immo et ante nos ab initio, cum observatoribus suis, catholica ecclesia in multis conciliis anathemate condemnavit. Quæsivimus ergo an non modo eas observare, sed eti am dissimulare, liceat sacerdoti sine peric ulo ordinis et salutis. Ad hæc adjecimus nos regi fecisse fidelitatem salvo ordine nostro, et eam sibi[5] libenter servabimus, ita quod fidem Deo debitam irritam non faciamus. Intulit ergo unus quem ab initio (ut scitis) habuimus et debuimus habere suspectum, quod melius esset nobis omnino cedere quam ecclesiam sic vexari; et circa hoc suasorii sermones multiplicati sunt, quos viva vox commodius referet. Retulimus itaque inferenti,[6] quod ob hanc causam non cedemus, quia et exemplo perniciosum esset, et proficeret in ruinam ecclesiasticæ libertatis, et

[1] *verbo . . . digno*, V, O, A; *verbum . . . dignum*, *L*, G (which seems preferable).
[2] *nostras*, ins. G.
[3] *se*, V.
[4] *reprobræ*, V.
[5] *sibi libenter*, V, O, A; *ei libenter*, G; *ei* (omitting *libenter*), *L*.
[6] *inteverenti*, V.

fortasse in fidei Christianæ dispendium. Quis enim auderet mutire de cætero? Quis pastoribus simili modo cedentibus ascendet ex adverso, ut se murum opponat pro domo Israel? Addidimus nec vos, nec aliquos[1] apostolicos viros, ecclesiam Dei talibus exemplis informasse. Nonne pastoribus fugientibus, sicut historiarum fide celebre est, tota Ægyptus ad idolatriam[2] rediit, ubi ab initio maxime religio vigebat?

Hinc alio progressi quæsierunt an illorum vellemus stare judicio super his quæ vertuntur inter nos et regem. Et quidem, si refugeremus judicium, causam regis justificare videremur, et nostra fortasse apud plerosque[3] læderetur opinio; cum tamen illum, qui adversarius exstitit, non debeamus, si placet, habere judicem, nec alicubi ad hoc tuti esse possimus, nisi in præsentia vestra. Nostra siquidem et nostrorum proscriptione, et aliorum vexatione et damnis, sic rex ille terruit et territat universos, ut nullus eo sciente audeat nostri meminisse in bonum. Habita horum[4] omnium contemplatione, sic temperavimus responsionem, ut nec diceremus nos detrectare judicium, nec tam discriminoso nos immergeremus litigio. Diximus enim nos et nostros, sede, administratione, et bonis omnibus spoliatos, cum ad omnia fuerimus restituti, libenter, ubi et quando debebimus, vestrum, aut cujus aut quorum de mandato vestro oportuerit, judicium subituros. Justitiam enim nec possumus[5] nec volumus declinare. Interim nulla nos ad litigandum ratione compelli, nec paupertatem nostram ad hoc sufficere, nec liberalitatem serenissimi regis sine molestia ad hoc posse protendi, ut nos et coexsulantes pauperes Christi nummis suis, quibus ad præsens indiget, ex-

Proposal of the legates.

The archbishop's poverty.

[1] *aliquos*, om. *L*.

[2] *idololatriam*, G; but the other is the medieval form.

[3] *plurimos*, A; *plerosque*, Z, L.

[4] *horum*, om. L.

[5] *possumus nec volumus*, V, O, A, Z; *volumus nec possumus*, *L*; *volumus nec voluimus*, G.

hibeat diu in domibus alienis. Nam ubi victualibus abundat, expensæ nostræ facilius tolerantur.

As to the appeal of the bishops.

Processerunt ad tertiam quæstionem, sciscitantes an episcoporum, qui appellaverant contra nos, litem sub eis judicibus vellemus excipere; sed respondimus nos vestrum super hoc non recepisse mandatum, nec inopiam nostram ad tantos sumptus et lites esse idoneam. Hoc autem agebatur ab adversariis nostris, (sicut didicimus ab his quos res latere non poterat,) ut sub quacumque occasione nostram possent in præsentia legatorum notare personam, et sic quamcumque læsionem ingerere. Conjiciunt enim multi [1] quod nullus provincialium nobis auderet assistere contra regem, et sic viderentur nostram procurasse ruinam. Rex autem solos illos evocavit, qui, nobis ab initio hujus turbinis adversantes,[2] incentores tantæ malitiæ esse noscuntur, videlicet Eboracensem archiepiscopum, et episcopos Londoniensem et Cicestrensem, accito cum eis et Wigorniensi, ut velamento ejus aliorum malitia pallietur. Cæterum, sicut vestra potest meminisse discretio, isti, qui nunc regis voluntati acclamant præ cæteris, et, sicut publice notum est, sitiunt sanguinem nostrum, litteris suis in petitione [3] pallii nostri et electionis formam et personam nostram multis laudum præconiis extulerunt. Nunc autem veritati contradicentes et sibi, se ipsos mentiendi et adulandi audacia contemptibiles reddiderunt, dum ad nutum principis, velut servi comici, modo aiunt, modo negant. Hi sunt, pater, qui dant peccatori cornua, et, si non satis insanit, instigant illum, subjicientes pulvinar cubito, et caput vitiis languidum in cervicalis mollitie faciunt obdormire. Cum itaque etiam illi, qui debebant [4] et videbantur [5] esse columnæ ecclesiæ, consilio, auxilio, auctoritate, obsequiis, et sumptibus contra eam et nos

[1] *multi*, A; om. Z, L, G.
[2] *et*, ins. G.
[3] *petitionem*, V.
[4] *debebantur*, V.
[5] *et videbantur*, om. V, *L*.

animent, et arment divinæ legis et parvitatis nostræ persecutores, non est nobis tutum aut possibile subire judicium, nisi in præsentia sanctitatis vestræ, et sub vestri[1] ipsius examine. Licet enim de sinceritate alterius legatorum sperare debeat ecclesia, et nos de eo confidamus, præsertim in his quæ Dei sunt, tamen non est homo præter vos, cui hanc causam Domini committere audeamus. Alterum vero legatum talem faciat Deus qualem saluti suæ esse expedit, et qualem esse decet Romanæ ecclesiæ presbyterum cardinalem. Veremur autem, ne contingat quod (si reminisci placet) præmonuimus[2] eventurum, si forte prudentiam, eloquentiam, et auctoritatem domini Willelmi cum potestate et voluntate dura regis Anglorum[3] accideret convenire. Veremur ne tales vobis[4] formato consilio porrigantur petitiones, quarum vobis molestus sit auditus, effectus impossibilis, aut displicens Deo, et mundo odiosus.

The writer's opinion of the legates.

Et quia vobis omnium ecclesiarum sollicitudo incumbit, circumferte,[5] si placet, oculos in occidentem, attendite et videte qualiter ibi tractetur ecclesia; indicet vobis dominus Otto, quem spiritu Dei agi credimus, quid viderit et cognoverit de ecclesia et provincia Turonensi,[6] quid de Anglicana audierit, quid expertus sit in Normannia, et credimus vos dicturos cum lacrymis quia "Non est dolor, sicut dolor iste." Ut enim de Cantuariensi et Turonensi ecclesiis taceamus, quas tractat ut audistis, et utinam plenius sciretis, septem episcopatus vacantes in provincia nostra et Rothomagensi jam a[7] multo tempore tenet in manu sua, nec aliquos ibi patitur ordinari pastores. Clerus

State of the church in Henry's dominions.

---

[1] *vestri*, O, A; *vestro*, Z, L.

[2] *præmonuimus*, O; *prænovimus*, A, Z, L.

[3] *Anglorum*, Z; *Angliæ*, L.

[4] *vobis*, O, A; *nobis*, L; and again in the next line.

[5] *circumferre*, *L*.

[6] *Turonensi*, Z; *Turonensium*, L.

[7] *a*, om. V; interl. Z.

regni datus est satellitibus suis in conculcationem et prædam. Si ista, pater optime, dissimulamus,[1] quid in die judicii respondebimus Christo? Quis anti-Christo resistet venienti, si tantam patientiam vitiorum et criminum jam accommodamus præambulis ejus? Talibus enim dissimulationibus insolescunt potestates, reges gentium transeunt in tyrannos, ut ecclesiæ nullum jus, nullum privilegium, nisi de eorum arbitrio censeant relinquendum. Sed beatus qui tenet et allidit parvulos eorum[2] ad petram. Nam si Judas ex mandato legis non exterminat Chananæum, ei in hostem et stimulum perpetuo coalescit. Confortare, pater, et esto robustus; plures nobiscum sunt quam cum illis. Contrivit Dominus malleum impiorum Fredericum, percussurus et alios in brevi, nisi resipiscant et cum ecclesia Dei pacem habeant. Et ut tandem verbis[3] faciamus finem, vestri oris dumtaxat exspectamus judicium, aut Illius qui spiritum principum auferre consuevit, et liberare pauperem a potente. Nuntiorum vox plura supplebit, quæ scripto non credidimus committenda. Hoc autem[4] certum habeat vestra serenitas, quia, si voluissemus a principio pravis consuetudinibus adquiescere, non esset alicujus cardinalis, immo nec hominis,[5] necessarius interventus; frustraque[6] nobis, auctore Domino, Siculorum aut Hungarorum[a] proponuntur exempla, quæ nos in die judicii minime excusarent, si tyrannorum barbariem præferremus[7] apostolicis institutis, et sæcularium insolentiam potestatum crederemus potius formam esse vivendi, quam

Num. xxxiii. 55.

[1] *dissimulemus*, O.

[2] *eorum*, V, A, Z; *suos*, O; om. *L*. ("Qui tenebit et allidet parvulos tuos," Psalm. cxxxvi. 9.)

[3] *verbis*, om. *L*.

[4] *autem*, A; om. Z, L.

[5] *hominis alicujus*, L, G.

[6] *frustra quoque*, L.

[7] *præferemus*, V, O, A; *præferemus*, *L*.

[a] For the ecclesiastical privileges of Hungarian kings, see Gieseler, II. i. 366, ed. 4; for the "Sicilian "monarchy," ib. ii. 46.

testamentum æternum, confirmatum sanguine et morte Filii Dei.

Ut igitur prædicta omnia fine lacrymabili concludam, attendat sanctitas vestra si iste debet esse fructus laboris et[1] operis ac exsilii nostri, ut judicemur nudi, miseri, privati omnibus bonis, ac subeamus causarum[2] angustias, eo quod ausi sumus nos opponere ferocissimo oppressori ecclesiæ in defensionem libertatis ipsius, qui exspectabamus indies de desolatione nostra solatium, de exacta miseria gaudium, de injuria Christi dignam a Deo et a vobis in oppressores ecclesiæ ultionem. Nonne sufficere poterat his qui quærunt animas nostras, quod quosdam morte affecerunt ex nostris? paupertas quoque et calamitas nostra, in qua vix agimus vitam, alienis eleemosynis viventes, nisi auctoritate legationis istius (quæ nunquam fuisset!) trahamur[3] et protrahamur per annos et annos, a dolore in dolorem, a miseria in confusionem? jus etiam nostrum et justitia convertatur in ruinam nostram et miserorum nostrorum? Deus bone, quis erit hujus doloris finis? Exsurge Deus, judica[4] causam tuam, vindica sanguinem servorum tuorum qui nequiter exstincti sunt, et aliorum qui intolerabiliter afflicti deficiunt, cum sit nemo qui de manu inimicorum nostrorum, præter dominum papam et perpaucos secum, velit nos eripere. Vivat et valeat sanctitas vestra in tempora longa, ut vivamus et convalescamus et[5] nos et miseri nostri.

Sufferings of the exiles.

---

[1] *et operis*, om. O.

[2] *curarum?* (The word is contracted in some MSS., so that a mistake might easily arise.)

[3] *trahantur et protrahantur*, L.

[4] *judica*, om. O.

[5] *et*, Z; om. L.

CCCXXXII.

Amicus[1] amico. Verba domini Cantuariensis cum legatis inter Gisortium et Triam.[a]

(A. 126; O. ii. 118; Z. ii. 31; Lup. ii. 27; Jo. Sar. 227; W. Cant. 66, 70.)

Meeting on Nov. 18. Quia te super statu ecclesiæ et impetratæ legationis eventu sollicitum esse non ambigo, ad tuam et aliorum Deum timentium consolationem hæc tibi succincta brevitate censui perscribenda. Noveris itaque dominum Cantuariensem, et nonnullos de coexsulibus suis, in octavis[2] beati Martini inter Gisortium et Triam accessisse ad colloquium legatorum. Cum vero illi multa proposuissent de caritate domini papæ et sollicitudine nostri quam attentius gerit, de laboribus ipsorum et itineris periculis, de magnitudine principis et necessitate ecclesiæ, de malitia temporis, de amore et beneficiis quibus dominus rex prævenerat Cantuariensem, et de honore quem ei semper exhibuit, adjecerunt etiam querelas et injurias, quibus rex se læsum[3] esse a domino Cantuariensi conqueritur, imponens ei et inter cætera quod ei excitaverat guerram regis Francorum; quærentes consilium quomodo tantam indignationem placare possent, quia sine multa humilitate, et moderatione, et exhibitione honoris, noverant tantis periculis remedium adhiberi non posse. Cantuariensis vero in omni humilitate[4] et mansuetu-

[1] *Amicus amico*, Z; om. L.
[2] *octavis*, Z; *octabas*, O, A; *octava*, L.
[3] So O, A, Z; *læsum a domino Cantuariensi*, V; *læsum a Cantuariensi*, *L.*
[4] *humanitate*, L.

[a] That this letter is the work of John of Salisbury appears certain. It is given among his epistles as addressed to John bishop of Poitiers; but Mr. R. H. Froude supposes it to have been to the bishop of Exeter. (Remains, iv. 275.) Both bishops were correspondents of the writer, but a reference in the next letter seems to show that this was written to the bishop of Poitiers.

dine spiritus, post gratiarum actionem domino papæ et illis debitam, respondit ad singula, rationibus veris et probabilibus querelas regis evacuans, et injurias ecclesiæ et damna intolerabilia patenter exponens. Et quia humilitatem et delationem honoris ab eo exigebant, respondit se omnem humilitatem exhibiturum, et honoris et reverentiæ quantumcumque posset, "Salvo honore Dei, et libertate ecclesiæ, et honestate " personæ suæ, et possessionibus ecclesiarum."[1] Et si eis aliquid videretur adjiciendum aut demendum aut immutandum, rogavit ut ei consilium darent, habens acquiescendi propositum, salva conditione professionis et ordinis. Illis autem dicentibus se non venisse ut ei, sed ut eum, consulerent, et reconciliationis tentarent viam, item quæsitum est ab archiepiscopo an in præsentia legatorum vellet promittere observantiam consuetudinum, quibus decessorum suorum tempore reges usi sunt, et sic sopitis omnibus querelis redire in gratiam regis, et recipere sedem suam et administrationem, et pacem sibi et suis. Ad hoc archiepiscopus respondit, nullum decessorum suorum ab aliquo regum ad hanc professionem fuisse arctatum, neque se, Deo auctore, promissurum unquam ut observet consuetudines, quæ legi Dei patenter adversantur, sedis apostolicæ convellunt privilegium, ecclesiæ perimunt libertatem; quas dominus papa Senonis in illorum et multorum præsentia condemnavit, et ipse postea, domini papæ secutus auctoritatem, quasdam earum cum observatoribus suis subjecit anathemati, sicut in multis conciliis ecclesia catholica fecisse dignoscitur. Item interrogatus est, an, si non confirmationem, saltem dissimulationem et tolerantiam vellet repromittere, aut, non facta altrinsecus aliqua mentione consuetudinum, sedem suam recipere et pacem. Respondit archiepiscopus quod nostræ gentis proverbium

Observance of the constitutions proposed.

The archbishop's answer.

[1] *ecclesiæ, L.*

est, quod "Taciturnus speciem[1] prætendit confitentis;" et cum rex sibi videatur in possessione consuetudinum esse, et ad eas observandas[2] injuste et violenter cogat ecclesiam, si sic taciturnitate impetrata cessaret concursio,[3] auctoritate maxime legatorum interveniente, statim[4] sibi et aliis videretur obtinuisse in causa ista. Adjecit etiam se malle perpetuo exsulare,[5] proscribi, et, si Deus ita disposuit, pro justitiæ defensione mori, quam in salutis suæ dispendium et præjudicium ecclesiasticæ libertatis hanc ineat pacem. Deus enim est qui in tali causa tacere prohibet sacerdotes, qui dissimulantibus gehennam præparavit, ubi nulla erit dissimulatio pœnæ.[6] Lectus est et libellus abominationum illarum, et quæsitum a cardinalibus, an a Christianis talia liceat observari, nedum a pastoribus dissimulari.

Questions between the king and the archbishop.

Progressi sunt ad aliam quæstionem, sciscitantes an vellet eorum judicio stare super his quæ inter ipsum et regem vertuntur. Ille autem se[7] de causæ sinceritate confidere respondit, et cum ipse et sui, qui a tempore multo destituti sunt, plene fuerint ad omnia restituti, habita ratione causarum, rerum, et temporis, juri libenter pariturum, et se nec posse nec velle declinare quin, ubi et quando et quomodo debebit, subeat judicium ejus, vel illorum, cujus vel quorum judicio dominus papa eum stare debere decreverit, Interim se et suos ad litigandum urgeri non posse, nec paupertatem suam ad hoc sufficere, cui etiam victualia desunt, nisi Christianissimi regis Francorum vivat expensis. Noluit enim prima facie declinare judicium, etsi aliquem eorum jure optimo posset habere suspectum, ne causam regis justificare videretur, nec se liti immergere antequam ad omnia sit resti-

---

[1] *spiritum*, *L.*
[2] *observandas*, om. L.
[3] *concussio?* Cf. p. 265.
[4] *statim*, A; *statum*, L.
[5] *et*, ins. L.
[6] *pœnæ*, om. *L.*
[7] *se*, Z, *L*; om. V.

tutus, ut possit causam sufficienter, instruere, ut quemlibet divitem adversarium non formidet, innitens gratiæ Dei.

Appeal of the bishops.

Procedentes hinc quæsitum est, an sub eis judicibus vellet respondere episcopis qui contra eum appellaverant, quia præsentes erant. Archiepiscopus vero, memor litterarum quibus ei præsentata est illa qualiscumque (vel nulla potius) appellatio, concepta (ut ibi perhibetur) sub nomine omnium comprovincialium episcoporum et abbatum et personarum regni in provincia Cantuariensi[1] degentium, et certus quod isti non convenerant Rothomagi,[2] et quod[3] plurimi eorum hujus fuerant appellationis ignari, et multis, qui noverant,[4] displicebat, utpote justitiæ, quantum in ejus auctoribus erat, elusio potius quam appellatio, respondit[5] super hoc nullum domini papæ se recepisse mandatum, et cum illud receperit, consulto responsurum, et facturum quod ratio dictaverit.

The archbishop's poverty.

Cæterum paupertatem suam et suorum ad itineris sumptus et lites non esse idoneam, et clementiam Christianissimi regis hoc sine[6] molestia pati non posse, ut liberalitas ejus, quæ exsulantes episcopos decrevit humanissime consolari, eum et coexsules suos sæpe et diu exhibere cogatur in domibus alienis; nam ubi est copia victualium, facilius est procurare expensas.

The French king's testimony.

Die autem sequenti Christianissimus rex, legatos admittens ad colloquium, sub religione juramenti purgavit innocentiam domini Cantuariensis, perhibens ei testimonium quod ei consilium semper dederat ut pax servaretur salvo honore utriusque regis, et populi utrimque debita quiete gauderent. Rogavit archiepiscopus legatos, ut aliquod ecclesiæ consilium darent, et si alicubi excederet, rectiorem ostenderent viam.

---

[1] *Cantuariensi*, Z; *Cantiæ*, L.
[2] *Rothomagum*, L.
[3] *quod*, A, Z; *quam*, L.
[4] *noverant*, A, O; *non erant*, L.
[5] *similiter*, ins. *L.*
[6] *fine molestias*, L.

Illi autem, zelum ejus[1] quem habet in Domino approbantes, ei compassi sunt, sed de proposito ejus non dixerunt aliquid immutandum. Sic data benedictione ab invicem discesserunt, et statum est, et auctore Deo stabitur, in finibus istis, donec ecclesia convalescat, et persecutores ejus aut convertantur aut pereant. Illa rogavit pro te, et rogare non cessat, ut non deficiat fides tua; et tu, quandocumque opportunitas fuerit, conversus ad illos, confirma fratres tuos. Hæc illis ostendes ad quos missus es. Lapsos erige, stantes robora, ut firmi sint; plures enim sunt patroni et defensores ecclesiæ quam impugnatores. Eam non[2] deseret in tribulatione, Qui pro liberatione ejus posuit animam suam. Causam sancti non deserent, pro qua veriti non sunt sanguinem[3] suum dare. Hanc omnium cælestium virtutum tuetur exercitus; et majestas quæ Sathanam conterit sub pedibus suis, de membris ejus, ministris nequitiæ, ut spes fidelium est, et promissio patrum, cito, facile, et feliciter triumphabit.

CCCXXXIII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD RAIMUNDUM PICTAVENSEM CANCELLARIUM.

(Z. ii. 126; Gall. Rer. Scriptores, xvi. 578; Jo. Sar. 229.)

Magistro[4] Raimundo, Pictavensis ecclesiæ cancellario, Joannes salutem, et pro voto successus.

Disappointment of hopes from the legates.

Si salutationis antiquæ mutatur species, non imputetur præsumptioni, sed illis qui fidem persequuntur, qui caritatis munus impediunt, qui veritati moliuntur

---

[1] *ejus*, Z; om. L.
[2] *nos*, V.
[3] *fundere sanguinem pretiosum*, Z, with *vel dare* interl.
[4] *Suo Raimundo suus Joannes salutem*, Z.

insidias. Sperabant Cantuarienses in adventu cardinalium se laboris et doloris solatium recepturos; sed, ut timeo, frustra: nam, ut pro animi mei loquar sententia, unus eorum plus quam expedit hominem timet, alter Deum[1] non veretur. Ita enim, ut dicitur, hactenus in causa Domini processerunt, ac si ille coram rege constitutus ad includendam veritatem secum attulisset carcerem Tullianum; hic, ad compedienda jura legum et canonum, vincula Petri. Francorum hæc de eis sententia est. Res tibi latius innotescet ex litteris quas meo Joanni plenius exaravi. Unum scio, quod adventus eorum quibusdam amicis tuis quietem abstulit, labores et sollicitudines attulit, et eos sumptibus attenuavit quos utinam non fecissent incassum. De cætero, quotiens opportunum fuerit, sollicita magistrum[2] Joannem Sarracenum ut petitioni meæ satisfaciat, et transmittat mihi librum beati Dionysii de Ecclesiastica Hierarchia[3] et Divinis Nominibus, quos, sicut apud beatum Dionysium didici, nuper transtulit. Valete.

Translations of works attributed to Dionysius the Areopagite desired.

CCCXXXIV.

Colloquium inter cardinales et archiepiscopum.[a]

Hæc est actio, quæ celebrata est inter dominum Cantuariensem et regem Anglorum inter Gisortium et

---

[1] *Deum*, Luc, xviii. 4; *Dominum*, G.

[2] *magistrum Joannem*, Z, U; om. G.

[3] *Ierarchia*, Z.

[a] This piece, which was printed by Dr. Giles among the documents annexed to his second volume of Lives (248–251), is placed here among the correspondence relating to the same subject. It appears to have been first published by Raph. de Beauchamp, "Historica Synop-" sis Franco-Merovingiana," Douay, 1633, p. 936, from which it was taken by Brial, "Gall. Rerum " Scriptores," xvi. 574. Dr. Giles professes to have followed "a late " MS. [Gale's] of Becket's letters,

Triam in præsentia cardinalium, Willelmi de Papia cardinalis presbyteri Sancti Petri ad Vincula, [et] Othonis diaconi cardinalis Sancti Nicolai de Carcere Tulliano.

Meeting on Nov. 18.

Dominus Cantuariensis in octavis beati Martini advenit de Burgundia in regionem Vilcassinam[1] ad Triam oppidum, ad colloquium cardinalium, qui a rege Anglorum a Cadomo occurrerunt[2] archiepiscopo ad Gisortium. Consederunt pariter inter Gisortium et Triam duo illi cardinales cum archiepiscopo Rothomagensi [Rotroco],[3] et multi alii ex parte regis; archiepiscopus quoque[4] Cantuariensis, sedis apostolicæ tunc nuntiatus legatus, et cum eo [co]-exsules[5] ejus Joannes Salesberiensis[6] cum Herberto[7] de Boseham, Lumbardus de Placentia, Alexander Wallensis, Gaufridus prior de Panteneia et Guarinus[8] canonicus, Robertus et Gilebertus canonici, capellani Cantuariensis, Joannes Cantor,[9] Alanus, Ricardus, Henricus[10] et multi alii.

The archbishop's companions.

Discourse of the legates.

Cœperunt cardinales multa proponere de caritate domini papæ, et sollicitudine multa qua cruciabantur quotidie pro procuranda pace et securitate domini[11] Cantuariensis et suorum. Inde de suo adventu ab[12] urbe Romana,[13] et laboribus et periculis itineris sui quod fecerant, exeuntes ab urbe mense Martio jam[14] medio, et pervenientes in Normanniam mense Novembri;[15] deinde de magnitudine regis Anglorum, et de necessi-

[1] *Vilcassinam*, B; *Wolcasinum*, G.
[2] *occurrerent*, G.
[3] *Rotroco*, om. G.
[4] Om. B.
[5] *exules*, B, G. But the prefix seems to be required, and is warranted by a passage below.
[6] *de Saresberia*, B.
[7] *Roberto de Bosebeck*, B.
[8] *Garinus*, G.
[9] *Cantuariensis*, G.
[10] *Herbertus de Bosham*, ins. B.
[11] *papæ*, ins. G.
[12] *de*, G.
[13] *Roma*, B.
[14] *ante*, B.
[15] *Novembris*, G.

" in five vols., preserved in Trinity " College, Cambridge." The authorship of the piece is ascribed by Dr. Stubbs [note on R. Hoveden, i. 288] to John of Salisbury.

tate ecclesiæ Romanæ, quæ multa beneficia habere solebat de rege et regno ejus, quibus[1] tunc carebat occasione discordiæ hujus. Deinde de malitia temporis, demum[2] de amore et beneficiis quibus rex Angliæ providerat Cantuariensi,[3] et de honore quem ei semper exhibuit. His subjunxerunt querelas et injurias quibus rex a Cantuariensi se læsum esse conquerebatur, imponens ei inter cætera, quod ei excitaverat guerram regis Francorum. Ad ultimum quæsierunt consilium, quomodo indignationem tanti principis placare possent, "quia" (inquiunt) "sine multa humilitate et moderatione, et magni honoris exhibitione, remedium tantis periculis adhiberi non poterit."

Hæc autem dicebant consulto, ut animum ejus terroribus frangerent, vel ad indignationem provocarent, quo vel minus sapienter vel minus humiliter responderet. Dominus vero Cantuariensis in omni humilitate et mansuetudine spiritus, sereno vultu, radiantibus oculis et rosea facie, lingua Latina facundissime et disertissime primum gratias egit[4] domino papæ de caritate et sollicitudine quam habebat erga se et coexsules suos; mirante omni multitudine quæ aderat super prudentia[5] et responsis ejus. Ad singula enim quæ illi proposuerant seriatim et eodem ordine respondit,[6] rationibus veris et probabilibus querelas regis evacuans, et injurias ecclesiæ et damna intolerabilia patenter[7] exponens. Et quia humilitatem et exhibitionem[8] honoris ab eo exigebant, respondit se libentissime omnem humilitatem exhibiturum, et honoris et reverentiæ domino suo regi quantumcunque posset salvo honore Dei, et libertate ecclesiæ, et personæ suæ[9]

The arch bishop's answer.

---

[1] *quibus . . . temporis*, om. B.
[2] *deinde*, G.
[3] *Cantuariensem*, B.
[4] *agit*, G.
[5] *prudentiam et responsum*, G. But that the ablatives are right, appears from Luc. ii. 47.
[6] *respondet*, G.
[7] *patenter*, om. B.
[8] *delationem*, G.
[9] Om. B.

honestate et possessionibus ecclesiarum. Et si iis videretur aliquid adjiciendum, rogavit cardinales ut consilium darent, dicens se habere propositum acquiescendi, salva libertate conditionis, professionis, et ordinis. Responderunt illi se non venisse ut ei, sed ut eum, consulerent, et reconciliationis tentarent viam. Quæsierunt dehinc cardinales ab archiepiscopo, an in sua provincia vellet promittere observantiam consuetudinum Clarendoniæ,[1] id est Cleri-damni, quibus, secundum quod rex eis persuaserat muneribus magnis datis et majoribus promissis, reges Anglorum audierant usos fuisse antecessorum suorum archiepiscoporum[2] temporibus; et sic sopitis omnibus querelis in gratiam redire, et repetere sedem suam, et administrationem et pacem sibi et suis. Ad hæc respondit archiepiscopus, nullum prædecessorum suorum ab aliquo regum ad hanc professionem fuisse arctatum: neque se Deo auctore promissurum unquam ut observet consuetudines quæ Dei legibus[3] patenter adversantur; quæ sedis apostolicæ convellunt privilegium; quæ ecclesiæ perimunt libertatem; quas dominus papa Senonis in illorum et multorum præsentia condemnavit. "Et ego," inquit, "domini papæ secutus auctoritatem, quasdam "earum consuetudinum cum observatoribus suis anathematizavi, sicut in multis jam conciliis catholica "ecclesia fecisse dignoscitur. Ideo ipsum scriptum "regiarum constitutionum,[4] quas apud Cleri-damnum "statuisse dignoscitur, cum pravitatibus quæ in eo "continentur, in irritum duxi ac quassavi;[5] præsertim "in his:[a]

The constitutions.

[1] *de Clarenduno et Cleri-damno*, B.
[2] *archiepiscoporum*, om. B.
[3] *legi Dei* for *Dei legibus*, B.
[4] *consuetudinum*, B.
[5] *cassavi*, B.
[6] *eo* for *in his*, G.
[7] *appellatur*, G.

[a] Here Dr. Giles's copy breaks off; the remainder is taken from the Rerum Gallicarum Scriptores.

"Quod non appelletur ad sedem apostolicam, super "causa aliqua, sine licentia regis;

"Quod non liceat archiepiscopo vel episcopo exire de "regno et venire ad vocationem domini papæ, sine "licentia regis;

"Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem "qui teneat de rege in capite, sine licentia regis, nec "terram ipsius vel officialium suorum sub interdicto "ponere;

"Quod non liceat episcopo coercere aliquem de per-"jurio vel fide læsa;

"Quod clerici trahantur ad sæcularia judicia;

"Quod laici, seu rex seu alii, tractarent causas de "ecclesiis vel decimis;

"Et alia in hunc modum."

Quæsierunt dehinc cardinales an, si non confirmationem, saltem dissimulationem et tolerantiam consuetdinum Cleri-damni vellet repromittere archipræsul, vel certe, non facta altrinsecus mentione consuetudinum illarum, recipere sedem suam et pacem. Respondit archiepiscopus, "Nostræ gentis proverbium est, quod "taciturnus prætendit speciem confitentis. Et cum rex "sibi videatur in possessione consuetudinum illarum "esse, et ad eas conservandas injuste et violenter "cogat ecclesiam, si sic taciturnitate mea impetrata "cessaret concussio, auctoritate maxime legatorum "domini papæ interveniente, statim sibi et aliis vi-"deretur obtinuisse in causa ista. Ego quoque, ut "verum fatear, Deo teste, magis eligo exsulare "perpetuo, proscribi etiam, et, si disposuit ita Domi-"nus, pro justitiæ defensione mori, quam in salutis "meæ dispendium, et præjudicium causæ ecclesiasticæ "libertatis, hanc quam vos persuadetis ineam pacem. "Dominus enim est qui in tali re prohibet sacer-"dotes, qui dissimulantibus gehennam præparavit, ubi "nulla erit dissimulatio pœnæ." Lectus est libellus abominationum illarum; et quæsitum a cardinalibus an

a Christianis liceat observari, nedum a pastoribus dissimulari.

Progressi sunt ad aliam quæstionem, sciscitantes an vellet eorum judicio stare super iis quæ inter eum et regem versantur (*Cætera ut in superiori epistola.*)

CCCXXXV.

Gradus cognationis inter regem et reginam.

(A; MS. Bodl. I. 937, iii. 176; Z. ii. 130; Giles, S. T. C. ii. 266.)

Hanc computationem præsentaverunt Pictavenses cardinalibus,[1] quando sanctus Thomas exsulabat, sed non sunt auditi.

Sic computati sunt gradus cognationis inter regem Anglorum[2] et reginam. Willelmus rex Anglorum et Robertus comes Moritonii uterini fratres fuerunt. De Willelmo natus est Henricus; de Henrico, Matildis imperatrix; de Matildi, rex Henricus. Item de Rotberto comite nata est Beatrix comitissa Pictavensis; de Beatrice, Willelmus comes; de Willelmo comite, Alienor[3] regina.

CCCXXXVI.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Jocelinum Saresberiensem episcopum.[a]

(C. 261; G. Fol. 245.)

Venerabili domino fratrique carissimo J[ocelino], Saresberiensi Dei gratia episcopo, frater Gilebertus Londoniensis salutem.

---

[1] *cardinales*, G.
[2] *Angliæ* (contr.), A.
[3] *Alienor*, Z; *Alienoris*, G.

---

[a] Epp. 336–8 seem to belong to this time, as in Ep. 339 we find the bishops of London, Salisbury, and Chichester attending a conference

Lætatur evangelica mulier, quæ dragmam reperit quam amisit. Nobis quoque gaudendum est, quia quos in longinqua dreximus, et quasi perdidimus, lividorum latratuum Scyllis tandem enavigatis, sanos et incolumes et prospera nuntiantes, Domino cuncta pie disponente, recepimus. Unde mihi videtur rem fore consilii, ut ad locum quem assignavit dominus rex, scilicet Argentom[ium], rem [1] mora minime protrahente [2] concurramus, ut ibi domini regis aut præstolemur adventum, aut, si nos ad se venire jusserit, expeditiorem habeamus hinc ad ulteriora progressum. Hoc domino Cicestrensi communicabitis, qui si quid aliter senserit, hoc mihi, si placet, recurrente cursore, ne panem comedat otiosus, signare velitis. Valere vos opto in Domino, carissime.

A conference with the king in prospect.

CCCXXXVII.

Jocelinus Saresberiensis episcopus ad Gilebertum Londoniensem episcopum.

(C. 269; G. Fol. 471.)

Venerabili domino patrique carissimo G[ileberto], Lundoniensi Dei gratia episcopo, Jocelinus, Saresberiensis ecclesiæ humilis minister, salutem et modicum munus, seipsum.

Exsultat pater evangelicus cui restitutus est filius in longinqua profectus. Exsultavimus Dei gratia et nos reverso filio evangelico qui perierat et inventus

Joy at the recovery of one who had been lost.

---

[1] *Argentomrem*, G.

[2] *pertrahente*, G.

with the king at Argentan. The "prodigal son" is probably Roger of Worcester, who, alone of the English bishops, had gone abroad some months earlier in obedience to a citation from the primate, but appears with the others at (Ep. 303.) the conference.

est. Occurrimus ei in tympano[1] et choro usque ad ostia.[2] Occidimus ei vitulum saginatum, et altilia præparavimus, quibus utinam et vestra reficererentur jejunia. Prospera nobis nuntiant Dei gratia nuntii nostri ad dominum nostrum regem properantes, quorum in reditu vel mandato et nostra pendet exspectatio, et domini nostri regis responsio, quid nos agere disposuerit. Proinde Cenomannis eligimus moram facere, donec nos mandatum regium alias trahat, quod forte Andegavis erit, cum civitas illa a via qua reversurus est dominus rex non longe distet. Si vero descenderemus Argentomium, et longior forsan nobis via restaret, et pincerna pro vino meracissimo, quo abundamus, turbatioris subere cervisiam,[3] generosis invisam, etiam parcius propinaret. Hoc etiam est domini Cicestrensis consilium, qui minus consiliosum ducit certum pro incerto domicilium mutare, et Baccho Libero ancillam festucæ filiam maritare. Valeat carissima nobis vestra dilectio.

CCCXXXVIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Jocelinum Saresberiensem episcopum.

(C. 265 ; G. Fol. 247.)

Venerabili domino fratrique carissimo J[ocelino], Saresberiensi Dei gratia episcopo, frater G[ilebertus] Londoniensis ecclesiæ minister, munus quod penes se maximum reputat, seipsum.

Answer to ep. 327. Evangelicum, ut audio, paradigma complestis, et saginato vitulo, occisis altilibus, reverso filio, gaudia

---

[1] Perhaps a mistake of the writer for *symphonia* (Luc. xv. 25, Vulg.).

[2] *ostia*, G, for a word which looks like *osteilli* in the Cave MS.

[3] *cervisam*, C.

debita celebrastis. Superest ut cum stola prima calceamenta sibi provideatis et annulum, ne quid ex evangelio deesse sibi sentiat ad perfectum. De cætero quia Cenomannis orgia celebrare disponitis cum mandatum vobis regium insonuerit, me, si placet, a Sagio a cerealibus evocetis. Valere vos optamus in Domino carissime.

CCCXXXIX.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO QUIDAM FAMILIARIS.

(O. 123; Z. ii. 7; Lup. ii. 6; Thom. 381.

Domino suo suus ad omnia salutem quam sibi.

Proxima quinta feria post octavas[1] Sancti Martini venerunt cardinales ad Beccense monasterium, sequenti die Lexovium, tertia die ad Sanctum Petrum super Divam, quarta, id[2] est Dominica quæ præcedit Adventum Domini, venerunt[3] Argenthomium.[4] Ea[5] die occurrit eis rex per duas leucas, hilarem eis vultum exhibens, et utrumque cardinalem comitatus est usque ad hospitium suum. Sequenti die, id est, secunda die, post missam satis mane vocati venerunt ad regem, et intraverunt in cameram ad consilium cum archiepiscopis, episcopis, et abbatibus qui admissi sunt. Cum autem quasi sub spatio duarum horarum moram fecissent intus, egressi sunt, et rex cum eis usque ad ostium capellæ exterius;[6] et ibi in eundo dixit dominus rex hoc verbum publice, et etiam ipsis audientibus

Meeting at Argentan, Monday, Nov. 27.

---

[1] *octavas*. Z; *octabas*, O; *octavam*, L.

[2] *id est Dominica*, O, Z; *idibus Decembris* (which makes nonsense), L.

[3] *per*, ins. Z.

[4] *Argent'hom'*, O; *Argenthomach'*, Z; *Argentheon*, L.

[5] *Eadem*, L.

[6] *cardinales*, ins. O.

cardinalibus:[1] "Utinam nunquam amplus videat oculus "meus aliquem cardinalem." Cum tanta autem festinatione dimittebat eos, quod, cum hospitium eorum satis vicinum esset, non fuerunt exspectati ut venirent equi eorum proprii, sed traditi sunt eis ad exeundum equi qui ante capellam casu proximi inventi sunt. Et exierunt cardinales cum quatuor comitantibus ad plus. Remanserunt autem archiepiscopi et[2] episcopi et abbates cum rege, et intraverunt cameram ad consilium, ubi cum moram fecissent usque ad horam fere vespertinam, venerunt ad cardinales, et omnium eorum facies videbatur esse turbata. Cum aliquantam moram fecissent apud cardinales, reversi sunt ad hospitia. Crastina die, cum apud regem moram fecissent usque ad horam sextam, venerunt ad cardinales, et postea ad regem reversi sunt, et postea ad cardinales, responsa hinc inde secreta portantes. Sequenti die, id est in
Nov. 29. vigilia Sancti Andreæ, rex summo diluculo surrexit, et exivit ludere in canibus et avibus cæli, sicut creditum et æstimatum est, de industria sui faciens absentiam. Ea ipsa die[4] satis mane convenerunt ad capellam regis, et statim ad cameram; ibi absente rege habita deliberatione exierunt ad ecclesiam, juxta quam cardinales hospitia habebant. Ubi cum cardinales sedissent, vocati ut audirent quæ ab eis proponerentur, assidentibus hinc inde Rothomagensi et[5] Eboracensi archiepiscopis, Wigornensi, Saresberiensi, Bajocensi, Londoniensi, Cicestrensi, et Engolismensi[6] episcopis, abbatibus quampluribus, clericorum et laicorum ampla multitudine, surrexit Londoniensis, et eum turbatæ mentis esse insipida et parum venusta oratio argumento fuit.

---

[1] *cardinalibus*, om. *L*.
[2] *et*, om. *L*.
[3] *cardinalium hospitium*, Z.
[4] *Episcopi vero de*, L; *Ea ipsa die*, O, Z.
[5] *et*, O, Z; om. L.
[6] *Engolismensi*, Z; so (in contracted forms) V, O; *complurimis*, *L*. In Ep. 341, the bishop of Lisieux is mentioned instead of the bishop of Angoulême.

Et sic exorsus est: "Vos audistis quod perlatæ sunt "litteræ domini papæ ad nos, et eas præ manibus "habemus, in quibus significavit nobis dominus[1] papa, "quod quando evocati a vobis essemus, vobis occur-"reremus, causamque quæ inter dominum regem et "dominum Cantuariensem vertitur, et inter nos epi-"scopos Angliæ et eundem Cantuariensem, vobis cum "plenitudine potestatis esse commissam.[2] Inde est "quod, audito vestro adventu in partes has, occurri-"mus vobis, paratissimi et[3] promptissimi vestræ sen-"tentiæ stare, et intendere actionem vel respondere. "Idem etiam dominus rex offert, quod, quamcumque "sententiam inter eum et dominum Cantuariensem di-"ctaveritis, eam ratam habebit. Cum itaque nec per "dominum regem, nec per vos, nec per nos etiam, "stat quominus præceptum domini papæ adimpleatur, "imputetur secundum quod imputari debet. Sed "quoniam subito[4] et præcipitanter omnia agit archi-"episcopus,[5] percutit antequam minetur, suspendit, "excommunicat, antequam commoneat, ideo per appel-"lationem prævenimus subitam et præcipitem ejus "sententiam. Appellationem prius fecimus, et eam "innovamus modo, et hac appellatione se includit tota "Angliæ." Deinde explicuit causam vestram et domini regis; quod rex sibi exigit a vobis quadraginta quatuor millia marcas[6] argenti, ratione redituum qui vobis erant commissi quando fuistis cancellarius, et quod vos respondeatis non fuisse vos implicitum ratiociniis, quando promotus fuistis[7] ad honorem archiepiscopatus, et si fuissetis implicitus, hoc ipso tamen, quod promotus fuistis, absolutus fuistis. Et ibi derisit vos Londoniensis, dicens vos credere quod, sicut in

Speech of the bishop of London.

---

[1] *dominus*, O, Z; om. L.
[2] *commissas*, O.
[3] *et*, O, Z; om. L.
[4] *subito et*, O; *et*, V; *ut*, L (omitting *subito*).
[5] *archiepiscopus*, om. O.
[6] *marcas*, V; *marcarum*, Z, *L*.
[7] *fuissetis*, L.

baptismo remittuntur peccata, ita et[1] in promotione relaxantur[2] debita. Retulit etiam propter quæ pericula ipse et alii episcopi Angliæ appellaverunt, scilicet propter depressionem suam et ecclesiarum[3] suarum, et propter discessionem etiam a Romana ecclesia. Recederet enim rex forte a Romana ecclesia, si parerent interdicto vestro. Retulit etiam quomodo diffametis eum propter decreta sua. Et ibi publice protestatus est, regem relaxare hoc interdictum de appellatione, et ratione pauperum clericorum hoc instituisse, nunc autem, cum ingrati essent, hoc irritare. Et item si civilis esset causa, coram civili judice contenderent; si autem ecclesiastica, allegarent forum suum, et coram suo judice contenderent. Tandem dixit vos indebitam servitutem ab eo exigere, quod scilicet debet deferre breves[4] vestros per Angliam, et huic officio non sufficere ei quadraginta cursores. Aliud etiam gravamen, quo affligitis eum, proposuit, quod exemistis a potestate ipsius fere sexaginta[5] ecclesias. Dabant enim censum aliquando monasterio Sanctæ Trinitatis vel Sancti Augustini, et statim emancipabatis eas a potestate ipsius. Habebatis etiam decanum vestrum in Londoniensi urbe, qui insidiatus est ei, et coram quo oportet causas prædictarum ecclesiarum decidi. Et his se gravaminibus plus afflictum quam aliquem alium episcopum dicebat. Episcopus etiam Saresberiensis[6] in hac appellatione se posuit, et episcopus[7] Wintoniensis. Saresberiensis tamen dicebat se audivisse quod vos excommunicaveritis eum, sed se, statim cum audivit, appellasse, et tunc etiam appellare. Clericus etiam archidiaconi[8] Cantuariensis ibi appellavit, et

The bishops of Salisbury and Winchester and others appeal.

---

[1] *et*, V, O; om. *L.*

[2] *laxantur*, O.

[3] *ecclesiam suam*, L; *ecclesiarum suarum*, O, Z.

[4] *brevia vestra*, O.

[5] *sexaginta*, O, Z; *quadraginta*, L.

[6] *Saresberie*, Z.

[7] *episcopus Wintoniensis*, O; *episcopum Vintoniensem*, L.

[8] *archidiaconi*, Z; *archidiaconus*, L.

monachus Cantuariensis ecclesiæ, contra vos. Facta itaque appellatione petierunt apostolos[1] a cardinalibus, et dati sunt eis appellatorii,[2] sicut creditur. Discesserunt autem cardinales a rege tertia feria post *Ad te levavi.*[a] Sed in discessu cum multa humilitate petiit[3] rex cardinales quod pro eo intercederent apud dominum papam, ut liberaret eum a vobis omnino; et incontinenti coram cardinalibus et aliis lacrymatus est, et dominus Willelmus cardinalis visus est lacrymari. Dominus Otto vix a cachinno[4] se potuit abstinere. Summa autem negotii hæc est, quod dominus Willelmus Papiensis mittit quendam clericum suum, qui cognatus creditur magistri Lumbardi, cum festinatione ad dominum papam, et rex mittit duos nuntios, scilicet quendam[5] Londoniensis episcopi, qui vocatur magister Henricus Pium,[6] et cum eo Reginaldum, filium Saresberiensis episcopi. Præterea sabbatho ante secundam diem Dominicam Adventus a cardinalibus, qui erant apud Ebroicas, egressi sunt magister Jocelinus Cicestrensis et cantor[7] Saresberiensis, venturi ad vos ut denuntient factam esse contra vos appellationem a personis Angliæ. Ferunt etiam litteras cardinalium[8] in forma ista. Salutant vos, et vocant apostolicæ sedis legatum, et in fine litterarum suarum vobis, et[9] domini papæ auctoritate, præcipiunt ut nullum interdictum in regnum Angliæ vel personas de cætero ponatis. Dominus Otto mandat domino papæ secreto quod depositionis vestræ nec auctor erit

The king's behaviour.

A mission to the pope.

The archbishop restrained from interdicting.

[1] *apostolos*, V, O, Z, L (perhaps *epistolas*).
[2] *appellatorii*, V; *apostoli*, O, Z. (Perhaps *appellatoriæ*.)
[3] *supplicavit*, O.
[4] *archachinnò* (with correction), V.
[5] *clericum quendam?*
[6] *Pium* or *Puun*, V; *Piiun*, Z; *Piion*, O; *Pium*, L.
[7] *cantea*, V. For *cantor*, see p. 277.
[8] *cardinalium*, Z; *cardinales*, L.
[9] *et*, O, Z; om. L.

[a] i.e., on Tuesday after vespers, Psalm 122, (=123), which begins "Ad te levavi," being one of those appointed for that service.

nec consentiens, quamvis rex nihil aliud petere tur nisi caput vestrum[1] in disco. Valete.

CCCXL.

ROTRODUS ROTHOMAGENSIS ARCHIEPISCOPUS AD CUM REGEM.

(A. 345; C. 180; Z. iii. 13; O. iii. 3; Lup. iii. 13; Thom. 3 Fol. 435.)

Reverendo[2] domino suo Henrico, Dei gratia Anglorum regi, Rotrodus, eadem gratia Rothom archiepiscopus, salutem.

Proposal that the archbishop should be restored.

Formam verborum quam reliquistis nobis, a nequimus[3] impetrare, propter determinatione tam a vobis quam ab ipsis hinc inde multipl ambiguæ ponebantur. Eos autem abrupte et si pacis recedere, nec honori vestro[4] nec utilitat gruere videbatur. Cum igitur inter nos p tractarentur, verbum incidit in quo dignitati et honori vestro non derogatur in aliquo, nec C riensi aliqua in futurum litigii materia comp Est autem verbum hujusmodi, ut concedatis pro Dei et domini papæ archiepiscopum redire in Ar et archiepiscopatum suum ita integre habere sicut habuit antequam exiret, et illis qui cum propter eum egressi sunt, similiter sua. Placuit nobis brevitas et simplicitas hujus verbi, quia artibus aut suspicionibus videbatur involutum. vobis consulimus et laudamus ut vestrum ac accommodare non dubitetis assensum.

---

[1] *nostrum*, Z.
[2] *Reverendo . . . salutem*, C; om. A, Z, L.
[3] *nequimus*, O, V; *neq* A, L; om. C.
[4] *vestro*, A, C, O, L; *no*

CCCXLI.

JOANNI PICTAVENSI[a] EPISCOPO JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 133; Z. ii. 33; Lup. ii. 26; Jo. Sar. 228.)

Inscriptionis mutatæ causas reddere superfluum puto, cum perspicuum sit, præsertim sapienti, quoniam malitia temporis et insidiantium vigilantia præter morem scribere cogant et contra rationem. Indulgendum est[1] ergo necessitati, si non defertur honori, nec habere debet suspicionem injuriæ, cui conspicua suffragatur ratio causæ approbatæ. Unde vero præsumptio videtur officii intulisse dispendium, inde caritas necessitatis arctata stimulo suscipit incrementum. Nam et fornacis augentur incendia, si in flammas erumpere[2] prohibentur: et, ut experto credatur auctori, *The address disguised.*

"Quanto plus tegitur, tectus magis æstuat ignis."[b]

Et sicut hic in motu semper versatur, et impatiens est quietis, ita caritas otii nescia, jugiter officiosa, seipsam semper aliquo prodit indicio. Si non colit obsequiis, si opportunitates[3] non expedit, si prohibetur utilitatibus deservire, certe quin votis adjuvet, quin desideriis obsequatur, quin precibus necessaria et expedientia procuret, omnino præpediri non potest. Hujus itaque purgetur officio, si quid temeritas inscriptionis videtur in limine[4] præsumpsisse. Et quia memini me promisisse novorum, quæ emergerent apud

[1] *est*, om. O.
[2] *prorumpere*, O.
[3] *opportunitas*, O.
[4] *lumine*, V.

[a] Mr. R. H. Froude supposes this letter to have been addressed to the bishop of Exeter. Remains, iv. 284. Cf. p. 256, n. a.

[b] "Quoque magis tegitur," &c., Ovid. Metam. iv. 64.

nos, communicationem,[1] pauca quæ postquam vobis scripsi novissime per servientem magistri Reginaldi innovata sunt, adhibita celeritate significare curavi. Innotuit vobis[2] præfati servientis ministerio quid actum sit in colloquio cardinalium et domini Cantuariensis, inter Gisortium et Triam.[3] Illis autem ab invicem discedentibus, cardinales adeo turbatum regem invenerunt, ut palam quereretur se proditum esse a domino papa, et minaretur se ab eo recessurum, nisi de Cantuariensi archiepiscopo justitiam faceret exhiberi. Deinde multis consiliis ultro citroque habitis, et rege nunc proceres, nunc episcopos et abbates, nunc familiares suos,[4] nunc cardinales simul, nunc alterum sine altero, consulente, tandem se ad justitiam obtulit, dicens se paratum esse per omnia stare judicio et mandato eorum super omnibus querelis quæ vertuntur inter ipsum et dominum Cantuariensem, adjiciens se præstiturum[5] in initio omnem cautionem, tam juratoriam quam fidejussoriam, et ampliorem, si cardinales vellent, quod de verbis eorum nec iota nec apicem præteriret inobservatum, dummodo illi quod minimo debetur[6] homini, id est, justitiam, exhiberent. Cui cum cardinales respondissent quod non acceperant potestatem super Cantuariensem judicandi, sed componendi, rex ab eis petiit et obtinuit ut hanc humilitatem ejus scriberent domino papæ, et sinceritatem causæ ejus, sicut eam didicerant a sapientibus et religiosis viris, Eboracensi archiepiscopo, et episcopis Londoniensi et[7] Cicestrensi, et Wigorniensi, transmarinis, et item cismarinis, Rothomagensi, Lexoviensi, et Baiocensi. Post processit episcopus Londoniensis, et cum in archiepiscopum suum veneni multum evomuis-

Sequel of the conference of Nov. 18.

Appeal of bishops.

---

[1] *communionem*, O.
[2] *nobis*, Z.
[3] *Iriam*, L.
[4] *nunc cardinales* (twice printed), L.
[5] *præstiturum*, O, G; *paratu-rum*, L.
[6] *debetur*, Z, G; om. L.
[7] *et*, O, Z; om. L.

set,[1] obtulit causam suam et aliorum episcoporum, qui contra memoratum Cantuariensem appellaverant, instans nomine regni et sacerdotii ut audiretur et finiretur. Legatis vero dicentibus itidem se non posse compellere Cantuariensem et illum nolle contendere, prorupit episcopus et alii qui aderant, nomine regni et sacerdotii, in appellationem, inhibentes ne Cantuariensis contra alterutrum aliquid innovaret, ponentes utrumque sub protectione domini papæ usque ad diem appellationis, quam prorogaverant in annum alterum, scilicet ad festum Sancti Martini. Londoniensis tamen speciales causas pro se posuit, impugnans libertatem ecclesiarum quas Cantuariensis habet in episcopatu illius. Quo facto, direxerunt cardinales duos nuntios ad Cantuariensem, qui ei proxima die post festum Sanctæ Luciæ porrexerunt litteras, quibus continebatur ex parte series horum, et idem archiepiscopus prohibebatur ex parte domini papæ et legatorum aliquid facere contra appellationem hanc,[2] antequam adeatur dominus papa. Episcopi quoque duos nuntios miserunt, Walterum cantorem Saresberiensem, et magistrum Jocelinum, cancellarium Cicestriæ,[3] ut factam denuntiarent appellationem, et eam coram archiepiscopo innovarent. Sed archiepiscopus episcoporum nuntios ad colloquium non admisit, eo quod inter alios nuntii[4] episcopi Londoniensis, quem archiepiscopus excommunicatum[5] habet et cardinalibus denuntiaverat,[6] legatione fungebantur, et quia communicaverant excommunicatis ejus, etsi in fraudem apostolici mandati viderentur minus prudentibus absoluti. Hoc enim tandem et tantum indulserat[7] dominus papa, ut si essent in periculo

Epp. 342–3–4.

Missions to the archbishop.

Dec. 14.

Absolution on false pretences to be annulled.

[1] *evomisset*, O.
[2] Om. *L.*
[3] *Cicestrensem*, *L.*
[4] *nuntii*, om. L; *nuntius*, followed by *fungebatur*, G.
[5] *excommunicaverat, haberentur*, O. So Z, but with correction in accordance with the text.
[6] *qui*, ins. Z.
[7] *indulserat*, Z, G; *incluserat*, L.

mortis, absolverentur, præstito ante juramento
starent mandato domini papæ, si convalescere
autem, simulantes se in mortis periculo con
quia oportebat eos ex mandato domini regi
transfretare, nunc in Walliam proficisci, a quod
See vol. i. 213. scopo Gualensi, utriusque juris prorsus aut fere
Lanelvensi scilicet, qui monasterium Abendon
pote quæstuosius, pro episcopatu receperat d
regis, absolutionem impetraverunt. Et ne de
domini papæ possit ambigi, litteras apostolica
archiepiscopus legatis, quibus districte præc
illos sic absolutos reponere in anteriorem exco
cationis sententiam, nisi possessiones archiepis
suorum, et omnia ablata, cum integritate re
nullius appellationis obstaculo apostolicum ho
diente mandatum. Receperant et alias litter
quibus jussi sunt operam dare ut pax sic ref
inter reges ne de eis alteruter queri possit, et
bentur Angliam ingredi, vel se intromittere d
Appeals of the archdeacon and monks of Canterbury. tiis regni, nisi prius pax plenissima Cant
archiepiscopo fuerit reformata. Cum vero
suo et regni nomine appellassent, quidam
Gaufridi Cantuariensis archidiaconi vice dom
appellavit; et unus monachorum Cantuariensiu
ad hoc tamen missus a fratribus suis, sed u
clementiam imploraret, ne scelerosus ille Randu
Broc in res monachorum, mortuo priore, manu
set extendere. Archiepiscopus autem rescripsit
nalibus se scire et illos non ignorare quate
obedire teneretur, et facturum, auctore Deo
ecclesiæ Dei noverit expedire. Nuntiis quoque
et suo plura verbis exponenda commisit, increp
in pluribus ex justis et evidentibus[2] causis.
etiam attentius ut juxta mandatum domini pa

[1] *Cantuarie*, Z.
[2] *evidentibus*, O, G; *evidentissimis*, L.

communicatos suos urgerent ad satisfactionem, vel in sententiam anathematis revocarent; nec antea credi posset quod Papiensis facundia collegæ sui fidem subvertere valeret, nisi nunc arundinea levitate et concavitate flecteretur ad auram venti non incumbentis sed comminantis, sonum excitantis, non plagam inferentis aut ictum. Fortasse, sicut hactenus credebatur, spiritus[1] hominis promptus est; sed deprehensum est carnem esse infirmam. Nam de Willelmo quod ab initio creditum est, nunc clarius elucescit; quia quam magnanimus, quam fidelis in causa ecclesiæ Romanæ coram Frederico Papiæ inventus est,[a] talis et tantus in causa ecclesiæ Anglicanæ, si licitum fuerit, invenietur, præsidente vel assidente Henrico. Ex quo domino Cantuariensi persuasum est, ut istorum cardinalium, vel aliorum qui fructum legationis exspectent in terra regis Anglorum, judicio se nulla ratione subjiciat. De cætero tractatur de pace regum. Rex Anglorum et comes Henricus contendunt ut alter alterum in hoc negotio possit astutia superare. Sed quia nihil adhuc peperit conceptus eorum relatu dignum, verbi hujus exsecutionem in aliud tempus credidi protelandam. Lugdunensis archiepiscopus[b] ecclesiam et civitatem suam cum honore et lætitia omnium recepit in festo beati Martini. Eadem die congressus Fredericus exaugustus cum Mediolanensibus, amissis viginti quinque militibus, in fugam versus est.[c] Dominus papa, receptis nuntiis qui Constantinopolim profecti fuerant, cum

King Henry and the count of Champagne.

Nov. 11.

---

[1] *filius*, O.

[a] The council of Pavia was summoned by the emperor for the purpose of deciding between the rival claimants of the papacy, and declared in favour of Victor. Feb. 1160.

[b] Guichard, formerly abbot of Pontigny, had been consecrated on Aug. 8, 1165, but did not get possession of his see until Nov. 1167. Hist. Littéraire de la France, xiv. 179.

[c] This little skirmish does not appear to be especially recorded by the chroniclers.

muneribus et honore, et similiter legatis regis Siculi, prosperatur in viis Domini, moram faciens Beneventi. Cum plura innotuerint scitu digna, ea vobis Deo propitiante scribere non pigritabor. Valete interim, et semper.

CCCXLII.

Alexandro papæ Willelmus et Otto cardinales.

(A. 110; C. 157; O. ii. 102; Z. ii. 35; Lup. ii. 28; G. Fol. 404.)

Beatissimo[1] patri ac domino Alexandro,[2] Dei gratia summo universali[3] pontifici, Willelmus et Otto, eadem gratia cardinales, salutem et subjectionis obsequia, tam devota quam debita.

King Henry's charges against the arch-bishop.

Venientes ad terram illustrissimi regis Anglorum, controversiam quæ inter ipsum et Cantuariensem archiepiscopum[4] vertitur, vehementius quam vellemus credere,[5] invenimus aggravatam. Asserebat enim rex, et suorum pars melior, quod idem archiepiscopus serenissimum[6] regem Francorum in eum graviter incitaverat, et[7] comitem Flandrensem, consanguineum suum, qui nullum prius gerebat rancorem, ad ipsum subito diffidandum[8] et guerram pro posse faciendam induxerat, sicut sibi pro certo constabat, et evidentibus apparebat[9] indiciis. Siquidem cum idem comes ab ipso rege amicabiliter discessisset, archiepiscopus, in propria persona ad loca guerrarum accedens, tam regem Franciæ quam memoratum comitem ad guerram pro viribus incitavit.[10] Cum igitur apud Cadomum primo

Interview with Henry at Caen.

---

[1] The heading in C is—"*A. papæ Willelmus et Otto cardinales salutem et subjectionis obsequia tam debita quam devota.*"

[2] *Alexandro*, om. L.

[3] *universali*, om. L.

[4] *archiepiscopum*, A; om. L.

[5] So O, A; *vellemus* (omitting *credere*), C; *vallemus crede*, V; *mallemus* (without *credere*), L.

[6] *severissimum*, O.

[7] *et*, om. Z.

[8] *diffidendum*, V, A, Z.

[9] *apparebat*, C; *parebat*, A, L.

[10] *incitavit*, A, L; *animavit*, C.

jam dicti regis Angliæ colloquio frueremur, paternitatis vestræ litteras, sicut decuit, manibus ejus [1] reddidimus;[2] quibus diligenter consideratis et perlectis in medio, cum ab aliis, quas pro eodem negotio prius a vobis receperat, minus continentes et aliquatenus dissonæ [3] viderentur, rex acri [4] cœpit indignatione peruri, et eo [5] gravius, quod se procul dubio scire dicebat præfatum archiepiscopum, postquam a vobis divertimus, litteras recepisse, quibus a nostro penitus fuerat exscriptus [6] judicio, ut in nullo cogeretur ante nos respondere. Affirmabat insuper quod ea quæ vobis de antiquis consuetudinibus Angliæ fuerant intimata [pro maxima parte] [7] falsitati potius subjacebant quam veritati possent inniti; quod utique [8] viva voce attestabantur episcopi; offerebat [9] etiam quod, siquæ tempore suo consuetudines in regno Angliæ viderentur adjectæ, quæ statutis [10] ecclesiasticis obviarent, nostro [11] libenter arbitrio in irritum revocaret. Nos vero, archiepiscopis et [12] episcopis et abbatibus terræ suæ nobis adjunctis, cum omni diligentia studuimus facere ne rex nobis spem pacis omnino subtraheret, sed ad id se potius permitteret inclinari, ut cum memorato [13] archiepiscopo tam de pace quam de judicio loqueremur.

Sic ergo [14] proprios clericos nostros ad eum cum litteris dirigentes, certum sibi locum et tutum indiximus, ubi in festo sancti Martini secum [15] possemus commiscere sermonem. Ipse tamen, quasdam excu- A conference appointed.

---

[1] *illius*, C; *ejus*, O, A; *regi*, V, L; *regis*, Z.
[2] *reddimus*, O.
[3] *dissonæ*, O, C, A; *dissentione*, V; *dissentientes*, L, G; *dissentire*, Z.
[4] *acri cœpit*, C, G; *ac cept*, V; *accepit*, A, O; *incepit*, L.
[5] *ea*, C.
[6] *exemptus*, C, G; *exscriptus*, V, O, A, Z, L.
[7] *pro . . . parte*, C, Z; om. L.
[8] *utique*, A, L; *præsentialiter*, C, Z.
[9] *offerens*, C.
[10] *stantis*, C.
[11] *vestro*, L.
[12] *et*, om. L.
[13] *memorato*, C, Z; om. L.
[14] *ergo*, om. L.
[15] *secum*, A, L; *sibi*, C.

Nov. 18. sationes prætendens, diem festi transtulit in octavas,[1] quod utique in cor regis altius quam crederemus ascendit. Cum autem sæpedictus archiepiscopus, licet nos ei tutum[2] offerremus ducatum, in exitu terræ regis Angliæ versus Franciam nullatenus nobis vellet occurrere, nos sibi deferre cupientes in terram regis Franciæ, ad locum quem ipse mandavit, accessimus, ne per nos staret quod in[3] suum debebat redundare profectum. Cumque jam initiatum[4] esset colloquium, in primis ei cum multa sedulitate cœpimus suadere[5] et attentius exhortari quatenus erga dominum regem, quippe qui multa in eum congesserat beneficia, eam humilitatis ostenderet speciem quæ nobis opportunam quærendæ pacis materiam ministraret. Ad hæc autem ipse, cum suis in parte secedens, habito tandem consilio nobis proposuit quod se satis apud regem humiliaret, salvo honore Dei et ecclesiæ libertate, salva[6] etiam honestate personæ suæ, et possessionibus ecclesiarum, et amplius sua et suorum in omnibus[7] salva justitia. Quibus taliter enumeratis, nos ei diligentius suadentes quod necessarium erat[8] ad specialia descendere, cum ipse nec certum aliquid nec speciale proferret, subsequenter ab eo quæsivimus utrum[9] super rationibus[10] quæ vestris erant litteris [vel] annotatæ[11] [vel comprehensæ] nostrum vellet subire judicium, sicut rex et episcopi prius promiserant[12] se facturos. Ad quod ipse nobis quærentibus in promptu respondit se non a vobis inde recepisse mandatum; sed si prius ipse cum omnibus suis integre restitueretur, tunc se-

The archbishop's behaviour.

[1] *octabas*, C, Z.
[2] *licet* (repeated), V; om. L.
[3] *ad*, G.
[4] *initiatum*, Z; *nuntiatum*, L.
[5] *persuadere*, Z.
[6] *et*, ins. *L*.
[7] *in omnibus*, C, Z; om. A, L.
[8] *quod necessarium erat*, A, L; *quod non nec. erat*, G; *quod ad hoc ut pax reformaretur, oportebat*, C, Z.
[9] *si* (for *utrum*), C, Z.
[10] *rationibus*, A, L; *quæstionibus*, G; *omnibus*, C.
[11] *annotatæ*, L; *comprehensæ*, Z; *vel ann. vel comp.*, C.
[12] *promiserant*, A, L; *dixerant*, C, Z.

cundum quod ab apostolica sede reciperet in mandatis, in hac parte procederet. Sic ergo a colloquio redeuntes, cum verba ipsius nec ad judicium provenirent nec ad concordiam, nec aliqua ratione causam vellet intrare, ea quæ nobis innotuerant regi manifestare[1] curavimus, plura siquidem prout decuit reticentes et temperantes audita. Nobis[2] itaque locutioni finem facientibus, rex et magni viri qui secum aderant cœperunt asserere[3] quod esset deinceps[4] absolutus, ex quo archiepiscopus recusabat judicium. Cum ergo post multam regis turbationem[5] archiepiscopi, episcopi, et abbates regni Angliæ cum multis[6] pariter clericis a nobis instanter perquirerent utrum prænotatum[7] archiepiscopum, seu ex aliquo speciali mandato seu ratione legationis, ad judicium possemus distringere, et in hac parte nobis facultatem deesse cognoscerent, timentes ne[8] prætaxatus[9] archiepiscopus, abjecto judiciario[10] ordine, sicut alia vice fecerat, aliquibus regni personis gravamen inferret, quoniam nostra sibi taliter[11] inutilis erat præsentia, et ad tutelam contra archiepiscopum[12] minus[13] sufficiens, unanimi[14] sumpto consilio,[15] ad vestram communiter[16] audientiam appellaverunt, appellationi terminum præfigentes[17] in hyemali festo sancti Martini; interim se et sua sub apostolica protectione ponentes, et[18] quaslibet regni personas, nec

Failure of the conference.

The bishops appeal.

---

[1] *manifestare*, A, Z, L; *aperire*, C.

[2] *Nobis . . . facientibus*, om. C, where the sentence begins, *Cœpit itaque rex et.*

[3] *asseverare*, C.

[4] *amplius*, C.

[5] *perturbationem*, G.

[6] *multis*, C, Z; *non paucis*, L.

[7] *prænominatum*, Z.

[8] *ne . . . inferret*, om. Z. Here Z begins to vary in the text, although the margin agrees in reading with other copies.

[9] *prætactus*, L.

[10] *injudiciario*, O.

[11] *talis* for *sibi taliter*, C.

[12] *episcopum*, L.

[13] *minime*, C, Z.

[14] *unanimiter*, Z.

[15] *tam pro personis suis quam pro universo regno*, ins. Z.

[16] *communiter*, A, C; *pariter*, L; *convertunt audientiam* for *com. aud. appell.*, Z.

[17] With this word the letter breaks off in C.

[18] *et . . . edicto*, om. Z.

non et universum regnum, sub ejusdem appellationis includentes edicto. Denique nos, negotium istud in maximum ecclesiæ detrimentum vergere cognoscentes, supradicto archiepiscopo auctoritate vestra et nostra prohibendo mandavimus ne de cætero, tum[1] quia vestris erat inhibitum litteris, tum quia solenniter fuerat appellatum, in præscriptum regnum, vel personas vel ecclesias regni, aliquid gravaminis[2] attentaret.[3] Apostolicæ itaque circumspectionis erit attentius providere, ne idem negotium in grave damnum ecclesiæ vertatur,[4] sicut hi qui attendunt profectus ecclesiæ verentur et timent.

The archbishop restrained.

CCCXLIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Willelmus et Otto cardinales.

(A 111; O. ii. 103; Z. ii. 36; Lup. ii. 29; G. Fol. 408.)

Venerabili et dilectissimo fratri Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, [Willelmus et Otto] cardinales salutem.

Proceedings and appeal of the bishops.

Innotuit regi quid super concordia, quid etiam super causa, si contra vos agere vellet, respondistis, et cum prius satis (sicut aiebat) ex præcedentibus actibus vestris, et supra quam satis, fuisset commotus, ampliori et vehementiori fuit nunc indignatione permotus,[5] vestri cordis altitudinem et domini papæ incuriam[6] erga ipsum indubitanter accusans.[7] Episcopi vero et abbates regni Anglorum, audientes quia vos nihil cum eis

---

1 *tum . . . appellatum*, tr. to after *atten-taret*, Z.

2 For *gravaminis*, Z has *quod excommunicationem saperet aut interdictum, more solito.*

3 Here Z inserts *nec abjecto judiciario ordine, sicut alia vice fecerat, in aliquas regni personas sententiam interdicti vel excommunicationis exerceret.*

4 *vergat*, Z.

5 *promotus*, L.

6 *injuriam*, L.

7 *accusatis*, A.

agere, neque nostro judicio vos supponere, velletis, in nostra præsentia litteras domini papæ, quibus vobis mandasse se dicit ne vos regnum Anglorum interdicto supponatis, coram perlegerunt. Requisierunt etiam a nobis, si, ab utroque nostrum vel altero accepta legatione in Anglia, possent a vestris gravaminibus defendi. Cum autem respondissemus nos de negotiis regni Anglorum nullatenus habere potestatem, ibidem incontinenti tam pro se ipsis quam pro toto regno ad dominum papam appellaverunt, et in protectione domini papæ et nostra se ipsos et regnum ponentes, diem quoque ad festum sancti Martini constituentes. Unde mandamus dilectioni vestræ, et ex parte domini papæ et nostra præcipimus,[1] quatenus deferentes appellationi prædictæ, inhibitionem etiam, quam dominus papa se vobis fecisse testatur, attendentes, nullum interdictum, nullam excommunicationem, in regno Anglorum intendatis, quousque apostolica præsentia adeatur, et quid domino papæ et Romanæ ecclesiæ super his placeat agnoscatur. Ipsi quoque episcopi et abbates nuntios proprios ad vos transmittunt, qui appellationem in nostra præsentia factam et diem vobis denuntient.

The archbishop forbidden to excommunicate.

CCCXLIV.

Ecclesiæ Anglicanæ episcopi ad Alexandrum papam

(A. 123; C. 160; O. ii. 115; Z. ii. 38; Lup. ii. 33; G. Fol. 438.)

Patri suo et domino, summo pontifici Alexandro, Anglicana ecclesia devotum et debitum caritatis et obedientiæ famulatum.

Nov. 29.

Sublimitati[2] vestræ, pater reverende,[3] gratias affectuose referimus, quod ad petitionem filii vestri devo-

Thanks for the sending of legates.

---

[1] *præcepimus*, V.
[2] *Sullimitati*, O, V, A, Z.
[3] *venerande*, ins. L.

tissimi dominique nostri dilectissimi illustris Anglorum regis, filios vestros carissimos, summeque vobis[1] in ea quæ ad præsens est tempestate necessarios, ad ipsum curastis[2] in longinqua transmittere, affectuque paterno eorundem laboribus nostris parcere, et gravaminibus nostra pie gravamina sublevare. Habentes itaque mittenti gratias, missos honore debito totaque cordium alacritate suscepimus, sperantes eorum adventu finem malis diu jam protractis imponi, et quæ turbata sunt apud nos in pacis pristinæ serenitatem cooperante[3] gratia reformari. Inde est quod eis,[4] tanquam judicibus ad hoc a sanctitate vestra directis, nostram una cum domino nostro rege præsentiam reverenter exhibuimus, optantes pariter et exspectantes[5] omnia, quæ inter dominum nostrum regem et dominum Cantuariensem, quæque inter ipsum vertuntur et nos, in eorum præsentia palam fieri, et juxta vestri formam mandati diffinitiva eorum sententia plenissime terminari. Ipsis in modum hunc reverentiam judiciariæ potestati debitam exhibentes astitimus; et ecce, sinistro confusi nuntio, a prius concepta spe gaudii in desperationis foveam lapsi, audita satis nequimus[6] admirari. Audito enim, et ipsa legatorum vestrorum confessione recognito, eos ad judicandum causam hanc, ob quam venerant, potestatem omnimodo[7] non habere, et quod a sanctitate vestra domino nostro regi concessum scriptoque firmatum fuerat, id non tenere, dominus noster rex ultra quam dici possit ira totus incanduit; in tantum quidem, ut ad solitam erga vos animi mansuetudinem vix eum nostra etiam in commune supplicatio revocare potuerit.[8] Totum itaque quod in ad-

Insufficiency of their powers.

---

[1] *nobis*, G.
[2] *curatis*, O; corr. to *curastis*, A.
[3] *sibi*, L; om. A, C.
[4] *eis*, om. O; ins. as correction, A, C.
[5] *expetentes*, O.
[6] *nequivimus*, O, Z.
[7] *omnino*, *L*.
[8] *iam possit* (for *potuerit*), C.

ventu legatorum vestrorum conceperamus gaudii, cœpit illico tristitiæ nubilo superduci. Ad iram hanc fortius inflammandam incentiva præbebant ipsa nobilium regni[1] colloquia, id domino regi sæpius inculcantia, sibi regnoque suo nulla jam adversus dominum Cantuariensem superesse subsidia, cum appellatio regni dudum ad vos facta jam exspiraverit, et ei legatorum vestrorum in nullo cura subvenerit. Hinc apud regni principes tanta est[2] exorta turbatio, ut, nisi juxta datam vobis sapientiam pericula jam nunc[3] erumpentia providendo præcluseritis, Christi vestem scindi miserrime de proximo doleatis. Totis enim studiis dominus in hoc Cantuariensis[4] insudat,[5] ut dominum nostrum regem anathemate, regnum[6] ejus interdicti pœna, constringat. Potestatem, quam in ædificationem et non destructionem ecclesiæ suscepisse oportuerat, sic exercet[7] in subditos, ut omnes in regis odium et totius regni nobilium tentet inducere, et eorum substantiis direptionem, cervicibus gladium, aut corporibus exsilium intente studeat procurare. Crebris litteris graves eis mandatorum imponit sarcinas, quas præsens ipse non[8] digito movere voluit, nedum humeris sustinere. Ad mortem nos invitat et sanguinis effusionem, cum ipse mortem, quam nemo sibi dignabatur aut minabatur inferre, summo studio declinaverit, et suum sanguinem illibatum conservando ejus adhuc nec guttam effundi voluerit. Pro Christo quippe mori gloriosum est; in mortem vero imprudenter irrumpere, Christo scimus non placere. Libertatem prædicat ecclesiæ, quam se Cantuariensi ecclesiæ viribus[9] intrudendo sibi constat ademisse. Regni consuetudines frequenter improperat,

The archbishop's conduct.

---

[1] *regni*, om. L.

[2] *est*, om. Z, L.

[3] *nunc*, A, Z; om. L.

[4] So O, C, A; *dom. Cant. in hoc*, V; *in hoc*, om. *L.*

[5] *insudat*, O, C, A; *desudat*, Z, L.

[6] So C, V, O, A; *regnumque*, L.

[7] *exterret*, V.

[8] *nec*, C; *non*, A, L.

[9] *juribus*, V.

quas longe aliter quam se res habeat suis scriptis vestræ celsitudini manifestat. De cætero sanctorum canonum auctoritatem erga nos non observat, cum appellantes ad vos post appellationem excommunicet,[1] alios sine citatione omni[2] aut commonitione suspendat, notoria, quæ nec nota nec veritate subnixa sunt, asserat, et in hunc modum plurima, qua præest[3] potestate, confundat. Ad hæc quadraginta marcarum millia vel amplius, ut sui asserunt, bonæ suæ fidei commissa, domino nostro regi solvere, vel quod justum est exhibere, detrectat; et regi suo negat et domino quod nec ethnico denegare debuerat aut publicano. Unde, ne ligent nos jamdicta gravamina, ne taciturnitate nostra et indiscreta quadam conniventia permittamus id fieri, unde dominum nostrum regem et regnum ejus, ipsum etiam et sequentes populos, a vestra contingat obedientia prorsus averti, adversus suspectas nobis domini Cantuariensis sententias, adversus mandata ejus omnia, domino nostro regi et regno ejus, personis nostris et commissis nobis ecclesiis et parochiis, gravamen aliquod importantia, vestro nos per omnia committentes consilio, et protectioni subdentes, ad audientiam vestram appellavimus, et appellationi terminum diem transitus beati Martini constituimus.

A new appeal.

Valere vos optamus in Domino, in Christo dilecte pater.

---

[1] *excommunicat*, MSS., but with subjunctives afterwards, so that L seems to be right in reading *excommunicet*.

[2] *omni*, om. L.

[3] *potest*, L.

[4] *Valere . . . pater*, C, where all but the first and last words are represented by initials.

CCCXLV.

Ecclesia [1] Anglicana ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(C. 161; D. 37; G. Fol. 441.)

Venerabili patri et domino Thomæ Cantuariensi archiepiscopo, Anglicana ecclesia salutem [2] et debitam caritatem. Nov. 29.

Vestram scimus non latere prudentiam, nos anno jam præterito ad dominum papam appellasse, et directis ad vos litteris id ipsum vobis significasse. Appellationis hujus causas, si dissimulare non vultis, scitis esse justissimas. Nullum enim excommunicari justum est juri se offerentem, se et causam suam divinis per omnia legibus submittentem. Vos tamen in dominum nostrum [3] regem, a summo pontifice causæ suæ judices petentem pariter et exspectantem, excommunicationis ferre sententiam, et in regnum ejus interdicti pœnam statuere, severitate (si placet attendere) non recte quidem moderata proposuistis. Quo nimirum modo si processisset negotium, domino nostro [4] papæ sanctæque Romanæ ecclesiæ magnum ex hoc non ambigimus jamjam provenisse dispendium. Unde, ne facto vestro vestem Christi scindi,[5] inconsutilem ejus tunicam male dissui, taciturnitate nostra et indiscreta quadam conniventia sineremus, ad dominum papam appellavimus, et debitam sibi fidelitatem ad ipsum appellando conservavimus. Appellationis hujus dilata siquidem prosecutio non fuisset, nisi pietatis oculos in nos apostolica clementia reduxisset; qui, nobis et vobis affectu paterno compatiens, laboribus nostris et expensis (ut scribens ipse testatur) misericorditer parcens, viros sapientes et honestos, peritos

A former appeal mentioned (Ep. 205.)

The archbishop's disregard of it.

The legates appointed.

Ep. 257.

---

[1] *Epistola totius Anglicanæ ecclesiæ domino Cant. archiepiscopo*, D.
[2] *salutem et*, om. D.
[3] *nostrum*, om. D.
[4] *nostro*, om. D.
[5] *cindi*, C.

juris et æquitate probatissimos, de latere suo transmisit ad nos ut causam hanc plene cognoscerent, et ipsam suscepta potestatis plenitudine terminando finem laboribus jam diu protractis imponerent. Litteras in hoc domini papæ suscepimus, quibus nobis apostolica auctoritate injungitur ut eis[1] assistere, appellationis nostræ causas apud eos exponere, eorum parere sententiæ, et reverentiam judiciariæ potestati debitam in omnibus exhibere, non omittamus. Ipsis itaque nostram una cum domino nostro rege præsentiam exhibere curavimus, optantes pariter et expetentes omnia quæ inter dominum nostrum regem vertuntur et vos, simul et ea quæ nos contingunt, sub sole fieri, et juxta apostolici formam mandati diffinitiva eorum sententia terminari. Constat itaque non subterfugisse judicium quos ad judicium subeundum suis se constat judicibus obtulisse. Data vero opera procurasse ne qui ob pacem venerant pacis fungerentur officio, quid est aliud nisi turbationem ecclesiæ protelasse et Ejus spiritui qui ait, "Habete sal in vobis et pacem ha-" bete inter vos," animositate forte nimia restitisse? Ad judices ex mandato properavimus, et ecce qui nos audiant non habemus. Unde ne apprehendant nos mala appellationis remedio hactenus evitata, ne potestatem quam in ædificationem ecclesiæ, et non destructionem, suscepisse debueratis, minus canonice exerceatis in nos, vestram attendentes prudentiam statuta patrum non observare, si quid habetis in subditos, defensionis eis locum et tempus non concedere, suspendere statim nec citare, reputare notoria quæ nec nota sunt nec subnixa veritate, mandatis vestris in discrimen eorum quibus scribitis sarcinas graves imponere, contra suspectas nobis sententias vestras, adversus mandata vestra omnia domino nostro regi et regno ejus, nobis etiam et commissis nobis ecclesiis

Their failure.

---

[1] *ipsis*, G.

et parochiis, gravamen aliquod importantia, ad eum cujus declinari nequit examen, dominum scilicet papam, appellamus, et appellationi terminum diem obitus beati Martini constituimus, A fresh appeal announced.

CCCXLVI.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Willelmum[1] Norwicensem episcopum.[a]

(C. 385; D. 39; G. Fol. 242.)

Venerabili[2] domino fratrique carissimo W[illelmo], Norwicensi Dei gratia episcopo, salutem et debitum fraternæ caritatis obsequium.

Scitis, carissime, jacula quæ prævidentur obesse minus, et quod tempore longe[3] melius sit occurrere, quam vulneratam[4] causam de quærendo remedio jam nimis sero deliberare. Unde considerantes patrem nostrum Cantuariensem ad maledictionem promptissimum, et potestatem quam in ædificationem et non destructionem ecclesiæ suscepisse debuerat, in dominum nostrum regem et regnum ejus, in nos et commissas nobis ecclesias, contra formam sacrorum canonum exercere paratum, et[5] ad apostolicam jam diu audientiam appellavimus, et ad datos nobis judices appellationem hanc prosequendo tempestatem hanc, qua concuti metuebamus, administrante gratiam Domino, usque . . . .

---

[1] *Walterum*, G.
[2] *Venerabili . . . obsequium*, om. G.
[3] *longo*, G.
[4] So C, D; *vulnerata causa*, G.
[5] *et*, om. D.

---

[a] This letter is placed here as being probably connected with the renewed appeal of the bishops.

CCCXLVII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Alexandrum papam.[a]

(C. 356; G. Fol. 157.)

Patri suo et domino summo pontifici A[lexandro] frater G[ilebertus], Londoniensis ecclesiæ minister, humilem et debitum caritatis et obedientiæ famulatum.

In behalf of the bishop of Norwich.

Venerabilis et carissimi fratris nostri, domini Norwicensis episcopi, præclara ab ineunte ætate usque in senectutem bonam ad id plenum exigunt merita, ut quos delectat honestas vitæ, quibus religio cordi est, ipsum digne commendare, et apud sanctitatem vestram cum supplicante debeant affectione promptissima supplicare. Notum quippe satis est ipsum ab ipsis fere cunabulis per omnes ætatum gradus honeste conversatum in ecclesia, ut dicitur, ad senectam jam nunc uberem pervenisse, ipsumque in ecclesia cui præsidet, et in episcopatu quem disponit, in publicas adeo gratulationes susceptum esse, ut quod sibi impenderitis honoris et gratiæ, id tota ipsius ecclesiæ plenitudo cum summa gratiarum susceptura sit actione. Cum sit itaque patris in bonis filii[1] delectari, apostolicæ supplicamus clementiæ, quatenus in necessitate præsenti, de qua per directos nuntios recurrit ad vos, oculos in ipsum misericordiæ habeatis, et eos qui sibi adversantur inique apostolica severitate reprimendo, ipsum diem suum cum pace claudere, et a vobis ad Patrem omnium cum pace velitis emigrare. Alioquin

[1] *filiis*, G.

[a] It does not appear whether this letter is connected with the preceding, or even whether it ought to be included in the Becket cycle. Perhaps it may relate to the troubles between the earl of Norfolk and the canons of Pentney.

læsam se virtus erubescet, et justitiam supergressa iniquitas in multorum prævalebit perniciem, et quæ nunc alta pace sopita sunt, horum exemplo facta securior utique perturbabit. Valete vos.

CCCXLVIII.

ALEXANDRO PAPÆ THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS.

(O. ii. 24; Z. ii. 50; Lup. ii. 47; Thom. 10.)

Amantissimo domino et patri sanctissimo Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, miser ac miserabilis exsul, cum suis coexsulibus[1] salutem et omne bonum.

Mittimus sanctitati vestræ latores præsentium, fideles nostros, duos videlicet de miseris et coexsulibus nostris, quos tamen ad præsens possumus, et sicut possumus, ut per eos audiatis et intelligatis certiori et miserabili relatione quæ circa nos noviter acta sunt his diebus, miseriarum etiam nostrarum et nostrorum angustias, quæ quidem immanes sunt. Et suscipiamus a sanctitate vestra, si placet, celeriter debitam et diu dilatam oppressionis ecclesiæ et nostræ liberationem; dolorum etiam nostrorum per manum misericordiæ vestræ levamen, ne immaniter et multipliciter depressi deficiamus in tribulatione, quæ non fuit a diebus dolorum districtior. Protracti enim sumus, jam diu est, sicut novit excellentia vestra; trahimur etiam et protrahimur non minus crudeliter quem inique,[2] per tempus et tempora in miseria et dolore, ut vel sic infra longi temporis metas afflictione deficiat anima nostra, exstinguamur attriti, deficiamus penitus exacti miseria- The bearers.

---

[1] *coexulibus*, Z; *exulibus*, L. | [2] *inique*, O, V, Z; *unquam*, L.

rum angustiis, exspiret interim auctoritas vestra (quod absit), quæ per Dei misericordiam contra iniquorum desiderium, contra malignantium fraudem, relevatura est miseriam nostram et aliorum, antequam finiatur.

Complaint against the legates.

Inclina igitur, domine, aurem tuam, et audi; aperi oculos tuos, et vide si fuit iniquitas sicut ista; attende diligentius si est dolor sicut dolor noster et nostrorum, qui dati sumus in direptionem, nisi subito subveniat nobis per manum vestram Dei misericordia. Facti sumus in subsannationem et derisum his qui in circuitu nostro sunt, auctoritate legatorum vestrorum, qui utinam non magis enormiter quam præsumptuose egissent circa nos et ecclesiæ negotia. Si enim hæc facta sunt nobis ab ipsis in viridi, quid fiet in arido, si duratura est ista legatio, quæ nunquam fuisset? Suspenderunt ipsi nos, quantum in eis est, ab omni auctoritate quam habebamus in ecclesiis Angliæ et personis, quod nunquam gratia Dei et vestra[1] ad alicujus principis vel alterius instantiam factum est a vobis, nec fiet per Dei misericordiam, sicut ex certa promissione indulsit nobis vestra sublimitas. Ut quid, domine, tribuisti legationem homini de cujus introitu attendisse debuerat dominus meus, (ut salva pace ejus loquar,) quis deberet esse futurus legationis hujus fructus, pensasse etiam ejusdem exitum? cujus anima tota effusa fuit ab initio et est in ruinam ecclesiasticæ dignitatis et nostram,[2] ut vel sic fiat principi gratus? Domine, domine, ad te sunt oculi nostri ne pereamus.

The pope's help requested.

Adjuva nos, domine, et fac nobiscum secundum promissiones tuas, quæ utinam non in vanum lætificaverint[3] animas nostras. Sustinuimus enim ad vestræ celsitudinis mandatum, sustinuimus (inquam) pacem, et non venit. Exspectavimus per manuum opera legatorum vestrorum bonum, et ecce major

[1] *vestri*, O.
[2] *nostram*, Z; *vestram* L.
[3] *letificaverunt*, O.

afflictio, turbatio ferventior. Miserere ergo nostri, domine, miserere nostri, cum sit nemo post Deum qui pugnet pro nobis, nisi tu solus cum fidelibus tuis. Miserere, inquam, nostri, ut misereatur vestri Deus in districto examine, cum redditurus fueris rationem villicationis vestræ. Non est enim ad quem habeamus[1] refugium post Deum, nisi ad te, cum etiam ipsi opponant se nobis favore hominum, qui intuitu pietatis et justitiæ, ob reverentiam etiam sacrosanctæ ecclesiæ Romanæ, nobiscum stare debuerant, et pugnare pro nobis. Exhaustis siquidem sumptibus et vexationibus innumeris, non est nobis certe de cætero quo prosequamur vexationum istarum vel minimam. Succurrat itaque nobis et ecclesiæ nostræ, si placet, celeriter tua sublimitas, et imponat finem huic malitiæ, ne protrahatur ulterius, quoniam jam[2] tempus est. Vix enim est ut etiam præ nimiis angustiis spirare valeamus; accelera ergo ut sentiamus gratiæ tuæ beneficium, antequam moriamur. Valeat et vivat in tempora longa dilecta nobis et super omnia post Dei amorem necessaria tua sancta benignitas, ut tua munificentia incipiamus et nos reviviscere, qui jam incepimus mori.

Præterea noscat discretio vestra, quod tribus diebus antequam supervenirent nobis mala ista, exierant nuntii a nobis cum litteris nostris, quibus nuntiabamus sanctitati vestræ qualiter a legatis vestris discesseramus. Scribebat enim vobis rex Francorum Christianissimus et regina, et quidam de principibus et episcopis regni sui, quidamque minores amici vestri, lætantes et glorificantes Deum, gratiasque Deo et vobis agentes, eo quod manifestatum[3] erat ex adventu legatorum vestrorum, sicut idem[4] ipsi domino regi ore ad os insinuaverant, falsa esse ac mendacissima quæ Joannes ille jurator[5] de Oxenefordia et alii nuntii

Letters, &c. to the pope.

[1] *habeamus*, Z; *habemus*, L.
[2] *jam*, om. L.
[3] *manifestatum*, Z; *manifestum*, L.
[4] *idem*, O; *id*, L.
[5] *orator*, L.

regis prædicaverant de gravamine et dejectione nostra futura per legatos. Unde scandalum ineffabile ortum erat in toto regno Francorum, et apud omnes ad quos rumor ille pervenerat, præterquam[1] adversarios ecclesiæ et nostros. Sed versa est cithara ista in luctum, et lætitia ista in mœrorem, factusque est error iste pejor priore. Petimus itaque ut placeat sanctitati vestræ supervenienti morbo celerem adhibere medicinam, quatenus fiat omnibus in manifesto, sicut rei veritas se habet, citra[2] conscientiam vestram et mandatum ista fuisse præsumpta. Valeat iterum sanctitas vestra, et in æternum.

CCCXLIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Willelmum Papiensem, tituli S. Petri ad Vincula cardinalem.

(A. 19; O. ii. 13; Z. ii. 20; Lup. ii. 19; Thom. 67.)

Venerabili domino et fratri Willelmo, Dei gratia sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinali presbytero, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, ac miserabilis exsul, salutem, et sic agere ut vivat in Domino.

Reproof. Non credebam me tibi venalem proponendum emptoribus, ut de sanguine meo comparares[3] tibi compendium,[4] de pretio iniquitatis faceres[5] tibi nomen et gloriam. Alias tibi curandus esset proventus, si non, status tui[6] nimis periculose oblitus, fortunæ ludibria pensares dissimiliter. Sed, forte ut id ageres

---

[1] *apud*, ins. *L*.
[2] *citra*, Z, L; *contra*, G.
[3] *compares*, *L*.
[4] *compendium . . . faceres*, om. L.
[5] *faciens*, G.
[6] *tuus*, O,

efficacius, fortunam meam præsentem in consilio habuisti, cujus dum tristia spectas, lætiora quandoque[1] sperare debueras. Alternæ enim sunt rerum vicissitudines, et sicut de successibus prosperis lapsus est facilis, sic et in contrarium. Nec prudentiam tuam latere credo, licet hoc experimento non senseris, nihil esse tam firmum cui non sit periculum e vicino; sic et versa[2] vice. Hæc idcirco tibi scribo ut subitos fortunæ casus diligentius de cætero examines, examinatos observes, observatis indulgeas. His certe [casibus][3] exponenda non fuerat Petri navicula, quæ, etsi[4] sæpius concuti, convelli non novit; quæ, etsi pluries jactata fluctibus, non submersa consurgit. Hujus itaque si veri piscatoris, si optimi gubernatoris, verus vis esse discipulus, nauta bonus, sicut serenitatis gratiam multotiens tibi fecit aura serena, sic impetuoso turbini, invalescenti tempestati, omnes ingenii tui vires, teipsum etiam,[5] animo forti sub omni discrimine opposuisse debueras. Si enim de manu ejus gratanter suscepisti pacifica, cur non patienter tolerabis adversa, forte ad momentum exspiratura? Sic et magister ille tuus,[6] princeps apostolorum, resistendo principibus, non cedendo, non[7] dispensando pacem iniquitatis, sanguine suo nomen meruit in terris, et in cælis gloriam. Sic crevit vigor ecclesiæ, cum crederetur exstingui. Hoc[8] etiam in summa tibi opto, sic agas feliciter ut vivas in Domino. Vale, ut et inde melius valeam.

---

[1] *quæque*, *L.*
[2] *conversa*, for *et versa*, A.
[3] *casibus*, ins. G.
[4] *si et* (for *etsi*), Z.
[5] *in*, Z, with *vel etiam* interl.
[6] *Petrus*, L, G.
[7] *non dispensando*, O, A; *sed dissipando*, L, G; *sed dispensando*, Z.
[8] *Hoc*, O, A; *Hæc*, L, G.

CCCL.

Joannes Saresberiensis ad Willelmum Britonem subpriorem Cantuariensem.

(O. 165; Z. ii. 102; Lup. ii. 89; Jo. Sar. 218.)

Guillelmo Britoni subpriori Cant[uar]iæ.

The pope and the emperor.

Reflorescit auctore Domino status universalis ecclesiæ, et schismaticorum impetus frustratus est, et superbia Moab indies infirmatur. Nec de nocte vastatus est[a] nunc, ut ab initio, sed in meridie suffossa est Ar, et muri ejus dejecti sunt funditus, ut exsultatio Moab ex necessitate Petro cedens de cætero conquiescat. Unde spes est in Domino ut vociferantibus tubis sacerdotalibus in proximo corruat et Jericho,[1] et regnum proprio sanguine adquisitum obtineat triumphator Jesus, et in pace possideat quod sui juris est sponsus et custos ecclesiæ Christus. Cum enim Romanus pontifex per patientiam Teutonicum tyrannum diutius exspectasset, ut vel sic provocaretur ad pœnitentiam, et schismaticus, abutens patientia ejus, peccata peccatis adderet jugiter, ut error in amentiam verteretur, vicarius Petri, a Domino constitutus super gentes et[2] regna, Italos, et omnes qui ei ex causa imperii et regni religione jurisjurandi tenebantur astricti, a fidelitate ejus absolvit; et Italiam fere totam a facie furentis et præsentis tanta felicitate et celeritate excussit, ut in ea nihil habere videatur, nisi tortores, quos evitat interdum, et angustiarum, quas evitare non potest, juge supplicium. Abstulit ei etiam regiam dignitatem, ipsumque anathemate condemnavit, et inhibuit auctoritate Dei ne vires ullas amodo

---

[1] *Hiericho*, *L*, G.

[2] *super*, ins. L.

---

[a] "Quia nocte vastata est Ar "Moab, conticuit; quia nocte vastatus est murus Moab, conticuit." Isai. xv. 1.

in bellicis congressionibus habeat, aut de Christiano aliquo victoriam consequatur, aut alicubi quiete et pace gaudeat, donec fructus pœnitentiæ condignos operetur.[a] In quo secutus est exemplum Gregorii Septimi, decessoris sui, qui nostra ætate Henricum imperatorem, ecclesiæ privilegia convellentem, deponens in concilio Romano simili sententia condemnavit. Et quidem illa sententia effectum sortita est; et hanc de privilegio Petri latam videtur ipse Dominus confirmasse. Hoc enim Itali audito, ab eo discedentes, reædificaverunt Mediolanum, schismaticos expulerunt, catholicos reduxerunt episcopos, et apostolicæ sedi unanimiter adhæserunt. Sed quid nota recenseo? Hec ubique[1] locorum fama quasi præcona[2] voce concelebrat. Nec aliquibus dubium puto, nisi forte lateat illos qui soli hac tempestate exsulant domi suæ.

Quia ergo ab oriente jam radius serenitatis illuxit per Christum, et incolumitas ecclesiæ in capite reparatur, superest spes fidei certissima, quod unguentum a capite in apostolicam barbam exuberans descendet in caput et oram Anglicanæ ecclesiæ; et qui prophetam exterminare nititur de Israel, nisi forte resipiscat, divinam sententiam excipiet; dicente Amos ad ipsum: "Uxor tua in civitate fornicabitur, et filii Amos. vii. 17.
"tui et filiæ tuæ in gladio cadent, et humus tua in
"funiculo metietur, et tu in terra polluta morieris, et
"populus tuus captivus migrabit de terra sua." Hæc est enim pœna resistentium verbo Dei, et potestatum quæ ora sacerdotum nituntur occludere[3]. Profecto tunc risus dolore miscebitur, et extrema gaudii luctus

---

[1] *utique*, G.
[2] *præcona*, O, V, Z; *præconia*, G.
[3] *occludere*, O, G; *obducere*, L.

---

[a] This was at the Lateran synod of March 1167. Labbe, Concilia, x. 1450 (where, however, the date 1168 is wrongly given); Reuter, ii. 244; Hefele, Conciliengeschichte, v. 582.

occupabit, et amarum erit cibum et potum et amica colloquia cum excommunicatis communicasse. Numquid tunc Balaamitæ pontifices et sacerdotes, et principes Thaphneos et arioli consiliis suis salvare poterunt Madianitas, cum eos gladius Domini persequetur? Numquid cardinales proderunt aut legati, si Balaamitæ fuerint in die Domini? Certe si ipse affuerit Balaam, aut benedicet tabernaculis Jacob, quæ nunc proscribi et exsulare videntur in eremo, aut gladio cadens verbi Dei sibi adversarium esse experietur Spiritum Sanctum; et sentiet quia sicut[1] allophylorum messes et sata, ita et incendentium vulpium caudas [2] exurit.

Rumours as to the church of Canterbury.

Hæc idcirco præmiserim, ne quis amicorum ponat carnem brachium suum, et excommunicatis participans in se gladium provocet bisacutum. Dicitur autem, (quod sine dolore et lacrymis nequeo reminisci,) quod sancta Cantuariensis ecclesia participatione illius insignis excommunicati Randulfi de Broc anathema contraxit, et, lege Dei contempta Melchom adorans, litteras domini papæ, pro archiepiscopo sibi missas, regi ad subterfugium obedientiæ et opera debitæ misericordiæ excludenda transmiserit. Unde precor attentius, consulo, et quanta possum instantia moneo, ut, si falsa sunt quæ dicuntur, et adhuc ab anathemate immunis est, sibi, ne tale quid de ea probabiliter fingi possit, de cætero caveat. Et si in anathema incidit, redeat per pœnitentiam, ne quæ inter occidentales ecclesias hactenus religione insignis exstitit, in posterum sit insignis et crimine. Si hæc duriuscule videantur esse concepta, scio quia nec diabolo [3] loquor nec schismatico Bathoniensi, sed amico veritatis et fidei, et per eum ecclesiæ Christi habenti caritatem. Velit nolit mundus,

---

[1] Om. Z.

[2] *ignis*, ins. B (Gall. Rer. Scr. xvi. 562), G.

[3] *de obolo*, V; *cleobolo*, O; *cleobolo*, with *i.e. de obolo*, in marg., Z; *diabolo*, *L*, G. Perhaps the "archidiabolus" (Ep. 15, ed. Giles). Geoffrey Ridel is meant.

Cantuariensem ecclesiam (quod Deus novit) sincera diligo caritate, et periculo ei imminente tacere non possum. Nam, ut ait propheta, "Leo rugiit, quis non timebit? Dominus locutus est, quis non prophetabit?" De cætero si vocationem domini Cantuariensis audisti, ex ea causa ecclesiam tuam invitus non exeas, nisi alia causa te exire compellat. Scio enim, et tu utinam scires, quid ab ipso obtinuerimus[1] tibi. Valete.

Amos. iii. 8.

CCCLI.

Joannes Saresberiensis ad conventum Cantuariensis ecclesiæ.

(Z. ii. 42; Lup. ii. 36; Jo. Sar. 241.)

Universitati sanctorum, qui in prima Britanniarum sede sancta Cantuariensi Domino famulantur, conservus[2] eorum et fratrum minimus salutem, et gratam Deo obedientiam victimis omnibus anteferre.

Blaming the monks for applying to the king at death of a prior.

Unde, amantissimi domini mei et dulcissimi fratres, exordiar? Unde spiritus tristis et alieno consternatus errore verbi sumet initium? Quo miseræ et præ dolore languentis animæ progredietur oratio? Poterat hactenus vestra (ut verbo temperatissimo et digno dominis utar) excusari negligentia. Sed ecce, si quis vulgi sequatur[3] opinionem, tepor in odium commutatus est, negligentia transiit in contemptum, caritatem mentita simulatio erupit in fraudem, et se manifestis rerum argumentis convicit esse perfidiam. Ita, inquam, si vulgi convalescit opinio; sed quibus de cætero

---

[1] *obtinuerimus*, O; *obtinuimus*, L; *obtinuerim*, G.

[2] *conservus eorum et fratrum minimus*, Z, G; *eorum et fratrum minimus et conservus*, L.

[3] *sequitur*, V.

poterit allegationibus infirmari? Profecto quod in fraudem Dei præsumit sapientia carnis, semper in contrarium proposito pergit eventum; et unde sperabantur compendia voluptatis, inde totius utilitatis et[1] intentionis oriuntur dispendia. Sic Judæi, ne locum perderent, ne sacerdotum principes gentis amitterent potestatem, Christo tetenderunt insidias, et, corruentes in foveam quam fecerunt, venientibus Romanis 'locum perdiderunt et gentem. Sic et vos, (si tamen vera sunt quæ vulgus clamat, neque enim facile crediderim quod in tantam vigilantiam et sollicitudinem cæcitas tanta ceciderit,) sic, inquam, misistis ad regem, ut, quod ad eum non pertinet, priore mortuo[a] vobis alium subrogaret. Quid aliud, quæso, fecit Israel absente Moyse, ab Aaron expetens ut deos fabricaret, qui se præcederent in deserto secundum morem gentium, et extorquens caput bovis pro numine, et pro majestate adorans idolum. Sed sicut illud contritum est Moyse redeunte, ita et illud quodcumque vobis datum fuerit idolum, convalescente lege Domini, et ad ecclesiam redeunte justitia, conteretur. Illud in pulverem comminutum sparsum est in liquorem, quem populus bibiturus erat, ut sic quod adoraverant egerere compellerentur. Et quisquis ille sit, carnis opus, non Dei, si tamen bene cum illo agitur, de capite vertetur in caudam, et erit abominatio timentium Deum. Nam si male, non invenietur locus ejus in terra sanctorum, quam dignoscitur profanasse. Sed quo pacto accidit, quod primi inter omnes ecclesias totius regni priorem a principe credidistis esse petendum? Hac fortasse cautela, ne de cætero vendicare sibi quidpiam possit archiepiscopus in creatione prioris. Non sic, fratres,

---

[1] *et intentionis*, Z, G; om. L.

---

[a] Prior Wibert died Sept. 27, 1167. Gervas. Cant. i. 205, ed. Stubbs.

non sic, quin potius verendum fuerat ne jus amittatis antiquum, dum in profanam pergitis abusionem, et privilegium demereamini proprium, cum præripitis alienum. Utinam perniciei hujus non dedissetis exemplum, beati Benedicti formulam[1] deserentes, terga vertentes ad legem, neglectis constitutionibus, quibus sancti patres docuerunt Christianis esse vivendum. Quibus autem rationibus aboleri poterit celebris et vulgata opinio? Priore mortuo misistis ad regem; de archiepiscopo nec mentio facta est inter vos. Prudenter utique, ut absolveret defuncti fratris animam rex, ad quem jura sacerdotii credunt qui desipiunt pertinere. Alioquin ratio non occurrit, quare curam animarum suscipiat aliquis de manu ejus, nedum vestrarum, qui merito scientiæ, religionis, et dignitatis, estis in capite regni, prima sede Britanniarum, a Domino constituti, quo tota possit insula per vos illustrari, tam doctrinæ verbo quam sanctæ conversationis exemplo. Ille quoque sapiens et religiosus frater (nominis etenim non recordor), inito consilio cum principibus sacerdotum, et aliis quos de industria taceo, studiosissime procuravit ne vestra, siqua tamen est, possit innocentia per alicujus amici diligentiam excusari, contra archiepiscopum nomine totius conventus appellationem formans, et statuens eum adversarium ecclesiæ; quasi vobis in aliquo nocuisset, aut constaret eum nocendi propositum concepisse. Usus est homo prudenti consilio, qui maluit vos habere patrem et dominum adversarium quam amicum. Multi, qui aderant, hominem deriserunt,[2] et imprecationibus prosecuti sunt, ubi sentiebant tutam esse colloquendi libertatem, dicentes[3] nihil accidisse mirum, quia monachi Cantuarienses hoc quasi hereditarium semper habent, ut archiepiscopos suos oderint.[4] Et ut verbo faciant[5]

---

[1] *farmulam*, Z, G; *famulam*, V; *regulam*, L.
[2] *deluserunt*, L.
[3] *dicente*, G.
[4] *odirent*, L.
[5] *faciam*, L.

fidem, "Anselmo," inquiunt, "bis pro justitia exsu-"lanti,[1] nihil unquam solatii contulerunt. Contempse-"runt Radulphum, oderunt Willelmum, Theodbaldo "tetenderunt[2] insidias; et ecce nunc Thomam gratis "insatiabiliter persequuntur."

Quis amicorum ecclesiæ, nedum alumnus, hæc in compitis Aschalonis et in triviis Geth sine dolore ab incircumcisis audiet decantari? Quis fidelium Christi lacrymas poterit continere? Deus mihi testis est, quod fratrem illum, quisquis sit, in præsumptionis hujus insania, consilio conventus usum fuisse[3] non credo. Hoc tamen aliis facile persuaderi non poterit, si ratum habueritis quod factum est; si in præsumptorem illum non animadverteritis castigatione crudeli: si consilio vel auxilio astiteritis illis qui quærunt animam patris vestri ut auferant eam. Alioquin videbimini mandasse et consentire dicentibus, "Non habemus regem nisi "Cæsarem: crucifige, crucifige pontificem qui stare "ausus est pro ecclesiæ libertate, qui legem Dei tra-"ditionibus humanis asserit præferendam." Nescitis "quid pariat ventura dies,"[a] et ex litteris domini papæ conjicietis in quanto periculo positi sint quos archiepiscopus excommunicaverat, et universi participes eorum. Nec tuti sunt appellandi subterfugio, cum summus pontifex appellationes excludat, et legatis jam præceperit ut eos qui videbantur absoluti reponant in anteriorem sententiam, ni satisfecerint incontinenti. Archiepiscopus vero et episcopum Londoniensem et alios plures denuntiavit cardinalibus excommunicatos esse, causasque subjecit quas enumerare longum est. Plura vobis interdum et a pluribus scriberentur, nisi quia quæ vobis amici significant ad cautelam vos vel-

Case of excommunicates appealing.

---

1 *exulant qui*, G.
2 *tenderunt*, V.
3 *esse*, Z.

---

a *quid . . . dies.* These words are probably derived from Prov. xxvii. 1—"ignorans quid super-"ventura pariat dies."

ut inimici defertis ad regem. Valete, dilectissimi fratres et domini, et operosius agite ut amici vestri, qui pauci sunt, proficere possint in excusatione innocentiæ vestræ.

CCCLII.

Alexandro papæ Petrus abbas Sancti Remigii.

(A. 150; O. ii. 153; Z. ii. 114; Lup. ii. 100; Thom. 336.)

Stylum cohibere[1] poterat apostolicæ contemplatio[2] majestatis, si non erigeret animum humanitatis respectus, et provocaret ausum parvulis Christi condescendere solita clementiæ vestræ gloriosa dignatio. Inter quos audeo et ego, cum vix ante dominum meum, patrem fidelium, consolatorem depressorum et deprimentium judicem, pulvis sim æstimandus et cinis, verbum facere pro ecclesia Dei ad apostolatus vestri gloriam et honorem, quem in exhibitione justitiæ, qua totus indiget mundus, et operibus misericordiæ, qua sublevantur[3] oppressi et inopes reficiuntur, lætus audio dilatari. His, pater, titulis sanctitas vestra promeruit ut eam in brachio potenti et patenti virtute in tot periculis Dominus antecedat, et ante vos et pro vobis gloriosos terræ humiliet et prosternat. Revolvantur ab initio et introitus vester et variorum processus eventuum, et plane luce clarius erit quia non manus hominum, sed Dominus, fecit hæc omnia. Ille vero, qui cœpit in vobis miserationis suæ magnalia, et apostolatus vestri consolidabit thronum, quia mundo palam est vos ambulare in semitis ejus, qui pauperem liberat a potente, qui acceptionem reprobat personarum, qui in judicio respondebit unicuique secundum

In favour of archbishop Thomas.

---

[1] *quis*, ins. *L.*
[2] *contemplatione*, V, L.
[3] *sublevantur*, O, A; *sublimantur*, Z. L.

opera sua. Exsultat in his quæ de vobis audit devotus filius vester Christianissimus rex Francorum, lætatur ecclesia Gallicana, cujus tristitia de vanitate quorundam insultantium veritati nuper est in gaudium commutata. Nam in adventu dominorum nostrorum [1] cardinalium didicit quod venerabilis viri pro libertate ecclesiæ laudabiliter decertantis, Cantuariensis archiepiscopi, fovetis causam, et mendaces esse convincitis qui se ruinam innocentum et confusionem ecclesiæ gloriabantur a vobis impetrasse. Et plane saperent cardinales si starent in finibus vestris; sed (quod iterum gemit ecclesia Gallicana) jam in hac parte dicuntur excessisse. Unde paternitatem vestram toto corde prostratus imploro, quatenus Christianissimi regis et reginæ, et episcoporum et procerum Galliæ, preces pro domino Cantuariensi porrectas audiatis, et deducatis in irritum quidquid contra justitiam ejus noveritis esse præsumptum.

CCCLIII.

Willelmus et Otto cardinales ad Willelmum Norwicensem et Ricardum Cestrensem episcopos.

(A. 323; O. ii. 32; Z. ii. 215; Lup. i. 101; G. Fol. 411.)

Willelmus [2] et Otto, Dei gratia cardinales et apostolicæ sedis legati, venerabilibus et dilectis fratribus Norwicensi [3] et Cestrensi episcopis.

The bishops authorised to absolve excommunicates.

Discretioni vestræ præsenti significatione mandamus,[4] quatenus personas illas quæ a Cantuariensi archiepiscopo excommunicationis vinculis dictæ sunt innodatæ, in manu vestra promissione recepta quod

---

[1] *nostrorum*, A, O, Z; *vestrorum*, L.

[2] *Willelmus . . . episcopis*, G.

[3] *Cicestrensi*, L, G. (The bishop of Coventry was also styled of *Chester*.)

[4] *mandavimus*, as correction, Z.

nostro debeant stare mandato, postquam istas videritis litteras, absolvatis, et[1] sic [in][2] præstita securitate singulis injungatis quod vobis moderatum videbitur. Hoc autem occasione postposita[3] prosequi studeat et adimplere quicumque vestrum apices istos primus receperit; et ex quo nostrum[4] receperint mandatum, significetis eos juramento præstito absolutos.

CCLIV.

Alexandro papæ Joannes Saresberiensis.

(C. 171; O. 174; Z. ii. 117; Lup. ii. 103; Jo. Sar. 219.)

Anima nostra, pater, in amaritudine est, ut (quod in conspectu vestro timeo plurimum) verbo modestiam subtrahat vis doloris, et patientia præ miseriarum cumulo querelas omnino nequeat cohibere. Alii enim nostrum pro defensione justitiæ morientes a Deo et ab ecclesia expetunt innocentis sanguinis ultionem; alii variis afficiuntur suppliciis. Omnes exsulamus et jam[5] diu proscripti sumus, ut vel sic nefarias hominum traditiones compellamur præferre legi Dei, et sanctionibus patrum. Sed unicum fidelibus est in tribulatione remedium, precibus aures pulsare majestatis, et totius mentis arcana retexere, ut sic patris clementiam moveant, et miseriæ solatium consequantur. Hoc quotiens usi sunt filii Israel, totiens de necessitatibus et angustiis leguntur erepti. Recurrebant illi ad tabernaculum fœderis, ubi sancta sanctorum servabantur, id est, mandata Dei, quæ cunctis[6] justificationibus antecellunt; in opportunitatibus suis conveniebant Moy-

Sufferings of the exiles.

---

[1] *et sic . . . injungatis*, om. L.
[2] *in*, om. Z, G.
[3] *postposita*, O, A; *proposita*, L, G.
[4] *nostrum*, Z; *vestrum*, L, G.
[5] *jam*, C, G; om. L.
[6] *omnibus*, C; *cunctis*, Z, L.

sen et Aaron, sanctos Domini. Et miseris Cantuariensibus ad quos inter Deum et se mediatores confugiendum est, nisi ad Romanam ecclesiam, ubi viget Divinæ legis custodia, et totius sacerdotii [est][1] principatus? Nam si illa post Deum decreverit salvare nos, continuo liberabimur. Si manus erexeritis, sternetur Amalech; et qui vos Pharaoni dedit in Deum, dejiciet omnes adversarios ecclesiæ a facie nostra.[2] Et utinam ille qui se gloriatur annulo, honore, et beneficio, manu apostolica subarrhatum,[3] juramentis et promissionibus suis prudentiam vestram[4] non delusisset, nec erectarum manuum flexisset rigorem, quia ecclesia jam navigabat in portu, quando ille rediens cum triumpho sacrilegos impœnitentes fecit absolvi, et suspensa potestate domini Cantuariensis usque in adventum legatorum, quorum erat præambulus, persecutoribus ecclesiæ adjecisset audaciam delinquendi. Nam antea plures obediebant archiepiscopo, sed exinde, quod meminerim, nullus vel admodum rarus. Data enim erat spes æmulis ejus,[5] quod a legatis dejiciendus sit; quod spoliatus citra restitutionem rerum aut temporis debeat subire judicium; quod[6] legati veniebant in ea plenitudine potestatis, ut, abrogatis his quæ nunc vigent, possint[7] nova condere jura.

John of Oxford.

Proni erant homines ad credendum, videntes assertoris annulum et honorem, et quia,[8] convocatis episcopis in adventu ejus, excommunicati domini Cantuariensis absoluti sunt impœnitentes, et ipsius evacuatæ sententiæ. De facto, inquam, absoluti; certe adhuc ligati sunt ante oculos Domini, qui criminosos impœnitentes nunquam absolvit. Constat autem de impœnitentia, quia nec satisfaciunt cum possint, nec aliquid restituunt ablatorum. Profecto si res ablata

---

[1] *est*, Z; om. L, G.
[2] *vestra*, O, Z.
[3] *subaratum*, O.
[4] *nostram*, C
[5] *nostris*, ins. O.
[6] *quia*, C; *quod*, L, G.
[7] *possent*, L.
[8] *quod*, C; *quia*, L.

reddi potest, et non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Vana sint[1] hæc, si non adhuc Cantuariensis ecclesiæ possessionibus incubant, si alicui nostrum de tot et tantis ablatis[2] vel obolus restitutus est, nisi[3] illis qui retro abierunt, et juramento præstito firmaverunt sibi jure regis[4] esse vivendum. Nec tamen est quod[5] sanctitati vestræ illa non absolutio, sed juris illusio, debeat[6] imputari, cum in fraudem mandati vestri non tam præstita sit quam commissa. Indulseratis enim ut si quem[7] eorum ægritudine laborare contingeret, mortis imminente[8] periculo, præstito juramento secundum morem ecclesiæ, quod vestro mandato pareret, tunc demum absolveretur; in quo ecclesiæ Dei et nobis[9] prospectum esse voluit dignatio vestra. Illi autem[10] absolvi doli patrocinio meruerunt, simulantes se in mortis periculo versari, quia eis de[11] mandato domini[12] regis imminebat necessitas transfretandi. Unde, quia[13] ille qui absolvit nec ordinariam habebat potestatem, nec a vobis præscriptam servavit formam, credo, si vobis aliter non videtur, collatam absolutionem de jure non tenere, et illos ecclesiæ pervasores[14] in anteriori manere sententia. Nam illi qui vobis illudendo, et[15] Gallicanam[16] et Anglicanam ecclesiam[17] scandalizando, peccavit in Spiritum Sanctum, Deo inspirante et vestra justitia cooperante, respondebunt merita sua; et hoc, sicut Christianissimus rex et regnum ejus de vobis confidit, in brevi. Exsultat enim [rex Henricus][18] in his quæ dicta sunt ei,[19] et quæ in

Grat., II., xiv., 6, 1.

Irregular absolution of excommunicates.

[1] *sint*, C, Z; *sunt*, L, G.
[2] *ablatis*, C, O, G; om. L.
[3] *nisi*, C, L; *nihil*, O, V; *et nihil etiam*, as corr., Z.
[4] *regis*, C, L; *legis*, O, V, Z.
[5] *quod*, C; *quo*, L.
[6] *debeat*, om. C.
[7] *quem*, C; *quos*, Z, L.
[8] *imminenti*, O.
[9] *nobis*, O, *L*, G; *vobis*, V.
[10] *autem*, om. C.
[11] *de*, om. C.
[12] *domini*, om. C.
[13] *quia*, C, Z; om. L.
[14] *persuasores*, O.
[15] *et*, C; om. L, Z.
[16] *Gallicanas*, C.
[17] *ecclesias*, C; *ecclesiam*, L, Z.
[18] *rex Henricus*, C; om. Z, L.
[19] *ei*, C, Z; om. L.

adventu cardinalium plenius innotuerunt, vanam scilicet esse gloriationem eorum qui Cantuariensi archiepiscopo, immo ecclesiæ Anglicanæ, ruinam minabantur. Nam si ob hanc[1] causam dejiceretur archiepiscopus, quis auderet mutire de cætero? Si rex auctoritate vestra confirmationem vel[2] dissimulationem consuetudinum quas petit obtineret, quid vereretur amodo princeps aliquis contra ecclesiam postulare? Unum scio, quod salva professione, et citra Divinæ legis injuriam, eas non modo episcopus, sed nec Christianus poterit conservare.[3] Nec satis mirari possum[4] qua mente sacerdos ausus est innuere sacerdoti ut Siculorum vel Hungarorum exemplo tantis pravitatibus tolerantiam adhiberet. Absit hoc consilium a sanctitate pontificatus vestri, et ut tantarum præsumptio pravitatum remanens impunita a diebus vestris in alias ætates ad consequentiam protrahatur. Non tamen legatos quos misistis ad compescendam immanitatem regis populus credit idoneos; quia idem rex semper alterius patrocinio usus est, et de eo præsumit plurimum; alter, etsi bonam habeat voluntatem, eam ex causis variis non potest producere in effectum. Sed nec aliquem, ut ex animi sententia loquar, ad hoc credo idoneum qui[5] fructum legationis exspectet in terra sua. Nec[6] litigatori[7] vel judici ad dicendum aliquid contra eum in potestate sua locus est opportunus. Non creditur a prudentibus alterutrius[8] regni, quod ille quem rex a sanctitate vestra petivit ex nomine modo sit aut fide purior, aut caritate ferventior, aut virtute constantior, quam fuit Papiæ inter cognatos, amicos, et notos; ubi siluit, videns ab hæreticis

The constitutions.

p. 254.

The legates distrusted.

p. 279.

---

[1] *hanc*, L; om. C.
[2] *vel*, C, O, Z; *aut*, L.
[3] *observare*, C; *conservare*, Z, L.
[4] *possunt*, Z.
[5] *fructum qui legationis*, V; *qui fructum legationis*, C, O, Z; *fructum quis*, L.
[6] *Ubi nec*, Z.
[7] *litigari*, C.
[8] *alterius*, C.

qui convenerant causam fidei condemnari, et apostolicæ sedi gravissimum de schismaticorum consensu roborato subinferri dispendium. Sed benedictus Deus,[1] qui misertus ecclesiæ contrivit auctorem schismatis, illum detestandum sæculis Fredericum, coram facie vestra, docens annum placabilem Domino et tempus visitationis[2] jam advenisse, ut[3] et vos qui[4] gladium Dei videtis eductum in capita tyrannorum, in eos Petri gladium exseratis, sitisque[5] quod constituti estis, coadjutores Dei in exterminio eorum, qui, ut[6] stabiliant iniquas hominum traditiones, verbum Dei moliuntur[7] exstinguere. Sic utique manus vestras Domino[8] consecrabitis in exterminio idoli, Levi restituetur, ut[9] gaudeat benedictione patris, et sacerdotium vestrum plusquam Phinees reddetur omnibus sæculis gloriosum. Valeat[10] paternitas vestra, et pauperum Christi meminerit in bonum.

The emperor's losses.

CCCLV.

Alexander papa Willelmo et Ottoni cardinalibus.

(A. 128; O. ii. 120; Z. ii. 31; Lup. ii. 104; G. Fol. 332.)

Alexander[11] episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis Willelmo, titulo Sancti Petri ad Vincula presbytero, et Ottoni, Sancti Nicholai in Carcere Tulliano[12] diacono, cardinalibus, et apostolicæ sedis legatis, salutem et apostolicam benedictionem.

---

1 *Deus*, om. C.
2 *miserationis*, C; *visitationis*, Z, L.
3 *ut et*, C; *et ut*, Z, L.
4 *qui*, C, V, O; om. L.
5 *sitisque*, C, Z; *scitis*, L.
6 *ut*, om. C.
7 *moliuntur*, om. C.
8 *Domino*, om. C.
9 *ut*, om. O.
10 *Valeat . . . bonum*, C; om. L.
11 *Alexander . . . benedictionem*, O, A, Z; om. L.
12 *Tullio*, A.

Persons released from excommunication must give up church property.

Suggestum est nobis quod quidam eorum quos venerabilis frater noster Thomas Cantuariensis archiepiscopus excommunicationi subjecerat, ecclesiæ suæ, nec non et clericorum ejus, bona et possessiones detinere et eisdem incubare præsumunt.[1] Unde quoniam indignum est ut bonis et possessionibus illis detentis, a vinculo debeant, quo tenentur, absolvi, discretioni vestræ per apostolica scripta mandamus quatenus si jam (sicut audimus)[2] per aliquem sunt absoluti, ipsis ex parte nostra in virtute juramenti firmiter injungatis, quod præscriptas possessiones et bona personis et ecclesiis, de quarum jure exsistunt, incontinenti relinquant,[3] nec eas tenere, aut se de eis[4] de cætero intromittere, qualibet occasione præsumant. Quod si ad vestrum præceptum non fecerint, vos eos, omni dilatione et appellatione cessante, in priorem excommunicationis sententiam usque ad satisfactionem plenariam reducatis. Si vero[5] a vobis fuerint absoluti, id nihilominus, sicut prædiximus, efficiatis.

CCCLVI.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo[6] Willelmus et Otto cardinales.

(A. 154; O. ii. 57; Z. ii. 26; Lup. ii. 24; G. Fol. 407.)

Difficulties as to restoration of church property.

Nuntium vestrum recepimus benigne, et litteras inspeximus sollicite. Nuntio itaque et litteris fidem adhibentes, et transscripta litterarum[7] domini papæ diligenter considerantes, quantum in deliberatione consilii nostri invenire potuimus, non videntur ista modo

---

1 *præsumant*, Z.
2 *audivimus*, Z.
3 *relinquantur*, O, A.
4 *eis*, Z; *his*, L.
5 *autem*, Z.
6 *legati . . . papæ*, A.
7 *litteram*, A, V; om. *L*.

posse utiliter attentari, cum exinde correptionis[1] vel emendationis spes minime videatur posse haberi. Bona enim et res clericorum fratrum vestrorum, qui vobiscum sunt, sicut et vos (ut credimus) bene novistis, mandato regio detinentur;[2] cujus animus et cor et voluntas ita a vobis et ab ipsis aversa sunt, ut nec a quolibet quodlibet[3] verbum reconciliationis valeat sustinere. Et ideo, sicut per nuntios nostros vobis nuper[4] significavimus, opportunum videtur ad præsens ista differre, donec vel viam pacis quolibet modo Deus ipse aperiat, vel ampliori deliberatione, si inveniri non poterit quid vel qualiter in prædicto negotio statuendum sit, dominus papa præcipiat. Quantum enim nobis videtur, brevi sarculo et modica fossione magnam possemus scissuram et profundam præparare foveam; a quo saltem usque ad conscientiam domini papæ tutius est abstinere.

CCCLVII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad[5] Godefridum Lanelvensem episcopum.

(A. 186; Thom. 127.)

Vestra fraternitas ignorare non debet quod privilegium meretur amittere qui concessa sibi abutitur potestate. Vos autem, sicut accepimus, in alienis episcopatibus ecclesiarum vacantium alienas oves solvere præsumitis et ligare, et petitione laicorum, aut aliorum quibus sacramentorum dispensatio non incumbit, ecclesias dedicatis, et exercetis alia quorum non accepistis ab apostolica sede vel matre vestra Cantuariensi ecclesia potestatem. Quod tanto credibilius videtur quanto

Grat., II., xi., 3, 63.

Rebuke for performing episcopal functions beyond his own diocese.

---

[1] *correptionis*, A, O; *correctionis*, L.
[2] *detinetur*, V.
[3] *quodlibet*, om. L.
[4] *nuper*, om. L.
[5] *Godefrido Lanelvenensi episcopo*, Z.

certius constat vos sine speciali mandato Romani pontificis dudum, (quod minime licebat,) quantum in vobis fuit, absolvisse excommunicatos nostros non observato tenore litterarum domini papæ. An hæc[1] recte feceritis, vestra discretio providebit, quam[2] oportebit super his reddere rationem. Nam persistentes in scelere et voluntate peccandi, qui ecclesiarum bona diripiunt et iis incubant violenter, nec ipse Petrus coram Deo posset absolvere. Ne ergo cujuscumque instinctu de cætero similia præsumatis, prohibemus in virtute obedientiæ, in periculo dignitatis et ordinis, ne curam pastoralem et episcopale officium extra proprium episcopatum ulterius exerceatis; sed ea sitis potestate contenti quam vobis ecclesia contulit in ordinatione vestra. Hoc autem vobis[3] nondum interdicimus quin ad preces coepiscoporum vestrorum, quibus communicare licuerit, vices eorum, cum necessitas exegerit, in rebus licitis impleatis; sed vos ab ecclesiarum vacantium et episcoporum qui excommunicati sunt officio præcipimus abstinere, et curam pastoralem exercere quatenus facultas affuerit in proprio episcopatu.

Lawful assistance to other bishops is not forbidden.

CCCLVIII.

Idem ad eundem.[a]

(A. 118; Z. ii. 95; Thom. 126.)

Thomas archiepiscopus Cantuariensis Godefrido Lanelvensi episcopo.

The bishop is to return to his own see.

Apostolicis sine contradictione et mora parendum est institutis, et cum omni celeritate[4] et diligentia

---

[1] *hec*, Z; *hoc*, G.
[2] *quam*, A; *quoniam*, G.
[3] *vobis*, om. Z.
[4] *sceleritate*, A.

---

[a] This letter to Geoffrey, bishop of St. Asaph (whose see Dr. Giles supposes to have been Llandaff), is placed here on account of its con-

mederi convenit languoribus et periculis animarum. Inde est quod mandatum apostolicum exsequentes fraternitati vestræ mandamus quatenus juxta præceptum domini papæ redeatis ad ecclesiam cui vos præfecit Deus,[1] aut ipsam resignando curam ejus cedatis alteri, qui auctore Deo præesse valeat et prodesse. Alioquin ecclesiam illam non sustinebimus ulterius pastore proprio viduari, sed ordinationi illius, juxta quod in mandatis accepimus, intendemus. Valete.

CCCLIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum et Joannem nuntios suos.

(O. 117; Z. ii. 125; Lup. ii. 109; Thom. 91.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Alexandro et Joanni fidelibus suis salutem.[2]

Ante discessum vestrum innotuit vobis nos misisse canonicum regularem de S. Joanne ad dominos cardinales cum transscripto litterarum domini papæ de excommunicatis nostris sub juramento absolvendis, in hanc formam, ut omnia nobis et nostris ablata restituerent, alioquin in eandem in qua prius fuerant reponerentur sententiam. Postea vero ipsas litteras domini papæ ipsis cardinalibus per dominum Osbertum Negotiations with the legates.

[1] *Deus*, A; *Dominus*, G.

[2] *salutem*, Z; om. L.

nexion with the preceding, and seems to have been in date the later of the two. As to this bishop, who is known as a chronicler by the designation of Geoffrey of Monmouth, see Godwin de Præsulibus, pp. 33–4, with Richardson's notes; Hist. Abendon. ii. 234, 293. He is mentioned in the books of St. Thomas's Miracles, vol. i. 213; ii. 245.

subdiaconum curiæ misimus; ad quas per præfatum canonicum nobis[1] responderunt, quod prædicti excommunicati, quorum nomina eis[2] in scedula expresseramus, ex regis mandato et ejus auctoritate reditus nostros et nostrorum perceperant, et ideo non posse, dum in terra ejus moram facerent, in illos justitiam exercere; adjicientes etiam nomen nostrum ipsi regi adeo esse odiosum, ut nec ipsi nec alii auderent de nobis cum eo loqui, nec eum super his quæ ad nos spectant aliquo modo convenire. Dixit etiam dominus Otto ipsi nuntio secretius, (quod et[3] apud vos secretum sit, nemini præterquam domino papæ et fidelioribus amicis nostris revelandum,) quia pro nihilo mandaret eis dominus papa aliquid hujusmodi, quod esset contra regem, quem,[4] dum moram facerent in terra sua, nec pro ipso papa nec pro alio[5] aliqua ratione offenderent. Et ideo omnimodis expedit, immo plusquam necessarium est, ut omnem quam poteritis operam adhibeatis, et pro viribus apud dominum papam efficiatis, quatenus sæpe dicti cardinales revocentur, et a terra tota ipsius regis sub pœnæ interminatione exire compellantur. Sed et de Londoniensi et Saresberiensi memoriter teneatis, et efficere satagatis, quod vobis injunximus. Litteras etiam domini regis pro nobis, et litteras cardinalium, quas per prætaxatum canonicum nobis miserunt, et litteras domini Ottonis privatas, quas et apud vos privatas esse volumus, domino papæ dumtaxat ostendendas, per latorem præsentium vobis mittimus. Ad hæc significatum est nobis per aliquem, quia juxta quod Willelmus Papiensis suggessit regi, et forte aliis, nisi præsensisset de voluntate domini papæ nos posse transferri, id nunquam rex, in quo[6] modo est propositum, arripuisset, nec in eo stetisset. Verum sciat do-

Ep. 356.

Their recall to be urged.

The proposal of translation rejected.

[1] *nobis*, Z; om. L.
[2] *ejus*, V.
[3] *et*, V, Z; *etiam*, L.
[4] *quoniam*, Z.
[5] *cum*, L; om. Z.
[6] *qua*, V.

minus papa et alii amici nostri, quod et eis constanter et firmiter proponatis, quia permitteremus nos potius interfici, (Deus novit, qui scrutator est cordium,) quam pateremur nos a matre nostra Cantuariensi ecclesia cum vita avelli, cum nos enutrierit et exaltaverit in id[1] quod sumus. Unde et pro nihilo ad id operam darent, quia citius quodvis subiremus discrimen. Adjiciatis etiam, quia si non esset aliud, nisi quod aufert homo ille possessiones ecclesiæ nostræ, et aliarum ecclesiarum in terra illa, mallemus (Deus scit) mori quavis morte, quam turpiter vivere, ipso hæc[2] impune ferente, et debitam a nobis[3] pœnam, nisi forte satisfecerit, non reportante.

CCCLX.

Joannes Saresberiensis magistro Baldewino archidiacono [Exoniensi].

(O. 178; Z. ii. 127; Lup. ii. 110; Jo. Sar. 240.)

Objection to Nominalism.

Ubi de seriis agitur, nugas[4] multiplicare non expedit; et indecens est, medicorum more fallacium, cum aliud necessitas exigit, amicis indigentibus verba dare pro rebus. Nosti pridem Nominalium tuorum eo mihi minus placere sententiam, quod in sermonibus tota consistens utilitatem rerum non assumpserit, cum rectum[5] sapientibus indubium sit quod res quærit philosophia, non verba. Ut ergo compendiosius[6] agam tecum meorum more Realium, ex litteris quæ nostro Benedicto directæ sunt colliges in quo calculo causa sacerdotii versetur et regni. Tibi vero specialiter scribendum censui, quod interim gravius exulcerat animam

Reports as to the bishop of Worcester.

---

[1] *id*, Z; *eo*, L.
[2] *hec*, Z; *nec*, L.
[3] *vobis*, V.
[4] *vulgas*, V.
[5] *certum sapientibus ac indubium*, L.
[6] *copiosius*, L.

meam, et cor tuum, ut arbitror, acerbius uret, si tamen verum est quod de Wigorniensi nostro in auribus multorum divulgavit fama celebrior. Dicitur enim quod imprudentius et impudentius[1] versatus est in causa archiepiscopi et consecratoris sui, conatus ex eo in præsentia episcoporum et aliorum docere causam domini Cantuariensis non niti de sinceritate justitiæ, nec ecclesiæ quærere libertatem, sed dumtaxat quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi; quia cedere[2] non vult ea conditione, ut rex perpetuo concedat debitam ecclesiæ libertatem. Dicitur etiam adjecisse insultando se paratum esse renuntiare episcopatui suo sub eodem pacto. Quod, ut aiunt, nec illis placuit qui hanc puritatem[3] ipsius audierunt, tum[4] pro persona dicentis, quam diligebant, et opinabantur sanioris esse consilii et voluntatis, tum quia perniciosum esset exemplo, tum quia facile posset hæc domini regis benignitas revocari, et ecclesia in anteriorem, immo deteriorem, retrudi servitutem. Quis enim auderet de cætero proclamare in libertatem? Quis causam suscitare[7] in qua et pro qua meminisset tantum cecidisse pontificem? Alia est ergo[5] quærenda via libertatis, aliud consilium poterit amicis intimare, et, si vult, experiri in se ipso, an ecclesiæ et episcopatus sui sic possit redimere libertatem, quia, prout a Cantuariensibus didici, archiepiscopus huic consilio non adquiescet, nec[6] aliqua promissione se deludi patietur, ut aut permutet episcopatum, sicut aliqui moliuntur, aut desistat a prosecutione[7] juris sui, aut pacem faciat manentibus consuetudinibus super quibus controversa orta est. Hæc idcirco tibi scripsi,[8] ut, si opportunitatem videris, persuadeas memorato domino nostro et amico, ut, si ei

The scheme of translation.

---

[1] *et impudentius*, O, Z, G; om. L.
[2] *credere*, V, O.
[3] *perversitatem ?*
[4] *cum*, L.
[5] *ergo*, Z, G; om. L.
[6] *neque*, G.
[7] *prosecutione*, Z, L; *persecutione*, V, G.
[8] *transcripsi*, G.

res tanti est, hanc suspicionem purgare non negligat. Omnes enim qui mecum verbum hoc audierunt compassi sunt anteactæ vitæ ejus et famæ. Ipse vero Cantuariensis narrantes inhibuit, dicens rumoribus credi non oportere, præsertim cum verbum tanto sit indignum viro. Scio tamen quod aliquantulum motus fuit, sed ut homo prudens gessit tempori morem. Videbis ex rescripto litterarum domini papæ unde post comminationes multas archiepiscopus Londoniensem episcopum denuntiaverit excommunicatum; et quare illos, quos episcopus Sancti Asaph circumventus imprudenter absolvit, excommunicatos habeat, donec juxta mandatum domini papæ[1] satisfaciant. Et quia cardinales ipsi fines mandati dignoscuntur excessisse, consilium eorum de reliquo minus audiet. Nam judicandi de eo, nisi velit, non acceperunt aliquam potestatem. Quod Wigorniensem volui præmuniri, prodiit ex adipe caritatis, et quotiens opportunum fuerit, honori ejus libenter operam dabo.

CCCLXI.

Baldewino[2] Exoniensi archidiacono Joannes Saresberiensis.

(O. 176; Z. ii. 119; Lup. ii. 106; Jo. Sar. 243.)

Si nihil humanum comicus a se reputat alienum, non ambigo te curare quem sortiatur exitum causa Dei, et amicorum labor, qui pro libertate ecclesiæ patiuntur, aut imminentia sibi pericula reformidant. Siquidem mihi pridem multis argumentis innotuit benignitas tua, suo merito bonis omnibus gratiosa, sed (quod[3] de conscientia dixerim) nulli mortalium quam

Terent. Heaut, I., i.
Affairs of the exiles.

---

1 *mandato domini papæ*, ins. O.
2 *B.*, V; *Bartholomeo*, *L.*
3 *quod*, Z, marg., G; om. L.

mihi dulcior. Poterunt autem tibi quæ gesta sunt in colloquio domini Cantuariensis et cardinalium, et item qualiter episcopi, qui transfretaverant, adversus archiepiscopum denuo provocaverint,[1] constare, tum ex relatione multorum, tum fidelius, ut arbitror, ex litteris quarum tibi mittuntur exempla. Contraxi namque familiaritatem cum domino Cantuariensi et coexsulibus suis, ut amicis, si forte opus fuerit, possim commodius suffragari, cum nec[2] ille nec illi secreta sua mihi censeant occultanda, quæ, Deo propitiante, celabo fideliter, et sic opportunitatibus amicorum subsidium feram, ut hi qui de fidei meæ sinceritate præsumunt, dispendium non incurrant. Hoc officiorum gerendorum norma præscribit; hoc enim certum est universis Cantuariensibus complacere. Amici tui sunt eorum plurimi, et de te jure societatis antiquæ velut de fratre confidunt. Unde se necessariis tuis fatentur obnoxios, et illis tamquam sibi contemplatione tui desiderant esse prospectum. Nam quisquis amicis eorum commodus est, [est][3] et illis. Licet itaque dominus Exoniensis, qui sine tuo gravamine molestari non poterit, nec archiepiscopo nec alicui suorum amicus inventus sit aut officiosus in aliquo, tamen quia tibi jure amicus est, doleo quod perversitas quorundam vix extricabiles[4] ei tetendit insidias. Provideat illi Deus, et tu præeunte gratia sollicitus esto suffragiis eleemosynarum, orationis instantia, et deliberandi studio, consilium, prout a Patre luminum impetraveris, ministrare. Nam nisi Deus impediat, aut archiepiscopum offendet cum dispendio conscientiæ, aut regem et cardinales suos. Recepturus enim est, si nondum recepit, litteras legatorum, præcipientes ut absolvat excommunicatos domini Cantuariensis, cum ipsi tamen præcipiendi sic nullam habeant potestatem, sed in-

The bishop of Exeter.

Ep. 353?

---

[1] *provocaverunt*, L.
[2] *nec*, Z, G ; *vero*, L.
[3] *est*, G ; om. L.
[4] *exsecrabiles*, G.

hibiti sint litteris apostolicis Angliam ingredi, vel se de regni negotiis intromittere, nisi prius archiepiscopo pax plenissime reformetur. Alia quoque præceptione jussi sunt memoratos excommunicatos sine dilatione, omni appellatione cessante, reponere in sententiam excommunicationis, nisi satisfecerint; prout videre potes ex litteris, quarum tibi mitto rescriptum. Archidiaconum quoque Pictavensem [a] cardinalis Papiæ nuper absolvit. Ex quo patet quam nulla fuerit a Gualensi episcopo eis collata absolutio, et quam periculose sit eis exinde communicatum. Si ergo illos absolverit Exoniensis, cum [1] liquidum sit impœnitentes esse, offendet primo in Deum, deinde archiepiscopum graviter exasperabit; si vero non absolverit, regis et cardinalium suorum indignationem videbitur meruisse. Dicent enim, Ecce jam in propatulo est quod archiepiscopo prorsus favet, quod domini regis honorem non diligit, quod apostolicæ sedis contemnit auctoritatem. Potuerant cardinales, si circumspecti essent, si timerent Dominum, si brachium suum non ponerent carnem, revolvere quid susceperint in mandatis, quæ sit apostolicarum conceptio litterarum, quid ecclesiæ expediret, et a mandatis hujusmodi penitus abstinere.[2] Aut si hominem Deo præferendum esse decreverint, quare non injunxerunt hoc munus uni eorum qui præsentes aderant, et festinabant ad reditum? Nam Londoniensis, Saresberiensis, Cicestrensis, Wigorniensis assidebant eis, et in humeros Exoniensis, ut dicitur, impegerunt hoc onus. Magis tamen imponitur Wigorniensi, qui, (si vera sunt quæ dicuntur,) plusquam tantæ modestiæ virum deceat, in archiepiscopum suum jocatus est. Sed accusentur [3] episcopi; novit Dominus qui sunt

Epp. 307, 324.

The excommunications and absolutions.

Ep. 355.

Rumours as to the bishop of Worcester.

---

[1] *cum*, Z, G; *et*, *L*; om. V.
[2] *abstinere*, O, V, Z; *abstinerent*, *L*, G.
[3] *accusarentur*, Z.

[a] Richard of Ilchester.

ejus, et declarabitur veritas in die illa, nec interim nocens se judice absolvetur, et qui fratri foveam parat, incidet in eam prior. Quid ergo faciet inter has tendiculas tuus, et pro amore tuo meus, Exoniensis? Si consilio polles, aut aliquis tuorum, gaudens eo utere; sin autem, meo interim, quod sine melioris præjudicio dictum sit, acquiesce. Scio enim quod libenter te audit Exoniensis. Si illi venerint absolvendi, mandati tenorem inspiciat, flagitet pœnitentiam, extorqueat confessionem, et, si mandati forma non impedit, legitimam de satisfactione exigat cautionem. Ostendat et apostolicas litteras, quibus in anteriorem sententiam ex necessitate reponendi sunt, si satisfactionem exhibere distulerint. Exerceat admonitiones, et quæ pericula immineant, diligenter exponat. Quod si per eos steterit quominus absolvantur, res ei in tuto est. Quod si pœnitere nolunt, et tamen absolutionem importunius quærunt, respondeatur eis in omni caritate et modestia, quia hæc absolutionis forma evangelicæ et apostolicæ doctrinæ contraria est, et quæ ab aliquo episcoporum sine majori auctoritate exerceri non potest, ut sic ad cardinalium consultationem negotium referatur. Dicatur etiam eis, quod absolutio non proderit eis ad salutem, nisi præcedant pœnitentia et confessio, et satisfactio pro facultate. Nunquam enim sic impudentes erunt legati, ut impœnitentes judicent absolvendos. Si vero pœnituerint, et emendationem publice promiserint, licet ab eis cautio nequeat extorqueri, nec inserta mandato sit, absolvi fortasse poterunt, ut regis et cardinalium indignatio declinetur, quia præsumi[1] poterit mandatoribus fuisse cautum. Habeatur autem, quoties aderunt, ubique et publice protestatio Divini juris. Veruntamen archiepiscopo displiciturum scio, si mandato illorum absolvantur, qui non de accepta potestate, sed de temeri-

Advice for the bishop of Exeter.

[1] *præsumit*, V.

tatis audacia, mandare præsumunt episcopis, super quos nullam habent auctoritatem; et quidem merito displicebit. Sed quia ego et alii amici tui Cantuarienses [1] in multis promeruimus archiepiscopum, quamvis læsum, confido fore placabilem, et quod nobis [2] plene remittet in animo, si quid in hac necessitate contra se viderit esse præsumptum. Si vidissem mandati conceptionem, planior esset via consilii. Quare precor attentius, ut ipsas litteras, si adhuc traditæ sunt, mihi mittere non moreris. Nec excidet a memoria, quoniam in litteris quas Joannes de Oxeneford attulit, p. 83.
jussit dominus papa ut, si excommunicati essent in mortis periculo constituti, tunc absolverentur, præstito juramento quod, si convalescerent, apostolico parerent mandato. In litteris quoque quibus cardinales præ- p. 312.
cipiuntur eos reducere in sententiam anathematis, nisi satisfecerint incontinenti, ejusdem juramenti conditio inserta est; et posteriorum tibi mitto rescriptum litterarum, ut earum sententia publicetur, et possit indigentibus esse præsidio. Nam qui Deum timuerit The appeal.
movebitur ut minus audeat in mortem suam. Sed si nodum istum ille tuus amicus aliqua ratione expedierit, laqueum timeo duriorem. Vereor enim ne principes [3] sacerdotum, qui consilium inierunt quomodo occidant christum Domini, et ecclesiæ perimant libertatem, accitis officialibus regis illum tuum Exoniensem inducere velint aut compellere ut [4] appellationi factæ consilio regis et cardinalium, nomine regni et sacerdotii, subscribat,[5] et actionem muniat suarum testimonio litterarum. Et fortasse regis auctoritate præcipient, per fidem quam illi debet, et sicut honorem regni et sacerdotii diligit, ut cum aliis nuntiis causam suscipiat, et in persona propria prosequatur. Quorum si

---

[1] *Cantuarienses*, Z, G; *Cantuariensem*, L.
[2] *vobis*, L.
[3] *principes*, O, Z; *princeps*, L.
[4] *aut*, V.
[5] *subscribat*, Z, G; *adscribat*, L.

unum fecerit, indubitanter credo quod Deum, et scio quod offendet archiepiscopum, fortassis irreparabiliter. Fuit enim cum aliis appellatoribus apud Norhamtunam[1] adversarius ejus. Item secundo appellantibus adstitit, et habita sunt hæc quasi non fuerint. Si vero nunc tertio non gravatus ratihabitione retorquet ad se malitiam aliorum, cum eis videbitur sitire sanguinem patris, et magis vulnerabit conscientiam propriam quam ecclesiæ causam, quam personam illius cujus ruina quæritur. Si non fecerit, præterita non proderunt merita, quin regni[2] et sacerdotii denuntietur publicus hostis; et, licet hæc omnia fecerit, hunc eundem exitum timeo. Ea enim est natura hominis, ut apud eum jacturam faciat omnium meritorum, qui quacunque[3] ratione præterierit aut distulerit unum qualecumque[4] adimplere mandatum. Ea autem est moderatio precum et sobrietas mandatorum, ut ei quandoque necesse sit obviari. Quare summa consilii mei est, ut adhibita diligentia et tota mentis sollicitudine semper teneatur amicus, dum fieri potest incolumi religione. Si vero contingat articulus ut aut ipsum offendere necessitas urgeat aut peccare, Deus est præferendus, et[5] conscientiæ servetur integritas. Nec fieri mala debent ut proveniant bona, nec offensis placanda est indignatio majestatis ut fidelium suorum convertat aut conterat inimicos. Si Ille pro nobis, quis contra nos? Itaque si ratihabitionem exegerint, si petierint subscriptionem, mihi videtur, salva reverentia consilii potioris, quod dilatio peti potest, donec ecclesiam suam episcopus consulat, et religiosos viros parochiæ suæ.[6] Non enim videtur grandis esse prudentiæ, si homo sine querela se litigiis immergat alienis; et cum testis sit asserere[7]

---

[1] *Norhamtunam*, Z; *Norhamt'*, O, V; *Northamtune*, L.

[2] *regni*, Z, G; *regem*, V; *regis*, *L*.

[3] *quicumque* for *qui quacunque*, L.

[4] *se*, ins. V.

[5] *et*, O, V, Z; *ut*, *L*, G.

[6] *suæ*, om. *L*.

[7] *asserere*, Z, G; *ascendere*, V; *attendere*, *L*.

quod vidit et audivit, quid testificari poterit qui nec interfuit negotio, nec audit nisi partis alterius hostes, quærentes quæ sua sunt, non quæ Dei? Et hac eadem ratione uti poterunt qui appellantibus defuerunt, præsertim cum nec mandaverint appellari, nec conscii fuerint. Poterunt, inquam, siqui tamen sunt in tanto regno, qui veritatem, quam mente conceperunt, audeant profiteri. Londoniensis timet capiti suo, et ideo furoris socios quærit, ut remaneat impunitum quod a tam[1] multis constiterit fuisse præsumptum. Quod si instantius urgeant, deferatur, si fieri potest, ad cardinalium consultationem. Hoc tamen voluntati regis negandum non erit, quin[2] pro eo scribatur, quatenus apparuerit justitia ejus, et exoretur dominus papa ut ecclesiæ reformet pacem, et regis honorem servet, et justitiam promoveat, sicut docuerit Spiritus Sanctus. Si autem specialiora quæsierint, quidquid contra conscientiam et honestatem specificabitur, non habebit speciem vel decorem, certe nec exitus felices. Prosecutionem causæ suscipere quidem non expedit, sed qui coactus fuerit gaudebit fortassis dilatione, qua necessaria quærat, et domui suæ disponere possit. Fortasse sub eo prætextu colligi poterunt quæ Deo gratius erogentur. In ipsius vero legationis susceptione omnia causæ vitia et[3] impedimenta protestanda sunt, ut et[4] conscientia servetur indemnis, et ut amarus exitus postea non debeat imputari. Exigetur[5] forte de mandatis diligentius exsequendis novi cautio juramenti; sed non video quomodo sine turpitudinis nota præstetur. Nihil autem utilius esse dilatione credo, si potest impetrari; quia auctore Domino interim aut pax reformabitur, aut dominus papa vel cardinales alio procedent consilio, ut totius negotii

Use of delay.

---

[1] *aram*, V.
[2] *quin*, V, Z; *quod*, L.
[3] *et*, om. G.
[4] *etiam*, L.
[5] *Exigitur*, V, O, G.

formam oporteat immutari. Utinam veris graviora sint pericula quæ timentur, et sollicitudo vanos timores incusserit amanti. Si Cicestrensis et Wigorniensis operam dederint et diligentiam, (quod, ut arbitror, poterunt,) quomodo tuus Exoniensis expediatur, minus rumoribus credam. Alioquin præsumetur eos machinatos esse periculum fratris, quod noluerint impedire. Hoc autem certum habeas,[1] quod archiepiscopus ratas non habet absolutiones quasdam a cardinalibus factas,[2] et hoc ipsum significavit eis. Deferens tamen apostolicæ sedi, noluit eos arguere publice, præsertim cum promittant se celeriter correcturos quod circumventi præsumpsisse noscuntur. Rogaverunt cardinales archiepiscopum ne Londoniensem vel alios denuntiaret excommunicatos, dum spes pacis esset; et ipse tunc adquievit.

CCCLXII.

Alexandro papæ Willelmus Papiensis cardinalis.

(A. 124; C. 158; O. ii. 116; Lup. ii. 97; G. Fol. 403.)

Domino papæ Willelmus Papiensis.

In favour of the bishop of London.

Expedit, beatissime pater, et quadam ratione tenemur, ut devotionem, quam in vestris et ecclesiæ filiis evidentibus experimur indiciis, apostolica celsitudo nostra significatione cognoscat, quatenus et nos officii debita[3] persolvamus, et vos talium fidelitate comperta ipsos specialius diligatis. Cum igitur venerabilem fratrem nostrum Londoniensem episcopum apostolatui vestro et universæ ecclesiæ Dei in omnibus devotum et fidelem senserimus, ipsum paternitati vestræ duximus attentius commendandum, ne suæ sinceritatis meritum

---

[1] *habeas*, V, G; *habeat*, L.
[2] *factas*, Z, marg., G; om. L.
[3] *debitam*, C.

penitus evacuetur a gratia. Quippe ipse est qui liberius inter cæteros regem arguit, exhortatur, et increpat, nec adeo pro veritate[1] sua veretur constantia, quin semper eum ad meliora provocet et reducat, et, nisi tantum hactenus restitisset, res utique posset in deteriora vergi.[2] Si autem apud vestræ[3] aures sublimitatis fuerit ab aliquo fortasse suggestum quod idem episcopus causam Cantuariensis cum rege perverterit, in hac parte,[4] domine mi, suam innocentiam arbitramur, sicut qui ejus intentionem circa hoc satis aperte comperimus, et ad ejusdem Cantuariensis bonum ipsum sæpe vidimus laborantem. Proinde nos, ejus devotionem et animum attendentes, sanctitatis vestræ clementiam his precibus petimus exoratam habere, quatenus suæ fidelitatis obtentu nuntios ipsius apostolica mansuetudo benigne recipiat, et eidem episcopo ita vestræ gratiæ confidentiam impendatis, ut ipse laudabile propositum attentiore studio prosequatur.

CCCLXIII.

Alexandro Papæ Otho cardinalis presbyter legatus.

(A. 123; C. 159; O. ii. 117; Lup. ii. 98; G. Fol. 396.)

Venerabilis frater noster Londoniensis episcopus apud majestatem vestram plurima commendatione non indiget, quia, carissime pater, sicut bene novit experientia vestra, et ejus persona honesta est, et erga vestrum apostolatum ipsius devotio manifesta. Laborat utique, et operam pro[5] vestra voluntate daret effica- In favour of the bishop of London.

---

[1] *veritatis suæ*, L.

[2] *vergi*, A, L; *devergi*, C; *demergi*, G.

[3] *vestræ aures sublimitatis*, Z; *vestrarum aurium sublimitatem*, L.

[4] *in hoc patere?*

[5] *prompta*, C, Z, G; *pro vestra*, L.

cem ad honorem Dei et ecclesiæ in negotio archiepiscopi, sicut credimus et ex parte cognoscimus; sed, sicut et nos ipsi[1] experti sumus, non affert fructum sermo commonitoris nisi in corde regio operetur primum virtus et gratia Salvatoris. Precamur igitur pietatis vestræ clementiam ut oculo clementiori eum respiciatis, et eum tanquam virum fidelem, honestum, ac religiosum habeatis. Sinistra enim quæ, cum essemus apud vos, de ipso[2] audivimus, nequaquam vera esse cognoscimus,[3] sed falsa.

CCCLXIV.

Johannes Saresberiensis Adæ abbati de Evesham.[a]

(Z. ii. 98; Jo. Sar. 214.)

Remembrance of old friendship.

Præter eam quam ab initio mutuæ cognitionis ad invicem contraximus caritatem, ulterior quædam jure societatis initæ conciliata est inter nos amicitia, ut alter alterius fortunam sic in utriusque sortis calculo excipere debeat velut suam. Nam affectionem, quam studiorum communicatio peperit, promovit in peregrinatione similitudo morum, et familiaritatis non tam frequens quam jugis et perpetua ad invicem exhibitio.

Correspondence intermitted.

Possemus ergo jure de tam diuturno vicissim silentio conqueri, nisi et distantia locorum et intermeantium raritas, et difficultas aut[4] magis impossibilitas conveniendi, taciturnitatis indebitæ purgaret notam. Nam, ut proverbialiter usurpatum est, caritas elinguis prætendit speciem non amantis. Prior ergo, ut justum est, studui superiori et domino quod potui et semper debeo

---

[1] *ipsi*, A, C, Z; om. L.
[2] *de ipso*, om. L.
[3] *cognoscimus*, A; *cognovimus*, L.
[4] *ac*, Z.

---

[a] For Adam of Evesham, see vol. iv. p. 281.

sedulæ venerationis obsequium exhibere, et quæ circa vos et ecclesiam vestram gerantur et vestros sollicitius et diligentius perscrutari, ut his quæ recte geruntur congratulari valeam, et si quid (quod absit!) deprehendero vobis esse molestum, mutua affectione compatiar. Erit ergo, si placet, dilectionis [1] vestræ de statu nostro rescribere; et, si sedulitas mea vobis officiosa esse potuerit in aliquo, præscribere et præcipere ex animi sententia pro viribus parituro. Precor autem et obtestor in fide Dei et caritate quatenus carissimum mihi N., fratrem vestrum in Domino et nostræ peregrinationis socium, diligatis, et vestræ familiaritatis munere honoretis; et sic eum tractetis de cætero, mearum contemplatione precum, ut eas apud vos experiatur alicujus esse momenti. Si de statu meo curatis audire, noveritis quod hoc exsilii mei quadriennium sic infirmitati meæ contemperat Dominus, ut processu temporis vexationem meam successus comitetur uberior, et plenior miseratio consoletur. Alimenta et indumenta meis adsunt ad abundantiam; dulcium et utilium in exsilio multiplicatur copia amicorum; et evanescente ex magna parte fide veterum familiarium, novorum caritas amplius solidatur. In ratione dati et accepti me sibi conterraneorum nullus obligat, sed extraneorum ministerio me totum sibi soli reddit obnoxium Qui volatilia pascit, et decore incomparabili vestit lilia floresque vernantes. Neque hoc dictum accipiatur ut amicos arguam frigescentes, sed ut glorificetur pauperum Pater qui in cælis est, et electos temptari non patitur supra id quod possunt. Quæso itaque et affectuosius supplico quatenus peregrinationem meam, et naufragium ecclesiæ laborantis, vestris et sanctorum precibus faciatis Domino attentius commendari. Quæ circa dominum Cantuariensem sunt, ubi auctore Domino prosperius agitur quam credatis,

"N." recommended.

The writer's condition.

The archbishop's affairs.

---

[1] *dilectioni*, Z.

lator præsentium poterit aperire; ei enim dedi in mandatis, ut fidei vestræ universa communicet.

CCCLXV.

EPISTOLA HERBERTI AD WALDEMARUM REGEM DACORUM IN PERSONA THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI.[a]

(P. 28; Herb. Ep. 28.)

Nobili et illustri Dei gratia Dacorum regi Waldemaro T[homas], eadem gratia Cantuariensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, sic uti bonis transitoriis ut frui mereatur æternis.

Complaint against king Henry, and request for assistance.

Ex aliorum relatione gloriæ vestræ credidimus intimatum quanta et nobis et nostris rex Anglorum intulerit mala ex eo tempore quo ad pontificii dignitatem vocavit nos Deus, ira et inclementia, quæ nequaquam regem decent, pessimis[1] usus consultoribus; qui etiam nos adhuc persequi non desistit; sed benedictus Deus quia non habet tantas vires ad nocendum, quantos habet conatus. His siquidem in cujus manu corda sunt regum Christianum Francorum regem Lodowicum, et principes regni sui et magnates, ut omnem nobis honorem et reverentiam summam exhibeant, convertit. Verum quoniam magnitudo nominis vestri, et æquitas regia qua vos Rex regum decoravit, ex fama celebri nobis innotuit, volumus quoque ut excellentiæ vestræ ex proprio mandato nostro nostra innotescat persecutio, quatenus majorem in oculis vestris inveniamus gratiam; et, si ita fortassis decreverit Deus, consilii et auxilii vestri muninime contra inimi-

---

[1] *pessimus*, P, with marginal correction.

---

[a] There is nothing to show the date of this letter.

cos nostros roborati felicitatis vestræ et pacis in Christo mereamur participes fieri, pro cujus gloria nunc opprobria, delicta, omnia sustinemus. Nam me tacente satis novit mundus quam fideliter, quam magnifice, jam dicto Anglorum regi servierimus ante promotionem nostram, cum adhuc mundo militaremus. Supplicamus igitur excellentiæ vestræ, rex illustris, ut nobis vestrum significetis beneplacitum, et his quæ hic non scripsimus, sed per venerabilem fratrem nostrum intimamus, aures clementiæ vestræ benigne accommodetis, et tanquam a nobismet dictis fidem omnem adhibeatis. Ille vos custodiat et augeat qui regibus salutem[1] dat.

CCCLXVI.

JOANNES SARESBERIENSIS AD WIBERTUM[2] ET ODONEM PRIORES ECCLESIÆ CANTUARIENSIS.

(O. 147; Z. ii. 57; Lup. ii. 53; Jo. Sar. 152.)

Prioribus sanctæ ecclesiæ Cantuariensis, J. S.

Meminisse potest et debet vestra discretio quanta reverentia sit patribus exhibenda, et quantam humanitatem sancta Cantuariensis ecclesia archiepiscopis suis impenderit. Licet autem illum, qui modo præsidet nobis, non audeam suis decessoribus coæquare, qui in ecclesia nostra coruscant miraculis, tamen causam quam iste tuetur inferiorem esse non arbitror. Eadem enim est, cum utrobique pro libertate et salute ecclesiæ certatum sit. Spero autem in Domino, quoniam et ecclesia Romana multis indiciis dat ausum confidendi, hanc patris nostri[3] peregrinationem et la-

Asking the monks to assist the archbishop.

---

[1] *salutes*, P.

[2] *Willelmo*, L., G. But Wibert was prior, while Odo was subprior.

[3] *vestri*, L.

borem convalescere ad restaurationem Cantuariensis ecclesiæ, et integram reformationem dignitatum et privilegiorum quibus beato Lanfranco præsidente gaudebat. Sed hoc in auribus vestris dictum sit, unde et vos decet omnem pro viribus, imo et fere supra vires, opem ferre patris naufragio, et eum beneficiis[1] promereri, ut cum Deo auctore obtinuerit, vestri possit et debeat meminisse in bono. Nonne enim indecens est et probrosum, si episcopo pro justitia exsulanti alieni subveniunt, et necessitatibus ejus filii, cujus[2] honorem et gloriam thesaurizat, communicare noluerint?[a] Nonne ei in capitulo omnia, et etiam sanctorum capsas, obtulistis, ut hæc vobis acquireret? Ergo quia ob hanc causam Romanæ ecclesiæ tenetur in aliquantula pecunia, supplicat ipse, et ego fidelis vester consulo, quatenus ei in hac necessitate subveniatis, ne dominum papam beneficii sui[3] pœniteat, et vos pudeat et pigeat inhumanitatis vestræ in perpetuum. Animent vos extraneorum exempla, qui propriis usibus et necessitatibus subtrahunt, etiam labore manuum exquisita, quæ exsulibus vestris impertiunt.

[1] *beneficii*, *L*.
[2] *quibus*, *L* (which seems preferable).
[3] *sui*, om. *L*.

[a] Ep 365 and others are grouped together on account of their likeness in purpose, although they are not all of one date; and they are placed at the end of the year 1167, as being a time when the need of money may be supposed to have been especially brought home to the exiles by the expense of attending conferences, of which the archbishop repeatedly complains (p. 259, &c.).

CCCLXVII.

JOANNES SARESBERIENSIS WILLELMO SUBPRIORI ECCLESIÆ CHRISTI CANTUARIÆ.

(O. 186; Z. i. 154; Lup. i. 154; Jo. Sar. 205.)

Mihi nuper locutus es in parabolis, dicens tuas, immo ecclesiæ, opes de novo publicatas, et studiosius deprecaris[1] ne me eas prodente transferantur in Babyloniam. Sed si publicatæ sunt, miror quare usque ad patrem se pro filiorum salute et libertate matris devoventem, et jam triennio ærumnis expositum, ante[2] liberalitatis beneficia[3] non pervenerunt. Si publicatæ sunt, debueramus et nos esse de coutentium[4] populo. Si patrem profitemini, ubi est amor ejus? si dominum recepistis, debitæ venerationis quo profectus est timor? si vos fratres asseritis et amicos peregrinantium, cur cessant humanitatis officia, et debitæ solatia caritatis? Sed fortasse, quo gratius patri præstetis obsequium, exspectatis ut amplius egeat; interim picturis inanibus imperitæ multitudinis oculos oblectantes, rati impensum ire[5] publicis usibus quod in spectaculis et curiosorum lenociniis oculorum ineptius erogatur. Profecto

Rebuke for neglect to help the exiles.

"Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit." Virg. Æn. vi. 37.

Illudque satyricum videtur in vos (scio cui et quibus loquar) probabiliter retorquendum,

"Non habet infelix Numitor[6] quid mittat amico;
"Quintillæ quid donet habet, nec defuit illi
"Unde emeret multa pascendum carne leonem."

Juven. vii. 74–6.

Nec hoc dixerim quod verbum hoc in omnes cadat,

---

1 *deprecatus*, *L.*

2 *tantæ*, O.

3 *beneficio*, *L.*

4 *coutentium*, O, Migne; *contentium*, G; *contentis in*, V, L.

5 *ivi*, G.

6 *Minutor*, V.

sed in eos quos indubitanter nostis, quia potuerunt non transgredi et transgressi sunt; bona facere, nec fecerunt. Novit Inspector cordium quia mihi tristitia est et dolor continuus cordi meo, quod nobis[1] dormientibus in periculo vitæ, soli alieni naufragio nostro[2] ferunt opem. Dicitur[3] tamen ad cumulum doloris mei, quod circa unum in tanta necessitate patri præstitistis obsequium, diligentem adhibendo custodiam ne quocunque casu evaderet, qui[4] de manu carnificum elapsus convolaverat ad nostrorum præsidia patronorum. Si[5] timorem prætenditis, at profecto Deus non irridetur; si[5] timetis[6] eum cui ad momentum credita est dispensatio peccata corripiendi in corporibus, quare non pertimetis Eum qui potest et[7] corpus et animam mittere[8] in gehennam? Expergiscimini mihi,[9] et memineritis Abdiæ dispensatoris Achab, qui centum prophetas in specubus latitantes pavit in persecutione Jezabel. Quidquid autem in alterutra parte feceritis, procul dubio ad mensuram bonam et supereffluentem in sinus vestros refundet Altissimus. Neque hoc impediet ille vester collega Batoniensis, qui utinam submergatur in thermis,[10] quibus dignus est, quas meruit, ut conjiciatur in rutæ[11] folium, cujus Petronius in pœnam delinquentium meminit, aut sepeliatur in salinario Æduorum. Ut ad parabolam tuam redeam, scias quia nomina librorum apud me sepulta sunt. Sigillum quidem nomine tuo recepi, sed illud mihi tuus abstulit Britonellus; quod ex condicto tuo factum suspicabor, nisi ablatum[12] restitueris.

---

[1] *vobis*, L.
[2] *vestro*, Z.
[3] *Dicetur*, *L*.
[4] *quia*, G.
[5] *sed*, G.
[6] *timens*, V.
[7] *et* (Matth. x. 28), Z; om. L, G.
[8] *perdere* (Vulg. l.c.), *L*.
[9] *igitur*, G.
[10] *termis*, V, O, Z.
[11] *ruthæ*, *L*.
[12] *mihi* (for *ablatum*), *L*.

CCCLXVIII.

Willelmo subpriori Cantuariensi Joannes de Saresberia.

(O. 141; Z. ii. 46; Lup. ii. 40; Jo. Sar. 247.)

Suo Britoni amicorum suorum minimus salutem, et Dei gerere[1] salubriter in futura prospectum.[2]

Audiens tibi molestam mearum esse frequentiam litterarum, calamum diu suspendi, decreveramque me non ultra novorum relationibus tuam perturbare quietem. Sed cum tam ex relatione Osberti mei quam ex attestatione latoris præsentium me falsa suggestione circumventum fuisse cognoverim, ecce muto propositum, scripturus de cætero cum fuerit opportunum, ea tamen moderatione, ut ex frequentia scriptitandi nimia molestus esse non debeam. Neque enim me scribendi cathetes[3] sic impatienter exagitat, ut calamum nequeam continere, sed ingeram invitis auribus quod fastidiosus auditor de rimoso pectore juste[4] suspicetur effusum. Tu vero, prout ex caritate prodeuntia scripta receperis, aut stylum refrænabis intra quos moderationis limites voles, aut fidei et amicitiæ stimulis affectum diligentis etiam non amantes[5] in verba coges erumpere. Nam, ut tam vero quam vulgato proverbio tritum est, "Probatio dilectionis, exhibitio est operis." Sed vereor ne [de][6] præsenti scripto mihi proveniat quod cavebam, scilicet ne vera dicens, amicis aurium teneritudine laborantibus, eorundem jactura pericliter:

Neglect of the archbishop by the monks.

Greg. M. Hom. 30. in Evv.

"Nam[7] quid opus teneras mordaci radere vero[8]
"Auriculas?"

Persius, i. 107–8.

---

[1] *Dei gerere* (for *dirigere?*) L, G.

[2] *prospectum*, O, Z; *præscriptum*, L, G. Cf. Ep.

[3] *cathetes*, O, V, Z; *cacoethes* (which is the word intended), *L*, G.

[4] *juste*, om. O.

[5] *amantes*, O, V, Z; *amantis*, *L*, G.

[6] *de*, O; om. al.

[7] *Sed*, Pers.

[8] *radere vero*, Pers.; *radere ferro*, al.

Dicam tamen quod debetur officio, etsi virtuti successum non tam fortuna prræreptura[1] sit, quam rationem subvertens opinionis fallacia. Sæpe quidem monui, nec a memoria tua debuerat excidisse, ut operam dares et diligentiam, quatenus ecclesia Cantuariensis, tum contemplatione Dei, tum propriæ honestatis intuitu, aliquam consolationem impenderet patri, pro justitia et libertate ecclesiæ exsulanti. Me ventis verba dedisse res indicat, et in contrarium eventum, si multorum assertioni credendum est, vota cesserunt. Quotiens enim mandatum domini papæ ad ecclesiam vestram dirigitur, quotiens de utilitate archiepiscopi sermo est
p. 300. inter vos, statim ad excommunicatum illum, qui ecclesiæ incubat, currit delatio, relatio destinatur ad regem, apostolicus accusatur, et sub prætextu publicæ potestatis contrahitur impietatis occasio, et quasi necessitas delinquendi. Nonne ob hanc causam relegatus est Radulfus de Arundel, quia in capitulo, solis assistentibus ecclesiæ filiis uterinis, et quodammodo intimis visceribus cordis, ecclesiæ Anglorum litteras apostolicas ausus est præsentare? "Liberi," inquit etiam gentium lex, "parentes alant, aut vinciantur;" et hæc utique, sicut melius nosti, sanctione utriusque testamenti firmatur. Unde colligitur, cum patrem habeatis egentem, quod ei debetis alimenta, aut vobis a Deo debentur vincula. Quis enim sani capitis homines credat, qui patris pro tam sincera causa sine compassionis officio videant, immo (quod a multis dicitur), et rideant exsilium, proscriptionem, et egestatem? Animus tamen ejus (quod multi mirantur) a vobis alienatus non est, sed per tela, et per ignes, et ultimæ vitæ discrimina vobis salutis, honoris, et gloriæ thesauros congerit, quibus, auctore Deo, Britanniarum[2] mater in Christo triumphabit in brevi, gloriosa plus

---

[1] *proreptura*, V, Z; *præceptura*, Z, marg.; *prærreptura*, *L*, G.

[2] *Britanniarum*, O, Z; *Britannorum*, L, G.

quam fuerit unquam in diebus antiquis. Numquid solus Radulfus fidelis erat domino papæ et devotus archiepiscopo? Nunquid provinciarum princeps in christi sui passione clamavit, "Non habemus patrem "animarum et pastorem, nisi Cæsarem?" Ergo quæso, dilecte mi, dum tempus est, moram redime, et persuade fratribus, qui futuri sunt socii consolationum, ut communicent paternis angustiis, ne tandem pœniteat eos et pudeat solos se per inhumanitatem excepisse à tribulatione communi, quæ est in Christo. Auctore Deo navigamus in portu, et post tristia sabbata felix irradiat dies. Lege rescripta quæ tibi mittuntur, attende verbis quæ nondum licitum est publicari, quorum aliqua non nisi tibi et Oddoni soli, etiam sub assertione religionis arctatis, communicare fas est. His auditis, consilio utere, nec suspiceris quod mihi quidquam petam, qui gratias ago Deo, qui me sibi fere soli in ratione dati et accepti voluit obligari. Valete.

Help solicited.

Prospects of peace.

CCCLXIX.

Joannes Saresberiensis ad Willelmum subpriorem Cantuariensem.[a]

(Z. ii. 121; Jo. Sar. 290.)

Willelmo subpriori Cantuariensi.[1]

Licet communis pater noster et dominus magistra caritate didicerit abundare et penuriam pati, et ubique et in omnibus, in quibus est pro Christo, sufficiens esse; gaudeo tamen propter te quod tandem aliquando qualitercumque caritas tua refloruit, et indicio operis, quamvis sero et modico, prius[2] apparentem convicit[3] vel tenuiter vivere fidem, quæ (ut nosti) teste Jacobo

The monks have done somewhat for the archbishop.

[1] *cuidam amico*, Z.
[2] *non prius?*
[3] *convincit*, G.

[a] Probably written in 1169.

sine operibus mortua est. Et quidem ille nullam [illegible] aut honestam duntaxat sustinuit paupertatem, Deo temperante flagella, et persecutiones hominum, ut tolerabiles sint fidelibus, clementius mitigante; sed ad horam tentatus est ut se plenius agnosceret, et plenius innotesceret mundo, et in tantæ tribulationis angustia fidem amicorum manifestius comprobraret. Jam per ignem transivit et aquam, vexillum fidei et justitiæ ante reges et præsides reluctantes et contradicentes erigere et perferre[1] nec erubuit nec expavit, nec prece nec pretio, nec minis, nec[2] blanditiis aut tormentis frangi vel flecti potuit, ut nomen Domini reticeret, et honoris Ejus quantulumcumque dispendium pateretur. Numquid non ei dictum est, et fere verbis eisdem sed diverso proposito, "Sine me ut honorem "divinum minuam, ut ecclesiæ deleam libertatem, et "faciam te crescere in gentem magnam, dummodo "consuetudines avitas procedere patiaris, et eis non "anteponas aut opponas divinorum reverentiam man"datorum!" Sed vas electionis, fidem fiducialiter eloquens, "Aut," inquit, "me delebis, aut hæc Deo "inimica præsumptio tua delebitur; quia tibi talia "molienti et Illi servire non possum." Unde nutu faciente[3] divino contigit, ut qui se pro honore Dei[4] contempsit plenam et gloriosam acceperit a Domino potestatem, qua conterere poterit adversarios suos. Attende, quæso, quomodo episcopi et alii qui eum impugnabant deficiunt; et persistens in eo quod tandem cœpisti, converte et robora fratres tuos. Exhibe te patri filium, quoniam in ejus manibus post Deum et per Deum salus ecclesiæ posita est. Nec differas benefacere cum possis, sed, si aliter salus eorum expediri non potest, fratribus utcumque subtrahe aliquid ignaris aut invitis; unde incolumitas et indemnitas

Help required.

[1] *proferre*, Z, with *vel per*, interl.
[2] *aut*, G.
[3] *faciente*, Z; *favente*, G.
[4] *Dei*, G; *Divino*, Z.

eorum in die obductionis valeat procurari. Tu, Deo auctore, in portu navigas, quid te oporteat agere per latorem præsentium auditurus. Ecclesiastic. v. 10.

CCCLXX.

Joannes Saresberiensis ad Henricum Wintoniensem episcopum.

(MS. Paris, 8562, ep. 114; Jo. Sar. 260.)

Asking assistance for the exiles.

Sanctorum necessitatibus communicare vestra magnificentia consuevit, et oculos in omnem ventum providentia circumducit ut beneficentia dignos eligat, reficiat esurientes, et Christi pauperes, prout cuique expedire cognoverit, consoletur. Non enim, more nugatorum hujus sæculi, in histriones et mimos et hujusmodi monstra hominum, ob famæ redemptionem et dilatationem [1] nominis, effunditis opes vestras: sed apud eos prudentius et salubrius collocatis qui timent et invocant nomen Domini, amicos in æterna tabernacula recepturi. Cum itaque vestras eleemosynas enarret et approbet omnis ecclesia sanctorum, nunquid proscriptos Christi, qui pro justitia exsulant et ecclesiæ tuentur libertatem, non respiciet liberalitas vestra? Nec mei (Deus scit) causa dico, cui gratia Dei [2] ministrat necessaria ad abundantiam quintum in exsilio complenti annum, et a cujus proposito semper exstitit alienum, et est odiosum, sub quocumque prætextu mendicare. Res enim semel empta commodius acquiritur in foro rerum venalium, quia (ut philosophus testis est) bis emitur cum rogatur; sed movet me dominus Cantuariensis, qui multis coexsulibus oneratus (quod Anglicanæ ecclesiæ et nostratum ignominia est),

[1] *dilatationem*, MS., by interlineation; *dilationem*, G.

[2] *Domini*, G.

suis adhuc et gentis alienæ stipendiis militat pro causa publica totius cleri. Neque enim sibi duntaxat immunitatem quærit, quam facillime poterat obtinuisse, sed omnibus vindicat libertatem. Nam cum, auctore Deo, quod in brevi futurum speratur obtinuerit, etiam qui in clero minimus est de adversariis ecclesiæ triumphabit. Scio tamen quis ei aliquam tulit opem, et quantascunque possum gratias ago, certus quod ei centenarii merces centupla refundetur; et quando condiscipuli Petri, qui jam in portu videntur navigare, optata littoris statione gaudebunt, et ad comprandendum Christo fuerint invitati, tunc, ut justum est, in illa jocunda refectione ei inter cæteros et præ cæteris sedes gloriosa parabitur, eo quod ecclesiæ filios adjuvit laborantes in remigando. Nam qua fronte tunc apparebunt, aut quid dicent, qui nihil auxilii laboranti navigio contulerunt? Nam certum est quod ecclesiam[1] enavigabit, et tunc adjutoribus suis, prout quisque merebitur, erit gloria, et confusio sicut persequentibus ita deserentibus eam.

CCCLXXI.

AD ROBERTUM ARCHIDIACONUM DE SURREIA.

(O. 105; Z. ii. 118; Lup. ii. 105; Jo. Sar. 242.)

Joannes de Saresberia Roberto archidiacono Surreiæ.

Ingratitudinis vitio nihil odibilius est[2] apud Deum et homines; cujus nota merito videbor inurendus si actiones gratiarum lingua siluerit, quotiens post beneficia datur opportunitas colloquendi. Agens ergo gratias[3] quas et quantas pro[4] tempore possum, illum retributorem meritorum vobis confidenter audeo dele-

[1] *ecclesia?*
[2] *est*, om. O.
[3] *gratias*, om. Z, L.
[4] *pro tempore*, om. L.

gare qui bona cuncta larga et copiosa manu remunerat, et nullum malum relinquit impunitum. Hæc est interim consolatio nostra, hæc spes est jugis timentium Dominum. Quis enim speravit in Domino[1] et derelictus est? Fingat qui voluerit; quia inveniri non potest in tota sacrarum serie scripturarum, sed nec Antiquus dierum mendax invenietur, qui se voluntatem timentium se promisit esse facturum. Arrham promissionis hujus accepimus, jam pollicentis experimur fidem, et miserentis sentimus affectum[2] qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Quintus annus exsilii mei evolvitur, et ecce, cum mihi nihil ante defuerit, solatii cumulus est quod ecclesiæ libertas videtur astare pro foribus, et pro parte jam pedem fixit in insula. Renuntiavit enim rex, sicut nuntii cardinalium attestantur, quibusdam consuetudinibus pessimis, quas tamen ante consueverat vendicare, cum juramento detestans illas et auctores earum. Consentit ut liberum sit ad sedem apostolicam appellare: ut clerici ad sæcularia judicia non trahantur; et quædam alia, quæ sic utinam probaret facto sicut firmat eloquio. Cardinales nullam habent in archiepiscopum[3] potestatem, et jussi sunt litteris apostolicis, quas nuper receperunt, Angliam non intrare, neque intromittere se de consecrationibus episcoporum, vel aliis regni negotiis, nisi prius Cantuariensi archiepiscopo pax plenissima fuerit reformata. Aliud[4] quoque præceptum est eis, ut omni appellatione cessante reponant in anteriorem sententiam excommunicatos domini Cantuariensis, qui videbantur absoluti, nisi satisfaciant incontinenti, restituentes illi et suis ecclesiarum possessiones et omnia quæ inde perceperunt. Londoniensis episcopus cardinalibus denuntiatus est excommunicatus, et domino papæ, ex causis quas percurrere

Improved prospects of the church.

The king willing to concede.

The legates restrained.

[1] *Domino*, Z, L; *Illo*, G.
[2] *effectum*, *L*.
[3] *archiepiscopo*, O.
[4] *Aliud*, O, Z; *Aliis*, L, G.

The writer's fear of being thought to beg.

longum est. Innotescent hæc per vos, si placuerit, domino episcopo,[a] cui ideo minus scribo, ne mea necessitas sub obtentu litterarum quæsisse videatur occasionem mendicandi. Unde nunquam sub exsilii hujus angustia scribendum censui suspiciosis et conjectantibus indigentis[1] verba semper ad quæstum et consolationem angustiæ tendere; sed his duntaxat quos arbitror amici sermonem non interpretaturos precum esse improbitatem. Eum vero precor nomine meo salutari, cui multas habeo, et auctore Deo gratias agam propter sinceritatem caritatis quam mihi servat[2] in corde, et cum necesse fuerit ostendet[3] in opere. Valete.

CCCLXXII.

Joannes Saresberiensis ad Robertum archidiaconum de Surreia.

(MS. Paris 8562, ep. 116; Jo. Sar. 265.)

Hanc inter amicos ratio præfinit legem, ut ab invicem non nisi honesta petantur, et, si inhonesta petita fuerint, non admittantur. Ubi autem amici petitionibus honestas suffragatur, et eas admittendi facultas suppetit, adhibendus est sine difficultate consensus; et adimpletione voti, si potest fieri, præveniendа est molestia exigendi. Hanc inter nos servari cupio qui amicitiam profitemur; et si contra illam excessero, malo corripi quam audiri. Compelli quoque desidero si opportunitate collata in exsequendis officiis amicitiæ fuero pigritatus. Quia ergo preces quas

Asking the archdeacon's influence with his

[1] *indigentiis*, G.
[2] *servat*, om. L.
[3] *ostendit*, L.

[a] The bishop of Winchester.

domino Wintoniensi porrexi de honestate nituntur, eas precor vestra industria promoveri. Et quidem non pro me rogo, sed pro alio cui magis debitor est[1] intercedo. Nam pro me precari semper erubui, licet semper gerendi negotia amicorum promptissimam habuerim voluntatem. Dominus Cantuariensis suis adhuc stipendiis, nisi quatenus Christianissimi regis Francorum sustentatur munificentia, pro libertate ecclesiæ militat, exsul et proscriptus, et in tota Anglicana ecclesia paucissimos reperit adjutores. Causam non agit propriam, sed communem; consolatio ejus omnium profectus est. Sibi et suis pacem fecisse poterat, si persecutoribus ecclesiæ clerum voluisset exponere. Non video ubi dominus Wintoniensis possit thesaurizare salubrius inter omnes ele[e]mosynas quas ecclesiis et pauperibus erogat, quam si Christi proscriptis, qui se et sua pro justitia exposuerunt, et pro libertate ecclesiæ sustinent, quod sibi visum fuerit largiatur; præsertim cum patrem suum et filium, qui multorum onera portat, tantum pro lege Dei videat incurrisse naufragium. Patrem dico, quia ei metropolitico jure præsidet: filium vero, qui[2] de manu ejus consecrationis munus accepit. Ipse enim se illi dedit in filium quem præ cæteris desiderabat habere patrem, quando eum ad hoc elegit officium; unde ab aliquibus fratrum suorum stimulos invidiæ sentit. Nonne plus huic debet ex jure multiplici quam debuerit Willelmo, bonæ memoriæ archiepiscopo Eboracensi, quem, sedis apostolicæ sententia depositum, etiam cum indignatione Romani pontificis, ad perpetuam liberalitatis et magnificentiæ gloriam exhibuit in domo sua, dolentibus et detrahentibus multis, donec alterius pontificis miseratione restitueretur? Quo evanuit tantæ nobilitatis insigne? Quæ nobis a nostratibus bona vel mala fiunt, etsi præsens ætas mutire non audeat, futura in

bishop for the help of the archbishop. Ep. 370.

The bishop's treatment of St. William of York.

---

[1] *esse*, G.

[2] *quia?*

ævum sæcula decantabunt. Nec sub prætextu justi metus poterit quis fraternæ caritatis colorare defectum; quia quæ, palam facta, plena videntur esse periculo, clam fieri poterunt majori compendio conscientiæ, nec rerum aliquod dispendium importabunt. Qua arte satis novit quisquis non est adeo resupinus ut nullos sumptus faciat rege nescio, vel sine conscientia delatorum.

CCCLXXIII.

Joannes Saresberiensis Willelmo Norwicensi episcopo.

(MS. Paris 8562, ep. 117; Jo. Sar. 266.)

Asking help for the archbishop.

Intermissionem officii, quod me vobis deferre profiteor, inducit necessitas, non contemptus. Voluntas enim obedire parata est, si obsequium decreveritis admittendum. Sed fortasse pro tempore dispensatis; et, dum furor in cursu est, cedendum [1] potius ducitis quam reluctandum. Nec ego consilium improbo quod ratio prudentiæ moderatur, ut utilitati prospiciat, et non deserat honestatem. Cæterum per gratiam Dei in brevi futurum est ut hac dispensatione non sit opus, quia procella jam detumuit, et ecclesiæ pax esse videtur in januis. In proximo est, auctore Deo, ut quod loquor plenius innotescat. Laborant [2] Petrus et condiscipuli in remigando, quorum unus est dominus Cantuariensis, qui, suis adhuc [3] aut gentis alienæ stipendiis militans, totius Anglicanæ ecclesiæ servit utilitati; nam cum obtinuerit, redundabit in gloriam Dei, triumphum consequetur ecclesia, clerus liberationem, et populus consolationem. Et quidem tunc,[4] sicut nec in extremo judicio, non displicebit si quis testimonio conscientiæ

---

[1] *credendum*, G. ("Cum furor "in cursu est, currenti cede furori." Ovid. Remed. Amor. 119.)

[2] *Laboravit*, G.

[3] *adhuc*, om. MS.

[4] *nec tunc*, G.

gaudeat, ut opem tulerit ecclesiæ naufraganti. Adversus hæc fortasse prætendetur publicæ potestatis metus et persecutorum insidiæ. Sed certe non est qui sine eorum conscientia, quando libitum est, non faciat sumptum. Nec hoc (Deo teste) mei compendii causa dixerim, sed ut præmuniam dominum meum, et expleam officium debitæ caritatis.

CCCLXXIV.

Joannes Saresberiensis ad Joannem Priorem Norwicensem.

(Jo. Sar. 268.)

Dura est proscriptorum conditio, sed non tam suo damno quam dispendio amicorum. Vix enim possunt aliquem salutare, qui non illico suspicetur sub affectionis et venerationis prætextu exerceri negotiationem, et officiosos inhiare ad quæstum. Quod ne putes mei esse propositi, carissime, diligentius precor, certus quod scis me Deo propitiante necessariis usque ad honorem et gloriam abundare. Non igitur tua quæro, sed te, si tamen non excidisti a gratia, et adhuc retines caritatem. Et licet excideris, te tamen quæram, eam in te desiderans reformari, immo te in illa sine qua non nisi deformis eris, quia possum diligere etiam non amantes: non quod te reputem inter illos, sed etiam si talis fueris exprimo sensum. Reputabo pro munere si me de statu tuo reddideris certiorem. Et, si de meo curas, exsilii mei quintus feliciter expletur annus sub domino Cantuariensi, qui pro libertate ecclesiæ suis vel alienæ gentis stipendiis adhuc militat, nec in Israel repperit fidem. Omnes amici ejus spreverunt ipsum et ecclesiam inter angustias, et, quod gravius est, plurimi persequuntur. Est enim proverbium Sa-

Disclaiming interested motives.

Ecclus. xii. 8. pientiæ: "Amicus non cognoscetur[1] in bonis, et in "malis non abscondetur inimicus." Nostrates manet (quod sine dolore non eloquor) hæc ignominia sempiterna. Nec hoc dixerim quod fidelitas regi præstita lædatur ab aliquo, nisi forte sit præstita contra fidem. Nam sic interdum fides exigitur et præstatur, ubi satius est pœnitere quam perdita caritate sub prætextu fidelitatis fidem periclitari. Veritas, quia diruta est, non habet angulos, et qui se mendacio solo operit nudus est; hoc proscribendus sensit Adam. Non est justus metus qui divini mandati contemptum ingerit. Rarus aut potius nullus est qui non habeat arcanum regi incognitum, et qui ex delatorum conscientia faciat omnes sumptus. Hæc ex caritate, quia ex ea processerunt, par est interpretari.

CCCLXXV.

JOANNES SARESBERIENSIS GIRARDO CELLAR[AR]IO NORWICENSI.

(Jo. Sar. Ep. 270; MS. Paris 8562, ep. 120.)

In behalf of the archbishop.

Gaudens audio de te, dilectissime, quod honestam ecclesiæ desideras et speras pacem, nec portionem consensus ponas cum impiis, exspectans et ipse regnum Dei; unde ad eam quam tuo pridem merito comparasti mihi ad te duplicata est caritas, prompta pro viribus tuis et tuorum usibus inservire et parere mandatis. Utique nec diffido mihi opportunitatem fore, cui divina gratia supra et contra merita mea, et citra operam amicorum, necessaria contulit etiam in exsilio, quibus possum commode necessarius esse dominis et amicis, et qui cœpit perficiet; quoniam, sicut prævenit vota justorum, ita, eo auctore, quod timet impius

[1] *agnoscetur*, Vulg.

veniet super eum. Ipso quoque præstante poterit archiepiscopus, qui solus pro totius Anglicanæ ecclesiæ salute dimicat, amicis debitum præstare solatium; quia pax ecclesiæ reformatur contrito capite schismatis et lateribus ejus collabentibus in ruinam. Ora ergo et sollicita fratres tuos, quia jam expergefactus est Christus.

CCCLXXVI.

JOANNES SARESBERIENSIS MAGISTRO NICOLAO NORWICENSI.[1]

(A. 11; CCCC. MS. Epp. S. Thom. l. iii. 81.)

"Tempora si numeres bene quæ numeramus amantes,
"Non venit ante suam nostra querela diem;" Ovid. Heroïd. ii. 7, 8.

Nec suspiceris quod de te queri velim, cujus fidem et devotionem a multis argumentis probatam habeo; sed tibi conqueror quod amicos sentio gravissimum passos esse dispendium, et eo quidem gravius quod præpediente stupore jacturam vix reparabilem non advertunt. Amicitiam veram, cujus initium, profectum,[2] finem quoque fideliter apud Ciceronis Lælium, sed fidelius ipsius virtutis experientia, didicisti, philosophi gentium prædicant, ut eam vitæ censeant præferendam; quia sine illa, sicut injucunde, sic et Deo et hominibus vivitur odiose. Hanc ego nihil aliud esse crediderim quam caritatem, sine qua (quod fides catholica docet) nemo fruetur Deo. Ab hac amicos doleo excidisse, ut[3] rarus sit qui non profiteatur se obligatum esse aut carni et sanguini aut possessionibus suis, aut expressim cavisse publicæ potestati in id

State of the archbishop and other exiles.

[1] So MS.; *ad Nicolaum de Monte Rotom.*, G. But the letter is clearly addressed to one living in England.

[2] *perfectum*, G.

[3] *Aut* (as first word of a sentence), MS.

quod salva caritate non potest observari. Quam obligationem si quis licitam esse contenderit, ego illum hæreticum esse non dubito, et reclamante mundo pronuntio evitandum. Ego cautiones istas expertus sum, cui exsulanti jam sextus[a] imminet annus; et (quod majus est) dominus Cantuariensis et coexsules sui quartum peragunt. Publicam procurans utilitatem, ad ignominiam nostratum, suis aut gentis alienæ stipendiis adhuc militat pro libertate ecclesiæ, pro sanguine clericorum, pro consolatione populi, et non est qui respiciat eum, non est in ecclesia Anglicana qui Petrum et condiscipulos[1] adjuvet in remigando laborantes. Sed dices, "Verentur delatores;" quasi sine eorum conscientia nullos, cum voluntas adest, faciant sumptus. Est cautio præstita potestati? certe non tenet obligatio. Timent regem? probabile quidem est, et magis quam Deum. Nam cum altero præcipiente prohibeat alter, vel contra, perspicuum est cui pareatur. Exigetur fortasse purgatio; sine dispendio conscientiæ et famæ præstari[2] non poterit. Conducibilius enim est subtilem prætendere reverentiam, et privilegium cleri qui immunis est ab hujusmodi juramentis. Sed inquis, "Nobiscum jure vel ratione non agitur, sed furore." Nunquid ergo furentibus confurendum est, rejecto jure et ratione contempta? Sed auctore Deo pax ecclesiæ videtur esse in januis. Nec video qua fronte in quiete ipsius audeant apparere, qui, videntes periculum et totiens invocati, naufragio ejus nihil auxilii[3] contulerunt. Utinam ei vel nunc dominus meus et alii amici porrigant dexteram, ne eos postmodum pœniteat, cumenavigantes[4] Christi discipulos in littore viderint exsultare, et se vocari ut comprandeant Illi. Nec

Assistance needed by them,

[1] *discipulos*, MS.
[2] *prestare*, MS.
[3] Om. MS.
[4] *evaginantes*, MS; *navigantes*, G.

[a] John's fifth year of exile was completed in the beginning of 1169; the archbishop's fourth year, in Nov. 1168.

hoc dictum putes ut aliquid mihi tribuatur, qui, per gratiam Dei et illorum quibus a juventute coalui,[1] floreo et abundo; sed Deo teste desidero satisfacere caritati. De tuo et amicorum statu sollicitus nuntium misi præsentem, fidei mihi probatæ; a quo, si dignum ducis, de meo inquirere poteris, et quod placuerit eidem secure intimare. but not by the writer.

CCCLXXVII.

Joannes Saresberiensis ad Walterum Rofensem episcopum.

(MS. Paris. 8562, ep. 110; Jo. Sar. 256.)

Quanta fide et devotione domino meo fratri vestro usque in finem et post finem carnis servierim, et vos, si dignum ducitis, potestis meminisse, et mundo notum est; mihique de benedictione quam recessurus quasi viaticum itineris et naulum sæculi contulit, confido quos in exsilio et proscriptione reperi provenire successus. Nam et ipse fere moriens, ut ei nunc (quod inspector et judex cordium novit) fictitium nihil imponam, me consolari nisus est, exhortans quatenus, ut cœpisse videbar, in cultu honestatis et virtutis perseverarem; et capiti meo manum imponens, data benedictione me præcepit habere fiduciam, promittens quod, si perseveravero, eatenus mihi proderit benedictio, ut numquam opportunitatibus meis desit gratia Dei. Ego autem, quasi de collata hæreditate securus, et de tanti patris confidens meritis, adhuc spero et jugiter sperabo me prout merui ipsum habere patronum apud Deum, et per hoc gratiam ejus mihi non defuturam. Unde me vobis et vestris sic obnoxium The writer's connexion with archbishop Theobald.

---

[1] *coaluimus*, MS.

fateor ut vobis in omnibus assistere debeam, quatenus vestram et meam decuerit honestatem. Teneor enim honori vestro et commodis providere, et propulsare incommoda. Et quia hæc mihi ad præsens causa fuit scribendi, si credideritis expedire, mihi, prout justum est, fidem habeatis. Nam in fide quam fratri vestro debeo, ex animi conscientia fideliter, vobis utiliter, loquor. Dominus et pater vester pro libertate ecclesiæ et causa Dei exsul est et proscriptus, et multis coexsulibus oneratur. Si ei subveneritis, et conscientiam liberabitis, et cum liberum fuerit quæ cujusque sint opera declarare, expedietis famam, et vobis et vestris prospicietis in posterum. Sed forte timetis regem, aut prætenditis paupertatem, et onera gentis vestræ. Certe Deus est homini prætimendus; et sumptus multos facitis præter conscientiam regis et suorum, immo et familiarium vestrorum. Nescio enim quid de episcopo sentiam cujus dextera ad pauperes non extenditur ignorante sinistra, et cujus omnia opera vulgi præconio celebrantur. Si vos urget pauperies, sane amicis indigentibus subveniunt pauperiores; si vestris vos onerantibus vultis esse prospectum, date operam ut eis post dies vestros amicus aliquis reservetur. Ecclesia per gratiam Dei in portu navigat; et satis indignum et probrosum erit in posterum meminisse, si, discipulis in remigando laborantibus, navigio Christi nullam tuleritis opem. Hoc[1] dixerim, non quod (Deo teste) mihi, qui per gratiam Dei abundo, quæram aliquid erogari: sed ut consulam vobis, et officium peragam debitæ caritatis. Hæc quilibet interpretabitur ut volet; sed testis meus in cælo est, et conscius in excelso. Valete in[2] Domino.

The archbishop's necessities.

Excuses met.

[1] *Hæc?*

[2] *in Domino*, om. Par.

CCCLXXVIII.

Joannes Saresberiensis ad Hugonem abbatem Sancti Edmundi.

(MS. Paris, 8562, ep. 123; Jo. Sar. 273.)

Quod in salutatione variatur inscriptio, causa in absoluto est, quia urgente tempestatis articulo aut nomina supprimenda sunt aut commentitiis utendum. Sed non ideo major est reverentia personarum si dignitatum titulus reticetur, nec caritati præjudicat cohibita libertas obsequendi. Nam plerumque et ut[1] in pluribus poeticum illud obtinet,

> "Quod licet ingratum est; quod non licet, amplius[2] urit." Ovid. Amor. II. xix. 3.

Et mihi quidem magno futurum erat solatio si in aliquo liceret sedulitati meæ erga amicos officiosum esse. *Thanks to the abbot.* Et sicut in beneficiis obligari necesse habeo, sic alios mihi contingeret obligare. Non est tamen præter vos fere quisquam cui in ratione dati et accepti tenear obligatus, cum omnes sub prætextu metus inanis quærant ingratitudinis suæ solatium. Unde et vobis arctus teneor, qui me citra merita totiens in benedictionibus dulcedinis prævenistis. Ecce enim exsilii mei sextus annus astat pro foribus, et nulli eorum *The writer's condition.* qui mihi dum florerem in patria familiares erant aut debitores exstiti onerosus, et per gratiam Dei necessitas nondum ingruit in preces descendendi, quia mihi cuncta non modo ad necessitatem, sed ad honorem et magnificentiam, per veteres amicos ministrat Christus. Et quidem non nostris meritis tot coexsulantes et proscriptos exhibet in terra aliena, sed ecclesiæ suæ parcit et prospicit. Dominus enim Cantuariensis publicam *The archbishop of Canterbury.* procurat utilitatem, pro causa Dei dimicat, honorem

---

[1] *ut*, om. G.

[2] *acrius*, Ovid.

cleri vindicat, ecclesiæ tuetur libertatem, adhuc tamen suis stipendiis militat, aut (quod nostratibus infamiam ingerit et causa damnationis est) miseratione gentis alienæ. Servit ei populus quem non cognovit, et ipsius sanguinem sitiunt summi principes sacerdotum. Quis ecclesiæ status sit aut regum conditio, lator præsentium plenissime referet, cui quod placuerit securissime poteritis intimare.

CCCLXXIX.

Joannes Saresberiensis ad Willelmum priorem de Merton et fratres universos.

(MS. Paris, 8562, ep. 128; Jo. Sar. 278.)

For the archbishop of Canterbury.

Quotiens vobis preces porrigimus, non eas de nostris meritis ducimus promendas,[1] sed de benignitate vestra, quæ gratis nos diu caros habuit, et in multis studuit subvenire. Nam quod exsulibus et proscriptis succedit ad temporalium abundantiam et honorem, vestris orationibus et meritis confidimus provenire. Nos enim quid nisi flagella meruimus et tortores? Ipse tamen qui nos consolatur in omni tribulatione nostra, plenissime (quod ex conscientia dicimus) novit quia non hoc[2] merueramus ab illo qui nos persequitur, licet a Deo meruerimus graviora. Præcepit illi fortasse Dominus, ut malefaciat nobis; et si ita est, odoretur sacrificium. Vobis itaque prostrati mente supplicamus attentius quatenus vestris orationibus impetretis a Domine ut nostri meminerit in bonum; nam qui novit figmentum suum nos, scit quid figmento expediat. Hoc est unicum quod postulamus, denuntiantes in caritate, quæ Deus est, ne de temporalibus vestris vel cogitetis nobis ferre subsidium. Sit

---

[1] *promovendas*, MS.

[2] *hæc?*

quoque vobis ecclesiæ causa et domini Cantuariensis operosius commendata, quia ipse, pro libertate ecclesiæ dimicans, stipendiis propriis et laboribus, omnium servit utilitati.

CCCLXXX.

Joannes Saresberiensis Radulfo[1] priori Wigorniensi.

(O. 155; Z. ii. 77; Lup. ii. 76; Jo. Sar. 212.)

Aquarum copia nequit exstinguere caritatem, et sinceræ dilectionis affectus[2] se perspicuis indiciis prodere consuevit. Poterat ergo videri jure silentii mei diuturnitas arguenda, nisi et necessitas peregrinationis, et locorum distantia, et intermeantium raritas, et difficultas commeantium, et perniciosa sibi et odibilis Deo, officiosa tamen ecclesiæ, insidiatorum diligentia, caritatis silentium excusarent. Officiosam sane dixerim præordinatis ad vitam, quibus omnia cooperantur in bonum, rabiem persecutorum; quia et dum impius superbit, incenditur pauper, et dum malitia debacchatur insanius, qui in conflatorio Domini sunt purgantur amplius aut probantur. Nunc autem, quia mihi divinitus collata est impertiendæ optatæ salutationis occasio, opportunitatem gratanter arripui, et vestro interveniente officio precor attentius totam Wigorniensem ecclesiam nomine meo diligentius salutari, orans ut memoriam mei habeatis et haberi faciatis in orationibus ejus, et agonem ecclesiæ Domino sedulis precibus commendetis. Nam quoad temporalia et solatium corporis, non tam ad necessitatem quam ad delicias promissionem Christi esse verissimam ego et

Greetings to the church of Worcester.

Ps. x. 2. Hebr.

---

[1] *Radulfo*, G; *R* . . ., L. | [2] *est*, V.

coexsules experimur, ut nihil nobis[1] defuerit probabiliter expetendorum pro tempore, ex quo in eum solum contulimus patrocinium causæ nostræ. Et (unde magis grati debemus esse Altissimo) a domesticis et antiquis familiaribus nihil hac tempestate recepimus; sed amici nostri et proximi steterunt contra nos, ponentes carnem brachium suum, et tenebras lucem. Ut enim de aliis taceam, jam quadriennium mihi exsulanti elabitur, nec in ratione dati et accepti alicui eatenus obligatus sum, quin omnibus in commune satisfacere possem, delegato eis ad solvendum pauperrimo debitore. Nec hoc tamen dixerim ad arguendam ingratitudinem veterum amicorum, sed ad magnificandam gratiam Dei, qui, contra et supra merita mea, tam me quam parvulos ejus qui mecum sunt consolatus est in omni tribulatione nostra. Ut autem hæc nobis consolatrix gratia propitia perseveret, vestris et sanctorum desidero precibus adjuvari. Cantuariensis vero archiepiscopus, qui, velut alter Jonas, ut ecclesia liberetur, spontaneum ex caritate naufragium fecit, gratiam, quam apud suos meruerat, Domino ducente apud extraneos repperit, et filiorum expertus devotionem stipendiis suis ecclesiæ militat Anglicanæ. Noveritisque pro certo quia per misericordiam Dei in brevi patenter videbitis quod (ut credo) desiderat anima vestra, persecutores scilicet ecclesiæ aut converti aut conteri. Sed cætera quæ ad hunc articulum pertinent necesse habeo præterire, ne, prævaricator obedientiæ, publicem quibus pactionibus et cautionibus obtenta sunt quæ in præjudicium domini Cantuariensis et suorum a domino papa indulta esse jactitant qui ecclesiam persequuntur. Hoc autem licenter eloquor, et verum est, quia, si pactiones fuerint adimpletæ, negotium Cantuariensis archiepiscopi et totius ecclesiæ commodius geri non potuit.

Condition of the writer,

and of the archbishop.

---

[1] *vobis, L.*

CCCLXXXI.

Joannes Saresberiensis ad Petrum scriptorem.

(MS. Paris, 8562, ep. 131; Jo. Sar. 281.)

Zelus quem habes in Domino mihi notus est a multis annis, ut te sciam super ecclesiæ statu non posse non moveri. Quippe,

"Sidera quis mundumque velit spectare cadentem," Lucan. ii. 289.

expers ipse sollicitudinis? præsertim si caritas urgeat, ut nihil humanum a se reputet alienum. Talis quidem nuper erat facies mundi, cum ab aquilone et occidente in orientem irrupisset et austrum, maximam, ut videbatur, partem dejectura stellarum; sed flavit in Italia Spiritus Sanctus, contrivitque schismatis caput ut ei jam latera contabescant, et membra commoriantur. Non est enim medicus, non incantator, qui ea de manu Domini possit eruere. Spes ergo fidelium est, quod in brevi descendet in Angliam Spiritus idem, ut illam quoque serenet ecclesiam, adventusque ejus multa produntur indicia. Utique condiscipuli Petri, qui ministerio navigandi diutius vexati sunt, sibi videntur apprehendere portum, et optata littoris statione gaudere, invitati ad comprandendum Christo. Cæterum quia desideranti animæ nihil satis festinatur, mihi quid responsurus in ore habeas videor intueri. Novi siquidem festinationem perspicaciæ tuæ. Dices ergo, Unde hæc non confidentia sed præsumptio? quibus quod vaticinaris approbas argumentis? unde promissa doces esse complenda?

Terent. Heaut. I. i.

The emperor's calamities.

"Pollicitis dives quilibet esse potest." Ovid. Art. Amor. i. 444.

Nonne flagella duriora meruistis a Domino? Ad quod ego, Exspecta modicum et videbis gloriam Dei; tunc publicabuntur argumenta, quibus non miraberis nos credidisse; memineris quod, cum obsideretur Israel in Samaria, et nulla spes evadendi pateret obsessis,

ille qui incredulus fuit quod uno statere modius similæ aut hordei modii duo venderentur in crastino, in porta Samariæ vidit quidem quod propheta dicente non credidit, sed expers beneficii factus est ob infidelitatem, quia conculcatus a turbis exspiravit. "At," inquis, "nunquid et tu propheta es?" Non utique, sed nec filius prophetæ. Cæterum nihil prohibet exsulem in deserto pastorum cum eis siccamina vellicare. Nec præsumo de meritis, sed de misericordia Ejus qui fideles non patitur temptari supra id quod possunt. Meruimus duriora; sed misericordia ejus circa pœnitentes consuevit præjudicare judicio. Unum autem est quod supra modum miror, nonnullos esse in clero qui more Judæorum conspiraverunt cum principibus sacerdotum in perniciem ejus qui solus laborat exsul et proscriptus, expositus tanquam signum ad sagittam, ut eruat eos a tribulatione malorum et dolore. Nam dominus Cantuariensis communem omnium procurat utilitatem, pro libertate ecclesiæ dimiçat, pugnat ad bestias, sanguinem sacerdotii sitientes; suum et totius generis sui sanguinem minoris fecit quam causam Dei, dum legem ipsius ad subvertendas fictas aut inolitas pravitates constanter ausus est profiteri. Suis hactenus et extraneorum stipendiis militavit. Et in ecclesia Anglicana quis est ei adjutor? Restant plura tuæ quidem communicanda dilectioni, sed suo tempori reservantur.

The archbishop of Canterbury's condition.

CCCLXXXII.

Joannes Saresberiensis ad Turstinum de Acolt.[a]

(MS. Paris, 8,562, ep. 132; Jo. Sar. 282.)

Johannes Saresberiensis Turstino de Acolt.

Plura sunt, amice, quæ nostram perpetuare debent caritatem, et officiorum sedulitatem, sine qua virtus

Asking help for the archbishop.

[a] Perhaps Acol, in the Isle of Thanet.

amicitiæ non subsistit, nobis potenter ingerere. Primo contracta familiaritas ex convictu; deinde initæ jura societatis, quando multo tempore sub eisdem dominis militabamus; postremo quod vir meritorum titulis omni laude major, dominus Joannes[1] Pictavensis, vult ut nos invicem diligamus, et studeamus nos in alterutrum mutuis officiis prævenire. Nam et gratiam ejus ad illum nequaquam dubito minuendam quam in propulsandis amici incommodis viderit negligentem. Harum tibi contemplatione causarum tibi[2] tandem scribendum censui; quod tamen tuis et tuorum usibus magis quam meis certum sit expedire. Nihil enim de bonis tuis, quibus nec indigeo quidem, mihi concupisco vel exigo, sed ut prospicias tibi. Nosti siquidem quod dominus Cantuariensis, qui tibi jure multiplici pater et dominus est, suis et gentis alienæ stipendiis cum gravissimo periculo suo et omnium suorum ecclesiam Dei a servitute nititur liberare, et vix in aliquo fidelium suorum reperit fidem. Tu ergo si sapis, vel nunc dum licet provide tibi, redime tarditatem, communica necessitatibus ejus, ut consolationi possis communicare. Alioquin timeo ne tibi damnosa fiat familiaritas quam cum excommunicatis ejus habuisse diceris et habere. Nec solum regem timeas, quia et prodesse et obesse possunt[3] ecclesiasticæ potestates. Hæc tibi secreto tanquam amico dixerim, utpote qui a præfato domino Pictavensi te, si quid adversi immineat, sæpenumero jussus sum præmunire. Si vero voluntas adest, facultas tibi non deerit. Valete.

---

[1] *Joannes*, om. MS.
[2] *tibi . . . tibi*, MS., G.
[3] *possunt*, MS.; *debent*, G.

CCCLXXXIII.

JOANNES SARESBERIENSIS WILLELMO[a] DE NORDHALLA.[1]

(Z. iv. 69; Jo. Sar. 258.)

Sobrii moris est ut invalescente strepitu vir gravis silentium moderetur et verba; ut nec velit occlamare[2] clamosis, nec garrientibus oggarrire. Sed ingruente procella turbinis inter tonitrui coruscationes et fulgura fabulam recitare dementis est, et importuna narratio instar est musicæ in luctu funeris jocularium exercentis. Licet ergo te dilexerim et diligam præ consortibus fere omnibus quibus commilitabamus[3] in curia, tamen invalescente tempestate calamum censui reprimendum, qui nunc detumescente procella in salutationis et congratulationis alloquium solutus est. Ecclesia namque ab oriente serenata est, et aquiloni jam dixit Spiritus ut recedat a terra nostra,[4] cedens austro, qui virtutum producat flores et caritatis opera perducat ad fructum. Interim de te et aliis amicis[5] sollicitus per latorem præsentium quid apud te agatur explorare decrevi, qui et te de statu meo (qui auctore Deo bonus est) poterit reddere certiorem, et per quem mihi quod placuerit poteris intimare. Adjicerem aliqua dicenda pro tua quidem utilitate: sed vereor ne, sub prætextu profectus alieni, proprium viderer captare lucrum. Nihil enim est præter caritatem quod ab amicis censeam exigendum, qui per gratiam Dei et veterum amicorum satis abundo: et apostolum audio
Rom. xiii. 8. suadentem, "Nemini quicquam debeatis nisi ut invicem

[1] *Norhale*, Z, which has a note, "Hic fuit postea episcopus Wigornensis" [1186–1190].

[2] *occlamare*, Z; *acclamare*, G.

[3] *commilitantibus*, G.

[4] *nostra*, Z; *vestra*, G.

[5] *multis*, G.

[a] William is mentioned in a later letter as having been present in St. Paul's Cathedral when Berengar delivered the excommunication of the bishop of London.

"diligatis." Dominus Cantuariensis non sibi laborat, sed aliis, quia profectus ejus Dei gloria erit, triumphus ecclesiæ, cleri totius liberatio. Militat quidem publicæ utilitati, sed adhuc stipendiis suis: immo, quod nostratum ignominia est, gentis alienæ. The archbishop's condition.

CCCLXXXIV.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Nigellum.

(MS. Paris, 8562, ep. 122; Jo. Sar. 272.)

Intercapedo locorum non præjudicat fidei, et amicitiæ titulus radiat clarius in adversis. Licet autem jam sim quinquennis exsul, et (quod mihi futurum gravius crediderunt ecclesiæ persecutores), proscriptus; tamen non tam super jactura propria moveor, quam quia in articulo necessitatis fere nostratum nullus est[1] qui naufraganti ecclesiæ ferat opem. Nam cum multos in pace filios et amicos habere videretur, eosque claros eruditione et insignes virtutum meritis, a latere ejus mille et a dextris ejus decem millia ceciderunt; et qui croceis induebantur, amplexati sunt stercora. Sed jam per gratiam Dei turbinis impetus enervatus est, et Petri navis optatum ingreditur portum. Quod tibi ideo curavi innotescere, quia[2] te gaudiis ecclesiæ non ambigo congavisurum: præsertim cum amicos recepturus sis in pace ecclesiæ, qui honorem et utilitatem tuam poterunt auctore Domino promovere. Dominus enim Cantuariensis, qui pro omnium dimicat libertate, virum induit qui honori ecclesiæ velit jugiter inservire. State of the exiles. The archbishop.

---

[1] *est*, om. G.

[2] *qui*, G.

CCCLXXXV.

Joannes Saresberiensis Roberto de Limeseia.

(MS. CCCC. A. 11, ep. iii. 26; Jo. Sar. 264.)

For assistance to the archbishop.

Veritas fuco caret; et amicitia loqui non novit nisi facie revelata. Ad amicum itaque loquens in veritate precor ut latoris præsentium dirigas vias, et promoveas negotium ejus, quoniam pium est. Rogatus sum scribere domino Wintoniensi, et pro alio intercedere, qui pro me quicquam petere semper erubui et erubesco. Et quidem Deo gratias ago quod tam clementer prospexit necessitati meæ ut me nec mendicare oporteat, nec multis tenear obligatus. Paucis enim nostratum quicquid debeo præter caritatem; quam omnibus non debere non potest Christianus. Cæterum dominus Cantuariensis, exsul et proscriptus pro tuenda libertate ecclesiæ et cleri, omnibus quidem militat, sed adhuc stipendiis suis, et multis coexsulibus oneratus est. Et cum dominus tuus subveniat aliis, nescio ubi eleemosynas suas possit melius et honestius collocare. Da ergo operam ut ei opem ferat.

CCCLXXXVI.

Joannes Saresberiensis ad Radulphum de Wingham.

(MS. Paris. 8562. 113; Jo. Sar. 259.)

Idem Radulpho de Wingeam.[1]

On behalf of the archbishop.

Dedit tibi, dilectissime frater, (ut audio,) Dominus sacerdotio fungi, sed utinam promerearis habere laudem in nomine ejus. Et quidem spes est, quod gratia quæ tanti boni initium contulit, conferet incrementum,

---

[1] *Wingeam*, Par.; *Wingram*, G. (Wingham, near Canterbury, appears to be meant.)

nec tantæ exspectationis plantam Christus patietur arescere, qui hortum protectionis suæ munimine conclusum excolere solitus est et rigare. Eras industrius inter conterraneos et coætaneos tuos ante promotionem, et præsumendum est de misericordia Dei, quod juxta apostolum unctio ejus te de omnibus expedientibus edocebit. Omnia autem, quæ magistra caritate fiunt, expediunt; quia diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, et oblectant animum, quoniam hoc cuique sic arbitrii laxat habenas, ut agere liceat impune quod libeat. Hæc ut mihi dicendi causa est, sic, tibi precor (si tamen expedire credideris), ratio sit consiliis adquiescendi. Dominus tuus et pater tuus, exsul et proscriptus pro libertate ecclesiæ, cum Petro et aliis discipulis diutius laborans in remigando, jam per gratiam Dei detumescente procella, suffragio fidei convalescens, ambulare videtur super aquas et portui appropinquare, si ei opem tuleris,[1] et quasi in terram projectum apprehenderis funem, ut ex conscientia loquar, tibi et tuis utiliter providebis. Quod per te non potes, poteris fortasse per alium, et sic alieni meriti tibi reputabitur merces. Nec est ut, si tepueris, utaris publica excusatione, prætendens metum; tum quia auctore Domino suspectus non haberis, tum quia, ubi libuerit, licitum est et facile sumptus fieri quibus nullus insidiator assistat. Si voluntas affuerit, scio tibi industriam non deesse. Nec hoc dixerim (vivit Dominus) ut mihi, cui gratia Dei ministrat necessaria, faciam quæstum, qui in ratione debiti et accepti nostratibus nondum communicavi, sed ut fraternæ caritatis expleam munus. Amicos enim colere, est satius, quam se in servitutem acceptis muneribus obligare. Valete.

---

[1] *contuleris*, G.

CCCLXXXVII.

Joannes Saresberiensis ad Azonem monachum.

(Jo. Sar. 274.)

Asking help for the archbishop. Affectus ab effectu convincitur, et plerumque sermo bonus donum magnum transcendit in gratia. Quid ergo dicam, qui obice tempestatis exclusus amicis servire nequeo, nec liberum est mihi illis communicare vel verbo? Scribamne? sed alienus portitor rarus intermeat. Mittam proprium? sed meis tenduntur insidiæ, nec est aliquis qui se in prævisum periculum sponte projiciat. His ergo difficultatibus rarius et minus scribo, sed certe non minus amo; facilius et verius dixerim magis. Nam ut infirmitatis humanæ conscius et in vetitis sæpius attemptamur. Sed auctore Deo procella quæ collisit ecclesiam jam detumescit, et ut in Ipsum confidimus prorsus evanescet in brevi. Interim mihi propositum est gratia præeunte pro causa Dei et libertate ecclesiæ domino Cantuariensi conmilitare, qui, cum publicæ serviat utilitati, adhuc tamen militat suis stipendiis, aut (quod probrosum nostratibus est) gentis alienæ. Utinam illi quantulumcumque solatii ministrasses; quod (Deus scit) ob tuam quam illius magis loquor utilitatem. Mihi
Quintilian. autem nihil precor, nisi ut Quintilianum quem petii scriptum et emendatum mittas.

CCCLXXXVIII.

Ignotus ad ignotum.[a]

(V.* 151; Liverani, p. 621.)

Invitant me aliqui quandoque[1] ad opus mihi[1] meticulosum et quod haud unquam nisi cum timore et

---

[1] Om. Liv.

---

[a] This letter has no heading in the MSS., nor does it appear by whom, to whom, or when, it was written. As to the person in whose

pudore aggredior. Postulant namque nonnulli plerumque[1] preces nostras ad vos, qui, quod sibi merita denegant, intercessorum patrocinio facilius obtinere confidunt. Verum quanto paratior est venia de præsumptione, tanto major debet esse moderatio in postulatione, nisi forte semel[2] obstruatur aditus gratiæ, erubescat uterque, et qui petit pro repulsa, et pro quo petit, pro fallacia. Precamur itaque et obnixe rogamus quatenus magistrum H.,[3] virum nobis pernecessarium, ob amorem nostrum benignius[4] suscipere, et propter necessitates nostras citius dimittere dignemini.

Pro H. nostro rogare non audeo, veruntamen ut paupertatem ejus et terræ[5] suæ multimodam insufficientiam pietas vestra respicere dignetur, devotissime exoro. Ait quidam sapiens, quia utilius hauritur puteus ad usum quam exhauritur ad defectum.

CCCLXXXIX.

Waltero[6] Albanensi episcopo Joannes Saresberiensis.

(O. 167; Z. ii. 104; Lup. ii. 90; Jo. Sar. 200.)

Magnam mihi præstat apud vos audendi fiduciam, quod ille cujus memoria in benedictione est, utriusque nostrum pater sanctissimus Adrianus, qui vos in sancta Romana ecclesia fortissimam, ut spes est,

Pope Adrian a common friend of the writer and the cardinal.

[1] *plurimumque*, Liv.
[2] Om. Liv.
[3] Or *N.*
[4] *benigne*, Liv.
[5] *vitæ*, Liv.

[6] *G . . . Ambiensi*, L. But even apart from all evidence of MSS., the letter is clearly addressed to a cardinal of Albano, not to a bishop of Amiens.

favour it was written, we have to choose between the initials *H.* and *N.*; and, if we assume that *H.* is to be preferred, and that the letter belongs to the Becket cycle, we have further to choose between the known names of Henry, Herbert, Hervey, and Hugh.

plantavit columnam, me speciali quadam caritatis gratia præ cæteris conterraneis diligebat, et fortunæ meæ casus sortis suæ eventibus connumerandos arbitrabatur. Hæc ipsius ad me affectio nobis adinvicem et aliis interim paucis innotuit. Sed nisi eum fata præpropere (quod nunc luget orbis Christianus) e medio rapuissent, jam innotuisset et mundo. Unde et mihi de vestra dilectione censeo tutius et in Christo amplius præsumendum, credens quod sicut vos[1] vir beatissimus successorem præelegit honoris, ita, immo magis, habere studuit hæredem caritatis. Ea ergo fiducia qua ipsum consueveram, alloquor et vos, quia, sicut illi obsequium meum plena et sincera affectione devoveram, ita et, quod in me promptum est, honori vestro et gloriæ paratus sum inservire. Cæterum non video quo modo vester aut ecclesiæ Romanæ subsistere possit honor, et unitas servari corporis Christi, si personarum estis acceptores et munerum, si vobis judicibus perit innocens, et, quod nuper Gallia fieri vidit et doluit, impœnitens absolvitur criminosus; si ecclesia Dei spolianda et conculcanda tyrannis exponitur; si iniquitas potens et patens in consistorio vestro de justitia manifesta triumphat; si clerici[2] vobis consentientibus aut dissimulantibus dantur ad victimam sicut oves[3] occisionis; si usurpatæ pravitates vestro silentio et torpore servandarum robur obtinent legum. Hoc enim est pro quo exsulant et proscripti sunt miseri Cantuarienses, quia mutire audent pro ecclesiæ libertate, quia sedis apostolicæ privilegium protestantur, quia traditionibus impiorum anteferendas prædicant sanctorum patrum canonicas sanctiones. Revolvite, si placet, libellum detestandarum abominationum, et plane videbitis quod adversarii nostri, immo et vestri et totius ecclesiæ Dei, dorsum conver-

The Roman court censured.

The cause of the exiles.

---

[1] *vos*, om. L.

[2] *qui* (for *clerici*), Z, with corr. in margin, O.

[3] *ovis*, O.

terunt ad sanctuarium Domini, et legem non profanare sed evertere moliuntur. Si illis decernitis ignoscendum, quia potentes sunt, nos imbecilles, illi opulenti, nos pauperes; si tempora periculosa metimini, si dies malos expavescitis, ut contra justitiam ducatis pro malitia dispensandum, nunquid creditis vos hac via Deum placare posse, ut meliora tempora largiatur, ut vos ditet[1] et roboret, ut adversarios vestros[2] extenuet et enervet? Nunquid hæc est via Domini? Ubi lex? ubi prophetæ? ubi evangelium Christi? ubi exempla et decreta sanctorum? Lex utique sempiterna est, et solvi non potest, quia in quo judicio judicaveritis judicabimini, et per quæ peccat quis, per hæc et punitur.[3]

Sed fortasse minuti homines indigni videntur ut pro eis tanti principes debeant exacerbari, et pro aliis æque potentibus esset rigor justitiæ exercendus. Verum hæc[4] non apostoli distinctio est, sed redarguti[5] philosophi Thrasymachi,[6] diffinientis[7] in eo constare justitiam, ut plurimum prosit ei qui plurimum potest; cum e contra probati philosophi diffinierint[8] eam esse virtutem quæ plurimum prodest ei qui minimum potest; liberat enim pauperem a potente, et decernit meritis præmia, non personis. Si rex immunis creditur, quia licet ipsius auctoritate, aliorum tamen ministerio, maleficia exercentur, potest et David non imputari sanguis Uriæ, quia ab eo non proprio, sed gladio filiorum Ammon,[9] interfectus est. Et Achab et Jezabel innocentis Naboth[10] non luent sanguinem, quia fraude judicii legitur interemptus; sed ab utroque regum, pauperum et duntaxat innocentum sanguis

Favour not to be shown to the powerful.

Plato, Republ. i. 12–14.

Responsibility not to be shifted.

---

[1] *ditet*, Z, L; *dilatet*, G.
[2] *nostros*, L.
[3] *punitur*, Z, L; *punietur*, G. ("Per quæ peccat quis, per hæc et torquetur." Sap. xi. 17.)
[4] *hæc*, Z, L; *hoc*, G.
[5] *redarguti*, Z, L; *arguti*, G.
[6] *Trassimachi*, V, O, Z; *Transimachi*, L; *Thrasymachi*, G.
[7] *diffinientis*, O.
[8] *diffinierint*, O.
[9] *Amon*, Z.
[10] *Nabot*, Z.

exquiritur, eisque non imputantur prælia commissa jure legum. Nonne in consistoriis vestris teritur quod regulariter proditum[1] est, quia Ratihabitio mandato comparatur? Nonne et omnia nostra facimus quibus impertimus auctoritatem? A vestro itaque jure inferens colligo quia, si auctoritatem accommodaveritis, si dissimulatione justitiæ rata habueritis quæ contra ecclesiam præsumuntur, totius malitiæ hujus reatum incurritis coram Deo et hominibus.

The deanery of Reims.

Hæc idcirco vobis tanquam patri et domino credidi familiarius intimanda, ne consensum detis iniquitati, sed animam vestram liberetis apud Deum et homines. De cætero, quia Remensis ecclesia dicitur ad curiam proficisci, precor ut magistro Radulfo[b] per dominum papam et alios ab archiepiscopo et canonicis decaniam obtineatis. Jam enim de eo eligendo sermo habitus est; nec credo quod sit apud eos aliquis litteratior aut honestior moribus, aut liberalior in pauperes Christi. Valete.[2]

CCCXC.

Joannes Saresberiensis Alberto cardinali.

(O. 144; Z. ii. 54; Lup. ii. 50; Jo. Sar. 201.)

Veritatem libenter audit amicus veritatis, et salus illius desperanda est cui gratior est fraudulentæ adulationis illecebra quam veri[3] salubris asperitas. Unde et vobis, quem amatorem veritatis esse non dubito,

---

[1] *prodetum*, V; *prodictum*, O.
[2] *Valete*, G; om. L.
[3] *duri*, *L*.

---

[a] Several references to this effect are given in the Index to the Corpus Juris Civilis.
[b] Brial notes that Ralph [de la Serre] was appointed to the deanery on the *next* vacancy. See the "Catal. Eruditorum," vol. iii. p. 526.

audentius scribo, ratus non displiciturum quod ecclesiæ Dei[1] noveritis profuturum. Scio enim in vestro desiderio esse, si cælitus datum fuerit, Illius imitari vestigia, qui pro[2] liberatione ejus posuit animam suam. Hæc in potestate regis Anglorum[3] colliditur, et tanta premitur servitute, ut etiam mentionem fecisse libertatis, læsæ majestatis videatur esse reatus. Collegerunt item pontifices et nostri temporis Pharisæi in adventu Johannis illius insignis juratoris concilium, et in eo consilium inierunt quomodo perderent christum Domini, excommunicatos impœnitentes absolverent, evacuarent divinæ legis et canonum sanctiones, et sine crimine committerent et tuerentur inobedientiæ crimen. Sentit hoc[4] Cantuariensis archiepiscopus et coexsules sui, qui bonis omnibus proscripti sunt quia mutire audent pro libertate ecclesiæ. Sperabatur in adventu cardinalium aliqua consolatio; sed ecce eo magis crudescunt[5] cornua tyrannorum, quod vident palpari illum,[6] et non remorderi, qui fecit et facit omnia hæc. De altero tamen legatorum merito confidit ecclesia, quia[7] creditur agi Spiritu Dei. Et utinam alter potentatui et gratiæ regis, quam appetiit hactenus, præferat veritatem. Quod si fecerit, nec confirmationem nec tolerantiam aut[8] dissimulationem consuetudinum regis ab aliquo episcoporum exiget, quæ legi[9] Dei patenter adversantur, sedis apostolicæ privilegium dissipant, et omne jus et auctoritatem eorum quæ gerenda sunt in ecclesia Dei, in principis conferunt voluntatem. Si pastorale officium non nisi ad nutum principis liceat exercere, procul[10] dubio nec crimina punientur, nec tyrannorum arguetur immanitas, nec reipsa diu stabit ecclesia. Ergo quisquis ille sit,

Case of the exiles.

Hopes from the legates disappointed.

---

1 *Dei*, Z, G; om. L.
2 *pro*, om. V.
3 *Angliæ*, G; *Anglorum*, L.
4 *hec*, with corr. interl., Z.
5 *crescunt*, O.
6 *illum*, om. Z.
7 *qui*, L.
8 *nec*, O.
9 *lege*, V, L.
10 *et procul*, G.

qui in tantarum pravitatum usurpatione silere et dissimulare consulit[1] sacerdotes, hæreticum esse non dubito, et præambulum Antichristi, si [ipse][2] non sit[3] personaliter Antichristus.

"Clama" (inquit Spiritus Sanctus[4] per prophetam), "ne[5] cesses, quasi tuba exalta vocem tuam et annuntia populo meo scelera eorum." Et apostolus, in quo loquitur Christus, "Argue" (inquit), "obsecra, increpa," et omnem punire inobedientiam promptus, ipsi angelo qui in cælis est anathema denuntiat, si se erigat contra Christum, et doceat contra evangelii veritatem. Et audet homuncio monere et consulere sacerdoti ut taceat et dissimulet injuriam Christi, mala faciens ut proveniant bona? Nonne pereuntis impii sanguis de manu sacerdotis obmutescentis sic exquiritur ut et ipse pro silentio moriatur? Moyses manus non demisisse,[6] sed erexisse describitur, ut Amalech sterneretur. Arca Dei non legitur captivata, nisi quando perversa mansuetudine patris sacerdos filios arguens uti maluit quam severitate et auctoritate pontificis. Achab, etsi reprobus fuerit, præ quibusdam sacerdotibus nostræ ætatis divinæ legis habuit zelum. Nam qui aurum, argentum, variam supellectilem, liberos et uxores, regi Syriæ in commercium pacis exposuerat, domorum scrutinia non concessit, ut divinæ legis servaret libros, quos rex inimicus præ cæteris omnibus cupiebat auferre. Unde et legis zelus a Deo auctore ipsi Achab consolationem retulit et triumphum. Petrus solidas invenit aquas ambulans in fidei fundamento; mergi tamen cœpit, ex quo imminentis auræ timuit flatum.

Supineness of the cardinals.

III. Reg. xx. 1–9.

The emperor's reverses.

Sed quid ad patrum exempla decurritur? Nonne dominus papa (cujus vitam, ad consolationem pauperum, optimam et diuturnam faciat Deus!)[7] zelo jus-

---

[1] *consulat*, O.
[2] *ipse*, G.
[3] *sit*, om. *L*.
[4] Om. G.
[5] *necesse*, V.
[6] *desisse*, O.
[7] *Dominus*, G.

titiæ, quem semper habuit, meruisse credendus est, ut hostis fidei Fredericus contritus sit a facie ejus, et ira Dei castra ejus exterminaret,[1] qui jam videbatur de urbe et orbe et[2] universali ecclesia triumphasse. In quo tamen magis (ut indubitanter credo) adjuti estis precibus pauperum Christi, quam vestrorum consiliis aut viribus Romanorum. Audenter quoque dixerim, quod vos suo miraculo citra humanum consilium de faucibus leonis eripuit; ut de cætero semper tantam habeatis in Deo, fundatore ecclesiæ et custode, et eodem vestro liberatore, fiduciam, quod nec adversantium minis nec blandientium fraudibus recedatis a via recta, aut contra legem credatis de lege dispensandum. Nam qui Fredericum dejecit coram vobis, profecto et alios tyrannos, si institeritis mandatis ejus, subjiciet vobis aut omnino dejiciet.

The papal court invited to aid the English church.

Dignetur ergo sanctitas vestra, apud quam non est personarum acceptio, dominum illum, qui Anglicanam conculcat ecclesiam, domino papæ et fratribus vestris verba veritatis et virtutis ingerendo reprimere: quia si ecclesia Romana voluerit, et de Domino non diffidat, eum facile perdomabit. Sed quidem non istorum ministerio legatorum, nisi alia via incesserint; cum rex ille de altero eorum præsumat plurimum, quem petivit ex nomine. Nec tutum esse ducunt multi sapientes et religiosi in tali loco et tanto discrimine sub eo judice causam ecclesiæ ventilari, qui Papiæ, inter cognatos, amicos, et notos, præsens et silens ad minus, (nam alii aliud suspicantur), audivit et vidit ecclesiæ Romanæ, cujus est membrum, tantum fieri præjudicium, et causam fidei publice condemnari. Non enim creditur nunc[3] aut fide sincerior, aut caritate ferventior, aut virtute constantior, novam ex alto fortitudinem induisse, ut non possit muneribus aut metu

Cardinal William at the council of Pavia.

---

[1] *exterminaret*, O, V, Z; *exterminavit*, L, G.

[2] *et*, om. L.

[3] *nunc*, Z, G; om. L.

Effects of John of Oxford's success.

flecti, aut gratia hominis qui eo patrono semper usus est in causa ista. Jam vero vicisset ecclesia, nisi auxilio et consilio ejus jurator ille decanus prævaluisset: et utinam nunquam fuisset annulus ille, quem in signum confusionis ecclesiæ et sui triumphi videntibus cunctis [semper][1] ostentat. Utinam dominus[2] papa peccatum alienum nunquam fecisset suum; et intrusum, quem ad gloriam Dei dejecerat juste, ipse qua cunctis præminet auctoritate non intrusisset; nec illum fecisset custodem animarum qui et ecclesiæ persecutor exstitit, et adhuc non nisi carnem sapit.

CCCXCI.

Joannes Saresberiensis Joanni Pictavensi episcopo.

(O. 145; Z. ii. 55; Lup. ii. 51; Jo. Sar. 231.)

Behaviour of the legates.

Paritum est consilio vestro pro viribus. Missum est ad dominum papam cum litteris Christianissimi regis et optimatum Francorum. Cardinalium nomen viluit apud Francos, eo quod Balaamitæ, quatenus licuit, inventi sunt, et digni qui cum suis Madianitis corruant gladio Moysi. Vivificant enim animas quæ non vivunt, et, Moabitarum captantes munera, populum Dei maledicto et infamia conantur involvere. Nec veriti sunt mentiri in litteris quas contra Cantuariensem[3] archiepiscopum miserunt domino papæ, sicut multis innotuit, qui interfuerunt colloquio eorum et memorati Cantuariensis,[4] audientes et plane intelligentes factam eis ab archiepiscopo responsionem, quam tamen isti Balaamitæ perversa interpretatione toxicare

---

[1] *semper*, G; om. Z, L.
[2] *dominus*, Z, marg., G; om. L.
[3] *Cantuariensem*, om. *L*.
[4] *Cantuarienses*, G (with a colon after *eorum*).

conati sunt, et insinuationum fallacia meram subvertere veritatem. Juraverat enim Christianissimus rex quod præfatus Cantuariensis non modo non fuit incentor discordiæ regum, sed conciliator concordiæ, et quantum licuit pacis adjutor, et cooperator eorum qui eam plurimum exquirebant. Debuerant [regi][1] credidisse juranti, nisi quia, de suis moribus alios metientes, nec Deo nec hominibus habent fidem, ubi dolosi spes refulserit nummi. Et quidem de altero nemo miratur, cujus fides ad Deum et ecclesiam ab ea die innotuisse debuit, qua in hæreticorum concilio Papiensi, ubi Octavianus hæresiarcha receptus est, Frederico mutus assedit, etsi plures opinentur eum[2] expressum dedisse consensum. Nonne proverbialiter tritum est, quod taciturnitas imitatur concessionem?[3] Sed tuebitur se regula juris, etsi Divini juris contemptor sit, quia "qui tacet, non utique consentit, sed tamen "verum est eum[4] non negare."[5] Et ita gloriosæ vocis munimine et festivo eloquio suam apud homines plerosque perfidiam palliabit. Cæterum Francorum proverbio in ipsum luditur, quia "Male[6] corpori[7] operi-"menta coaptat, cui verecunda et nates patent." Ottonis autem fama videbatur hilarior, ideoque multi mirantur, et compatiuntur ei, quod tam facile recessit a via Domini. Nec satis sufficerent admirari, nisi quia celebre quia a convictu mores formantur, et "Qui[8] "tangit picem, inquinatur ab ea,"

William at Pavia.

Otho misled by his colleague.

"Uvaque conspecta[9] livorem ducit ab uva." Juven. ii. 81.

Cætera posita sunt in ore latoris præsentium, eritque

[1] *regi*, G; om. L.

[2] *eum*, om. L.

[3] *consensionem?*

[4] *eum*, Z. G; om. L.

[5] Digest. L. xvii. 184 (with *fatetur* for *consentit*).

[6] *male*, L; *mala*, G.

[7] *corporis*, O, V, Z, G; *corpori*, L.

[8] "Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea." Ecclus. xiii. 1.

[9] *confecta*, Z; *conscripta*, O. John of Salisbury elsewhere (Polycrat. v. 10) has the reading *contacta*.

diligentiæ vestræ rescribere, quotiens fuerit opportunum, quod credideritis expedire. Expedit autem nosse studia et consilia Balaamitarum,[1] et quid Moabitæ contra ecclesiam moliantur, et siquis est qui manum porrigat Israeli. Hoc autem certissimum sit, quod Cantuariensis archiepiscopus nullam dedit dissidio[2] causam inter regem Anglorum et comitem Flandrensem; quod per gratiam Dei in brevi plurimis innotescet.

CCCXCII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad comitissam de Warenne.[a]

(Thom. Ep. 197.)

T. Dei gratia Cant. arch., Anglorum primas et apostolicæ sedis legatus, dilectæ filiæ Me., comitissæ Warenne, salutem.

Admonition as to tithe withheld from monks of Lewes.

Pervenit ad aures nostras religiosorum fratrum Lewensis ecclesiæ monachorum stupenda querimonia, quod cum ipsi, ex antiqua donatione comitum Warenne, videlicet avi et patris Willelmi viri tui, et sui ipsius etiam antequam dotem tuam consecuta fuisses, de omnibus dominiis comitis decimationem denariorum semper inconcusse tanquam ecclesiæ suæ dotem possederint, tu post perceptam dotis tuæ investituram iisdem fratribus ipsam decimationem quæ ad dotem tuam spectabat subtraxeris. Quod si ita est, vehementer admiramur, cum eorum quæ Deo et ecclesiæ

---

[1] *Balaamitarum*, O; *Baalamitarum*, L.

[2] *discidio*, O, V, Z.

---

[a] There is nothing beyond the title of legate (bestowed at Easter 1166) to indicate the date of this letter.

suæ in eleemosynam collata esse noscuntur, nihil doti tuæ vindicare debeas nec possis. Crudele enim est et sacrilegio proximum, quod super divinum altare semel devote oblatum est iterum repetere, et ad sæcularia transferre. Proinde tibi salubriter consulimus, et in Domino admonemus, quatenus, sicut vis jus tuum tibi a Deo libere conservari, ita jus suum cum integritate monachis relinquas et nullatenus datam iis denariorum decimationem dotis tuæ retineas. Alioquin iis in justitia deesse non poterimus, cujus debitores omnibus exsistimus.

CCCXCIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Galfridum Cantuariensem archidiaconum.[a]

(C. 278, 387; G. Fol. 197.)

Gilebertus,[1] Dei gratia Londoniensis episcopus, venerabili fratri et amico carissimo G[aufrido], eadem gratia Cantuariensi archidiacono, salutem et sinceræ dilectionis affectum.

Talentum vobis, carissime, commissum est, quod augere et in multorum commoditates expendere discretioni vestræ necessarium est, ut cum istud multorum subveniendo necessitatibus adauxeritis,[2] mercedem in centuplum a Domino in illa die reportetis. Talentum hoc domini nostri regis est vobis a Domino concessa familiaritas, quam si quis auro comparet, pretiosior est, et recte quantacunque pecunia longe carior æstimatur. Talentum hoc ut fideliter erogetis, opus

The archdeacon's favour with the king.

---

[1] *Gillebertus . . . affectum*, not in C 278.

[2] *adduxeritis*, G.

---

[a] Date uncertain.

est ut ipsum de sublevanda oppressorum miseria frequenter et sollicite commoneatis, et in hoc non opportuna solum, sed importuna,[1] (si id pietas exigat,) instantia perseveretis, ut et ipsi meritum apud Dominum collocetur, et apud Deum et homines gratia vobis non modica ex studiis hujusmodi cumuletur.[2] Hæc ideo prælibavimus, quia lator præsentium, Rogerius de Derneford', ea nobis affinitate conjunctus est, ut ei deesse nequeamus, quin apud hos de quorum gratia et caritate nos confidimus, ipsius id exigente necessitate, supplicemus. In hunc vero dominus abbas Westmonasterii manus in tantum aggravat, ut ab hæreditate, quæ sibi prædecessoris sui et totius capituli charta confirmata est, et insuper dominæ imperatricis, matris domini nostri regis, charta roborata, severe nimis exstirpare intendat. Unde benevolentiæ vestræ preces quanta possumus affectione porrigimus, quatenus hujus servitium suscipiatis, et ut dominus noster rex matris suæ donationem sibi ea quam ipse laudabitis servitii taxatione moderata confirmet, obtineatis, ut et ipsum servitii semper obnoxium, et me ad placitum vestrum et servitii et gratiæ debitorem, habeatis. Valere vos optamus, in Domino carissime.

Request that he will befriend a kinsman of the writer.

CCCXCIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum papam.[a]

(A. 241; O. ii. 246; Z. iv. 60; Thom. 21.)

Attempt of the count of Troyes

Trecensis comes ecclesiam Sancti Stephani a jurisdictione episcopi et matricis ecclesiæ subjectione cona-

[1] *importuna*, C; *inopportuna*, G.
[2] Here C 278 ends. The remainder of the letter is from C 387.

[a] Date uncertain.

tur eximere. Voluntatem vero ipsius posse non credimus adimpleri, nisi majori ecclesiæ quod[1] ei jure communi competit auferatur; et privilegium quod ei vestra benignitas recte contulit, non sine suspicione injuriæ devocetur in irritum, et cum animarum periculo peccandi libertas in ulteriorem licentiam porrigatur. Scitis enim, ut arbitramur, pro parte qui mores in illa civitate dominentur; qui præ cæteris ibi floreant homines; quibus si modicum id timoris et verecundiæ quod nunc ab episcopali auctoritate de vicino imminet subtrahatur, verendum est ne in infamiam ecclesiæ Romanæ, et (quod magis timendum est) in periculum salutis eorum qui hanc emancipationem quærunt aut faciunt, criminibus ab impunitate detur audacia, et consequenter totius honestatis et religionis eversio. Ad hæc ei non una subtrahetur ecclesia, sed ita mutilabitur potestas episcopalis ut vix aliquam enormitatem in tota civitate valeat emendare; nam ad illius ecclesiæ sinum[2] illico confugient universi, ubi iis publicæ potestatis gratia patrocinabitur, et apostolicæ sedis munimine protegentur. Ut ex animi sententia loquamur, illi episcopo justius fuerat adjutores vicinos provideri, ut illa area ab immunditiis purgaretur, quam ipsum debilitari ne curam animarum pro debito officii valeat exercere; vix enim his diebus ad hoc unus episcopus quamlibet[3] religiosus sufficiet. Utique talis emancipationis apud nos exemplum nec auditur nec legitur, et utinam semper alienum sit a sanctitate temporis vestri. Sperabatur quod devotionem episcopi, qui vobis officiosus semper exstitit et fidelis, et quem scitis habitare inter struthiones et scorpios, velletis alio modo consolari et confortare, ut ad cervices inimicorum Christi comprimendas gladium Columbæ

to get St. Stephen's church exempted.

Danger of the scheme.

---

[1] *quod*, Z; *quid*, G.

[2] *sinum*, O, Z; *si non*, A; *sanctum*, G,

[3] *qualibet*, G.

validius extendere posset, et incredulos revocare ad prudentiam justorum; et quidem, quicquid alii loquantur, confidimus adhuc quod potius episcopo vires dabitis, ut in his quæ Dei sunt valeat confortari, quam ut ecclesiæ suæ in tantam animarum perniciem auferatis quod ipsa toto tempore decessoris hujus episcopi dignoscitur possedisse. Supplicamus itaque majestati vestræ quanta affectione possumus ut sæpe dicto episcopo suam in prælibata causa justitiam servetis illæsam, et in quibus expedire videbitis necessitati ipsius et utilitati ecclesiæ petitiones ejus jubeatis effectui mancipari.

The writer's motives.

Novit Deus nos ista[1] scripsisse magis contemplatione famæ vestræ et honestatis ecclesiæ quam antedicti favore episcopi, vel odio comitis, quem teste Deo et conscientia nos ut nobilem virum et amicum nobis sincera in Christo caritate diligimus; et eum in aliis, ubi ecclesia[2] non lædatur, nec periclitetur fama vestra, desideramus et petimus a vobis exaudiri in Domino. Vobis, pater, fidelitatis et (quod magis[3] est) veræ caritatis vinculo tenemur adstricti; nec salva conscientia silere possumus ubi quid in honoris vestri dispendium cernimus et credimus attentari. Quæcunque in magnis rebus geritis, posteritati per sibi succedentia sæcula consecrantur, quia, simul ac in notitiam ecclesiarum veniunt, inseruntur annalibus et seriem insigniunt chronicorum. Hæc si minus vestram moverint sanctitatem (quod tamen credibile non est) saltem rationi vestræ divini judicii timor occurrat, ex eo proveniens omni jure quod in omnibus fere sic emancipatis ecclesiis languet disciplina regularis, tepescit religio, crebrescunt vitia, viget enormitas; quia vicinis pontificibus subtracta est auctoritas correctionis, et Romanus pontifex procul est ut videat vel audiat in ecclesiis

---

1 *ista*, A, Z; *ipsa*, G.
2 *ecclesia*, Z; *ecclesiæ*, G.
3 *majus?*

suis frequenter emergentes excessus; quos tandem si forte audierit, quia[1] plerumque de causa non liquet, cognitionem et correctionem aliis, et interdum negligentibus aut alias corruptis, prout libuerit mandat, et sæpe circa majora vel propria occupatos minoribus et alienis vacare non potest, et interim pereunt animæ de quibus redditurus est in districto examine rationem.

CCCXCV.

Alexander papa Henrico regi Angliæ.[a]

(A. 57; O. ii. 50; C. 219; Z. iv. 3; Lup. iv. 3; Thom. 305.)

Alexander[2] episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Henrico, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Excellentiæ tuæ nuntios, dilectos scilicet filios nostros Clarembaldum[3] electum Sancti Augustini, Reginaldum archidiaconum Saresberiensem,[4] Simonem de Carter',[5] Henricum de Norhamtune,[6] et regiæ sublimitatis litteras per eosdem nobis transmissas, ea qua decuit benignitate admisimus, et illius ferventissimæ caritatis[7] ardorem quem[8] circa nos et ecclesiam Dei a nostræ[9] promotionis exordio magnificentia tua tam constanter [et[10] ferventer] exhibuit, ad animum sol-

Clarembald and others sent by Henry to the pope.

[1] *quia*, A, O; *quod*, L.
[2] *Alexander . . . benedictionem*, C.
[3] *Clarembaldum*, om. C.
[4] *Saresberiensem*, om. A.
[5] *Cart'e*, A; *Carcere*, Z, L.
[6] *Henr. de Norh.*, V; om. O, A; *et H.* (initial only), C.
[7] *dilectionis*, C.
[8] *quam?*
[9] *nostræ*, C, O; *nostro*, V, L.
[10] *et ferventer*, C.

[a] This letter is dated by Jaffé about Dec. 29, 1167; by Reuter, who supposes it to have been carried by the returning envoys, on May 19, 1168. ii. 366.

licite revocantes his quæ nobis jam dicti nuntii ex parte celsitudinis tuæ discrete satis et cum omni diligentia intimaverunt, licet nimis ardua et difficilia essent, aurem[1] benivolam curavimus adhibere, et[2] illius siquidem honoris et reverentiæ quam regia serenitas nobis instante necessitatis tempore (sicut excellentiæ tuæ nos sæpe[3] intimasse[4] meminimus), tota (prout major pars Christianitatis cognovit) devotione impendit, non[5] immemores exsistentes, ad petitionum tuarum, in quibus cum Deo possumus, promotionem vehementer accendimur, nec aliquid nobis unquam honoris et gratiæ satis[6] esse videtur quod celsitudini tuæ indulgere possimus. Veruntamen[7] attendentes quod tu, cui omnipotens Dominus inter filios hominum tot divitiis abundare, tanta prudentia et discretione pollere, concessit, contra Eum cui servire regnare est pugnare[8] non velis, nec ejus resistere voluntati, præsertim cum strenuitati tuæ totiens contulerit de hoste triumphum, de immensa illius bonitate confidimus omnimodis et speramus quod animum et voluntatem tuam circa ecclesiam et ejus negotia mitiorem efficiet,[9] et ad id cor tuum, quod beneplaciti sui fuerit, inclinabit, licet memorati nuntii constanter asseverent[10] te tanta turbatione esse commotum, quod venerabilem fratrem nostrum Cantuariensem archiepiscopum nullo modo in gratiam[11] tuam reciperes, nec circa eum poterat animus tuus aliquatenus[12] miti-

Their report of the king's disposition.

---

[1] *benivolentiam nostram*, with *vel aurem benivolam* interl., Z.

[2] *et*, L.

[3] *sæpius*, C; *sæpe*, A, L, Z.

[4] *intimasse*, C, A, Z; *mumnasse*, V; *nunciasse*, *L*; *intimassime*, O.

[5] *nec*, Z.

[6] So C, A; *nec aliquid nobis unquam honoris vel gratiæ esse videbitur*, *quin*, L. Z has *videtur*, with *vel videbitur* interl.

[7] *Verum*, C.

[8] *pugnare*, O; om. L; *pugnare*, with *vel venire* interl., L.

[9] *et efficiat*, C.

[10] *asseverent*, A; *assererent*, L.

[11] *in . . . tuam*, C; om. L; interlined A.

[12] *aliquatenus*, C; om. L; interl. A.

gari. Nos autem, qui paternæ circa personam tuam[1] affectionis non possumus oblivisci, sed te[2] sicut catholicum principem et regem Christianissimum in omnibus, quantum honestas permittit, honorare et exaudire optamus, credentes firmiter et sperantes quod discreta providentia tua in his quæ Dei sunt, et ad ecclesiæ negotia[3] spectant, gloriosius esse tuam[4] vinci quam vincere voluntatem nequaquam ignoret, præfato archiepiscopo sub spe et fiducia [quasi[5] certa] quod Ille in cujus manu corda regum consistunt animum tuum mitigabit,[6] et te inspiratione sua mitigare dignabitur, dedimus in mandatis et omnimodis inhibuimus ne in te aut in[7] terram tuam, vel in personas[8] regni tui, interdicti seu excommunicationis sententiam, donec ipsum in gratiam tuam recipias, et tibi reconcilietur, proferre ulla ratione attentet, aut in aliquo gravare præsumat. Et quoniam litteras illas quas magnificentiæ tuæ anno præterito per nuntios tuos ultimo destinavimus, viribus de cætero constat carere, si prædictus archiepiscopus interim[9] te aut terram tuam vel[10] personas regni tui[11] in aliquo gravare præsumpserit, præsentes litteras poteris[12] in argumentum nostræ voluntatis ostendere, et te et tuos a suis gravaminibus immunes demonstrare. Quod autem in scriptis nostris vel[13] legatis varietatem invenisti, nullatenus mireris,[14] cum et beatus Paulus propositum suum[15] sæpius mutasse legatur, licet nos[16] in hac parte nostrum mutasse

The archbishop restrained from uttering censures.

---

[1] *tuam*, C; *suam*, L.

[2] *te*, C; om. O, L.

[3] *negotium*, C; *negotia*, A, L.

[4] *suam*, L; corr. to *tuam*, A; *tuam*, with *vel suam* interl., C.

[5] *quasi certa*, C; om. A, Z, L.

[6] *mitigabit . . . mitigare*, A, Z; om. L; *mitigare et te inspiratione sua serenare*, C.

[7] *in*, A, L; om. C.

[8] *personam regni tibi subjecti*, C.

[9] *iterum*, with *vel interim* interl., Z.

[10] *aut*, C.

[11] *tibi subjecti*, C.

[12] *poteris*, C, O; *potestis*, L.

[13] *vel*, A, L; *et*, C.

[14] *admireris*, C.

[15] *suum*, om. C.

[16] *nos*, A, Z; om. L.

propositum minime reclamamus; cum et[1] nobis, etsi non ex parte tua, pro certo fuerit intimatum, et quasi certa spes et fiducia facta, quod prænominatus archiepiscopus illis mediantibus tibi deberet reconciliari. Quod etiam ex quibusdam scriptis quæ nobis ostensa fuerunt visi sumus plenius concepisse. Unde contigit quod eosdem legatos [specialiter][2] hac de causa juxta verbum[3] nuntiorum tuorum ad regiam sublimitatem transmisimus, quibus sub[4] fiducia ista[5] coram quibusdam fratribus nostris, dum adhuc coram nobis præsentes essent, injunximus ut in[6] cognitione causarum inter te et archiepiscopum ordine judiciario nulla ratione procederent,[7] præsertim cum de reconciliatione (sicut diximus) quasi certi essemus. Et ideo prudentia tua, si taliter[8] scripsimus et mandavimus, in nullam debet admirationem adduci,[9] nec alicui mutabilitati[10] quod ob[11] honorem tuum et[12] sub spe tali fecimus imputare, præsertim cum homines simus, et in multis decipi ac[13] circumveniri possimus.

CCCXCVI.

Joannes Neapolitanus cardinalis ad Henricum regem.

(O. iii. 133; A. 320; Z. iv. 4; G. Fol. 395.)

Illustrissimo[14] domino Henrico, Dei gratia regi Angliæ, duci Normanniæ et Aquitaniæ, et comiti Ande-

---

[1] *et*, Z, L; om. al.

[2] *specialiter*, C; om. Z, L.

[3] *verba*, with *vel verbum* interl., Z.

[4] *sub*, C; *cum*, L.

[5] *ista*, marked for omission, A.

[6] *cognitione*, A; *in cognitione*, C; *cognitioni*, L.

[7] *procederent*, A, C; *præsiderent*, L; *procederent*, with *vel præsiderent* interl., Z.

[8] *taliter*, C; *aliter*, A, L; *taliter*, with *vel aliter*, Z.

[9] *adduci*, C; *deduci*, O, L.

[10] *multiplicitati*, with corr., Z.

[11] *specialiter propter* (for *ob*), Z.

[12] *et . . . tali*, om. Z.

[13] *aut*, L.

[14] *Illustrissimo . . . successus*, G om. A, O, Z.

gavensi, Joannes Neapolitanus, indignus presbyter cardinalis, salutem, et votivos semper obtinere successus.

The writer's readiness to serve king Henry.

Placet nobis plurimum, et per omnia gratum ducimus et acceptum, quod ad exsecutionem voluntatis vestræ nostra studia promptius advocastis. Nos quidem, licet, absque summonitione etiam vestra, quotienscunque opportunitas se offert, studiosi semper simus et sollicitius elaboremus quæcunque vobis utilia sive ad honorem vestrum cognoscimus proventura, sicut nobis possibile est, perficere et promovere, et contraria propensius depellere et longius propulsare; cum tamen magnitudinis vestræ litteris sollicitamur, tanto fortius accingimur, et ad complementum petitionis vestræ accuratius præparamur, quantum[1] et ipsa summonitio vestra et sollicitatio plurimum placet, et voti atque desiderii nostri est ut quicquid possumus totum ad vestræ voluntatis arbitrium omnimodis exponamus. Venientes igitur ad ecclesiam Romanam honorabiles nuntios vestros, abbatem videlicet Sancti Augustini, archidiaconum Salesberiensem, magistrum Simonem de Carcere et magistrum Henricum, cum litteris vestris quas excellentia vestra per ipsos nobis transmisit, honorifice et læti[2] suscepimus, attente atque sollicite vestra beneplacita et significata intelleximus, dedimusque cum eis operam studiosam, et exactam diligentiam adhibuimus, quod dominus noster primam petitionem vestram, vel saltem secundam, exsecutioni mandaret. At ubi omnis conatus noster omneque studium et argumentosa sollicitudo casso labore defecit, nihilque obtinere potuit de his quæ juxta petitionis vestræ tenorem postulavit, visum nobis est et complacuit quod ad aliud remedium nostra[3] studia converteremus.[4] Rogavimus igitur[5] et, licet cum multa instantia, impetravimus tamen tales

The king's envoys to the papal court.

The restraint of the arch-

---

[1] *quantum*, O, A; *quanto*, G.
[2] *læte*, O.
[3] *vestra*, A.
[4] *converteremus*, O, A; *converterentur*, G.
[5] *igitur*, O, A, Z; *ergo*, G.

bishop of Canterbury's powers.

litteras a domino papa per quas temeraria[1] præsumptio et indiscreta audacia Cantuariensis archiepiscopi repressa et conculcata creditur, et vobis aliquatenus cognoscitur pro qualitate temporis satisfactum. Præfati vero nuntii vestri, qui, sicut industriosi et probi viri, vobisque fidelissimi, circa exsecutionem mandati vestri [2] studiosissimi exstiterunt, cum pro certo novissent quod nullo modo aliquam de petitionibus vestris obtinere valerent, ad consilium et exhortationem nostram, et quasi compulsionem, receperunt litteras illas quas dominus papa per eos vobis mittit. Quamvis enim plurimum pertimerent et formidarent illas[3] recipere, quia hoc de mandato vestro non habebant, inducti tamen et compulsi a nobis, (sicut diximus,) qui liquido cognovimus nullatenus expedire quod his temporibus litteras tales dimitterent, assensum præbuerunt admonitioni nostræ. Nos itaque, qui honorem vestrum puro corde et animo diligimus, et voluntati vestræ in omnibus pro posse nostro obtemperare desideramus, laudamus vobis atque consulimus quatenus recipientes recipiatis et gratum ducatis quod dominus papa ad præsens vobis concedit, scientes et nullatenus dubitantes quod,[4] si credideritis suggestioni nostræ quam per præfatos nuntios vestros vobis aperimus,[5] Cantuariensis ille, videns se omni destitutum auxilio, et cognoscens certissime quod ad regimen Cantuariensis ecclesiæ non valeat ulterius aliqua ratione redire, et ipsi spontaneus abrenuntiabit, et in alia ecclesia, ubi vivere possit, sibi provideri suppliciter exorabit.

Expectation that he will consent to be translated.

---

[1] *tenera*, O.
[2] *vestri*, G; om. O, A, Z.
[3] *illas*, O, A; *ipsas*, G.
[4] *quoniam*, Z.
[5] *aperuimus*, B.

CCCXCVII.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(A. 247; O. 15; ii. 313; Z. ii. 108; Lup. ii. 94; Thom. 217.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.[1] Jan. 30.

Firmness and moderation recommended.

Etsi adversitatum et laborum angustiæ tibi acrius incumbere et invalescere videantur, plurima tamen sanctorum patrum[2] tibi exempla proponas, qui,[3] sicut tu, multas zelo justitiæ calamitates et angustias passi immarcessibilem coronam et cæleste regnum meruerunt feliciter adipisci. Quapropter rogamus prudentiam tuam atque monemus, quatenus semper illud præ oculis habens, "Beati," scilicet, "qui persecutionem "patiuntur propter justitiam," tuum nullis adversis animum frangas, nec ulla turbatione deponas, sed cum fortitudinis et constantiæ virtute confirmes. Ubi vero justitiam et libertatem ecclesiæ deperire cognoveris, cum rege Anglorum in depressionem et diminutionem ecclesiasticæ dignitatis pacem reformare nullo modo labores. Veruntamen, quantum salvo honore officii tui et libertate ecclesiæ fieri poterit,[4] te ipsum ei humilies, et ad gratiam et amorem suum recuperandum modis omnibus enitaris; neque plus justo de eo timeas, nec majores quam oporteat securitates requiras. Quia, sicut credimus, ex quo te sibi[5] reconciliaverit, minime te offenderet, nec a quoquam pateretur offendi. Nos enim, sicut tibi sæpe[6] viva voce ac litteris proposuimus, te tanquam fratrem[7] carissimum sincera caritate diligere volumus, et ad conservationem honoris,

---

[1] The salutation is from O*.
[2] *patrum*, A, O*, L; *virorum*, O.
[3] *qui*, A, L; *quod*, O.
[4] *potest*, with *vel poterit* interl, Z.
[5] *te sibi*, A; *se tibi*, L.
[6] *sæpe*, om. *L*.
[7] *fratrem*, om. L.

libertatis, et dignitatis tuæ augmentum, quantum gratia Divina concesserit, aspirare.

Dat. Beneventi, iii. kal. Febr.[1]

CCCXCVIII.

Alexander papa ad Henricum Remensem archiepiscopum et Hugonem episcopum Suessionensem.

(Martene, Coll. Ampliss. ii. 782 ; Alex. Ep. 667, ap. Migne, cc.)

Feb. 11. Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Henrico Remensi archiepiscopo et Hugoni Suessionensi episcopo salutem et apostolicam benedictionem.

Urging to mediation between the kings of France and England.

Quoniam dilecti filii nostri W[illelmus] titulis[2] Sancti Petri ad Vincula presbyter, et O[tho] Sancti Nicolai in Carcere Tulliano diaconus cardinalis,[3] in partibus ultramontanis diutinam moram fecerunt, spem et fiduciam non modicam habuimus quod carissimi in Christo filii nostri Ludovicus et Henricus, illustres Francorum et Anglorum reges, per studium et diligentiam eorum et vestram, necnon et per alios religiosos viros, reconciliari deberent, et inter se pacem et concordiam firmam habere. Unde quoniam spe et desiderio nostro sumus in hac parte (unde dolemus) frustrati, et quanta toti Christianitati et orientali ecclesiæ, maxime pro illorum discordia, jugiter detrimenta proveniant, vestra industria nequaquam ignorat, cum id universorum pateat cognitioni. Ideoque fraternitatem tuam per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, quatenus ad pacem inter illos et concordiam reformandam per vos et alios religiosos viros, quos ad hoc idoneos cognoveritis, totis viribus

---

[1] *Dat. . . . Febr.*, O*; om. al.

[2] *tituli?*

[3] *cardinales?*

intendatis, et semel ac sæpius modis omnibus laboretis ut per hoc utriusque regni populo, qui in hac turbatione crudeliter satis tractatur, possitis, cooperante Domino, utili provisione consulere, et in conspectu Dei dignum inde præmium, et coram hominibus laudem et gloriam non modicam, reportare: nos quoque sollicitudinem et diligentiam vestram teneamur propter hoc multimodis in Domino commendare. Licet autem in hoc semel et iterum repulsam passi fueritis, non tamen vos propterea aliquatenus desistere volumus, sed id frequentius iterare.

Data Beneventi, tertio idus Februarii.

ALEXANDER PAPA AD UNIVERSOS SUFFRAGANEOS CANTUARIENSIS ECCLESIÆ.

Cum non ignoretis, etc. [Vide Ep. clix., vol. v. p. 297.]

CCCXCIX.

JOANNES SARESBERIENSIS AD JOANNEM PICTAVENSEM EPISCOPUM.[a]

(O. 152; Z. ii. 66; Lup. ii. 65; Jo. Sar. 245.)

Joanni Pictavensi episcopo J. S.

Beneficia sæpe conferuntur invitis; et eum qui in suam perniciem properat, revocare caritas consuevit. Quod utinam rex Anglorum[1] [salubriter][2] experiatur. Dangers of king Henry's position.

[1] *Angliæ*, L.

[2] *salubriter*, om. O, Z, L.

[a] The mention of the writer's having lately returned from St. Gilles, compared with the Ep. 409, in which that return is spoken of as having taken place about Mid-Lent, shows that this was written soon after Easter 1168.

Debitores enim ejus[1] sumus: et uterque nostrum, si fieri posset, ei debet ex multis causis (quas enumerare longum est) ea quæ ad salutem pertinent et honorem diligentissime providere, et quantumlibet detrectantem[2] revocare ab his quæ[3] dispendium salutis afferunt.[4] Quis enim non doleat tantum principem, et ecclesiæ Dei tam necessarium, in eo fortunæ calculo esse[5] positum, ut, impellente consilio reproborum, in suam et liberorum suorum (quam Deus avertat!) subversionem[6] totus præceps currere videatur? Ex quo [enim][7] ecclesiam Dei (quod sine dolore et gemitu nec dicere nec meminisse possum) vexare cœpit, et proscribere innocentes, statim excitavit ei Deus hostes undique, et tantam vexationem ut vix sedari possit[8] ætate nostra. Locus hic nimis conspicuus est, patens undique a Britanniarum extremis finibus usque ad novissimos terminos Galliarum; ergo in eo diutius immorari nec oportet nec expedit. Fredericus ille schismaticus insignis, dum in ecclesiam malitiosius et crudelius sævit, factus est ex-Augustus, et eo perductus est ut jam optaverit Italiam perdidisse, quam retinere non potest. Timeo ne præfatus rex, ambulans in viis ejus, exitum (quod Deus impediat!) similem consequatur. Profecto mirum est quod nullus religiosorum ei denuntiat tanta pericula imminere. Quid faciunt nunc illi Grandimontani, quos ille adeo diligere consuevit et venerari? ubi nunc Fontis-Ebraudi fides et fervor in Domino? Certe confido quod si ille ecclesiæ pacem reddiderit, et recesserit a via mala, propitiabitur illi Deus, et impendentia pericula transferet a domo ejus. Nam et Achab, quia[9] reveritus est faciem Domini, divinæ

Warning from the emperor's misfortunes.

Supineness of monks of Grammont and Fontevraud.

[1] *ei*, L.
[2] *detrectatorem*, O.
[3] *qui*, V, O.
[4] *offerunt*, G.
[5] *esse*, om. *L*.
[6] *submersionem*, Z, with *vel subversionem* in margin.
[7] *enim*, G; om. Z, L.
[8] *posset*, Z.
[9] *qui*, Z, with *quia* in marg.; *qui*, L.

comminationis flagella declinavit. Scriptum quoque memini quod in Proverbiis legitur, "Cum placuerint "Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet "ad pacem." Si ergo expedire credideritis, precor attentius quatenus procuretis ut sancti illi Grandimontani, vel alii quos benignius audire consuevit, eum statuant contra faciem suam, commonentes redire ad cor et declinare a vestigiis Frederici, ne Domino irascente tyrannum, quem habuit in culpa præambulum, prævium habeat in ruinam.[1] Nec desistant, si obdurescit ad preces, si irascitur ad commonitiones;[2] meminerint potius illud Catonianum,

"Cumque[3] mones aliquem, nec se velit ille[4] moneri,
"Si tibi sit carus, noli desistere cœptis."

Dionys. Cato, Distich. i. 9.

Si vero sapiat, audiet illos, et per seipsum cum domino Cantuariensi faciet[5] pacem, nec mediante Romano pontifice, nec rege Francorum,[5] nec opera cardinalium, nec aliquo præter Illum qui medius est ubicumque duo vel tres congregantur in nomine ejus. Sed istud adimpleri non potest, nisi ipsi personaliter colloquantur, et sibi mutuo de se adinvicem fecerint fidem. Scio enim quod si alter de altero posset confidere, ipsi sibi optimam dictarent et inirent concordiæ formam. Et quidem rex bene plenam de archiepiscopo, sicut certissime arbitror, posset habere fiduciam; quia vir religiosus est, et id duntaxat agere studet quod ad gloriam Dei proficiat, et ei conferat ad salutem. Rediens nuper a Sancto Ægidio sanus et incolumis per ipsum transitum feci, et tam eum quam coexsules suos sanos esse gavisus sum, et in divinis exercitiis[7] occupatos. Exspectabat nuntios suos a sede apostolica redeuntes; sed quia quatenus profecerint

An interview between the king and the archbishop desirable.

The writer's visit to the archbishop in returning from St. Gilles.

[1] *ruinam*, Z, L; *ruina*, G.
[2] *comminationes*, L.
[3] *Cum moneas*, D. Cato.
[4] *ille*, D. Cato, Z; *ipse*, L, G.
[5] *faciat*, O.
[6] *Franciæ*, G.
[7] *exerciis*, V.

incertum est, quid super eo scribendum sit nescio. Parvum munusculum vobis mittit frater meus, sibi nuper transmissum; in quo, si placet, potius metiemini devotionem mittentis, quam gratiam vel usum muneris. De his quæ vertuntur inter reges quid scribam nescio, quia adhuc incertum est quid nuntii regis Angliæ,[1] qui ad comitem Henricum tam crebro discurrunt, valeant obtinere; comes enim procurat apud regem Francorum causam alterius regis. Dominus Willelmus Papiensis interfuit ordinationi Carnotensis electi, viri quidem magnæ spei et famæ [ergo] [2] clarissimæ, et magnæ auctoritatis et virium multarum in regno Francorum. Is [3] est post regem Franciæ qui domino Cantuariensi et suis patrocinium, consilium, et auxilium singulariter præstat. Vobis autem desiderat esse familiaris; et utinam quandoque Deo propitiante amicitiam ulterius ineatis. Non est enim in clero Franciæ, ut ex animi sententia loquar, qui eum prudentia et eloquentia antecedat.

The count of Champagne mediating between Henry and Lewis. Consecration of William bishop of Chartres.

CCCC.

Alexander papa ad episcopos Angliæ.

(A. 129; O. ii. 121; C. 161,* 220; Z. ii. 70; Lup. ii. 68; G. Fol. 354.)

April 24.

Alexander[4] episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis episcopis per Angliam constitutis salutem et apostolicam benedictionem.

Releasing the bishops from prosecuting their appeal.

Super discretione vestra satis compellimur admirari, quod, cum viri prudentes[5] et providi sitis, in officii vestri exsecutione ita negligentes exsistitis, quod vix ejus reminisci videmini, sicut in operibus vestris ple-

---

[1] *Anglorum*, O.

[2] *ergo*, Z; om. G.

[3] *Is . . . Franciæ*, Z, G; om. L.

[4] *Alexander . . . benedictionem*, om. A, L.

[5] *prudenti*, V.

nius[1] comprobatur. Illud etiam specialiter in vehementem nos admirationem adducit, quod de obedientia quam ecclesiæ Cantuariensi debetis aut parum aut nihil curatis, sed ita ejus immemores apparetis,[2] quasi quid Deo, quid hominibus, exhiberi debeat penitus ignoretis. Quæ utique ita nuda et pastore desolata exsistit, ut illud propheticum sibi merito valeat adaptari, "Quomodo sedet sola civitas plena populo! facta "est[3] quasi vidua domina gentium." Veruntamen quidquid hactenus in[4] hujusmodi negligentia, ne dicamus[5] inobedientia, deliqueritis,[6] nos, paternæ dilectionis circa vos nequaquam obliti, benignitate potius quam severitate utendum duximus, et vobis, sicut venerabilibus fratribus nostris, longe ultra quam meruistis[7] deferendum. Inde siquidem est quod nos,[8] carissimi filii nostri Henrici, illustris Anglorum regis, obtentu, et nuntiorum suorum instantia et prece inducti, et expensis ac[9] laboribus vestris parcere cupientes, appellationem quam adversus venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum, ne jam dictum[10] regem aut vos vel regnum Angliæ in aliquo gravaret, jam pridem fecistis, vobis auctoritate apostolica relaxamus, ita quod eam per vos, vel per responsales vestros,[11] exsequi nullatenus teneamini. Dat.,[12] Beneventi, vii. kal. Maii.

Threni, i.1.

---

[1] *plenius*, A, C, Z; om. L.

[2] *comparetis*, C*; *comparetis*, with *vel apparetis* interl., Z.

[3] *est*, A, C; om. L. The words from *plena* to *gentium* are represented by initials in V; *est* is the only word which is written fully after *sedet* in A.

[4] *in*, C*; om. A, L.

[5] *dicamus*, C; *dicam*, A, L.

[6] *deliqueritis*, V, L; *deliquistis*, Z, with *deliqueritis* interl.

[7] *merueritis*, C, Z; *meruistis*, A, L, and by interl., Z.

[8] *nos*, om. L.

[9] *ac*, C; *et*, L.

[10] *dictum*, C; *deinde*, L; corr. to *dictum*, A; *demum*, Z, with *vel deinde* interl.

[11] *vestros*, om. L.

[12] *Dat. . . . Maii*, om. A, *L*.

CCCCI.

ALEXANDER PAPA ROGERIO WIGORNIENSI EPISCOPO.[a]

(A. 327; O. ii. 273; Z. iv. 37; Lup. iv. 32; Thom. 290.)

The bishop's restoration desirable,

Omnino nobis placeret, et tuæ saluti omnimodis expediret, ut ad commissam tibi ecclesiam remeares, si ibidem officium tuum libere poteris exercere. Verum si te ibidem ad pravas illas consuetudines, quas Deus et ecclesia et nos omnino damnavimus, observandas, vel ad aliud te cogendum inconveniens formidas, nulla ratione consulimus ut pedem in compedem[1] ponas, aut te in carcerem aliquo modo intrudas. Nos autem, sicut novisti, regem in patientia, sicut decuit, et in humilitate vincere cupientes, ei hactenus multum detulimus; de misericordia Dei[2] sperantes quod Ille in cujus manu corda sunt regum, voluntatem et animum ejus mitigare deberet, et ad suum placitum inclinare.

but not to be purchased by wrongful compliances.

Unde quoniam nobis in his hucusque aliter quam credebamus evenit, nos eum hac vice per nuntios nostros duximus sollicitandum, sicut ex aliis litteris, quas tibi transmisimus, cognitioni tuæ plenius innotescet. Quod si nos hac vice audire noluerit, pro certo cognoscas[3] quod nos eum de cætero non sustinebimus, nec venerabili fratri nostro os[4] clausimus vel claudemus, aut ei aliquo modo potestatem suam aliquatenus[5] adimemus, quominus officium suum libere valeat exercere. Scire namque te volumus, et certa cognitione tenere, quod nos ei in ecclesiæ suæ libertate et justitia manutenenda, quamdiu vitalis spiritus in corpore nostro mansionem habuerit, nulla ratione deerimus, sed ei potius

[1] *compede*, A, O; *compedem*, Z, L.
[2] *Dei*, A; *Christi*, Z, L.
[3] *nognoscas*, A.
[4] *os*, A, O, Z; *nos*, V; om. *L*.
[5] *aliquatenus*, O, V, Z; om. *L*.

[a] May 1168, Jaffé. But perhaps the following year might be a better date.

in his consilium et auxilium, in quibus honeste poterimus, efficaciter ministrabimus. Et si ipse negligens aut remissus exsisteret, nos auctoritatem[1] beati Petri et nostram procul dubio apponeremus. Quare constanter et viriliter agas, et non[2] modicum in Domino conforteris, certo certius habens quod ex quo misericors et miserator Dominus universalis ecclesiæ negotium in tantum solita clementia jam respexit, quod schismaticis[3] jam fere nullus locus[4] remansit, in ipsius ecclesiæ membris diu non poterunt scandala permanere.

CCCCII.

Baldewino[5] Exoniensi archidiacono Joannes Saresberiensis.[a]

(O. 149; Z. ii. 62; Lup. ii. 61; Jo. Sar. 301.)

Ecclesia in arcto est, et ex dissensione regni et sacerdotii eam undique premunt angustiæ. Nam quam rex perimit, illa vendicat libertatem; et si vellet a status sui defensione cessare, et acquiescere jussionibus tyrannorum, illico indignationem apostolicæ sedis exciperet. Sed quia longe tolerabilius est incidere in manus hominum, quam derelinquere legem Dei, officiosissimum et consiliosissimum reputo, non modo facultates et fallacis dona fortunæ pro tuenda libertate, Difficulties of the church.

[1] *auctoritate*, A.
[2] *non*, Z, L; *ut*, A, O.
[3] *schismaticis*, A, O, Z; *schismaticus*, L.
[4] *locus*, A, O, Z; *totus* or *iotus*, V; om. *L*.
[5] *Baldewino*, O, Z; *Bartholomæo*, L; *ad Bartholomæum . . . . episcopum*, G. Bartholomew was bishop, and Baldwin, who eventually became archbishop of Canterbury, was archdeacon, of Exeter.)

[a] This letter refers to Ep. 401. Mr. Froude thinks the date uncertain; Dr. Giles places it in 1170.

pro legibus paternis, exemplo sanctorum exponere, sed et ipsum corpus, quod quibuscumque flagellis atteratur, quibuscumque[1] tyrannorum carnificinis torqueatur ad præsens, velint nolint persecutores, pulchrius et fortius, prout merita præcesserint, glorificatum in illa die restituet Christus, pro cujus fide et obedientia nunc salubriter exponitur aut deponitur. Sed etsi eousque tyrannorum rabies invaluerit, "facilis," est "jactura "sepulchri," ubi

Virg. Æn. ii. 646.

"Cælo tegitur qui non habet urnam."

Lucan. vii. 819.

Consilium in ambiguis dumtaxat habet locum, nec debet esse ambiguum quod gerendum præscribit lex Divina. Nam nec minimum de mandatis Dei, (si quod tamen, quod vix credidimus,[2] parvum est,) pro temporali vita, nedum pro mundana supellectili vel vana quiete, consiliose[3] deseritur; nam et minima servata vitam acquirunt, et plerumque martyrii[4] gloriam promerentur; neglecta vero ex crimine inobedientiæ et contemptus ingerunt mortem. Captam aviculam cum pullis occidi prohibet Dominus, subjiciens præmium esse hujus mandati,[5] si observetur, ut longo vivas tempore. Quod quidem adjici mandatis aliis facile non reperies, nisi ubi patrem et matrem præcepit honorari. Idem ergo magno, et ei quod minimum videtur, subintulit præmium, ut doceret quoniam et minimi diligens observantia vitæ promeritoria est. Nunquid non scriptum est quoniam "Qui minima spernit, "paulatim decidet;" et qui in modico fidelis est, super multa constituitur? Nec hoc dixerim, quod omnes capiant istud verbum, aut quod ego minima diligenter observem, qui sæpe et[6] multum in magnis delinquo et

Deut. xxii. 6, 7.

Ecclus. xix. 1.

Luc. xix. 17.

---

[1] *quibus*, V.

[2] *credidimus*, O, V, Z; *credimus*, *L*; *crediderim*, G. (Perhaps *crediderimus*.)

[3] *consiliove*, G.

[4] *martyris*, O.

[5] *mandati si*, O. Z, G; *mandatium*, V; *si mandatum*, *L*.

[6] *et*, O, G; om. L.

maximis; siquidem obedientia maximum est mandatum, sine cujus diligentiori custodia salutem provectorum nullus assequitur. Melior est enim obedientia quam victimæ, sicut ex latere crimen ariolandi est repugnare, et quasi scelus idolatriæ nolle adquiescere. Et ut ad obediendi virtutem fortius animeris, domini papæ te munivit auctoritas, sicut habes ex litteris quas episcopo Wigorniensi nuper[1] scripsit, consulenti an ad episcopatum suum potius redire deberet, et regis obsequi voluntati, an assistere domino Cantuariensi, pro libertate ecclesiæ et defensione Divinæ legis omnia supra quam dici possit pericula in se et suis fortiter sustinenti. Exemplum litterarum inferius subjectum est. Exsecutorem voluntatis suæ te faciat Dominus, et eam[2] fidei fortitudinem et perseverantiam conferat, ut fratres coævos et posteros in timore Domini et cultu justitiæ feliciter valeas roborare.

I Reg. xv. 22–3.

Case of the bishop of Worcester. Ep. 401.

CCCCIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo quidam amicus suus.[3a]

(O. iii. 22; A. 316; Z. i. 158; Lup. i. 158; Thom. 380.)

Ferventis et indubitati pignus exstat amoris etiam in exsilium corpore et animo comitari amicum. Profecto novimus plerosque domi amicis mente coexsulare. Sed nec nullos audivimus, animo et corde domi relicto, corpore dumtaxat amicorum compati exsilio. Commendabiliorem quidem compatiendi modum verus ami-

The bishop of Worcester an exile for the church.

---

[1] *nuper*, om. *L.*
[2] *etiam*, O.
[3] *suus*, O, A; om. L.

[a] This letter is connected by its subject with the preceding; the date is considered uncertain by Mr. Froude.

cus ille vester sibi elegit dominus Wigorniensis, qui exsilii vestri viam prosecutus, tenere vobis compassus, ad sedem suam nec oculos corporis reflexit,[1] nec ad potestatis terrenæ[2] blandimenta vel minas cordis constantiam inclinavit. Iste siquidem solus inventus est, qui simul corpore et spiritu patris sui molestias comportaret, et reverentiam prælati sui deliciis et divitiis anteferret. Quanto igitur firmius ipsius fidelitatis apparet argumentum, tanto vobis tutius esset et utilius ipsum eundem tanquam contra mundi pericula in loco graviore[3] opponere firmamentum, ubi tempore congruente, et principe quandoque mitigato opportunitatem[4] concedente, vestri haberet memoriam et mentionem. Mihi itaque videretur consultius, et vobis expeditius,[5] quod prædictus amicus vester ad vocationem principis sui repatriaret, et illum caritatis vigorem quo vos amplexatur[6] ibidem exerceret. Ibi enim id exercendi materiam copiosam inveniret; hic vero, quoad [præsens][7] mihi occurrit in mentem, non æque vobis poterit subvenire, nec voluntatem quam erga vos gerit ostendere. Bene valeat dominus meus.[8]

His restoration desirable.

CCCCIV.

Alexander papa Henrico regi Angliæ.[a]

(A. 328; O. ii. 269; Z. iv. 2; Lup. iv. 2; Thom. 304.)

Recommending agreement

A regiæ sublimitatis memoria non credimus excidisse, quantum tibi super negotio venerabilis fratris

---

1 *deflexit*, L.
2 *terrere*, A.
3 *graviori*, L.
4 *opportunitate*, A.
5 *expedientius*, L.
6 *amplectitur*, L.
7 *præsens*, om. O, O*, A, Z; interlined in a later hand, V.
8 *meus*, om. L.

a April 26, 1168. Jaffé.

nostri[1] Thomæ Cantuariensis archiepiscopi (utinam non contra justitiam) detulerimus; et quomodo nos ei os sæpe clauserimus, ne in te, aut in regnum tuum, vel personas regni tui, aliquam posset sententiam ferre, aut vos in modico aggravare, celsitudini tuæ incognitum non exsistit. Nunc autem, sub ea spe et fiducia quod omnipotens Dominus animum tuum circa jam dictum archiepiscopum mitigare debeat, et immensa sua clementia serenare, licet contra rigorem ecclesiasticum et justitiam etiam sustinuerimus, serenitatem tuam per apostolica scripta rogando[2] monemus, et exhortamur in Domino, et tibi in remissionem omnium peccatorum tuorum injungimus, ut animum et voluntatem tuam a Domino vinci patiaris, nec contra Deum et salutem tuam pugnare velis, et suam adversus te indignationem (quod absit!) merito commovere. Si autem præfati archiepiscopi personam, aut nostram etiam, qui licet immeriti in majori sumus officio constituti, diligentius considerare volueris, et ad tuam nobilitatem et magnificentiam comparare, non tibi guerram aut indignationem istam ad laudem et gloriam, sed ad dedecus potius, poteris reputare, cum nullam ei reverentiam vel honorem propter nobilitatem vel magnitudinem suam, sed solummodo propter Deum, exhibeas, et in eo ipsum Deum procul dubio venereris, eodem dicente, "Qui vos audit, me audit; et[3] qui vos "spernit, me spernit." Quare, si tuam in hac parte vinci duritiam et propositum patiaris, ad augmentum tibi et exaltationem proveniet, et Deus, cui te humiliaveris, personam tuam sine dubitatione aliqua exaltabit, et tam spiritualiter quam temporaliter patientiam et humilitatem tuam remunerare curabit, sicut tibi per venerabilem fratrem nostrum Bellicensem episcopum, et dilectum filium priorem Cartusiensem,

with the archbishop.

The bishop of Bellay and the prior of the Chartreuse, the bearers.

[1] *nostri*, O, A, Z; om. L.
[2] *ro. mo.* (abbreviated), A; *rogamus, mandamus*, Z, *L*.
[3] *et*, om. Z.

latores præsentium, viros siquidem religiosos et Deum timentes, hæc et alia viva voce plenius significamus, volentes animi tui indignationem et motum blandis et lenibus a suo proposito revocare.

CCCCV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Ricardo electo Syracusano.

(A. 97; O. ii. 92; Z. ii. 59; Lup. ii. 56; Thom. 151.)

Respecting sympathy.

Multam nobis consolationem dilectionis vestræ litteræ attulerunt, quæ vestræ (quam plurimum exoptamus) salutis indices, eloquii venustatem, fidei sinceritatem, prudentiæ gratiam, referebant, et (quod his omnibus majus est) singuli apices fervore suo ad amorem Dei et honestatis cultum, non modo tepentem, sed et frigescentem animam[1] poterant inflammare. Ex illis autem[2] patenter innotuit quod nec fortunæ temeritas, nec distantia locorum, nec temporis tractus, exinanire potuit, immo nec infirmare, quam nec aquæ multæ prævalent exstinguere, caritatem. Preces enim, et illas affectuosas, porrexistis pro nobis amico vestro domino Willelmo Papiensi; et utinam non incassum.

William of Pavia.

Sed ille, si posset licitum libito[3] coæquare, nobis esset clavus in oculo et sagitta in latere, mortificans animas quæ non moriuntur, et vivificans illas quæ rejecerunt et projecerunt vitam. Parcat illi Deus et consortibus suis, ne in extremo examine noster et coexsulum nostrorum, immo et ecclesiæ, sanguis de manibus eorum requiratur, eo quod dederunt[4] cornua peccatoribus, et, quantum in eis est, profanandam gentibus et concul-

---

[1] *animam*, om. *L.*

[2] *itaque*, with *vel autem* interl., Z.

[3] *libitum*, V.

[4] *dederint*, *L.*

candam exposuerunt legem. Sed quid ista revolvimus, nisi ut ecclesiæ compatiamini, et nobis apud Deum et ecclesiam Romanam, si forte fuerit opportunum, præbeatis orationum suffragia? Facit contra eos testimonium majus Joanne, quia opera quæ faciunt testimonium perhibent de eis. Ecclesia quidem liberabitur, et nos, quamdiu placuerit Deo, libenter exsilii naufragium patiemur, dispersi in omnem ventum cum miseris nostris, quorum unus est lator præsentium G[alfridus], sororis nostræ filius, quem, ubi auxilio vestro eguerit, tanto vobis securius commendamus, quanto de vestra dilectione magis confidimus, agentes Deo gratias quod nos tanti fecit ut pro eo totus sanguis noster et nostrorum exquiratur ad pœnam.

The writer's nephew.

CCCCVI.

Thomas Cantuariensis magistro Lumbardo.

(A. 303; O. iii. 25; Z. iv. 33; Lup. iv. 28; Thom. 175.)

Mittimus ad vos latorem præsentium, pauperem clericum, qui de quadam paupere domo est monialium[1] in Anglia Deo servientium; qui vobis diligentius viva voce miserias et mala sua exponet, quæ vos volumus domino papæ, pariter cum malis et damnis nostris et ecclesiæ Cantuariensis, quanto sollicitius poteritis, exponere. Qualiter autem rex Angliæ, dum apud nos fuissetis, ecclesiam Anglicanam, et præcipue Cantuariensem, bonis suis et possessionibus spoliaverit, et eam funditus destruere conatus sit, bene novit vestra discretio. Nunc autem de novo in ignominiam nostram, et ad nostræ confusionis augmentum, per sedem nostram et per omnes episcopatus[2] vacantes amplissimam

Request that the oppressions of the English church may be represented to the pope.

[1] *monalium*, A.
[2] *episcopatus* . . . *omnes*, O, A, Z; om. L.

communiter extorquet exactionem; quod et per omnes ecclesias regni sui, tam magnas quam etiam parvissimas, fieri præcepit; sed [1] interventu episcoporum concessit eis pariter et abbatibus et minoribus clericis per singulas ecclesias hanc fieri per seipsos exactionem, ut ea facta, quidquid exinde perciperent, eidem regi et suis omnino assignarent. Præterea nemora et[2] villas et omnes possessiones Cantuariensis ecclesiæ omnino destruit, alienat, et confundit. Ad hæc autem litteras suspensionis nostræ, quas dominus papa, sicut ei placuit, quamvis non promeruerimus, illi regi transmisit, per totum regnum suum, necnon specialiter per omnes ecclesias, tam parvissimas quam magnas, publice ad confusionem nostram divulgavit. Hoc quidem vobis veraciter dicimus, quod et domino papæ, quanta poteritis sollicitudine, et amicis nostris intimetis. Latoris præsentium negotium, quantum justitia patitur, amore Dei et nostro promoveatis.

CCCCVII.

Alexandro papæ Thomas Cantuariensis archiepiscopus.

(A. 32; O. i. 26; Lup. ii. 54; Thom. 11.)

Amantissimo patri et domino Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, miser ac solito miserabilior exsul, salutem et debitam in omnibus, etiam in adversis, obedientiam.

Oppressions of the English church.

Remittimus sanctitati vestræ latorem præsentium, qui fidelius et diligentius negotii sui miseriam, et qualiter cum ipso et cum fratribus suis occasione

---

[1] *sed*, V, O, A; *scilicet*, *L*. | [2] *et*, ins. Z, L; om. al.

litterarum vestrarum in regno Angliæ actum sit, vobis exponet; ad quorum relevamen,[1] nisi citius per manum vestram Divina subvenerit clementia, subversa est penitus illius ordinis conditio. Sentiant ergo ipse et fratres sui, si placet, sibi preces nostras profuisse, quorum injusta vexatio apud sanctitatem vestram digne facit eos exaudibiliores. Et utinam dominus meus altius attendat, ac firmius apponat[2] animo, in quantam et in quam irrevocabilem confusionem Anglicana nuper venerit ecclesia in omni ordinis genere qui in eodem habitat regno, ex inaudita et illa miserabili indulgentia quam gloriatur quorundam amicorum suorum de curia interventu, (qui utinam magis essent amici Dei et ecclesiæ quam sui, magis affectarent Divina gaudere gratia quam favore principum!) regis nostri (utinam non persecutoris ecclesiæ) extorsisse industria. Quæ etsi creditur a vobis de facili posse revocari in irritum, exstat[3] tamen impetrati facinoris[4] exemplum in tantum ut si ad præsens impetratis gaudere non valeat, residet tamen apud ipsum et successores suos obtenti beneficii origo, cujus impetrandi sibi perpetuo ac successoribus suis nacta opportunitate concepit audaciam, qui nec ausus est[5] sperare aliqua sui vel amicorum suorum arte debitam pro excessibus[6] suis contra se et complices suos evadere posse sententiam. Verum unum est quod nos miserabiliter consolatur, ut salva[7] pace vestra dixerim; quia sic novit ecclesia Romana beare amicos suos et fideles. Melius tamen consoletur eam Deus quam sibi providerit et ecclesiæ Anglicanæ, ac nobis et[8] miseris nostris in parte ista. Scio quidem, unde magis doleo,

Remonstrance against the pope's policy.

---

[1] *revelamen*, O.
[2] *apponat*, A; *opponat*, L.
[3] *exstat tamen*, V, O, A, Z; *ut statu*, *L*.
[4] *facinoris . . . impetratis*, om. L.
[5] *esset*, *L*.
[6] *cessibus*, O.
[7] *salve*, V.
[8] *ac*, Z.

quia nunquam ævi senio crimen obruitur, nunquam scelus oblivione repellitur, verum exempla fiunt quæ facinora esse destiterunt. Valeat et vigeat sanctitas vestra, et citius, si placet, dignetur miseriam nostram relevare,[1] ut saltem vivere valeamus, qui utcumque vivendo perimus; novit Deus quod immerito.

CCCCVIII.

Alexander papa universis suffraganeis Cantuariensis ecclesiæ.[a]

(O. 41; Z. i. 23; Lup. i. 27; Thom. 238.)

(May 14?) Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis suffraganeis Cantuariensis ecclesiæ salutem et apostolicam benedictionem.

Appeals are not to prevent the exercise of the archbishop's powers except as to their special subject.

Significavit nobis venerabilis frater noster Cantuariensis archiepiscopus, apostolicæ sedis legatus, quod siquando vos appellatis ad præsentiam nostram, vel archidiaconi vestri,[2] super aliquo certo negotio, a præsentia ejus, episcopatus et archidiaconatus sub protectione apostolica ponitis, et appellatis ad annum, et interim neque de præteritis commissis, neque de novis excessibus vestris, sive de subjectorum vestrorum delictis, permittitis ipsum cognoscere, sed[3] omnem justitiam ejus suspenditis et prorsus evacuatis. Quoniam

---

[1] *sublevare, L.*
[2] *nostri,* V.
[3] *sed,* V, Z; *et, L.*

[a] This letter is placed by Jaffé in 1174, on account of the Anagni date; and if that date be right, it belongs to the primacy of Becket's successor, Richard. But, as it is everywhere included in the Becket cycle of correspondence, and appears to suit the circumstances of the earlier primacy, the mention of Anagni is probably a mistake. Mr. Froude and Dr. Giles also set aside the date of May, and place the letter in the beginning of the year 1168.

igitur providendum nobis est ne appellationis obtentu aut manifesta delicta remaneant incorrecta, aut subditi vestri de suorum excessuum impunitate lætentur, fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus quatenus si vos episcopatus, aut archidiaconi vestri archidiaconatus suos, apostolicæ protectioni subjiciunt, et ad audientiam nostram appellant, propter hoc memoratum archiepiscopum nullatenus impedire tentetis quominus de causis vel excessibus subditorum vestrorum cognoscere valeat, et juxta meritorum qualitatem ipsos debita animadversione punire, aut etiam excessus vestros, siqui manifesti sunt et notorii, his duntaxat exceptis super quibus est appellatio interposita, possit digne corrigere, et quod injuste factum est ad rectitudinis tramitem revocare.

Datum Anagniæ, secundo idus Maii.

CCCCIX.

JOANNES SARESBERIENSIS AD BALDEWINUM EXONIENSEM ARCHIDIACONUM.

(O. 153; Z. ii. 67; Lup. ii. 66; Jo. Sar. 244.)

Baldewino[1] Exoniensi archidiacono Joannes Saresberiensis. May.

Ex quo prospere per gratiam Dei circa mediam quadragesimam a Sancto Ægidio reversus sum, tuam, dilectissime, super his quæ in Francia et Italia gerebantur præmunire decrevi caritatem. Scio enim quia interdum expedit, et sæpe jocundum est, prænosse temporum motus, et quasi fatorum seriem ex his quæ nutu divino mortalium præveniunt[2] mentes[3] contemplari. Sed quia de pace regum tractabatur, et Frede-

The writer's return from St. Gilles. p. 385.

---

[1] *Bartholomæo*, L.
[2] *proveniunt*, Z.
[3] *meritis*, O, Z.

ricus, factus[1] crimine et pertinacia schismatis ex-Augustus,[2] simulabat se velle ad catholicam redire unitatem, propositum distuli, donec plenius innotesceret quem tanta negotia sortirentur eventum. Cum enim Teutonicus tyrannus sentiret se militum præsidio destitutum, et Italiæ civitates in ipsum irruere properarent, et ipse temeritate suorum, qui nobilem quendam Papiensem excæcaverant, Papiæ minime tutus esset, eique Maurienensis comes[3] ob injurias sibi illatas omnem exitum præclusisset, ut Lumbardorum manus nulla ratione posse evadere videretur, ipse, comitis Blandratensis et marchionis Montis-Ferrati[4] fretus auxilio, divertit in terram marchionis, relictis triginta obsidibus Lumbardorum apud Blandratum. Alios autem obsides quos acceperat per castra marchionis divisit custodiendos, et ipse cum præfato comite et marchione, quia eum Lumbardi congregato exercitu usque ad viginti millia militum prosequebantur,[5] et obsidere decreverant, per castella quasi in umbra mortis[6] latitans fugitabat, ut vix, sicut aiunt probi viri pleni fide et auctoritate qui interfuerunt, duobus diebus aut tribus auderet in eodem hospitio pernoctare. Hanc miseriam tyranni, aut potius gloriam Dei et ecclesiæ consolationem, de nostratibus[7] quidem viderunt canonici Noviomenses et nuntii comitis Henrici, de vestratibus[8] autem legati illustris regis Anglorum[9] illuc profecti variis ex causis. Noviomenses enim archidiaconum suum, Bonifacium Italiæ marchionem, quem elegerant in episcopum, virum honestum et tota schismatis tempestate catholicum, reducere quærebant; comes Henricus statum explorabat imperii; nuntii vero regis An-

The emperor's retreat from Italy.

[1] *factus*, Z; *fractus*, L, G.

[2] *ex-Augustus*, om. L.

[3] *sic obsisteret*, L, for *comes . . . præclusisset*.

[4] *feratis*, V; *feracis*, O, and (with correction interlined) Z.

[5] *persequebantur*, Z.

[6] *montis*, Z.

[7] *nostratibus*, O, Z, G; *vestrabus*, L.

[8] *vestratibus*, Z, G; *nostratibus*, L; *aut*, for *de . . . autem*, O.

[9] *Anglorum*, L; *Angliæ*, G.

gliæ juramenta præstiterunt de matrimonio contrahendo inter filium præfati marchionis et sororem regis Scotorum,[1] et ad sæpe dictum tyrannum legatione functi sunt, (ut de opinione multorum loquar,) quo sic vires et familiaritatem prætendentes imperii terreant Francos. Sed calliditas hæc in contrarium prorsus exitum pergit; Franci siquidem magis animantur, dum vident hostes quasi desolatos, immo desperatos, emendicata suffragia quæritare, et illos implorare patronos quibus opus est defensore.

He opens and breaks off negotiations for reconciliation with the church.

Dum itaque in tantis imperator versaretur angustiis, et omnino desperaret de exitu, tractatum[2] habuit cum viris religiosis quos constabat fideles esse domini papæ, simulans se cum ecclesia Dei pacem esse facturum. Est autem in domo Carthusiensi vir ([a]) admodum religiosus, quondam familiarissimus imperatori, qui ab eo pridem recesserat ob conscientiam schismatis, et ei plurimo compatiebatur affectu. Hic ergo accessit ad eum cum lacrymis, sibi pro certo innotuisse asserens, quod pacem non erat habiturus, nisi ecclesiæ Dei redderet pacem; institit autem et obtinuit ut evocaret per litteras suas priorem Carthusiensem, abbatem Cistertiensem, et episcopum[3] Papiensem, quem expulerat, et promitteret se consilio eorum in omnibus adquieturum, dummodo illi in se reciperent periculum juramenti quod contra papam Alexandrum fieri fecerant. Omnes qui verba hæc[4] audierunt exhilarati sunt, et Lombardi jam cœperunt mitius agere, sperantes hominem esse conversum. Interim sæpedictus

[1] *Scotorum*, Z; *Scotiæ*, L, G.
[2] *contractum*, *L*.
[3] *ipsum*, O.
[4] *hoc verbum*, O, and (with correction) Z.

[a] Probably Theodoric, described as a Carthusian lay-brother (*conversus Cartusæ*), whom Frederick, in a letter of 1177, mentions as one of those "qui studiose et efficaciter "pro pace et concordia inter nos "et Alexandrum Romanæ eccle- "siæ pontificem laboraverunt." Gervas. Cant. i. 269.

marchio egit cum cognato suo comite Maurienensi ut imperatorem permitteret egredi, promittens ei non modo restitutionem ablatorum, sed montes aureos, et cum honore et gloria imperii gratiam sempiternam. Viri autem religiosi quos evocaverat, arripuerunt iter, excepto abbate Cistertiensi, qui, gravi detentus infirmitate, vice sua misit dominum Gaufridum Antissiodorensem, qui Claræ-Vallis[1] fuerat abbas, præmittentes[2] fratrem quendam, qui a tyranno exploraret ubi et quando eorum vellet uti colloquio. At ille, audito adventu eorum, et litteris jam de exitu suo certus, induciis impetratis, respondit eos ob hanc causam frustra venturos esse, nisi angelum de cælis secum patenter adducant, aut veniant in potestate faciendi miracula, ut possint mundare leprosos et mortuos suscitare; et sic illi ad propria reversi sunt. Hoc mihi idem conversus Carthusiæ, qui legationem gesserat, retulit.

He reaches San Ambrogio, March 1168.

Imperator autem, collectis obsidibus quos disperserat, ad reditum properans, venit ad Sanctum Ambrosium habens circiter triginta milites in comitatu suo, et inde mane festinanter egrediens prope Secusiam in eminentia cujusdam montis suspendit quendam obsidem nobilem Brixiensem, imponens ei quod conjurationis Italorum conscius fuerat, et (quod plus est) artifex congregati exercitus, qui eum ab Italia expellebat; alios vero obsides secum duxit intra Secusiam. Cives autem et incolæ loci portas claudi fecerunt appositis custodibus armatis, et tyranno obsides abstulerunt, dicentes sibi ab aliis civitatibus excidium et exterminium imminere, si vicinos suos[3] et amicos, viros Italiæ[4] nobilissimos, sic paterentur abduci in Alemanniam occidendos; præsertim cum adhuc in Italia suspenderit virum potentem et generosum; sibi[5] vero et

[1] *Clarevalensis*, G.
[2] *præmittens*, G.
[3] *suos*, om. L.
[4] *Italiæ*, Z, G; om. L.
[5] *sibi vero*, om. L.

suis exitum patere pro libitu. Tantam quidem adhibuerunt diligentiam obsidibus retinendis, ut neminem permitterent egredi qui Italice loqueretur. Imperator autem, assumpto habitu servientis, quasi ut alicujus magni viri procuraret hospitium, cum aliis quinque servientibus noctu egressus est, lætus quod ei fata concesserant Italiam perdere, quam demeruerat diutius[1] retinere. Inde transiens Chrysopolim suam turbavit Burgundiam, proceribus[2] intentans minas; et progrediens Alemanniam et Saxoniam supra modum turbatas reperit, et fratrem suum sentit præ cæteris inimicum, cum tamen ei plurimi adversentur. Porro Lumbardi post egressum ejus Blandratum diruerunt, extractis inde obsidibus qui ibi relicti erant, et interfectis Teutonicis fere omnibus quos ad custodiam castri deseruerat imperator. Decem autem nobilissimos et ditissimos Alemannos dederunt, in solatium mariti, uxori illius Brixiensis quem supra prope Secusiam suspensum retuli, ut illa,[3] prout libuerit, eos aut suspendat, aut perpetuæ subjiciat servituti, vel redemptionem accipiat. Exinde[4] damna multa marchioni dicuntur intulisse; et nunc rumor est eos obsidere Papiam. Et certum est quod Papienses jam in Alemanniam miserunt nuntios, imperatori denuntiantes quod, nisi redierit et opem tulerit, nulla ratione poterunt diutius[5] resistere civitatibus.

He withdraws in disguise from Susa.

Besançon.

Lombardy after Frederick's withdrawal.

Hæresiarcha Cremensis Romæ est apud Sanctum Petrum, ubi eum Romani morari patiuntur, inito commercio de reddendis captivis suis; sed[6] tamen (ut aiunt) recedere non paterentur. Episcopus Albanensis domini papæ vices agit in urbe: et si Lumbardi Papiam ceperint, spes est Guidonem Cremensem captum[7] iri, et quod non modo Romani omnes, sed et

The antipope at Rome.

[1] *divitus*, G.
[2] *precibus*, L.
[3] *illi*, V.
[4] *Et inde*, L; *Exinde*, Z. G.
[5] Om. O.
[6] *sed*, Z, G; *si*, V; *quem*, *L*.
[7] *raptum*, *L*.

Tuscia tota, schismaticos impugnabit. Adhuc autem incertum est an dominus papa Lumbardorum velit audire preces, se transferendo ad illos; creditur tamen. Prosperatur autem adhuc Beneventi, ubi nuntii regis Angliæ et domini Cantuariensis in ipsius præsentia convenerunt. Et quidem utrique benigne et honorifice recepti sunt; sed regalium, sicut justitia minor, sic pompa et divitiarum ostentatio major. Cum autem dominum papam blanditiis et promissis dejicere non prævalerent, ad minas conversi sunt, mentientes quod rex eorum Noradini[1] citius sequeretur errores, et profanæ religionis iniret consortium, quam in ecclesia Cantuariensi Thomam pateretur diutius episcopari. At vir Dei nec terrore concuti,[2] nec seduci potuit blandimentis, eisque duas proponens vias, alteram[3] vitæ, alteram mortis, respondit eos ut cœperant facile posse, contempta gratia et patientia Dei, pereuntium præeligere viam; sed se Domino propitiante non recessurum a via recta. Detumuit ergo in brevi spiritus eorum; et videntes se hac via contra justitiam non posse proficere, miserunt in Siciliam nuntios et litteras regis sui, quibus muniti venerant, ut ope Siculi regis et reginæ possent aliquid a domino papa adversus ecclesiam impetrare. Sed Christianissimus rex Francorum, præsagiens hanc versutiam malignantium, Panormitano[4] electo causam ecclesiæ et domini Cantuariensis commendavit ut propriam. Quis alterutrius legationis profectus sit, hactenus ignoratur.

The pope at Benevento.

Rival missions to him.

Attempts to influence the king of Sicily.

Supervenerunt interim nuntii legatorum, quos rex Angliæ[5] impetraverat, minime coarantes. Nam quicquid cecinerat alius, alius[6] in curia decantabat; sed nec de istis certum est quid sint ad dominos suos relaturi.

Envoys from the legates.

---

[1] *Norandini*, V.

[2] *conturi*, V.

[3] *alteras*, with correction, V.

[4] *Parvonutano*, V; *Parnormitano*, O.

[5] *Anglorum*, Z.

[6] Om. G.

Supplicatum est[1] ex parte regis et legatorum, adhibitis multis intercessoribus, domino papæ pro episcopo Saresberiensi; et tandem obtentum ut ei summus pontifex suam remitteret injuriam et offensam, et domino Cantuariensi scriberet, rogans et consulens ut ei dimitteret injuriam suam, et ipsum a suspensionis sententia relaxans in gratiam reciperet et amorem, si tamen ei in propria persona de satisfactione sufficientem præstiterit cautionem, aut duos de majoribus clericis ecclesiæ suæ, excepto decano, transmiserit, qui jurent quoniam episcopus eis mandavit,[2] et postea non demandavit, hoc præstare juramentum, quo ipsius episcopi nomine et vice jurabunt quod archiepiscopo de contumacia et injuria satisfaciet. Ex quo probabiliter colligi potest quod dominus papa sententiam legatorum, qua jam dictum episcopum absolverunt, aut ignoravit, aut ratam habendam esse non credidit. Obtinuerat autem idem episcopus ante litteras fere consimiles, quæ tamen ipsum et suos non onerabant aliquo juramento; sed eis nondum usus est, vel quia regi displicuerunt, vel quia minoris efficaciæ reputatæ sunt. Quem vero calculum reportaturi sint alterutri, nesciebatur adhuc quando reversus est prædictarum portitor litterarum; sed dominus papa rescripsit Christianissimo regi se ecclesiæ Dei et suo Cantuariensi non defuturum, quamdiu partem ejus justitia comite poterit sublevare.

Terms proposed for the bishop of Salisbury.

Nunc ad regum nostrorum colloquia transeamus. Illustres viri Henricus[3] Campaniorum[4] et Philippus Flandrensium comites procuraverunt in conventu Suessionensi[5] causam regis Angliæ apud Christianissimum regem; et tandem juxta preces memorati regis Anglorum[6] in hanc formam pacis decursum est. Rex

Agreement at Soissons.

[1] *est*, om. L.
[2] *mandaverit . . . demandaverit*, O.
[3] *Henricus*, Z, G; *harum*, L.
[4] *Campaniorum*, O, V, Z; *Campaniarum*, L.
[5] *Suessionum*, Z.
[6] *Angliæ*, L.

Angliæ[1] debebat redire in hominium regis Franciæ, et fide corporaliter et publice data coram omnibus profiteri quod ei tanquam domino suo de ducatu Normanniæ serviret,[2] sicut prædecessores sui duces consueverunt servire Francorum regibus. Comitatum vero Andegavensem et Cenomanensem, et fidelitatem procerum ad memoratos honores pertinentium, cedere tenebatur domino Henrico filio suo, qui inde hominium et fidelitatem regi Francorum contra omnes homines facturus erat, nec aliquid debiturus patri vel fratribus, nisi quod exigit ratio meriti vel naturæ. Ducatum vero Aquitaniæ lege simili rex Francorum[3] Ricardo filio regis Angliæ concedebat, dans ei in matrimonium filiam suam, sed sine dote; quæ tamen erat pro libitu parentis donationem propter nuptias acceptura. De Tolosa nec mentio habita est. Milites qui altrinsecus capti erant, debebant liberari, et sic consolidari pax et concordia regum. Cum vero rex Angliæ voti compos audiret comitem Henricum ad se venire, ut hæc ineundæ concordiæ forma confirmaretur, demandavit ei ne progrederetur, proficiscens in Pictaviam, ut Liziniacum castrum auferret proceribus, qui illud reædificare convenerant et munire. Causam vero, quam cum Francis tractabat, commisit archiepiscopo Rothomagensi et Ricardo de Humez et Ricardo de Luci finiendam vice sua; quorum juramenta contra voluntatem domini sui Franci nostri non appretiantur vel obolum. Unde rex Francus, ratus se delusum esse dolo partis alterius, Bituricas indignans profectus est, ibique a proceribus Pictavorum juramenta recepit et obsides, quod nullam sine consilio et voluntate ejus cum rege Angliæ facient pacem, eis auxilium mutuum repromittens; et juramento Petri fratris sui, et comitis Stephani, et Willelmi militis Carnotensis, firmans quod

It is broken off.

---

[1] *Anglorum*, O

[2] *serviet*, G.

[3] *Francus*, G.

nec ipse pacem faciet, nisi facta pace eorum, et nisi eis restituantur ablata.

Iterato itaque, sed diligentius, per antedictos comites Campanum [1] et Flandrensem egit rex Angliæ [2] ut alterius regis haberet colloquium, et pacem pro forma in quam convenerant reformaret. Et quidem in octavis Paschæ colloquium obtinuit optimatum Francorum; sed faciem regis videre non meruit, nisi ante securitatem præstiterit quod Pictavensibus, et omnibus qui regi adhæserunt, pacem et universa ablata cum integritate restituet; excepto quod non teneatur Pictavensibus, sicut nec ei Pictavenses, mortuos suscitare, vel casas reædificare combustas. Hanc ergo fide corporaliter data præstitit cautionem, et quod alios articulos pacis apud Suessionem dispositæ [3] fideliter ebservabit. Hoc ipsum simili modo cautum est a proceribus ejus. Proceres autem Francorum [4] ei se fide [data] [5] obligaverunt, quod rex Franciæ, si sibi pacta superius posita et suis servata fuerint, præmonstratam pacis observabit conditionem, excepto quod filiam suam non consentit Ricardo, destinato duci Aquitaniæ, in matrimonium collocare. Hoc tamen de Tolosa expressum est, quod, si Ricardus de comite [6] Sancti Ægidii sibi petierit [7] justitiam exhiberi, rex causam tractabit judicio curiæ suæ. Quæ cum regi Francorum relata fuissent ex ordine, consensit ut cum rege Anglorum loquatur Dominica proxima post Ascensionem, et secundum prædictas conditiones faciat pacem. Sed Pictavenses ei postea conquesti sunt quod rex Angliæ eos transmisso exercitu expugnabat, dum verba concordiæ tractarentur; exercitum tamen confecerant, et ducem ejus comitem Patricium interfecerant, sed inviti. Unde rex

Conference of Henry with French nobles, Apr. 7.

A meeting with Lewis arranged.

The earl of Salisbury killed.

[1] *Campanensem*, Z.
[2] *Anglorum*, O, Z.
[3] *dispositæ*, Z, *L*; *depositæ*, V.
[4] *Francorum*, O, Z; *Franciæ*, G; om. L.
[5] *data*, O.
[6] *de*, ins. V.
[7] *penerit*, V.

Francus plurimum motus est,[1] sed an hoc impedire pacem possit ignoro, licet eum pœniteat sic consensisse. Cæterum aliquatenus inductus fuit contemplatione devotionis quam regem Angliæ[2] opinatus est concepisse: cum enim idem rex, pro reformanda sibi pace, Francos, de quorum amicitia confidebat, operosius sollicitaret, et electum Carnotensem didicisset Christianissimo regi familiarem esse præ cæteris, eo quod alios optimates præcedere creditur in timore Domini et operibus sapientiæ, accessit ad eum affectuosius[3] supplicans ut eum reconciliaret domino suo, cum quo et pro quo, si placeret, paratus erat in Ægyptum proficisci. Electus vero, utpote vir prudentissimus, volens verbi latebras sibi profundius aperiri, "Estne," inquit, "verum quod "dicitis, ut cum eo velitis ire Jerosolymam?" At ille, "Nihil unquam feci libentius, si placuerit domino "meo, et me permiserit domui meæ disponere, et li- "beris providere." Carnotensis autem, etsi dolum subesse[4] suspicaretur, hoc[5] retulit regi Francorum. Ille autem respondit quod turpe erat totiens decipi, nec se aliqua ratione crediturum ante quod ex animo locutus sit, quam humerum ejus cruce videat insignitum. Nam cum[6] hoc antea ei promiserit, et firmaverit cautione, qua[7] commissa nemo fidelis est, et religionis præstitæ prævaricator appareat, ait stultum esse nudo verbo ejus habere[8] fidem. Pronior tamen fuit exinde ad concordiam ineundam. Nunc autem cum audisset quod, dum hoc promitteret, Pictavos aggrederetur, adeo turbatus est, ut ei per nuntios suos denuntiaverit se ad colloquium non venturum, nisi ille[9] Pictavensibus securum præbeat commeatum, et det obsides, quod nec in itu nec mora nec reditu ipse vel sui ali-

Henry and the bishop of Chartres.

Henry's professions disbelieved.

---

[1] *est*, O, G; om. L.
[2] *Anglorum*, *L*.
[3] *operosius*, G.
[4] *subesse*, om. *L*.
[5] *hæc*, L.
[6] *cum*, O, Z, G; *etsi*, L.
[7] *etsi*, ins. G.
[8] *habet*, V, with *habere* as correction; *haberi*, O, G.
[9] *ille*, Z, G; *ipse*, L.

quam eis inferet[1] læsionem. Et jam[2] certum est quod, si salva honestate potuerit a conditionibus resilire, opportunitate temporis gratanter utetur. Sunt etiam qui putent quod rex Anglorum[3] nullo modo tantam possit ignominiam sustinere, ut his pacem et castra cum cæteris ablatis restituere compellatur qui interfecerunt[4] proceres suos, et honori et voluntati ejus tanta contumacia restiterunt; solet enim improbus esse, præsertim ubi impetum impatientis animi succendit injuria. Alii autem, quia homo[5] versutus[6] est, et se videt in arcto positum, opinantur quod solita simulandi et dissimulandi arte utetur ad præsens, et accepto tempore de inimicis optatam expetet ultionem. Sed quidquid faciant reges, non creditur quod Pictavenses cum eo ineant pacem, eo quod desperant se fidem posse reperire in homine a quo se etiam innocentes contra fidem læsos esse queruntur. Verum supervacaneum est[7] varias retexere opiniones, cum rerum eventus in brevi ipsam detegat veritatem; quam, cum innotuerit, tibi Deo auctore, quantocius potero, significare non pigritabor, tam de pactis regum quam de statu domini papæ et causa ecclesiæ Anglicanæ diligentissime referens quidquid relatu dignum esse credidero. Tu mihi de statu tuo et amicorum rescribens vicem redde, habens et a sanctis haberi faciens in bono mei et meorum memoriam ante Deum.

---

1 *inferet*, Z; *inferret*, L, G.
2 *Etiam*, G.
3 *Anglorum*, Z; *Angliæ*, L, G.
4 *interfecerant . . . restiterant*, Z, with correction interlined.
5 *homo*, Z, G; om. L.
6 *versutus*, V.
7 *est*, O, G; om. L.

CCCCX.

Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum et magistrum Raimundum cancellarium.

(Z.; Jo. Sar. 235.)

Dominis et amicis suis Perpetuo et Felici Cyrillus salutem et pacem quam mundus dare non potest.

Vestri similes divinarum conscios litterarum latere non potest quod mentem totius orationis frequenter aperit nominum significatio votivorum. Perpetuitate Felix et felicitate Perpetuus gaudeant, et ob consolationem quam Christi pauperibus impenderunt consoletur et glorificet eos Dominus in concilio[1] justorum et congregatione. Et quidem necessaria fuerat consolatio, si tamen verum est quod audistis, sed potius ob causam publicam quam privatam; nam

Lucan. ii. 289, 290. "Sidera quis mundumque velit spectare cadentem,
"Expers ipse metus,"

expers doloris, expers sollicitudinis? Non quod justum, qui ut leo confidit, per se contristare valeat quicquid acciderit; sed quia instinctu naturæ et virtutis urgente stimulo proximis[2] sic compatitur et congaudet ut nihil humani a se reputet alienum.[3] "Quis," inquit, "infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, "et ego non uror"? Profecto nullus, quia omnis parturit donec Christus reformetur aut formetur in illis. Certe non crediderim quod sine dolore videre possit ecclesiam in capite vulnerari, pastorem percuti, conteri et dissolvi, ut dispergantur et pereant oves Christi. Stupidum est, aut prorsus de corpore Christi non est, membrum quod tanti languoris acerbitate non movetur

[1] *concilio*, Ps. cx. 1., Vulg.; *consilio*, G.
[2] *proximis*, Z; *proximus*, G.
[3] *humani*, Z (Terent.); *humanum*, G.

ad compatiendum. Apatheiam,[1] quam Latinus *insensibilitatem* dicit, Stoici prædicant, sed eorum opinio explosa est fidelissima ratione et virtute rectius philosophantium, et, quod potentissimum est, sacræ Scripturæ præceptis et exemplis. Videns Dominus civitatem, cui legis erat custodia et dispensatio credita, scribarum et pharisæorum, quæ sua sunt, non quæ Domini, quærentium, traditionibus agi, et imponere in humeros hominum onera graviora et importabilia quæ nec digito contingebant, et sedere in cathedra Moysi loquentes secundum legem, et viventes contra legem, flevit super illam, eo quod ipsam videbat meritis exigentibus in brevi ruituram. Exemplum ergo dedit fidelibus similiter faciendi, quia flagellum simile provocant scribæ et pharisæi temporis nostri. Et hæc quidem justa potest esse et est causa doloris. Cæterum cum his bene agitur super quorum naufragio sollicitamini, quia perire non possunt qui de brachio hominis rejecti sunt in sinum clementiæ Dei. Eorum ergo liberatio, quod fides indubitata sperare persuadet, in proximo est, quia Illius adjutorio derelicti sunt qui pauperem liberat a potente, et pauperem cui non est adjutor. Utique, dilectissimi mei, sic expedit ex variis causis, tum quidem ut soli Deo obnoxii sint et devotius famulentur Christi pauperes cum fuerint expediti, tum ne avari et fastuosi (quos nostis) homines in suam et aliorum perniciem rapiendi[2] et gloriandi materiam habeant, et intumescentes contra Dominum et ecclesiam Dei beneficio expeditam conculcantes dicant, "Manus nostra excelsa, et non Dominus, Deut.
"fecit hæc omnia." Nam qui dubitat ecclesiam liber- xxxii. 27.
andam, et promissiones Christi adimplendas esse diffidit, indignus est censeri nomine Christiano. Nihil itaque minus timeatis quam ut filius ad flagellum patris erumpat in indignationem, ad castigationem ser-

---

[1] *Apatian*, Z. | [2] *rapiandi*, G.

vus obmurmuret erudienti magistro, discipulus indignetur susceptus, ægrotus adversetur medici sui cauterium vel cæsuram. Quid ergo si medicus manum, quæ ad opera bona diu aruerat, ad tempus incidit vel urit, ut reddat perpetuo fortiorem? Non stupet ad hæc qui Cyrillum, quod est manum[1] debilem, curatum legit a Christo. Ipse enim est qui percutit et sanat, et (quod magis est) occidit ut vivificet. Esto quod regi sit indulta dilatio, non tamen in diem certum, quia nec hoc asseritur: facile poterit, quod[2] et speratur, auctore Domino causæ status in meliorem calculum reformari. Sane nec ambigo reformandum, nec tamen hoc præsumo de homine, sed de Illo cujus majestas tam crebris, tam patentibus, provocatur injuriis. Nam prosperitas stultorum perdit illos. Quod vero adjecistis illum electum, sed ut creditur reprobum Dei, benedictionem a domino papa potuisse obtinere, si barbam deponere voluisset, ridiculum est, nisi forte tanti fecerit barbam ut crediderit de se quod de Sansone legitur, quia ei virtus et fortitudo constet in pilis. Cæterum, quod fama divulgante et vivis exstantibus argumentis notum est, fortitudo ejus in lumbis ejus, et virtus in nequitia et dolo et audacia mentiendi. Comprehendet Dominus sapientes in astutia sua, et ad gloriam nominis sui expediet causam suam, non per eos de quibus spes habebatur, sed quocumque miraculo suo. Nam ut scriptum est, "Nova bella elegit Domi-"nus; portas hostium ipse subvertit." Pharaonem expugnaverunt culices, vidua Olofernem, et pedites regem Syriæ potentissimum leguntur ante alios expugnasse.

Judic. v. 8.

Efforts of the count of Flanders for peace.

De reformanda pace ecclesiæ laborat comes Flandriæ, sperans inter reges se facilius posse componere, si dominum Cantuariensem habuerit adjutorem. Jam inde tractavit cum rege Angliæ, pro quo maxime sollicitari

[1] *manu?*

[2] *quod et*, Z; *quia*, G.

creditur, et Cantuariensem ad colloquium secundo invitavit, et nunc quidem obtinuit ut archiepiscopus accedat ad Tironense [1] monasterium locuturus ei ibi, quando proxime reges colloquentur. Laborat autem ut ipse rex et archiepiscopus conveniant, et per se ipsos de pace sua adinvicem tractent. Utinam vos aut aliqui amicorum nostrorum præfato possitis interesse colloquio, et ibi certiorari de his quæ fuerint digna scitu.

Hæc a vobis ad tertium non transibunt, nec innotescat cardinalibus quicquam de hoc negotio domini Cantuariensis, quod propter colloquium venturus sit, vel quod industria ejus reconciliationi regum sit adeo necessaria. Ex quo nuntii ejus (quod in breve futurum speramus) redierint, vobis nova eorum significare non pigritabimur. Nam in reditu eorum sanandus creditur et promittitur Cyrillus. De cætero noveritis nos audiisse pro certo quod Henricus dux Saxonum in solenni prælio victus est ab archiepiscopo Madeburgensi,[2] episcopo Helvestadensi,[3] et Alberto marchione, cecideruntque ex parte ducis septingenti milites, et capti aut occisi sunt viginti duo comites, et in parte episcoporum adeo pauci ceciderunt aut capti sunt ut nullus de jactura queratur. Studuit imperator duci reformare pacem, sed episcopi [4] non acquiescunt, maxime ut sub obtentu guerræ se possint a schismaticorum consortio separare. Imperator Teutonicis et Alemannis nutu Dei ex maxima parte datus est in odium et contemptum. Lumbardi, in ignominiam imperatoris, in castro cui Roboretum [5] nomen erat, ædificant civitatem prope Papiam, quam Alexandrinam

Reported defeat of Henry the Lion.

Foundation of Alessandria, May 1, 1168.

---

[1] *Tyronense*, Z; *Turonense*, G. The place intended would seem to be the monastery of Tiron, near Chartres—not Tours.

[2] *Madeburgensi*, Z; *Magdeburgensi*, G.

[3] *Eluestadensi*, Z. (The bishop of Halberstadt is probably meant; but the account of Henry's defeat may be questioned.)

[4] *episcopi*, Z; *ipsi*, G.

[5] *Roborethum*, Z.

appellant in honorem papæ Alexandri et perniciem Papiensium.

CCCCXI.

Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum.[a]

(O. ; Z. i. 179; Lup. i. 179; Jo. Sar. 239.)

Joanni Pictavensi episcopo Joannes Saresberiensis.

Return of G. la Pucelle from Cologne.

Postquam priores litteras exaraveram, nova hæc nobis innotuerunt. Hunc fecerunt fructum litteræ domini papæ transmissæ regi Angliæ, quod magister Girardus, reversus Colonia, domino suo Cantuariensi, qui eum clericum fecit, et primum beneficium ecclesiasticum ei[1] contulit, nec viso nec salutato, transiit ad regem Angliæ, eique fidelitatem fecit, et[2] præstitit juramentum quod alii, et adhæret curiæ, electus, ut aiunt, in pugilem contra pauperes, et proscriptos Christi. Abbas Sancti Augustini dixit domino Gaufredo, qui fuit abbas Claræ-vallis, quod ipse et socii sui nihil dixerunt aut fecerunt in curia, nisi de instructione cardinalium, et etiam comminationes, quas factas audisti, fecerunt fieri Joannes Neapolitanus et[3] Joannes Sanctorum Joannis et Pauli. Dixit etiam quod dominus Portuensis juvit nuntios regis in litteris impetrandis. Ipse quoque rex dixit episcopo Wigorniensi, quod ipse et alii episcopi omnes exempti sunt a potestate domini Cantuariensis, præcepitque non

Henry's mission to the pope. p. 404.

Cardinal Bernard.

Henry's boasts.

---

[1] *ei*, om. Z.

[2] *et*, om. *L*.

[3] For *et Joannes Sanctorum*, Z and L read *id est*, as if John of Naples (cardinal of St. Anastasia) were the same with John (of Sutri) cardinal of SS. John and Paul. But see Ciaconius.

---

[a] Brial (Rec. des Historiens, xvi. 592) supposes this letter to have been addressed to Master Lombard.

timere minas aliquas, quia nunc dominum papam et omnes cardinales habet in bursa sua. Adeoque gloriatur, ut palam dicat se nunc demum avi sui consecutum privilegium, qui[1] in terra sua erat rex, legatus apostolicus, patriarcha, imperator, et omnia quæ volebat. Et fere, quod ad ecclesiam Romanam, probabile est quod dicit; quid enim ei amplius contulisset Octavianus,[2] vel Cremensis hæresiarcha? Quid aliud fecissent cardinales eorum quam præfati illi domini, qui exacuerunt linguas Anglorum,[3] et ignem et venenum fecerunt evomere, ut terrerent dominum papam, et inclinarent ad libitum suum? Hæc in ecclesiæ Romanæ scribentur annalibus. Et certe, Deo propitiante, qui scribant non deerunt quod ad[4] petitionem et comminationem regis Angliæ, cujus intolerabiles excessus tanto tempore sustinuerat, præconem veritatis, libertatis assertorem, prædicatorem justitiæ pro causa Domini, cum infinita multitudine innocentum jam quadriennio exsulantem, neglecto rationis et juris ordine, velut criminosum officii sui potestate privavit; non quidem quia ille meruerit,[5] sed quia placuit tyranno. Ei[6] tamen patentibus litteris, quæ apud nos sunt, concesserat ut officii sui potestate pleno jure uteretur. In quibus hoc expressit, quod ipsum regem excommunicandi nec mandatum dabat, nec prohibebat. Deus bone, quid novitatis accidit? Dicit Spiritus Sanctus in lege sua, "Clama, ne cesses." Et ecce, nescio quis[7] spiritus, ab urbe in orbem exiens, prædicatoribus dicit, "Tace, ne clames." Præcepit[8] apostolus, episcopum instituens, "Ministerium tuum imple." Et ecce apostolicus præcipit, "Ab officii tui ministerio "desiste." Sed forte suspicatur quod hominem pos-

The pope's treatment of Thomas.

Ep. 164.

Isai. lviii. 1.

II. Tim. iv. 5.

---

[1] *quia*, V.
[2] *Ottovianus*, V.
[3] *Anglorum*, G; *Angliæ*, Z, L.
[4] *ad*, om. Z; ins. as correction, V.
[5] *ille meruerit*, O; *ille meruerunt*, V; *illi meruerunt*, *L*, G.
[6] *Ei*, O, Z; *Et*, L, G.
[7] *quis*, Z; *qui*, L, G.
[8] *Præcepit*, Z; *Præcipit*, L, G.

sint per patientiam emollire. Sed nunquid hoc expertus est in episcopo Caturicensi,[1] qui, jam fere decennio sede sua privatus, et apostolicæ sedis remissionem et illius tyrannidem sentit, expositus ventis? Provideat, quæso, dominus papa conscientiæ suæ; provideat et famæ, et honori, et saluti ecclesiæ. Et vos hæc ei diligentius intimate, et persuadete dominis cardinalibus; ut meminerint judicii Dei, quod jugiter implorant pauperes Christi contra omnes libertatis ecclesiæ inimicos.

CCCCXII.

Alexander papa ad capitulum S. Trinitatis Cantuariensis.

(A. 130; Thom. 235.)

May 16.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis toti capitulo Sanctæ Trinitatis Cantuariensis salutem et apostolicam benedictionem.

The convent is to receive a prior of the archbishop's appointing.

Quoniam ecclesia vestra ad ordinationem et dispositionem venerabilis fratris nostri Thomæ archiepiscopi vestri principaliter noscitur pertinere, ita quod priorem, nisi quem vobis assignaverit archiepiscopus, non solebatis habere, universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus illum quem vobis jam dictus archiepiscopus in priorem secundum antiquam ecclesiæ vestræ consuetudinem assignare voluerit, omni occasione et appellatione postposita recipiatis, nec alium ibidem eligere, vel ad alicujus suggestionem seu assignationem suscipere, præsumatis.

Datum Beneventi, xvii. kal. Junii.

---

[1] *Caturicensi*, Z; *Carturicensi*, O; followed in both by *decennio; Cantuariensi*, followed by *quadriennio*, L, G. The readings here given seem preferable to the others; but the "Gallia Christiana" says nothing of any long exclusion of the bishop of Cahors from his see.

CCCCXIII.

ALEXANDER PAPA UNIVERSIS EPISCOPIS ANGLIÆ.

(A. 334; Z. iv. 35; O. ii. 271; C. 240; Lup. iv. 30.)

Alexander[1] tertius episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis episcopis per Angliam constitutis salutem et apostolicam benedictionem. May 19.

Abuses of ecclesiastical patronage by laymen.

Ad audientiam nostram communi fama referente, et multorum etiam relatione, pervenit, quod post instantem turbationem, quæ inter carissimum in Christo filium nostrum Henricum, illustrem Anglorum regem, et venerabilem fratrem nostrum Thomam Cantuariensem archiepiscopum exigentibus peccatis emersit,[2] quædam prava consuetudo in illis[3] partibus inolevit, scilicet quod laici ecclesias et ecclesiastica beneficia soleant passim in regno Anglorum[4] quibus vellent conferre, et auctoritate sua clericos investire. Unde, quoniam id sanctorum patrum institutis[5] adeo cognoscitur contraire ut danti et accipienti de manu laica sit anathema, et hoc in ecclesiasticæ libertatis perniciem non est dubium graviter[6] redundare, nos universas donationes a laicis de ecclesiis quibuslibet hujus[7] turbationis[8] tempore quibuscunque factas auctoritate beati Petri ac nostra omnino cassamus et irritas esse decernimus. Quapropter universitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus universos illos qui ecclesias, præbendas, vel alia ecclesiastica beneficia ubicunque per Angliam de manu laica, et maxime hujus turbationis tempore, susceperunt, diligentius

Persons so presented are to resign, under pain of excommunication.

---

1 *Alexander . . . benedictionem,* C; om. A, L, Z.

2 *emerserit,* A, O.

3 *partibus vestris,* C; *illis partibus,* A, Z, L.

4 *Anglia,* Z.

5 *institutis,* C; *institutionibus,* A, L.

6 *graviter,* om. C.

7 *hoc,* L.

8 *turbationibus,* A, O.

moneatis et instantius exhortari curetis quod ecclesias ipsas, præbendas, vel [ecclesiastica] [1] beneficia, cum fructibus inde perceptis, in manus vestras omni contradictione et appellatione cessante resignent, et eis ad quorum ordinationem [2] jure ecclesiastico spectant disponendas relinquant. Quod si ad commonitionem vestram [3] infra quadraginta dies post harum susceptionem non fecerint, vos eos auctoritate nostra, sublato appellationis remedio, cujuslibet timore, gratia, et prohibitione postposita, excommunicationis [4] sententia feriatis, et ab omnibus faciatis per parochias vestras [5] sicut excommunicatos vitari, donec ecclesias præscriptas et alia beneficia ecclesiastica libere resignaverint illis [6] ad quorum donationem et ordinationem spectant, et in pace dimiserint, et de fructibus inde perceptis dignam ecclesiæ exhibuerint satisfactionem. Si autem in his exsequendis negligentes fueritis aut remissi, nos omnes illos qui ecclesias vel cætera beneficia ecclesiastica, præter assensum episcoporum ad quos eorum donatio spectat, de manu laica, prout superius dictum est, suscepisse noscuntur, nisi præceptis nostris infra terminum præscriptum paruerint, excommunicationis sententiæ, auctoritate qua fungimur, decernimus subjacere, et eos sicut a nobis excommunicatos, præcipimus [7] ab omnibus evitari. Datum Beneventi, decimo quarto kalendas Junii.

---

[1] *ecclesiastica*, C; om. A, Z, L.
[2] *resignationem*, L.
[3] *nostram*, A, L.
[4] *excommunicationis . . . sicut*, om. C.
[5] *suas*, A, O.
[6] *et illis . . . in pace*, C, Z.
[7] *præcepimus*, L.

CCCCXIV.

Alexander papa ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.[1]

(A. 246; O. ii. 270; Z. iv. 21; MS. Vatican. 6,024; Liverani, p. 543; Lup. iv. 16; Thom. 222.)

Ad discretionis[2] tuæ notitiam credimus jam pervenisse, qualiter Henricus, illustris rex Anglorum, nobis nuntios suos[3] direxerit,[4] et quam[5] dura et aspera, et quæ nostrum animum plurimum affligebant, per eos a nobis petierit, terribiles minas prætendens, nisi voluntati ejus condescenderemus.[6] Nos vero, quia nondum ecclesiæ persecutio cessavit, nec temporis serenitas[7] adhuc nobis, sicut expediret, arrisit, impetum et ictum animi sui, etsi non exaudierimus petitiones suas, mitigare curavimus et temperare; illo nempe[8] terrore perculsi, ne ad impediendam et disturbandam pacem ecclesiæ, se, prout olim fecit, illi tyranno et flagitioso inimico ecclesiæ aliquo fœdere societatis adjungeret, vel materiam haberet ab ecclesiæ ac nostra devotione recedendi. Inde[9] est quod nos, temporis malitiam attendentes, de communi fratrum nostrorum consilio, fraternitati tuæ, sub certa quasi spe et fiducia quod te in gratiam suam[10] recipiat et Cantuariensem ecclesiam in tua libera dispositione dimittat, per apostolica scripta mandavimus, ut nec in ipsum nec in personas regni, aut in regnum, interdicti seu excommunicationis vel suspensionis sententiam debeas promulgare, nisi alias litteras nostras reciperes,[11] in quibus, si idem rex

May 19.

Reasons for temporising with Henry.

Fear of alliance with the emperor.

The Archbishop restrained from uttering censures.

---

[1] In A, this letter is described as written by the archbishop to the pope.

[2] *discretionis*, A, V; *dilectionis*, O, V*, Z.

[3] *suos*, om. L.

[4] *direxit*, Liv.

[5] *qualiter*, Liv.

[6] *condescendamus*, Liv.

[7] *brevitas*, Liv.

[8] *enim*, Liv.

[9] *Unde*, Liv.

[10] *tuam*, Liv.

[11] *recipias*, Liv.

nollet tibi gratiam suam reddere, facultatem habeas in eum et suos officium tuum[1] exercendi. Quapropter quia tibi, tanquam fratri carissimo, et ecclesiæ tuæ, proprium honorem et libertatem cupimus modis omnibus conservare, nisi quod speramus et ei proposuimus usque ad initium proximæ quadragesimæ effectui mancipaverit, sed in sua fuerit obstinatione induratus, tibi extunc auctoritatem tuam restituimus, ut tam in personas quam etiam in regnum et in ipsum regem, si tibi et ecclesiæ tuæ congruere et expedire cognoveris, facultatem liberam[2] habeas debitum officii tui, cessante omni appellationis obstaculo, exercendi, gravitate ac maturitate pontificali adhibita quam convenit adhiberi.

Dat.[3] Beneventi, xiiii. kal. Junii.

CCCCXV.

Alexander papa Joanni Cumin.[a]

(O. ii. 272; Z. iv. 36; Lup. iv. 31; Thom. 319.)

Charging him to cede the archdeaconry of Bath.

Mirabile gerimus, et grave plurimum ac omnino molestum habemus, quod tu, sicut jampridem nobis innotuit, Bathoniensem archidiaconatum laicali auctoritate tibi vendicare præsumpsisti, et eum venerabili fratri nostro Wigornensi episcopo, in magistro Baldewino, cui ipsum, Roberto quondam Bathoniensi episcopo adhuc vivente, scripti nostri munimine confirmavimus, non timuisti auferre. Unde quoniam excessum hujusmodi, sicut nec[4] debemus, sub silentio nolumus præterire, dilectioni tuæ per apostolica scripta mandamus, et in

---

[1] *tuum*, om. O.

[2] *liberam*, om. *L*.

[3] The date is omitted in L, but is given in O and Z.

[4] *nec*, O, Z; *non*, L.

[a] Dated in May 1168 by Jaffé.

virtute obedientiæ injungimus, quatenus memorato episcopo præscriptum archidiaconatum cum universis inde perceptis, omni appellatione et contradictione cessante, resignes, et ipsum eundem in pace permittas et quiete habere, et ei super hoc nullam molestiam vel per te vel per alium inferas, aut ejus possessionem impedire præsumas. Si autem nostrum in hac parte præceptum infra viginti dies post harum susceptionem adimplere neglexeris, noveris nos præfato episcopo in mandatis[1] dedisse ut te, sublato appellationis remedio, denuntiet excommunicatum. Quod si ipse[2] hoc forte nollet efficere, venerabili fratri nostro Cantuariensi archiepiscopo mandavimus, ut personam tuam, nullius appellatione admissa, excommunicationis sententiæ denuntiet esse subjectam, et ab omnibus faciat usque ad condignam[3] satisfactionem sicut excommunicatum vitari. Nos etiam te ab omnibus episcopis Angliæ pro excommunicato præcipiemus haberi.

CCCCXVI.

Philippus abbas de Eleemosyna et Leodegarius de Curia Dei[a] ad Thomam Cantuariensem.

(Gallic. Rerum Scriptores, xvi. 311 ; G. Fol. 480.)

Reverendo in Christo patri et domino Thomæ, Dei gratia venerabili Cantuariensium archiepiscopo, frater Philippus de Eleemosyna et fr[ater] L[eodegarius] de Curia Dei, salutem et sinceræ dilectionis affectum.

A nostris utilitatibus non recedit quod utiliter accrescit usibus amicorum. Hoc enim habet amicitia In favour of G. la Pucelle.

---

[1] *mandato*, O.
[2] *ipse*, om. *L.*
[3] *dignam*, O.

[a] La Cour Dieu, in the Orléannais, B.

proprium, ut sit ei suavis et jocunda possessio quicquid a suis professoribus possidetur. In sinum gratiæ vestræ dilatato corde et affectu prompto magistrum Girardum benignius collegistis; vicissitudinem quam potuit retulit, amicus fidelis inventus est, factus est strenuus propugnator justitiæ vestræ, allegator insignis, assertor providus causæ vestræ, et operum vestrorum præconator eximius; nec sibi pepercit nec suis ut vobis proficeret, et totum se sic vestris impendit usibus, et gratiam rependit pro gratia, ut nihil sibi lætum proponeret nisi quod honori vestro militaret et nomini. Si a fructu magno circa vos fidelem ejus operam torrens iniquitatis absorbuit, non est minori dignus amplexu si quod voluit implere non valuit; quia quantum potuit, utilis esse non destitit. Nunc igitur, si in conspectu principis illius magnorum suffragantibus meritis pacem potuit invenire, esse non debet a cordis vestri conspectibus alienum; sed, ut credimus, in mente vestra debet florere cum[1] gratia, si apud eum gratiam receperit, cum quo familiarius et fidelius honoris et pacis vestræ possit inire commercium. "Qui enim amicus est, omni tempore "diligit," et amicitia certa nulla vi, nulla necessitate, excluditur. Rogamus ergo dilectam nobis in Christo caritatem vestram, et benevola persuasione consulimus, ut fideli vestro nullius conditionis apponatur dura necessitas; quia, sicut ait Ovidius,

Prov. xvii. 17.

"Lenis alit flammam, grandior aura necat,"

Remed. Amoris, 808.

et æterna sapientia, quæ attingit a fine usque ad finem fortiter, suaviter disponit omnia, et cum magna reverentia disponit nos. Bene valeat semper in Domino vestra sinceritas.

Sap. viii. 1.

[1] *congratia*, B, with note "al. *cum gratia*."

CCCCXVII.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Girardum Pucelle.[a]

(O. 117; Z. i. 170; Lup. i. 170; Jo. Sar. 189.)

Magistro Girardo Pulcellæ.

Plenam devotione et eruditione nuper a vobis recepi epistolam, quam quo diligentius relego, eo societatis vestræ solatium nobis subtractum esse acerbius ingemisco. Cæterum cum tota epistola, tum sui[1] venustate, tum affectione et reverentia nominis vestri, plurimum mereatur, illud præ cæteris placet quod in calce litterarum prudenter, et (ut spero) veraciter intulistis; vos dixisse, fecisse, scripsisse, perpenso tenore litterarum mearum, quicquid dici, scribi, et fieri oportebat. Mihi autem nunquam persuaderi potuit quod in tanto salutis discrimine aliquid ex contingentibus omitteretis, et sordidam divitiarum evanescentium commutationem pro anima recipiendo, non modo philosophantis nomen velletis amittere, sed (quod longe perniciosius est) abjicere conscientiam Christiani.[2] Absit hoc, absit hoc[3] (dilectissime) a discretione et honestate vestra, ut pro temporali emolumento ponatis cum schismaticis portionem, et quicquam de Jerichuntino[4] anathemate imprudentius et impudentius rapiatis, quod castris Domini exercituum in ruinam et perniciem convertatur. Et quidem ut sententiæ vestræ, immo catholicæ ecclesiæ auctoritati, consentiam, dum grana cum paleis et boni malis admixti sunt, et in adimplendis mandatis Moysi, et promovenda prædestinantis gratiæ dispositione laborat Jesus, anathema in medio Israel est, cujus occasione

A letter acknowledged.

Josu. vi. 26; III. Reg. xvi. 34.

---

[1] *sui*, om. L.
[2] *Christiani*, Z, L; *Christianam*, G.
[3] *hoc*, om. G.
[4] *Hierichontino*, *L*, G.

---

[a] Probably written in the beginning of 1167.

pereunt multi; et qui præordinati sunt post triumphos gloriosius coronantur. Unde et[1] navis Petri quasi Domino dormiente fluctibus variis sæpe colliditur; sed quia de Christo rectore confidit, semper ad salutis enavigat portum.

The schism prolonged by Reginald of Cologne.

Nec ambigitis quin et in medio vestri, Coloniensis ecclesiæ dico, non tam lateat anathema, quasi aliquam Dei reverentiam et hominum verecundiam habens, quam insaniat et sæviat adversus Deum et ecclesiæ unitatem; præsertim cum toti mundo fere jam innotuerit quantus[2] contemptor ecclesiæ semper, quantus incentor et auctor schismatis, ex quo potuit, fuit ille Coloniensis præsumptor ecclesiæ, maximus inter locustas et bestias[3] quarum postestas est in linguis et in[4] caudis earum. Defecerat enim schisma, pacem fuerat tyrannus vester ecclesiæ redditurus, nisi eum Coloniensis[5] etiam adhuc adversus ecclesiam incitaret, ut pari voto non tam summi pontificis vitam, quam Petri dignitatem conentur exstinguere, dicentes: "Alligemus[a] "justum, quoniam inutilis est nobis; scientiam viarum "Dei nolumus, regem nescientes nisi Cæsarem." Eo enim (ut aiunt) proposito in Italiam profecti sunt, ut Cremensem hæresiarcham intrudant in sedem Petri, et vicarium Christi aut comprehendant, aut ejiciant, aut occidant.

The emperor and Reginald in Italy.

Veruntamen oratio sine intermissione fit ab ecclesia ad Deum pro eo, ut supra modum timere non debeat a duabus caudis fumigantium titionum, Frederico et Reginaldo, qui, ponentes carnem brachium suum, sanctum Israel blasphemare non cessant. Profecto ubi humanum deest, divinum auxilium

[1] *et*, om. L.

[2] *quantus . . . semper*, om. L.

[3] *et bestias*, Z; *bestiæ*, L, G. (The reading of Z seems to agree best with Apoc. ix.)

[4] *in*, Z; om. L, G.

[5] *Colonia*, G.

[a] *Circumveniamus*, Sap. ii. 12. It will be seen that the quotation is composite.

necessitatibus ecclesiæ suffragatur. Nemo suum fraudulenta verborum excusatione tueatur errorem, voluptatibus suis nullus applaudat, quia Deus non irridetur. qui non secundum visionem judicat[1] oculorum, nec auditum aurium sequitur, sed in æquitate judicat orbem terrarum, et pro mansuetis condemnans impios, potentiores[2] potentius punit, et pervertitur cum perversis. Inde est quod affectuosius peto quatenus instantius agatis quod agitis, dicendo, scribendo, faciendo, quod ad evacuationem schismatis per collatam vobis sapientiam a Domino cognoveritis pertinere, ut et conscientia sit tutior apud Deum, et apud proximum fama plenissime[3] convalescat.

The archbishop vindicated from suspicion.

De cætero (ut ex conscientia loquar) de Cantuariensi et suis injustam concepisti suspicionem; quia (quantum perpendere potui) et de illo et de illis plenam in caritate debetis obtinere fiduciam. Non ergo illis imputetis indignationem regis Francorum, sed vobis, qui sine conscientia ejus recessistis, ut conqueritur, ipso prope transitum vestrum exsistente ad duas leugas. Eoque magis motus est, quod cum vos habuerit familiarissimum, sic transistis quasi ad æmulos regni Francorum, et nominatim ad schismaticum Coloniensem, qui non modo ecclesiam Dei persequitur, sed et ipsum (ut audivit) impudenti scurrilitate verborum consuevit *regulum* appellare: sed, cum vobis id cordi fuerit, benignitatem Christianissimi principis vobis placibilem fore non dubito.

---

[1] *judicat*, O, Z; *judicabit*, L, G.
[2] *potentiores . . . perversis*, om. L.
[3] *plenissime*, om. L.

CCCCXVIII.

Joannes Saresberiensis magistro Girardo Pucelle.

(O. 120; Z. i. 173; Lup. i. 178; Jo. Sar. 238.)

The archbishop and king Lewis. Doleo, magister carissime, et plurimum doleo, quod serenitatem vestram adversus dominum Cantuariensem, ut ex animi sententia loquar, plus justo turbatam video, quia ipsum meruisse non arbitror ut vestra sinceritas adeo debeat indignari. Neque hoc dixerim, (Jerem. v. 2?) "Vivit Dominus," ut vestram (quam Deus incolumem servet) circumveniam caritatem, sed ut veritatis assertione firmius ad invicem connectantur[1] amici, ne ex levi suspicione, (quod absit!) contingat alterum alteri deperire. Nostis enim quis dixerit, (1 Joann. iii. 14.) "Qui non "diligit, manet in morte." Quod autem nescio qui suorum honestati vestræ dicuntur apud Christianissimum regem et Francorum curiam detraxisse, unum vobis constet, (si tamen constat, ignoro, sed hoc mihi certissimum est,) quod ipsum sæpius audivi excusantem, tam apud regem quam apud alios, recessum vestrum, et pro vobis pluries intercedentem. Unde nec credere possum quod de conscientia ipsius quisquam suorum detraxerit vobis.[2] Nam si nescivit, si non sensit, eum non consensisse verum est, aut certe probabile. Habet quidem aliquos de coexsulibus suis in curia regis minus fortasse providos, ut verbum incautius contra vos[3] vel alium potuerint protulisse, quo eis forte fierent gratiores[4] quibus quod loquebantur placere crediderant. Deus mihi testis est, quod illos nec[5] vidi nec audivi committere quod arguuntur, ut adhuc qui sint illi prorsus ignoro, si qui sint tamen. Cæterum memoratum regem ex tribus causis non ambigo indignatum. Quarum prima est, quod cum,

[1] *connectantur*, O, Z. G; *convertantur*, L.
[2] *vobis*, Z, O; om. L.
[3] *vel contra nos*, ins. V.
[4] *graviores*, O.
[5] *nec*, Z; *non*, L.

post multam gratiam et familiaritatem ejus, prope locum ubi morabatur transitum faceretis, divertistis et recessistis a regno, ubi tot bona vobis ab infantia collata fuerant, ubi nomen vestrum claruerat, ipso nec salutato. Secunda, quod ad schismaticos, non dico schismaticus, transistis, et qui opinione virtutis et eruditione litterarum erexisse et confirmasse debueratis infirmiores, omnibus in commune malum dedistis exemplum. Verentur enim minus communicare schismaticis, cum in eorum consortio tantum virum videant detineri, qui ex necessitate multiplice, dum in ea conditione est, se nec ab oratione nec a mensa nec ab osculo suspendere potest, nec ab aliis quæ in religione communionis argumenta esse noscuntur. Et, quod hanc causam prægravat apud ipsum, illi vos dicit[1] adhæsisse schismatico qui totius schismatis faber erat, incentor, et signifer, et a sede apostolica condemnatus ex nomine. Tertia autem est, (quam et ego, quidquid alii dicant, maximam puto,) quod ad Theutones divertistis, qui, sicut ei persuasum est, si possent et auderent, in regnum suum libenter insurgerent. Et quod possunt et audent, loquuntur grandia, minis tument; et qui etiam in regno ejus sunt, immo in sede quiescunt Parisius immorantes,[2] hoc in eo depretiantur, ut nostis, quod civiliter vivit inter suos, quod barbarorum more tyrannum non induit, quod non incedit semper satellitibus armatis septus, ut qui timet capiti suo. Hos gentis mores novit, de his sæpe conquestus est, et,[3] ut opinor, etiam vobis. Et tamen supplicavit dominus Cantuariensis me præsente, et tandem obtinuit, ut, quantum ad ipsum pertinet, licita sit revocatio vestra. Quod autem adjungitis ipsum misisse domino papæ rescriptum litterarum vestrarum, non quidem inficior, quia ei bona fide, et

Reports of Gerard to the pope.

---

[1] *vel dicunt*, Z., marg.
[2] *minantes*, O.
[3] *et*, ins. O, V; om. L, G.

nostro[1] etiam favore, communicatæ sunt. Sed ille (quod[2] novit Inspector cordium) hoc ad vestrum incommodum non procuravit: studebat potius ut causæ suæ proficerent, et opinionem vestram apud dominum papam relevarent. Volebat autem ei innotescere quod fides et devotio vestra cum ecclesia Dei et sede apostolica est, licet vos ex dispensatione, quo facilius per vestram industriam convertantur aversi ad honorem Dei et utilitatem catholicæ unitatis,[3] ad tempus illis cohabitetis. Et si aliqui nuntiorum minus seduli fuerunt in obtinenda revocatione vestra, negligentia eorum mandatori non debet imputari; constat etenim de mandato, et de nuntiorum sperabatur industria. Nec dubito quin super hoc dominus papa conventus[4] sit, cum certum sit ipsum[5] respondisse se neminem unquam, nec maximum patriarcham, si [aliquando][6] tale quid accidisset, revocaturum. Sed redeat qui voluerit, et redeat ut debet. Et si discipulus vester, magister Ricardus, cognatus meus, rediisset, qui in redeundo obiit, super hoc verbo essemus certiores. De eo autem quod de statu imperii mira, quasi a vobis accepta, domino papæ insinuaverit, respondeo ipsum[7] quod accepit insinuasse, sed non a vobis: nec quod a vobis acceperit ei scripsit. Nam per alios magis innotescit imperii status, nec mirum si tanta moles occultari non potest. Verum post illarum interceptionem litterarum, et magistri Ricardi obitum, cum super hoc verbo cardinalibus loqueretur, dissuaserunt ne vos citra consilium et voluntatem domini papæ revocare præsumeret; quin potius attenderet quod dominus Remensis et omnes suffraganei sui, ad hoc

---

1 *vestro*, Z.
2 *quo*, O.
3 *unitatis*, O, V, Z; *veritatis*, L, G.
4 *conventus*, O, V, Z; *contentus*, L, G.
5 *ipsum . . . se*, om. L.
6 *aliquando*, O; om. al.; *si aliquid tale accidisset*, G.
7 *ipsum*, V, Z, G; om. L.

convocati, non ausi sunt episcopum Cameracensem, etiam cum lacrymis pœnitentem, in communionem[1] recipere, antequam super hoc dominus papa consuleretur. Vestra tamen, sicut eis responsum est, causa longe dissimilis est. Ille enim in schismaticorum juraverat[2] errorem, nec vos in medio schismate consensistis errori. Ille erat episcopus, et catholicos visus est subvertisse; vos in statu privati ad unitatem schismaticos conamini revocare. Misit ergo dominus Cantuariensis iterato ad ecclesiam Romanam, injungens nuntiis, me præsente, ut revocationem vestram a domino papa satagerent impetrare. Ego ipse ex conscientia magistri Radulphi Nigri composui litteras. Ego rogavi ipsum, ut rei hujus seriem ex ordine scriberet vobis. Nuntios itaque nostros constat ad curiam pervenisse, et ibi contra legatos domini regis Angliæ diu magnum habuisse litigium, sed de omnibus septem nec unus adhuc redierat Dominica proxima post Ascensionem. Litigii eorum non scribo exitum, quia adhuc ignotus est, nisi quod a redeuntibus ab apostolica sede audio eos in causa prosperatos prævaluisse nuntiis regis. Sed quatenus, incertum est. Nescio enim si voti[3] compotes redeunt petitionibus adimpletis, an hæc prosperationis eorum summa sit, quod nuntii regis infecto negotio inglorii revertuntur. Nuntium vestrum vidi nuper in colloquio regum, habito prope Medontam,[4] ubi de pace tractabatur. Plures apud Anglos habebatis fautores, sed quid illi pro vobis obtinuerint, explorare non potui. Alium de vestris vidi Parisius, et qualiter domino Cantuariensi scripserim pro revocatione vestra, novit amicus vester dominus G . . . inclusus apud Sanctum Hilarium, qui litteras inspexit, mihique foret gratissimum, si

The archbishop's exertions for Gerard.

May 12.

[1] *communionem*, O, Z, marg.; *communicatione*, L, G.
[2] *juraverat*, V, O. Z; *intraverat*, L, G.
[3] *voti*, V, Z, G; *non*, *L*.
[4] *Medomtam*, L (Mantes).

ad vestram notitiam pervenisset.[1] Cum vero nuntii, Domino propitiante,[2] redierint, quod in brevi futurum creditur, et de nostro et de vestro negotio erimus certiores. Quare, si placet, moderationem vestram non decet irrevocabiliter indignari, nec tam properum discessionis[3] debetis præfigere diem: quia nec nostrum nec vestrum est Divinæ miserationi præstituere tempus, aut sustinentiæ terminum. Sed quod sacerdotes a Judith vidua legitis didicisse, justum est nos omnes, Christi pauperes et proscriptos, animas nostras in virtute patientiæ possidere, et exspectare in devotione et silentio salutare Dei. Sic exspectantibus ex inopinato aderit gratia consolatrix, et amputato capite Holofernis, filii Israel diu desiderata pace gaudebunt. Nec dehortor quin, si ita sederit animo, cum domino rege Anglorum pacem, quam fere pro voluntate vobis offerri[4] dicitis, faciatis. Sed utinam illa formula conservetur, quæ, proveniente rerum utilitate, nec opinioni vestræ præjudicet nec saluti. Et quidem plerisque nostrum oblata est conditio pacis, sed exigitur ab omnibus juramentum, quod sine religionis dispendio non valet, ut arbitror, observari. Nam quomodo fides illæsa servabitur, si pastoribus et prælatis subjectos, in his quæ Dei sunt, non liceat obedire? Licet autem inobedientiæ crimen non exprimatur in cautione, certum tamen[5] est quid[6] vertatur in animo exigentis. Unum scio, quod nemo domini regis gratiam poterit retinere, qui archiepiscopo Cantuariensi sub hac tempestate servet obedientiam, aut cum eo credatur habere caritatis commercium. Vos autem[7] de ovibus ejus estis, et, ut opinor, ipsum primum aut inter primos a Domino recepistis pastorem. Videte ergo, dilectissime frater, et diligentius[8] providete ut caute ambuletis,

Terms of peace offered to the archbishop's partisans.

[1] *pervenissent*, O.
[2] *prospiciante*, O.
[3] *discessionis*, O, Z; *discessui*, L, G.
[4] *officii*, O.
[5] *tamen*, O, Z; *non*, L, G.
[6] *quod*, O.
[7] *autem*, Z (interl.), G; om. L.
[8] *diligentius*, Z; om. L, G.

ne purturbatio, quod a gravitate philosophi semper alienum est, dominetur animo vestro, ne, ipsa impellente, tale quid committatis cujus postmodum sera sit pœnitentia. Potius ad orationis et elemosynarum arma confugite, ut vos Deus cum aliis justis deducat per vias rectas, et ambulare faciat in semitis suis, qui diligentibus se omnia cooperatur in bonum. Ille vos expediet, cujus nomen fortissima turris est, et erit ei[1] jucundus exitus qui talem habebit et tantum Ducem. Tractatur de pace regum, et adhuc creditur proventura. Noster[2] interim silet orbis. Unde nec nova scribo, nisi quod comes Legecestriæ obdormivit in Domino. Comes Patricius a rebellantibus Pictavis occisus est.[a] Dominus Carnotensis electus est in archiepiscopum Senonensem. Valete.

CCCCXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad R. abbatem et Willelmum priorem de Valle.

(A. 178; O. ii. 180; Z. i. 174; Lup. i. 194; Thom. 174).

Venerabilibus[3] fratribus R. abbati, et Willelmo priori, de Valle, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem.

Meminisse potest vestra dilectio quod sicut in transitu magistri Girardi, clerici et amici nostri, turbati fueramus, ita per vos, audita reversione ejus, admodum exhilarati sumus. Ei ergo per te, dilecte frater prior, et per clericum nostrum magistrum

Reconciliation of G. la Pucelle.

[1] *ei*, O, V, Z; *rei*, L, G.
[2] *Totus*, L.
[3] *V.*, O. The heading is abridged in Z.

[a] Robert of Mont S. Michel says that Patrick, earl of Salisbury, was treacherously slain "circa octavas "Paschæ;" but, although he records the other two events which are here mentioned, he does not give any precise dates for them.

Joannem,[1] familiarem ipsius, consilium dedimus quod, Deo teste, honori et utilitati suæ pro tempore magis credidimus[2] expedire. Ipse vero, motum animi sui sequi præferens, ad domini regis Anglorum est conversus obsequium, obligans se (sicut pro certo accepimus) fidelitatis et juramenti vinculo; et utinam sic[3] versetur ibi ut nec Deum offendat nec lædat famam. Novit Ille cui de operibus et verbis et ipsius animæ motibus reddituri sumus in districto examine rationem, quotiens per litteras et nuntios, et quanta affectione, institerimus summo pontifici ut nobis eum revocandi licentiam daret, excusantes recessum ejus sub prætextu licentiæ quam se memoratus Girardus dicebat a sede apostolica impetrasse. Sed dominus papa se hanc dedisse constanter inficiatus est. Tandem vero redierunt
Epp. 420–1. nuntii nostri ab apostolica sede, qui nobis revocandi eum licentiam attulerunt, et formam juramenti præscriptam, quo præstito præcipitur absolvi, et in pris-
Ep. 422. tinum reponi statum. Rogat etiam dominus papa Christianissimum regem Francorum ut ei exinde gratiam suam restituat, et in terra sua more solito manere permittat. Mittimus vobis et juramenti formam, et apostolicarum rescripta litterarum, rogantes attentius ut hæc ad notitiam ejus venire faciatis, et consulatis ei quatenus saluti et honestati suæ provideat, et testimonium conscientiæ et tremendum judicium Dei sæculi pompis et bonis mundialibus anteponat. Nos autem, si mandatum domini papæ voluerit adimplere, ipsum ut filium carissimum recipiemus, et fraterna tractabimus caritate. Si vero id recusaverit, rogamus ut et hoc nobis vestra diligentia innotescat.

---

[1] So V, Z. *L* has *S.* instead of *I.* as the initial of the name. O reads *et per clericum magistrum nostrum et familiarem ipsius;* and so A, with the initial *J.* interlined after *nostrum*. John of Salisbury is probably meant, as Brial says, Rec. des Hist. xvi. 310.

[2] *credimus*, L.

[3] *sic*, A, O; *se*, V; om. *L*.

CCCCXX.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.

(A. 297; O. ii. 265; Z. i. 175; Lup. i. 175; Thom. 214.)

May 20. Gerard la Pucelle to be absolved on returning from the imperialist schism.

Significatum est nobis, et ex parte tua monstratum, quod Girardus Puella, suum recognoscens excessum, ad obedientiam et mandatum nostrum velit redire, et schismaticæ pravitati omnimodis renuntiare. Unde, quoniam ejus semper debemus imitatores exsistere, qui ovem centesimam relictis nonaginta novem in deserto propriis humeris reportavit, fraternitati tuæ per apostolica scripta mandamus, quatenus si jam dictus Girardus ad nostram et ecclesiæ devotionem voluerit, sicut nobis est significatum, redire, ipsum exhibito secundum formam quam tibi præscribimus juramento recipias, et eundem ab ea qua tenetur sententia vice nostra absolvas. Ita tamen quod beneficium sibi a schismaticis collatum nullo modo debeat retinere, nisi forte ecclesia in qua illud habet, postquam ad nostram fuerit et ecclesiæ Romanæ devotionem conversa,[1] hoc sibi conferre voluerit. Data Beneventi, xiii. kalendas Junii.

CCCCXXI.

Juramentum magistri Girardi Pucelle et aliorum a schismate redeuntium.[2]

(A. 298; O. ii. 266; Z. i. 176; Lup. i. 176.)

Ego Girardus refuto et anathematizo omnem hæresim extollentem se adversus sanctam ecclesiam catho-

---

[1] *conversus*, L.

[2] *Juramentum . . . redeuntium*, L. *Forma juramenti quod præstabant a schismate redeuntes*, O, A; *et . . . redeuntium*, om. Z.

licam, et præcipue schisma et hæresim Octaviani[1] et Guidonis Cremensis. Ordinationes quoque eorum irritas esse pronuntio, et amodo[2] in antea obediens et fidelis ero domino papæ Alexandro, ejusque successoribus catholicis. Sic me Deus adjuvet, et hæc sancta Dei Evangelia.

CCCCXXII.

Alexander papa Ludovico regi Franciæ.

(A. 299; O. ii. 267; Z. i. 177; Lup. i. 177; Thom. 310.)

May 20. In favour of G. la

Significatum est nobis quod Girardus Puella, suum recognoscens excessum, schismaticæ pravitatis errori velit omnimodis abrenuntiare, et ad mandatum nostrum,[3] et venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, domini sui, redire. Unde, quoniam ad nostrum spectat officium cum delinquentibus misericorditer agere, et judicio misericordiam anteferre, serenitatem tuam per apostolica scripta rogamus[4] attentius et monemus, quatenus, si memoratus Girardus ad nostram et ejusdem[1] archiepiscopi sui obedientiam reverti voluerit, et excessum suum digna pœnitentia recognoscere, ipsum in terram tuam sine alicujus indignationis rancore cum gratia tua venire permittas, et in regno tuo, sicut consueverat, permanere.

Datum Beneventi, xiii. kalendas Junii.[6]

---

[1] *Octaviani*, A; *Ottoviani*, V; *Octoviani*, Z.
[2] *amodo*, O, A, Z; *modo*, L.
[3] *vestrum*, L.
[4] *mandamus*, A.
[5] *ejusdem*, L; *ecclesiæ et*, L (omitting *archiepiscopi sui*); *et ecclesiæ et archiepiscopi sui*, G.
[6] *Julii*, A, O.

CCCCXXIII.

Alexander papa Henrico regi Angliæ.[a]

(A. 58; C. 162, 220; Z. iv. 5; R. de Diceto, i. 332; R. Hoveden, i. 255; Lup. iv. 4; Thom. 306.)

May 22. Failure of attempts at reconciliation.

Quam paterne et[1] quam benigne regiam sæpius excellentiam convenerimus, et per litteras ac nuntios [frequentius][2] exhortati fuerimus, ut venerabilem fratrem nostrum Thomam, Cantuariensem archiepiscopum, tibi[3] reconciliare deberes, et sibi ac suis ecclesias cum cæteris ablatis restituere, sublimitatis tuæ prudentia nequaquam[4] ignorat, cum id toti fere Christianitati publicum ac manifestum exsistat. Unde quoniam in hoc hucusque proficere minime potuimus, nec animi tui motum verbis[5] blandis et lenibus emollire, tristes et dolentes efficimur, et nos[6] spe et fiducia nostra frustrari dolemus, præsertim cum te sicut filium carissimum sincerius in Domino diligamus, cui in hoc grave periculum imminere videmus.[7] Et quoniam scriptum est, "Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, et "annuntia populo meo scelera eorum;" et alibi, "Nisi "annuntiaveris impio impietatem suam, sanguinem "ipsius dé manu tua requiram;" et alias per Salomonem[8] piger homo de[9] stercore boum lapidari jubetur; duritiam tuam, sicut hactenus, contra justitiam et

---

[1] *et*, om. C*.
[2] *frequentius*, C, Z; *frequenter*, C*; om. A, L.
[3] *tibi*, om. A.
[4] *nequaquam*, A, C, Z; *non*, L.
[5] *verbis*, A; om. Z, L.
[6] *vos*, C; *nos*, A, C, L.
[7] *videamus*, C*; *videmus*, L.
[8] *Jeremiam*, A, C*. (Cf. Ecclesiastic. xxii. 2.)
[9] *de*, om. C, Z.

[a] Simon and his associates were furnished by the pope with a *commonitory* letter to Henry, and also with a *comminatory* letter, to be delivered if the former should fail to produce the intended effect (p. 440.) As the other letter is lost, it might seem doubtful whether this ought to be regarded as the warning or as the threat; but Reuter seems to be right in pronouncing it to be the *commonitory* letter, ii. 636–7.

salutem nostram non duximus ulterius supportandam. Nec præfato archiepiscopo os de cætero aliqua ratione claudemus, quin officii sui debitum libere prosequatur, et suam et ecclesiæ sibi commissæ injuriam ecclesiasticæ severitatis gladio ulciscatur. Quæ autem in litteris tam de his quam de aliis minus contineri noscuntur, dilecti[1] filii nostri, prior de Monte Dei et frater Bernardus de Corilo, viri siquidem plus Dei[2] quam hominis faciem reverentes, serenitati tuæ latius [viva voce][3] proponent; quorum admonitioni Ille cui servire regnare est, et in cujus manu corda regum consistunt,[4] animum[5] tuum et voluntatem inclinet, ut[6] flecti potius velis quam contra Deum et salutem tuam in tantæ obstinationis proposito diutius permanere. Quod si nos in illis nec sic audire volueris, ea quæ tibi ex parte nostra proposuerint[7] procul dubio ventura poteris formidare. Datum Beneventi,[8] undecimo[9] kalendas Junii.[10]

Simon of Mont Dieu and Bernard de la Coudre commissioners.

CCCCXXIV.

Alexander papa Simoni priori de Monte Dei, et Bernardo de Corilo.

(A. 329; O. ; Z. iv. 1; Lup. iv. 1; Thom. 297.)

May 25. Commission for reconciling Thomas with king Henry.

Ad vestræ discretionis notitiam volumus pervenire quod nos carissimum in Christo filium nostrum Hen-

---

[1] *dilecti . . . . Corilo*, L, &c.; *venerabilis frater noster Bellicensis episcopus, et dilectus filius noster prior Cartusiensis*, Z. (Comp. p. 440.)
[2] *Dei*, C, Z; *Domini*, A, L.
[3] *viva voce*, C, Z; om. A, L.
[4] *sunt*, C*.
[5] *animum et voluntatem*, C (which breaks off here); *animum tuum et voluntatem tuam*, Z.
[6] *et*, A, V; *ut*, L; *ut* with *vel et* interl., Z.
[7] *ita* before *procul*, Z.
[8] *Bavent*, C*.
[9] *ix.*, C.
[10] The date is omitted in Z.
[11] *dilectionis*, L.

ricum, illustrem Anglorum regem, per nuntios et litteras benigne ac paterne sæpe et sæpe commonuimus, ut venerabilem fratrem nostrum Thomam, Cantuariensem archiepiscopum, in gratiam et amorem suum reciperet, et ipsum ad sedem suam et commissam sibi ecclesiam revocaret. Quem utique, sub spe et fiducia quod animum et voluntatem suam circa jam dictum archiepiscopum mitigare deberet, hactenus sustinuimus. Verum quoniam apud eum in his hucusque proficere minime potuimus (unde tristes sumus et dolentes[1] effecti), eundem adhuc per vos, quos magis Deum quam faciem hominis et credimus et novimus revereri, sicut filium cujus correctionem toto cordis affectu optamus, paterne duximus admonendum. Inde siquidem est, quod discretioni[2] vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus, pariter[3] in unum convenientes, ad præfatum regem infra duos menses post harum susceptionem, si citra mare fuerit, omni excusatione et contradictione cessante, insimul accedatis, et eundem commonere[4]. diligentius et instantius exhortari curetis, et ipsi etiam ex parte Dei et nostra in omnium delictorum suorum veniam injungatis quod memoratum sibi archiepiscopum reconciliet, et omni indignatione et rancore remoto[5] eundem in gratiam et amorem suum recipiat, et illum ad commissam sibi ecclesiam non differat revocare, considerans diligentius et attendens quam periculosum sit, et tam animæ quam corpori perniciosum, contra Deum et ecclesiam suam pugnare; sicut in universalis ecclesiæ inimicis poterit evidenter agnoscere, si qualiter eos omnipotens Dominus justo suo judicio humiliaverit, et vires ipsorum, in quibus maxime confidebant, hoc anno ener-

---

[1] *dolectes*, A.

[2] *dilectioni*, *L.*

[3] *pariter*, om. A, O; ins. Z, L.

[4] *commonere*, Z, L; *commotione*, O; *commonitione*, with *ni* marked for omission, A.

[5] *remoto*, A; *semoto*, Z, L.

vare curaverit, ad animum voluerit sollicite revocare. Non enim sibi ad ignominiam vel infamiam debet aliquam reputare, si suam in hac parte vinci voluntatem et animum patiatur, et se Deo ac Creatori suo humiliet, qui eum, si hoc fecerit, procul dubio exaltabit. Hæc siquidem sibi, et alia quæ magis expedire noveritis, studiosius et sæpius sine dubitatione aliqua proponentes, litteras nostras commonitorias eidem tradatis, et commonitionem vestram[1] in spiritu fortitudinis et lenitatis adjungere studeatis. Quod si vos nec sic audire voluerit, sed in sua potius duritia et obstinatione duxerit persistendum, eidem litteras nostras comminatorias porrigatis; ex[2] parte nostra constanter addentes, quod[3] nos prænominato archiepiscopo os de cætero nulla ratione claudemus, nec ipsi, nisi idem rex ante initium proximæ Quadragesimæ, quæ jam quasi instare videtur,[4][a] ea quæ superius diximus adimplere voluerit, ulterius inhibitionem aliquam faciemus, quin suas et ecclesiæ sibi commissæ, nec non et suorum, injurias ecclesiasticæ severitatis gladio pro sui officii debito gravius ulciscatur. . Non enim credere debet, aut in mente habere, quin dormiens Dominus aliquando excitetur; et quod beati Petri gladium ita rubigo consumpserit, quin educi valeat et vindictam debitam exercere. Volumus autem ut hæc, sicut prædiximus, diligentius exsequamini, nisi venerabilis frater noster Bellicensis episcopus et dilectus filius prior Cartusiensis ea, prout illis mandavimus, exsequantur. Datum Beneventi, octavo kalendas Junii.

---

[1] *vestram*, L.
[2] *et ex*, L; *et*, om. O, A, Z.
[3] *per* (for *quod*), A.
[4] *videtur*, L; *videt*, O, A.

[a] This seems hardly consistent with the May date. Brial reads *Januarii* for *Junii*. See Reuter, i. 622, who, however, holds to *Junii*.

CCCCXXV.

Baldewino archidiacono Exoniensi Joannes Saresberiensis.

(Z. iv. 71; Jo. Sar. 262.)

Liberalitatis tuæ diligentia, dilectissime Baldewine, meritorum sedulitate procurat ut eadem mihi semper occurrat materia scriptitandi[1] quæ consistit in actione gratiarum. Beneficiis enim continuis grates oportet agi perpetuas, et devotionis munus, quod usu retineri non potest, debet accipientis memoriæ inseparabiliter counire. Hoc est quod interim possum, exspectans et indubitanter sperans a Domino quod pax ecclesiæ reformabitur citius quam suspicari possint adversarii ejus, et quod nos debitum et diu desideratum officii commercium ad invicem poterimus exercere. Nec movearis[2] ad litteras quas contra ecclesiam æmuli ejus a sede apostolica jactitant impetratas, quia, Deo propitiante, in proximo auditurus es quid agatur,[3] et gaudebit cor tuum. Aderit mœrentium consolator, et quos obstinatos invenerit, majestatis suæ virtute conteret, et exseretur in cervices contumacium[4] gladius columbæ. Sed fortasse dices, "In longa tempora homo "iste prophetat, et quæ optat eloquitur de corde suo, "non de Spiritu Dei." Ad quod ego, Si mendacium loquor, ab apostolica sede mihi illius immissus est spiritus, qui diem præfixit[5] ultionis et arcum suum jam tetendit ut leonem dejiciat et draconem. Habemus autem et firmiorem spem in verbo Domini, quod non[6] impleri non potest, cui abominatio est pondus et pondus, mensura et mensura, ut sit necesse quemque remunerari pro merito. Fredericus, qui præcessit in

Peace not hopeless.

Boasts as to papal letters not to be feared.

The emperor a warning.

[1] *scripitanti*, Z.
[2] *moveamini*, Z.
[3] *ageretur*, G.
[4] *contumaciæ*, G.
[5] *præscripsit*, G.
[6] *nisi* in margin, Z.

crimine, in labore præcedit et dolore; utinam non in ruina.

CCCCXXVI.

Joannes Saresberiensis Baldewino archidiacono Exoniensi.

(Z. ii. 68; Jo. Sar. 249.)

Etsi parvitas mea ad dignas gratiarum non sufficiat actiones, opinioni tamen præjudicium faciam si de taciturnitatis merito præsumatur me beneficiorum esse immemorem, et vicem referendi in officiis amicitiæ deesse voluntatem. Ubi ergo facultas suspenditur voluntatis, par est ut voluntas cumulata caritate et gratia suppleat inhibitæ facultatis officium. Si enim verum est, quod nulli dubium est verum[1] esse, quia totiens experti sumus fidem habendam esse proverbio—

Ovid. Amor. III. iv. 17.

"Nitimur in vetitum semper, cupimusque negatum[2]"—

probabiliter conjici poterit me, quo magis inhibeor et arceor ab amicis, eo amplius ad amicitiæ officia rependenda et ardentius incitari. Si mihi non credis, consule amatores; et si perfecte vis instrui, disce vel nunc quod te hactenus arbitror ignorare. Te mulieres fidelissime perdocebunt quanta sint prohibiti amoris incendia; et si adhuc perfectius desideras erudiri, te tibi commissi docere poterunt sacerdotes. Ago ergo devotione quæ cohiberi non potest amplissimas gratias, certus quod qui calicem aquæ frigidæ remunerat præmiis sempiternis et hic tibi juxta fidem evangelii centuplum reddet, et in futuro pietatis merita coronabit. Et quidem spes est quod procella quæ tamdiu collisit ecclesiam serenabitur in brevi; et qui eam

Hopes of peace.

---

[1] *verum esse*, om. G.

[2] *negata*, Ovid.

turbaverunt in aquilone et occidente jam videntur in Illius judicio conveniri qui potentes potenter punit et aufert spiritum principum. Jam qui ab Italia proscripti fuerunt redierunt; schismaticus ex-augustus, turpiter et ignominiose proturbatus,[1] fugatus, et exclusus est a Lumbardis, in transitu suo turbavit Burgundiam, Alemanniam totam reperit turbatam, ut ei jam videatur promeritum præcipitium imminere. Quid ergo superest a Domino exspectandum, nisi ut et ei compereant latera sua, et quos complices habuit in errore, comites habeat in ruina? Nam et in rithmachia[2] ludentium hoc indicat jocus, ubi quotiens aufertur pyramis[3] intercepta, totiens concidunt latera ejus. Nonne harum pyramidum instar habent sæculi potestates, et quælibet amplæ domus, ubi quasi corporis membra capiti suo concurrunt,[4] qui de illius viribus contra Dominum intumuerant, et in Christi pauperes sæviebant. Profecto cælum et terra transibunt, sed non verba Domini. Ergo et qui nunc prædator est, erit et ipse in prædam, et qui sine misericordia judicat, sine misericordia condemnabitur; et cum perverso pervertetur et Deus, et per quæ peccavit quis, per hæc et punietur; et pro justitia patientibus veræ beatitudinis dabitur consolatio. Hoc utique probabilius quam ut cælum et terra transeant, quia evidentior assistit ratio æquitatis, sed non verius: quia utrumque Dei decretum est, et integritas fidei. Valete.[5]

The emperor's calamities.

---

[1] *perturbatus*, G.

[2] Ducange, s. v. *Rithmachia*, says that this is for *rythmachia* [rather *rhythmomachia*] and means *modulorum seu numerorum certamen*. He gives reference to Jo. Saresb., "Polycraticus," i. 5, where, however, neither the word, nor any description of the game answering to that in the text, is to be found.

[3] *pirramis*, Z.

[4] *concurrunt*, Z, G. Perhaps *cohærent*.

[5] Om. Z.

CCCCXXVII.

Joannes Saresberiensis Walkelino Norwicensi archidiacono.

(Jo. Sar. 271.)

Intention of begging disavowed.

Præfinit vir doctissimus et eloquentissimus ex causis dicendi sumendam esse dictorum intelligentiam; quæ regula si in sermone meo fuerit a vobis observata, non putabor quæstus gratia dixisse quidpiam, cui mendicandi tam deest necessitas quam voluntas. Verum dulce est post exsilium quinquenne eo quo fieri modo licet cum amicis non visis a multo tempore gratum communicare sermonem, et quis eorum status sit explorare. Nam calculum fortunæ eorum excipere paratus sum, et opportunitatem desidero obsequendi. Nec diffido per gratiam Dei quin in brevi facultas offeratur, cum ecclesiæ pacem mihi videre videar accelerare, et dominum Cantuariensem et condiscipulos Petri, qui sub tempestate naufragii hujus in regenda nave sudaverunt, ad optatum pervenire portum jam fere conspicuum sit. Nam quæ capiti schismatis confurebant membra compereunt; eoque succiso corpus totum necesse est interire.

The emperor's reverses.

Vidimus, vidimus hominem qui consueverat esse sicut leo in domo sua, domesticos evertens et opprimens subjectos sibi, latebras quærere, et tanto terrore concuti ut vix tutus esset in angulosis abditis suis. Illum, illum imperatorem qui totius orbis terror fuerat, utinam vidissetis ab Italia fugientem cum ignominia sempiterna, ut his[1] cautelam procuret aut ruinam qui catholicorum laboribus insultabant ex successibus et furore ejus. Ergo conceptam laudem Dei silere quis poterit? Ipse enim est qui facit mirabilia magna solus, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra, ne ex acceptis beneficiis hominibus

---

[1] *his*, P; *is*, G.

obligemur, qui Ei soli debemus quod vivimus, abundamus, et nunc quam quondam in patria magis in exsilio honoramur.

CCCCXXVIII.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Radulfum Lexoviensem.

(Z. iv. 70; Jo. Sar. 263.)

Amico et socio suo carissimo, magistro Radulfo Lexoviensi, suus J. salutem, et dirigere prudenter in futura prospectum.

Fidem esse sperandarum rerum substantiam ab Apostolo didicisti, et ab errore gentilium non discrepare constat qui dumtaxat præsentibus innititur. Unde qui hic tantum sperantes sunt aliquid, de Christiano nomine gloriantes, Judæis [1] et gentibus miseriores sunt. Et te quidem a consortio eorum separant opera misericordiæ, quæ per fidem in spe retributionis æternæ propter amorem Domini nostri Jesu Christi in membra ejus exercere non desinis. Nam eleemosynas tuas enarrant ecclesiæ sanctorum, pupilli et viduæ cum aliis pauperibus et desolatis in conspectu angelorum gratulantur se tuæ humanitatis officiis et beneficiis sublevari. Lætatus sum in talibus cum referuntur mihi; certus [2] quia hac via sine offendiculo pergis et properas in domum Domini, ubi pauperum amatores angeli sancti te gaudentes excipient, et diademate regni coronatum inter electos coronabunt in præordinata ordinatione beatitudinis, ubi Christus est ad dexteram [3] Dei sedens. Age ergo, dilecte mihi,[4] viriliter

---

[1] *Judæis et gentibus*, G; Z in marg., for words struck out.
[2] *certus*, marg. Z.
[3] *in dextera*, Z, with *vel ad dexteram* as alternative.
[4] *mi*, G.

quod cœpisti, virtute perseverantiæ propera ad triumphum, felici commercio pro temporalibus æterna mercare, divitias in eum præmitte[1] locum quo ærugo[2] vel tinea non pertingit. Esto benignus et misericors ad omnes, sed maxime beneficus ad domesticos fidei, ad eos qui pro justitia patiuntur, qui sua pro verbo Dei omnia contempserunt, qui maluerunt pro verbo Christi paupertati, periculis, ignominiæ et improperiis adulantium mundo fortunamque sequentium exponi,[3] quam in consilio impiorum regnare[4] cum principibus, et[5] florere præ fortunatis, et[6] sedere cum senatoribus terræ. Quibus autem teneris ex justa et veteri affectione vel merito, benignius, celerius, et fructuosius respondere ne differas, more eorum qui, ut propriam excusent avaritiam, dum prætendunt malitiam temporis, duritiam potestatis, auctorem temporum et potestatum ordinatorem Deum, qui se diligentibus omnia cooperatur in bonum, criminantur. Memineris potius quia[7]

"—— nocuit[a] differre paratis:
"Qui non est hodie, cras minus aptus erit."

Hoc in philosophia nutritus et in lege Christi provectus meditaberis et facies. Nam solus

Hor. Ep. i. ii. 42-3.
"Rusticus exspectat dum defluat amnis, at ille
"Labitur et labetur in omne volubilis ævum."

In ore latoris præsentium cætera posita sunt; cui si credideris et acquieveris, quod mihi per Adam apostolicæ successionis cohæredem significasti, maturius adimplebis.

---

1 *promitte*, G.
2 *ærugo vel tinea*, marg. Z.
3 *exponi*, om. Z.
4 *et sedere*, ins. G.
5 *et*, om. Z.
6 *et . . . senatoribus*, om. G.
7 *quod*, G.

---

a "Tolle moras; semper nocuit differre paratis." Lucan. i. 281.
"*nec tu venturas differ in horas;*
"*Qui non*," &c, Ovid. Remed. Amoris, 93.

CCCCXXIX.

Joannes Saresberiensis ad magistrum Laurentium [Pictavensem].

(Z. iv. 15; Jo. Sar. 254.)

De munere vestro caro et glorioso, quod mihi per communem amicum nostrum magistrum scholarum[1] transmisistis, liberalitati vestræ gratias ago, desiderans ut ei quandoque valeam, prout gestit animus, respondere. Et spero quod, per gratiam Dei, nobis in brevi dabitur opportunitas invicem obsequendi, quia jam conteritur caput schismatis, et quæ ei cohæserunt, immo[2] in stercore suo computruerunt, membra, necesse est cooperire.[3] Nam quo magis insaniunt, eo ruinam suam certius[4] et vicinius indicant imminere. Morbus cum in summo est, properat in defectum, et, si peritus est[5] artifex, causa cognita facilius curat. Cæterum Medicus ecclesiæ, qui medetur infirmitatibus nostris, et vulnera sanat nunc cauterio, nunc fomentis, miscuit potionem, quæ propinabitur filiis Babylonis, ut inebrientur et corruant, et vasa transmigrationis redire patiantur ad cultum Dei sui. Nec moveamini ad desolationem, si publici languoris impetus Pictaviam nunc infestat, quia sic frequens est morbos crudescere sanitate vicina. Movebor autem si dominus Pictavensis ad alicujus preces clavum refigat in oculum, latusque sagitta perforet irrevocabili, et compedibus vinciat pedes, si eum semel quocumque beneficio Dei contingat liberari. Utinam meminerit quia primo decipi incommodum est, secundo stultum, tertio turpe. Nam et Phœbum pœnituit munus sine nomine petitum concessisse vel filio; sera tamen pœnitentia, cum

Thanks for a gift.

The emperor's calamities.

Warnings for the bishop of Poitiers.

[1] *scolarem*, Z.
[2] *immo . . . computruerunt*, in margin, Z.
[3] *cooperire*, Z; *comperire*, G.
[4] *certius*, Z; *citius*, G.
[5] *est*, interl. Z.

cælum suum tradidisset incautius perurendum. Si ericius a sede ipsius[1] avulsus fuerit, quærat in quo mollius sedeatur. Oculum non quærat cæcum qui curare debuerat[2] lippientem. Satius est ut vobis archidiaconatum tribuat, quam alicui juris ignaro et religionis inimico. Si cum ipso fueritis, ei[3] poteritis (ut arbitror) præcavere. Valete et omnes vestri.

CCCCXXX.

JOANNES SARESBERIENSIS WILLELMO SUBPRIORI CANTUARIENSIS ECCLESIÆ.[4]

(O. 146; Z. ii. 56; Lup. ii. 52; Jo. Sar. 248.)

Relation with the archbishop.

Asseris, ut ex litteris quas magistro Radulfo misisti conjicio, quod reprehensio mea vel declamatio facile poterit confutari, quia factum quod arguebam non eo quo expositum fuerat processit modo; et utinam ego potius erraverim in facto exponendo, quam ecclesia in committendo. Sitis igitur probabiliter excusati, dum tamen innocentia de meritis operum quam de persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis potius elucescat. Interim vos archiepiscopus habebit excusatos, nisi vos accusent opera vestra. Scio enim (quantum licet homini de homine judicare) quod universitatis vestræ profectum diligit et honorem, et affectione majori singulos amplecteretur, nisi essent et aliqui inter vos qui serenitatem ejus pravis suggestionibus adversus alios incitarent. Utuntur enim ad hoc[5] ministerio quorumdam nugatorum, quibus interdum patet accessus, ut auribus ejus possint venena suæ vel alienæ malitiæ instillare; ipse tamen frequentis-

---

[1] *ipsius*, om. G.
[2] *debuerit*, Z; *debuerat*, G.
[3] *ei*, Z; *et*, G.
[4] *Cant. ecclesiæ*, O; *Cantiæ*, L, G.
[5] *adhuc*, L.

sime contemnit talia, etsi interdum, sed ad horam, non possit non moveri. Parcat illis Deus, et ad studia dirigat meliora. Quia ergo te (quod ex invidia provenire non dubito) præ cæteris insectantur, custodi innocentiam tuam, et in his quæ vice prioris egeris palam operare, ut fratrum tuorum testimonio contra æmulos tua sinceritas convalescat. Nunc autem tibi[1] de novo imputatur quod ecclesiam quandam donari feceris, et charta ecclesiæ confirmari, cuidam excommunicato, nepoti scilicet Randulfi de Broch,[2] quem nullus ambigit anathemate condemnatum. Et scias quod dominus Willelmus cardinalis mihi confessus est se non præcepisse ut aliquis excommunicatorum nostrorum[3] absolveretur, nisi ante dimissis possessionibus ecclesiarum, et juramento secundum morem ecclesiæ præstito de restituendis ablatis, et condigna satisfactione exhibenda. Dicunt[4] etiam qui detrahunt tibi, quod defuncti prioris thesauros occupasti, et ordinem plus justo et solito resolvi permittis.[5] In his tamen omnibus nondum aversus est animus archiepiscopi, a te exspectans operum testimonium. Partes tuas et ecclesiæ, quantum Deus donaverit, tuebor ut proprias; immo, sicut inspector cordium novit, majorem his operam dedi, et dare paratus sum. Hoc autem[6] ab eo impetrare non potui ut episcopo Roffensi vel alii de officio suo quicquam committat. Sed et siquis se immiscuerit, non feret patienter. Vale post Odonem, et saluta amicos nostros, memor mihi utiliter epistolarum Hieronymi.

Presentation of R. de Broc's nephew to a church.

St. Jerome's epistles.

---

[1] *tibi*, om. O.
[2] *Broch*, O, V; *Brock*, L.
[3] *nostrorum*, O, L; *vestrorum*, G.
[4] *Debent*, G.
[5] *promittis*, G.
[6] *autem*, O; om. al.

CCCCXXXI.

Joannes Saresberiensis ad Radulfum de Arundel.

(Z. ii. 45; O. 140; Lup. ii. 39; Jo. Sar. 251.)

Idem Radulpho de Arundel, monacho Cantuariensi.

Reasons for not having written earlier.

Quod hactenus tibi non scripsi, ratio ex causa duplici, si tamen intueri placeat, in absoluto est. Primo quod ignorabam an reverentiæ tuæ placeret parvitatis meæ scripta suscipere, qui proscriptus eram violentia publicæ potestatis, et talis habebar a plerisque pro causa Domini, qualis ab hæreticis [et][1] schismaticis et excommunicatis denominabar. Sunt enim homines temporalium amatores, quos non ætas discernit aut sexus, non titulus professionis, non gradus ordinis, non eminentia dignitatis, non fortunæ conditio, non naturæ[2] fere in omnia creata dominantis impulsus, non insigne habitus aut qualitas vestis, excipit, sed sola evidentia meritorum; qui adeo verentur potestates, ut, nisi ab eis venia impetrata, nec cum ipsa salute audeant vel solius verbi habere commercium. Et quidem verbum Dei salutis commercium est; quod utique protestari non audent coram hominibus, sed impugnare præsumunt publice confidenter.[3] Deinde nesciebam (etsi personam meam, eo[4] quod ecclesiam Cantuariensem semper amavi, et, ut multis constat, ei in multis patienter profui,[5] a te, sicut ab aliis quos promerueram, amari confiderem,) quid de causa suscepta sentires, et an votis et favore velles assistere cum turbis et principibus sacerdotum [eis][6] qui christum Domini persequuntur, an exspectare nobiscum (catholicæ ecclesiæ filiis, dico) regnum Dei.[7] Ex quo autem mihi de sinceritate tua constitit,[8] te per illos

---

[1] *et*, O; om. al.
[2] *natura*, O.
[3] *et confidenter*, Z.
[4] *in eo*, *L*, G; *eo*, O, V, Z.
[5] *profuit*, G.
[6] *eis*, G; om. L.
[7] *dico* for *Dei*, O.
[8] *consistit*, V.

quorum mihi fides in Domino fuerat explorata non distuli salutare, paratus[1] habere tecum prout decreveris verbi obsequiique commercium. Nam ab apostolo didici quia "verbum Dei[2] non est alligatum." Certe nec caritas, quoniam fortis est ut mors;[a] et sicubi non simulatoria, sed vera est, ab exhibitione officii cohiberi[3] non potest, otii torporem nescit, et sui convincit veram esse substantiam non verbo vel lingua, sed opere et veritate. Et tua quidem, quam ad ecclesiam[4] habes, ex eo perspicua est, quod ipsam operose et efficaciter excusasti, ex contingentibus, quatenus causæ genus admittebat, nihil omittens. Sed vester ille Manerius, (cui forte inde congruum nomen quod *mane ruens* in præcipitium tendit, datum est,) nec apud nos, nec apud posteros habebitur excusatus, qui sylvis et saltibus peragratis, summo surgens diluculo curialium venaticam exercuit in patrem et dominum innocentem, cum tamen pelle cervina nondum esset indutus, nec expositus ad prædam divino nutu. In se poeticum scommatice[b] poterat retorquere,

II. Tim. ii. 9.

Hor. Ep. I. ii. 66.

"Actæon[5] ego sum: dominum cognoscite vestrum;"

Ovid. Met. iii. 230.

et in venatores hujusmodi evangelicam lœdoriam quam in Judæos Christus intorsit, "Multa[6] bona opera "operatus sum vobis a Patre Deo; propter quod "horum me vultis occidere?" Ille tamen ecclesiam suam[7] habet et habebit amodo excusatam, si tamen rei exitus scripti tui fidem corraboraverit. Nam arbor cognoscitur ex fructu suo, et opera singulorum eis

Joann. x. 32.

[1] *paratus*, om. *L.*
[2] *Domini*, G.
[3] *cohiberi*, O, Z; *choexhiberi*, V; *coerceri*, *L.*
[4] *ad ecclesiam*, om. *L.*
[5] *Hacteon*, O, V.
[6] *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* Vulg.
[7] *suam*, om. *L.*

[a] "Fortis est ut mors dilectio," Cantic. viii. 6.
[b] O has this note interlined—"*Scommatice* est contumelia celata; "*ledoria* est aperta exprobrantia."

testimonium reddunt majus Joanne. Sunt tamen inter vos tenentes doctrinam Balaam, excommunicatorum complices et auctores erroris, quorum merito (quod Deus avertat!) timendum est, ne tota ecclesia labem contrahat et maculam famæ. Non enim, ut nosti, dicunt insidiatores, "Hoc fecit ille vel ille," sed "Hoc faciunt monachi[1] Cantuariensis aut[2] monachus." Qualis[3] fabula est nunc in partibus cismarinis de prædicto Manerio, cujus nomen celebre est ex causa criminis, quod virtute non potuerat[4] promereri. Quod si ei falso imponitur, non me, sed cardinales accuset, qui de ipsius appellatione scripserunt. Valete.[5]

CCCCXXXII.

Johannes Saresberiensis Roberto, vice-archidiacono Cantuariensi.

(Z. ii. 124 ; Jo. Sar. 253.)

Warning of danger from the archbishop.

Doctissimi viri sententia est verba accipienda esse ex sensu ex quo fiunt, non ex sensu quem faciunt; quam si secutus fueris, mea interpretaberis ex caritate. Quia si loquendo insipiens factus sum, caritas me coegit. Potueram enim silere qui non conveniebar verbo, nec invitabar obsequio, nec injuriis provocabar, nisi tibi quem diligo viderem periculum imminere. Dominus enim Cantuariensis multa proponit contra te, juste ut asserit, quia et in proprias ecclesias ejus et in homines diceris multa præsumere, et cum excommunicatis suis, qui juris exsecutor esse debueras, palam communicare, et ubi clerici ad redemptionem compelluntur adhibere consensum vel

---

[1] *monachi*, om. *L.*
[2] *vel*, *L.*
[3] *Qualibus*, G.
[4] *potuerat*, O ; *poterat*, L.
[5] *Valete*, Z. marg. ; om. al.

dissimulationem, et, quod gravius est, ad participium non tam lucri quam sceleris. Neque enim absoluti sunt impœnitentes perseverantes in scelere et voluntate peccandi. Hoc namque conferre nec cardinalis nec apostolicus poterit. Sensisses autem indignationis ejus aculeos, nisi aliquis amicorum tuorum dato consilio obstitisset. Quæ si a te moleste accepta esse cognovero, de te apud illum et apud te de cætero silebo. Non

"longas[1] [credas] solis regibus esse manus;"

sunt enim et pontificibus longiores. Dominus Cantuariensis sicut pro sua, ita pro tua et totius ecclesiæ dimicat libertate, quem persequi pro tali causa crimen ido[lo]latriæ est. Valete.

CCCCXXXIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Ricardum Pictavensem archidiaconum.[a]

(Z. iii. 100; C. 133; Giles, 199.)

G., Dei gratia Lundoniensis episcopus, cognato et amico suo carissimo, Ricardo Pictavensi archidiacono,[2] cæterisque domini regis justitiis, fructus operando justitiæ mercedem justi reportare.

---

[1] *An nescis longas regibus esse manus*, Ovid. Heroïd. xvii. 167.

[2] *archiepiscopo*, G. (Only the first syllable is given in C.)

---

[a] Although this letter does not directly relate to archbishop Becket, it is inserted here, not only because it is found in Z as well as in C and in Dr. Giles's collection, but as showing the bishop of London in connexion with the question of judgment on clerical criminals, while Richard of Ilchester appears as one of the king's judges. The date is uncertain. Where the text is divided into two columns, that on the reader's right hand represents C, while the other follows Z.

Regium, dilectissimi, gladium circumfertis ad tempus, quem, quia in vindictam malorum laudemque bonorum consecratus est, sic opto de manu vestra experiantur mali,[1] ne (quod absit!) eo puniantur et boni; sic eo[2] putrida recidantur, ne membra quæ sana sunt morboque[3] carentia

plagis et cruciatibus attententur.	saucientur.
Audistis piaculare flagitium, honestum scilicet clericum ad malorum insidias non vulneratum solummodo, sed et plagis impositis relictum misere semivivum. Cujus quidem perpetratores sceleris[4] in proxime celebrata synodo Satanæ tradidimus in suæ carnis interitum, ut quem instigatorem admiserunt commissi sceleris, urgente Domino, sentiant et experiantur ultorem. Ex his quosdam, ut audio, apprehendistis, eosque juris laqueis, ut potestatis judiciariæ severitas expetit, innodantes, legitimos in nullo tramites excessistis.	filios Belial clerici nil malemeriti noctu domum irrupisse, ipsique plagis impositis, eo semivivo relicto disparuisse. Hos in proxima celebrata synodo in suæ carnis interitum tradidimus Sathanæ, ut divina id agente justitia pœnæ sentiant exactorem quem admiserunt intra se sceleris ante suggestorem. Horum quosdam, ut fama est, comprehendistis; quos juris laqueis innodatos ad pœnam meritam, legitimos in nullo tramites excedentes, reposuistis.

Laudo vos, et commissam vobis sollicitudinem laudabiliter exercere totus applaudo. Quorum ne vel in modico decoloretur administratio, rogans supplico quatenus diaconum illum et acolytum, quos ob causam

---

[1] *et mali*, Z.
[2] *eo*, Z; om. G.
[3] *et morbo*, Z.
[4] *oculis* corr. to *sceleris*, Z.

hanc nec [1] convictos nec confessos includi fecistis, mihi ob reverentiam Domini Jesu, cujus sunt signati charactere, cujus similitudinem gestant coronæ,[2] si quid adversus eos habet accusator, ecclesiastica coercendos jurisdictione [3] restituatis. Ne

si Dominum Jesum, in membris suis inclusum carcere, audaci (quod absit!) securitate detinueritis, Ipsum vobis in illa die januam vitæ claudere, divina id exigente justitia, compellatis. Valere vos optamus in Domino, carissimi.

cum multa bene gesseritis, in hoc solo [4] adversus ordinem ecclesiasticum manum praviter extendendo notam gloriæ inferatis. Valete, carissimi, et in membris sanctis incarcerato Domino Jesu carcerem quem clausistis aperite, carceremque novissimum, suis paratum contemptoribus, expavescite.

CCCCXXXIV.

Joannes Saresberiensis magistro Lombardo.

(O. 135; Z. ii. 40; Lup. ii. 32; Jo. Sar. 246.)

Obligationis inter nos contractæ non immemor, quæ in regum colloquio gesta sunt quanta possum brevitate perstringo, et quem fructum ibi consecutus sit dominus Cantuariensis, quem, ut nostis, de mandato regis Angliæ illuc Flandriæ traxerat comes. Cum ad loca destinata colloquio [5] reges accederent, Eudo Britonum comes et Rolandus Dinaniensis [6] multas et graves de rege Angliæ apud regem Christianissimum querelas

Meeting at La Ferté Bernard. July.

July 1.

---

[1] *nec conv. nec conf.*, Z; om. G.
[2] G has *mihi* here, instead of after *fecistis*.
[3] *juridictione*, A.
[4] *seclo* (i.e. *sæculo*)?
[5] *ad colloquia* (for *colloquio*), *L.*
[6] *Dinamensis*, O, Z.

Complaints against Henry.

deposuerunt. Sed Eudo specialiter deploravit quod filiam ejus virginem, quam illi pacis obsidem dederat, impraegnavit ut proditor,[1] ut adulter, ut incestus. Rex enim et uxor Eudonis de duabus sororibus nati sunt. Pictavenses videlicet, Engolismenses,[2] et Marchiæ comes, et vicecomes Toarcensis,[3] et Robertus de Silli,[4] et Gaufredus de Liziniaco, et Heimericus[5] de Rancone, et abbas Carrofii[6] exegerunt ut eis[7] resarcirentur damna quæ rex Angliæ et sui post treucam[8] illis intulerant. Abbas enim monasterium suum ad jus regis Franciæ a tempore Caroli magni, qui illud fundavit, pertinere dicebat. Post multas autem disceptationes[9] hinc inde habitas, promisit rex Angliæ se Pictavensibus ablata redditurum, sed monasterio nequaquam, quia suum erat et domini papæ. Tandem tamen dixit se non pro jure regis Francorum, sed pro amore Dei, et comitis Flandriæ, et domini Willelmi cardinalis, abbati restituturum, si quid de suo habuerat. Rex vero Francorum, cum audisset ibi cardinalem esse in consilio regis Angliæ, motus est, dicens se non meruisse ab ecclesia Romana, ut cardinalis, sicut semper hactenus fecerat, foveret hostes suos, et se non recepturum hac vice quidquam pro amore comitis vel cardinalis, sed pro jure suo, si rex Angliæ vellet.

Protest of Lewis.

Quod cum ille refutasset, omnino summonuit eum rex Franciæ, per fidem qua se obligaverat, ut accederet ad fluvium, ubi ex condicto[10] colloquium esse debuit, a quo per duos dies remotus manserat duarum spatio leucarum, sed ille non adquievit. Rex vero Francorum, cum fere usque ad vesperam exspectasset, transivit flumen, et ex altera parte residens lavit ma-

[1] *proconditor*, V.
[2] *Engolermen'*, al.
[3] *Toarcensis* (of Thouars), O, Z; *Tuacensis*, L.
[4] *Desilli*, L.
[5] *Heimericus*, O; *Hemericus*, L.
[6] *Carofu*, L (of Charroux).
[7] *ei*, Z.
[8] *treucam*, O, V, Z; *treugam*, *L*.
[9] *disceptiones*, O.
[10] *condito*, V.

nus suas, et bibit, coram omnibus protestatus se fidem pactionis implesse;[1] et sic dimisit comitem Flandriæ[2] et alios proceres, exspectans ibi cum paucis fere[3] usque ad crepusculum. Miserat autem ad alium regem nuntios, qui illum summonerent ut satisfaceret de fide læsa. Quo audito ille, detentis nuntiis secum, cum multitudine militum loricatorum et galeatorum armatus venit ad flumen, nec nuntios[4] permisit ut præcederent, et regem præmunirent.[5] Franci videntes hoc arma corripuerunt, sed nox non permisit ut convenirent; et sic rex Angliæ reversus est. Prosecuti sunt eum comites Robertus frater regis et Stephanus frater comitis Henrici, quibus admodum supplicavit ut persuaderent regi ne ipsum compelleret confugere ad hostes regni Franciæ, et multam in verbis prætendebat humilitatem. Die vero sequenti misit Carnotum nuntios suos, ut regem inclinarent ad pacem, aut comitem Flandriæ summonerent per fidem qua se obligaverat, ut veniret in deditionem regis Angliæ; sed rex Francorum se cum eo pacem habiturum negavit, antequam eis[6] satisfiat et regno de hoc quod armatus et fere noctu[7] sic in eum irruerat, nec tamen unum de Francia movere poterat de loco suo. Adjecit autem se paratum ostendere, vel in marchia, vel in curia comitis Flandriæ, quod et ipsum comitem, et alios qui intercesserant ex parte sua, liberaverat ab[8] obligatione. Nuntii vero regis Angliæ ex adverso responderunt regem suum ostensurum in curia imperatoris, vel regum, Navariensis aut Aragonensis scilicet, quibus filias suas dare disponit, quod ipse fidem servaverat, et comes Flandriæ et alii intercessores Franciæ suam[9] læserant, et interim petebantur induciæ,

[1] *implesse*, V, Z; *implevisse*, *L.*

[2] *Flandrie*, O, Z; *Flandrensem*, L.

[3] *fere*, O, Z; om. L.

[4] *nuntiis?*

[5] *præmunirent*, O, V, Z; *præmonerent*, *L.*

[6] *ei*, O.

[7] *noctu*, V, Z; *de noctu*, *L.*

[8] *ad*, V.

[9] *suam*, O, V, Z; *fidem*, *L.*

sed non sunt exauditi. Sic autem ad propria singuli redierunt. Huic colloquio interfuerunt Britones et Pictavi, et nuntii regis Scotiæ et regum Gualliæ, regi Francorum auxilium promittentes et obsides offerentes; et recesserunt obligati. Similiter et proceres Guasconiæ. Soluto regum colloquio, ne latere posset quomodo rex Angliæ de domino papa et ecclesia Romana triumphaverat, et ut dominus Cantuariensis fieret opprobrium hominum et abjectio plebis, et sui omnes, litteras domini papæ, quibus dedit ei impunitatem peccandi, transcribi fecit, et ad utriusque regni ecclesias et personas destinari. Gloriatus est etiam se tales amicos habere in curia, qui omnes conatus archiepiscopi Cantuariensis evacuabant,[1] et ita seduli sunt in promovendis negotiis ejus, ut nec unam petitionem porrigere possit, vel aliquid impetrare, quod per amicos non mittatur ad ipsum. Scimus et nomina eorum quorum consilio utitur, et qui nuper egerunt in curia ut causa Dei et pauperes Christi vili pretio venderentur. Neque enim fuit multitudo in commutationibus eorum. Nunquam fuissent illæ unciæ auri, quibus impulsi sunt ut caderent quos ecclesiæ columnas oportuerat esse! Adeoque de triumpho suo elatus est rex, ut in domo sua taceri non possit qui cardinales de illo pestifero et infami auro nihil acceperint, quive procuraverint quomodo dispensaretur, aliis plus, aliis minus, secundum quod magis aut minus promeruerant ad justitiæ subversionem. Nuntius domini Joannis Neapolitani, quod regem Francorum non latuit, a castris ejus, cum essemus apud Montem Mirabilem, transivit ad regem Angliæ, et quosdam alios ecclesiæ persecutores. Viri religiosi, qui stant cum rege Angliæ, quando audierunt præfatas litteras, doluerunt supra modum, et imprecati sunt Joanni Neapolitano, et Joanni[2] Joannis et Pauli, qui dicebantur seduxisse

Henry's influence in the curia.

[1] *evacuabunt*, V (perhaps rightly).

[2] John of Naples was cardinal of St. Anastasia; John of Sutri, car-

dominum papam. Magister Gaufredus Pictavensis, clericus domini Willelmi cardinalis, non consensit consilio et actibus nuntiorum regis, quoniam exspectat et ipse regnum Dei. Sed palam protestatus est illos esse perjuros et anathemate condemnatos, quia juraverant illud mandatum domini papæ secretum fore, eisque in virtute obedientiæ et sub anathemate injunxerat dominus papa ut celaretur. Illi vero, ut nos contemptibiles omnibus redderent, et subtraherent solatia amicorum, quasi de pace nostra desperantium, cum rege suo triumphos suæ malitiæ præconantur, de confusione ecclesiæ gloriantes. Utinam sint aures cardinalium ad ora Francorum, quibus occasione verbi hujus in proverbium vertitur, quod ecclesiæ principes Esai. i. 23.
infideles sunt socii furum. Permittunt enim et præstant auctoritatem persecutoribus ecclesiæ concutere, spoliare et deprædari patrimonium Crucifixi[1] ad nefarii lucri participationem. Utinam Christianissimum regem A matrimonial scheme.
audiretis et vos, quem timeo de cætero revocari non posse, quin ad preces imperatoris inter liberos eorum matrimonium contrahatur. Hoc enim procurat comes Henricus, et sperat se voti compotem fore. De cætero nunc quæso appareat industria et diligentia vestra, et dominus papa quod justi judicis est exsequatur. Absolvat innocentem, qui sine exemplo ligatus est, et condemnet impium, qui se persequendi ecclesiam toti mundo præbet exemplum. Agite etiam ut Eboracensi archiepiscopo præcipiatur, quatenus ecclesiæ Cantuariensi, quæ tot et tantis oppressionibus diu fracta est, obedientiam et subjectionem exhibeat.

---

dinal of SS. John and Paul. The writer of Z seems to have been perplexed between the two Johns.

[1] *crucifigi*, V.

CCCCXXXV.

Alexandro papæ Lodowicus rex Franciæ.

(A. 103; O. ii. 95; Z. iv. 23; Lup. ii. 59; G. Fol. 502.

Complaint of favour shown to Henry.

Pro archiepiscopo Cantuariensi sæpius nos rogare dignata est paternitas vestra. Nos vero si preces auctoritatis vestræ, Divinæ pietatis intuitu præeunte, abundantius mandavimus[1] effectui, conscientia nostra exinde in[2] Domino gloriatur. Sed novissime sermo divulgatus ac celebriter diffusus in regno nostro scandalum generavit. Non est nostrum vos, qui dominus estis, reprehendere; verum quæ ad opinionis vestræ detrimentum spectare credimus, silere omnino non possumus. Rex Angliæ, utpote inanis gloriæ cupidus, in colloquio quod simul habuimus, litteras vestras patentes (ut dicitur) parti suæ gloriabunde ac satis jactanter ostendit, in quibus os et manus domini Cantuariensis, tam in prædictum regem quam in totum regnum suum, ac personas de regno, vestra suspendit auctoritas, donec gratiam regis ipse fuerit plenarie consecutus. Quid ad hæc objecta respondere possimus[3] adversæ parti,—videlicet imperatori ac schismaticis insultantibus nobis, quia partem vestram fovere non[4] destitimus nec desistimus,—in promptu non habemus, nec est nostræ facultatis adinvenire, nisi nos vestra subtilius[5] instruxerit[6] in[7] respondendo discretio. Hoc autem meminisse firmius postulamus, quia precibus nostris, quas sæpe vobis humiliter porreximus, nec intermiscuimus minas, nec vos diffidare præsumpsimus. Quid hæc sibi velint, facile potestis concipere, et hæc ad plenum interpretari

Henry's boasts. July 1.

[1] *mandavimus*, A, O, Z; *mandamus*, L.
[2] *in Domino*, om. *L.*
[3] *possimus*, V; *possumus*, *L.*
[4] *non*, A; *nec*, Z, L.
[5] *subtilius*, A, O: *subtilis*, L.
[6] *instriuxerit*, O.
[7] *in*, om. O; ins. as correction, A.

vestræ discretionis experientia plenius agnovit. Lateri vestro duo[a] assistunt, in quos hujus rei culpa refunditur; sed quidquid nos agamus, non est sublimitatis et discretionis vestræ contra scientiam[1] suasu pravo aliquatenus deviare.

CCCCXXXVI.

Alexander papa Lodowico regi Francorum.[b]

(A. 245; O. ii. 316; Z. iv. 59; Lup. iv. 51; Thom. 312.)

Alexander[2] episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Lodovico, illustri Francorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Regiæ serenitatis clementiam motam admodum et turbatam esse accepimus, eo quod venerabili fratri nostro Thomæ Cantuariensi archiepiscopo juxta votum et desiderium suum, et prout necessitas exigit, non assistamus, et quod illustris rex Anglorum illi, occasione litterarum quas illi transmisimus, incessanter insultans, ab ejus glorietur se jurisdictione subtractum. Verum si tenor ipsarum litterarum a principio usque ad finem diligenter in audientia proborum recitaretur, nihil profecto in eis quis posset deprehendere quod insultandi materiam vel occasionem præstaret. Cæterum si petitioni prædicti regis quandoque annuimus, et ejus visi sumus voluntati favere, more periti medici fecimus, qui ægro, de cujus salute desperat, contraria, quæcumque appetit, tribuit, tentans ipsum qualiter-

Explanation of the pope's behaviour.

---

1 *conscientiam*, Z.

2 *Alexander . . . benedictionem*, om. Z, L.

---

a Cardinals John of St. Anastasia and John of SS. John and Paul. See pp 458–9.

b Jaffé dates this on May 29; but Reuter places it after the meeting at La Ferté Bernard.

cumque potest revocare ad sanitatem. Ægro vero quem se posse curare confidit, et quem affectuosius diligit, omnia nociva instantissime postulanti ministrare recusat. Quapropter cum consuetudinis sit Romanæ ecclesiæ potius in servanda maturitate plerumque damnum et jacturam incurrere, quam in præcipitatione peccare, tua non miretur nec moveatur serenitas, quod prædictum regem tam longa exspectatione sustinuimus, volentes eum in benignitatis et mansuetudinis dulcedine a suo revocare proposito, et ejus duritiam emollire. Non enim fervor caritatis et dilectionis, quam circa eundem archiepiscopum habuimus, in aliquo tepuit vel exstat remissus, sed de die in diem magis ac magis accrescit; et semper in proposito et voluntate habemus ei honorem et dignitatem, et jura sua et ecclesiæ sibi commissæ, manutenere propensius, et diligenti sollicitudine pro nostri officii debito conservare. Nec etiam quod sibi concessimus in quoquam mutavimus, nec auctore Domino mutabimus; quinimmo in die sibi concessa ei liberam potestatem concedimus officium suum absque appellationis remedio et contradictionis obstaculo exercendi. Volumus tamen ut ab illis religiosis per quos præfatum regem nostris litteris commonere curavimus, responsum recipiamus.

CCCCXXXVII.

Alexandro papæ Stephanus Meldensis episcopus.

(O. ii. 168; A 164; Z. iv. 25; Lup. iv. 20; G. Fol. 452.)

Effects of absolving the excommunicates.

Crebrescunt, pater, scandala temporibus nostris; sed væ illi, per quem scandalum venit. Si enim præcipitio et mola asinaria dignus est et profundo qui unum de Christi parvulis scandalizat, quod meretur judicium, quas in se provocat pœnas, qui totam ecclesiam Dei

scandalo replet, sanctorum corda percellit, ut, si fieri posset, a fidelitate et devotione sedis apostolicæ moveantur electi? Et quidem Joannes de Oxeneford anno præterito gravi scandalo collisit ecclesiam, qui domini Cantuariensis excommunicatos, persistentes in scelere suo, (quod omnibus notum est,) sine omni, non dico satisfactione, sed etiam sine satisfactionis imagine, fecit absolvi. Et (quod sine dolore et confusione non eloquor) adhuc ecclesiarum possessionibus incubant, spoliant clericos, pauperum Christi bona diripiunt, impune[1] se tam Romanæ ecclesiæ auctoritate quam regis sui iniquitate tutos esse gloriantes. Cæterum scandalum illud, licet maximum fuerit, jocus erat præ his quæ regis Angliæ nuntii nuper attulerunt, et (quod omnium fidelium vestrorum corda magis exulcerat) in colloquio regum novissimo publicata sunt. Lectæ sunt enim litteræ, quibus dominus Cantuariensis, vir litterarum eruditione et morum honestate, sed magis pro causa Domini et libertate ecclesiæ, cujus assertor est, venerandus, potestate debita coercendi subditos privatus est, donec redeat in gratiam regis illius, cui gratus esse non poterit nisi Deo ingratus sit, et infidelis apostolicæ sedi, et toti perniciosus ecclesiæ. Confusus est Christianissimus rex in verbo isto, stupuit ecclesia Gallicana, principes doluerunt, quod tantum prævaluit apud vos manifestus hostis regni Francorum, universalis ecclesiæ persecutor, incentor schismatis quoad potuit, et fautor hæreticorum. Sed nunc, auctore Deo, in eo calculo constitutus est, ut, licet minari audeat, in hac parte nocere non possit. Nam "qui terret, plus "ipse timet," et Deo propitiante promptior est ad fugam, quam ut hostem audeat exspectare. Nusquam[2] enim tutus est, et non tam extraneos quam domesticos veretur hostes. Dominus noster rex quantum motus sit, quod tantum acquievistis ecclesiæ persecutori et hosti

Meeting of the kings.

The archbishop's suspension.

---

[1] *impugne*, V. [2] *Nunquam*, O.

suo, non facile dixerim, ne referenti vestra sanctitas indignetur, sed certum est hoc scandalum sedari non posse, nisi citam adhibueritis medicinam. Nec desunt qui suadeant ut de cætero non desistat pro reverentia vestra[1] suam et regni procurare utilitatem, contrahendo cum his qui oderunt nomen vestrum. Placeat igitur[2] majestati vestræ in consolationem[3] domini Cantuariensis, immo in sublevationem ecclesiæ, mitigare animum ejus, et ecclesiam Gallicanam a tanto scandalo liberare. Quod utique fieri posse non arbitror nisi absolvatur innocens et impius vinciatur, cujus potestatem jam coarctavit Altissimus, ut de cætero vereri non oporteat minas ejus. Verendum est ne alii principes in destructionem[4] ecclesiæ hoc exemplo similia præsumant, et quotiens a Christi sacerdotibus corripiuntur, ora eorum nitantur obcludere, et ministerii sui[5] detrahere potestatem. Valeat semper et vigeat sanctitas vestra.

CCCCXXXVIII.

Alexandro papæ Matthæus[6] Senonensis thesaurarius.

(A. 166; O. ii. 170; Lup. iv. 21; Thom. 332.)

Omnis quidem fidelis anima necessitate juris subjicitur apostolicæ majestati; sed ego vobis speciali devotione familiarius teneor, et de his quæ ad apostolatum vestrum pertinent, magis quam de propriæ sortis conditione, caritatis et necessitatis debito concurrente, cogor esse sollicitus. Loquar ergo ad dominum meum,

---

[1] *vestra*, O, A; om. L.
[2] *igitur*, O, A; *itaque*, L.
[3] *consolatione . . . sublevatione*, Z.
[4] *destitutione*, *L*.
[5] *sui*, V, A, Z; om. *L*.
[6] *Matthæus*, O, A; *N*. . ., L.

fiducialiter agens in his quæ magis[1] ad honorem et utilitatem vestram, (si verba[2] pueri vestri vultis audire, qui occasione mandati vestri periclitor,) quam ad meam, propitiante Deo, proficient liberationem. Præcepistis, pater, si reminisci placeat, ut domino nostro, Christianissimo regi, consilii vestri verba proferrem, et erigerem mentem ejus data spe relevationis domini Cantuariensis, ne moveretur, si forte audiret nuntios regis Angliæ grave aliquid contra eundem archiepiscopum a vobis impetrasse. Conservatis enim causam ejus illæsam in sinu vestro. Ei soli, pater, exposui verba vestra, qui, uberrimas referens gratias, sanctitatis vestræ gloriam prosecutus est immensis laudibus. Deus novit quod nec ipsi archiepiscopo mysterium consilii vestri, nec ulli mortalium, ausus sum aperire. Sed ecce occasione litterarum quas rex Angliæ nuper fecit in episcoporum colloquio publicari, et audita jactitatione[3] nuntiorum, qui se præfatum archiepiscopum prostravisse et irreparabiliter protrivisse gloriati sunt, attestante eis vestrarum rescripto litterarum, adeo confusus et turbatus est, ut me in vestra promissione mendacem dicat, et quod de operibus ecclesiæ Romanæ nihil boni sperabit amplius, nisi quatenus fides persuaserit oculata.[4] Nec, ut ait, moleste ferret si iniquas forte preces porrigens repelleretur a vobis; sed dolet, miratur, et stupet, quod plus valent apud vos manifesti persecutoris ecclesiæ, et hostis regni, per vilissimas personas contra Deum porrectæ preces aut minæ, quam fides et obsequium ejus et regni sui, et preces[5] pro Deo et secundum Deum, omni legi et æquitati consonæ, si ab ipso porrigantur et toto regno. Intulit ergo verbum quod in auribus fidelium vestrorum acerbissime sonat, quod de cætero pro Romana ecclesia non dimittet quin,[6] ubi viderit expedire,

The writer charged with a commission as to Lewis.

The French king disturbed by the papal policy.

---

[1] *magis*, L; om. A, O.
[2] *verbo*, O.
[3] *jactitatione*, V, A; *jactatione*, L.
[4] *occultata*, V.
[5] *preces*, O, A; om. L.
[6] *quin*, om. L.

suam et regni procuret[1] utilitatem. Creditur[2] enim pro certo quod adquiescere velit consilio eorum qui suadent ut diu petitam confœderationem imperatoris admittat, contracto matrimonio inter liberos eorum. Res autem adhuc quidem dilata erat, sed procurantium spes nunc roborata est. Precor ergo, et consulo in ea fide quæ patri debetur et domino, quatenus promissionem quam ei per me fecistis[3] citius adimplendo in sublevatione domini Cantuariensis mitigetis animum ejus, ostendentes quod iniquitatem regis Angliæ, qui ipsius et regni Francorum et ecclesiæ Dei publicus hostis est, non vultis diutius supportare. Nec timeri oportet minas ejus, quia, sicut Teutonicum tyrannum civitates Italiæ Divino præeunte miraculo ejecerunt, ita Pictavorum et Britonum proceres, domino regi confœderati, ei texuerunt inextricabilem labyrinthum. Jam enim sic arctatus est ut nemo videat qua via possit evadere; et Dei præeunte et succurrente gratia non evadet. Ad hæc in arcto constituta est ecclesia Senonensis, hinc ad instantiam domini Autisiodorensis, vestro nos urgente mandato, ut præbendam archiepiscopi nostri assignemus cuidam clerico, cujus faciem adhuc (ut ex conscientia loquar) ignoramus et nomen; hinc obsistente consuetudine et lege ecclesiæ nostræ, quam sine perjurio frangere non valemus: ad eam namque servandam juramenti necessitate quisquis in ecclesia nostra canonicus est, arctatur, et sedis apostolicæ privilegiis, quibus obviare non licet, roborata est. Non licet, aut unquam licuit, capitulo præbendam dare non implorato consensu archiepiscopi, nec archiepiscopo sine nobis. Nec esset nobis tutum archiepiscopo præjudicium facere, et contra juramentum versari damnabile est. Placeat itaque dignationi vestræ tanto ecclesiæ periculo providere, quia cum archiepiscopum,

The writer's advice.

Henry not to be dreaded.

---

[1] *procuret*, V, O, A; *procurare*, L.

[2] *Credi*, A.

[3] *fecisse*, V.

Domino præstante, creaveritis, quod sanctitati vestræ visum fuerit expedire, commodius disponetis.

CCCCXXXIX.

Ludowicus rex Franciæ Humbaldo[1] Ostiensi[2] episcopo.

(A. 168; O. ii. 174; Lup. iv. 22; Thom. 387.)

Dilectioni vestræ uberes gratias referimus pro archiepiscopo Cantuariensi, cujus negotium tam pie ac perseveranter amore Dei et nostro fovistis. Quod etsi[3] finem debitum ministerii ac patrocinii vestri obsequio consecutum non fuerit, non minus tamen laudis, non minus gratiæ, sollicitus diligentiæ vestræ favor promeruit. In regno nostro propalatus est sermo scandalum generans, subortum est murmur quod de facili[4] sedari non potest. Recolitur ubique cum admiratione, quod dominus papa contra dominum Cantuariensem litteras patentes regi Anglorum,[5] inanis gloriæ cupido, nuper indulsit, in quibus et[6] os et manus Cantuariensis suspenduntur,[7] in quibus ei potestas omnimoda tam in regnum Angliæ quam in regni personas inhibita est, donec gratiam regis ad plenum fuerit consecutus. Non habemus dominum[8] papam accusare vel in manifesto arguere, quia dominus est; sed quæ ipsius opinionem denigrant, omnino silere non possumus. Et quid imperatori,[9] aliisque[10] schismaticis, qui vobis insultant, sufficienter habeamus respondere, nisi nos vestra vel domini papæ discretio super hoc instruxerit, invenire non valemus.

Thanks for helping the archbishop.

His suspension.

---

1 *Hubaldo*, A; om. L.
2 *Hostiensi*, L.
3 *etsi*, A; *si*, L.
4 *facile*, L.
5 *Anglorum*, O, A; *Angliæ*, L.
6 *et*, A; om. L.
7 *suspenditur*, L. (O and A have a contraction which seems doubtful.)
8 *dominum*, O, A; om. L.
9 *imperator*, V.
10 *aut aliis*, L.

CCCCXL.

ALEXANDRO PAPÆ A[LICIA] REGINA FRANCORUM.

(A. 163 ; Z. iv. 24 ; Lup. iv. 19 ; G. Fol. 509.)

Sanctissimo domino et patri carissimo Alexandro, Dei gratia summo pontifici, humilis et devota filia ejus A[licia], regina Francorum, salutem, et cum sinceritate cordis devotum obsequium.

Remonstrating as to the suspension.

Vobis[1] sicut patri loquor[2] et domino, cujus honorem dominus meus rex et ego et totum regnum nostrum desideramus ut proprium; quia vester honor noster est, et confusio vestra (quam Deus avertat !) nostra, qui vos in patrem suscepimus et dominum, et in circuitu nostro frementium regum, et animam vestram quærentium, pro Deo et vobis contempsimus inimicitias. Audite ergo, si placet, filiam vestram, et in eo quod dictura sum non sexum contemnatis fœmineum, sed amantis attendatis affectum. Anno præterito gravissimum in ecclesia Gallicana scandalum fecit Joannes de Oxeneford, qui suo perjurio de Romana tam facile triumphavit.[3] Secuti sunt eum cardinales, quorum bona opera nondum audita sunt in terra nostra, et utinam mala silentio tegerentur. Unde et scandala multiplicata sunt. Nunc autem per novissimos nuntios suos obtinuit rex Angliæ litteras (si tamen adulteratæ non sunt) patentes, quibus statuistis ut Cantuariensis archiepiscopus, qui jam quadriennio pro justitia exsulavit, sententiam ferre non possit in eum, vel in terram ejus, nec gravamen inferre alicui personæ de terra sua, donec in ipsius gratiam restituatur. Nonne, pater, ex his litteris habere videtur auctoritatem impune[1] peccandi, et archiepiscopum perpetuo pro-

[1] *Verbis*, L.
[2] Or *loquar*, as Z and L read.
[3] *ecclesia*, ins. L.
[4] *quadrennio*, O, A.
[5] *impugne*, V.

scribendi? nam de cætero in arbitrio ejus erit eum recipere in[1] gratiam vel non recipere. Hinc adeo scandalizata est apud nos tota ecclesia ut magis turbari non possit; quia malum exemplum omnibus principibus datum est. Dominus meus rex, cui archiepiscopum tradidistis, turbatur plurimum, quod inter manus ejus, si tamen in hac sententia perstiteritis, innocens jugulatur. Dolet regnum totum, quod prævalent apud vos hostes nostri. Exspectat adhuc dominus meus rex exitum promissionis vestræ, quam nisi citius viderit adimpleri, quid de Romana ecclesia sperare debeat, edocebitur, et posteri sui. Valete, sanctissime et carissime pater, et Cantuariensi archiepiscopo, si placet, subvenite.

CCCCXLI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Manifredum cardinalem.

(A. 167; O. ii. 172; Z. iv. 18; Lup. ii. 55; Thom. 59.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Manifredo[2] cardinali,[3] qui[4] captus fuerat apud Anconam.[a]

Gratias agimus Deo, qui vos ad consolationem ecclesiæ suæ eripuit de ore leonis, et de manu bestiæ liberavit, et de omni exspectatione Cremensis hæresiarchæ, et Frederici, et totius plebeculæ schismaticorum. Sensimus, ut ex animi [nostri][5] sententia loquamur, absentiæ vestræ damna, qui ad petitionem regis Anglo- Request for help as to removing the suspension of the writer's powers,

---

[1] *in gratiam . . . . recipere,* A, O, Z; om. L.

[2] *Manifredo,* A, Z; *Memfredo,* L.

[3] *cardinali,* om. Z.

[4] *qui . . . Anconam,* A, O, Z; om. L.

[5] *nostri,* Z, L; om. A, O.

[a] Ancona was surrendered to the emperor in June 1167.

rum,[1] nostro non præcedente merito, suspensi sumus, die restitutionis nostræ, ut jactitat, collata in arbitrium ejus. Domine mi, si fuissetis hic, vigor ecclesiasticus, ut spes est, non ita mortuus esset aut languidus, nec illi regi, nec complicibus suis, satellitibus[2] Sathanæ, collata auctoritas in ecclesiam interim debacchandi. Sed et[3] nunc certum est quod his perversitatibus toto conatu, quoniam timetis Dominum, et diligitis decorem domus ejus, studebitis obviare. Placeat itaque dilectioni vestræ impetrare a domino papa. ut suspensionem solvat, aut terminum coarctet, scribens regi Francorum et ecclesiæ Gallicanæ patentibus litteris, quod nisi rex Anglorum, juxta commonitionem suam et comminationem, nobis pacem et ablata cum ecclesiæ libertate restituat, exinde nos in eum et terram suam officii nostri potestate uti concedit,[4] et sententiam[5] quam in malefactores ecclesiæ et nostros tulerimus ratam habendam esse decernit, et[6] præcipit[7] ab omnibus terræ suæ episcopis inviolabilem observari, donec satisfacere compellantur. Præterea precamur attentius ut ecclesiæ Cantuariensi in miseriæ suæ solatium impetretis plenam reformationem primatus sui, ut præcipiatur archiepiscopo et ecclesiæ Eboracensi ut nobis obedientiam tanquam primati suo exhibeant. Cum enim ejusdem primatus per vos confirmatiouem obtinuerimus, honor vobis erit et gloria si plenum robur obtineat confirmatio a vobis impetrata. Ut autem caritas vestra aliquod habeat tribulationis nostræ solatium, noveritis quod Christianissimus rex fortunam nostram reputat suam.

and the confirmation of his primacy.

---

[1] *Anglorum*, A, O, Z; *Angliæ*, L.
[2] *satellibus*, A.
[3] *et*, A, Z; om. L. ("Sed et "nunc scio," &c. Joann. xi. 22.)
[4] *concedit*, A, O, Z; *concedat*, L.
[5] *sententia*, A.
[6] *decernit*, A, Z; *decernat*, L.
[7] *præcipit*, Z; *præcipiat*, L.

CCCCXLII.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS CONRADO MAGUNTINO ARCHIEPISCOPO [ET SABINENSI EPISCOPO CARDINALI].

(O. ii. 173; A. 99; Z. iv. 19; Lup. iv. 15; Thom. 100.)

Animæ suæ plusquam dimidio Thomas, Cantuariensis ecclesiæ miserabilis exsul, salutem et se totum, deducta[1] miseria, cujus semper expertes amicos esse desidero.

Consoletur vos Deus[2] in omnibus angustiis vestris, qui vicem meam et coexsulantium mihi doluistis ut vestram, et (quod rerum experientia didici) proscriptionis et multimodæ[3] miseriæ stimulos studuistis ab ecclesia Dei et paupercula domo nostra totis viribus propulsare. Suspensionem nostram in utriusque regni compitis quasi voce præcona[4] jactitat rex Angliæ, et in testimonium confusionis meæ, quo me reddat magis onerosum et odiosum hominibus, litteras apostolicas profert. Gloriatur etiam[5] terminum sibi datum donec me recipere velit in gratiam, quod, si licuerit, facturus est ad kalendas Græcas, id est, nunquam. Monetis ut interim patienter feram, virtutem patientiæ magnis laudibus prædicatis, et non[6] deesse qui de latere illud comicum ingerat,

"Omnes, cum valemus, recta consilia ægrotis damus." Terent. Andr. II. i. 9.

Tu autem, si hic sis, aliter sentias. Quis enim jugulatur doloris expers, nisi stupidus et insensatus? Sed et hoc, quoniam ita necesse est, quamdiu Domino visum fuerit, fortem animum tolerare jubebo;[7] non autem ego, sed gratia Dei mecum. Sinceritatem

---

[1] *diducta*, Z.
[2] *Deus*, O, A; *Dominus*, L.
[3] *multimodos*, A.
[4] *precona*, O. A; *præconia*, L.
[5] *etiam*, O, A, Z; *et*, L.
[6] *non cogitatis non deesse*, L.
[7] *videbo*, O, A; but the reading of L, *jubebo*, seems right. The words are closely alike in MS.

quoque et amicitias et diligentiam dominorum cardinalium commendatis; et ego quidem[1] de quibusdam eorum non diffido, præsertim in causa Dei et ecclesiæ Romanæ, potius quam mea vel meorum. Retribuat illis Deus bona quæ faciunt et facturi sunt proscriptis exsulibus Christi. Alios autem revocet, ut sentiant id ipsum in Domino, nec ad subversionem justitiæ, et ignominiam sedis apostolicæ, et suam damnationem, munera captent, facientes ex[2] calumnia quæstum, et sequantur retributiones. Sed et[3] illi se mihi et meis compati scribunt. Ethicus vero subridens ex adverso respondet, "Omnes compatiuntur, nemo succurrit." Et quidem recte; opera enim, quæ ipsi[4] faciunt, testimonium perhibent de eis. Consulitis ut modis omnibus elaborem mihi pacem reformare tyranni, persecutoris, et tortoris ecclesiæ; sed viam pacis præclusit mihi ecclesia Romana, et quidam cardinalium, quorum ille, sicut jactitat, consiliis agitur. Nuper enim, data spe pacis, me per comitem Flandrensem[5] jam secundo fecerat ad colloquium evocari, cum sui et cardinalium suorum nuntii, a domino papa redeuntes, et suspensionis meæ litteras porrigentes, ei dederunt cornua, quibus possit, quoad voluerit, et pacem rejicere, et interim ecclesiam Dei tanquam auctoritate sedis apostolicæ ventilare.

Scribitis quod in dispendium ecclesiæ Romanæ laborat fortuna rescindere potentissimarum civitatum Italiæ unitatem. Quare hoc, anime mi, credis accidisse, nisi quia Deo liberatori vestro non condignas agitis gratias, sed quæritis quæ vestra sunt, quasi manus vestra excelsa, et non Deus,[6] anni præteriti magnalia gesserit? Nec pro vobis[7] hoc dixerim et aliis, qui recta[8] gradiuntur via, sed pro his qui eccle-

[1] *qui*, A; *quidam*, L.
[2] *ex*, O, A; om. L.
[3] *et*, om, *L*.
[4] *ipsi*, O, A; om. L.
[5] *Flandrie*, Z.
[6] *Deus*, O, A.; *Dominus*, L.
[7] *vobis*, A; *nobis*, L.
[8] *certa*, *L*.

siam Dei persecutoribus[1] exponunt, et lucra sectantur. Et quia Cantuariensis ecclesia fere destructa est, et ego et coexsules mei attenuati et afflicti supra modum, precor attentius, ut adhibitis amicis impetretis a domino papa, ut in solatium miseriæ reformet primatum ecclesiæ Cantuariensis, etc., *ut in superioribus.*[2]

CCCCXLIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Bernardo Portuensi episcopo [cardinali].

(A. 101; O. ii. 93, 172; Z. iv. 17; Lup. ii. 57; Thom. 35.)

Consolationis vestræ verba animo gaudente recepimus, sed ab adverso receptis incontinenti litteris, quas rex Anglorum[3] in læsionem nostram et apostolicæ sedis confusionem facit in utriusque regni compitis[4] et conventibus publicari, versa est in luctum cithara nostra, et gaudium nostrum[5] transiit in mœrorem. Nam benefactoribus nostris onerosi reddimur et tædiosi ex quo in desperationem pacis nostræ missi sunt, audito quod persecutor ecclesiæ et noster, qui nos spoliis nostris impugnat, contra justitiam Dei prævaluit in comminationibus suis, et vanitate, et malitia multa. Viderit Deus, et judicet inter me et ipsum, et alios quorum patrocinio usus est, ut possit licitum[6] libito coæquare, et in ecclesiam Dei impune debacchari, nemine reclamante. Si Dei voluntas est ut in exsilio pro libertate ecclesiæ moriamur, odoretur sacrificium, quia decrevimus mori potius quam ad qualecumque mundi pretium distrahere ecclesiæ libertatem. Absit enim a nobis ut regi impio vendamus hæredi- The suspension.

---

[1] *persecutoribus*, om. L.
[2] *ut in sup.*, B. See p. 470.
[3] *Anglorum*, A, O; *Angliæ*, L.
[4] *compotis*, O.
[5] *nostrum*, A, O; om. Z, L.
[6] *licitum*, om. O*.

tatem patrum nostrorum, quam legem Dei esse scriptura sacra docet in Spiritu. Verum quia sanctæ Cantuariensis ecclesiæ, quæ nunc fere destructa est, a multis diebus patrocinium impendistis,[1] supplicamus sanctitati vestræ quatenus ei nunc, velut in extremis agenti, celerem feratis opem, ut dominus papa suspensionem, quam nobis inflixit, solvat, aut terminum coarctet,[2] scribens etiam regi Francorum et ecclesiæ Gallicanæ patentibus litteris, quod nisi rex Anglorum juxta commonitionem et comminationem suam nobis pacem et ablata cum ecclesiæ libertate restituat, exinde nos in eum et terram suam officii nostri potestate uti concedit,[3] et sententiam quam in malefactores ecclesiæ et nostros tulerimus ratam habendam esse decernit,[4] et præcipit[5] ab omnibus terræ suæ episcopis inviolabiliter observari, donec satisfacere compellantur.
The primacy. Præterea precamur attentius ut ecclesiæ Cantuariensi, in miseriæ suæ solatium, impetretis plenam reformationem primatus sui, et ut præcipiatur archiepiscopo et ecclesiæ Eboracensi ut nobis obedientiam tanquam primati suo exhibeant. Cum enim ejusdem primatus per vos confirmationem obtinuerimus, honor erit vobis et gloria si plenum robur obtineat confirmatio a vobis impetrata. Ut autem caritas vestra aliquod habeat tribulationis nostræ solatium, noveritis quod Christianissimus rex Francorum[6] fortunam nostram reputat suam. Valete.

---

[1] Here the second copy in O breaks off.
[2] *coarcet*, V, A; *coartet*, O, Z.
[3] *concedit*, A, O, Z; *concedat*, L.
[4] *decernit*, A, O; *decernat*, L.
[5] *præcipit*, A, Z; *præcipiat*, L.
[6] *Francorum*, om. L.

CCCCXLIV.

THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS HUMBALDO OSTIENSI EPISCOPO ET HYACINTHO[1] DIACONO, CARDINALIBUS.

(A. 102; O. ii. 94; Z. iv. 20; Lup. ii. 58; Thom. 45.)

The suspension.

Nos alii verbis, sed vestra rebus et operibus benignitas consolatur. Doluistis vicem nostram et calamitatem ecclesiæ, et pauperum Christi coexsulantium nobis angustias sic habuistis ut vestras. Præmia fraternæ caritatis et veræ compassionis fructum vobis in illa die retribuet justus Judex, qui misericordibus in gratia uberi[2] misericordiam pollicetur. Non abiistis post aurum, quo nuper ad læsionem nostram et apostolicæ sedis confusionem capti sunt quidam, quorum patrocinio[3] receptis litteris apostolicis, quas lectitari[4] facit in utriusque regni compitis, rex Anglorum se de Romana ecclesia gloriatus est triumphasse. Nec immerito; voti siquidem compos effectus est, et nunc in ecclesia Dei, nemine contradicente, pro libito debacchatur, sperans (quod Deus avertat!) dominum papam vel me pro voto suo interim moriturum. Nihil enim est quod magis desideret quam alterutrius mortem. Invitatis ad patientiam; sed hanc jam quadriennio habuimus, in passionibus maximis expositi[5] cum coexsulibus nostris, in fame et in[6] siti, in frigore et nuditate, ad omnem impetum fortunæ sævientis. Quis enim coexsulantium infirmatur, et ego non infirmor[7]? Quis scandalizatur, et ego non uror? Sed, quod[8] gravius cruciat, ecclesiam in miserabilem redigi servitutem, sine mœrore nec videre nec eloqui possum. Patior itaque, sed invitus, quia compatior, et utinam com-

[1] *Jacincto*, MSS.
[2] *verbi*, L.
[3] *in*, ins. O; om. A, L.
[4] *lectari*, O.
[5] *expositi*, om. *L*.
[6] *in*, om. Z.
[7] *infirmior*, V.
[8] *quia*, L.

patiantur domini nostri cardinales, qui omnes[1] patientiam prædicant, sed alii de virtutis conscientia, alii ad culpæ suæ dissimulationem. Novit utique Dominus qui sint ejus, et ecclesia jam sentit ex parte qui non sint ejus. Nam rex Anglorum prædicat qui sui sint; nec tacitum est quod[2] et quibus erogatum sit aurum. Sed munera ejus spolia nostra, spolia pauperum Crucifixi, immo ipsius Christi spolia sunt, immo minima portiuncula spoliorum. Quid ergo eis qui tyrannorum manibus Christum spoliant respondebit in illa die, quando vivos et mortuos judicabit, singulis et universis testimonium conscientia perhibente? Nec hæc dicta credantur, quod alius patientiæ terminus esse debeat quam corona, vel quia nos exsules et proscripti Christi in causa ejus[3] disponamus ante mori quam vinci; sed quia necesse habemus vestro[4] et aliorum dominorum et amicorum consilio in tantis angustiis sublevari. Nam qui nostræ potestatis suspensionem in arbitrium regis Anglorum contulit, scilicet donec redeamus in gratiam ejus, nobis omnem pacis præclusit[5] viam. Invitaverat nos per comitem Flandrensem[6] ad colloquium suum; sed cum ei nuntii sui rescriptum hoc apostolicum porrexissent, adeo elatus est, ut Deum et homines pari furore contempserit, sed præ cæteris Romanos. Placeat itaque dilectioni vestræ, quam Deus necessitati Cantuariensis ecclesiæ patrocinari disposuit, impetrari a domino papa per vos et alios amicos Dei, ut aut suspensionem hanc solvat, aut terminum coarctet scribens regi Francorum, *et cætera.*[7]

---

[1] *omnes*, A, O; *omnem*, L, Z.
[2] *quod*, A, O, Z; *quot*, L.
[3] *non*, ins. O; om. A, V, O, Z.
[4] *vestro*, A, O; *nostro*, L.
[5] *præclusit*, O. A; *præcludit*, L.
[6] *Flandriæ*, Z.
[7] The remainder of the letter may be presumed to have agreed with the latter part of Epp. 441, 443.

CCCCXLV.

THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO BERNARDUS PORTUENSIS EPISCOPUS [CARDINALIS].

(A. 250; O. iii. 323; Lup. iv. 27; G. Fol. 389.)

Excusing the papal policy.

Quoniam sub uno capite, Christo, sumus invicem membra, non debet vestra dilectio ambigere quin vestra tanquam propria negotia nostra curemus, maxime cum[1] in vestra causa res nostra[2] profecto agatur.[3] Unde si aliquid nos aliquando agere contingat, quod actum in parte vobis fortasse displiceat,[4] redire sub ratione[5] displicentia debent, ut minus moleste feratis quod pro vobis[6] ad modicum temporis dispensamus,[7] eo nimirum quia totum vobis[8] militat, quicquid est quod in vestro negotio vobis etiam contraire videtur. In hoc siquidem quod dominus papa quasi contra suum propositum regi Angliæ scribit, hoc agit, ut si forte (quod[9] non credimus,) hac vice non resipuerit, non possit etiam sibi ipsi videri injusta fore super se lata sententia. Eapropter vestram fraternitatem, quantum possumus, in Domino exhortamur, ut, sicut cœpistis et hactenus laudabiliter perseverastis, sitis et fortis et patiens, scientes quod, si modo se non correxerit, nequaquam amplius manus suas mater ecclesia continebit, sed eo fortius eum feriet, quo ipsum diutius[10] in majori patientia sustinuit. Nam jam adeo in aperto contra ecclesiam ejus se malitia erexit, ut jam non inveniatur qui ejus dolos feriri non velit. Valete semper in Domino, et Spiritus consilii et fortitudinis maneat semper cum omnibus nobis. Amen.

---

1 *tum*, A, O.
2 *natura*, V, A; *nostræ*, *L.* (*nostra* is a conjecture.)
3 *agatur*, O; *agant*, V, A; *agantur*, *L.*
4 *dispiciat*, V.
5 *rationem*, L.
6 *vobis*, A, O; *nobis*, L.
7 *dispensamur*, V.
8 *nobis*, A; *vobis*, L.
9 *quod non . . . fore*, A, O; *recipiscat a*, L.
10 *diutius*, V, O, A; om. L.

CCCCXLVI.

WILLELMUS CARNOTENSIS ELECTUS AD ALEXANDRUM PAPAM.

(A. 162; O. ii. 166; Z. ii. 63; Lup. ii. 62; G. Fol. 446.)

Alexandro papæ Carnotensis electus.

Ecclesiæ Romanæ filius, sicut in matris successibus totus exsulto, sic in adversis ejus mihi caro maceratur, et affligitur spiritus, et animæ meæ requies omnino denegatur. Cum enim necessitas ad obediendum apostolicæ sedi fideles urgeat universos, me, qui in Christi ministerio vestra sum creatnra specialis, arctat devotio caritatis, ut per gratiam Dei neque mors neque vita possit a sanctæ[1] Romanæ ecclesiæ et vestra fidelitate et obsequio separare. Unde et[2] ad dominum meum fiducialiter loquar quæ ad gloriam ejus, et totius ecclesiæ honorem, pertinere certo certius est.

Fidelity of the French church to Rome.

Inter omnia regna mundi non est ex animi mei sententia regnum quod fidem sinceriorem, caritatem ferventiorem, devotionem uberiorem, apostolicæ sedi semper exhibuerit, quam Francorum. Non est inter reges et principes qui benignius exaudiat preces vestras, qui mandatis obediat humilius, qui ecclesiam et viros ecclesiasticos devotius honoret et studiosius tueatur, Christianissimo rege nostro; non est ecclesia quæ Romanæ[3] fuerit utilior in omnibus angustiis suis quam Gallicana.

Recommendation of archbishop Thomas. King Henry denounced.

Supplicaverunt vobis ecclesia, rex, regnum,[4] pro domino Cantuariensi, qui pro libertate ecclesiæ et majestatis vestræ dignitate tuenda exsul et proscriptus jam quartum explet annum. Agit apud vos contra eum tyrannus, ecclesiæ persecutor manifestus, hostis regni Francorum, cujus iniquitas omnibus nota est; et tamen (quod dicere verecundor, et doleo accidisse,)

---

1 *sanctæ*, om. *L*.
2 *et*, O; om. L.
3 *ecclesiæ*, ins. L; om. A, O.
4 *et rex*, L, omitting *et regnum*; *et* om. before *regnum*, Z; ins. G.

prævaluit hactenus in malitia et vanitate sua. Siquidem nuper, cum ad colloquium Christianissimi regis accederet, et per comitem Flandrensem, qui illuc dominum Cantuariensem traxerat, de pace ecclesiæ reformanda sollicitaretur, litteras apostolicas in audientia episcoporum suorum et procerum legi fecit, quibus statuebatur ne præfatus Cantuariensis in ipsum aut terram suam sententiam ferre possit, aut aliquod gravamen alicui personæ de terra sua inferre, donec redeat in gratiam ejus. Quo audito Christianissimus rex confusus est, et totum regnum, omnesque filii ecclesiæ doluerunt virum justum, pontificem reverendum, sine causa suspendi, et ab apostolica sede manasse scriptum tam perniciosum exemplo. Anno præterito Joannes de Oxeneford gravissimum quidem scandalum excitavit; sed illud nihil ad istud. Sententia domini regis est, quod, si preces ejus nolletis audire, causa Dei non sic fuerat opprimenda, nec erant danda duriora, quibus ecclesiam Dei[1] ventilaret,[2] cornua peccatori; non erat innocens[3] in mensa,[4] immo inter manus regis Christianissimi, jugulandus. Et (quod tam regis quam nostratum omnium mentes magis exulcerat) efficaciores dicuntur fuisse injuriæ et comminationes Anglorum, quam Francorum sincera fides, devotio fervens, et juge obsequium. Promiseratis, pater, si reminisci placet, domino regi, totiens pro[5] Cantuariensi archiepiscopo supplicanti, quod ei justitiam exhiberetis, et (quod memoratum filium vestrum[6] regem lætificaverat) præceperatis ut archiepiscopo comprovinciales episcopi obedientiam exhiberent. Nunc autem (quod regem contristavit supra modum) eundem archiepiscopum, quem verbis consolamini, rebus opprimitis, et qui nomine tenus

Complaints of the papal policy.

---

[1] *Dei*, Z; om. L.

[2] *ventilarent . . . peccatoris*, Z.

[3] *innoxius*, O.

[4] *in mensa*, Z, L; *immensa*, O; corr., A.

[5] *domino*, ins. G.

[6] *nostrum*, L.

honoratur, debita privatur potestate. Placeat itaque clementiæ vestræ cancellare manus, et permutare vices solvendo innocentem, et ecclesiæ tortorem condemnatione debita vinciendo. Alioquin certum est scandalum quod nuper emersit et apostolicæ sedis denigrat honestatem, sedari non posse.

CCCCXLVII.

JOANNES SARESBERIENSIS AD BALDEWINUM EXONIENSEM ARCHIDIACONUM.[1]

(O. 176; Z. ii. 122; Lup. ii. 103; Jo. Sar. 262.)

Suo Benedicto suus Gratianus salutem et benedictionem a Domino.[a]

Quia tibi præsentium portitor plenius notus est, plura relatu digna schedulæ subtrahens, fidei ejus commisi tibi secretius intimanda. Verum quia de statu publico ecclesiæ et regni pariter sollicitamur, utrumque tibi succincta brevitate perstringo. In primis ergo noveris, quod hæresiarcha Cremensis et cremandus clausus est in turre Stephani Theodbaldi, nec audet egredi, timetque usque ad mortem innovationem senatorum, qui in kalendis Novembribus urbis regimen accepturi sunt. Nam præsentis anni senatores, ut[2] captivos suos de carcere imperatoris eriperent, Guidonem Cremensem receperunt apud Sanctum Petrum, et[3] in regione Transtyberina,[4] ei juratoria cau-

[illegible]

---

[1] O. V. Z give the address to the archdeacon of Exeter. L wrongly extends the initial *B.* of V into Bernardum. G gives the heading, At archidiaconum (sic) *Baldwinum Exoniensem.* The disguise of name in the greeting may have been intended to guard against the difficulties of introducing letters into England.

[2] *aut*, V.

[3] *et*, om. Z.

[4] *Transtiberini*, V; *Trans Tyberim*, O.

---

[a] Written probably in the end of July. Reuter, ii. 632.

tione securitatem præstantes; Romam vero ei nunquam subjicere potuerunt, et, ut opinor, nec voluerunt. Novi vero senatores domino papæ Alexandro facient fidelitatem, et, ut creditur, auctore Deo schismati finem dabunt. Hoc enim diutius tractatum est, et multis firmatum juramentis. Cardinales redeunt[1] revocati, non sine confusione pœnitentes, et conquerentes se ad regis voluntatem nimis[2] causam ecclesiæ depressisse. Alter enim eorum, videlicet Papiensis, ei in omnibus adstitit, altero quoque remissius agente quam tantæ exspectationis et spei hominem decuisset. Unde litteras illas, de quibus rex gloriatur, domini Cantuariensis potestatem cohibentes donec redeat in gratiam ejus, constat hac arte fuisse impetratas. Noverat memoratus Papiensis dominum Cantuariensem obtinuisse ab apostolica sede, ut ei liceret in caput regis anathematis, et in regnum interdicti, promulgare sententiam, nisi rex infra terminum litteris comprehensum ecclesiis ablata cum integritate restitueret, et condigne satisfaceret. Scripsit ergo domino papæ, lacrymabili supplicatione deposcens ut cum rege mitius ageretur, ne tam illum quam dominum Ottonem,[3] collegam suum, ad ignominiam et opprobrium sempiternum ecclesiæ Romanæ, idem rex, sicut jam disposuerat, si in ipsum asperius ageretur, conjiceret in vincula et carcerem, ubi morte ipsa duriorem miseram et brevem transigerent vitàm. Cum ergo regem hoc facturum esse persuasisset, obtinuit ad consolationem regis, et[4] quasi suam et socii liberationem, quo facilius egrederentur,[5] rescriptum apostolicum, quod tam vestram[6] quam omnium fidelium mentes exulceravit. Sed impetrare non potuit ut verba[7] tollerentur quibus dominus papa reducit in memoriam regis, quod ei, tam ex litteris

Return of the legates.

Secret history of the archbishop's suspension.

[1] *redierunt*, Z, with *vel redeunt*, interl.
[2] *minis*, V.
[3] *Octonem*, V.
[4] *etiam*, L.
[5] *egrederetur*, L.
[6] *vestri*, O.
[7] *verba*, O, Z; *literæ*, L.

ejus quam ex promissionibus nuntiorum, data est[1] certa spes et fiducia pacis sub ea conditione ut sæpe dicto regi tantus exhiberetur honor. Supplicatum est ut in[2] annum protenderetur hæc dilatio,[3] sed repulsæ sunt preces, apostolico dicente nuntiis ipsis se in brevi revocaturum indulgentiam istam, nisi rex cum archiepiscopo cito fecerit pacem. Et quidem jam revocata est, nisi infra certum satisfecerit diem; exinde enim liberum est archiepiscopo procedere de vigore litterarum quas ipsum superius diximus impetrasse. Inde etiam[4] est, quod[5] cardinales de manibus regis elabi festinantius studuerunt. Nuntius supplebit cætera, dicenda potius quam scribenda, ut et tu, cum omnia noveris,[6] provideas quomodo possis cautissime ambulare. Si quid autem abhinc[7] emerserit quod jam statutis præjudicet, tibi, Deo propitiante, communicare non differam.

Relations of the French and English kings.

Regum pax sperabatur et tractabatur nuper, sed rex in tantam recidit contrarietatem ut jam fere impossibilis videatur, licet neuter guerram velit. Profecto convenissent a multis diebus, nisi rex Angliæ rebus dispositis et compositis aliquid novi[8] semper conaretur adjicere. Itaque fere accidit, ut, quantum procedere nititur, res in contrarium propositi[9] pergat eventum; [ut][10] fiat retrogradus in agendis, qui præter æquum et bonum molitur conventionis et[11] juris non tam præcessor esse quam subversor. Apostolicæ constitutionis rescripta, cum licuerit, (quod quidem in brevi, Domino patrocinante, futurum est,) tibi mittam, adjiciens siquid referendorum contigerit interim innovari.

---

1 *est*, Z; *esset*, G; om. L.
2 *in*, O, Z; *ad*, *L*; om. V.
3 *dilatatio*, O.
4 *etiam*, O, Z; om. L.
5 *cū* [*cum*], ins. O, before *quod*; perhaps for *cā* [*causa*].
6 *noveris*, O, V; *videris*, *L*, G.
7 *abhinc*, O, Z; *adhinc*, V; *adhuc*, *L*, G.
8 *novi*, O, G; om. L.
9 *propositi*, O, V; *proposito*, *L*, G.
10 *ut*, *L*, G; om. O, V, Z.
11 *et*, O, Z; *etiam*, L; *et etiam*, G.

Præterieram[1] quod minime reor esse prætereundu scilicet dominum Ottonem, paucis diebus antequ recederet a rege, ipsum diligentius convenisse pacem cum archiepiscopo reformaret. Ille vero spondit se pro amore domini papæ et cardinalii permissurum ut archiepiscopus in pace redeat ad sed suam, et disponat ecclesiæ et rebus suis. Et quia consuetudinibus jurgia diutius protraxerunt, dixit et liberos suos illis solis esse contentos, quas ant cessores suos habuisse constiterit, juramento centu hominum de Anglia, et centum de Normannia, centum de Andegavia et aliis terris suis. Si ve hæc conditio pacis archiepiscopo displicuerit, se pa tum esse dixit stare arbitrio trium episcoporum A gliæ, et trium cismarinorum, videlicet Rothomagens Baiocensis, et Cenomanensis.[2] Quod si nec ist suffecerit, domini papæ judicio stabit, eo salvo ut n exhæredentur liberi ejus. Nam in diebus suis fac sustinebit ut dominus papa quas voluerit reprob Quæsitum est ab eo, quidnam archiepiscopo et su facturus erat de restitutione, quæ ab ipso petitur debetur. At ille respondit quia nihil,[3] jurans mult et exquisitis juramentis, quod omnia, quæ inde perc perat, solis ecclesiis et[4] pauperibus erogavit. Sed h "credat Judæus Apella, non ego." Cardinalis aute subintulit, quod, nisi alio utatur consilio, et cu ecclesia Dei mitius agat, omnia districtius et citi quam credat ab illo requiret[5] Deus et ecclesia eju Et sic accepta licentia ab eo recessit. Deinde co venit eum Willelmus Papiensis eodem[6] fere modo, s semen verbi ejus cecidit in arenam. Facientes aute transitum per Christianissimum regem Franciæ rec

---

1 *Prætereum*, L.

2 *Cinomanensis*, Z.

3 *quia nihil*, om. Z, a blank following, and the words being inserted in the margin.

4 *et*, V, Z; *etiam*, *L*; *et etia* G.

5 *requiret*, V, Z; *requirent*, G.

6 *eodem*, Z; *eo*, L, G.

erunt in gratiam ejus, intervenientibus pactis, quæ vobis harum bajulus intimabit. Pictavenses viriliter agunt et confortantur, omnia longe lateque depopulantes in circuitu suo.

CCCCXLVIII.

ALEXANDER PAPA THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO.

(A. 249; O. ii. 193; ii. 314; Z. iv. 22; Lup. iv. 17; Thom. 223.)

Oct. 9. Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.

Explanation. Ex litteris tuis te vehementer turbatum et commotum esse accepimus, eo quod tibi,[1] sicut deceret et velles, non assistamus, et quod illustris rex Anglorum tibi, occasione litterarum quas ei transmisimus, incessanter insultet, et a tua se glorietur jurisdictione subtractum. Verum si tenorem litterarum a principio usque ad finem diligenter[2] legi fecisset, nihil profecto in eis reperiret unde nobis aut tibi posset merito insultare. Quoniam igitur Romana ecclesia in consuetudine habet, potius in observanda maturitate incommodum plerumque perferre, quam in quibuslibet negotiis præcipitanter procedere, quod eundem regem tam longa exspectatione sustinuimus, ipsum nuntiis et litteris a proposito suo paterne et benigne revocare volentes, et ejus in patientia et mansuetudinis dulcedine duritiam emollire, non turbetur nec moveatur fraternitas tua, quia fervor caritatis et dilectionis, quam circa personam tuam habuimus, in nullo[3] tepuit vel exstat remissus, sed de die in diem magis ac magis accrescit. Semper enim in proposito et corde[4]

---

[1] *tibi*, om. *L*.
[2] *diligenter*, om. *L*.
[3] *ullo*, V.
[4] *et corde*, om. L.

habemus honorem et dignitatem et jura tua, et ecclesiæ cui Deo auctore præsides, diligenti sollicitudine manutenere et conservare, et quod tibi concessimus nullatenus mutavimus, nec Deo præstante mutabimus, et in die tibi concessa potestatem tuam libere sine appellationis remedio exercere tibi plenam concedimus facultatem. Volumus autem ab illis religiosis per quos præfatum regem litteris nostris monuimus responsum recipere.

Dat. Benevent., vii. id. Octobris.[1]

CCCCXLIX.

Alexander papa ad Willelmum Senonensem electum.

(MS. Cant. Cathedral, M. 872.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio W[illelmo] Senonensi electo salutem et apostolicam benedictionem.

Oct. 23. Asking that the allowance given to one nephew of archbishop Thomas may be transferred to another.

Quanto te circa opera pietatis et misericordiæ magis sollicitum esse cognoscimus, tanto te pro his confidentius nostris precibus sollicitamus qui tuo noscuntur beneficio indigere. Inde est quod liberalitatem tuam pro dilecto filio nostro Gileberto, nepote venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis episcopi, sollicite et attente rogamus, quatenus pro reverentia beati Petri et nostro benefi[cium] quod Gaufrido consobrino ejus intuitu et compassione prædicti archiepiscopi d[e tua] camera constitueris singulis mensibus percipiendum

[1] The date is from O*. Jaffé gives May 29, 1168.

* This has been published in the Archæologia Cantiana, vol. x. p 26 (1876). In 1168 William was elected to Sens, while he continued to hold with the archbishoprick his former see of Chartres.

memorato Gileb[erto Bono]niæ[a] studenti concedas; et quod tibi placuerit ut facias uno tempore anni insimul assignari, ut hoc commodius possit percipere, et in mittendis nuntiis non debeat prægravari, et nos quoque sinceritati tuæ uberrimas exinde teneamur gratiarum actiones referre.

Datum Beneventi, x. kal. Novembris.

CCCCL.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Alexandrum papam.

(A. 293; O. ii. 259; Thom. 23.)

Excellentissimo[1] domino et patri carissimo Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem et omnem cum summa devotione obedientiam.

Consecration of William as archbishop of Sens. Dec. 28.

Venerabilis vir et virtutum radiis Gallicanam illustraturus, Deo (ut speramus) juvante, ecclesiam, dominus Senonensis ad sedem apostolicam (sicut intelleximus) accedere desiderabat, a sanctitate vestra gratiam consecrationis ex proposito recepturus; sed devotissimus filius vester Christianissimus rex Francorum, hinc pericula itineris metuens, inde regni necessitates patenter exponens, præsentibus episcopis provinciæ Senonensis et optimatibus regni, electi suspendi consuluit iter, consecrationem ejus potius fieri quam differri, sicut ab iis qui præsentes fuerunt accepimus. Tractus itaque

---

[1] *Excellentissimo . . . obedientiam*, om. G.

[a] This name has been completed by conjecture. That the place of study in question was distant from Sens, appears from the following words, and there can be little doubt as to identifying it with the most famous of Italian universities.

et quodammodo compulsus quadam violentia caritatis et publicæ necessitatis instinctu, a propria synodo consecratus est, rege et regina et primoribus regni præsentibus, qui ecclesiæ et regno dicebant incolumitatem subtrahi, si tanti viri consilio et auxilio destituerentur vel ad horam, præsertim in tanta collisione regnorum, et machinationibus Teutonum, qui sub prætextu simulatæ utilitatis jam fere exstincti schismatis fraudulentibus[1] promissionibus conantur incendia renovare. Utinam, pater, vidissent oculi vestri quam prudenter, quam efficaciter, molimina eorum nuper evacuaverit[2] dominus Senonensis. Nam plurimi procerum, et etiam quidam magni nominis, quos ad præsens tacemus, exaudiri vota Teutonum et iniri cum eis fœdera consulebant. Et quia schismaticorum machinamenta non cessant quin regem Christianissimum crebris legationibus et magnis promissis sollicitent, et plurium tam episcoporum quam procerum fidem evertere nituntur, non est ei nec aliis recte sentientibus visum tutum esse ut tantæ fidei et prudentiæ virum a se, maxime sub hac tempestate, discedere patiatur. Placeat itaque sanctitati vestræ quod de jam dicto Senonensi[3] salubriter, ut publice speratur, factum est, gratum habere, et hominis fidelissimi vobis et ecclesiæ Dei perutilem tam debiti pallii munere quam privilegiorum collatione honorare personam, quæ quanto plus potestatis a vestra majestate recipiet, tanto efficacius apostolicæ sedis poterit honori et utilitatibus inservire. Nam quanto major fuerit, tanto magis per eum vigebit ecclesia Romana in regno Francorum.

His services against the schism.

---

[1] *fraudulentis ?*
[2] *evacuavit*, G.
[3] *Senonum*, G.

CCCCLI.

Alexandro papæ Simon Prior de Monte Dei, et Engelbertus Prior de Valle S. Petri.

(A. 160; O. ii. 164; Z. iv. 10; Lup. iv. 8; Thom. 338.)

Meeting at Mont-mirail. Jan. 6.

Ad illustrem regem Anglorum[1] cum fratre Bernardo de Corilo nuper profecti sumus, ut auctoritate mandati vestri inter ipsum et dominum Cantuariensem pax et concordia reformaretur. Et quo facilius tractaretur hoc verbum, dominum Cantuariensem traximus ad locum ubi reges auctore Domino[2] reconciliati sunt. Traditis autem commonitoriis vestris regi Angliæ, et adhibita diligentia quam apud eum credidimus expedire, monuimus et consuluimus domino Cantuariensi ut se coram rege humiliaret, et rigorem ejus humilitate precum et sedulitate obsequii studeret emollire. Hoc ipsum Christianissimus rex Francorum,[3] archiepiscopi et[4] episcopi, et magni viri qui aderant, unanimiter suadebant. Arctatus regis consilio, et omnium archiepiscoporum,[5] episcoporum, et baronum, acquievit archiepiscopus, et coram omnibus accessit ad regem Angliæ, et genibus flexis posuit se in Deo et rege ad honorem Dei et regis, utens hac forma verborum, ut sic posset pacem et gratiam ejus promereri. Rex autem propter hoc verbum, *ad honorem Dei*, noluit eum recipere, coram omnibus dicens publice, ne videretur quod archiepiscopus honorem Dei vellet servare, et rex minime; sed post multa, (quæ utinam siluisset,) dixit quod ab archiepiscopo nihil aliud quærebat, nisi ut ei tanquam presbyter et episcopus coram omnibus promitteret in verbo veritatis, se sine omni ingenio servaturum consuetudines quas sancti archiepiscopi Cantuarienses observaverant regibus suis, et

---

[1] *Anglorum*, A, O; *Angliæ*, Z, L.

[2] *Domino*, A, O, Z; *Deo*, L.

[3] *Francorum*, Z; *Franciæ*, L.

[4] *et*, O, Z; om. L.

[5] *Angliæ*, ins. O.

quas ipse archiepiscopus sibi alia vice promiserat. Archiepiscopus autem respondit quod regi fecerat fidelitatem, qua ei præstito juramento tenebatur servare vitam, membra, et honorem terrenum, *salvo ordine suo*, et hoc fidelissime paratus erat implere; nec ab aliquo antecessorum suorum aliquid ulterius exactum est, vel ab aliquo exigendum. Et cum rex super hoc articulo plurimum institisset, dominus Cantuariensis adjecit, licet nullus antecessorum hoc fecisset vel promisisset, nec ipse ullatenus hoc de jure facere deberet, tamen dixit quod pro pace ecclesiæ et gratia ejus promitteret se consuetudines illas quas sancti antecessores sui regibus suis servaverant, *salvo ordine suo* ei servaturum, quatenus secundum Deum posset; et faceret pro amore ejus recuperando quidquid posset *salvo honore Dei;* asserens quod nunquam ei libentius servivit, quam adhuc faceret, si ei placeret. Noluit autem rex hoc recipere, nisi[1] præcise et absolute sub juramento ei promitteret observantiam consuetudinum, quia nihil ulterius ab eo exigebat. Quod quia archiepiscopus, licet multi instarent, facere noluit, rex discessit pace infecta. Cum vero exhortaremur regem ut juxta mandatum vestrum revocaret archiepiscopum in gratiam suam, et ei pacem et ecclesiam suam restitueret, respondit quod fortasse consilium amicorum erit ut ecclesiam quandoque restituat, sed dixit se gratiam non restituturum, quia tunc evacuaretur[2] privilegium quod ei dedistis, et quo potestatem archiepiscopi suspendistis donec redeat in gratiam ejus. Et quia præceperatis eum primo convenire[3] in spiritu lenitatis per commonitorias vestras, comminatorias[4] vestras in aliud tempus ei dare distulimus, interim Deum oraturi, in cujus manu corda sunt regum, ut

The archbishop insists on reserve as to keeping the customs.

The commissioners and king Henry.

[1] *nisi*, om. V.
[2] *evacuaretur*, V, A, Z; *evacuaret*, L.
[3] *convenire*, A, O, Z; *conveniri*, L.
[4] *comminatorias vestras*, om. A.

animum ejus emolliat, et ad honorem suum et ecclesiæ utilitatem pacem faciat reformari. Quod vero de mandato vestro reliquum est, accepto tempore per gratiam Dei cum omni diligentia exsequemur, et exitum negotii, quem Deus dederit, majestati vestræ significare curabimus. Rogatus frater Bernardus, sicut nos, ut negotii hujus seriem vobis scriberet, respondit quod in ordine suo inhibitum est ne quis fratrum[1] pro aliquo negotio vobis vel alii scribat, sed dicturum se spopondit coram nuntio vestro magistro Lumbardo, qui ei litteras vestras tradidit, et qui vobis rem gestam, sicut is qui præsens interfuit, fideliter significabit.

Why Bernard does not write.

CCCCLII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Simonem priorem de Monte Dei, et Bernardum de Corilo.

(A. 332 ; O. ii. 299 ; Z. iv. 11 ; Lup. iv. 9 ; Thom. 167.)

Thomas,[2] Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, dilectis in Christo fratribus Simoni priori de Monte Dei et[3] Bernardo de Corilo salutem.

Failure of the conference.

Mandatum domini papæ dilectio vestra suscepit, quatenus regem [Angliæ][4] conveniretis, ut nobis ecclesiam nostram et gratiam suam[5] restituat ; nos autem parati fuimus, sicut præsentes vidistis, ponere nos omnino ad honorem Dei et suum in misericordia Dei et sua. Non placuit ei[6] hæc forma, nisi nos obligaremus ad observationem consuetudinum, quas antecessores nostri suis servaverant. Promisimus ergo quod eas libenter servaremus, quatenus possemus *salvo ordine*

---

[1] *factum*, L.
[2] *Thomas . . salutem*, A, O.
[3] *fratri*, ins. A.
[4] *Angliæ*, ins. A, O ; om. L.
[5] *suam*, om. *L.*
[6] *ei*, om. *L.*

nostro; et quod, quidquid secundum Deum poterimus, pro recuperanda gratia ejus devotissime faceremus. Noluit acquiescere nisi absolute promitteremus nos illas[1] consuetudines servaturos; quod quidem omnino non licuit, quia aliquæ earum a[2] sede apostolica condemnatæ sunt. Parati vero sumus, si placuerit illi, juxta mandatum apostolicum recipere ecclesiam et sedem nostram cum gratia sua. Et recolite quod dominus papa, qui vobis in virtute obedientiæ mandati sui exsecutionem injunxit,[3] non[4] præcepit nos aliquibus promissionibus obligari. Supplicamus ergo sanctitati vestræ, ut obedientiam domini papæ exsequi[5] non gravemini, sed eam, sicut sanctos viros decet, studeatis implere.

CCCCLIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo quidam amicus suus.[6] [a]

(A. 311; O. ii. 310; Z. iii. 7; Lup. iii. 7; Thom. 384.)

Hæc est forma in qua conveni regem: "Tentavi "quomodo possem archiepiscopo persuadere quatenus "super verbis illis quæ pacem inter vos ruperant sup"poneret se consilio domini Rothomagensis et Ceno"manensis[7] et Sagiensis, et meo cæterorumque epi"scoporum qui colloquio interfuerant, aut, si aliquis "eorum[8] ei suspectus esset, illum amoveret, et quem"cumque alium episcopum vellet, loco illius reciperetis, — Negotiations with Henry.

---

1 *illas*, om. A, O.
2 *ab ap. sede*, Z.
3 *injunxerit*, A.
4 *nos*, V.
5 *exsequi . . . eam*, om. A.
6 *suus*, A; om. Z, L.
7 *Senonensis*, A.
8 *eorum*, A; *illorum*, Z, L.

---

[a] John, bishop of Poitiers. See Reuter, ii. 414.

" dummodo de regno vestro[1] esset, et juxta consilium " illorum verba illa omnino tolleretis, aut mutaretis " in certam formam, quod omnem omnino dubita- " tionem excluderetis. Archiepiscopus vero mihi re- " spondit quod neque domini Rothomagensis consilium, " neque meum, neque alicujus mortalium, adeo illi " exstitit fructuosum aut honorabile sicut vestrum; " neque ex alicujus mortalis consilio tantum honoris " fuerat assecutus. Et propterea, si vobis placeret " quod eum in consilium vestrum reciperetis, ipse[2] " consilio vestro se submitteret, ita ut vos primum " honori regni vestri et vestro prospiceretis, et con- " sequenter ipsi, ne adversus dominum papam, cui " astrictus est, offenderet, nec ecclesiam, cui prodesse[3] " debet, læderet. Congruum autem esset ut consilium " illud, priusquam conveniretis, ita determinaretur et " certificaretur, quod nihil superesset quæstionis quando " vos simul conveniretis, ne forte tunc minus honeste " ab invicem discederetis, sicut nuper fecistis."

Ipse vero rex benignius hoc verbum recepit quam existimabam, et adjecit, quod ipse in primis, in consilio quod daret, honorem Dei observaret, et deinde suum et regni sui, et vobis ita prospiceret, quod, quantum rationabiliter posset, personam vestram non læderet. Sed certificationem verborum dixit inter vos fieri non posse, dum ipse et vos in tam remotis locis essetis. Oportet autem vos ad locum vicinum sibi venire, unde inter vos nuntii, qui hæc tractarent, de propius et de[4] facilius discurrere possent. Placuisset autem ei, ut ipse Turonis,[5] et vos[6] apud Majus-monasterium[a] essetis. Aut si hoc non vultis, ipse

A meeting arranged for Feb. 22.

[1] *vestro*, om Z.
[2] *ipse . . . se*, A, O; *ille se consilio* (omitting *vestro*), L.
[3] *præesse*, A; *prodesse*, L.
[4] *de*, ins. O, V; om. *L*.
[5] *Turonum*, *L*.
[6] *vos*, G. om. L.

[a] Marmoutier.

Turonis,[1] et vos apud Choise,[2] ubi scilicet dominus papa cum regibus colloquium habuit, paulo ultra Blesium. Dies quoque præfixa est in Cathedra beati Petri; ita tamen ut octo diebus ei prius in Normannia significem, utrum diem observare velitis.

CCCCLIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Joannem Pictavensem episcopum.

(O. 203; Z. v. 9; Lup. v. 9; Thom. 144.)

Venerabili fratri, et amicorum suorum in Christo carissimo, Joanni Dei gratia Pictavensi episcopo, Thomas, eadem gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem, et se totum.[3]

Carissime, ut quid fecistis nobis sic? Ut quid nos et vos strangulastis? Ecce dedistis homini illi occasionem detrahendi et nobis[4] et vobis malignandi adversum nos. Ecce animal cupidum gloriæ et nimis pronum in perniciem ecclesiæ divulgari faciet et proclamari per plateas, et in facie ecclesiæ, quod nos absolute et præcise consilio suo[5] submiserimus, tacita omni conditione, nulla vel honoris Dei vel ordinis nostri habita mentione; quæ tunc procul dubio nulla ratione tacenda sunt, cum id potissimum agatur, ad[6] id prorsus intendatur, ut in ignominiam et confusionem ipsius[7] ecclesiæ taceantur; quod apostatandi genus est plusquam manifestum. Non autem hoc modo vel sub hac forma a nobis a Stampis recessistis, si bene

Blaming John's conduct of negotiations.

---

1 *Turonum*, V, L.

2 *Choese*, O, A.

3 L adds *carissimo* to the greeting, and leaves out *Carissime* in the letter.

4 *et detrahendi nobis?*

5 A second *nos* ins. O.

6 *ad*, V, Z; *ac*, G.

7 *ipsius*, om. *L*.

recolitis. Scitis, si placet, quia diximus vobis in discessu mutuo, quod huic dumtaxat articulo insisteretis, quatenus homo ille juxta mandatum domini papæ nobis gratiam suam et pacem restitueret, et ecclesiam nostram in libera nostra[1] dispositione nobis dimitteret. Et cum quæreretis[2] a nobis utrum vellemus recipere diem colloquii cum eo, si vellet nobiscum loqui, respondimus quia nullum diem loquendi cum ipso reciperemus, priusquam mandato domini papæ respondisset, ac etiam satisfecisset; verum postea libenter veniremus ad diem, et faceremus quidquid, *salvo honore Dei et ordine nostro,* facere possemus. Hoc modo, carissime, ab invicem discessimus. In his, si placeret, finibus stetisse debuissetis, cum sciatis optime, (nemo melius,) quia ulterius nulla ratione procedere audeamus, nihil amplius secundum Deum facere possimus vel debeamus. Unde et vos, dimidium animæ nostræ, scire volumus, quia non est nobis consilium, sed nec quidem videtur tutum, vel diem recipere vel ad colloquium ejus venire, quousque mandatum domini receperit, et etiam, si ei visum fuerit, idem effectui mancipaverit; ne forte, (quod absit,) nobis dantibus occasionem frustratoriæ dilationis, merito etiam imputari possit et nobis, quominus ipsius papæ mandatum mandetur exsecutioni, quod nullatenus nobis dignoscitur expedire. Bene semper valete.

CCCCLV.

JOANNI PICTAVENSI EPISCOPO JOANNES SARESBERIENSIS.

(O. 103 ; Z. i. 151 ; Lup. i. 151 ; Jo. Sar. 268.)

Why the archbishop declined a conference.

Miratur fortasse vestra discretio, quod dominus Cantuariensis colloquium regis Angliæ, quod vestra

[1] *nostra*, om. O. | [2] *quærens, L.*

procuraverat industria, respuit, cum antea sæpius ad colloquium ejus accesserit non rogatus, et (quod amplius est) spretus in contumeliam Christi, et variis affectus injuriis. Erat enim cupidus pacis suæ, sed ecclesiasticæ liberationis longe cupidior; sed et salutem regis et gloriam, et liberorum ejus indemnitatem maxime cupiebat. Ob has ergo causas se et suos conviciis, contumeliis, et variis periculis, ut taceam labores et sumptus, exposuit, dum per viam humilitatis pacem reformari posse ratio suadebat. Sed postquam multis et manifestis agnovit indiciis quod ille domini papæ patientia semper magis ac magis abutitur, et de[1] humilitate crescit immanitas,[2] et de exhibita mansuetudine nascitur ac dilatatur insolentia, alia via, et utinam feliciori, sibi censuit incedendum, præsertim cum patenter agnosceret quod vobiscum et cum ipso prorsus agebatur in dolo. Sic

"Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps." Dion. Cato, Distich. i. 27.

Nam, dum[3] spes pacis promittitur, pernicies ecclesiæ transmissa ad sedem apostolicam legatione procuratur. Archiepiscopus invitatur ad colloquium, ut non caveat tendiculas eorum qui quærunt animam ejus ut auferant eam. Nam quæ non providentur[4] jacula feriunt citius, et magis lædunt. Ubi, quæso, Scripturæ veritas, si ille qui omnibus foveam parat quandoque non præcipitatur in foveam?[5] Quis[6] [vero][7] fidelis et verax est, si fallax est et falsa veritas, quæ metientibus operum merita præmiorum fructus ad eandem, sed coagitatam, sed[8] refertam, sed[9] supereffluentem mensuram pollicetur? Nonne pondus et pondus in manu hominis abominatio est apud Deum? Nunquid ergo

[1] *de*, om. *L*.
[2] *immanitas*, Z; *inhumanitas*, L.
[3] *Nam dum*, O, Z; *nondum*, L.
[4] *providentur*, O, Z *prævidentur*, L.
[5] *foveam*, O, Z; *ipsam*, L.
[6] *Quia*, O.
[7] *vero*, O.
[8] *sed*, Z; om. L.
[9] *sed*, Z; *et*, L.

pondus et pondus erit[1] in manu Dei, ut inter pauperes et divites inique decernat? Absit hoc ab eo, qui orbem judicat in æquitate, qui ipsis angelis non pepercit, qui potentes potenter punit, qui aufert spiritum principum, qui contemptores suos reddit ignobiles. Ipse judicet causam suam, et ecclesiæ oppressores aut convertat aut conterat; pauperes suos ad gloriam nominis sui, prout eis noverit expedire, liberet et eripiat a facie gladii imminentis, ne quando dicant gentes, "Ubi est Deus eorum?" Patiens quidem est[2] Cantuariensium Deus, sed idem procul dubio fidelissimus retributor. Est quidem spes est quod non diu differet[3] ultionem, sed comminabitur in brevi. Et nisi per pœnitentiam et satisfactionem persecutor ecclesiæ declinaverit ictum, ferietur irreparabiliter, et erit sæculis[4] in exemplum.

CCCCLVI.

Joannes Saresberiensis ad Simonem priorem de Monte Dei et Engelbertum de Valle S. Petri.

(O. 194; Z. iv. 84; Lup. iv. 29; Jo. Sar. 286.)

Venerabilibus dominis et amicis, Simoni priori de Monte Dei, et Engelberto[5] de Valle Sancti Petri, suus Joannes de Saresberia salutem et in causa Dei prosperari.

With a view to a conference. Potest vestra meminisse discretio, quod nunquam domino Cantuariensi placuit ut apostolici mandati fines exsequi differretis; adquievit tamen fratri Bernardo, feliciores successus promittenti, si usque in aliud

---

[1] *erunt*, L.
[2] *est*, om. *L*.
[3] *differt*, O, V, with alteration to *differet*, Z.
[4] *sæculis*, O; *sæculiis*, V; *sæculo*, *L*.
[5] *Engelberto*, O; *J.*, V.

colloquium deliberandi spatium regi[1] indulgeretur. Pollicebatur enim ferocitatem hominis interim in mansuetudinem convertendam. Sed ecce ex litteris quas nuper accepi luce clarius patet quia et legatio domini Pictavensis procurata est in fraudem ecclesiæ et nostram.[2] Et utinam ipsa dilatio[3] non habuerit dolum; nam hoc rei exitus declarabit. Dum[4] nos promissam exspectamus mansuetudinem, ille sollicitus agit quomodo honorem Dei subruat, et totam subvertat ecclesiæ libertatem. Quidni faceret? Exploraverat vires nostras, et iniquitate sua non dico meruerat, (quoniam falsum est,) sed subripuerat, favorem omnium. Et ille, qui solus in tantæ difficultatis articulo honorem Dei ausus est protestari, omnibus in derisum et sibilum datus est, et quasi ab universis consputus discessit. Nonne de cætero facilem poterit iniquitas armata consiliis et favore sperare triumphum? Institi, ut consuluistis, apud dominum Remensem ut fratri Bernardo scriberet; sed non acquievit, dicens litteras suas non profuturas, quia credit eum favere parti adversæ. Frequens enim est ut qui nihil habere prædicantur aut rem aut gloriam plurimum concupiscant. Non placet domino Cantuariensi me aut aliquem suorum interesse colloquio præter magistrum Lumbardum, Romanæ ecclesiæ subdiaconum, quem invenietis in familia domini Senonensis.[5] Vos autem illuc perducat Dominus in spiritu et virtute Helyæ, et gladium Phinees cum zelo quem habetis dirigat et roboret in manibus vestris. Ne timeatis a facie vel multitudine hominum, quia plures et fortiores nobiscum sunt quam cum illis. Scribit Remensis archiepiscopus pro causa nostra domino papæ, præcipiens litteras suas ad meum formari arbitrium, promittens etiam se[6] necessitatibus nostris,

---

1 *regi*, om. L.
2 *vestram*, V, L.
3 *dilatio*, O; *dilectio*, V, L.
4 Perhaps the sentence ought to run on to *libertatem*, as in Dr. Giles's edition.
5 *Senonensis*, Z; *Senensis*, L.
6 *se*, om. V.

quamdiu res exegerit, affuturum. Viriliter agite, quæso, dilectissimi domini, et dilationis[1] periculum exsecutionis officiositate et diligentia compensate, ut per vos innotescat quoniam quidquid ultra quod[2] obtulit a Cantuariensi exigitur, non modo potestatis excessus est, sed plenæ[3] et planæ infidelitatis indicium: ubi sunt quidam, ut scitis, in excusationem erronei consilii, prætextu sanctitatis vestræ; sed nunc pateat ex professione veritatis et libertate spiritus, quod nunquam illi consensistis errori. Ubi enim Spiritus Dei, ibi libertas est; et nos procul dubio veritas liberabit. Valeat semper et prosperetur in Domino sanctitas vestra, nostri memor jugiter apud Deum, et, quatenus honestati expedit,[4] apud homines.

CCCCLVII.

Joannes Saresberiensis ad Joannem Pictavensem episcopum.

(O. 84; Z. i. 100; Lup. i. 103; Jo. Sar. 287.)

Joanni Pictavensi episcopo J. S.

Conference of king Henry and monks of Grammont expected.

Grandis est apud nos exspectatio præstolantium quid paritura sit collatio illustris regis Angliæ et sanctorum Grandimontanorum, qui utinam pro celebritate nominis, quam in ecclesia Dei subito nacti[5] sunt, pacem ecclesiæ studeant procurare. Creduntur enim talentum gratiæ principum in tantum meruisse et percepisse a Domino, ut dispensatio regnorum, quatenus ipsi permiserint, eorum committatur arbitrio. Fama siquidem præconatur quod in eorum manibus sunt consilia et opera regum. Quia ergo[6] vos eorun-

---

1 *dilatationis*, O.
2 *quod*, Z; *quam*, L.
3 Perhaps *plene et plane*.
4 *expetit*, O, Z.
5 *nati*, V.
6 *vero*, O.

dem sanctorum non dubito amatores, et familiares esse confido, quanta possum precor instantia quatenus eos per gratiam vobis divinitus collatam, adhibita omni diligentia, animetis ut in colloquio quod cum præfato rege habituri sunt, si tamen nondum celebratum est, prospiciant ecclesiasticæ paci, quæ Deo teste ipsi regi longe erit utilior, quam illis qui se et sua omnia gaudent exposuisse pro Christo. Sive enim vivant, sive moriantur, Domini sunt, et secundum multitudinem laborum et dolorum, quibus ad modicum flagellantur, consolationes ejus exspectant in misericordia uberi. Quid autem a justo Judice, cujus voluntas omnipotentia est, poterit, nisi pœniteat, exspectare qui gratis persequitur et torquet innocentes? Aut quis erit pœnitentiæ fructus, nisi corde contrito et humiliato confiteatur culpam, componat injuriam, damna pro facultate resarciat, et similia in posterum cavere disponat? Si vero memorati sancti tanto domino, tam sincero amico, victi spe vel timore dicenda[1] tacuerint, quis eum de cætero statuet contra faciem suam? Quis a domo ejus avertet gladium Domini, qui potentes potentius punit, torquet, et aufert spiritum principum?

The emperor's condition.

Ecce cum Teutonico tyranno quid egerit, quem, sicut fama publica est apud nos, velut illam statuam quam Nabuchodonosor vidit in somnis, podagra percussit in pedibus, ut incedere nequeat nisi stipatorum auxilio fulciatur. Et quidem spes est ut in[2] brevi pateat ruinæ magnæ, Christoque, quem in membris persequitur, dum libertatem ecclesiæ subvertere quærit, concedat gloriam vel invitus.

Failure of the second crusade.

Iter autem Jerosolymitanum, quod a regibus dispositum[3] est, quid proderit, si non ante pax reddatur ecclesiæ? Nam cum ætate nostra maximi et plurimi

[1] *vel*, ins. before *tacuerint*, V.
[2] *in*, om. O.
[3] *depositum*, V.

principes similem peregrinationem fuissent aggressi, rei miserrimus et ecclesiæ dolendus eventus edocuit de rapinis et injuriis oblata munera Domino non placere, dum ingrati labor obsequii prorsus in contrarium proposito cessit eventum. Sui inconsolabiliter lugent similiter incedentem et patientem similia comitem Nivernensem, quem non Parthorum jacula, non Syrorum gladii, ut nec gloriosa mors viri fortis aliquid consolationis afferret; sed lacrymæ viduarum, pauperum gemitus, ecclesiarum querelæ, creduntur inglorium exstinxisse. Licet autem sit in finem biennii memoratæ profectionis dilata necessitas, tamen si ad honorem Dei et demigrantium salutem inchoari debet aut peragi, tempus breve est. Nam proverbio Francorum dici solet, Stulto dormiente terminus creditoris accelerat. Dormit stultus, sed usuræ non dormiunt.

Death of the count of Nevers.

Sed quid est quod vos in hac parte sollicito, qui indesinenter et supra vires hanc sollicitudinem geritis, nisi quod scio vos multam ad tantum principem, tam bonum dominum, habere caritatem, ut salutem ejus et honorem, quod quidem et[1] ego facio, cupiatis ut vestrum? Vir enim est omni laude major, si ecclesiæ Dei, ut oportet,[2] deferret magis, et cum his modestius ageret qui cum eo contrahunt aliqua ratione,[3] et impetu iræ, vel alterius reprimendi affectus, ad mensuram regiæ gravitatis linguam cohiberet et animum. Alias autem naturæ pariter et gratiæ tot et tantis dotibus præditus est, ut ei principum nullus, quod magis crediderim, vel[4] admodum rarus, quod indubitanter dixerim, similis inveniretur in orbe. Timeo vero ne vobis apud eum nocuerit fides et officiositas

Character of Henry.

[1] *et*, om. O.

[2] *oporteret*, V.

[3] The text is according to O, V, Z, and is intelligible, although something may be desired in it. L and G read *contrahunt, et aliqua ratione, non impetu . . . affectus, et ad mensuram*, &c.

[4] *vel . . . dixerim*, om. L.

vestra,[1] eo quod colloquium, sicut ad honorem et[2] voluntatem ejus volebatis, non potuistis[3] a Cantuariensi archiepiscopo impetrare. Unde precor attentius, ut mihi quis illius verbi fuerit exitus, et quæ circa vos sunt et vestrates, significare dignemini. In negotio autem quod vobis præsentium lator exponet, sic procedat diligentia vestra, sicut maxime videritis expedire. De his vero qui Romam profecti sunt, nihil adhuc certum teneo, sed cum innotuerint referenda, data divinitus opportunitate, meo studio procurante proficiscentur ad vos.

CCCCLVIII.

ALEXANDRO PAPÆ [HENRICUS] REMENSIS ARCHIEPISCOPUS.

(A. 175; O. ii. 182; Z. iv. 29; Lup. iv. 24; G. Fol. 426.)

In favour of archbishop Thomas.

Venerabilis frater et amicus noster, dominus Cantuariensis, apud nos pro honore Dei, pro[4] libertate ecclesiæ, pro sedis apostolicæ privilegiis, jam quintum annum exsilii proscriptus agit. Si placet, domine, jam satis est quod huc usque sustinuit. Jam tempus est miserendi ejus[5] [tum][6] propter multa; tum ne alii ecclesiarum prælati ab officii sui exsecutione ipsius terreantur exemplo, tum ne quod hactenus adversus eum impune ab uno præsumptum est, ab aliis sæculi[7] potestatibus in oppressione ecclesiarum trahatur ad consequentiam mali. Supplicamus itaque paternitati vestræ, in quam omnium oculi conjecti sunt, præstolantes quem exitum causa Dei sub vestro examine sortietur, quatenus tanto exsuli, immo[8] tam sinceræ

---

1 *nostra*, L.
2 *et voluntatem*, om. G.
3 *potuisti*, L.
4 *pro*, A, O, Z; om. V; *et*, *L*.
5 *ejus*, om. L.
6 *tum*, A, O, V, Z; yet the word seems to have been inserted by mistake. *L* omits it.
7 *sæculi*, om. O.
8 *in imo*, O.

causæ, subveniatis, et vestro prospiciatis honori, et ecclesiæ libertati pariter et saluti. Si enim assertor honoris Dei torquetur in patibulo, quid spei cæteris Divini nominis confessoribus relinquetur? Qualiter autem nuper processerit causa ejus, ex testimonio viri celeberrimæ opinionis apud nos, Simonis prioris de Monte Dei, innotescere plenius poterit, utpote scribentis quæ vidit et audivit dum mandatum vestrum exsequeretur. Est enim vir admodum probatæ religionis, et quem nulla ratione credimus ad hoc induci posse ut aliquid contra conscientiam dicat. Valete.[1]

Simon of Mont-Dieu's testimony.

CCCCLIX.

Alexandro papæ canonici Remenses.

(A. 174; O. ii. 181; Z. iv. 28; Lup. iv. 23; G. Fol. 427.)

In favour of archbishop Thomas.

Invalescunt, pater, scandala temporibus nostris,[2] ut in auctoribus eorum compescendis et conterendis virtus vestra clarius elucescat. Confidimus enim quod Sathanam[3] conteret sub pedibus vestris Qui in membra ejus (capita schismatis loquimur) condignam et gloriosam exercuit ultionem. Exserat ergo, si placet, quoniam tempus est,[4] in incentores schismatis et tortores ecclesiæ gladium Petri dextera vestra, et venerabilem virum[5] dominum Cantuariensem, qui pro justitia jam quinquennio dignoscitur exsulare, saltem nunc tandem miseratione debita consoletur. Siquidem justitia ejus nunc manifesta est, sicut advertere potest vestra paternitas ex litteris sanctissimi viri Simonis, prioris de Monte Dei, qui quod vidit et audivit in exsecutione[6] mandati vestri, hoc testatur. Vir utique

---

[1] *Valeat, &c.*, L; *Valete*, O.
[2] *nostris*, A, O; *vestris*, L.
[3] *Sathanan*, Z.
[4] *ejus*, O; corr. to *est*, A; om. V; *est*, Z, *L*.
[5] *virum*, om. L.
[6] *executionem*, A.

plenus auctoritate fidei, cujus verba, apud nos et reliquos qui hominem noverunt, multorum præponderant juramentis. Quis unquam præter Cantuariensem a Christiano in quacumque obligatione coactus est vel exactus honorem Dei reticere? In vos omnium oculi diriguntur, studiosius exspectantes quam consolationem præstabitis confessori, quem exitum causæ Dei, qua severitate tantam compescetis audaciam. Vestris itaque pedibus provoluti supplicamus attentius ut prospiciatis honori vestro et ecclesiæ libertati, quia sublevatio unius erit indubitata consolatio plurimorum. Si enim tam [1] sincera causa in conspectu vestro periclitatur, quis audebit de cætero sæculi potestatibus, quamlibet malitiam attentantibus, obviare? Valeat semper sanctitas vestra.

CCCCLX.

Alexander papa Henrico regi Angliæ.[a]

(A. 87; O. ii. 82; Z. iii. 11; Lup. iii. 11; Thom. 303.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Henrico, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Oct. 9. Urging that bishopricks be filled up.

Quanto personam tuam ob multa et magna principalis devotionis et regalis munificentiæ merita pleniori diligimus caritatis affectu, et paternæ sinceritatis brachiis arctius amplexamur, tanto ea quæ ad salutem animæ, et honoris et gloriæ tuæ augmentum, pro certo pertinere cognoscimus, sublimitati tuæ sæpius et at-

---

[1] *causa sincera causa*, O. (The first *cā* being probably a mistake for *tā*.)

---

[a] This letter may seemingly be referred either to 1168 or to the following year.

tentius proponentes, te ad ea exsequenda diligenter inducere, et cum omni sollicitudine ac studio benignius exhortari, curamus. Quod si cælitus datum esset ut tuæ desiderabilis præsentiæ, sicut vellemus, copia frueremur, tibi eadem quæ scriptis eloquimur multo libentius viva voce jugiter suadere, et quasi quædam remedia inculcare, assidue studeremus. Accepimus autem quod, præter alia de quibus regiam volumus industriam emendari, in Lincolniensi, Bathoniensi, Herefordensi episcopatibus, quos vacantes et pastorum solatio destitutos in manibus tuis tenes, nec non in Bangorensi[1] et Lanelvensi,[2] liberam electionem, sicut deceret, fieri fastu quodam et majoris potentiæ terrore prohibeas, et quasi alter Cæsar omnia solus esse contendens, non solum quæ sunt Cæsaris, prout convenit, obtinere, sed et quæ Dei sunt illicite atque in animæ tuæ periculum usurpare, non metuis. Quod quam sit indignum, et tam supra quam contra regiæ justitiæ dignitatem, et tua te prudentia, si diligenter velis attendere, naturali ratione prævia sufficientius edocebit, et nonnulla id ipsum exempla eorum, qui idem attentare frustra conati sunt, nihilominus approbabunt. Et quoniam nobis, licet indignis, generalis ecclesiæ a Domino, qui pro ea etiam sanguinem proprium fudit, cura commissa est et tutela, prætermittere non possumus ullatenus nec debemus, quin pro ea partes nostras apud te cæterosque ecclesiæ filios interponere modis omnibus studeamus, et dignitates ac jura ipsius ad instar sanctissimi Nabuthæ usque [ad][3] mortem, si necesse fuerit, ab omnibus defendamus. Ideoque serenitatem tuam monemus, rogamus, et obsecramus in Domino, atque in peccatorum tibi remissionem injungimus, quatenus sicut [in][4] Divinarum et humanarum

As to the manner of appointment.

---

[1] *Bathoniensi*, V, L; *Baryonensi*, A, O, Z.

[2] *Laveniensem*, V; *Laviensi*, *L*; *Laneni nsem*, A; *Lanelvensi*, Z.

[3] *ad*, ins. Z, L; om. A, O.

[4] *in*, ins. L; om. Z.

rerum scientia circumspectus excellis, ita te prudentem in omnibus exhibeas ac modestum, Deum ante omnia Creatorem tuum melius solito verearis, ecclesias et ecclesiasticas personas honores, et ita tibi quæ tua[1] sunt discrete vendices ac defendas, ut ad ea quæ Divini juris esse noscuntur manus extendere de cætero non præsumas. Specialiter autem in prænominatis ecclesiis clericos, ut electionem tam liberam quam canonicam faciant, regia celsitudo commoneat, et eis ad hoc opem necessariam et favorem, salva penitus ecclesiastica libertate, concedat. Nec velis eis qui electionem facturi sunt personam de qua electionem facere debeant nominare. Hoc enim esset non eos, sed te ipsum potius electionem illorum ministerio celebrare, et in electione ipsa[2] libertatem omnino illis eligendi subtrahere. Et quidem, si ea quæ monentes in spiritu mansuetudinis et cum omni humilitate prædiximus effectui, sicut debes, mancipare curaveris, et tuæ proculdubio gloriæ ac saluti consules, et Deo ac nobis gratum facies omnimodis et acceptum. Alioquin, quantumcumque te sicut carissimum filium nostrum et Christianissimum principem diligere, ac tuæ magnitudini deferre, velimus, manus beati Petri ac nostras a tuo non poterimus gravamine continere, et, plus Deum quam hominem (sicut dignum est) metuentes, ecclesiæ jura pariter et honorem concessa nobis Divinitus potestate integre curabimus atque inviolabiliter conservare. Datum Beneventi, septimo idus Octobris.

---

[1] *sua*, V.

[2] *ipse*, O, A; *ipsa*, L.

CCCCLXI.

JOANNES SARESBERIENSIS AD BARTHOLOMÆUM EXONIENSEM EPISCOPUM.

(MS. Paris, 8562. 135; Jo. Sar. 284.)

The meeting at Montmirail. Alternat fortuna rerum vices, mortaliumque conditionem nunc dejicit, nunc extollit. Rectius tamen dixerim et verius quod is qui ventis et mari imperat, exigentibus hominum meritis, in polisi[1] mundana, re scilicet publica degentium in hoc sæculo, seditiones esse patitur, et interdum quasi procellas excitat, nunc eas beneplaciti sui miseratione compescit. Hac autem ipsius dispensatione nuper accidit quod illustris rex Angliæ, licet sæpe solemniter et publice jurasset se in hominium Christianissimi regis ulterius quoad viveret non rediturum, saniori consilio acquiescens propositum mutavit, et in proximo Epiphaniorum die apud Montem-Mirabilem in pago Carnotensi ad memoratum regem supplex accessit, se, liberos, terras, vires et thesauros, exponens, universa contulit in arbitrium ejus, ut omnibus uteretur, abuteretur, pro voluntate, retineret, auferret, daret quibus et quantum vellet pro libitu, nulla prorsus inserta vel adjecta conditione. Secretas quoque eidem per internuntios obligationes ante præstiterat, sed nulla eorum occulta est, quin (ut credimus) publicetur in brevi. Eum ergo benigne mansuetissimus princeps recepit, Deo gratias referens qui ipsius animum emollierat, et ei qui salubri consilio acquiescens debita humilitate ecclesiæ et populis utilem quærebat pacem. Sic in hominium ejus reversus est, fide corporaliter præstita, quod ei tanquam domino, cui ante regnum suum hominium et fidelitatem fecerat, fidem servabit contra omnes homines, eique præstabit auxilium et obse-

Homage of Henry to Lewis.

Jan. 6.

[1] *polisi*, P; *politia*, G.

quium, quod regi Francorum Normannorum dux præstare debet. Inde sibi dextras et oscula dederunt, restituitque rex Francus Anglico Britones et Pictavos, accepta prius ab eo cautione quod eis castra et terras ab initio dissensionis hujus ablatas restituet, pacemque servabit, compensatione homicidiorum et incendiorum hinc inde admissa. Die vero sequenti filios suos adduxit, Henricum et Ricardum, quorum primus hominium et fidelitatem fecit regi Francorum de comitatibus Andegavensi et Cenomanensi, nam ipse rex in hominio comitis Theobaldi pro Turonensi remanet; alter vero præstita fidelitate similiter et hominio Pictavensem recepit comitatum. Hujus pacis præcipui inventores[1] fuerunt comes Theobaldus et frater Bernardus de Grandi-Monte, qui primi cum regibus conscii fuerunt secretæ obligationis, cujus feci superius mentionem. In hac autem honorum distributione Franci regno suo arbitrantur plurimum esse prospectum; eo quidem magis quod cum acerbiori dolore meminerant Henricum filium regis Angliæ regi Francorum pro omnibus hominium fecisse, quando inter ipsum et filiam ejusdem regis Angliæ[2] sponsalia contractæ sunt.

Homage of the king's sons for Anjou, Maine, and Poitou. Jan. 7.

Receperat ante paucos dies rex Anglorum per sanctissimum virum priorem de Monte-Dei, et jam dictum Bernardum de Grandi-Monte, pro Cantuariensi archiepiscopo commonitorias domini papæ, quarum tibi exemplum mitto, pacisque probandæ spem dederat, si modo dominus Cantuariensis ei coram hominibus speciem humilitatis prætenderet, persuaseratque viris religiosis quod eum in omni honore et libertate ecclesiæ totius regni post se dominum et principem constituere disponebat. Unde eorumdem consilio a rege Christianissimo accitus archiepiscopus cum coexsulantibus sibi huic colloquio interfuit, et in omni humi-

Attempt to reconcile the king and the archbishop.

---

[1] *incentores?* [2] *Franciæ?*

litate flexis genibus ad regis sui pedes accessit in conspectu omnium, hac forma verborum utens: "Mise-"remini mei, domine, quia pono me in Deo et vobis "ad honorem Dei et vestrum." Sed rex, qui pacem promiserat ecclesiæ dum timebat suam posse turbari, successibus novis elatus prorupit in contumeliam supplicantis, et impudentia loquendi promeruit ut qui antea minus verus, nunc a Francis habeatur et inurbanus. Et ut causam suam, quam omnes iniquam noverant, coram sanctissimo rege et aliis principibus justificaret, contumelias et fabulas hoc fine concludit: "Nihil, domine mi rex, et vos sancti viri et principes "qui adestis, aliud ab archiepiscopo peto, nisi ut mihi "servet consuetudines quas quinque proximi antecessores sui, quorum aliqui sancti sunt et miraculis "coruscant, meis observaverunt, quas et ipse promisit, "et hoc in præsentia vestra tanquam presbyter et "episcopus similiter sine malo ingenio mihi polliceatur. Hæc est enim sola causa dissensionis inter me "et ipsum, quod eas infringit, et quasdam earum "cum observatoribus suis, apud[a] Vizeliacum, qui locus "celeberrimus est, in insigni die magnæ solennitatis "excommunicavit." Rem justam et modestam visus est omnibus postulare, adeo quidem ut fide plenus princeps, archiepiscopi, episcopi, et magni viri qui aderant, et ipsi nuntii domini papæ, archiepiscopo suaderent ut se de consuetudinibus et omni re simpliciter et absolute poneret in voluntate ejus. Ad quod archiepiscopus respondit se paratum esse consuetudines observare pro pace ejus et gratia, et facere quicquid posset ad voluntatem ejus, *salvo honore Dei et ordine suo.* Clerici vero regis, qui ei assistebant, et (ut credebatur) timebant ne pax ecclesiæ reformaretur, quotiens audiebant pactis adjici Dei honorem vel ordinem sal-

The archbishop's condition as to the customs.

[a] Here there is a gap in the Paris MS., and the remainder of the letter is missing.

vum fore, dicebant sophismata subesse verbis, nec recipi præter absolutam promissionem aliquid oportere. Ait itaque rex, "Hæc verba nunquam recipiam, ne "videatur quidem archiepiscopus honorem Dei servare "velle, et non ego, qui eum magis servari desidero." Cum vero dominus Cantuariensis responderet se illi ex pridem facto homagio et fidelitate debere servare vitam, membra, et honorem terrenum, *salvo ordine suo*, et nihil ulterius promissurum, rex indignatus infecta pace discessit, prosequentibus eum Carthusiensibus et Grandimontanis, quos dominus papa miserat ut pacem reformarent, aut porrigerent comminatorias, quarum tibi destinatur exemplum. Sed rex intercepit eos blanditiis delinire, promittens se eorum tale quid facturum consilio, ad quod instantia principum qui adfuerant non potuisset induci, ne pax coactitia videretur. Monuit ergo ut Cantuariensem inducerent consuetudinum verba jurare; quia, si quid asperum et intolerabile videretur in iis, paratus erat corrigere juxta consilium religiosorum, quos ad hoc evocare disponebat, cum ipsum obtinuisse constaret. Gloriatus est etiam, sub jurisjurandi religione asserens quod in toto mundo non est ecclesia quæ tantam habeat libertatem, quæ tanta quiete gaudeat; non est clerus qui tanto honore polleat, quanto præditi sunt in terra sua, cum tamen clerici immundissimi et atrocissimi sint, utpote qui ex maxima parte sacrilegi, adulteri, prædones, fures, raptores virginum, incendiarii et homicidæ; et ad singula volones suos, in assertionis suæ testimonium, clericos et laicos producebat.

The conference broken up.

Henry's character of the clergy.

Hac ergo spe pacis decepti viri religiosi comminatorias usque ad aliud colloquium reddere distulerunt, accedentes ad archiepiscopum ut ei persuaderent regi morem gerere, id est observationem consuetudinum, quibus ille derogare vel quas abrogare decreverat, simpliciter profiteri. Adjecerat etiam sibi debere sufficere si sit ut fuerunt antecessores sui; neque

Attempt of the commissioners to bend the archbishop.

His answer. enim sumus patribus meliores. Quibus respondit archiepiscopus nullum antecessorum suorum ad professionem consuetudinum coactum vel exactum fuisse, excepto beato Anselmo, qui ob eandem causam sæpenumero exsulavit; nec in malis oportere imitari patres, qui se pœnitenda commississe doluerunt, eoque sancti sunt, quod eos in quibus nollent se imitatores habere successores aut coætaneos, peccasse pœnituit. Non enim Moyses in diffidentia, nec David in proditione et adulterio, non in proditione apostolus, nec in perjurio Petrus, nec Paulus in zelo insipientiæ, nec in excommunicatorum participatione Martinus, imitandus est, sicut nec in incestu vel in parricidio patriarcha, vel qui mane oriebatur archangelus in crimine apostasiæ. Siquidem delicta majorum scripta sunt ut caveantur, non ut necessitatem imitationis successoribus ingerant. Nam verbum Dei forma vivendi est, non conniventium[1] cœtus. Unde apostolus, "Estote imitatores mei, sicut et ego Christi;" alioquin præter formam Christi se nulli censuit imitandum. Quibus auditis, discesserunt religiosi tundentes pectora sua, quod in audientia publica ulterius quicquam exegerant. Rex quoque sanctissimus, pœnitentia ductus, veniam imploravit, quod, religiosorum secutus opinionem, honorem Dei et ordinem salvum fore consuluerat reticeri.

Cf. vol. i. p. 17.

The bishop of Poitiers tries to move him at Étampes. Et quia dominus Cantuariensis per inimicos terreri non potuit, post eum usque Stampas missus est episcopus Pictavensis, sollicitans ut pro bono pacis, quam ex auditis promissionibus indubitanter sperabat, rem totam conferret in arbitrium regis. At ille, qui hujusmodi blandimentis sæpe delusus erat, sciensque incauti pastoris esse ovem lupo committere, promisit, salvo honore Dei et ordine et honestate et libertate ecclesiæ, se pro amore regis omnia esse facturum,

---

[1] *conviventium?*

sed nihil promissurum in præjudicium divinæ legis. Reversus ad regem Pictavensis, ut ipsius animum deliniret, mitiora proposuit, asserens quod archiepiscopus Cantuariensis ei se præ cunctis mortalibus et causam suam ejus committebat arbitrio, rogans ut ipse tanquam princeps Christianus provideret honestati ecclesiæ et personæ. Quod verbum ille gratanter amplexans, promisit se utrumque facturum, præfigens archiepiscopo diem colloquii quintumdecimum a die secundi colloquii. Rex interim, quia noverat per fratrem Bernardum quid in domini papæ comminatoriis haberetur, et archiepiscopo restitutam et collatam potestatem animadvertendi in eum et terram suam, regnique personas, nuntios ad sedem apostolicam clam mittere disponebat, et sæpedictum Cantuariensem sub spe reconciliationis eludere. Pictavensis autem et ipse circumventus dominum Cantuariensem Turonis ad regis colloquium invitavit, scribens ei verba quibus sibi rigorem hominis fregisse videbatur. Agebat autem rex ut simulata mansuetudine falleret amicos præfati Cantuariensis, ne per aliquem eorum impedirentur petitiones quas erat in alterius regis colloquio porrecturus, et ut impræmunitum Romanum pontificem accelerata legatione facilius circumveniret. Scripsit ergo dominus Cantuariensis episcopo Pictavensi se ad Turonense colloquium[1] non venturum, increpans eum quod citra mandatum et conscientiam suam causam ecclesiæ contulerat in arbitrium hominis subvertere nitentis ecclesiasticam libertatem, et qui toties vana spe deceperat contrahentes.

The king's design.

The archbishop declines a conference at Tours. Epp. 454–5.

In secundo vero regum colloquio, postquam diu refutaverat et juraverat se litteras apostolicas non recepturum, tandem commonitus a suis, præfatas comminatorias a religiosis viris qui ad hoc missi erant petiit et accepit. Longum erit referre quot et quam

Further negotiations.

---

[1] *colloquium*, Brial (Rec. des Hist. xvi.); *concilium*, G.

varia sibique repugnantia responsa dederit, qui versibilitate merito videbatur ipsum Protea superare. Sed summa negotii, multis habitis consiliis, in hoc demum fine resedit, quod, suppresso nomine consuetudinum, dixit se non fugasse Cantuariensem de regno; sed, si facere voluerit quod fecerunt antecessores sui, et hoc simpliciter et bona fide promittere, redire poterit et habere pacem in terra, et gratiam ejus, si studuerit eam promereri. Sed ei responsum est quod archiepiscopus nullam inibit obligationem, præsertim captiosam, nisi salvo honore Dei, et ordine suo; facturum vero quod debebit, adjecto totius devotionis obsequio. Et licet nomen consuetudinum taceretur, eas tamen constat exigi sub ea verborum clausula qua sibi petit quod dicit ab antecessoribus factitatum; sibi vero nulla ratione licere subjecit archiepiscopus observantiam consuetudinum profiteri, tum quia novam formam in ecclesiam inducere perniciosum esset exemplo, tum quia illas ex magna parte, velut inimicas divinæ legi, constat a domino papa condemnatas, qui eum Senonis ab earum extorta promissione absolvit. Cæterum, si juxta mandatum apostolicum dominus rex pacem et gratiam ecclesiæ, et sibi et suis ablata, reddiderit, dixit se paratum redire, et facturum quicquid archiepiscopus Cantuariensis debet regi, principi, et domino suo; alioquin se de cætero usurum potestate sua et jure in malefactores ecclesiæ et suos et suorum. Rex vero, religiosorum et magnorum virorum arctatus instantia, respondit se in brevi evocaturum episcopos Angliæ, quorum præcipue consilio hactenus usus est in hac causa; rogavitque ne responsiones suæ domino papæ scriberentur. Sed quia illæ, ut dictum est, non cohærebant sibi, vice versa rogatus est a viris religiosis ut iis patentibus litteris scriberet quod pro reverentia, precibus, et præcepto domini papæ facturus erat, seque postea quod oporteret scripturos promiserunt. Qua ille petitione perculsus ab iis

cum indignatione recessit. Fratrem tamen Bernardum trahens in partem dixit se cum festinatione iturum ad Grandem-Montem, et pariturum voluntati et mandato magistri qui ibidem fratribus præest. Interea venient episcopi de Anglia, et tunc auctore Deo simul pax reformabitur.

Hæc ille fratri Bernardo; sed in veritate nuntios quos Romam miserat præstolatur. Consuluerunt tamen viri religiosi archiepiscopo ut personæ regis et terræ parceret, donec exploratum sit quem fructum faciet illud Grandimontanorum colloquium. Hoc autem certum est, sicut indubitanter accepi, quia archiepiscopus aliquos malefactorum suorum interim debita severitate percellet. Cætera supplebit nuntius, quem mihi sub festinatione remitti precor. Reges autem sibi invicem hinc inde præstito juramento confœderati sunt adversus omnes homines, adjecto ex parte utriusque, salvo eo quod debet Ricardus, filius regis Angliæ, filiam regis Francorum sine dote ducere uxorem. Secretæ obligationis, cujus supra memini, in finem alterius anni dilata est propalatio, ne, si præcognitum fuerit quod tractatur, facilius valeat impediri. Teutonicus tyrannus, consilio prudentum partis suæ, abbates Cisterciensem et Clarevallensem accivit, cum iis et per eos, ut creditur, de pace ecclesiæ tractaturus. Various news.

CCCCLXII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Henrico regi Angliæ.

(A. 530; O. ii. 289; Z. iv. 6; Lup. iv. 5; Thom. 182.)

Serenissimo[1] domino suo Henrico, Dei gratia illustri Anglorum regi, Normannorum et Aquitanorum duci,

---

[1] *Serenisimo . . . obsequium*, O, Z, L.

et comiti Andegaviorum, Thomas, sanctæ Cantuariensis ecclesiæ minister humilis, salutem, et devotum cum omni reverentia et dilectione obsequium.

Movement for reconciliation.

Regia potest meminisse nobilitas, quoniam vobis obtuli in præsentia domini regis Francorum, et plurimorum qui aderant, quod ad honorem Dei et vestrum paratus eram me ponere omnino in misericordia Dei et vestra, ut sic pacem et gratiam vestram promererer. Non placuit vobis, domine, hæc forma verborum, nisi promitterem observationem[1] consuetudinum quas antecessores nostri observaverant vestris. Concessi ergo, domine,[2] quod ea servarem, quatenus possem salvo ordine meo, et si aliquid[3] amplius vel expressius promittere[4] scirem in Domino, paratus fui, et sum adhuc, pro recuperanda gratia vestra; et quod vobis nunquam libentius servivi, quam adhuc facere paratus sum. Et quia nondum placuit vobis ista recipere, supplico majestati vestræ ut memineritis obsequiorum meorum,[5] et beneficiorum quæ mihi contulistis; quia ego memor sum me debere ex juramento servare vobis vitam et membra, et omnem honorem terrenum, et quidquid potero secundum Deum pro vobis, sicut pro carissimo domino, facere paratus sum. Et Deus scit, quod nunquam vobis libentius servivi, quam facturus sum, si placuerit vobis. Valeat semper dominus meus.

CCCCLXIII.

Alexandro papæ Thomas Cantuariensis archiepiscopus.

(A. 176; O. ii. 183; Z. iv. 14; Lup. iv. 12; Thom. 17.)

Henry's misrepresentations.

Si causam nostri, pater sancte, malitia adversariorum apud vos non denigrasset exsilii, credimus

---

[1] *observatione*, V.
[2] *domine*, om. L.
[3] *aliquid*, om. L.
[4] *promitterem*, A, O; *promittere*, Z, L.
[5] *vestrorum*, A; *meorum*, L.

indubitanter quod rex Angliæ tamdiu et tam impune non abuteretur patientia vestra. Sed ecce, Deo propitiante, ipsius persecutoris nostri testimonio veritas declarata est. Nuper enim, cum ad pedes ejus flexis[1] genibus in omni humilitate imploraremus, coram rege Christianissimo, archiepiscopis, episcopis, comitibus, proceribus, et omnibus qui aderant, professus est se nihil aliud a me quærere nisi ut consuetudines regni sui, quas antecessores[2] nostri suis principibus[3] servaverant,[4] conservarem,[5] et hoc tanquam sacerdos et episcopus absolute et præcise, sicut nuntii nostri vobis fideliter exponent, repromitterem in verbo veritatis. Placeat itaque sanctitati vestræ latores[6] præsentium, fideles nostros et proscriptionis nostræ participes, qui omnibus interfuerunt, clementer audire, et Anglicanæ ecclesiæ, jam in extremis agenti, nisi dextera Dei et vestra subveniat, celerem conferre medicinam. Posuimus enim verba nostra in ore ipsorum.[7] Gloriatur autem[8] rex Angliæ quod ei privilegium contulistis, quod, licet in sedem nostram redierimus, omnis potestas nostra evacuata est donec eam nobis restitui velit. A sæculo inauditum est apud nos quod aliquis episcopus se principi sæculari obligare cogatur ulterius quam ad conservationem eorum quæ continentur in forma fidelitatis. Veremur ergo, ne, si (quod absit, et Deo auctore semper aberit) a nobis ulterior cœperit obligatio, pernicies exempli alios inficiat principes, et non modo coætaneos nostros, sed successores nostros involvat. Et quidem planum est, quod,[9] si petitæ consuetudines prævaluerint, auctoritas apostolicæ sedis in Anglia penitus evanescet, aut erit minima. Quod,

---

[1] *flexis genibus*, om. L.

[2] *antessores*, V.

[3] *principibus*, om. O; inserted by correction, A.

[4] *servaverant*, O, A; *servaverunt*, L.

[5] *conservarem*, Z; *conservare*, L.

[6] *latores . . . nostræ*, om. L.

[7] *ipsorum*, O, A; *eorum*, L, Z.

[8] *enim*, O, A; *autem*, Z, L.

[9] *quod*, Z, L; om. A, O.

Constancy of the church of Canterbury.

(sicut ex majorum scriptis et relationibus seniorum publice notum est,) pridem contigisset, nisi Cantuariensis ecclesia se principibus pro fide sedis apostolicæ et ecclesiæ libertate studuisset opponere. Rarus enim illi ecclesiæ præfuit, qui non aut gladium subierit pro justitia, aut pertulerit[1] molestias exsilii aut proscriptionis injuriam. Unde mirum est, et omni stupore dignum, quod apostolicæ majestatis potius quam nostri nominis persecutor se in causa tali plures apud vos gloriatur invenisse et habere fautores. Nec vos oportet de cætero vereri ne transeat ad schismaticos, quia sic eum Christus in manu famuli sui regis Francorum subegit, ut ab obsequio ejus non possit amplius separari.

Henry not to be dreaded.

CCCCLXIV.

Alexandro papæ Simon prior de Monte Dei et Engelbertus prior de Valle Sancti Petri.[2]

(A. 179; Z. iv. 12; Lup. iv. 10; Thom. 339.)

The pope's commonitory letter delivered.

Juxta mandatum sanctitatis vestræ commonitorias vestras illustri regi Anglorum porreximus, operam et diligentiam pro viribus adhibentes ut juxta commonitionem vestram dominum Cantuariensem in gratiam revocaret, et ei sedem suam restitueret[3] et pacem, et ecclesiæ suæ liberam dispositionem habere permitteret. Exspectavimus diu sperantes et orantes ut Deus emolliret animum ejus. Sed cum non proficeremus exspectantes, urgente mandato vestro, in colloquio regum secundo ei comminatorias vestras præsentavimus; quas cum ille tandem vix recepisset, ad instantiam nostram, et magnorum virorum qui aderant, hoc

And the comminatory letter, Feb. 7.

---

[1] *pertulit*, L.
[2] *Dei*, for *Sancti Petri*, Z.
[3] *restituerit*, V.

post multa, quæ referre longum est, nobis responsu dedit: "Ego dominum Cantuariensem de regno n("expuli, et tamen pro reverentia domini papæ, "voluerit mihi facere quod debet, et servare mi "quod antecessores sui meis observaverunt, et ea qu "ipse promisit, redire poterit in Angliam, et habe "ibi pacem." Et post varietates responsionum, ta dem dixit[1] se evocaturum episcopos Angliæ, et usuru consilio eorum; sed nec diem aliquem præfixit, n aliquid ab eo reportavimus unde possimus de pa domini Cantuariensis, et mandati vestri exsecution certiorari. Et quia responsa frequenter mutabat, i terrogavimus eum an liceret archiepiscopo redire sedem suam, et frui pace sua. Ille vero respond quod archiepiscopus nunquam ingredietur terram a tequam faciat ei quod debet, et [etiam][2] promittat servaturum quod alii servaverunt, et quod ipse pr misit. Deinde rogavimus eum ut scriberet et signar patentibus litteris responsum suum, quia oportebat no rem certam vobis referre, quam nondum habebam quia tam frequenter responsa variabat. Ille vero n luit adquiescere. Archiepiscopus vero respondit, cu hoc ei retulissemus, se paratum esse[4] facere regi qui quid debet, et servare quod ab antecessoribus su observatum[5] est, quatenus poterit *salvo ordine su* sed novas inire obligationes, quæ a decessoribus su præstitæ non sunt, et promittere aliquid hujusmo nisi *salvo ordine suo*, sibi esse illicitum sine aucto tate domini papæ, tum quia novam formam induce in ecclesiam perniciosum esset, tum quia a vobis i hibitus est ne aliquid unquam tale promittat, n *salvo honore Dei et ordine suo:* et adjecit quod eu increpando dixistis, quod nec pro capite suo debuiss

[1] *dixit*, om. L.

[2] *et* (only), Z, L; *etiam* (only, and written as a correction), A.

[3] *nos*, Z; *nobis* L, G.

[4] *esse*, om. A.

[5] *observatum*, A, O, Z; *ser tum*, L.

se ad talium consuetudinum observantiam obligasse, nisi *salvo ordine suo*. Sed si rex, prout mandatis, ei gratiam suam et pacem, et ecclesiam et ablata sibi et suis, restituat, quicquid secundum Deum et *salvo ordine suo* poterit, libenter faciet ad voluntatem ejus, et ei diligentissime et devotissime totis viribus servire studebit. Placeat itaque sanctitati vestræ opem ferre ecclesiæ laboranti, et perseverare[1] in eo quod laudabiliter cœpistis; quia (sicut a multis audivimus, et credimus), si perseveraveritis, ecclesiæ pax et salus in januis est. Et quia fratrum Grandimontis consuetudo non est ut scribant alicui, hæc de conscientia et voluntate fratris Bernardi, socii nostri, vobis scripsimus, quæ gessimus cum eodem fratre Bernardo, qui veritatem in audientia multorum testificatus est, rogans eos, quibus scribere licet, ut vobis ab eo audita scriberent.

Firmness is likely to have a good effect.

Bernard restrained from writing.

CCCCLXV.

Alberto cardinali Simon prior de Monte Dei.

(A. 178; O. ii. 185; Z. iv. 13; Lup. iv. 11; Thom. 340.)

In behalf of the archbishop.

Desiderio desideravimus ego et fratres nostri aliquid audire de vobis, sed divinitus a multo tempore nobis subtracta est consolatio ista. Erit autem maximi instar muneris, si placuerit ut sollicitudinem nostram de statu vestro certificetis; admodum namque desideramus[2] prosperum eventum vestræ legationis audire. Noster autem est qualem consuevistis videre;[3] peccatores enim sumus, et utinam condignos fructus pœnitentiæ Deo, per gratiam ejus potius quam per merita nostra, valeamus offerre. De cætero dilectioni vestræ

---

[1] *persevare*, A.

[2] *desideramus*, A, Z; *desideravimus*, L.

[3] *audire*, L.

supplicamus attentius, quatenus domino Cantuariensi, quem constat pro justitia exsulare, auxilium et consilium impendatis; quia, (sicut præsente domino rege Francorum, et omnibus qui colloquio interfuerunt, rex Angliæ confessus est,) hæc[1] sola causa est exsilii et proscriptionis ejus, quod consuetudines noluit absolute promittere, quas justitiæ Dei et ecclesiæ libertati constat esse contrarias. Præterea gloriatur idem rex se privilegium habere a domino papa, quo potestas domini Cantuariensis suspensa est, quamdiu ei rex voluerit subtrahere gratiam suam. Valete.[2]

CCCCLXVI.

ALEXANDRO PAPÆ THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS POST[3] COLLOQUIUM HABITUM CUM REGE APUD SANCTUM LEODEGARIUM.

(A. 158; O. ii. 162; Z. iv. 7; V. 6027; Lup. iv. 6; Thom. 16.)

King Henry's demeanour.

Longanimitatis vestræ divitias, immo et divinæ copiam bonitatis, contempsit hactenus rex Angliæ, ignorans aut dissimulans quod eum patientia vestra studuit ad pœnitentiam revocare. Ad preces et commonitiones obsurduit, gloriatus ad ignominiam sedis apostolicæ, et in contumeliam beati nominis vestri, quod ei privilegium indulsistis, quo quamdiu voluerit tutus erit adversum nos et ecclesiam Cantuariensem, licet illam et nos atrocius persequatur; et ut facilius rem falsam et incredibilem persuadeat universis, rescripta litterarum quas ei contra nos, (et utinam non contra vos!) indulsistis, per Alemanniam, Franciam, Angliam, et diversas provincias adjacentes ventilari facit. Sic vestram remunerat benevolentiam, has man-

---

[1] *quod hæc*, L.
[2] *Valete*, om. A.
[3] *post coll. . . . Leodegarium*, om. L, G; *cum rege*, om. Z.

suetudini rependit gratias, ut fiant semper novissima ejus atrociora prioribus. Sed auctore Deo, (quod utinam ab initio credidissetis!) nunc in conspectu omnium declarata est justitia nostra, et causa exsilii et proscriptionis, et quo tota ipsius vergat intentio. Nuper enim in secundo colloquio, audientibus Christianissimo rege et cunctis qui hinc inde aderant, confessus est post comminatorias vestras, quas sæpius refutaverat, vix tandem recepit, quod nihil aliud a nobis quærit nisi observantiam consuetudinum suarum, quas (sicut vidistis, et adhuc potestis intueri,) divinæ legi constat et sacris canonibus penitus adversari. Ad instantiam vero Christianissimi regis, et religiosorum quos miseratis, adhibitis multis intercessoribus, ut taceret consuetudines, mutavit quidem verbum, sed non mutavit propositum. Exegit enim ut profiteamur in verbo veritatis simpliciter et absolute nos facturos quod fecerunt antecessores nostri; et hac sola via, ut dicebat, poterimus habere ecclesiam nostram et pacem in regno, sed nondum tamen gratiam ejus. Quod quidem ideo adjicit, quia nos auctoritate rescripti vestri putat officii debiti[1] potestate esse privatos, donec velit nos in suam gratiam revocare. Cum vero nobis religiosi viri Simon prior de Monte Dei et frater Bernardus hanc ejus petitionem proposuissent, respondimus non esse plene in conscientia nostra quid fecerint antecessores nostri, licet aliquos eorum ex scriptis auctenticis[2] pro causa simili noverimus exsulasse, et tandem obtinuisse ut, sicut reges qui sibi crediderant competere jura vendicabant, ita quæ Dei erant Domino[3] redderentur; nos tamen[4] paratos esse ad omne obsequium ejus, etiam ultra quam fecerint antecessores, salvo ordine nostro. Cæterum novas, et præter for-

The archbishop cannot accept his terms.

[1] *debita?*

[2] *auctenticis*, V, O; *autenticis*, A, Z; *authenticis*, *L*.

[3] *Domino*, V, O, A, Z; but the reading of G, *Deo*, seems preferable. (Matth. xxii. 21.)

[4] *tamen*, O, A; *autem*, L.

mam ecclesiæ, quæ a nullo antecessorum nostrorum præstitæ sunt, inire obligationes, nobis esse[1] illicitum; tum quia perniciosum esset exemplo, tum quia vos ipse, quando in urbe Senonensi nos ab illarum Deo et ecclesiæ odibilium consuetudinum observantia et obligatione per vim et metum extorta absolvistis, specialiter, increpatione gravi præmissa, et quæ auctore Deo ab animo nostro nunquam excidet, inhibuistis ne unquam ulterius nos alicui in causa simili obligemus, nisi salvo honore Dei et ordine nostro. Adjecistis etiam, si[2] placet reminisci, quod nec pro capite, nisi salvo honore Dei et ordine suo, se debeat episcopus obligare. Promisimus itaque viris religiosis, quod si rex[3] mandatum vestrum impleret restituendo nobis gratiam suam et pacem, et ecclesiam, cum his quæ nobis et nostris abstulit, ei et liberis suis, salvo honore Dei et ordine nostro, totis viribus studebimus inservire; sed sine auctoritate vestra nobis illicitum esse diximus mutare formam ecclesiasticam quam occidentalis tota tenet ecclesia, et quæ etiam in reprobis illis consuetudinibus, quæ sunt nostri causa exsilii, patenter expressa est. Ibi siquidem continetur quod electi debent ante consecrationem regi jurare, quod ei fideles erunt circa vitam, membra, et honorem terrenum, salvo ordine suo. Utquid ergo nos soli, in captiosa obligatione qua a nobis exigitur, honorem Dei et indemnitatem ordinis cogimur reticere? Quis enim Christianus unquam hoc a Christiano exegit? Religiosorum instantiam responsionum varietate delusit; et modo aiens,[4] modo negans, dimisit querulos quod eis opera perierat et impensa. Simulavit tamen episcopos Angliæ se[5] evocaturum, ut eos consulat; sed in veritate nuntiorum, quos ad vos destinavit, præstolatur adven- Henry's hopes from the pope.

---

[1] *esset*, V, A, Z.
[2] *si*, L; om. O, A.
[3] *rex*, erased, O.
[4] *agens*, A.
[5] *se*, om. O, A, Z.

tum. Nam, ut ab eis quibus oportet haberi fidem vere didicimus, gloriati sunt quod, sicut fecerunt alia vice, promissis aut minis quod rex desiderat contra nos a vobis impetrabunt. Incredibile tamen est quod apostolica sedes compellat aliquem reticere honorem Dei, aut prohibeat salvandi ordinis facere mentionem. Et profecto si nuntios ejus confusos, ut justum est, remiseritis, liberabitis ecclesiam Dei et sedis apostolicæ famam. Agatis ergo, si placet, viriliter; quia si terrere volueritis impium, indubitanter credimus quod ecclesiæ pacem, et pereuntem animam Deo, reddetis. Experti estis quid apud eum mansuetudo profecerit; nunc alia aggredimini via, et procul dubio in rigore justitiæ citissime triumphabitis. Exigite quod nobis ablatum est usque ad novissimum quadrantem, ne tantæ rapinæ impunitas, apud coætaneos et posteros divulgata, tam illi quam successoribus præstet audaciam similiter delinquendi. Nam si cognoverimus pœnitentem, ut viam satisfaciendi velit ingredi, vestro præeunte consilio juris poterimus temperare rigorem, prout ecclesiæ Dei nostris et futuris temporibus viderimus expedire. Alioquin perseverans in crimine, et tantum in ecclesia faciens scandalum, quo jure absolvetur? Deo siquidem vinculis impœnitentiæ ligatus est, et Lazaro deterius et arctius[1] compeditus; nam si res ablata reddi potest, et non redditur, non agitur pœnitentia, sed fingitur. Unum est quod plurimum affectat, et in quo, propitiante Deo, mentitur iniquitas sibi; quia si luctum, (quod Deus avertat!) ecclesiæ Catholicæ videret, incunctanter ecclesiam Anglicanam, sed et omnem quæ in ejus potestate est, subjiceret legibus suis. Hoc autem vobis certum sit, quod ea quæ a nobis exigit servare non possumus, et apostolicæ sedi fidem et debitam obedientiam; hæc enim sibi invicem adversantur. Hoc etiam rogamus attentius, ne male-

Exhortation to act vigorously.

Grat. II. xiv. 6.

[1] *artius* (i.e. *arctius*), O, A, Z; *acrius*, V, L.

factores et excommunicatos nostros, si forte ad vos venerint aut miserint, in præjudicium nostrum faciatis absolvi; quia si alia vice non esset factum, ecclesia jam pace debita frueretur. Sane si nos compulerit, quod Deo propitiante nec pro temporali vita facturus est, ad hanc obligationem, (non enim excidit a memoria nostra quid vobis et ecclesiæ Romanæ in receptione pallii juraverimus,) non modo episcopos, sed et clerum universum similiter obligabit, tanto fretus exemplo; et quidem facile est ut impunitam ejus audaciam alii principes imitentur. Quod autem a nobis exigit, nec a militibus, nec a rusticis exigitur in terra nostra.

Request that excommunicates may not be absolved.

CCCCLXVII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Willelmo Papiensi cardinali.

(A. 177; Z. iv. 31; O. ii. 184; Lup. iv. 26; Thom. 70.)

Veritas obumbrari quidem, sed exstingui non potest, et lux post tenebrarum molestias gratius acceptatur. Utinam et vobis ab initio constitisset quod nunc ex ipsius persecutoris nostri testimonio omnibus notum est. Nuper enim coram rege Christianissimo, archiepiscopis, episcopis, comitibus, proceribus, et omnibus qui aderant, publice professus est hanc solam esse causam exsilii et proscriptionis nostræ, quod nolebamus ei consuetudines observare quas antecessores nostri consueverant decessoribus ejus. Adjecit etiam constanter,[1] quod non[2] aliud quicquam quærebat a nobis, nisi ut hoc simpliciter et absolute promitteremus ei in verbo veritatis, ita scilicet ut non adjiceremus, *Salvo ordine nostro*, vel *honore Dei*, vel aliquid eorum, quæ honestatis et conscientiæ possent incolumitatem tueri.

Henry's misrepresentations.

---

[1] *constanter*, om. L.

[2] *nihil*, L.

Et quia noluimus[1] absolute promittere consuetudines, quarum aliquæ sedis apostolicæ auctoritatem evacuant, et ecclesiæ perimunt libertatem, discessit rex pace infecta. Supplicamus itaque dilectioni vestræ quatenus patrocinium Cantuariensis ecclesiæ, immo justitiæ, fatigatæ,[2] suscipiatis, et, (sicut nobis benignitas vestra promisit in discessu vestro,) pro libertate ecclesiæ et persona nostra, qui ad obsequium vestrum[3] prompti sumus stare, ut decet honestatem vestram, non gravemini, sed[4] opponatis vos his quos veritati et justitiæ constat hactenus fuisse oppositos, et nuntiis nostris, in his quæ vobis ex parte nostra proposuerint, indubitanter credatis.

The cardinal's help desired.

CCCCLXVIII.

Dominus Cantuariensis Ottoni cardinali.

(A. 159; O. ii. 163; Z. iv. 8; Thom. 62; Gall. Rer. Scriptores, xvi. 341.)

Gratias, non quas debemus, sed quantas interim possumus, agimus dilectioni vestræ, quæ pro nobis, immo pro ecclesia Dei, multa sustinuit, et nos pro viribus consolata est in omni tribulatione nostra. Confessus est nuper rex Anglorum coram rege Christianissimo, archiepiscopis, episcopis, proceribus et omnibus qui aderant, quod nihil aliud quærit aut quæsivit a nobis nisi observantiam consuetudinum, quarum plures apostolicæ sedis convellunt majestatem et ecclesiæ præjudicant libertati. Qualiter autem res processerit, latores præsentium plenius indicabunt. Et quia noluimus in consuetudinum suarum verba simpliciter

Observance of the Constitutions required by Henry.

---

[1] *nolumus*, L.

[2] *fatigate* (or *fatigatæ*), V, O, A, Z; *indefatigate*, L.

[3] *vestrum*, om. L.

[4] *et*, ins. G.

et absolute jurare, discessit indignatus, non sustinens honoris Dei vel ordinis nostri vel Divini juris aliquam fieri mentionem. Supplicamus itaque bonitati vestræ, de qua sicut de nobis ipsis confidimus, quatenus nobis assistatis in causa Domini, et necessitatem nostram, immo ecclesiæ Dei,[1] quam a nuntiis audietis, sicut nostra et omnium spes est, apud dominum papam expedire studeatis.

CCCCLXIX.

Henricus rex Angliæ Willelmo Senonensi archiepiscopo.[2]

(A. 313; O. iii. 15; Z. iii. 8; Lup. iii. 8; G. Fol. 486.)

Quos ad me misistis ordinis Cistertiensis viros religiosos et venerabiles, sicut decuit, honorifice suscepti, attente audivi, diligenter intellexi.[3] Verbum autem, quod ex parte vestra mihi intimaverunt, benigne, secundum quod vos accepisse ex domini papæ mandato mihi significaverunt, ut mecum de pace reformanda inter me et archiepiscopum Cantuariensem loqueremini, admisi. Placet itaque mihi quatenus super hoc mecum loquamini. Vobis enim ex magna parte innotuit causa quæ inter nos vertitur, sicut præsens audistis, ubi in præsentia domini regis Franciæ inter nos inde sermo haberetur. Ipse causam præstitit discordiæ, ab ipso concordiæ debet causa procedere; ipse vulnus impressit, ipse sanare studeat; per ipsum morbus invaluit, in ipso est ut sanitate reddita morbus evacuetur. Ego neque causam mali neque exsecutionem excitavi vel implevi. In quo itaque loco utrique nostrum, donec Exculpation.

---

1 *Dei*, B, G; om. A, Z

2 *archiepiscopo*, A, O, Z; *episcopo*, L, G.

3 *inspexi*, G.

convenire possimus, [mihi][1] significetis. Confido autem de fidelitatis vestræ integritate et constantia, quod causæ hujus veritati favorem inclinabitis. Ideoque affectuosius accipio, ut vestra discretio diligentius meam circa hoc voluntatem et æquitatem attendat.

Complaint against the French king.

Præterea ad vos meam dirigo conquestionem super hoc, quod dominus meus rex Franciæ, nuper æquum excedens, mihi in meis fecit injuriam.[2] Vestra namque mediatione, et comitis Theobaldi fratris vestri, posthabito meorum consilio super hoc, quod prædecessores mei nunquam fecerunt,[3] pro bono pacis me totum nuper exposui voluntati domini regis Franciæ, vestro acquiescens consilio. Vos autem non credo latere, quomodo mihi nuper injuriatus est. Vobis autem conqueror, ut quod in præjudicium pacis inter nos statutæ præsumpsit, transgressio vobis displiceat, et eum ad satisfactionem justam deducere satagatis, quo auctore ipsa facta est.

CCCCLXX.

ALEXANDRO PAPÆ WILLELMUS SENONENSIS ARCHIEPISCOPUS.

(A. 169; O. ii. 175; Z. iv. 9; Lamb. iv. 7; Thom. 328.)

Domino papæ archiepiscopus Senonensis salutem, et omnem cum summa devotione obedientiam.

Meeting of Feb. 7.

Qualiter in secundo regum colloquio nuper processerit causa domini Cantuariensis, tanto fidelius possumus attestari, quanto familiarius ad omnia quæ ibi gesta sunt admissi sumus, et operam et diligentiam adhibuimus, ut rex Anglorum[4] vestris obtemperaret

---

[1] *mihi*, A, Z.

[2] *in avernum*, A, O (for *injuriam*); *in Alvernum*, Z.

[3] *fecerint*, V, O, A; *fecerunt*, L.

[4] *Anglorum*, A, O, Z; *Angliæ*, L.

monitis et obediret mandatis. Sed ille postquam recepit vix[1] comminatorias vestras, et religiosorum quos miseratis instantiam varietate responsionum sibi non cohærentium diu delusit, tandem nobis et illis acrius insistentibus dedit pro voluntate responsum. Ait enim se dominum Cantuariensem non expulisse de regno suo; et tamen, si redire voluerit, et servare quod servaverunt antecessores sui et quod ipse promisit, redire poterit et ibi habere pacem. Et nisi hoc simpliciter et absolute promiserit, ulterius in Angliam non revertetur. Et quia responsa ejus sibi frequenter adversabantur, ut nuntii vestri prorsus ignorarent quo nodo suum possent tenere Prothea, facies[2] totiens immutantem, consuluimus eis ut peterent ab eo sibi litteris patentibus responderi quid ad petitionem vestram facturus esset, quod vobis secure possent et fideliter nuntiare. Quam eorum petitionem, licet adhibitis intercessoribus vehementer insisterent, rex penitus reprobavit. Deinde a multis rogatus est ut saltem innocentes quos proscripserat ad propria redire pateretur; at ille nulla ratione vel persuasione induci potuit ut eis aliquid consolationis impenderet. Cum vero hæc archiepiscopo relata essent, respondit se paratum esse facere pro gratia ejus et gratia ecclesiæ recuperanda quidquid[3] debet, quidquid poterit, quidquid antecessores sui fecerunt, salvo in omnibus ordine suo. Sed novam obligationis formam inire, et promittere se alicujus exempla secuturum, nisi salvo ordine suo, sibi dixit esse illicitum, præsertim sine auctoritate sedis apostolicæ; tum quia novam obligationis formam ingerere viris ecclesiasticis perniciosum esset exemplo, tum quia, (ut asserit,) quando eum ab[4] obligatione servandarum consuetudinum, quam invitus et coactus

Insincerity of Henry.

The archbishop's professions.

---

[1] *recepit vix*, A, O; *vix recepit*, L.

[2] *facies*, Z; *faciem*, L. (" Quo " teneam vultus mutantem Protea " nodo ?" Hor. Ep. I. i. 90.)

[3] *quidquid debet*, om. A, O.

[4] *ab*, A; om. L.

præstitit, absolvistis, specialiter a vobis et multis audientibus, præcedente gravi et justa increpatione, inhibitus est ne se ulterius obliget, præsertim et in his quæ possunt aliquid captionis habere, quin exprimat salvum fore honorem Dei et ordinem suum. Videtur enim renuntiare pastoris officio quicumque subditis illicitarum rerum consuetudinem aut[1] licentiam pollicetur.[2] Si enim episcopus assensu aut[3] dissimulatione rigaverit plantaria vitiorum, ut eis invalescentibus inanescat[4] aut prorsus pereat verbum Dei, quis de ecclesia spinas eradicabit et tribulos? Tenentur enim pastores ecclesiarum perversas exterminare consuetudines, et ipse nunc exigitur et compellitur in earum verba jurare. Adjecit etiam quod ecclesiæ Romanæ debitam fidem servare non poterit, et consuetudines quæ ab eo exiguntur, quia legem Dei et sedis apostolicæ privilegium patenter impugnant. Et quia noster aut religiosorum sermo non capiebat in rege, nec auctoritas majestatis vestræ fructus obedientiæ reperit, infecta pace domini Cantuariensis tristes ab eo discessimus. Et ille, sicut pro certo accepimus, exspectat reditum nuntiorum suorum; quos[5] si, (ut justum est, et speratur a fidelibus vestris,) confusos remiseritis, credimus quod ecclesia Cantuariensis cito habebit pacem, et ecclesiæ Romanæ in Gallicana ecclesia et toto occidente redintegrabitur fama. Et hoc quidem non aliquo rancore mentis proponimus contra regem, qui nuper in gratiam nostram rediit, et nos cum eo veram fecimus[6] pacem. Sed quod vidimus, et audivimus, et tractavimus manibus nostris, hoc testamur pro veritate justitiæ, pro ecclesiæ honestate, pro fide et reverentia quam debemus apostolicæ sedi. Supplicamus itaque paternitati vestræ quatenus rigorem justi-

Failure of the negotiations.

Firmness recommended.

[1] *aut*, A, O; *vel*, L.
[2] *pollicet*, O.
[3] *aut*, O; *vel*, L.
[4] *inanescat*, V; *inane sit*, O, *L*.
[5] *quos*, L; *quod*, A.
[6] *facimus*, A, O; *fecimus*, Z, L.

tiæ, quem urgente duritia hominis laudabiliter tandem arripuistis, viriliter exerceatis; quia si perseverantiam vestram viderit, facile cessurus creditur, nec coætaneis aut successuris principibus præsumptionis relinquet exemplum, quod timetur.

CCCCLXXI.

ALEXANDRO PAPÆ R.. PRIOR SANCTI VICTORIS PARISIUS,[1] ET R.... QUONDAM ABBAS SANCTI AUGUSTINI.[a]

(A. 833; O. iii. 27; Z. iv. 39; Lup. iv. 25; Thom. 352.)

Sanctis viris, Simone priore de Monte-Dei, et fratre Bernardo de Grandi-Monte, veraciter referentibus, aliisque personis religiosis et honoratis assistentibus, et nos ipsi præsentes ipso auris auditu percepimus quæ responsa rex Angliæ domino Cantuariensi super negotio pacis ecclesiasticæ reddiderit. Referebant, et inter referendum mirabantur, quam sæpe rex Angliæ animum domini Cantuariensis suorumque et nostros in spem recuperandæ ecclesiasticæ libertatis et pacis erexerit, quam sæpius in desperationem ejusdem recuperationis a conceptu antehabitæ spei dejecerit. Tandem post multas et varias, nec inter se cohærentes, immo sibi contrarias, responsiones, post tumidam de præsumpta præsentatione litterarum vestrarum animi indignationem, nihil certi reportare potuerunt. Opus est igitur ut[2] post tam longam exspectationem, et tam diu suspensam animadversionem, auctoritate[3] apostolica

The conference of the kings.

---

[1] *Parisius*, om. L.
[2] *ut*, om. *L.*
[3] *ex authoritate*, L.

---

[a] This does not mean St. Augustine's, Canterbury (where abbot Roger was not elected until the ejection of Clarembald in 1176), but probably one of several French abbeys which were dedicated to St. Augustine of Hippo.

gladium Petri in adversarium sanctæ ecclesiæ et contemptorem sedis apostolicæ jam jamque exserere [1] manu utique tanto validiore quanto fortiorem et [2] si potest insuperabilem ad resistendum, immo ad prævalendum, se præmunit inimicus. Quod si incunctanter districte feceritis, prout ipsi a collateralibus regis se didicisse memorabant, ad portum tranquillæ securitatis [3] et gaudium quæsitæ libertatis ecclesia Dei in brevi est perventura, jamque olim, si districtius [4] egissetis, pervenisset. Si vero in hac suprema necessitate adhuc dissimulatis, procul dubio multo majore injuria et depressione conculcanda est quam fuerit, et futura [sunt] [5] ejus novissima multo pejora prioribus. Illud etiam vos non lateat, quod priores litteræ vestræ, assensum petitionum regis Angliæ, ut videbatur, [continentes],[6] sed magis rei veritate prudentiam benevolæ vestræ intentionis erga dominum Cantuariensem occultantes, animum domini regis Francorum multorumque aliorum multum scandalizaverunt, novissimæ vero, quæ et comminatoriæ, eundem gloriosum regem nostrum, cunctis quidem bonis hominibus, sed maxime domino Cantuariensi, benevolum et devotum, multum exhilaraverunt, multosque alios in gratiarum actionem et vocem laudis, misericordiam et judicium vobis decantantes excitaverunt. Misericordiam, quia innocentis causam defensandam suscepistis, et judicium quia violenti injuriam, quantum in vobis est, propellitis.

Effect of the pope's two letters.

---

[1] *exercere*, L.
[2] *et*, ins. *L.*
[3] *serenitatis*, A; *securitatis*, Z, L.
[4] *discretius*, A.
[5] *sunt*, L; om. A, O, Z.
[6] *continentes*, L; om. V, O.

CCCCLXXII.

Joannes Saresberiensis ad Engelbertum.

(O. 189; Lup. ii. 38; Jo. Sar. 171.)

Engelberto, priori de Valle Sancti Petri, Joannes Saresberiensis.

Causam exsilii mei ex relatione prioris de Monte Dei et ex mea vobis notam esse arbitror; ut tamen vobis liquidius constet, eam paucis expono. Domino Cantuariensi et ecclesiæ, ut potui, astiti, nec tamen (quod conscientia teste secure audeo profiteri) dominum regem Anglorum ex proposito injuste offendi. Ipse autem et me et fratrem meum proscripsit bonis nostris, et ego exsilium patior. Mihi vero nec opes nec amici nec arma sunt, quibus tantum principem valeam expugnare, aut quas de beneplacito suo mihi et meis infert propulsare injurias. Unde ad vestrum et aliorum sanctorum patrocinium confugere necesse habeo, ut vestris intercessionibus flagellum istud ab ecclesia sua et nobis amoveat Dominus, aut convertat in usus salutis nostræ, neque nos patiatur in procella turbinis hujus aliquid committere contra ipsum, sed dirigat gressus nostros in beneplacito suo. Exspectabamus pacem, et ecce ecclesiam jam gravior infestat turbatio, tanta quidem ut ad[1] subveniendum inane videatur auxilium hominis. Ad pedes itaque sanctitatis vestræ et fratrum vestrorum tota mentis devotione provolutus affectuosius supplico ut misereamini nostri, saltem[2] vos amici Domini, et Cantuariensis ecclesiæ, et meum, et fratris mei, et coexsulantium nobis, vestris precibus sublevetis exsilium. Jam enim de[3] humano auxilio desperamus. Hoc quoque attentius deprecor, ut pro rege Angliæ intercedatis ad Dominum,

The writer's case.

Prayers requested.

[1] *ad*, om. V.
[2] *salutem*, V.
[3] *ex*, *L.*

quatenus eum Deus revocet ab hac pressura ecclesiæ et ut miserator Dominus, qui solus huic morbo mederi potest, persecutores ecclesiæ aut convertat aut conterat.

CCCCLXXIII.

Petrus abbas S. Remigii Remensis ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.[a]

(Pet. Cell. 114; Thom. 335.)

Domino et patri carissimo Thomæ, venerabili Cantuariensi archiepiscopo, frater Petrus, abbas Sancti Remigii, ex toto corde devotissimam salutem.

Advising strong measures.

Sollicito revolvens animo quam potius materiam assumam cum vobis scribere volo, vix occurrit; non deficiente quid dicatur, sed reverentia ejus comprimente manum cui dicatur. Nihil enim dignum vestri animi fortitudine dicere possum; nihil addere constantissimæ tolerantiæ vestræ; nihil denique docere omnia a longe prospicientem atque fines rerum et causarum futurarum plenissime demetientem animum. Fœni atque palearum acervum utquid anteponerem præsepio cui adhæret bos[1] adipe et pinguedine opulentissima saginatus et satiatus? Equidem hoc unum mihi ad ministerium aliquod impendendum in obsequio vestro non indigne reservatum reperio, si muscas abigere possem vestram sanctitatem oblatratione invidiosa pungere volentes, vel saltem interpretatione perversa denigrare sinceritatem fidei vestræ insistentes. Plane muscæ istæ morientes quæ in Ægypto abundantes Pharaonem regem Ægypti tanquam virum muscarum circumdant, Domino opitulante non perdent suavitatem unguenti. Servabitur namque in diem sepulturæ Jesu, et prædicabitur in

---

[1] *vos*, G.

---

[a] There is nothing to show precisely the date of this letter.

generatione et generatione quod archiepiscopus Cantuariensis, murum se opponens pro domo Israel, vestigia sanctorum antiquorum imitatur dum Christum in cruce nudum pendentem nudus sequitur. Quo modo igitur cum Abraham potero abigere easdem muscas contaminare volentes illibatum Domini sacrificium, nisi facto ventilabro de authenticis scripturis quo vel feriantur vel saltem effugentur? Dicunt enim, Non debet archiepiscopus tam instanter sua repetere a rege Angliæ ut dimittat reconciliationis pacem pro amissa pecunia. Falluntur specie veri vel adulatione falsi: qui specie veri decipiuntur, instruendi sunt; qui adulatione falsi, repellendi. Simplicitas enim revocanda est; malitia prorsus abjicienda. Certe pensandum est in omni tam contractu quam actu quid propter quid faciendum vel quid dimittendum sit. Nam in primitiva ecclesia sola patientia locum habuit, ut auferenti tunicam dimitteretur et pallium. Alius enim erat et alibi (id est, extra ecclesiam), qui persequebatur; alius et alibi (id est, intra ecclesiam), qui patiebatur. Modo vero, jam adulta ecclesia, non licet filiis ecclesiæ quod aliquando licuit inimicis. Decet enim matrem corrigere filium, sicut decuit pupillo tolerare adversarium. Distinctus Cantic. v.
namque sapphyris legitur venter sponsi; ut quemad- 14.
modum ante passionem suam dixerat Jesus, "Qui non "renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest "meus esse discipulus," et similia, sic in passione dicat apostolis, "Qui non habet gladium, vendat tuni-"cam, et emat." Verba quidem bona, verba consolatoria, non immerito exigeret causa justa in oculis Dei, in oculis autem insipientium dubia et infirma, nisi virtus patientiæ omnem transcenderet consolationem, et plus gauderetis de consolatione quam malleus feriens proficeret de percussione. Ferrum ferro acuitur, et de malitia regis Angliæ virtus vestra invincibilis clarius illustratur. Quo fortius premit olivam[1] torcular, eo pro-

[1] *oliva*, G.

fusius oleum producit. Candelabrum ductile de auro purissimo non facit Beseleel in tabernaculo Domini nisi productis laminis contritione limi et mallei. Nondum contritus est malleus universæ terræ; adhuc necessarius est ut suppleat quæ desunt passionum Christi in corpore vestro. Sed quem moneo? quem exhortor? cui calcaria adhibeo? sine dubio qui fræno indiget, qui paratus est plus ambulare quam via extendatur, qui etiam metas velociter transcurrere nullis retardatur periculis. Procul enim odoratur bellum. Exsilium reputat patriam, quia

Ovid. Fasti, i. 493. "Omne solum forti patria est;"

sine labore laborat, sine fame esurit, sine dolore patitur, sine amaritudine felle et absynthio cibatur. Vir est "in millibus unus." (Ovid. ex Ponto, II. iii. 11.) Cum gigantes gemunt sub aquis, ipse ridet et irridet fortunam cum inversione rotæ suæ. Vale.

CCCCLXXIV.[a]

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo Gilebertus Londoniensis episcopus.

(A. 279; C. 292, 385; Z. i. 120; O. iii. 35; Lup. i. 124; G. Fol. 175; V*. 146; Liverani, 643.)

Venerabili[1] patri et domino T[homæ][2] Cantuariensi archiepiscopo, frater Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ humilis minister, apto[4] rationis moderamine sibi credita dispensare.

---

[1] *Venerabili . . . dispensare,* C, V*; om. L.
[2] *Thomæ,* om. V*.
[3] *humilis,* V; om. C.
[4] *aperto,* Liv.

---

[a] This and the following letter are placed in 1166 by some authorities (Jaffé, 288; Reuter, ii. 592). Mr. Froude gives Feb. 26, 1168 (or rather 1169, for there is evidently a misprint) as the date, iv. 626.

Severitatem vestram, pater, dominus[1] Saresberiensis et ego aliique fratres nostri[2] ex retroactis et agnitis non immerito suspectam habentes, pertimuimus ne in dominum nostrum regem Angliæ, aut in[3] regnum ejus, ne[4] in nos Cantuariensis ecclesiæ suffraganeos episcopos, aut commissas nobis[5] ecclesias, maledicti aut interdicti sententiam ferendam esse decerneretis, et nos indefensos, juri tamen semper stare promptissimos, jam dictæ pœnæ nexibus involveretis. Quod ne vobis omnino foret liberum, ad clementiam domini papæ juxta Quadragesimæ initium appellavimus, et appellationi diem octavas[6] Purificationis beatæ Mariæ constituentes,[7] hoc vobis scripto præsenti significare curavimus, ut si quid habetis[8] in nos quod judicio prosequi[9] libeat, in ejus tunc præsentia, juvante Domino, respondeamus, et ejus per omnia sententiæ humiliter et devotissime pareamus. Avertat iram suam Dominus, ne quod proponitis, optato fine concludatis.

CCCCLXXV.

GILEBERTUS LONDONIENSIS EPISCOPUS AD ALEXANDRUM PAPAM.[a]

(A. 281; C. 384; Z. i. 122; Lup. i. 125; G. Fol. 175.)

Patri[10] suo et domino, summo pontifici Alexandro, frater Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister,

---

[1] *dominus . . . nostri*, om. V*.
[2] *vestri*, C.
[3] *in*, om. V*.
[4] *vel*, L.
[5] *vobis*, Liv.
[6] *octabas*, C.
[7] *constituimus*, Liv.
[8] *habeatis*, Liv.
[9] *persequi*, O, C; *prosequi*, I. Liv.
[10] *Patri . . . . obedientiam*, C. The heading is omitted in A, Z. L, and is abridged in G.

---

[a] See note on the preceding letter.

humilem ad omnem[1] quo mea valet parvitas obedientiam.

Severitatem, domine, patris nostri[2] domini Cantuariensis archiepiscopi ex quibusdam auditis et agnitis recte suspectam habens, ne indebitæ pœnæ me nexibus arctaret et laqueis, ad vestram circa initium Quadragesimæ appellavi clementiam, et appellationi diem octavas Purificationis beatæ Mariæ constitui, ut iram, qua me injuste persequitur, vestra declinarem protectione, et nexus, quibus immeritum parabat involvere, usque ad diem cognitioni causæ in præsentia vestra constitutum, objectu sacri[3] nominis aliquatenus evitarem. Unde, dilecte mi in Domino pater, sanctitati vestræ toto prostratus spiritu supplico, ne indultum oppressis omnibus commune remedium mihi, si placet, subtrahatis. Ne me tanquam reprobum a vestri protectione tutaminis abjiciatis. Sed facta ad vos appellatione suscepta, si qua postmodum[4] est in me lata sententia, ipsam, ut justum est, aut[5] habeatis irritam, aut teneatis suspensam, ut in die qua, juvante Domino, sublimitati vestræ paratus sum assistere, juxta quod merui statuatis in me, et vel convictum abjiciatis, vel innocentem (si sic visum fuerit) absolvatis. Nam culpa mea, siqua est, hæc utique est,[6] quod mandatorum pondere, quæ utique aut declinare necesse mihi fuerat, aut cum defectu et omni miseria suscipere, me gravatum sentiens, ad apostolicam ausus sum audientiam appellare, ut vestro me per omnia consilio committerem, et[7] consultis vobis aut regno discederem, aut alleviato mandatorum onere in commissa mihi ecclesia residerem. Nam, ut brevi complectar quod verum est, dum inter dominum regem et dominum Cantuariensem res in hunc modum vertitur, impossibile est me, aut alium

---

[1] *omnia in quo*, G.
[2] *nostris*, A.
[3] *vestri*, L.
[4] *præter modum*, L.
[5] *aut*, O, C; om. L.
[6] *est*, om. O, A.
[7] *et*, O, C; *ut*, L.

regni ipsius episcopum, unius mandata[1] suscipere, et alterius iram importabilem declinare. Agat itaque, si placet, paterna pietas, ut si in me, non[2] confessum, non convictum, nec citatum[3] nec ullo modo conventum, post appellationem etiam ad sublimitatem vestram interpositam, ulla est præpropere vel præpostere[4] lata sententia, hanc viribus, ut justum est, evacuetis. Et si vestram ex sanctitate remittatis, injuriam saltem beati Petri et sanctæ sedis ejus ad animum revocetis, et me ad omne quod jusseretis obsequium utique promptissimum invenietis. Conservet vos incolumem in longa tempora Dominus, in Christo dilectissime pater.

CCCCLXXVI.

Alexander papa Henrico regi Anglorum.

(O. ii. 53; A. 59; Z. iii. 3; Lup. iii. 3; Thom. 302; R. Hoved. ii. 236.)

Magnificentiæ tuæ litteras, quas nobis per dilectos filios[5] nostros, primo Reginaldum Saresberiensem, et deinde Randulfum[6] Landavensem,[7] archidiaconos, viros providos et discretos et in commisso sibi negotio studiosos atque sollicitos, transmisisti, paterna benignitate suscepimus, et earum continentiam diligenter curavimus et studiose audire. Cum autem excellentiæ tuæ petitiones nobis tam ex serie litterarum, quam ex nuntiorum tuorum viva voce plenius[8] innotuissent, et nos cum fratribus nostris exinde diutius deliberassemus, non fuit nobis visum quod aliquam earum, juxta

Feb. 28. A new commission. Gratian and Vivian.

---

1 *mandata*, C; *mandatum*, L.
2 *non . . . . non*, A; *nec . . . . nec*, Z, L.
3 *scitatum*, A.
4 *postere*, C.
5 *filios*, om. L.
6 *Rannulfum*, Z; *Rog[erum]*, A.
7 *Landavensem*, A, Z; *Lavensem*, V, L.
8 *et plenius*, Z.

quod rogasti, cum honestate nostra et ecclesiæ possemus effectui mancipare. Verumtamen ut sublimitati tuæ in omnibus, quantum cum honore Dei et ecclesiæ fieri poterit, deferamus, et ne nos potius ex voluntate quam de necessitate credas aliqua ratione fecisse, dilectos filios nostros, Gratianum subdiaconum et notarium nostrum, et magistrum Vivianum, viros siquidem providos et discretos, et nobis ac toti ecclesiæ caros pariter et acceptos, ad regiæ celsitudinis præsentiam destinavimus, per quos magnificentiæ tuæ voluntatem et animum nostrum, et talia quæ ad honorem et exaltationem tuam spectabunt, et quæ serenitati tuæ merito placere debebunt, plenius significamus. Quod autem, sicut ex magnificentiæ tuæ litteris intelleximus, in tantum animum tuum et voluntatem tuam circa negotium venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi inclinasti, quod eum ob reverentiam ecclesiæ et nostram permitteres ad propria remeare, et ecclesiam in pace tenere, dummodo quod tibi debet impendere velit, gratum omnimodis acceptumque tenemus, et Divinæ clementiæ, quæ hoc cordi tuo proculdubio inspiravit, quantas possumus laudes et gratias exhibemus, serenitatem tuam attente rogantes, et tibi in delictorum tuorum veniam injungentes, quod Deo potius quam homini in præscripto negotio deferas, et[1] ad hoc solummodo Divinæ pietatis respectu animum tuum inclines. Super eo vero quod magnificentiæ tuæ de nobis et nostræ voluntatis mutatione significatum fuisse dicebas, non oportet discretam prudentiam tuam omni spiritui credere, cum multi detractores et corrosores exsistant, quorum dictis quibuslibet non est fides adhibenda aliquatenus. Nos autem voluntatem et desiderium habemus personam tuam, sicut carissimi in Christo filii nostri, et[1] toto cordis affectu diligere, nec eam in aliquo, nisi forte[2] (quod Deus avertat!)

---

[1] *et*, om. A.

[2] *nisi forte*, L; *forte nisi*, A, O.

nos ad hoc tu ipse compelleres, volumus aggravare. Datum Beneventi, secundo kalendas Martii.

CCCCLXXVII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Jocelinum episcopum Saresberiensem.

(C. 155; D. 35; G. Fol. 243.)

Venerabili[1] domino fratrique carissimo Jocelino, Saresberiensi Dei gratia episcopo, frater[2] Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, salutem.

Dominus Cantuariensis, cum adversus rempublicam regni hujus mala hæc machinetur quanta quanta[3] potest, præcipue tamen nos duos, sicut dicitur, seorsum ponit ad sagittam, in quos primos effundat[4] impetus, et potestatem exerceat in malo quam non me beneficio memini vel sensisse. Ille namque, ut dicitur, emissis[5] de novo vocationibus, nos duos in Gallias[6] ex nomine vocavit, comminans et protestans publice se in nos excommunicationis latum ire sententiam, si non in Galliis suæ quam citius assistamus præsentiæ. In quo quia me prægravari sentio, adversus hoc ad sedem apostolicam publice jam appellavi, quod et per litteras et per nuntium, unum videlicet ex clericis meis, proximo die Veneris juvante Deo profecturum, domino Cantuariensi denuntiare disposui. Super quo[7] vestram quoque dilectionem certificare curavi, ut si eidem[8] placet uti consiliis, aliquis clericorum vestrorum missus a latere vestro simul iter arripiat, ut mutuis uti con-

Proposing to make common cause against the primate.

---

[1] *Venerabili . . . salutem*, C, D; om. G.
[2] *frater*, C; om. D.
[3] *quanta* (without repetition); G; *quanti*, D.
[4] *effundit . . . exercet*, D.
[5] *emisso*, D.
[6] *Galliis*, C, D.
[7] *quæ*, G.
[8] *ejusdem*, G.

siliis et societate mutua possint consolari. Si quid certius accepistis super hac re, significate[1] nobis, si placet,[2] apud Londoniam, ubi moram facere disposui a sexta feria præsentis hebdomadæ usque ad quartam feriam septimanæ sequentis. Valeto.

CCCCLXXVIII.

JOCELINUS SARESBERIENSIS EPISCOPUS AD THOMAM CANTUARIENSEM ARCHIEPISCOPUM.

(V*. 146; Liverani, 743.)

Domino et patri [Thomæ], Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, Jocelinus, eadem gratia Saresberiensis ecclesiæ minister, creditum sibi ministerium prudenter dispensare.

Notice of appeal against apprehended censure.

Respicientes ad priora opera vestra pariter et eorum exempla non immerito formidantes, veriti sumus ne immoderata severitate in personam domini nostri regis Anglorum, aut regnum ejus, aut in nos, Cantuariensis ecclesiæ suffraganeos, sive commissas nobis ecclesias, asperum aliquod et importabile decernatis, et omissa citationum solemnitate, defensionis quoque interclusa licentia, nos indefensos, juri tamen semper parere promptissimos, suspensionis seu excommunicationis laqueis astringeretis.[3] Cui morbo, congruo (ut credimus) occurrentes remedio, ad apostolicam clementiam circa initium Quadragesimæ appellavimus, appellationi prosequendæ[4] diem[5] octavam Purificationis beatæ Mariæ constituentes. Quod vobis præsenti pagina significare curavimus, ut siquas in nos actiones habetis, in præsentia domini papæ, juvante Domino, responsuri jam

---

[1] *significare*, G.
[2] *si placet*, om. D.
[3] *adstringatis*, Liv.
[4] *persequendæ*, Liv.
[5] *die octava*, Liv.

dicto die appareamus, ipsius judicio in omnibus et per omnia humiliter et devotissime parituri. Mitiget Deus erga nos animi vestri motum, ne gravia, quæ intenditis, effectu prosequente compleatis.

CCCCLXXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad Gilebertum Londoniensem episcopum.

(A. 118; O. ii. 105; Z. iii. 39; Lup. iii. 39; Thom. 133.)[a]

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, Gileberto Londoniensi episcopo, utinam vero fratri, declinare a malo et facere bonum.

Excessus vestros, dum licuit, supportavimus; et utinam mansuetudo patientiæ nostræ, quæ nobis ultra modum damnosa exstitit, in totius ecclesiæ perniciem non redundet. Sed quia patientia nostra semper abusi estis, et neque dominum papam neque nos in verbo salutis vestræ voluistis audire, sed obduratio vestra in deteriora semper excrevit, vos[1] urgente necessitate officii, et ratione juris persuadente, ex justis et manifestis causis, anathematis sententia percellentes excommunicavimus, et a corpore Christi, quod est ecclesia, donec condigne satisfaciatis, amputavimus. Præcipimus ergo in virtute obedientiæ, et in periculo salutis, dignitatis, et ordinis, quatenus, prout ecclesiæ forma præscribit, ab omni communione fidelium abstineatis, ne participatio vestra gregem Dominicum contaminet ad ruinam, qui vestra doctrina erudiendus et exemplis informandus erat ad vitam.

Excommunication of the bishop. Palm Sunday.

---

[1] *vos* here, A, L; *nos* here, with *vos* before *excommunicavimus*, G.

[a] See also vol. iii. p. 90; M. Paris, ii. 246.

CCCCLXXX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Gileberto Londoniensi episcopo.

(A. 181; O. 187; Z. iii. 30; Lup. iii. 30.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, et apostolicæ sedis legatus, Gileberto Londoniensi episcopo, utinam vero fratri, declinare a malo et facere bonum.

Excommunication of the bishop.

Vestra debuerat meminisse prudentia quanta vos affectione mater vestra Cantuariensis ecclesia semper dilexerit, quanta diligentia sedis apostolicæ gratiam vobis conciliare studuerit, honori vestro et utilitati, tanquam saluti propriæ, semper invigilans; vos autem, accepta facultate nocendi, adversus utramque calcaneum erexistis, et eis, tanquam clavus in oculo et sagitta in latere, tanto perniciosius nocuistis, quanto minus cavebatur impietas religionis tecta velamine, et perfidia professionem fidei fallacius et fraudulentius impugnabat. Vos sæpe commonuimus, et utinam ad salubrioris verba consilii et exhortationis non intumuisset aut obduruisset cor vestrum. Scripsit vobis summus pontifex ut paci reformandæ inter ecclesiam et regem diligentiam impenderetis, sed (sicut publice notum est) per vos adversus ecclesiam vehementior est excitata turbatio. Et quidem multa et magna ad condemnationis vestræ judicium præcesserunt, nisi sedes apostolica fraternitatem vestram in multa mansuetudine supportasset. Nos autem, licet gravissime læsi, molimina vestra contra ecclesiam et nos, quamdiu licuit, dissimulavimus, ut cunctis rectum sapientibus, et habentibus zelum legis, excessisse modum videatur patientia nostra. Sed quia novissima vestra semper inventa sunt deteriora prioribus, et ulterius dissimulare non licuit, vos ex justis et manifestis causis anathematis sententia percellentes, a corpore Christi, quod est ecclesia, donec condigne satisfaciatis, tanquam membrum putridum[1] resecavimus.

---

[1] *putridum*, A, O; *putredini*, V; *putredinis*, *L.*

Præcipimus ergo in virtute obedientiæ, in periculo salutis, dignitatis, et ordinis, quatenus, prout ecclesiæ forma præscribit, ab omnium[1] communione fidelium abstineatis, ne vestra participatio dominicum gregem contaminet ad ruinam, qui vestra doctrina erudiendus et exemplis informandus erat ad vitam.

CCCCLXXXI.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Hugonem comitem Norfolciæ.[a]

(C. 123; G. Fol. 285.)

G. Dei gratia Londoniensis episcopus, venerabili domino et amico suo carissimo H[ugoni] comiti Norfolciæ, salutem et dilectionem.

Responsum canonicorum de Panteneia, nuntio ad nos redeunte, et litteras capituli sui sigillo impressas[2] afferente, suscepimus, quo vos certificari postulant, The canons of Pentney refuse to abandon proceedings against the earl.

---

[1] *omnium*, A, O; *omni non*, V; *omni vos*, *L*.

[2] So G; *impressis*, C.

---

[a] This and the following six letters are placed here in connexion with the excommunication of the earl of Norfolk (Hugh Bigod), which is mentioned in Ep. 488. The affair of the canons of Penteney would seem to have come before king Henry at Oxford, in January or February 1166 (Ep. 483; Stubbs, n. on Hoveden, i. 232.) Then the bishop of London is ordered by the pope to require restoration from the earl, under pain of excommunication and interdict, and to disallow commutations which had been proposed (Ep. 482–3). The earl appealed to Ascension-day (*ib.*). Excommunication was pronounced on July 7, 1166 (Epp. 484, 485, 486). In April 1167 the bishops of Winchester and Worcester were authorised to absolve the earl conditionally (Ep. 487); but in Ep. 488 we again find him named among excommunicates. In the meantime the prior of Penteney is mentioned as having appeared at the conference with the legates William and Otho (Ep. 334), probably in prosecution of the suit against the earl.

quod nec pecuniam, nec terram, nec quicquam aliud a vobis accepturi sunt, ut vobis Panteneiam[1] concedant, et ab ea quam adversus vos intendunt petitione recedant. Exsilium subire et adversa (ut asserunt) quæque perpeti magis eligunt, quam locum Domino consecratum, et divinis usibus apostolica totiens auctoritate confirmatum, cuiquam cedere, et ab ecclesia alienare consentiant. Inde est quod a nobis instanter exigunt, ut effectui mandatum domini papæ mancipemus, et quod nobis injunctum est super eis exhibenda justitia ulterius non differamus. Inde est quod familiarem vestrum et amicum, dominum Stephanum canonicum Sanctæ Osydæ, ad vos destinare curavimus, ut quod nolumus scripto committere per ipsum vobis aperiamus. Scitis quidem necessitatem hanc nobis incumbere, ut aut sententiam proferamus in vos, aut causam qua præpedimur domino papæ denuntiemus. Quod cum exstiterit, in proximo futurum est, ut quod a nobis ad præsens omissum est ab ipso proculdubio compleatur, et sententia quam ad præsens forte differimus, tanto periculosius in vos, quanto a judice longe sanctiore longeque sublimiore, proferatur. Unde quia rerum exitus prudens metitur, magis quidem ob commodum vestrum quam ob vitandum periculum nostrum discretioni vestræ supplicamus, quatenus non tantum cum his qui terrena sapiunt, sed cum viris sapientibus Deumque timentibus, consilium super hoc habeatis, et Illum per quem vivitis, per quem spiritum trahitis, per quem bona multa possidetis, qui vos inter adversa servavit, adversus hostes protexit, qui spiritum vestrum cum volet auferet, qui omnia opera vestra in judicium deducet, coram oculis habeatis. Hodie estis, et cras fortasse non eritis, et inferni miseria, sicut et cæli gloria, sine fine mansura est. Illa quippe die qua hinc erunt accusantia peccata, inde terrens justitia,

---

[1] *Panteleiam*, C.

foris ardens mundus, intus urens conscientia, subtus patens horridum chaos inferni, desuper iratus judex, parum proculdubio cuique videbitur quod Domino, dum hic vivitur, exhibetur. Tangat itaque cor vestrum Spiritus Dei, ut in præsenti negotio bonorum sic consiliis acquiescatis, ne sententiam (quod absit!) apostolicam[1] in vos experiendo confusionem longe quam ad præsens æstimetis graviorem sentiatis. Sapere et intelligere et novissima providere vos optamus, carissime.

CCCCLXXXII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Willelmum Papiensem cardinalem.

(C. 127; G. Fol. 176.)

Venerabili domino et amico W[illelmo] Papiensi, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinali, sibi carissimo, frater G[ilebertus], Londoniensis ecclesiæ minister, salutem et debiti munus obsequii.

Verborum[2] facile suadet paucitas, cum ad exaudiendum prona est ipsius ad quem scribitur amica benignitas. Quod quia de vestra sinceritate confidimus, paucis negotium, in quo nobis a benevolentia vestra subveniri petimus, aperimus. Mandatum domini papæ suscepimus, quatenus Hugonem comitem de Norfolchia districte conveniremus, et nisi canonicis de Panteneia villam ipsam de Panteneia, et cætera quæ sibi ablata queruntur, admonitus restitueret, ipsum et totam terram suam interdicto subjiceremus, et nisi vel sic infra quadraginta dies resipisceret, eum excommunicationis

Difficulties between papal and royal authority in the matter of Pentney.

---

[1] *apostolica*, G.

[2] *Verborum . . . . benignitas.* This was a favourite exordium with Foliot, as it appears in five of his letters. See Dr. Giles's index.

innodare sententia non differremus. In hoc vero nobis regia se graviter opponit auctoritas, asserens ad summam regni sui spectare dignitatem, ut, dum cuique adversus comitem vel baronem suum super terris aut feudis querelam habenti plenam paratus fuerit exhibere justitiam, ipsum nec archiepiscopus nec aliquis regni sui episcopus aut interdicto premat, aut excommunicationi subjiciat. Hanc prædecessores suos assensu Romanorum pontificum usque nunc obtinuisse affirmat, et nos omnes regni sui episcopos id sibi juramento firmasse commemorat, exigens ut antiquitati stemus, et regni sui privilegia nequaquam sibi minuentes ab his quæ sibi a nobis sub jurisjurandi religione sunt promissa non recedamus. Unde gravi nobis interminatione interdicitur quod auctoritate præcipitur. Sic nobis in arcto res est, ut nisi suum temperet apostolica mansuetudo mandatum, subire nobis necesse sit, aut hinc inobedientiæ (quod absit!) periculum, aut apud dominum regem perjurii et non observatæ fidelitatis opprobrium. Mallem episcopus non fuisse, quam horum alterutrum incurrisse. Gladius uterque gravis est, quorum unus animam, alter corpus occidit; ille quidem gravior, attamen iste gravius. Et domino meo carissimo, domino papæ, quæ utilitas futura est in sanguine meo, si descendero[1] in corruptionem[2] hanc, ut[3] aut perjurus reputer, aut inobediens (quod semper absit!) exsistam? Si domino meo non paruero, mors mihi est; et si paruero, solum superest ut emigrem a regno, cujus leges non suscipio, a cujus regis fidelitate recedo. Si causa quidem esset ejusmodi pro qua dignum foret pœnam subire mortis aut exsilii, gauderem utique in proscriptione mea vel morte obsequium me domino gratum exhibere. Sed nunquid sex fratrum in Panteneia miserrime et absque omni et regulæ et ordinis observa-

[1] *descendendo*, G.
[2] *correptionem*, G.
[3] *ut*, om. G.

tione victitantium causa tanti est, ut ob sibi restituenda pauca agri jugera, inter summum pontificem et sibi quondam amicum, et adhuc dante Deo futurum amicissimum, dominum nostrum regem Angliæ, quæstionem oporteat super suarum eminentia dignitatum agitari? præsertim cum in expedito sit in causa hac jus suum unicuique reddere, et quæ turbata sunt ad pacem et debitum justitiæ, finem pacifice revocare? Si domino regi permissum fuerit, causam hanc episcoporum et aliorum virorum prudentum consiliis illico terminabit. Si causam dominus papa judicibus delegaverit, ipsorum stare sententiæ comes Hugo non recusabit. Ipsum quippe districte convenimus, intentando sibi sententiam domini papæ litteris designatam. Quas cum audisset, precum statim arguit falsitatem, asserens se Panteneiam jam dictis canonicis nunquam concessisse, nec scriptum quod super hoc ejus nomine præferunt et ostendunt ipsis tradidisse, aut ut conficeretur[1] assensum præbuisse. Unde cum falsi arguat instrumentum quo nituntur, attendat prudentia vestra si adeo in expedito res est ut convictione non egeat, nec in judicium deduci debeat, cum, etsi non causæ convictio sed exsecutio sententiæ mandetur, de precum tamen veritate inquiri oporteat.

CCCCLXXXIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Alexandrum papam.

(C., 347; G. Fol. 162.)

Patri suo et domino, summo pontifici A[lexandro], frater G[ilebertus], Londoniensis ecclesiæ minister, devotum caritatis et obedientiæ famulatum.

---

[1] *confiteretur*, G.

Affair of the earl of Norfolk and the canons of Pentney.

Perlato, pater, ad nos mandato vestro super comite Hugone et Willelmo de Vaus, debitaque veneratione suscepto, comes Hugo nuntiis illico directis ad nos anxie conquestus est fratres de Panteneia in læsionem suam vestram circumvenisse excellentiam, et falsa suggestione hanc, quæ ad præsens in eum lata est, sententiam obtinuisse. Negotium vero quod inter canonicos et ipsum vertitur asserit eo quem consequenter ostendimus ordine processisse. Villam de Panteneia de feudo comitis Hugonis esse penes nos fere nullus ignorat; quam se canonicis de Panteneia nunquam dedisse, nunquam scripto confirmasse, jurat et modis omnibus asseverat. Annis vero jam duobus emensis, fatetur se Willelmum de Vaus, qui villam jam dictam suo ascribebat patrimonio, et jure sibi competere dicebat hereditario, quemque et patrem suum jam dicti canonici possessionis quam in villa ipsa habent auctores laudant, solenni curia convocata in jus vocasse, et villam hanc adversus eum, utpote patri suo nunquam donatam, numquam hereditario jure concessam, coram omnibus solenniter evicisse, seque post evictionem hanc curiæ suæ judicio ad villam ipsam manus extendisse, ipsamque ut suam (ceu[1] sperabat) sibi aliquandiu possedisse. Prædicti vero fratres, super hac necessitate recurrentes ad vos, mandatum ad nos pertulerunt, ut prædictum comitem districte conveniremus, et, nisi auctoritate vestra per nos ammonitus eis villam jamdictam et omnia ablata in integrum restitueret, terram ejus totam sub interdicto ponere, et nisi vel sic satisfaceret, excommunicationis in eum ferre sententiam, non differemus. Nobis itaque mandatum vestrum multo labore complentibus, domino nostro rege manum efficaciter apponente, villa ipsa canonicis reddita est, et quæcumque sibi ablata fuerant, eis juxta juramentum et probationem suorum per nos

[1] *sceu*, C, G.

integerrime restituta sunt. Vestræ si quid aliter excellentiæ suggestum est, sic processisse negotium venerabilis fratris nostri domini Norwicensis episcopi, aliarumque ejusdem diocesis personarum, testimoniis poteritis evidenter agnoscere. Deinde processu temporis, cum ad dominum nostrum regem Oxeneford' convenissemus,[a] quia super villa hac, quam sibi comes Hugo vendicat, lis diu protracta est et in longum sunt protelata certamina, in ipsa domini regis præsentia super hoc tractatum est, ut canonici rem ipsam litigiosam comiti cederent, et aliam ipso donante susciperent, in qua cum pace degerent, et in pace Domino deservirent. Qua in re, etsi prior domus ipsius assensum daret, rege tamen sic consulente provisum est nil ulterius fieri, negotium effectu non compleri, quousque totius conventus Panteneiæ super hoc sciretur voluntas, et communiter haberetur assensus. Conventu vero non approbante, verum improbante, negotium, non ultra processum est, nec eis quicquam per dominum nostrum regem aut comitem aut quenquam suorum commutatum est, aut ablatum,[1] aut aliquatenus (ut asserunt) imminutum. Verum quod ad possessiones, in eo sibi statu permanent universa quo vestrorum exstabant tempore prædecessorum, cum ipsorum auctoritate inter ipsos et Willelmum de Vaus lis diu protracta sopita est, et finita controversia. Comes itaque primum per nuntios, deinde per se, precum arguens falsitatem, ad vestram appellavit audientiam, ostensurus (ut asserit) se nec possessiones eorum ausu (ut dicunt) temerario occupasse, nec locum suum aut villam, aut quicquam quod eorum sit, commutatione quæ non processit obtinuisse, nec datam in se sententiam, quam multa humilitate sustinet et patientia, promeruisse. Porro

---

[1] *ablatum*, C; *allatum*, G.

---

[a] Jan. or Feb. 1166. Stubbs, n. on Hoveden, i. 232.

appellationi suæ terminum diem Ascensionis Dominicæ constituit, et quia sive cognitio suæ[1] causæ mandetur exsecutio, precum semper convenit argui falsitatem, has, appellationis suæ testes, a nobis litteras impetravit. Qua in re, ne per ignorantiam facti pars adversa caperetur,[2] sæpe dictis fratribus de Panteneia et formam et causam factæ appellationis per litteras et per nuntios fideles denuntiare curavimus. Valere vos optamus in Domino, pater in Christo carissime.

CCCCLXXXIV.

Alexander papa ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum et suffraganeos ejus.

(Thom. 231.)

July 7, 1166.

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabilibus fratribus Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, et omnibus episcopis ejus suffraganeis, salutem et apostolicam benedictionem.

The earl of Norfolk and W. de Vaux excommunicated.

Quoniam nobiles viri comes H[ugo] et W. de Vals bona et possessiones dilectorum filiorum nostrorum, fratrum ecclesiæ Pantun. ausu temerario occuparunt, nec ea ad nostram et aliorum commonitionem eisdem aliquatenus restituere voluerunt, sed postea manus suas ad invasionem illorum gravius extenderunt, nos auctoritate apostolica ipsos excommunicatos publice nuntiamus, et a corpore Christi, quod est ecclesia, sequestratos. Quocirca fraternitati vestræ per apostolica scripta præcipiendo mandamus, et in virtute obedientiæ injungimus, quatenus memoratos viros a nobis anathematis vinculo innodatos accensis candelis pub-

---

[1] *sive?* (The MS. forms *sue* and *sive* as closely alike.)

[2] *capetur*, C.

lice nuntietis, et per vestras parochias sicut excommunicatos faciatis ab omnibus evitari donec memoratis fratribus ablata universa cum integritate restituant, et de illatis injuriis condignam sibi exhibeant satisfactionem. Nos enim concessionem quam prior ille fratribus inconsultis suis et penitus ignorantibus de possessionibus ecclesiæ fecisse dicitur, et memorato See p. 549. comiti sub cujusdam commutationis nomine dimisisse, cum ex institutione sanctorum fratrum inanis et vacua prorsus exsistat, auctoritate apostolica penitus irritamus, et eandem nullas in posterum vires decernimus obtinere. Datum Lateranis, nonis Julii.

CCCCLXXXV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus ad canonicos Panteneiæ.

(A. 180; O. ii. 187; Z. ii. 74; Lup. ii. 72; Thom. 170.)

Thomas Cantuariensis archiepiscopus canonicis Panteneiæ salutem, et in fortitudine patientiæ consolationem Domini fiducialiter exspectare.[1]

Non turbetur cor vestrum, dilectissimi, neque formidet, quia Deo propitio salus ecclesiæ et pax vestra in januis est, prioremque vestrum, qui per nos incolumis et lætus transitum fecit, voti compotem recipietis in brevi. Interim non deficiat vestra fides, quia (quod prudentiam vestram tenere memoriter constat) *væ* perpetuum denuntiatur[2] his qui sustinentiam perdiderunt, et in fide perseverantibus corona gloriæ reposita est[3] in sinu Patris misericordiarum, qui superbos humiliat et exaltat humiles. Nec est de ejus auxilio diffidendum, si patientibus plerumque pro voto non exhibetur; quia, sicut apostolus docet, patientia per

Assuring the canons.

Ecclus. ii. 16.

---

[1] *Thomas . . . exspectare*, Z, L.
[2] *denuntiatur*, om. L.
[3] *est*, om. A, O.

tribulationis angustias probatur et clarius enitescit, virtusque proficiens nobilitatur generosa sobole meritorum, quibus augustiore gloria coronatur in præmio. Est autem procul dubio Christianus infideli deterior qui sic Deum justitiæ suæ et misericordiæ et veritatis putat immemorem, ut ecclesiæ et pauperum Christi tortores suspicetur evadere posse judicium Dei, et lacrymas contra promissum Veritatis perpetuandas in oculis sanctorum. Accipiunt quidem impii interdum a Domino potestatem momentaneum in filios gratiæ, ut eorum ministerio purgentur aut probentur aut custodiantur. Sed beatus Job, exemplar patientiæ et virtutis, exemplum fidelibus et argumentum datus est quod diu non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. Si ergo Sathanitarum spiritus accepta potestate intumuit contra vos, si a loco in quo morum conversionem et stabilitatem Deo promisistis proturbare[1] conatur, constantia vestra in Domino nequaquam sibi creditam deserat stationem, sed exspectet salutare[2] Domini, et clypeum patientiæ, sicut decet sanctos, terroribus et minis confidenter opponat. Prohibemus autem auctoritate domini papæ et nostra, in virtute obedientiæ et periculo salutis et ordinis vestri, ut nulla ratione recedatis ab ecclesia et domibus vestris, nisi vis atrocior et inexorata necessitas invitos et coactos extraxerit. Nos autem ex speciali mandato domini papæ comitem Hugonem solemniter excommunicavimus, et præcipimus in virtute obedientiæ, et periculo salutis et ordinis vestri, quatenus denuntiatorias nostras venerabilibus fratribus nostris Willelmo Norwicensi et Nigello Eliensi episcopis tradatis, ut sententia, quæ ex sedis apostolicæ processit[3] arbitrio, robur debitum consequatur. Cavete autem modis omnibus, ne in absentia prioris vestri composi-

The earl of Norfolk excommunicated.

No rash agreement to be made.

[1] *proturbare*, A; *perturbare*, L.
[2] *salutare*, O; *salutem*, L.
[3] *processit*, O, A; *procedit*, L.

tionem vel aliud faciatis quod in damnum ecclesiæ valeat redundare.

CCCCLXXXVI.

Alexander papa Henrico regi Angliæ.[a]

(Z. i. 38; O. ii. 100; A. 108; C. 151; Lup. i. 42; Thom. 298; Hoveden, i. 241.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, Henrico, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem.

Distinction of civil and ecclesiastical power.

Etsi circa nos, et matrem tuam, sacrosanctam ecclesiam, filialis in te devotio videatur aliquatenus tepuisse, paternum tamen affectum circa te vel regnum tuæ gubernationi commissum nullo tempore deseruimus. Tua ergo serenitas, quod amici verbera potiora quam inimici oscula exsistant diligenter advertens, consideret[1] studiosius et attendat, quod, sicut clerici a viris sæcularibus vita et habitu distinguuntur, ita et judicia clericorum a laicorum judiciis diversa penitus[2] comprobantur. Quare si ea.[3] ordine quo non decet pervertas, et quæ Jesu Christi sunt tuæ potestati usurpans, novas leges ad oppressionem ecclesiarum et Christi pauperum pro tuo beneplacito condas, consuetudines etiam quas avitas vocas inducas, tu ipse pro-

---

[1] *consideret . . . attendat*, Z, G; but the ungrammatical construction (*consideres . . . attendas*, as in L) is probably the true one.

[2] *penitus*, C; *potius*, A, L; *potius* with *penitus* interlined, Z.

[3] So C; *eo ordine*, V, O, A; *quod*, V; *eum ordinem*, *quod*, *L*; *eo*, with *vel ea* interlined, Z.

---

[a] Jaffé dates this letter from Clermont, in June 1165. Mr. Froude places it at a later stage in the pope's return to Rome. But, while there is nothing in the earlier part (which is all that appears in Lupus) to confine it to that year, the later part, if rightly connected with the earlier by the Cave MS., would seem to show that it was written after the excommunication of earl Hugh in 1166.

culdubio in extremo examine, quod effugere non poteris, modo consimili judicaberis, et eadem mensura qua mensus fueris remetietur tibi. Verum ne commonitiones nostræ auribus excellentiæ tuæ tædiosæ vel asperæ [aliquatenus][1] videantur, scriptum recollige, quod "filium, "quem diligit, pater corripit;" pro certo cognoscens, quod quanto personam tuam ardentiori in Domino caritate diligimus, et sincerissimæ tuæ devotionis insignia, nobis et ecclesiæ Dei multipliciter et magnifice olim exhibita, ad memoriam sæpius et studiosius revocamus, tanto hæc cognitioni tuæ, spiritualem tibi et æternam salutem votivis cordis affectibus exoptantes, libentius intimamus. Si enim te in aliquo judicium futurum deterret, aut præmiorum in æterna requie corona delectat, veram, quæ Deus est, justitiam colere, jus[3] suum unicuique tribuere, negotia ecclesiastica, et præsertim criminalia, quæ de læsione fidei vel juramenti emergunt, causas quoque[4] super rebus et possessionibus ecclesiarum, personis ecclesiasticis tractanda relinquere, regnum et sacerdotium non confundere, non adeo serenitatem tuam[5] deceret quam etiam expediret. Si autem universa quæ in usus tuos per hujusmodi angarias de bonis ecclesiasticis convertuntur, in refectione[6] pauperum vel aliis operibus pietatis expenderes, obsequium non magis Deo gratum efficeres, quam si altari quolibet discooperto aliud cooperires, aut si Petrum crucifigeres ut Paulum a mortis periculo liberares. Recolere siquidem debes, et præ oculis ad hujus rei exemplum habere, qualiter rex Saul, quia devicto Amalech prædam contra Divinum præceptum reservare volebat, cum se ad excusationem sui hæc ad sacrificandum reservare proponeret, a Domino fuerit[7] reprobatus, et alius eo vivo in honorem et dignitatem

[1] *aliquatenus*, ins. C.
[2] *quod*, C, O, A; *quia*, L.
[3] *vel* (for *jus*), *L.*
[4] *quoque*, O, C, A, Z; *quos*, V; om. L.
[5] *vestram*, A.
[6] *refectione*, A, Z; *refectionem*, L; corr. in C.
[7] *fuit*, L.

regiam subrogatus. Quem utique peccata populi regem effecerant, sed eum a gubernatione regni propria commissa destituerunt. Quomodo etiam rex Ozias, dum thurificare voluit et sacerdotis sibi officium usurpare, lepra, digna Dei[1] ultione, percussus fuisset,[2] tuæ[3] saluti congruit ad animum revocare. Si vero successus tuos viribus et potestati[4] tuæ, et non Deo, ascribas, intentionem quoque et animum tuum ab ecclesiarum et virorum ecclesiasticorum oppressione non retrahas, Ille proculdubio qui aliis te præfecit, et magnum in orbe principem ad fidelium suorum gubernationem, non ad depressionem, constituit, talenta tibi commissa gravi a te cum usura requiret, et sicut de Roboam filio Salomonis legitur, qui pro delicto patris est a regno ejectus, commissum paternum in hæredes transfundet. Tu ergo pravis cujuslibet suggestionibus non acquiescas, nec his[5] qui semper mala susurrant aurem inclines; sed quæ[6] tuam salutem expediant diligentius audias, et ita ad honorem Dei, et ecclesiæ suæ tranquillitatem et pacem, ad quod solummodo regni es gubernationem adeptus, idem regere, et secundum quod Dominus tibi administraverit studeas utiliter gubernare, ut Ille per quem reges regnant, et cui servire regnare est, tibi et hæredibus tuis regnum temporale conservet, et post illud[7] sine fine mansurum.[8]

Ad hæc fratres ecclesiæ de Panteneia, et bona ac possessiones illorum, quæ a comite Hugone et Willelmo de Vaus, hominibus tuis, Dei timore postposito, contra scripta sua et concessiones proprias occupatæ noscuntur—(quos etiam propter hoc auctoritate apostolica excommunicavimus, et a corpore Christi, quod est

Affair of the earl of Norfolk and the canons of Pentney.

[1] *Dei*, om. C.

[2] *fuisset*, O, C, A; *fuerit*, L.

[3] *tui*, V.

[4] *potentie*, Z, with *vel potestati* interlined.

[5] *eis*, O, A; *his*, Z, L.

[6] *qui*, O, A; *quæ*, L.

[7] *istud*, C.

[8] The remainder of this letter is taken from the Cave MS., and is wanting in other copies.

ecclesia, sequestratos penitus nuntiamus,)—regiæ magnificentiæ propensius commendantes, serenitati tuæ per apostolica scripta rogando monemus et exhortamur attentius, atque in remissionem tibi peccatorum injungimus, ut prædictos fratres, ecclesiam quoque in qua servitio Dei insistunt, et bona ac possessiones suas, Divini amoris intuitu et pro reverentia beati Petri et nostra, manuteneas, protegas et defendas, et contra subditorum tuorum incursus sub regia tuitione conserves, ut æternæ mercedis præmium ab omnipotenti Deo merearis feliciter obtinere, et prædictorum fratrum et aliorum religiosorum regni tui orationibus possis apud Altissimum multimodis adjuvari. Supradictos vero viros sic excommunicatos devites, nec eis in aliquo in quo sunt excommunicati vitandi communices, quoniam hujusmodi pestis more lepræ inficit et intingit, et eos simili pœna facientes et consentientes confundit.

De cætero quod prædictorum fratrum priorem, ipsis inconsultis et penitus ignorantibus, possessiones ecclesiæ sibi ad ejus meliorationem, non ut conditionem suam redderet deteriorem, commissæ, comiti memorato in præsentia tua concedere, et ipsi sub nomine cujusdam commutationis dimittere, contra prædecessorum nostrorum Romanorum pontificum authentica[1] scripta (quod tibi nulla ratione licuit) fecisti, satis admirari compellimur, præsertim cum in hoc proculdubio graviter Deum offenderis, et laudi tuæ ac gloriæ in his non modicum fuerit derogatum. Nos enim ejusdem prioris concessionem taliter factam, cum ex institutione sanctorum patrum inanis et vacua prorsus exsistat, auctoritate apostolica penitus irritamus, et eas nullas in posterum vires decernimus obtinere.

---

[1] *auctentica*, MS.

CCCCLXXXVII.

ALEXANDER PAPA THOMÆ CANTUARIENSI ARCHIEPISCOPO.

(Z. iii. 25; A. 141; O. ii. 138; Lup. iii. 25; Thom. 221.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ, Cantuariensi archiepiscopo, salutem et apostolicam benedictionem.[1]

Ad tuæ discretionis notitiam volumus pervenire, nos venerabilibus fratribus nostris Wintoniensi[2] et Wigorniensi episcopis in mandatis dedisse, ut a nobili viro comite Hugone, sufficiente cautione recepta, quod eorum super his pro quibus excommunicatus est parebit mandato, eundem ab ea sententia qua tenetur, omni contradictione et appellatione cessante, absolvant, et eundem postea universa quæ canonicis de Pantaneia abstulit, aut episcopis ablata per eum tenentur, sibi infra quadraginta dies sequentes cum integritate restituere per cautionem acceptam compellant; si vero comes ad mandatum illorum[3] restitutionem infra terminum sibi præfixum non fecerit, ipsi eundem occasione et appellatione sublata in priorem excommunicationis sententiam reducant.[4] Quod si episcopi prælibati adimplere neglexerint, tu memoratum comitem infra triginta dies post præscriptos quadraginta in sententiam pristinam reducere non postponas. Si autem Hugo ad satisfactionem venire voluerit, tu eum satisfactione exhibita facias per alium vel per teipsum absolvi. Verum si idem Hugo infra annum post latam in eum sententiam non resipuerit, totam terram ejus extunc interdicto subjicias. Datum Laterani, decima kalendas Maii.

Conditions of absolution offered to the earl of Norfolk.

---

[1] *Alexander . . . benedictionem,* A, O, Z; om. L.
[2] *Winthamiensi,* V.
[3] *illud,* L.
[4] *reducent,* V, O, Z; *reducant,* L.

CCCCLXXXVIII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus clero Londoniensi.

(A. 114, 182; O. 106, 188; Z. iii. 43; Lup. iii. 43; Thom. 37; R. de Diceto, i. 334; R. Hoved. i. 270.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus et apostolicæ sedis legatus, decano, archidiacono, et clero Londoniensis ecclesiæ[1] salutem, et a communione excommunicatorum fideliter abstinere.

Excommunication of the bishop of London (Palm Sunday, April 13) announced.

Vestram latere non debet prudentiam, quod fere totus orbis Latinus agnovit, quam inique, sumpta opportunitate ex causa schismatis generalis, Gilebertus Londoniensis episcopus, frater noster, (utinam verus,) in causa ecclesiæ versatus sit, et pacem ejus studuerit[2] perturbare. Supportavimus enim[3] eum in multa patientia hactenus, qua ille semper abutens jugis inobedientiæ crimen multiplicatis[4] excessibus incorrigibiliter cumulavit. Nos igitur,[5] quibus ultra[6] dissimulare non licuit, eum urgente necessitate officii, et ratione juris persuadente, publice excommunicavimus; et vobis præcipimus in virtute obedientiæ, et in periculo ordinis et salutis, ut a[7] communione ejus, sicut Christi fideles decet, prorsus abstineatis. Similiter eos[8] sub eadem interminatione præcipimus evitari quorum nomina inferius[9] scripta sunt. Simili quoque sententia, Deo auctore, eos qui a nobis solemniter citati sunt, nisi interim satisfecerint, condemnabimus in die Ascensionis Domini,[10] scilicet Gaufridum[11] Cantuariensem archidia-

Others threatened.

---

[1] *Londoniensi*, L; *et populo Londoniensi*, O*; *Londoniensis ecclesiæ*, A, O*, Z.
[2] *non studuerit*, A*, O*.
[3] *enim*, om. A*.
[4] *multiplicatis*, A; *multiplicans*, L.
[5] *ergo*, A*.
[6] *cui*, L (omitting *ultra*).
[7] *a*, om. L.
[8] *eos*, A, L; *et alios*, O*, A*.
[9] *superius*, O*, A*. (These MSS. omit the list at the end.)
[10] *Domini*, om. O*, A*.
[11] The names are more or less abbreviated in the MSS.

conum et Robertum vicarium ejus, Ricardum de Ivelcestre,[1] Ricardum de Luci, Willelmum[2] Giffard, Adam de Cheringa,[3] et eos qui vel mandato domini regis,[4] vel propria temeritate, nostra vel clericorum nostrorum bona occupaverunt, et eos qui ope vel consilio domini regis animum adversus libertatem ecclesiæ, et in[5] innocentum proscriptionem et depopulationem, instigasse noscuntur,[6] et[7] qui nuntios domini papæ et nostros, ne prosequantur ecclesiæ necessitates, impediunt. Non turbetur cor vestrum, neque formidet in his, quia et[8] contra tergiversationes malignantium et appellationum subterfugia, Deo propitio, sedis apostolicæ munimine tuti[9] sumus.

Hæc[10] sunt nomina excommunicatorum: Jocelinus Saresberiensis[11] episcopus, comes Hugo, Randulphus de[12] Broc, Thomas filius Bernardi, Robertus clericus de Broc, Hugo de Sancto Claro, Letardus clericus de Norflete,[13] Nigellus de Saccavilla,[14] Ricardus frater Wilhelmi de Hastinga,[15] qui ecclesiam nostram de Munechetona[16] occupavit. Valete.

List of excommunicates.

---

[1] *Welcestre*, L.

[2] *Wimarum*, L.

[3] *Chere*, V, L; *Cherring'*, A; *Cerringes*, A*, O*; *Chering'*, O, Z.

[4] So O*; A, V, Z, L have *ope vel consilio domini regis, vel mandato*—a reading which seems to have arisen out of a confusion with words below.

[5] *in*, om. A, Z, L.

[6] *dinoscuntur*, A*, O*.

[7] *et qui . . . impediunt*, om. A*, O*.

[8] *et*, om. A*, O*.

[9] *triti*, V.

[10] *Hæc sunt . . . occupavit*, om. A*, O*.

[11] *Salesberiensis*, A.

[12] *del Broc*, O.

[13] *Norflece*, L.

[14] *Saukevile*, O, A; *Saccavilla*, L.

[15] *Bastinga*, L.

[16] *Munechet'*, V, O, A; *Munech etiam*, *L*. (Monkton.)

CCCCLXXXIX.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Willelmo[1] Norwicensi episcopo.

(A. 115; O ii. 107; C. 172; Z. iii. 44; Lup. iii. 44; Thom. 141.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus et sedis apostolicæ legatus, venerabili fratri Willelmo,[2] eadem gratia Norwicensi episcopo, salutem, et in Spiritu Sancto gladium Petri adversus[3] persecutores Christi fideliter exserere, et feliciter exercere.

Seipsum ad pœnam[4] criminis obligare dignoscitur, quisquis Divinitus accepta potestate perversis hominibus dat audaciam delinquendi ex dissimulatione vindictæ. Nam sanguis iniquorum de manu negligentis aut dissimulantis sacerdotis exquiritur, et[5] spinæ et tribuli, sicut[6] scriptura docet, nascuntur in manu temulenti. Ne nos igitur ex dissimulatione manifestorum criminum reatus involvat, et in perniciem ecclesiæ convincat[7] nimium siluisse, comitem Hugonem, præcedente tamen mandato summi pontificis, vinculo anathematis innodavimus, præcipimusque ut eum per episcopatum vestrum publice faciatis excommunicatum denuntiari, et subtrahi sibi, prout ecclesiastica disciplina præscribit, fidelium participationem. Ad hæc meminisse potest fraternitas vestra, quam[8] diu Londoniensis episcopi dissimulavimus culpas; qui, (ut cætera taceantur,) utinam tam impudens schismatis non fuisset incentor; nec in subversionem ecclesiasticæ libertatis et juris animasset publicam potestatem, et ministros ejus armasset. Freti itaque apostolicæ sedis auctoritate eum publice excommunicavimus; episcopum quoque Saresberiensem et causa inobedientiæ et con-

Earl Hugh's excommunication to be published.

The bishop of London and others excommunicated.

[1] *Willelmo*, om L.
[2] *W.*, om. C.
[3] *adversus*, om. O; interl. A.
[4] *pœnas*, C.
[5] *et*, om. Z, L.
[6] *sisut . . . docet*, om. C.
[7] *convertat*, C.
[8] *quam*, O, C; *quoniam*, L.

temptus; et alios, quorum nomina subscripta sunt, ex variis et justis causis. Excommunicati sunt ergo[1] Thomas filius Bernardi, Randulfus de Broc, Robertus de Broch clericus, Hugo de Sancto Claro, et Letardus[2] clericus de Norflete,[3] et Nigellus de Saccavilla,[4] et clericus[5] frater Willelmi de Hastinga, qui ecclesiam nostram de Monochetona[6] occupavit. Præcipimus autem auctoritate apostolica et nostra, in virtute obedientiæ, et in periculo salutis et ordinis, ut eos per totam diœcesim vestram faciatis publice[7] denuntiari excommunicatos, et communionem eorum jubeatis ab omnibus fidelibus[8] evitari. Valete[9] in Domino.

CCCCXC.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Nigello Eliensi episcopo et Ricardo archidiacono ejus.

(O. ii. 108; Z. iii. 45; Lup. iii. 45; Thom. 122.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis[10] archiepiscopus et apostolicæ sedis legatus, venerabili fratri Nigello, eadem gratia episcopo Eliensi, et Ricardo archidiacono suo, salutem, et dirigere prudenter in futura prospectum.

Sacrorum canonum disciplina præscribit[11] ut episcopi excommunicatorum suorum nomina comprovincialibus denuntient, ne una ovis morbida gregem fidelium contaminare possit. Nos autem ex speciali mandato

The excommunicates to be denounced and avoided.

---

[1] *ergo*, om. C.
[2] *Letardus*, A, C, O; *R. . .*, L; *clericus*, om. C.
[3] *Norflece*, L.
[4] *Sackavill'*, A.
[5] *clericus*, A; om. L.
[6] *Monocotona*, C; *Munecoton'*, O; *Monechet'*, V, Z; *Monechete*, L; *Muneceton'*, A.
[7] *publice*, om. C.
[8] *fideliter*, L.
[9] *Val. in Domino*, om. C.
[10] So A, O; *etc.* for *Cantuariensis . . . legatus*, V, L.
[11] *proscribit*, A, O.

domini papæ comitem Hugonem anathematis vinculo innodavimus, et præcipimus ut sententiam, quæ de[1] summi pontificis processit arbitrio, faciatis, prout canonicis edictis decretum est, in omnibus episcopatus vestri ecclesiis publicari. Secuti quoque auctoritatem sedis apostolicæ, quam habemus præ manibus, excommunicavimus Gilebertum Londoniensem et Jocelinum Saresberiensem[2] episcopos, Randulfum de Broc, Thomam[3] filium Bernardi, Robertum de Broc clericum, Hugonem de Sancto Claro, Letardum clericum de Norflete, Nigellum de Saccavilla, et clericum fratrem Willelmi de Hastinga, qui ecclesiam nostram de Monechetona occupavit. Præcipimus itaque vobis in virtute obedientiæ, et in periculo dignitatis et ordinis, quatenus tam præfatum comitem quam jam dictos episcopos et cæteros prænominatos faciatis per totam diœcesim vestram publice denuntiari excommunicatos, et a cunctis fidelibus, prout ecclesiasticæ doctrinæ vigor exigit, evitari. Quod si unus vestrum, quacumque impediente necessitate, non potest exsequi, alter id modis omnibus, sicut honorem et officium diligit, exsequatur. Tu vero, fili archidiacone, tibi diligentius in hac parte provideas, ne a te districtius exigatur, si sub prætextu infirmitatis[a] episcopi mandatum domini papæ et nostrum minus fuerit adimpletum, aut ecclesia, quæ nunc, (ut fama est,) ex tuo pendet arbitrio, tua culpa perniciem contrahat, aut enorme dispendium patiatur. Valete in Domino.

---

[1] *de*, A; *ex*, L.
[2] *Salesberiensem*, A.
[3] *Thomam . . . occupavit*, A O; *et cæteros ut supra*, V, L.

---

[a] See vol. v. p. 132. Nigel died on May 29th of this year.

CCCCXCI.

Alexander papa Thomæ Cantuariensi archiepiscopo.[a]

(O. 180; Z. iii. 1; Lup. iii. 1; Thom. 219.)

Appointment of Gratian and Vivian.

Illustris regis Anglorum nuntios et litteras recepimus, et cum a nobis per eosdem nuntios quædam magna et difficilia postulasset, et super his obtinendis apud nos nuntii ejus vehementer et fortiter institissent, animum nostrum ad voluntatem suam nequaquam flectere potuerunt. Sed ne[1] posset habere[2] ullam materiam et occasionem de nostra duritia conquerendi, et quod sibi nollemus in quoquam deferre, sequentes vestigia et exempla prædecessorum nostrorum, quos sanctos esse non dubitamus, prædictum regem cum omni benignitate, modestia, et mansuetudine a suo revocare proposito, et ejus mitigare animum et emollire disposuimus duritiam. Inde utique fuit, quod nos, sicut de consilio et[3] deliberatione fratrum nostrorum processit,[4] dilectos filios nostros Gratianum, subdiaconum et notarium nostrum,[5] virum honestum et litteratum,[6] quem ob memoriam sanctæ recordationis patris et prædecessoris nostri Eugenii papæ, et intuitu sincerissimæ fidei et obsequii sui, carum omnimodis acceptumque tenemus, et magistrum Vivianum, quem ob antiquam familiaritatem, prudentiam, et litteraturam ejus sincero cordis affectu diligimus, ad præfati regis præsentiam duximus destinandos; per quos et per litteras nostras ipsum cum omni studio et sollicitudine, districtius quam possimus, commonemus, ut tibi pacem

---

[1] *ne*, O, Z; *non*, V; *ut non*, *L.*
[2] *habere*, om. *L.*
[3] *et de*, O.
[4] *præcessit*, *L.*
[5] *nostrarum gratiarum*, V.
[6] *litterarum*, V.

---

[a] March 1169, Jaffé; but it seems to be of the same time as the next letter, which has the date of May 10.

et gratiam suam[1] restituens, te ad ecclesiam tuam honorifice revocet, et tam tibi quam eidem ecclesiæ antiqua jura et libertates, dignitates, et honores integre et illibate conservet, et te et tua cum omni pace et tranquillitate esse permittat. Quapropter rogamus fraternitatem tuam atque monemus, quatenus malitiam et angustiam temporis diligenter considerans, et attendens quomodo majores nostri tempora redemerunt propter dierum malitiam, ad recuperandam gratiam et amorem supradicti regis, omnibus modis, quantum salvo ordine et officio tuo fieri poterit, elabores, et ejus satagas animum mitigare, illam patientiam, mansuetudinem, et benignitatem ostendens, quod a nullo merito possit dici per te remansisse quominus gratiam et bonam voluntatem illius plenius debeas adipisci. Rogamus præterea prudentiam tuam, monemus, consulimus, et volumus, ut usque ad discessum nuntiorum nostrorum nec in regem nec in personas regni aut regnum aliquam sententiam proferas, et si forte (quod non credimus) jam protulisti, ipsam usque ad tempus illud suspendas. Hoc autem ideo dicimus, ut illi omnem conquerendi occasionem et materiam tollamus, et ejus duritiam tali modo vincamus. Si enim secus (quod absit!) contingeret,[2] nos tibi auctoritatem tuam nullatenus subtrahere volumus, sed potius conservare, et consilium et auxilium nostrum diligenter conferre. Cætera vero in ore nuntiorum nostrorum posuimus; quorum dictis fidem incunctanter adhibeas, et eorum consiliis et exhortationibus[3] adquiescas.

Censures to be withheld for a time.

[1] *suam*, om. *L.*
[2] *contigeret*, V.
[3] *exhortationibus*, O, Z; *adhortationibus*, L.

CCCCXCII.

Alexander papa Henrico regi Anglorum.

(A. 117; O. ii. 109; Z. iii. 2; Lup. iii. 2; Thom. 301; R. de Diceto, i. 334.)

Alexander episcopus, servus servorum Dei, carissimo in Christo filio Henrico, illustri Anglorum regi, salutem et apostolicam benedictionem. May 10.

Exhorting to reconciliation with the archbishop.

Et naturali ratione et juris forma dictante providentiam tuam credimus edoctam fuisse quod, quanto quis ab aliquo majora suscepisse dignoscitur, tanto ei obnoxior et magis obligatus tenetur. Novit autem excellentia tua quod ex quo misericors et omnipotens Dominus in tantum personam tuam inter filios hominum voluit sublimare, ut te regem et principem tam potentem, tam magnificum, constitueret, tot divitiis, tanta gloria, præ cæteris ampliaret, decet industriam tuam ad ea semper totis[1] viribus eniti, quæ tanti Benefactoris beneplacita cognoveris voluntati, ut immensam et superabundantem Illius clementiam recta videaris consideratione perpendere, et tam magnis pro possibilitate tua[2] velle beneficiis respondere. Ut enim[3] beatus Gregorius dicit, "Evangelica veritas sollicite con-"siderare nos admonet; ne nos, qui plus cæteris in hoc "mundo accepisse aliquid[4] cernimur, ab Auctore mundi "gravius inde judicemur. Cum enim augentur dona, "rationes etiam crescunt donorum. Tanto ergo esse "humilior atque ad serviendum promptior quisque "debet ex munere, quanto se obligatiorem esse con-"spicit in reddenda ratione." Quod utique tam ecclesiarum prælatos quam potestates etiam sæculares ad animum sollicita convenit meditatione reducere, et, ne de talento sibi commisso in extremo examine gravius judicentur, de ratiocinio studiosius cogitare. Inde si-

Greg. M., Hom. in Evang. I. ix. 1.

---

[1] *tuis*, A.
[2] *tua*, A, O; om. L.
[3] *enim*, A; *autem*, Z, L.
[4] *aliquid*, Greg., A, Z; om. L.

quidem est quod nos, qui personam tuam eo caritatis fervore diligimus, et inter alios reges Christianos ita caram acceptamque tenemus, ut quidquid pro aliquo mortalium faceremus, magnificentiæ tuæ nequaquam[1] denegare velimus, celsitudinem tuam de crediti denarii ratione duximus attentius admonendam; ut tu, sicut vir scientia et industria multa præfulgens, ita cogites de æternis, quod decursis temporalibus Ei corregnes in cælis qui te tantum et tam magnificum constituit dispensatorem in terris. Meminimus autem serenitatem tuam nos super negotio venerabilis fratris nostri Thomæ Cantuariensis archiepiscopi per nuntios et litteras sæpe et sæpius sollicitasse, ut voluntatem et animum tuum in hac parte a Deo, qui vinci non potest, cui servire regnare est, vinci potius quam vincere sustineres, quod multo gloriosius esse et saluti tuæ amplius noscitur expedire. Unde quoniam in his non multum[2] hactenus (nescimus quo Dei judicio) proficere potuimus, super hoc non minus pro te quam pro matre tua, ecclesia scilicet sacrosancta, quæ in hoc quotidie gravius scandalizatur, tristes admodum et dolentes efficimur, cum a plerisque magnatibus et tota fere ecclesia super tepiditate et negligentia nostri officii sæpius increpemur, et non modicam inde notam per plurimos, qui nobis de abusione patientiæ nostræ insultant, contraxisse noscamur. Nunc autem, quoniam ex litteris postremo per nuntios tuos nobis transmissis animum tuum in his, Divina inspirante clementia, novimus leniorem, et ad id quod regis Christianissimi et pii principis est non modicum inclinatum, gaudio gaudemus in Domino, et ei a quo bona cuncta procedunt, qui hoc cordi tuo proculdubio inspiravit, necnon et clementiæ tuæ, immensas exinde gratiarum referimus actiones, de misericordia Christi omnino spe-

[1] *nullatenus*, Z, with *vel nequaquam* interl.

[2] *multis*, A; *multum*, Z, L.

rantes quod qui tantum bonum incepit optatum ei finem solita pietate adjunget. Eapropter serenitatem tuam per apostolica scripta rogamus, monemus, et exhortamur in Domino, nec non et in remissionem tibi peccatorum ex parte Dei omnipotentis, et beati Petri apostolorum principis, et nostra, injungimus, ut memoratum archiepiscopum pro Deo et ecclesia sua, et honore tuo, necnon et totius regni tui, in gratiam et amorem tuum, omni indignatione et rancore deposito, clementer recipias, et Deum in hac parte vincere, ac tuam vinci voluntatem sustineas, ut idem Deus et Dominus noster Jesus Christus, qui se in illo a te susceptum fuisse procul dubio reputabit, eodem dicente, "Qui vos recipit, me recipit, et qui vos spernit, me "spernit,"[1] regnum terrenum per tempora longiora tranquillum tibi conservet, et dies diuturniores cum desiderata jocunditate concedat; decursis vero temporalibus in illa felici retributione justorum pro tantæ patientiæ et pietatis ac humilitatis exemplo specialem tibi coronam largiri dignetur, et te suum efficiens cohæredem, in hæredes et posteros tuos tantæ clementiæ præmium de sua immensa benignitate transfundat. Verumtamen ut illam spem et fiduciam quam ex prædictis litteris tuis percepimus plenius in opere comprobemus, dilectos filios nostros, Gratianum subdiaconum nostrum, virum honestum et litteratum, quem ob memoriam sanctæ recordationis patris et prædecessoris nostri Eugenii papæ, et intuitu sincerissimæ fidei et obsequii sui, carum omnimodis acceptumque tenemus, et magistrum Vivianum, quem ob antiquam familiaritatem, prudentiam, et litteraturam ejus, sincero cordis affectu diligimus, ad regiæ sublimitatis præsentiam duximus destinandos, per quos excellentiæ tuæ voluntatem nostram viva voce latius intimamus, magnificentiam tuam rogantes attentius et

---

[1] "*Qui* . . . *recipit,*" after "*Qui* . . . *spernit,*" L.

monentes quatenus eosdem pro ecclesiæ Dei reverentia, et honore beati Petri et nostro, benigne, sicut decet, recipias et honeste pertractes. His vero quæ ex parte nostra regiæ serenitati viva voce proponent, tam super his quam super aliis quæ nobis per dilectum filium nostrum Reginaldum Saresberiensem archidiaconum significasti, fidem indubitanter adhibeas;[1] et eorum executioni ad honorem Dei et ecclesiæ, necnon ad perpetuam laudem et gloriam nominis tui, et hæredum tuorum pariter profectum, omnibus modis intendas. Datum Beneventi, sexto Idus Maii.

CCCCXCIII.

Alexander papa ad Thomam Cantuariensem archiepiscopum.

(O. 124; Lup. ii. 7; Thom. 216; Rec. des Hist. xvi. 309.)

Alexander[2] episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri Thomæ Cantuariensi archiepiscopo salutem et apostolicam benedictionem.

Desiring that the bishop of Salisbury may be gently dealt with.

Qualiter jampridem venerabilem fratrem nostrum Jocelinum[3] Saresberiensem episcopum dilexerimus, et quanta ipse[4] devotione ac familiaritate etiam ante nostræ promotionis initia[5] nobis adstrictius adhæserit, et nos bene recolimus, et tuam credimus prudentiam non latere. Inter cætera siquidem nostræ ad eum specialis gratiæ et amoris indicia illud satis potes mêmoriter tenuisse, quomodo, cum indignationem et iram regiam incurrisset, tuam pro eo fraternitatem sollicite satis[6] et affectuose rogavimus, ut ad ipsius

---

[1] *adhibeas*, Z; *adhibeatis*, L.
[2] *Alexander . . . benedictionem*, om. O.
[3] *J.*, O, V; *Joannem*, *L*, G.
[4] *ipsa*, O, V; *ipse*, *L*, G.
[5] *inita*, O, V.
[6] *satis*, om. *L*.

reconciliationem partes tuas efficaciter interponeres, et omne studium et operam, quantum[1] posses, diligenter impenderes. Quod quidem adeo[2] diligenter et laudabiliter effecisti, quod per Dei gratiam et interventum nostrum, ac sollicitudinem et studium tuum, pacem et gratiam regis obtinuit. Memores itaque et nostræ ad eum dilectionis, et suæ ad nos devotionis et familiaritatis antiquæ, ipsum tibi duximus attentius commendandum, sinceritatem tuam, de qua omnino confidimus, per præsentia scripta rogantes propensius, monentes, atque mandantes, quatenus ejus imbecillitati ac senectuti compatiens, et non tam ipsius ætati quam nostræ in eo deferens voluntati, simul etiam considerans quod (sicut credimus et certis deprehendimus conjecturis) non suo spiritu ducitur,[3] sed quadam ob metum principis contra animum suum necessitate premitur et urgetur, eum in patientiæ ac lenitatis spiritu benigne supportes, et usque ad discessum nuntiorum nostrorum, quos ad eundem regem pro tua reconciliatione transmittimus,[4] ipsum in nullo penitus graves, quemadmodum etiam de ipsius regis et aliorum ejusdem regni personis te interim volumus observare. Exinde vero si tibi et ecclesiæ tuæ, sicut desideramus pariter et speramus, hæc fuerit auctore Domino restituta, eundem episcopum pro reverentia beati Petri ac nostra, et sua suorumque devotione ac fidelitate ex hoc in perpetuum plenius obtinenda, omni, siquem contra eum concepisti, rancore deposito diligas, manuteneas et honores, et nec per seipsum nec per jam dictum regem, cujus iram frequenter expertus veretur plurimum ac formidat, ullam sibi molestiam irroges vel gravamen. Ipse ad pacem et reconciliationem tuam, tam per se quam per amicos et consanguineos suos, efficaciter laborare,

---

[1] *quantum*, O; *quam*, L, G.
[2] *adeo*, om. *L*
[3] *dicitur*, *L.*
[4] *transmittimus*, O, V; *transmisimus*, *L*; *MS. transmittemus*, B.

omnem ad hoc sollicitudinem et operam quam poterit adhibere curabit, ut eo ipso gratiam nostram et benevolentiam tuam plenius mereatur et uberius[1] assequatur. Cæterum si forte (quod Deus avertat!) sæpe dictus rex in sua duxerit obstinatione indurato animo persistendum, neque hac saltem vice in reconciliatione tua et tuorum atque ecclesiæ pace voluntati Divinæ, admonitioni nostræ, et honori suo deferre voluerit, extunc si in regnum et regni personas tuæ jurisdictioni aut metropolis aut legationis jure subditas[2] ultionis debitæ severitatem duxeris exercendam, et tuas et ecclesiæ tuæ injurias, pontificali gravitate ac maturitate servata, prout expedire noveris, vindicandas;[3] quia præfatum episcopum speciali (ut diximus) ab antiquo amoris prærogativa[4] diligimus, si cum eo ob reverentiam beati Petri ac nostram, in quantum cum Deo et honestate poteris, mitius egeris, gratum nobis facies omnimodo et acceptum. Pro decanatus vero Saresberiensis ecclesiæ concessione, quem ab ipso invito et renitente[5] Joanni de Oxeneford ad vehementem regis instantiam concessum, immo magis extortum, pro certo comperimus, tuam non debet indignationem vel malevolentiam incurrisse, cum et vis major absque dubio intervenerit, et nos etiam eidem Joanni decanatum ipsum, cum eum in nostris manibus refutasset, auctoritate nostra dederimus.

The deanery of Salisbury.

Datum Beneventi, quinto Idus Maii.[a]

[1] *uberius*, O, G; *ulterius*, L.
[2] *personas . . . subditos*, L, G; *prælatos . . . subditos*, B.
[3] *vindicandas*, B; *vindicabis*, L. G.
[4] *prorogativa*, L.
[5] *retinente*, O.

[a] Brial and Jaffé refer this letter to 1168.

CCCCXCIV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Rotrodo Rothomagensi archiepiscopo.

(A. 188; O. ii. 194; Z. iii. 70; Lup. iii. 70; Thom. 106.)

Sacrorum canonum auctoritate præcipitur, ut quilibet episcopus excommunicatorum suorum nomina tam[1] vicinis episcopis quam suis parochianis indicet, ut[2] ipsis excommunicatis aditus ecclesiasticus ubique præcludatur, et excusationis causa omnibus auferatur. Nam qui etiam illis qui se conqueruntur injuste ligatos, ante utriusque partis justam examinationem, scienter communicaverint in oratione, aut cibo aut[3] potu aut osculo, aut[3] etiam Ave dixerint, aut sermonis commercium exercuerint, nisi qui ad eorum[4] conversionem debeat pertinere, juxta sacram canonum institutionem, cui ex proposito impium et pertinaciter obviare hæreticum est, excommunicationi simili subjacebunt. Scienti constitutiones ecclesiæ loquimur et tenenti, qui zelum legis habens docet Eum prætimeri qui corpus et animam potest mittere in gehennam. Nec diffidimus quin apostolicæ sedis decreta, quorum observationem in ipsa consecratione professio pontificis exprimit, sæcularium potestatum præferatis edictis. Nec persuaderi potest quod humanus dies prudentiam sanctitatis vestræ possit impellere ut contemplatione cujuscunque[5] damni vel commodi imminentis velit cum aliquibus criminosum iniquitatis inire consortium. Audivimus autem, et quasi certum tenemus, quod excommunicati nostri, quos ex justis et manifestis causis, urgente necessitate officii et persuadente ratione juris, excom-

Notice of excommunications pronounced and intended.

Grat. II. xi. 3. 20; ib. 17, &c.

---

[1] *tam . . . indicet*, O, A, Z; *denuntiet vicinis episcopis*, L; *quam . . . indicet*, om. V, L.

[2] *ut ipsis*, O, A; om. V; *ipsis*, om. *L*.

[3] *vel*, L.

[4] *eorum*, om. L.

[5] *cujuscunque*, Z; *cujusquam*, L.

municavimus, ad provinciam vestram frequenter accedunt. Unde nostrum et vestrum præcaventes periculum, eos secundum ecclesiæ normam nominibus propriis curavimus designare, ne ex[1] eorum participatione labem damnationis commissa vobis ecclesia contrahat. Hæc autem sunt eorum nomina: Gilebertus Londoniensis episcopus, etc. Denuntiamus ergo vobis, ex parte domini papæ et nostra, quatenus, prout canonum censura præscribit, eos studiosius evitetis, et per provinciam vestram denuntiatione publica faciatis a cunctis fidelibus evitari. Sunt et alii solemni vocatione[2] citati a nobis, quos auctore Deo in die Dominicæ Ascensionis excommunicabimus, nisi interim condigne satisfacere curaverint ecclesiæ Dei, quam læserunt, et nobis. Hi sunt,[3] Galfredus [Ridel][4] Cantuariensis archidiaconus, Robertus vicarius ejus, Ricardus de Ivelcestria,[5] Ricardus de Luci, Adam de Cheringis,[6] et[7] Willelmus Giffard. Eos quoque simili sententia condemnavimus et excommunicavimus qui bona Cantuariensis ecclesiæ et clericorum nostrorum, sive ex mandato domini regis sive[8] propria temeritate, occupaverunt, aut qui in proscriptionem innocentium, aut depopulationem pauperum ecclesiæ Christi, malignis consiliis et delationibus et versutiis ejusdem domini[9] regis animum instigaverunt, aut nuntios domini papæ et nostros, ne prosequantur ecclesiæ necessitates, impediunt, donec resipiscant et condigne satisfaciant. Nec se[10] quisquam fraudulentia verborum, aut prætextu surreptæ absolutionis, aut innocentiæ, conetur excusare; quia impœnitentes, aut persistentes in scelere aut voluntate peccandi, non

---

[1] *ex*, O, A; om. L.

[2] *solemni vocatione*, A, O, Z; *solemniter*, L.

[3] *Hi sunt*, A, O, Z; om. L. (The names are abbreviated in the MSS.)

[4] *Ridel*, Z; om. al.

[5] *Welcestre*, L.

[6] *Cerringes*, A, O.

[7] *et*, A; om. L.

[8] *ex*, ins. *L*.

[9] *nostri*, L; om. A, O.

[10] *si*, O; corr. in A.

apostol[ic]us,[1] non angelus, non quæcumque potestas potest absolvere coram Deo, qui eos judicii severitate condemnat quos ecclesia Sathanæ tradit. Diu, et utinam non nimium,[2] tantas Christi injurias et contumelias dissimulavimus, exspectantes ut patientia nostra fructum pœnitentiæ operaretur in illis; sed quia superbia et impietas eorum ascendit semper, de cætero potestate collata Divinitus utemur, Deo propitiante, sedis apostolicæ auctoritate muniti contra appellationum subterfugia et malignantium tergiversationes.

CCCCXCV.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Hugoni[3] Dunelmensi[4] episcopo.

(A. 187; O. ii. 193; Z. iii. 71; Lup. iii. 71; Thom. 120.)

Announcing the excommunications.

Noverit vestra fraternitas quod nos ex justis et manifestis causis, urgente necessitate officii et ratione juris persuadente, publice excommunicavimus Gilebertum Londoniensem episcopum, et Jocelinum Saresberiensem, et reliquos quorum nomina inferius[5] scripta sunt. Denuntiamus ergo vobis auctoritate domini papæ et nostra, ut eos, prout canonum censura præscribit, denuntiatione publica faciatis per episcopatum vestrum a cunctis fidelibus evitari.[6] Non turbetur cor vestrum in his neque formidet, quia contra tergiversationes malignantium et appellationum subterfugia, Deo propitiante, sedis apostolicæ munimine tuti[7] sumus. Hæc sunt nomina excommunicatorum: Ranulfus de Broc, etc.

---

[1] *apostolus*, L; *apl'c* (which seems to mean *apostolicus*, i.e. the pope), V.
[2] *minimum*, A, O; *mimium*, L.
[3] *Hugoni*, A, Z; om. L.
[4] *Dunhelmensi*, Z.
[5] *superius*, L.
[6] *evocari*, A, O; *evitari*, L.
[7] *tuti*, O, A; *muniti*, L, Z.

CCCCXCVI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Wigornensi episcopo.

(A. 183; O. ii. 189; Z. iii. 73; Lup. iii. 73; Thom. 153.)

Venerabili fratri Rogerio Wigornensi episcopo[1] salutem, et eum prætimere qui potest et corpus et animam perdere in gehennam.[2]

King Henry's treatment of the writer.

Dilectionis vestræ litteras diligenter inspeximus; consilium quod necessitati nostræ vestra discretio fideliter ex proposito ministravit, libratis hinc inde rationibus, adhibita deliberatione perpendimus ex fraternæ caritatis dulcedine provenire, conjicientes quod fides vestra ulterius cohiberi non poterit, quin in conspectu principum, sicut viri generosi nobilitatem et religiosi pontificis zelum decet, verbum Dei libere prosequatur. Agimus itaque gratias devotioni, congratulamur prudentiæ, propositum quo dominum regem pro nobis, immo pro causa Dei, solito vigilantius et instantius convenire decrevistis, plurimum approbamus, rogantes ut quod in hac parte promittitis citius aggrediamini, faciatis frequentius, et, nihil ex contingentibus omittentes, studiosius impleatis. Spes enim est quod fideliter evangelizanti verbum adjiciet Dominus virtutem multam, siquidem fidelis est in omnibus verbis suis, qui hoc ecclesiæ pastoribus repromisit. Et quidem credibile est, nec aliud nobis persuaderi potest, quod si vos et alii fratres nostri eum ab initio, prout justum fuerat, convenissetis, nequaquam tantum in perniciem ecclesiæ pravorum consiliis licuisset. Sed quia nullus fuit aut rarus, (quod sine rubore et gemitu non eloquimur,) qui eum statueret contra faciem suam, et revocaret a consilio impiorum, res in id dis-

[1] *et*, ins. L.
[2] *gehenna*, A, O; but *gehennam* in the Vulgate, Matth. x. 28; and so Z, L.

criminis et infortunii dilapsa[1] est ut se nequaquam putet ex quacumque causa corripiendum, qui se in tantis præsumptionibus et tam manifestis impietatibus recolit a nullo fuisse correptum. Nos autem ipsi diu siluimus, et utinam animæ meæ, nimium tantas Christi injurias dissimulanti, non esset ex conscientia dicendum, "Væ mihi, quoniam tacui." Fuimus pa- Isai. vi. 5.
tientes cum ecclesia Romana, quæ eum tanquam delicatum filium et tenellum in multa mansuetudine supportabat, ut patientia ejus nobilem (quod decens fuerat) animum ad pœnitentiam provocaret. Utinam non semper abusus esset patientia ejus et nostra. Et ne quid eorum, quæ gerenda videbantur a nobis omissum dici possit, coram Christianissimo rege et optimatibus totius regni Francorum[2] humiliavimus nos, prostrati ad pedes ejus, causam totam quæ inter nos vertitur, *salvo honore Dei*, in ejus arbitrium conferentes. At ille, ut audivit honoris Divini fieri[3] mentionem, adversus innocentiam nostram vehementer excanduit, et proponens quod voluit, utique non quod debuit, quoniam (ut pace ejus dictum sit) res aliter se habebat, in contumeliam supplicis implorantis misericordiam, et cum omni devotione obsequium offerentis, famam nostram, (quod ei remittat Deus!) ut nos de ipso loco exsilii proturbaret,[4] suis adinventionibus studuit onerare. Audivimus omnia patienter, sperantes indignationem ipsius[5] mitigandam fore, si acerbitatem, quam mente conceperat, sine contradictione penitus effudisset; præsertim cum domini papæ majestas interveniret, præfati regis et optimatum Francorum[6] diligentius intercedens adesset præsentia, et sanctissimi viri Cartusienses et Grandi-montani, quos vel solos

[1] *dilapsa*, V, O, A, Z; *delapsa*, *L* (more correctly).

[2] *Francorum*, Z; *Franciæ*, L.

[3] *fieri*, V, O, A; om. L.

[4] *proturbaret*, A; *perturbaret*, L, Z.

[5] *ejus*, *L*.

[6] *Francorum*, A; *Franciæ*, Z, L.

oportuerat pro sua reverentia exaudiri, misericordiam exactissime implorarent, denuntiantes ei familiarius et expressius quod oculata fide perceperant, nobis a domino papa restitutam et collatam animadvertendi in eum, et terram suam, et malefactores ecclesiæ, plenariam potestatem. In omnibus tamen his non est aversus rancor ejus, sed usque in hodiernum diem permanet manus ejus extenta, et in depopulationem ecclesiæ crudescit amplius. Sed nec ipsum latet quod nobis potestas restituta est, cum hoc ex litteris apostolicis, quas in secundo colloquio recepit, certissime teneat. Verum præter ea quæ continentur in illis litteris, nobis alia indulta sunt; quibus, auctore Deo, utemur contra eum et alios ecclesiæ persecutores, nisi ei reddiderit pacem. Et ea quidem innotescere poterunt,[1] sicut desideratis, in brevi, si in voluntate Dei fuerit ut colloquamur, aut aliquis e vestris ad nos transierit[2] cui illa communicare[3] oporteat. Exspectamus enim emendationem illius, quem potius ex alieno instinctu quam spiritu proprio credimus tam immaniter in ecclesiam desævire. Eos ergo pro parte tradidimus Sathanæ in interitum carnis ex justis et manifestis causis, urgente necessitate officii et ratione juris persuadente, ut in pœna membrorum sanetur caput, et ab inferni laqueis extrahatur, quibus se ipsum, dum ecclesiam persequitur, incessanter adstringit. Reliquos autem, sicut vobis denuntiatum est, Deo disponente, anathemate simili condemnabimus, nisi interim condigna satisfactione sententiam declinaverint imminentem. Ipsi enim regi detulimus hactenus, et in spe pacis adhuc differre[4] disponimus, nec eum anathemati subjiciemus, aut regnum interdicto, dum hoc cum indemnitate sa-

The king's advisers excommunicated.

Others threatened.

---

[1] *poterunt*, Z, L; *potuerunt*, A, O.

[2] *transierit cui illa*, A, O, Z; *transiens cum illo*, L.

[3] *communicare*, O, A; *communicari*, Z, L.

[4] *differre*, so A, O, V, Z, L. Perhaps *deferre*.

lutis et salva constitutione sedis apostolicæ dissimulare licuerit.

Leave to communicate with excommunicates refused.

Quod autem rogastis, ut vobis liceat excommunicatis communicare, quasi ut per hanc Dei offensam sit expeditior via ad gratiam regis et pacem ecclesiæ reformandam, tanquam non sit a Deo sed per humanam astutiam redintegranda, mirum est quomodo venerit in animum sapientis, præsertim episcopi, quem oportet habere zelum legis, qui dissuadentem audivit apostolum, "Ne mala faciamus ut proveniant bona." Quæ est societas luci ad tenebras? Quæ conventio Christi ad[1] Belial? Quis consensus templo Dei cum idolis? Quæ participatio fidei cum iniquitate? Sed timetis regem; Deus certe fuerat prætimendus. Paupertas horrori est et proscriptionis injuria; sed tales Christus confessores agnoscit, eos qui pro justitia persecutionem patiuntur beatos[2] esse denuntians, non eos qui croceis induti sunt, qui primos habent recubitus, qui salutationes excipiunt clariores, qui epulantur quotidie splendide, quibus mundus blandiens adulatur, ad singula eorum dicta vel facta clamans; "Euge, Euge!" "Si hominibus placerem," ait vas electionis, "Christi "servus non essem;" quoniam qui hominibus placere desiderant, confundentur. Edicta fortasse recolitis, quibus publicus hostis censetur qui contra regis voluntatem præsumit aliquem, ex quacumque causa, sententia anathematis condemnare; sed numquid[3] excidit a memoria quod sacerdoti denuntiat Spiritus Sanctus, quod "nisi annuntiaveris[4] impio iniquitatem suam, "sanguinem ejus de manu tua requiram?" Nonne qui corripientem non audit ecclesiam ut ethnicus habendus est et publicanus? Sed objicietis,[5] quod tem-

---

[1] *ad*, Z (as Vulg., II. Cor. vi. 15); *et*, L.

[2] *eos*, ins. Z, L.

[3] *numquid*, A, O, Z; *nostri quid*, V; *nostra quid*, L.

[4] *annuntiaveris*, A, Z (Ezek. iii. 18); *annuntiaveritis*, L.

[5] *objicitis*, O; corr. to *objicietis*, A; *objicietis*, L, Z.

pora mala sunt; quasi ea bonus non disposuerit[1] Deus, et beati non sint qui faciunt judicium et justitiam in omni tempore. Ne timeatis ubi non est timor, frater amande; quia plures nobiscum sunt quam cum illis, et qui dat jumentis escam ipsorum, et corvorum pullis, cultores suos in necessitate non deseret. Et, ut paucis nostrum expediamus consilium, consulite legem et prophetas, consulite evangelium et apostoli verba, sanctorum patrum revolvite sanctiones; et horum omnium erit auctoritate perspicuum, quod sine dispendio salutis et ordinis non potestis excommunicatis communicare. Christus est[2] qui denuntiat quod nemo potest duobus Dominis servire, Deo et Mammonæ. Et profecto si ponamus corda nostra super vias nostras, et conscientias nostras[3] subtilius[4] excutiamus, maxima pars sacerdotum hoc in offensione potentum formidamus, ne nobis divitiæ subtrahantur, aut fallax, momentanea, et umbratilis gratia. Neque hæc dicta videantur quasi cultricem Mammonæ suspicemur nobilitatem vestram, quam constat præ honestate semper contempsisse divitias, sed ut promptam obedientiam fidei vestræ, (si tamen verbis incitari potest ut in caritate amplius ferveat,) exhortatione proposita reddamus promptiorem. De vestra ergo[5] sinceritate plenam fiduciam obtinentes, præcipimus in virtute obedientiæ, et in[6] periculo salutis et ordinis, quatenus antedenuntiatos excommunicatos evitetis, et per episcopatum vestrum, prout canonum censura præscribit, denuntiatione publica faciatis a cunctis fidelibus evitari. Scitis quod melior est obedientia quam victimæ, et non adquiescendi voluntas ido[lo]latriæ comparatur.
I. Reg. xv. 23. Contra tergiversationes adversantium muniti et tuti sumus; nec dubium quod in brevi, per gratiam Dei,

---

[1] *disposuit*, O.

[2] *est qui*, A, O, Z; *enim*, L.

[3] *nostras*, A; om. Z, L.

[4] *subtiliter*, Z, with *subtilius* interl.

[5] *ergo*, A, O; *igitur*, Z, L.

[6] *in*, A, O; om. Z, L.

veritas nos liberabit et vos. Persecutor jam quinquennio depopulatur ecclesiam, proscribit innocentes, addicit clerum, sacerdotum, immo et[1] pontificum, ne legem[2] Dei loquantur, ora concludit; ecclesiasticæ potestatis, ne crimina puniantur, jura cohibet et exstinguit; et a nobis ut in tanta Christi contumelia sileamus exigitur?[3] Silent et silebunt profecto mercenarii; sed quisquis ecclesiæ pastor fuerit, procul dubio jungetur nobis. Si ulterius dissimularemus, timendum fuerat ne ultor injuriarum Dei gladius in capita nostra merito convertatur. Nec moveamini si non dispensamus ad preces vestras quod dispensari non potest; quia nec Romanus pontifex hanc habet auctoritatem: qui, quamvis excommunicatos licenter absolvat, novit tamen participationem eorum sibi jure perpetuo interdictam. Impœnitentes autem[4] et persistentes in scelere et voluntate peccandi, non apostolus, non angelus, licenter absolvit.[5] Valete.

CCCCXCVII.

ALEXANDRO PAPÆ THOMAS CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPUS.

(A. 185; O. ii. 191; Z. iii. 75; Lup. iii. 75; Thom. 14.)

Apostolicæ sedis auxilium sæpe cogimur implorare, qui in contemptum Dei, et[6] vestram, pater, injuriam, multis, magnis, et continuis torquemur afflictionibus, contumeliis dehonestamur, et provocamur injuriis. Quæ vero personam lædunt, minus revocantur ad animum, sed species impietatis est, tantam et tam manifestam

Remonstrance against the pope's policy.

---

[1] *et*, om. L.
[2] *lege*, V.
[3] The form of a question is from L.
[4] *autem*, om. L.
[5] *absolvunt*, *L*.
[6] *et*, om. L.

Christi injuriam sub inani prætextu patientiæ dissimulare. Loquar ergo semel adhuc ad dominum meum, in conspectu Dei pro ecclesia ejus, quæ parvitati meæ commissa est, faciens verbum, ne[1] sanguis ejus, cujus languor jam ascendit ad summum, et damnatio[1] eorum qui eam cruciant et exstingunt, taciturnitati meæ possit ascribi. Et quidem si clamorem illius, quem in angustiis suis emisit per os meum, ab initio vestra pietas exaudisset, collidens ad petram parvulos Babylonis, et parturientis malitiæ germina comprimens, nequaquam in tantam impietatem persecutoris nostri temeritas excrevisset. Sed Divina mansuetudo vestra, quæ suo merito et universalis ecclesiæ precibus Spiritus Sancti gratiam possidet ampliorem, postponens tenuitatis meæ consilium, vasa iræ in multa[2] et longa patientia censuit supportanda, ut delinquentes filios paterna benignitas ad pœnitentiam provocaret. Quod etsi[3] ad præsens totam ecclesiam Dei non mediocriter læserit, probabile tamen est hoc a Spiritu Sancto, qui consilia vestra regit et opera dirigit, fuisse procuratum, ut iniquitas, quæ multis et exquisitis dolis latere gestiebat, patientia vestra semper abutens, revelata facie prodiret in publicum, et opprobria Ægypti videntibus cunctis detegerentur. Siquidem Joannes de Oxeneford, et omnes alii tantæ impietatis ministri, cum a sede[4] apostolica gloriosi et quasi de justitia triumphantes reverterentur, dederunt cornua peccatori, et auctores et incentores hujus erroris, quasi per se non satis insanirent, impunitatis et gloriæ suæ calcaribus cœperunt acrius instigare. Venenatos tamen animos, aut potius venenosos, non oportuerat amplius toxicari, nec Achitophel[5] aut Judam temporis nostri excitari aut animari ad facinus. Ex abundanti tamen illi, quos tali legatione fungentes vestra pietas adoptavit

[1] *damptio*, V.
[2] *longa et multa*, A, O; *multa et longa*, Z, L.
[3] *si*, A; *etsi*, Z, L.
[4] *se*, V.
[5] *Architofel*, A.

in filios et honoribus sublimavit, ecclesiæ Anglorum facti sunt in arcum pravum, ut misera Cantuariensis ecclesia, aliarum tamen omnium in insula mater, utpote quæ illas generavit et educavit in Christo, merito dicere possit, "Filii matris meæ pugnaverunt contra " me, et mei proprii, quos genui et exaltavi, concul" caverunt et vulneraverunt me, et adhuc exquirunt " animam meam, ut auferant eam." Non utique quod de vestra liberalitate, quæ pia fuit, aut illorum promotione, quæ sperabatur utilis, contristetur; sed dolet[1] quod vobis infideles sunt, et perniciosissimi et manifestissimi persecutores ecclesiæ. Ipsi enim sunt qui sævitiam domini[2] regis instigant et accendunt, et modis omnibus elaborant; non modo ut mihi omnis reverentia subtrahatur, (hoc[3] enim pridem jam impleverunt,) sed ut meum et coexsulantium mihi, qui jam pauci sunt, eo quod plures a facie persequentis in fata concesserunt,[4] nomen deleatur de terra. Præceperatis autem tum aliis, tum maxime episcopo Londoniensi, ut pacem ecclesiæ, quod (ut creditur) facile posset, adhibita diligentia studeret reformare. Sed ille, ex quo audivit quod debitam animadvertendi in malefactores ecclesiæ mihi vestra gratia restituerat et contulerat facultatem, statim per se et complices suos commovit et conturbavit terram, timens sanandas esse contritiones ejus, quæ per eum fuerat conturbata; neque id in occulto, sed passim, et, quo manifestior ejus esset iniquitas, Londoniæ, in celeberrimo loco ubi ad ratiocinia publica tractanda totius regni officiales convenerant. Debuerat ei sufficere, quod tamdiu sustinuit eum clementia vestra, quod sententiam anathematis ex causa inobedientiæ et aliorum scelerum, quæ manifesta sunt, incurrerat alias impunitus; sed ab impunitate conceperat

The bishop of London's offences.

[1] *dolent*, O.
[2] *domini*, L; om. A.
[3] *hæc*, L.
[4] *concesserunt*, A, Z; *decesserunt*, L.

cujuscumque præsumptionis audaciam, habens fiduciam quod Jordanis influeret in os ejus. Nam ab ejus consilio dependent tam Saresberiensis[1] episcopus, hactenus inobediens et rebellis, quam Randulfus de Broc, qui Cantuariensi ecclesiæ incubat, et alii depopulatores nostri. Unde exigente ratione juris, et urgente stimulo conscientiæ, quæ nos de tanta taciturnitate in tanto periculo ecclesiæ vehementer accusat, eundem Londoniensem et Saresberiensem episcopos, et præfatum Randulfum, cum aliis quorum nomina inferius[2] scripta sunt, ex justis et manifestis causis publice excommunicavimus, citantes adhuc alios, qui factionis et seditionis eorum noscuntur participes exstitisse. Quos auctoritate[3] Domini, nisi resipuerint, vinculo anthematis innodabimus,[4] et apostolicæ majestatis compellemus adire tribunal, charactere bestiæ designatos. Provideat itaque sanctitas vestra ecclesiæ libertati et paci; quia, si nobis hac vice credideritis, omnia ad vestrum libitum componentur, et oculo ad oculum videbitis[5] quia superbientis et parvulos terrentis Moab arrogantia major est quam fortitudo. Approbate, si placet, quod fecimus,[6] et vos ipsi, quod necessitas exigit, manum apponite, conterite audaciam et malitiam impiorum; ne si, (quod absit!) illi, prout hactenus fecisse visi sunt, prævaluerint, salus ecclesiæ conteratur et pereat. Ad hæc supplicamus ut petitiones nostras, et quas dudum porreximus et quas modo porrigimus, jubeatis effectu celeri[7] prosequente compleri; quia ex sententia animi nostri omnes ad honorem vestrum spectant, et ecclesiæ proficiunt ad[8] utilitatem.

Excommunications pronounced and threatened.

The pope's approval asked.

[1] *Salesberiensis*, A, and so below.
[2] *inferius*, O, A; *superius*, L.
[3] *auctoritate Domini*, A, O; om. L; *auctore Domino*, Z.
[4] *innodabimus . . . . majestatis*, A, O, Z; om. L; *innodavimus*, O.
[5] *videbitis*, Z; *videbimus*, L.
[6] *fecimus*, A, Z, *facimus*, L.
[7] *sceleri*, A.
[8] *ad*, Z, L; *in*, V, but marked for omission; om. A, O.

CCCCXCVIII.

Alexandro papæ Willelmus Senonensis archiepiscopus.

(A. 184; O. ii. 190; Z. iii. 78; Lup. iii. 78; Thom. 326.)

Adhuc, pater, pietati vestræ pro venerabili viro domino Cantuariensi, immo potius pro ecclesia et causa Dei, pro qua animam suam exposuit, cogimur supplicare, ut cum eo pro tuenda ecclesiæ libertate et sedis apostolicæ privilegiis beati Petri gladium potenter exseratis. Jam enim, si placet, tempus est miserendi ejus, et animadvertendi in illos qui jam per orbem coruscante[1] evangelii veritate, tempore apostolatus vestri, laborant confessoribus Christi excutere Divini honoris mentionem. Ipse autem, ut animam suam liberet coram Deo, et sui partes officii fideliter exsequatur, licet adhuc erroris capiti parcendum duxerit, exspectans ut in pœna membrorum erudiatur ad pœnitentiam, incentores schismatis, episcopum Londoniensem, Saresberiensem, et[2] Randulfum de Broc, cum aliis quorum nomina vobis expressa sunt, anathematis vinculo innodavit. Orat devotus filius vester Christianissimus rex Franciæ, (sicut ex litteris ejus potestis advertere,) ut quod archiepiscopus fecit[3] in condemnationem temeritatis et malitiæ, approbetis. Et nos quanta possumus devotione supplicamus, ut etiam auxilium apostolicæ majestatis adjiciatis, quia spes est quod ecclesia facile liberabitur,[4] si severitas vestra compresserit et perdomuerit istos. Alioquin timemus ne præfatus filius vester dominus rex, et totum regnum Francorum,[5] scandalo

Requesting support for Becket.

---

[1] *choruscare*, V.

[2] *et*, om. L.

[3] *egit* (after *malitiæ*), *L.*

[4] *proliberabitur*, O. So A, but with the first syllable marked for omission.

[5] *Francorum scandalo graviori*, A, V, O, Z; *Franciæ non minori scandalo*, *L.*

graviori afficiatur quam fuerit illud quod Joannes de Oxeneford excitavit in reditu suo.

CCCCXCIX.

Thomas Cantuariensis Archiepiscopus clericis et laicis per Cantiam constitutis.[1]

(A. 190; O. ii. 196; Z. iii. 68; Lup. iii. 68; Thom. 80.)

The excommunications.

Noverit universitas vestra, dilectissimi fratres, quod nos ex justis et manifestis causis publice excommunicavimus Gilebertum Londoniensem episcopum, Randulfum de Broc, et alios quorum nomina inferius[2] scripta sunt. Denuntiamus ergo vobis, sicut carissimis filiis et fratribus nostris, ut ab eorum communione, donec resipiscant et condigne satisfaciant, prorsus abstineatis. Præterea noveritis quod vos a subjectione et obedientia Gaufridi archidiaconi et Roberti vicarii ejus absolvimus, et prohibemus ne eis obedientiam aut reverentiam exhibeatis, donec super crimine inobedientiæ condigne satisfaciant nobis et ecclesiæ Dei, quam plurimum læsisse noscuntur; nec eorum exactiones sustineatis ulterius. Non turbetur cor vestrum in his, neque formidet, quia Deo propitiante contra malignantium tergiversationes et appellationum subterfugia sedis apostolicæ munimine tuti sumus.

The archdeacon of Canterbury and his deputy are not to be obeyed.

---

[1] So A; *constitutis*, om. O; *Cantiæ* (for *p. Cant. const.*), Z, L.

[2] *superius*, L.

D.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Roberto vice-archidiacono Cantuariensi.

(A. 189; V*, fol. 84; O. ii. 195; Z. iii. 69; Lup. iii. 69; Thom. 88.)

Announcing the receiver's excommunication.

Justum est ut ei qui in manifesto inobedientiæ crimine perseverat, a subditis obedientia subtrahatur; et qui scienter communicat his quos excommunicatos esse non ambigit, se ipsum ex nefanda participatione eorum condemnationi immergit. Nos autem miramur supra modum qua temeritate præsumas in clericos et parochianos ecclesiæ Cantuariensis magisterium gerere, et nostrum, videlicet episcopale, officium, investituras ecclesiarum faciendo, et tradendo curam animarum, quam ipsis archidiaconis sanctorum patrum decreta subtrahunt, exercere, et plebanas ecclesias onerare variis exactionibus; præsertim cum te publice excommunicaverimus, sicut episcopum [2] Londoniensem, Ranulfum de Broc, et reliquos quorum nomina inferius [3] scripta sunt. Clericos quoque [4] et parochianos nostros ab obedientia et reverentia tua [5] prorsus absolvimus, donec, memor fidei et juramenti quod nobis præstitisti, cum satisfactione condigna redeas ad obedientiam nostram. Prohibemus autem auctoritate domini papæ et nostra, in virtute obedientiæ, in periculo salutis et ordinis, ne te [6] de cætero intromittas de archidiaconatu nostro donec a nobis absolvi merearis. Hoc autem tam tibi quam omnibus notum sit, quod omnes in-

[1] *Roberto vicearchidiacono*, V*; *Gaufrido archidiacono*, al. Although the words "quam ipsis archidiaconis sanctorum patrum decreta subtrahunt" appear to confirm the address to the deputy, perhaps the letter may have been addressed, with some slight difference, to both.

[2] *episcopum*, A, O; *ipsum*, L.

[3] *inferius*, V*, O, A; *superius*, L.

[4] *que*, A; *quoque*, L.

[5] *tua*, O, A, L; *G. archidiaconi*, V*.

[6] *te*, om. V, Z.

vestituras ecclesiarum, quæ in absentia nostra factæ sunt, auctoritate domini papæ et nostra in irritum revocamus, et tibi interdicimus ne parochianos ecclesiæ Cantuariensis tua communione contamines. Et quidem, Deo propitiante, contra malignantium tergiversationes et appellationum subterfugia sedis apostolicæ munimine tuti sumus. Subjicientes et illos anathemati qui ex mandato domini regis, aut propria temeritate, nostra et[1] clericorum nostrorum occupaverunt bona, aut[2] in proscriptionem innocentum, aut pauperum ecclesiæ Christi depopulationem, consiliis aut delationibus aut dolis ipsius regis animum instigaverunt; et item eos, qui nuntios domini papæ et nostros, ne prosequantur ecclesiæ necessitates, impediunt. Præcipimusque eos a participatione fidelium abstinere, donec resipiscant, et condigne satisfaciant.[3]

DI.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Alberto et Theodino[4] cardinalibus.[a]

(A. 301; O. iii. 13; Z. iii. 76; Lup. iii. 76 (misprinted 66); Thom. 38.)

Asking assistance against king Henry.

Ecclesiæ molestias et innocentum afflictiones, miserias eorum qui zelum Dei habent, tanto vobis acerbiores esse non dubitamus, quanto vos pro certo novimus institutis apostolicis familiarius et dulcius adhærere. Et quidem ecclesia Dei diu[5] stare non poterit, si in ruinam ejus proni sunt quibus incumbit

---

[1] *vel* (omitting *clericorum*), *L.*
[2] *ut*, A.
[3] Here, in V*, follow the names of the excommunicates.
[4] *Theobaldo*, L.
[5] *diu*, om. L.

---

[a] There is nothing of a distinctive kind to fix the date of this letter.

illius procurare salutem. Si enim pastores amore aut odio, cupiditate aut neglectu, spe aut metu temporalium, locum suum deserant, aut vitiis cedant, restat ut eorum candelabrum moveatur, et populo fiant in laqueum et ruinam. Unde, ut coram Deo loquamur, quem judicem exspectamus et invocamus ut judicet causam suam, licet dominum nostrum regem Angliæ plurimum dilexerimus, et ex totis viribus ante impositum sacerdotium ad nutum servierimus, sine conscientia tamen criminis, ex hoc ei [in] [1] injuriam Dei et conculcationem ecclesiæ nolentes consentire, pro Deo nos opposuimus, malentes ipsum offendendo revocare ad veniam, quam adulando præcipitare in gehennam. Causa quam contra nos exercet, inter ipsum et Deum est, quia nos nihil aliud ab eo quærimus nisi quod ecclesiæ suæ æterno testamento pro ea in suscepta carne immortalis reliquit Deus. In fide ergo et caritate Christi, ipso teste Christo, supplicamus vobis [2] ut exsurgatis nobiscum in auxilium ecclesiæ naufragantis; et auctoritate et prudentia vobis collata occurrite homini huic, cui nullorum successuum copia sufficit, si ecclesia Dei gaudet libertate. Si nobis aut nostris non creditis, interrogate de moribus hominis Gallicanam et Turonensem ecclesiam, Aquitanos quoque et Normannos, et Romipetas de regno Anglorum confluentes, et profecto non erit aliquid, in quo de sinceritate causæ nostræ possitis ambigere, nisi sponte obtenebraveritis [3] oculos, ne quod verum est valeant intueri. Confidimus in vobis abundantius, præsertim in causa Dei, et ad vestrum prompti sumus obsequium. Et quod nos non possumus, supplebit Deus, remetiens in qua mensura nobis mensi fueritis. De nobis autem pro certo tenete quia satius [4] ducimus mortem incurrere temporalem quam promereri æternam, et extremas pro

---

[1] *in*, om. V, O, A; ins. Z, *L*.
[2] *vobis*, om. A, O; ins. Z, L.
[3] *obnebraveritis*, A.
[4] *saucius*, V.

Christo subire miserias quam miseræ servitutis angustias perpetuare. Nam hujus controversiæ exitus trahetur ad consequentiam temporum futurorum, ut aut perpetuis (quod absit !) ærumnis lugeat ecclesia, aut perenni gaudeat libertate. Nec esset cardinalis vel cujusquam hominis necessarius interventus nobis aut nostris, si regi ab initio voluissemus in his quas apud Cleri-damnum [1] statuit, non consuetudinibus sed pravitatibus, consentire, et absque ulla ordinis nostri salvatione [2] apposita simpliciter et absolute subscribere. Ergo si ille in tantis iniquitatibus statuendis, Romana ecclesia consentiente aut dissimulante, prævaluerit, quis contra eum audebit mutire de cætero ? Quis de manu hæredum ejus [3] excutiet quod tanta non virtute, sed pertinacia, pater obtinuit ? Quis alios principes, æque nobiles et potentes, prohibebit similia vendicare ? Malorum enim exempla citius rapiuntur, et posteri relictis majorum vitiis rarissime ad exercitia virtutis assurgunt. Si vestri laboris et nostri fructus est ut principes ecclesiam subjiciant servituti, et nos conterant quia ausi sumus zelare legem Dei, justitiam [4] protestari, eis [5] ex adverso ascendere pro domo Israel, rarus admodum vel nullus de cætero erit qui non sequatur omnino principum voluntatem, qui Romanæ ecclesiæ fidem servet, qui decreta sedis apostolicæ veneretur, qui summi pontificis mandatis obediat, qui non ipsam Dei legem contemnat ut fabulam, ut verba sine veritate et fructu. Causam itaque ecclesiæ vobis specialiter committimus, quos columnas ecclesiæ stabiles esse confidimus. Ad eorum enim auxilia in necessitate recurrendum est, qui et auctoritatem justitiæ et voluntatem miserationis implendæ a Domino acceperunt. Nec ignorare vos credimus quoniam eorum quæ contra

---

[1] *Cleridampnum*, O, V ; *Clarendonam*, Z (missing the intended play on the name).
[2] *salutatione*, G.
[3] *ejus*, om. L.
[4] *justitiam*, O, A ; *justi etiam*, V ; *visi etiam*, L.
[5] *eis*, A, Z ; *ejus*, V ; *et*, L.

Deum vel secundum Deum feceritis, mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem, refundet justus judex in sinus vestros. Amen.

DII.

Thomas Cantuariensis archiepiscopus Willelmo [1] suppriori et capitulo Cantuariensi.

(O. ii. 126; A. 134; Z. iii. 17; Lup. iii. 17; Thom. 83.)

Thomas, Dei gratia Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliæ primas et apostolicæ sedis legatus, dilectissimis in Christo filiis, Willelmo suppriori, et Odoni, et cæteris fratribus qui in sancta Cantuariensi ecclesia Domino famulantur, salutem et pacem, quam sicut mundus nescit, ita solam Christus agnoscit.

Quot et quanta pro honore Dei et [2] libertate ecclesiæ, pro sedis apostolicæ reverentia, et privilegiis ejus conservandis, hucusque parvitas nostra pertulerit, vestra quidem non potest ignorare, nec dissimulare debet, fraternitas; quæ, licet nostris et Christi pauperum nobis in Ipso coexsulantium necessitatibus (ut oportuit) nondum communicaverit, tamen acerbitatem exsilii, proscriptionis injurias, contumelias detractorum, persecutorum atrocitates, dolos insidiantium, tyrannorum vires in personam et domum nostram solutius, acrius, et pertinacius effusas, ex relatione multorum audivit, et partim oculata fide conspexit. Cæterum in omnibus his gravissima fuere nobis pericula quæ pertulimus a falsis fratribus, prætendentibus pacis officia et obsequia caritatis, [3] et clam tendiculas operabantur, [4] texebant laqueos, exacuebant ut gladium

The chapter wanting in sympathy.

[1] *Willelmo . . . et*, O, A; om. L.
[2] *et*, A; *pro*, L.
[3] *caritatis*, A, O, Z; *pietatis*, L.
[4] *operabantur . . . exacuebant*, O, A; *operabantur, texebant*, V; *operantibus. Tendebant*, L.

linguas suas, et aliorum machinas erigebant, ut nobis et nostris prorsus de cœtu viventium deletis, sanctæ Cantuariensis ecclesiæ titulum abolerent, et auferrent honoris et præminentiæ gloriam, quam sanctorum qui in ea requiescunt constat sanguine, laboribus, et multis et magnis meritis [1] acquisitam. Retribuet illis Dominus secundum opera eorum, et secundum nequitiam [2] adinventionum ipsorum. Horum incentor et signifer exstitit ab initio Londoniensis ille, qui primo [3] scidit Anglicanæ ecclesiæ unitatem, in perniciem ecclesiasticæ libertatis et nostram regis et officialium suorum animos armavit et manus, deinde fratri et amico nostro Eboracensi assistens et cohærens quosdam de fratribus nostris exquisita calliditate circumvenit, ut contra matrem suam, cui ad fidem et obedientiam ex professione tenebantur astricti, domino papæ pro antedicto archiepiscopo, (qui, ex quo a Cantuariensi ecclesia in archiepiscopatum [4] promotus est, ei semper, quantas scivit et potuit, tetendit [5] insidias,) scriberent quatenus ei liceret crucem suam,[6] salutiferæ crucis æmulam, quia in stipite elationis posita est, per provinciam nostram deferre, ut ad parilitatem ecclesiæ Cantuariensis quoquomodo [7] videretur accedere. Parcat illis Deus qui circumventi sunt, et eos qui circumvenerunt aut compulerunt simplices et infirmos fratres, citius [8] ad honorem suum aut convertat, aut conterat. Reticeamus ad præsens, quod morosius esset enarrare, quot et quantis et quibus sollicitationibus et machinamentis exsilium et proscriptionem nostram, quam [9] cum jam dicto archiepiscopo, et Ricardo de Luci, et Ricardo tunc Picta-

The bishop of London's offences.

[1] *meritis*, A, Z; om. V, L.
[2] (Psalm. xxvii. 4.) O, Z give initials; V reads *nequi. ad.*; *L* prints *nequitias*, omitting *adinventionum*.
[3] *primo*, A, Z; *primus*, L.
[4] *archiepiscopum*, Z.
[5] *tetenderit*, A.
[6] *suam*, O, A; om. L.
[7] *quodammodo*, *L*.
[8] *citius*, O, A; om. L.
[9] *quam*, Z; om. L.

vensi archidiacono, præsente nuntio domini papæ, dictavit et fecit, jam protelavit[1] in annum quintum, et tyrannorum ministerio Christi pauperes innocentes compellat vivere miserabiliter relegatos, ne propriam injuriam prosequi videamur.[2] Hæc fecit ille Cantuariensis ecclesiæ[3] filius, verus utinam. Hæc fuit exhibitio fidei sacerdotis et episcopi professi fidem et reverentiam. Hæc opera fratris, amici, adhærentis lateri et cordi[4] nostro,[5] qui emergentibus ecclesiæ necessitatibus nobiscum primus fuit in concilio[6] sacerdotum. Diu, dilectissimi, tacuimus, et eousque dissimulavimus in periculis et criminibus tam manifestis, ut sanctis habentibus Spiritum Dei, et viris discretis, videretur patientia nostra ignaviæ et remissionis potius nomine digna, quam virtutis. Ille autem quid fecit? Errorem ejus, ne furorem dixerimus, quo mentis malitiam patefecit, inviti loquimur, neque vos patienter audietis, qui alterum Absalon in sanctæ civitatis subversionem plane cognoscetis armari, ut hæreditatem vestram, et sanctorum quibus vestra clarescit ecclesia gloriam, transferat ad aquilonem, similis illi[7] qui usurpatione gloriæ, non conformitate bonitatis, Altissimo voluit coæquari. Gloriatur enim quod cathedram archiepiscopalem[8] Londoniis[9] statuet, et quod ecclesiæ Cantuariensi nullam debet obedientiam, quia,[10] ex quo translatus est, nec iteravit professionem. Quid ad hæc turbamini, et cogitationes ascendunt in corda vestra, ut lacrymas nequeat læsa pietas continere? Scimus enim quia nullus vestrum est, aut admodum rarus, et idem[11] parricidæ[12] comparandus; si

---

[1] *protelavit*, V, O, A; *protelari*, L.
[2] *mereamur*, V.
[3] *ecclesiæ*, om. O; interl. A.
[4] *cordi*, O, A, Z; *ordini*, L.
[5] *meo*, Z.
[6] *consiliis*, Z.
[7] *ei*, Z.
[8] *archiepiscopalem*, A, Z; *episcopalem*, L.
[9] *Londonie*, Z.
[10] *qua*, V.
[11] *idem*, O, A, Z; *eidem*, V, L.
[12] *patricidæ*, L.

quis tamen ad hanc vocem non ingemiscat, cujus animum non exulceret[1] et pertranseat vis doloris, et qui corde et visceribus extractis non mallet præmori, quam videre quod præsumptuosus ille minatur. Sed nutu Divino contigit ut se proderet iniquitas ejus, et quæ[2] præcipitare decrevit innocentes debitam properet ad ruinam, et cum auctore suo pro usurpatione gloriæ irreparabilem excipiat casum. Quis enim a[3] sæculis in sanctorum sedem, ecclesiam Cantuariensem, tam immaniter insurrexit, et non est præcipitatus ex alto? Quot et quantos persecutores vestros præcipitavit Dominus ante faciem vestram? Itaque consolamini, fratres, experti quod[4] major sit arrogantia Moab quam fortitudo ejus; et prope est quod[5] qui diuturnos tumultus exercet, ut in nocte vastetur et conticescat. Sed nunquid vos, quibus fere præ cæteris omnibus[6] tanta paratur injuria, dissimulabitis ulterius? et[7] a vindicta, quam[8] Deus, suæ ultor injuriæ et nostræ læsionis, cum his qui terram Meroz[9] inhabitant, continebitis manus? Sed tenetis quod scriptum est, "Maledicite terræ Meroz, dixit[10] angelus Domini." Et illum quidem jam apprehendit maledictio, quoniam culpis exigentibus traditus est Sathanæ in interitum carnis, et, charactere bestiæ insignitus, a fratribus et coepiscopis qui rectum sapiunt evitatur,[11] ne eos ex participatione lepræ macula damnationis inficiat. Accingimini ergo, filii potentes, et estote parati contra subversionem ecclesiæ vestræ in prælium. Si quis Domini est, jungatur nobis, et quisquis conatibus ejus favet animo, manifeste cohæreat illi. Amodo namque

---

1 *exulcerat*, V.
2 *qui*, L.
3 *contra*, L, for *a sæculis in*..
4 *quoniam major est*, Z.
5 *quod qui*, Z, L; *ex quo*, G.
6 *omnibus*, Z; om. L.
7 *et*, ins. L; om. al.
8 *quoniam*, L; but it looks as if the reading of A and Z, *quam*, were right, and as if some verb were omitted.
9 Judic. v. 23. MSS. and editions wrongly read *Merob*.
10 *dicit*, A.
11 *evitatur*, V, O, Z; *evitatus*, A, *L*.

duobus dominis servire non poteritis,[1] quia Dominus ventilabrum judicii sui misit in terram, ut grana a paleis discernantur. Qui vero illi cohæserint, Deo propitiante similes ei erunt in interitum carnis, et[2] facti in combustionem et cibum ignis. Nulli enim de cætero parcemus quin pro modo culpæ exerceatur et ratio vindictæ. Unde quia universitatem vestram (quod Deus novit) sincera caritate diligimus, et pro jure matris nostræ,[3] sanctæ Cantuariensis ecclesiæ, ut præsens indicat dies, si res exigat, decrevimus[4] animas ponere, vobis monendo, consulendo, et in virtute obedientiæ præcipiendo mandamus, quatenus duos de fratribus vestris, quos ad hoc, vestro[5] communicato consilio, necessarios decrevimus, præparetis, ut sufficienter instructi cum[6] nuntiis vestris possint occurrere homini tam malitioso, et ex rescriptis privilegiorum vestrorum[7] dominum papam et curiam Romanam sufficiant præmunire, et in auditorio ejus expugnare et proterere publicæ salutis hostem. Nunc enim apparebit, qua fide, qua devotione, quo zelo, quisque vixerit hactenus, et militaverit ecclesiæ suæ. Dissimulavimus culpas eorum qui excommunicatis nostris communicaverunt, licet nomina eorum pro magna parte teneamus expressa; sed de cætero, nisi cautius egerint, dissimulationi non erit locus. Excommunicati vero sunt quorum nomina subscribuntur inferius, nobisque tam de justitia quam de clementia sedis apostolicæ indultum est, ut nullius appellationis obtentu differamus in eos rigorem ecclesiasticum exercere. Nam dominus papa, agnita[8] malitia adversantium, quæ per se patens est, et justitia nostra, quæ cunctis liquet, ita proculdubio in causa nostra

---

[1] *potestis*, Z.
[2] *et*, A, O; om. L.
[3] *nostræ*, om. A, O.
[4] *decreverimus*, Z.
[5] *vestro*, ins. L; om. O, A.
[6] *cum nuntiis vestris*, A, O; om. L.
[7] *nostrorum*, L.
[8] *agnita*, A, O; *cognita*, L.

procedit, sicut in fratris uterini necessitate judicat procedendum. Eramus ad consolationem vestram ampliora dicturi, sed consulta ratione substitimus, interim exspectantes et orantes ut fiat omni[1] vestrum cor unum et anima una in Domino, ne aliquis quæ sua sunt quærat, sed quæ Jesu Christi, et quod publicæ utilitati expediat, et ecclesiæ libertati et dignitati inposterum. Confortamini pusillanimes, quia prope est ut videatis gloriam Dei, et confusionem et ignominiam eorum qui ecclesiam Dei persequuntur. Non confidat quis in mundana supellectili, vel satellitum familiaritate, quia

"Non[a] habet eventus sordida præda bonos,"

et infidelium nulla est fides. Et ne a nobis[2] districtius exigatur si eorum qui ecclesiam persequuntur, et quos, ut pœnitentiam agerent, in multa patientia jam fere toto quinquennio supportavimus, magnas et manifestas culpas ulterius dissimulaverimus, fraternitati vestræ denuntiamus nos publice excommunicasse Gaufridum Cantuariensem archidiaconum et Robertum ejus vicarium, Ricardum de Ivelcestre,[3] Willelmum Giffard, Richardum de Luci, Adam de Cherringe, et item eos qui officia vel beneficia ecclesiastica contra sacrorum canonum institutionem de manu laica acceperunt, vel ea usurpaverunt propria temeritate; similiter et illos qui domini papæ nuntios vel nostros, ne ecclesiæ necessitates prosequantur, impediunt. Vobis[4] ergo auctoritate domini papæ et nostra mandamus quatenus eos tales habeatis in archiepiscopatu nostro, et haberi faciatis, quales haberi solenniter excommunicatos sacrorum canonum disciplina præscribit.

---

[1] *omnium nostrum*, L; *omni vestrum*, O, A; *omnium vestrum*, Z.
[2] *vobis*, A.
[3] *Welcestre*, L.
[4] *Vobis . . . præscribit*, G; om. Z, L.

[a] "Mordebitque tuos sordida præda canes." Martial. x. 37.

DIII.

Henrico regi Anglorum Gilebertus Londoniensis episcopus.[a]

(A. 280, 351; C. 290; O. iii. 36; Z. iii. 42; Lup. iii. 42; G. Fol. 268, 276.)

Domino[1] suo carissimo, illustri Anglorum regi H[enrico], frater G[ilebertus], Londoniensis ecclesiæ minister, salutem et debitum devotæ fidelitatis obsequium.

Vestram, domine, credimus non latere excellentiam, qualiter in me et quosdam alios fideles vestros manum suam dominus Cantuariensis aggravaverit, et quoad potuit gladium in nos spiritualem, in juris publici læsionem, dextera iniquitatis intorserit.[2] Canon namque notissimus[3] hic est, ut nemo præpropere vel præpostere, id est,[4] non commonitus neque convictus, judicetur, nec episcopus omnino quemquam excommunicet, donec causa probetur super qua reus impetitur. Unde cum a jure exorbitaverit,[5] de Domino confidimus ut in nos vibrando gladium aerem potius verberaverit, quam aut corpore aut anima spirituale nobis vulnus inflixerit. Ictus enim ejus ad dominum papam appellando prævenimus, et in initio Quadragesimæ facta

The writer's excommunication.

Gratian. II. xxiv. qu. 3. c. 6.

Ib. II. ii. qu. 1. c. 11.

[1] *Domino . . . . obsequium*, C; om. A, Z, L.
[2] *intorserit*, C; *extorsit*, A, L; *extorsit*, Z, with *vel intorsit* as correction.
[3] *notissimus*, C; *potissimus*, Z, L.
[4] *idem*, V, O, A; *id est*, *L*. (*scilicet*, Grat.)
[5] *exorbitavit*, V.

[a] Although we know from Ep. 508 that the notice of the Palm Sunday excommunication was not delivered in St. Paul's, London, until Ascension Day (the very day on which the archbishop was elsewhere adding to the list of excommunicates), it appears from the latter part of that letter that the bishop of London had begun to take proceedings as to the excommunication before it reached him in form. It is therefore probable that his communications with the king on this subject were earlier than Ascension-day, and the letters are placed accordingly.

appellatio sententiam die Palmarum latam plene viribus evacuavit. Sixtus enim papa sic constituit: "Quotiens episcopus se a suo metropolitano putaverit "prægravari, vel eum suspectum habuerit, mox Romanam appellet sedem, a qua dum se audiri popo- "scerit, nullus eum excommunicet, antequam causa "summi pontificis auctoritate finiatur. Quod si aliter "præsumptum fuerit, nihil erit, sed viribus omnino "carebit."

Ib. II. ii. qu. 6. c. 16. See vol. iv. 218.

DIV.

Henrico regi Anglorum Gilebertus Londoniensis episcopus.

(A. 283; C. 386; V*. 146; Z. iii. 46; Lup. iii. 46; G. Fol. 277; Liverani, 643.)

Domino[1] suo carissimo, illustri Anglorum regi Henrico, frater Gilebertus, Londoniensis ecclesiæ minister, salutem et debitum devotæ fidelitatis obsequium.

Begging the king's interest with the pope and cardinals.

Mittimus ad vos, domine, familiarem clericum nostrum magistrum[2] Henricum,[3] utique fidelem vestrum, quanto possumus affectu supplicantes ut ipsum in petitionibus nostris benigne, si placet, audiatis, et, illatam[4] nobis et vobis injuriam revocantes ad animum, nobis in summa[5] necessitate nostra[6] regia clementia subveniatis. Quod bene quidem facietis, si domino papæ pro nobis aliquantulum[7] affectuose scripseritis, ut appellationem quam ad ipsum fecimus, ut juris dictat æquitas, admittat, et latam in nos post appellationem sen-

---

[1] *Domino . . . obsequium*, V*; om. A, L.

[2] *magistrum*, V*, C; om. A, L.

[3] *Henr.*, V*; *Heny*, Liv.; *H. . .*, L.

[4] *illatam . . . animum*, V*; om. A, C, L.

[5] *summa*, om. L.

[6] *nostra*, om. V*.

[7] *aliquantulum*, A, C, L; om. V*.

tentiam ea qua potest et debet æquitate suspendat, donec causam nostram audiat, et digna meritis cuique retribuat.[1] Ad cardinales etiam[2] amicos vestros litteras, si placet,[3] exposcimus, ut ad hoc dominum papam inflectant, et super admittenda appellatione nostra indultum omnibus oppressis in commune[4] beneficium prece vestra nobis obtineant. Sixtus enim papa sic statuit[5] "Quotiens episcopus se a suo metro- V. p. 596.
"politano senserit prægravari, vel eum suspectum "habuerit, mox[6] Romanam appellet[7] sedem, a qua dum "se audiri poposcerit, nullus eum excommunicet, "antequam causa summi pontificis finiatur auctoritate. "Quod si aliter præsumptum fuerit, nil erit, sed vir- "bus omnino carebit." [Cum[8] itaque concordet juri quod petimus, amicis vestris et benevolis id, domine, non negetis quod a summo pontifice facile, si vestrum in hoc affectum senserit, impetrabitis.] De[9] cætero quia crebra allocutione frui vestra summopere nobis[10] necesse est et consilio, excellentiæ vestræ devotissime supplicamus ut nobis transfretandi licentiam concedatis, et in partibus transmarinis nuntios, quos ad dominum papam mittimus, nos exspectare permittatis. Conservet incolumitatem vestram in longa tempora omnipotens Dominus, [in[11] Christo domine dilectissime. Nuntio vero nostra cætera dicenda committimus. Gregorius[a] Magnus: "Privilegium meretur[12] amittere qui "concessa[13] sibi abutitur potestate"].

Leave to go abroad desired.

Gratian. II. xi. qu. 3. c. 63.

[1] *compensando diffiniat* (for *retribuat*), V*.
[2] *et*, V*.
[3] *si placet*, V*; om. A, C, L.
[4] *in commune*, V*; om. C, L.
[5] *habuit*, Liv.
[6] *mox . . . poposcerit*, om. C.
[7] *appellat*, Liv.
[8] *Cum . . . . impetrabitis*, V*; om. A, C, L.
[9] *De . . . permittatis*, om. V*.
[10] *nobis*, om. L.
[11] *in Christo . . . potestate*, V*; om. A, C, L.
[12] *meretur*, V*; *metropolitanum*, Liv.
[13] *permissa*, Grat.

[a] The authorship appears from the notes on the "Decretum" to be questionable.

DV.

Henricus Anglorum rex ad Gilebertum Londoniensem episcopum.

(A. 284; O. iii. 39; Z. iii. 47; Lup. iii. 47; G. Fol. 493; Cf. sup. t. iii. 91.)

Henricus rex Angliæ Gileberto Londoniensi episcopo, dilecto et fideli suo, salutem et dilectionem.

Encouraging the bishop to disregard his excommunication.

Audivi gravamen quod ille Thomas proditor et adversarius meus intulit in te, et in alias personas regni mei; quod non minus ægre de persona tua fero, quam si in meam propriam personam virus suum evomuisset.[1] Et ideo pro certo scias quod ego omnem operam dabo, per dominum papam, et per regem Francorum, et per omnes amicos meos, quod de cætero non poterit nobis nec regno nostro nocere. Unde volo et consulo quod tu interim nullo modo in animo tuo turberis, sed tibi viriliter provideas utrum magis tibi et mihi expediat quod ad me in Normanniam [celeriter][2] venias, vel quod in Anglia remaneas. Hoc enim totum tuæ committo dispositioni, pro certo sciturus quod si ad me veneris, et Romam adire volueris, omnia necessaria ad viam de meo tibi honorabiliter et sufficienter inveniam. Teste G.[3] clerico apud S. Macharium[4] in Gwasconia.[5]

---

[1] *evomisset*, D (i.e. the Douce MS. of Fitzstephen).
[2] *celeriter*, D; om. A, L.
[3] *G. . . .*, A, L; *T.*, D.
[4] *Macharium*, A, L; *Macarium*, D.
[5] *Gwasconia*, D; *Gasconia*, A; *Guasconia*, L.

DVI.

Henricus Anglorum rex ad Alexandrum papam.[a]

(A. 233; C. 173; Z. iii. 48; O. iii. 1; Lup. iii. 48; G. Fol. 491; Matth. Paris, ii. 248.)

Alexandro papæ Henricus rex Angliæ omnimodis[1] subjectionis debitæ obsequium.

Complaint against archbishop Thomas.

Vestræ, [pater],[2] satis innotescit serenitati quanta me et terram meam affligat molestia, quantis me vexaverit injuriis, Thomas ille Cantuariensis,[3] adversarius meus, cum teste conscientia[4] nihil meruerim, nil gesserim tam[5] vehementi et injuriosa dignum contumelia. A vestra siquidem non credo excidisse memoria, quod judices sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinales a[6] vestra impetraverim paternitate, ut super causa ista[7] cognoscerent; sed placuit sanctitati vestræ ut adversarius meus eximeretur a[8] cognitione, nec potuit vestro præpedita præcepto in lucis venire claritatem innocentiæ meæ[9] sinceritas. Sæpius etiam, immo semper, paratus exstiti in facie ecclesiæ juri et judicio stare, si vel in minimo deliquissem, (quod me fecisse non recolo,) prout ratio dictaret satisfacere; et longe amplius quam antecessores mei, qui me præstantiores exstiterunt, ecclesiæ Cantuariensi fecerint, semper paratus fui facere. Proinde admirari non sufficio quod permittit prudentia vestra[10] devotum ecclesiæ Romanæ

---

[1] *omnimodis*, C; *omnino*, G; *omnimodis . . . obsequium*, om. A, Z, Par.
[2] *pater*, ins. Par.; om. al.
[3] *Cantuariensis*, om. C, Par.
[4] *mea*, ins. C.
[5] *tanta*, for *tam . . . injuriosa*, Par.
[6] *a vestra . . . innocentem*, om. Par.
[7] *ita*, *L*.
[8] *a*, om. C.
[9] *meæ*, om. L.
[10] *vestra*, om. C.

---

[a] M. Paris states that this letter was written after the bishop of London had joined the king in Normandy.

filium, juri semper stare paratissimum, contra omnem justitiam, (ut mihi videtur,) deprimi, injuriosis præter rationem contumeliis molestari. Nunc itaque innumeris præcedentibus novam adjecit injuriam, qui affligere non desistit innocentem. Vestra[1] siquidem fultus (ut asserit) auctoritate devotos et fideles ecclesiæ Romanæ filios, Londoniensem et Saresberiensem episcopos, post[2] appellationem ad vos factam, juri per omnia parituros, non citatos, non vocatos, non convictos,[3] nullo modo commonitos, excommunicationis de novo innodavit sententia. Quibusdam etiam de familiaribus meis anathematis intentat severitatem, nullam adversus eos habens rationabilem causam. Quod[4] non minus ægre fero quam si in meam propriam personam lata foret sententia. Hoc autem quam sit mihi intolerabile, quam injuriosum, quamque famæ meæ et vestræ generet læsionem, vestræ non credo incognitum prudentiæ. Videtur etiam quod me quasi derelictum abjecerit paternitas vestra, quia[5] filii non attendit nec curat injurias, sed, ad ignominiæ et[6] contumeliæ meæ augmentum, flagitiosum in me grassari permittit inimicum, nec reprimit injuriarum vehementiam paternæ correctionis moderatio. Vestram igitur suppliciter obsecro et adjuro, ut justum est, celsitudinem, ut quem filio debetis operis exhibitione monstretis affectum, et illatam mihi et personis meis et terræ meæ absque[7] ordine judiciario emendare dignemini absque tardatione injuriam. Cum[8] omnimoda etiam devotione attentius supplico, quatenus quicquid[9] prænominatus[10] Thomas, adversarius meus, contra juris ordinem, post[11] factam

His excommunications.

The pope is asked to annul them.

[1] Here M. Paris resumes.

[2] *post . . . severitatem,* abridged in Par.

[3] *convinctos,* A.

[4] *Quod . . . sententia,* om. Par.

[5] *qui,* L; *cum* for *quia . . . sed,* Par.

[6] *et contumeliæ,* om. Par.

[7] *absque . . . . judiciario,* om. Par.

[8] *et,* Par., for *Cum . . . . quatenus,*.

[9] *quicquid,* om. C.

[10] *prænominatus Thomas,* om. Par.

[11] *post . . . . appellationem,* om. Par.

ad vos appellationem, in[1] personas regni mei, clericos et laicos, statuit, irritum et vacuum habeatis. Teste[2] G[arcia][a] Vasatensi episcopo apud S. Macharium in Guasconia.

DVII.

Hæc sunt nomina excommunicatorum[b] domini Cantuariensis.[3]

(O. ; Z. iii. 53 ; Lup. iii. 53 ; Thom. 386.)

Names of excommunicates.

Gilebertus Londoniensis episcopus, et
Jocelinus episcopus Saresberiensis.
Gaufridus Ridel, Cantuariensis archidiaconus.
Ricardus de Ivelcestria,[4] Pictavensis archidiaconus.
Nigellus de Saccavilla.
Ricardus de Hastinges, nepos Ricardi de Hastinges.
Letardus nepos Theobaldi[5] archiepiscopi.
Robertus de Broc.
Robertus frater Willelmi de Einesford.[6]
Robertus vicarius Gaufridi archidiaconi Cantuariensis.
Ille qui tenet ecclesiam de Chert.[7]

---

[1] *contra me et* (for *in*), Par.
[2] *Teste . . . Guasconia*, om. Par. The length of the letter in M. Paris is doubled by an addition, which, however, is clearly of a later date, as it refers to the king's intercourse with Gratian and Vivian, and is really an abridgment of a letter which will be given hereafter.
[3] So A, O; *Nomina excommunicatorum* (only), Z, L; *Amicus amico de nominibus excommunicatorum*, G.
[4] *Welcestria*, L.
[5] *Tedbaldi*, V.
[6] *Eineforde*, L; *Einnesford*, A.
[7] *Chert*, V, O, A; *Chere*, L.

---

[a] Garcias de Benquet was bishop of Bazas.
[b] This list is of date later than Ascension-day (May 29), as it contains the names of persons whom the archbishop had threatened to excommunicate on that day.

[Ille[1] qui tenet ecclesiam de Hele.[2]]
Ricardus de Luci.
Hugo de Sancto Claro.
Thomas filius Bernardi.
Randulfus de Broc.
Willelmus de Essetesforde.[3]
Robertus, pincerna Theobaldi archiepiscopi.
Alanus de Retlinge.[4]
Willelmus de Becco.

Ille qui tenet terram de Mundeham,[5] de manerio de Pagaham, quam rex abstulit ecclesiæ Cantuariensi propter Joannem Marescallum, si est alius qui teneat eam quam rex.

Ille qui tenet terram de Lese, de manerio de Ottoford',[6] quam tenuit Joannes frater Willelmi de Einesford', si est alius qui teneat[7] eam præter regem.

Joannes Cumin.

Guido Rufus, qui tenetur, sicut cæteri supradicti, quicquid percepit de reditibus thesaurarii Lexoviensis ipsi Cantuariensi restituere.

Restitution required.

Isti[8] sunt qui tenent possessiones ecclesiasticas et laicas ecclesiæ Cantuariensis et domini Cantuariensis, quas vult et petit cum omni integritate sibi et suis restitui. A Londoniensi vero, quidquid percepit de reditibus clericorum suorum, petit sibi restitui. Si qui vero sunt alii, qui receperint possessiones ecclesiasticas sive laicas de manu regis, vel de ipsius concessione, pertinentes ad ecclesiam Cantuariensem, excommunicati sunt, donec illas easdem possessiones

---

1 *Ille . . . Hele*, om. O, A.

2 *Hele*, L; *Hese*, Z. (According as the word is read, we may understand Helles (now united with Darenth) or Hayes.

3 *Essetesford*, A, O; *Essereforde*, L; *Essedeforde*, Z.

4 *Retlinge*, A; *Reding'* or *Recling'*, V, O; *Reclingis*, L; *Rechlinge*, Z.

5 *Mudenham*, Z.

6 *Ortofordis*, L; L adds *de Emisdord* here, leaving out *de Einesford* in the next line.

7 *teneat*, A; *tenet*, L.

8 *Isti*, V, O, A; *Ipsi*, L.

ecclesiæ Cantuariensi et domino Cantuariensi archiepiscopo restituant, et omnia inde percepta.

Præterea excommunicatus est ab eodem archiepiscopo Wimarus, qui fuit clericus comitis Hugonis, Adam de Cheringis, Willelmus Giffard. Additional names.

DVIII.

Thomæ Cantuariensi archiepiscopo magister Willelmus.

(A. 350; O. 188; Z. iii. 41; Lup. iii. 41; Thom. 364.)

Thomæ, Dei gratia Cantuariensi archiepiscopo, et apostolicæ sedis legato, magister Willelmus, filius Ricardi Bonhart, nihil infra posse, sed ut[1] supra.

" Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas,
" Hac quoque[2] contentos auguror esse Deos." Ovid. ex Ponto, III. iv. 79–80.

Auribus ad plura occupatis verbum facio abbreviatum, dum ad notitiam vestram referre dignum duxi quomodo Berengarius in die Ascensionis tradidit litteras vestras in ecclesia beati Pauli. Lecto evangelio[3] missus ille ad altare accessit, et manui[4] sacerdotis, nomine Vitalis, æstimantis se ab eo oblationem accepturum, litteras me astante[5] et vidente intrusit, et manum cum litteris firmiter tenuit, præcipiens[6] ei ex parte domini papæ et vestra quod unas litteras traderet episcopo, et alias decano, et ne missam celebraret, antequam litteræ essent lectæ. Super his Willelmum de Norhallis[7] in testimonium adduxit, qui legit evangelium in die Ascensionis, injungendo ei etiam ex Delivery of letters of excommunication in St. Paul's, May 29.

---

1 *ut*, ins. L; om. A, O, Z.
2 *ego*, Ovid.
3 *evangelio*, A, V.
4 *manui*, A, Z; *manu*, L.
5 *stante*, *L.*
6 *præcipientes*, L.
7 *Norhale*, Z, with note, "Iste " fuit postea [1186–1190] Wigor- " nensis episcopus."

parte vestra ne astaret missæ similiter, et subdiaconum nomine W. Hog,[1] donec litteræ essent lectæ. Post hæc Berengarius ad populum conversus voce clamosa dixit, "Scitote episcopum Londoniensem Gilebertum "excommunicatum esse e Thoma Cantuariensi archi-"episcopo et apostolicæ sedis legato." Quo audito plures eum retinere parati contumelias illi intulerunt. Sed hunc feci discedere ne tumultus fieret in populo; et hominibus catervatim egredientibus illum mea cooperui cappa, et sic ab ecclesia eductum[2] usque ad hospitium a quo egressus fuerat comitatus sum. Hujus facti testes habeo ipsum Berengarium et Ricardum nepotem Willelmi de Capes,[3] et filium Willelmi Wannoc. Contra prohibitionem ex parte vestra factam sacerdos noluit celebrare missam, neque Willelmus de Norhallis astare. Willelmus nuntiavit hæc Nicolao archidiacono, qui respondit dicens, "Sacerdos cessaret "a comestione si nuntius dixisset ei ex parte archi-"episcopi ne comederet?" Et celebrata est missa non lectis litteris nisi clanculum, ut audivi. Quod ut episcopo Londoniensi, Stebbehuthæ[4] exsistenti, notificatum est, in Sabbato post Ascensionem Domini proximo clerum Londoniensis ecclesiæ convocare fecit. Multis præhabitis consiliis inter episcopum et decanum et archidiaconum et canonicos, tandem consederunt. Imperio itaque episcopi adfuit Vitalis sacerdos cum litteris vestris, et rem gestam ordine retulit, et litteras episcopo missas ei[5] tradidit, et alias decano. Episcopus, malignitatis amaritudine exasperatus, contractis superciliis, vix verbis exeuntibus, litteras legit, et sententiam sibi a vobis illatam his capitulis coram omnibus attentavit. Primum capitulum de Veteri Testamento sumptum est. Adam in Paradiso peccavit; non statim

Reported to the bishop at Stepney.

Meeting of London clergy, May 31.

The bishop's speech. See vol. iv. pp. 217, seqq.

---

[1] *W. Hog*, O; *Hog* (without any *W.*), L. The reading *Hog.* is somewhere found, as if an abbreviation for *Hogonem* (=Hugonem).

[2] *eductum*, A, O, *ductum*, L.

[3] *Capes*, O; *Cap* . . ., L.

[4] *Stebbehubæ*, L; *Stulbehube*, Z.

[5] *ei*, om. L.

damnavit eum Deus, sed deambulavit ut faceret copiam sui. Post vocavit,[1] dicens "Adam." Tertio increpavit, dicens, "Ubi es?" Item secundum capitulum de Novo Testamento. In Evangelio dictum est Petro, "Si "peccaverit in te[2] frater tuus, corripe eum privato. "Postea coram duobus vel tribus. Tertio dic ecclesiæ. "Tunc demum habe eum incorrectum, sicut ethnicum[3] "et publicanum." Item dixit, "Ne dicat archiepi-"scopus, Non potui citare Londoniensem episcopum. "Constat potuisse, quia qui potuit quod majus est, "scilicet excommunicare, potuit quod minus est, sci-"licet citare." Item dixit, "Solius papæ est privile-"gium, ab eo non posse appellari; a[4] cæteris omnibus "potest appellari; et appellatione tutus per invo-"cationem sanctissimi nominis sanctæ Trinitatis allido[5] "ejus factum ad firmam Petram supra quam fundata "est ecclesia." Item dixit, "In omni casu[6] criminali "quatuor esse debent, accusatus, accusator, testes et "judex. Hæc omnia confundit odio mei, dum solus "accuset, testetur, et judicet. Unde constat, si posset, "materiali gladio caput amputaret." Item dixit, "In "alienam[7] segetem mittit falcem, quia nec in perso-"nam meam nec in ecclesiam meam potestatem "habet; in personam, quoniam nunquam ei nec pro-"fessionem nec obedientiam feci, nec Cantuariensi "ecclesiæ nomine istius ecclesiæ, scilicet ecclesiæ Lon-"doniensis; in ecclesiam,[8] quia ecclesia Londoniensis "repetit quod diu paganorum irreptione[9] ablatum est, "scilicet archiepiscopatum debere esse Londoniæ,[10] quod

Gratian. II. ii. qu. 3. c. 1.

[1] *eum*, ins. L; om. V, O, A.

[2] *inter* (for *in te*), V.

[3] *Henricum* or *hennicum*, O, V.

[4] *a cæteris . . . appellavi*, om. L.

[5] *elido*, A, O, V, Z, L; but *allido* must be the true reading (Psalm cxxxvi. 9).

[6] *vel causa*, interl. Z. For *casu crim.* Gratian has *judicio;* and instead of the accused he mentions *defensores*.

[7] *alienam*, Z, L; *aliam*, A.

[8] *ecclesiam*, Z, *L*; *ecclesia*, A, O, V.

[9] *irreptione*, A, O, V, Z; but *irruptione*, the reading of *L*, seems preferable.

[10] *Lundoniis*, Z.

"nos probabimus. Et appellationem prius factam "innovamus." Item dixit, quod "Si verum est quod "dicit, se habere illam potestatem a domino papa "jure legationis, nec ea in me manus extendere "potest, quia nondum recepit se in fines illos in "quibus esse debet legatus."

Decanus et archidiaconus et omnes canonici et omnes presbyteri Londonienses appellationem fecerunt. Sed canonici Sancti Bartholomæi et Sancti Martini et Sanctæ Trinitatis noluerunt facere aliquam appellationem. Tunc ad ultimum decanus fecit legere litteras sibi [1] missas secundo.[2]

The bishop's earlier proceedings.

Quæ nunc scribo, ante Ascensionem facta fuerunt apud Westmonasterium. Episcopus Londoniensis convocavit episcopum Exoniensem, Ricardum de Ivelcestria,[3] abbatem de Westmonasterio, Widonem Ruffum, episcopum Saresberiensem, et barones scaccarii. Præmandavit episcopo[4] Exoniensi episcopus Londoniensis ne offerret[5] ei osculum pacis; quod non renuit[6] tamen, nam osculatus est eum Exoniensis. Residentibus omnibus, ad eos habuit episcopus Londoniensis sermonem, multimodis ad hoc nitens rationibus, ut episcopum Exoniensem in appellatione secum stare faceret; sed quasi murus inexpugnabilis adversus expugnatores libertatis ecclesiæ exstitit. Cui mentionem facienti de sententia eis[7] illata a vobis episcopus Saresberiensis respondit sic: "Si Buinardus archiepiscopus "meus (vel[8] stultus archiepiscopus meus) præcipit "mihi aliquid facere quod facere non debeam, nun-"quid faciam? Absit."[9] Quod memoriæ commendetur, ut ei pœna inde reddatur. Semper enim scelera, dum

---

[1] *ei*, A.

[2] *secundum*, A.

[3] *Ivecestria*, A, O; *Welcestre*, L.

[4] *episcopus Exoniensis episcopo Londoniensi*, Z, but wrongly.

[5] *offeret*, V.

[6] *tenuit*, O, Z.

[7] *eis*, A, Z, L; *sibi*, O.

[8] *vel . . . meus*, A, O; om. L.

[9] *Quod absit*, L.

non resecantur, increscunt, et in augmenta facinorum prosilitur, dum secura impunitate peccatur. Valete, et Angelum magni consilii consulite, ut ejus instinctu honesta et utilia in omnibus negotiis vestris faciatis.

DIX.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad Robertum Oxoniensem archidiaconum.

(D. 55; C. 271; G. Fol. 209.)

Gilebertus Dei gratia Lundoniensis episcopus carissimo[1] suo R. Oxenefordensi archidiacono multiplicem ex accepta consolatione gratiarum actionem.

Multis curarum oppressus oneribus, quid amico rescribam promptum non habeo, nisi propheticum illud solummodo, quod cum sæpe decantaverim, nunc in amaritudine positus experiri compellor, ut dicam, "Tota die verecundia mea contra[2] me est, et confusio faciei meæ cooperuit me. Spectaculum factus sum mundo et hominibus quia fortiter afflixit me inimicus; manus Domini tetigit me, quæ me multum elevans tandem graviter allisit me." Ad miseriarum accedit cumulum quod in promptu non est unde queat expeti vel sperari remedium. Mare mihi clausum est, et portus omnes circumquaque prohibiti. Inter amicos et notos commorari mors mihi est; ab his elongari, penitus impossibile. Unde nuntium ad dominum regem quanta potui festinatione transmisi, ut impetrata transfretandi licentia dominum papam adeam, et penes eum causam meam vel defendam, si possibile est, vel inflicto vulneri, si sic est, ab eo medicamenta requiram. Vestrum vero plurimum exopto colloquium, obsecrans

The writer's excommunication.

Ps. xliii. 16.

---

[1] *carissimo suo*, om. G. | [2] *coram*, G.

ut sabbato Pentecostes vestri copiam Londoniæ habeam, ut quid mihi in conventu illo expediat vestro fratrumque meorum consilio instructus intelligam. Valere vos opto,[1] carissime.

DX.

ROBERTUS ARCHIDIACONUS OXENEFORDENSIS (POSTEA EPISCOPUS HEREFORDENSIS) GILEBERTO LONDONIENSI EPISCOPO.

(D. 53; C. 388; G. Fol. 449.)

Consolation and advice.

Non potest mihi tranquillus esse animi status, cum vestræ tranquillitatis perturbationem jugi meditatione reminiscor. Veruntamen non modicum in hoc consolationis accipio, quod animo meo studiose perscrutanti non occurrit præcedentis in vobis culpæ meritum quod præsentis causam tribulationis induxerit. Quod si ita est, tanto amplius debet in vobis clarescere fortitudinis virtus, quanto abundantius innocentiæ testimonium reddit vobis justissimus arbiter, bene sibi conscius animus. Quapropter si per turbationem[2] hujus sæculi is qui foris est homo vester corrumpitur, is qui intus est renovari debet de die in diem, sicut olim in prosperis ad temperantiam, ita nunc in adversis ad patientiæ probationem. Scriptum est enim, "Tribu-" latio patientiam operatur; patientia probationem; "probatio vero spem." In hoc ergo multa mihi spes est, quod innocentiæ simul et humilis patientiæ vestræ meritis ad gloriam et honorem vestri liberabit vos Deus de manibus persequentium vos, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Unde votis indesinentibus omnipotentem Deum implorare satago, quatenus consuetæ discretionis vestræ oculum nulla-

---

[1] *opto*, D; *exopto*, G. | [2] *tribulationem*, G.

tenus aliqua subrepentis indignationis macula involvat, ne (quod absit!) offensam quam nondum in puritate conscientiæ habuistis ex novo contumaciæ crimine contrahatis. Bonum est humiliari ut gloriosius exaltemur; bona est humilitas quæ superni judicis favorem invitat, et consilia dissipat superborum. Humiliatus est in carcere et in compedibus Joseph; et postmodum nihilominus eloquio Domini inflammante[1] eum[2] super omnem terram Ægypti est constitutus, et a venditoribus sanguinis sui[3] fratribus adoratur. Humiliatus est David ad propheticæ[4] objurgationis reprehensionem; et postmodum Deo placens ad prophetalis spiritus gratiam est reparatus. Humiliata est et Maria ad cælestis annuntiationis oraculum; et ad conceptionem Altissimi Spiritus Sancti virtute meruit obumbrari. Humiliavit etiam semetipsum Christus; propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen. Si ergo ab aliquo facta est vobis[5] datæ in vos sententiæ denuntiatio, circumspecta deliberatione utendum est, ne vel eam contumeliose observetis, vel (quod[6] fortassis videri potest) superbe et periculose contemnatis.

Non hæc dico quod aliquo præsumptionis typo[7] putaverim a mea parvitate vestram posse instrui prudentiam, in cunctis canonum distinctionibus circa hos articulos sufficienter edoctam. Sed qualem circa honorem vestram affectionem habeam, subticere non possum; hoc certe pro meo parvitatis modulo suggerens, ut morbo adhuc recenti festina remedia procuretis, ne forte inveteratus difficiliori[8] cura opus habeat. Timendum enim est ne majoris auctoritatis robore quod

[1] *inflammate,* C. ("Eloquium "Domini inflammavit eum," Ps. civ. 19.)

[2] *eum,* om. G.

[3] So C; *præpositus omnibus,* D; *præpositus fratribus,* G.

[4] So C; *prophetice objurgationem,* D; *propheticam objurgationem,* G.

[5] *nobis,* G.

[6] *quod,* om. D.

[7] i.e. *typho.*

[8] *difficiliora,* D.

factum est fulciatur; quanquam et hoc timere certe impietate plenum sit, ne dicam sacrilegum. Quis enim putare audeat adeo eversum[1] esse ecclesiasticæ petræ fundamentum ut apostolica auctoritate non solum apostolicorum canonum regula confringatur, verum etiam ordo ille evangelicus, ipsius Dominici oris constitutione consecratus, humanæ præsumptionis immutatione (ut ita dicam) profanetur? ipso Domino dicente, "Non est servus major domino suo, nec apostolus "major eo qui misit illum." Unde mihi nulla ratione persuaderi potest, apostolica auctoritate quamlibet modicum Christi corporis membrum, nedum episcopum orthodoxum, non commonitum, non regulariter citatum, inauditum, indefensum, et in nullo contumacem aut notorii criminis reprehensioni obnoxium, ab ipsius Christi corpore abscidi licere. Omnipotens Deus corroboret spiritu sapientiæ suæ cor vestrum, actus quoque vestros muniat spiritu consilii et fortitudinis, ut præsentium tentationum impulsibus tam prudenter quam fortiter resistere valeatis. Ego certe, quantulacunque portio creationis vestræ, non tantum sumptus meos, sed etiam meipsum, si jusseritis, impendere pro honore vestro paratus ero. Bene valeat in Christo dominus meus.

DXI.

GILEBERTUS LONDONIENSIS EPISCOPUS AD JOANNEM NEAPOLITANUM CARDINALEM.

(G. Fol. 179.)

Venerabili domino fratrique carissimo Joanni Neapolitano, sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ cardinali presbytero, frater G[ilebertus], Londoniensis ecclesiæ minister, votivis cum salute frui successibus.

---

[1] *versum*, D.

In officiis gratius impensa suscipimus quæ non extorsit necessitas, sed sola gratiæ sincerioris procuravit affectio. Approbati quidem moris est, ut his arctius teneamur obnoxii, qui, meram exercentes liberalitatem, ultronea in nos conferunt beneficia, quam quos ad id ipsum præcedentis meriti provocavit administratio. Unde nos obsequio vestro id fortius obligat, quod prævenistis nos in benedictionibus, et certis rerum experimentis fructum vestræ dilectionis ante sensimus quam affectionis vicariæ vobis innotesceret argumentum. Quod impendistis est gratuitum, quod diligendo rependimus dispar habet meritum. Illius favorem simplex auget liberalitas, hujus remissiorem gratiam præventa facit meritis et beneficiis excita voluntas. Hæc nos omnia ad uberiores invitant gratiarum actiones, quas ut vota gerimus, utinam opere compleamus; personam siquidem nostram et facultates vobis offerimus, cum Deus opportunitatem dederit effectu verba probaturi. Super sollicitudine vestra negotiis nostris exhibita, et honore clericis nostris impenso, pro gratiarum actione nos vobis et ipsos devovemus, supplicantes attentius, ut quod ex parte prospere gestum est, ad perfectum vestræ discretionis industria pertrahatur. Juxta vestri vero formam consilii, iter ad vos arripere temptassemus, nisi pacis inter dominum papam et regem spes jam uberior appareret, et certiora devotionis ejus argumenta clarescerent. Præterea et id duximus metuendum, ne legati nostri discessum nostrum in eorum contemptum et injuriam fieri aliquatenus æstimarent, et in causæ nostræ desperationem fugam interpretarentur. Unde nostris visum est non expedire ut eis inconsultis aliquo divertamus, cum propter nos, ut dicitur, eos a latere suo dominus papa transmiserit. Terret nos quoque difficultas itineris, et quæ peregrinantibus imminent pericula nos in re ista plurimum vacillare compellunt. Conceptum tamen desiderium curam omnem timoris excluderet, si laborem hunc quoquomodo

mei corporis imbecillitas infirmita[1] sustinere sufficeret. Nil enim est quod optem amplius, quod desiderantius affectem, quam domino papæ præsens assistere, ipsoque et curia sancta præsente, mihi detrahentes, et falsa suggerentes adversum me, in ejus qui veritas est virtute refellere. Quod effectui mancipare crebro sperantes, semper tamen necessitatis alicujus objectu substitimus, nunc vero senectuti sociata compellit infirmitas, ut, licet optemus judicem, ipsi tamen assistere necessitate multiplici desperemus. Unde vestram instantius exoramus sollicitudinem, ut ope vestra et opera plenam nobis gratiam dominus papa impertiat, et prælibatum beneficium ad perfectum nobis apostolica tandem mansuetudine simul et miseratione perducat. Nuntio vero nostro quædam vobis intimanda commisimus, quem precor attentius audiatis, et fidem his quæ proposuerit habeatis. Valere vos in Domino optamus, carissime.

DXII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad cardinalem quendam (ut videtur).

(V.* 641; Liverani 146.)

Asking for the receiver's influence.

Quod amici mei dominique carissimi nomen supprimo, quod obsequium gratæ mihi salutationis omitto, hæc causa est, quod apostolica severitate projectus foras, et extra castra positus, ad eos qui intus sunt nec accedere nec communis audeo salutationis verbum, vel commissum schedulæ, communicare. Cui tamen salutatio non conceditur, quæ miseris sola superest, saltem supplicatio non negatur. Descendenti namque de monte Domino leprosus occurrit, qui non salutando, sed adorando potius et affectuose supplicando, quod postulabat obtinuit. Foris itaque consistens, et una

---

[1] *infirmata?*

cum decem illis ad amicum a longe vocem elevans, intima cordis anxietate supplico ut in oborta mihi ad præsens necessitate manum mihi consilii et auxilii porrigatis, ut quem rerum experientia amicum[1] nondum agnovistis, de cætero, non affectu solum, sed et operis efficacia, plene possideatis. Duo quidem sunt quæ postulo, quæ modis omnibus obtinere desidero; unum, a sententia quæ me premit absolvi: alterum, paucis quos adhuc forte[2] vixurus sum annis a potestate domini Cantuariensis, quæ me premit et perimit, emancipari.

Conferet de his vobiscum magister David, quem deprecor ut instruatis, et in his quæ erga dominum papam vel curiam dicenda fuerint vel agenda dirigatis, et me, ut dictum est, totum de cætero possideatis. Master David.

DXIII.

Gilebertus Londoniensis episcopus ad magistrum David.

(V.* 145; Liverani 644)

Gilebertus, Dei gratia Londoniensis episcopus, dilecto filio suo magistro D[avid] gratiam et benedictionem.

Affectum vestrum erga me, carissime, nepote meo R. referente cognovi, et audita quasi certa suscipiens, vobis, ut amico carissimo, meum, si id tamen libet[3] suscipere, in summa committo necessitate negotium. Sic[4] enim de facto contigit, ut dominus in me Cantuariensis manum aggravaverit,[5] et in me, nec citatum, (quod noverim,) nec commonitum, die Palmarum sententiam excommunicationis emiserit. Ego vero seve- The writer's excommunication and previous appeal.

[1] *nond. agnov. amicum*, L.
[2] Om. L.
[3] *libeat*, Liv.
[4] *Sicut*, L.
[5] *aggravavit*, L.

ritatem hanc ante præsentiens, ad audientiam apostolicam in initio fere Quadragesimæ appellavi, et appellationi diem octavas Purificationis beatæ Mariæ constitui. Latam vero post[1] appellationem sententiam nullam reputans, in ordine meo ministrare non destiti. Unde mihi summe necessarium est, ut onus hoc suscipiatis, et appellationem meam domino papæ præsentetis, et modis omnibus obtinere studeatis ut appellationem meam admittat, et indultum oppressis omnibus in commune remedium mihi nequaquam subtrahat; sed in præsentia sua, auditis his quæ proponuntur adversum me, juxta quod suæ visum fuerit æquitati in me statuendo decernat. Quia vero ad ipsum xenia ob casus varios mittere nequaquam possum, aliquem creditorum suorum transmittat ad me, per quem mea sibi servitia copiose, juxta quod dictaverit, exhibeam; vel si ibi creditores inveneritis, ibidem pecunia accipiatur, et tam ipsi quam curiæ secundum quod vobis visum fuerit serviatur.

David is requested to present the appeal to the pope.

How it is to be backed.

DXIV.

Ignotus ad Ignotum.[a]

(D. 68; G. Fol. 519.)

Recommending Foliot and his envoys.

De nobilitatis vestræ gratia certam obtinentes fiduciam, amicos nostros quoties expedit, et maxime quos domino papæ et toti ecclesiæ Dei fideles cognoscimus et devotos, vobis fiducialiter commendamus, proculdubio attendentes quod tanto nostris debeatis precibus[2] incli-

[1] *per*, L.

[2] *partibus*, G.

[a] It does not appear by whom this letter was written. It seems to have been addressed to a cardinal, or to some other important member of the Roman curia. In D there are traces of a heading which has been erased.

nari, quantum apud nos vestræ possent efficere. Proinde venerabilem fratrem nostrum Londoniensem episcopum, quem Romano pontifici et ecclesiæ indubitanter comperimus esse fidelem, serenitati vestræ commendamus attentius, transmissis affectibus admodum exorantes quatenus ipsius nuntios venientes ad curiam sublimitas vestra benigne recipiat, et eorum petitionibus, quas ex parte memorati ferunt episcopi, amicabiliter cooperari studeat et efficaciter promovere. Si autem [1] apud curiam domini papæ de prædicto episcopo sinistrum aliquid fuerit intimatum, unde eum credimus esse immunem, vestra curet id ita delere solertia, ut prælibati nuntii a summo pontifice benignius exaudiantur, et in iis exhibeatur gratia dirigenti. Vale.

DXV.

Anonymus ad Gilebertum Londoniensem episcopum (ut videtur).

(C. 178; D. 65; G. Fol. 516.)

Super appellationis denuntiatione [2] vestræ satis provide et prudenter egistis. Sed dominus rex consultius in hac parte providerat nobis [3] et aliis sua gratia, cum statim [4] postea convenit regem Francorum, de conventione facta inter eos, fide interposita, quod neuter eorum alterius invasorem in terra sua retineret, aut infestatorem quemcunque reciperet aut manuteneret qui sui domini curiæ stare nollet judicio. [5] Objiciebat enim guerram archiepiscopi Cantuariensis gravissimam et omnimodo inordinatam. Ad hoc itaque tandem ventum

---

[1] Both D and G have *aliquid* here as well as below.

[2] *denuntiationis*, D.

[3] *nobis*, C; *vobis*, G.

[4] *statim*, om. D.

[5] *judicium*, C, D. The correction in G. seems necessary.

est. quod propositum est archiepiscopo utrum mallet Galliam exire, aut ab excommunicationibus suis temperare, et insuper omnes illos absolvere quos excommunicaverat. Præterea in præsentiarum[1] nuntiorum litterarum abierunt in Franciam dominus Sagiensis et archidiaconus Cantuariensis pro magna utilitate et unitate et pace ecclesiæ Anglorum. Item Raginaldus archidiaconus Saresberiensis in reditu est, peractis omnibus domini regis ad voluntatem suam et suorum, adducens secum duos clericos familiares a latere domini [papæ,][2] videlicet Gratianum subdiaconum, nepotem Eugenii papæ, magistrum notariorum, et Vivianum advocatum curiæ Romanæ, ad quid vel qualiter nondum scimus, sed omnia bona speramus, sicut a quibusdam accepimus quod nuper audietis.[3]

DXVI.

Willelmus Papiensis cardinalis ad Gilebertum Londoniensem.

(C. 439; G. Fol. 409.)

Domino Lundoniensi Willelmus Papiensis cardinalis.

Recommending master David for promotion.

Illius siquidem dilectionis intuitus quam olim inter nos grata societas amicali relatione contraxit, ad omnia quæ honori vestro consonant, diligenti studio prosequenda, nostram jugiter intentionem animat et inducit; nec nostrum, auspice Deo, poterit in hac parte mutari propositum, quin semper eam curam vestris impendamus negotiis quam in propriis adhiberi vellemus, et fere circa nos etiam desides mallemus inveniri. Hujus igitur amoris consideratione permoti, eos quos vobis fideles cognoscimus ac devotos discretioni vestræ, cum

---

[1] *presentiam*, D. But neither reading is intelligible.

[2] *papæ*, om. C.

[3] The last words appear corrupt.

expedit, commendare tenemur, ne forte qui fideliter operantur, propter silentium aut ignorantiam a suo defraudentur servitio. Novimus igitur quod egregius vir, et quem multiplex litteratura magnificat, magister D[avid], occasione vestri venit ad curiam, et in vestris adeo constanter et provide studuit perorare negotiis, et pro vobis eatenus militare, quod, si patris sui res ageretur in medio, nequaquam posset exstitisse fidelior. Quia vero in conspectu summi pontificis et totius ecclesiæ Romanæ, et præcipue coram nobis, jam dicti magistri scientia pariter et honestas, necnon et eruditio, comprobata abundanter complacuit et gratiam meruit obtinere, nos qui arctius fraternitatem vestram amplectimur, epistolari mediante commercio suadere vobis audemus atque consulere, quatenus sæpedictum D[avid][1] curetis, sicut tam prudentem virum decet, honestius venerari, et ad ejus promotionem et commoda ita semper intendere, ut ipse vobis fiat ex devoto devotior, et nos vestram merito commendare debeamus industriam, cum tam utilem personam elegerit, quæ in multis poterit necessitatibus suffragari. Si autem, sicut frequenti casu contingit, alicujus in eum attentaverit æmulatio novercari, et immunem dente livido lacerare, nullam fidem adhibeat vestra sagacitas, quoniam ipsum vobis fidelissimum esse comperimus.

DXVII.

Ex epistola (ut videtur) magistri David.

(V. 144; Livcrani 617.)

* * * *

Cum ad dominum Cantuariensem pro negotio episcoporum nostrorum divertissem, durissimam mihi retulit controversiam super beneficio quod a domino rege

The writer's interview with the archbishop.

---

[1] *sic*, ins. G.

acceperam. Unde propter hoc, et propter alios eventus qui contingere poterant, illud mihi mutare feci in proprium dominium domini regis, qui illud charta sua mihi confirmavit.

[Then follow details about the means taken to secure the writer in possession of his preferments.]

The king's anger at the archbishop's doings.

Misissem vobis breve quod postulastis a domino rege; sed consilium habui, ut nullomodo super talibus minimis eum convenirem; ultra modum enim et supra quam dici possit tunc temporis turbatus fuit propter ea quæ a domino Cantuariensi gesta fuerant.

DXVIII.

Epistola[1] decani Sancti Pauli Londoniensis et totius capituli domino papæ Alexandro.

(C. 175; D. 59; G. Fol. 450.)

Sanctissimo[2] patri suo ac domino reverendo[3] Alexandro, summo pontifici, Henricus decanus et capitulum Sancti Pauli Londoniensis salutem et humilem cum omni subjectione devotionem.

In behalf of the bishop of London.

Postquam dominus noster archiepiscopus Cantuariensis occasionem sibi reperit de terra nostra exeundi, exinde turbata variisque modis fluctuans Anglorum ecclesia laboriosa[4] sollicitudine exstitit curiosa, tanquam repente destituta, et timoris onere multimodo laboravit agitata, tanquam de exitu tantæ destitutionis dubia. Subvenit tamen omnipotentis Dei piissima benignitas, quæ regiæ in pastorem indignationis severitatem in gregem passim evagari hucusque non permisit; etiam manus ipsius potentiam, ne in[5] matrem

---

[1] *Epistola . . . Alexandro*, D.

[2] *Sanctissimo . . . devotionem*, C, D; om. G.

[3] *reverendo*, C; *venerabili*, D.

[4] *et laboriosa*, D.

[5] *in*, D; om. G.

suam, cujus piissimus est filius, ecclesiam, gravaretur, interim coercuit. Præ cæteris tamen sollicitior nostra fuit ecclesia, tanquam in urbe cæteris omnibus terræ nostræ populosiore sita, et regiis sollicitudinibus magis exposita, et speciali aliqua dignitate cæteris ecclesiis dignior habetur et superior. Cujus gravamen et onera importabilia, quæ magis verbis vivis exprimi quam litteris possunt[1] dictari, cum juste et non sine causa metueremus, nos una cum domino Gileberto, episcopo nostro, vobis in omnibus devotissimo, ad[2] vestram sanctitatem quondam appellavimus, et ipsius quidem appellationis causa et tenor vestræ discretioni satis innotuit. Sed vestra benignitas laboribus et sumptibus ecclesiæ nostræ per litteras ad dominum Cantuariensem missas ea vice pepercit; quarum beneficio cum nos fore in quiete, donec ira domini nostri regis efferbuisset, interim speraremus, subito et quasi ex insperato audivimus domino Cantuariensi habenas fuisse laxatas, et rigoris archiepiscopalis exercitium cum plena potestate a vestra celsitudine restitutum. Propter quod dominus et episcopus noster Gilebertus, cujus animo sollicitior[3] suæ et nostræ ecclesiæ cura insedit, gravamen tam in personam suam quam in universum ecclesiæ suæ gregem, licet nullius culpæ conscius, iterato formidans, ad vestram audientiam, in facie ecclesiæ ante altare beati Pauli constitutus, præsentibus viris religiosis,[4] scilicet[5] abbate Westmonasteriensi, et abbate Sancti Augustini Cantuariensis, et abbate Certesiæ, et prioribus conventuum, et archidiaconis et clericis plurimarum ecclesiarum, decimo quinto[6] kal. April. appellavit, integritatem sui status, et domini nostri regis, et omnium procerum et totius regni ejus, Mar. 18.

---

[1] *possint*, C.

[2] In the margin of C, opposite this passage, are the words *placuit excellentiæ*, which do not appear to fit into the text.

[3] *sollicior*, C.

[4] *religionis*, D.

[5] *scilicet*, C; om. D, G.

[6] *circa mm.* [mediam] *Quadra-[gesimam]*, C, marg.

vestro sanctissimo examini commendans, et indemnitatem præcavens. Post hanc autem appellationem, sed et ante, cum ob culpam nullam fuisset citatus hucusque nec commonitus, anathematis sententiam in ipsum et in plerosque alios a domino Cantuariensi fuisse latam[1] plurimum obstupescimus, et gravissime dolemus. Indebitam enim pœnam ipsum sustinere, quæ ad nos tanquam ipsius filios specialius et pressius spectat,[2] sine grandi spiritus contritione videre non possumus; præsertim cum ejus apud nos conversationem dignissime laudabilem experti fuerimus, et ipsum nihil culpæ contraxisse, nec aliquo modo ipsum iram domini regis in dominum Cantuariensem vel excitasse[3] vel fovisse, indubitanter cognovimus; sed ad pacem ejus et securitatem studiosissime laborasse, et sæpissime sua industria optimam spem inde concepisse. Vestræ itaque sublimitati humiliter ac affectuosissime, et pro domino et pastore nostro, quem ad ecclesiæ nostræ regimen gratiæ vestræ serenitas transferri concessit, preces supplices porrigimus, quatenus ipsum ad vos venientem digne suscipiatis, et paterna gratia afflictionem ejus et nostram sublevetis, et, sicut apostolicam decet dignitatem, remedia appellationum, sive oppressis, sive ex aliqua vel levi suspicione meticulosis, concessa, illibata tueri et fovere dignetur vestra sanctitas. Quam cum incolumitate longa conservet Pater misericordiarum et Deus totius[4] consolationis, Christus omnipotens.

[1] *in Ramis Palmarum*, C, marg.
[2] *expectat*, D.
[3] *extitisse*, D.
[4] *totius*, om. D.

DXIX.

ALEXANDRO PAPÆ LAURENTIUS ABBAS WESTMONASTERII.[1]

(A. 235; Z. iii. 50; O. iii. 5; Lup. iii. 5; Thom. 363.)

In behalf of the bishop of London.

Veritatis assertio tunc demum libera solet et sine offensione procedere, cum et certis[2] rerum nititur argumentis, et celeberrimæ opinionis attestatione vallatur. Hinc est quod venerabilem patrem nostrum Gilebertum Londoniensem episcopum eo sanctitati vestræ attentius commendamus, quo eum in partibus nostris et meritum vitæ[3] celebrem, et communis habet æstimatio commendabilem. Vestræ itaque sublimitati (cujus reverentiam, sicut non debemus, ita nullis volumus falsitatis incestare figmentis,) sublata omni ambiguitate suggerimus quod memorati viri vita et conversatio, quantum aut ex evidentibus[4] rerum indiciis aut ex celebri opinione ad nostram[5] potuit notitiam pervenire, hactenus claruit decorata virtutibus, et formam religionis et honestatis intuentium oculis visa est prætendisse. Quis enim ex nostratibus ignorare permittitur dominum Londoniensem tam Divinæ legis quam sæcularis scientiæ peritissimum, honestate præcipuum, in cultu et observantia religionis ex diutina[6] et sancta fuisse conversatione probatum? Quis eorum ita desipiat, ut hoc non sapiat? Hoc etiam nos ex domini regis noveritis testimonio concepisse, quod idem dominus Londoniensis domino Cantuariensi apud regiam majestatem nunquam dicto factove nocuus exstiterit; quod quidem ab omnibus vitæ ipsius et[7] conversationis honestæ consciis sub quadam potest certitudine

---

[1] In this and the next letter the names of the writers are interchanged by A and O.

[2] *certis*, Z, G; *cæteris*, L.

[3] *vite* (i.e. *vitæ*), A, O; *in te*, V; *in se*, *L*.

[4] *videntibus*, V.

[5] *vestram*, L.

[6] *ex diutina*, A, O, Z; *ex Divina*, V; *et Divina*, *L*.

[7] *et*, om. A, O, Z.

et securitate præsumi, cum auditu etiam grave sit et fide indignum, tam præclarum in ecclesia Dei religionis et sanctitatis speculum alicujus malignitatis seminarium aut fomitem exstitisse. Oramus igitur, sanctissime pater et domine, ut devoto et venerabili filio, ad gremium se vestræ mansuetudinis transferenti, sinum benignitatis et gratiæ clementer aperiatis, eumque in gratiæ vestræ plenitudinem restitutum ecclesiæ suæ restituere, communibus, si placet, in hoc bonorum votis satisfaciendo dignemini. Hoc enim vestræ, ut credimus, sublimitatis honori, et ecclesiasticis videbitur utilitatibus deservire. Omnipotens Deus incolumitatem vestram in tempora longa et læta perducat, carissime pater et domine.

DXX.

ALEXANDRO PAPÆ [WILLELMUS] ABBAS RAMESEIENSIS.

(O. iii. 6; Z. iii. 51; Lup. iii. 51; Thom. 342.)

In behalf of the bishop of London.

Quotiens optimis viris testimonia deferuntur, absque retractatione[1] et offendiculo decurrit oratio, cum semper eorum sit commendatio irrefragabilis quos communis habet æstimatio commendatos. Venerabilis pater noster Gilebertus Londoniensis episcopus, vir meritis et nomine conspicuus, inter electas[2] terræ nostræ personas quadam prærogativa virtutum insigniter elucescit. Quippe qui, sæculari litteratura et lege Divina ad unguem institutus, singulos fere tam religionis quam ecclesiastici ordinis et dignitatis gradus attigisse et conscendisse dignoscitur, pastoralisque curam regiminis fideliter prudenterque dispensans, digna satis promotione de monasterio transivit ad

---

[1] *retractione*, V, L; *retractatione*, Z.

[2] *ejectas*, V.

cathedram, primo Herefordensem, postmodum vestra interveniente auctoritate Londoniensem, utramque vita pariter et doctrina illustrans et honorans. Longe sit itaque a tam[1] conspicuæ probitatis, tam elimatæ religionis, viro quævis sinistra suspicio; fiatque procul a sanctis auribus vestris de eo aut operibus ejus quorumlibet malefida interpretatio. Quis enim credat virum [et][2] bonum, honestum, religiosum, bono [et][2] honesto religioso vel in modico juxta conscientiam suam nocuisse? episcopum archiepiscopo suo,[3] filium patri? Quantum æstimare pro certo possumus ex his quæ audivimus et vidimus, ex indubitato[4] etiam domini nostri regis testimonio, pacem venerabilis archiepiscopi et reconciliationem erga regem ipsum studiose quæsivit, et ad eam diligenter intendit. Si quid postmodum enormiter actum est, præter conscientiam ipsius et voluntatem credimus accidisse. Superest igitur, sanctissime pater, ut honorabilem filium vestrum, ad gremium mansuetudinis vestræ se transferentem, juxta commune omnium bonorum votum, blande leniterque[5] suscipiatis, innocentiamque ipsius incertis suspicionum conjecturis, quibus credi non oportet, lædi non permittatis. Sanctitatem vestram ecclesiæ suæ diu conservet incolumem omnipotens Dominus.

DXXI.

Willelmus Rameseiensis abbas ad Alexandrum papam.

(D. 86; A. 191; Thom. 343.)

Domino et reverendo patri Alexandro, Dei gratia sanctæ apostolicæ atque catholicæ ecclesiæ summo **In behalf of the bishop of London.**

[1] *aram* (for *a tam*), V.
[2] *et*, ins. O.
[3] *suo*, O, V; om. *L.*
[4] *indubitatio*, V.
[5] *leniterque*, O, Z; *et leniter*, L, G.

pontifici, frater Willelmus, Sancti Benedicti Rameseiensis[1] ecclesiæ servus indignus, obedientiam cum debita reverentia.

Quantis tribulationibus ecclesia Dei premitur,[2] et quam multiplici adversitate fatigatur, claro intuitu cernit oculus vester, et crebro auditu percipit auris vestra, et (quod gravius est, et cordi nostro magis anxium[3]) experimento caput quotidie discit quid membra patiantur. Nos vero, cernentes in medio ignis istius torqueri justum ab impio, et incendi pauperem dum superbit impius, lege caritatis constringimur id solatii pro modulo nostro impendere fratribus in adversitate positis quod nobis vellemus impendi si eadem adversitate prèmeremur. Multo etiam magis sanctis patribus ad compatiendum obnoxii sumus, quos in angustia multa positos videmus. Inde est quod universa ecclesia Anglorum, maxime vero religiosi conventus, condolet et compatitur viro magnifico Gileberto Londoniensi episcopo. Totius namque religionis et honestatis exemplar ecclesiæ Dei semper exstitit, et in omni gradu quo eum deduxit Dominus lucerna intuentibus ardens effulsit, et (quod nequaquam sub silentio claudendum est) cælestis sapientiæ thesauro ita ditavit eum Dominus, quod gratuito ei ab omnibus reverentia debeat impendi. Et quia scriptum est, " In malevolam animam non introibit sapientia," tantarum virtutum opinio, et tot dona charismatum, quæ in se Divini Spiritus habent testimonium, longe secernunt ejus animum ab omni suspicione fraudis et fellis. Habemus etiam testimonium foris aliud, quo nullum certius esse potest, videlicet domini nostri regis. Nemo enim novit tam plene quæ sunt in homine sicut spiritus hominis qui in ipso est. Ex testimonio, inquam, litterarum suarum manifeste agno-

---

[1] *Remeseiensis*, C.

[2] *primitiva*, G.

[3] *anxius*, D.

vimus quod dominus Londoniensis apud dominum nostrum regem Anglorum nunquam nocuit domino Cantuariensi. Quia igitur, domine mi sanctissime, oculi totius Israel in te respiciunt, et a facie vestra judicium singulorum egreditur, et vos sicut angelus Deo nostis omnia quæ sub sole sunt, ita ut nec benedictione nec maledictione movearis, in statera vestra de æquitate non dubitamus; sed hoc humili prece, supplici voce, prostrato corpore ad pedes apostolicæ pietatis provoluti, petimus, in quantum possumus et audemus, ut pietas divinæ caritatis vestræ in hoc suo negotio superexaltet misericordiam judicio. Conservet vos Deus incolumem ecclesiæ suæ per multa tempora.

DXXII.

A. Certesiensis ad Alexandrum papam.

(D. 87; G. Fol. 477.)

Venerando et carissimo patri suo et domino Alexandro, Dei gratia summo pontifici et universali papæ, frater A. indignus Certesiensis minister sinceræ dilectionis reverentiam ac debitam cum omnibus fidelibus obedientiam.

In behalf of the bishop of London, who is going to the pope.

Vestræ majestati, carissime pater et domine, pro domino Londoniensi episcopo humiliter supplicamus, ut eum ad vos venientem amore Dei et paternæ vestræ[1] intuitu benigne suscipiatis atque benignius in negotiis exaudiatis. Inde securius atque[2] clementiam vestram pro eo exoramus; quia[3] illum a multis retro temporibus sapientem, honestum, discretum ac religiosum

---

[1] So D, G. Perhaps insert *pietatis*.

[2] *atque*, D; *etiam*, G. Perhaps *atque* may be the true reading, and a second adverb, connected by it with *securius*, may have been omitted.

[3] *cum*, ins. D.

virum esse cognovimus, quem Deus sua gratia tot et tantis virtutibus decoravit,[1] ut in toto regno Anglico una de honestioribus personis credatur esse et sit; utpote cujus exemplo atque conversatione multi a pravis iniquitatibus suis temperentur, et ad honestatem invitentur. Invidit tamen ejus boni actibus inimicus, et cum inimico multi ejus inimici facti[2] sunt, male de eo interpretantes, et vestris circumscriptis auribus falsa pro vero suggerentes, non verentes quadam præsumptione veritatis aures falsis suggestionibus circumvenire. Dicunt enim veritatis inimici (sicut audivimus) eum fuisse causam atque exordium totius commotionis atque discordiæ quæ fuit inter dominum Cantuariensem et Anglorum regem; quod quam falsissimum sit, et ab omni veritate alienum, noverunt illi, et nos cum illis qui eorum colloquiis frequentes interfuimus, in veritate, domine, atque testificari possumus quod vidimus et audivimus, quia dominus Londoniensis modis omnibus quibus potuit, opportune inopportune,[3] elaboravit ut pax et concordia inter dominum Cantuariensem et Anglorum regem reformaretur; et si non est consecutus quod desideravit, non minus laudandum est, quia quod debuit fecit. Non enim cor regis fuit in manu ejus, sed in manu Dei, ut possit inclinare illud quo vellet. Aperiat ergo oculos misericordiæ suæ dominus et carissimus pater noster, et parvitatis nostræ preces una cum aliis pro domino Londoniensi suscipiat, ut eum in pace ecclesiæ suæ restituat. Credimus, et pro certo credimus, quia per eum magna pax in tota Anglia[4] reformabitur, si cum gratia vestra ad propria fuerit reversus. Deus salvet et custodiat carissimum patrem nostrum sanum et incolumem ecclesiæ suæ. Vale.

---

[1] *decoratum*, D; *decoravit*, G.
[2] *facti*, om. D.
[3] *importune?* (II. Tim. iv. 2.)
[4] *Anglica*, D.

DXXIII.

C. Presbyter Lantoniensis ad Alexandrum Papam.

(D. 90; Z. iii. 101; Thom. 337.)

Alexandro summo pontifici, domino reverendissimo et patri suo sanctissimo, C. Lantoniensis ecclesiæ presbyter salutem et debitam in omnibus obedientiam.

Scriptum est, "Simplicitas justorum diriget eos, et "supplantatio perversorum vastabit illos. Justitia "rectorum liberabit eos, et in insidiis suis capientur "iniqui." Quam vera, quam pura, simplicitas sit, quam magnifica, quam pacifica, sit justitia viri venerabilis Gileberti Londoniensis episcopi, sancta ejus conversatio, non horaria sed diuturna, et cum vita scientia et doctrina, sufficienter insinuant. Hunc virum sanctum et justum et pacis amatorem, ut fama referente didicimus, quidam in præsentia reverentiæ vestræ accusare non dubitaverunt, asserentes eum inter regem et dominum Cantuariensem seminasse discordiam et pacem perturbasse. Sed quis credere potest virum tam sanctum, tam justum, regni et sacerdotii creasse et fovisse schisma? Scimus et pro certo scimus quia[1] omnem quam potuit diligentiam, ut dominum Cantuariensem regi reconciliaret, modis omnibus exhibuit. Cum igitur[2] ei tanta cura fuerit[3] ut dominus Cantuariensis regi reconciliaretur, cui credibile videri potest tantæ sanctitatis virum verbo vel opere satagere ut interficeretur? Hinc est quod paternitati vestræ supplicantes postulamus ne fama viri tanti, quæ apud nos qui ex convictu eum novimus integra est, apud reverentiæ vestræ auctoritatem rumoribus læsa minoretur. Ad nihilum namque deductus est in conspectu ejus malignus, qui opprobrium non

In behalf of the bishop of London.

Prov. xi. 3, 6.

---

[1] *quia*, D; *quid*, G.
[2] *igitur*, D; *ergo*, G.
[3] *fuit*, D.

accepit adversus proximos suos. Vigeat et valeat sanctitas vestra, pater reverende atque amande.

DXXIV.

Willelmus Radingensis abbas ad Alexandrum papam.

(C. 285; Thom. 353.)

Beatissimo patri et domino Alexandro, ecclesiæ catholicæ Dei gratia summo pontifici, filiorum suorum extremus, frater Willelmus, abbas Radingensis indigne dictus, commissam sibi navem Petri ad portum tranquillitatis indemnem dirigere.

In behalf of the bishop of London.

Quoniam sanctitati vestræ, quæ Deo auctore universæ præest ecclesiæ, rerum quæ in ea ubique terrarum quotidie emergunt utillimum esset innotescere veritatem, æquum duximus pro parvitate nostra sublimitati vestræ de filio vestro episcopo Lundoniensi, ne serenitatem vestram (quod absit!) erga ipsum alicujus maligna suggestio obnubilaret, qualem ipsum novimus, et qualiter se in hac quæ inter regem et archiepiscopum Cantuariensem exorta est tempestate, quamque prudenter ac fideliter, se habuerit, teste conscientia intimare. Et primo quidem scimus eum in claustro Cluniacensi tam sancte[1] tamque irreprehensibiliter sumpto habitu religionis aliquandiu conversatum, ut dignus omnino promoveri, aliisque præesse et prodesse, inveniretur. Promotusque semel et iterum et sæpius, usque ad culmen episcopatus vita, moribus, et doctrina conscendere promeruit. In quo se hactenus, quantum ad humanum spectat examen, non solum irreprehensibilem, sed et utilem sanctæ ecclesiæ

---

[1] *sanctæ*, G.

ministrum, exhibuit; sibi siquidem parcum atque districtum, aliis misericordem atque munificum. De cujus sobrietate victus atque vestitus, et aliorum quæ huic vitæ necessaria sunt parcitate, erga pauperes benignitate, erga subjectos mansuetudine, erga sanctos devotione, erga omnes suavitate atque humanitate, supervacuum duximus multa[1] scribere; quibus ecclesiam Dei suavissimo replevit odore, quoniam vos ea non credimus latere, quæ et qui Deum amant non cessant prædicare, et qui secus sentiunt dissimulare quidem possunt, negare non possunt. In hac autem controversia quæ inter dominum nostrum regem et dominum archiepiscopum Cantuariensem exorta est, sic illum se habuisse cognovimus, ut, si illi creditum esset, omnis jamdudum discordia annullata,[2] et concordia reformata fuisset, licet nonnulli pacis inimici malignitate inducti aliam de illo disseminaverint et usque ad archiepiscopum pertulerint opinionem. Neque nos vel audivimus, vel ab aliquo vere auditum accepimus, quod ipse in aliquo apud dominum regem domino archiepiscopo vel alibi nocuerit,[3] excepto quod nimia necessitate compulsus in initio Quadragesimæ ad clementiam vestram appellavit. Archiepiscopus autem postea in Ramis Palmarum (sicut dicitur) in illum sententiam promulgavit. Super quo admirantur in partibus nostris universi; solet enim ad sedem apostolicam appellatio remedium atque suffragium gravatis præstare universis. Hoc enim beneficium a matre nostra, sancta Romana ecclesia, filiis suis debitum, et in necessitate hactenus exhibitum, nullum suorum in oppressione desperare permittit. Quod si subtrahitur vel in irritum ducitur, nescimus quid refugii in necessitate ulterius speretur. Beatitudini igitur vestræ, quam Deus diu nobis incolumem conservet, obnixe

---

[1] *multum*, G.
[2] *adnullata*, C; *ammellata*, G.
[3] *nocuerint*, C.

supplicamus, quatenus erga filium vestrum episcopum Lundoniensem, ad pietatem vestram confugientem, sic vos habeatis talesque vos exhibeatis, ut reliquis filiis vestris ad vos in necessitate confugiendi spem atque fiduciam præbeatis.

DXXV.

A., Sanctæ Osithæ minister, ad Alexandrum papam.

(Thom. 341.)

Domino et patri reverendo Alexandro summo pontifici A., ecclesiæ Sanctæ Osithæ minister humilis, sinceræ orationis affectum et debitæ subjectionis obedientiam.

In favour of the bishop of London.

Nonne, pater semper diligende, ubi dolor ibi manus? Nonne dolor vivis membris totius est corporis? Nonne illa vox est apostoli, "Quis infirmatur et ego non "infirmor?" Cum ergo in corpore Christi constituti simus, hinc est quod, cum sit una columba mea, electa genetricis suæ, et per infirmam[1] et bonam famam eam transvolare oporteat, gravius in corpore positi quandoque offendimus cum sine causa alter in altero judicamur. Inde est quod quanta possumus humilitate majestati vestræ supplicamus, attentius proposita siquidem nobis libra æquitatis, et justitiæ suspenso examine, tum rerum eventus præteritarum, tum præsentis temporis commodi et incommodi, tum totius Anglorum ecclesiæ pacis, tum præsertim apostolicæ fidelitatis et quietis in hac parte, quatenus virum omni honestate præditum, virtutibus ornatum, scientia præclarum, sanctitate fulgidum, religione decorum, exemplum justitiæ et veritatis, et quasi totius ecclesiæ Anglorum columnam, dominum Gilebertum, episcopum nostrum, paterno affectu et benigne suscipiatis. Agat igitur pro se et universali ecclesia discretio summi pontificis,

---

[1] *infamiam?*

quatenus virum tantum, auctoritate (ut dignoscitur) comprobatum, magis eligat quo ecclesiæ saluti certissime poterit mederi, aliena sibi non confundere, forsan injustitiæ nec adversus eum famæ suscipere typum, cujus nec judex conscientia suscipit argumentum. Quis namque hunc talem et tantum virum, salva summi pontificis reverentia, criminis arguere præsumat, ut scelerum apud regem Anglorum sive apud quemlibet teste conscientia vellet discordiæ causa vel conscius qui animam suam pro fratribus ponere in hoc est ipse constitutus? Nos itaque secundum conscientiam bonam intelligentiæ vestræ testes sumus tanti viri et tam religiosi in omni veritate ejus innocentiæ, prout ei datum fuit desuper animum apposuisse, quo regni et sacerdotii apud nos pace reformata sua gaudet universalis ecclesia tranquillitate. Valeat sanctitas vestra, benignissime pater.

DXXVI.

Henricus Stratfordensis abbas ad Alexandrum papam.

(D. 60; Thom. 348.)

Patri suo et domino, summo pontifici Alexandro, frater Henricus, monasterii de Stratfordia dictus abbas, et humilis ejusdem loci conventus, debitam patri obedientiam et pro incolumitate vestra jugem coram Domino devotionis et orationis instantiam.

Apostolo, domine, scilicet docente didicimus, ut alter alterius onera portantes Christi legem inter nos scilicet invicem adimpleamus. Inde est quod venerabili patri nostro, Gileberto Lundoniensi episcopo, super conversatione sua testimonium quale verum speramus et credimus publica in hoc fama nobis consentiente perhibemus, utpote quem virum prudentem, litteratum, In behalf of the bishop of London.

novimus, et honestum a vitæ initio, laudabilisque conversationis exemplo in publicas ecclesiæ jamdiu gratulationes susceptum. Quem quia mitem atque pacificum novimus, et inter discordes pacem semper conciliare sollicitum, dissensioni quæ inter dominum regem et dominum Cantuariensem peccatis exigentibus oborta est nulla unquam ratione causam præbuisse credimus aut incentivum; sed iræ potius sedandæ quantum potuit operam diligenter adhibuisse. Quem quia commendatione dignum credimus, apud sanctitatem vestram urgente caritatis imperio commendamus, preces humillime porrigentes ut quem suo (ut credimus) non exigente merito læsum audivimus, patrocinante sibi appellatione ad sublimitatem vestram interposita ad nos remitti cum gratia gaudeamus. Valere vos optamus in Domino, pater dilectissime.

DXXVII.

WILLELMUS, S. TRINITATIS LONDONIENSIS PRIOR, AD ALEXANDRUM PAPAM.[1]

(D. 81; Thom. 350.)

Patri suo et domino, summo pontifici Alexandro, frater Willelmus, ecclesiæ Sanctæ Trinitatis Lundoniensis claustralis prior, et humilis ejusdem loci conventus, debitam patri caritatem et humilem in omnibus obedientiam.

In behalf of the bishop of London.

Apostolica doctrina est ut, si unum membrum patitur, membra quoquæ cætera compatiantur. Inde est quod venerabili patri nostro[2] domino Lundoniensi episcopo debita caritate compatimur, et ipsam[3] pœnam

[1] The heading in D is *Epistola conventus ecclesiæ Christi Londoniensis*, although the greeting is as here given.

[2] *vestro*, G.

[3] *ipsum?*

sustinere quam non meruit multa afflictione spiritus intime condolemus. Ejus enim conversatio, multorum testimonio digne laudabilis, honorari magis debet[1] quam pœnis et injustis oppresionibus onerari. Qui cum ob culpam aliquam nec citatus hucusque fuerit nec commonitus, in ipsum subito latam separationis esse sententiam miramur plurimum et obstupescimus; præsertim cum ejus nec contumaciam audierimus, nec ipsius famam apud nos notorio seu alio quocunque omine laborare aliquatenus intellexerimus. Qui cum sententiam illam, quæcunque est, ad sanctitatem vestram appellando prævenerit, apostolicæ dignitatis honor est venientem ad vos filium digne suscipere, et ipsius gravamina paterna gratia sublevare. Qua in re cum tota supplicet Lundoniensis ecclesia, nos quoque cum supplicante matre nostra sublimitati vestræ preces affectuose porrigimus, ut patrem nostrum suscipiendo et matrem exhilarando suspensam ad vos totam [2] plenitudinem vobis et obsequium et gratiæ obnoxiam in perpetuum efficiatis, et paternum filiis affectum exhibeatis. Conservet incolumitatem vestram Dominus, in Christo dilecte pater.

DXXVIII.

Rotrodus Rothomagensis archiepiscopus ad Alexandrum papam.

(A. 234; C. 174; O. iii. 2; Z. iii. 49; Lup. iii. 49; G. Fol. 429.)

Beatissimo[3] domino et patri Alexandro, Dei gratia catholicæ ecclesiæ summo pontifici, suus Rotrodus,

---

[1] *debuit*, D.

[2] The blank is in D as well as in G.

[3] *Beatissimo . . . plenitudinem*, C; om. L. Other copies have the address less fully.

Rothomagensis ecclesiæ minister, devotam obedientiæ[1] et reverentiæ plenitudinem.

In behalf of the bishop of London.

Perseverans in corde nostro desiderium videndi optatam serenitatis vestræ præsentiam, ipsa dilatione quotidie augmentatur. Super his, quæ in instanti attinent ad venerabilem et carissimum fratrem nostrum Gilebertum Londoniensem episcopum, cujus vita et scientia et morum mansuetudo ubique suaviter redolet, sanctitati vestræ notificamus quod cum in secretissimo essemus colloquio, in quo tantum aderat rex Anglorum,[2] et nos duo, ubi de salute animæ regis agebatur, ipse viriliter et discrete cum omni instantia summopere laboravit[3] ut pacem perquireret domino Cantuariensi, et in[4] omnibus locis, tam in privatis quam in[5] publicis colloquiis, ad perquirendam hanc[6] pacem et reformandam omnem adhibuit diligentiam et sedulitatem. Unde plurimum miramur quod contra eum aliquid egit dominus Cantuariensis. Si enim de propria voluntate absque alterius suggestione hoc fecit, in fratrem innocentem deliquit; si vero aliquorum suggestione, scimus falso fuisse suggestum. Inde est quod totis viribus nostris et tota animi devotione vestram benignissimam exoramus clementiam, quatenus innocenti fratri super gravamine a domino Cantuariensi illato pietatis vestræ viscera aperiatis. Conservet Deus ecclesiæ suæ personam vestram per tempora longa incolumem.

1 *obedientiam*, G.
2 *Anglorum*, C; *Angliæ*, L, G.
3 *laborabit*, A, C, Z; *laborabat*, L, G.
4 *in*, om. L.
5 *in*, om. L.
6 *hanc . . . reformandam*, om. L.

DXXIX.

Arnulfus Lexoviensis episcopus ad Alexandrum papam.

(C. 199; J. 48; Arn. 56.)

Venerando[1] domino et patri suo Alexandro, catholicæ ecclesiæ summo pontifici, Arnulfus, Lexoviensis ecclesiæ humilis minister, salutem cum omni debitæ obedientiæ et devotionis affectu.

Personam domini Lundoniensis apud excellentiam vestram diligentius commendare supervacuum duxi, quia quod publice notum est nec accusatione solenni nec multa commendationis instantia certum est indigere. Siquidem plenitudo virtutis ejus et scientiæ tot apud nos enituit argumentis, tot illustrata[2] suffragiis, tot utilitatibus approbata est, ut quod in multos dignatio divina distribuit, hoc in ipsum majoris affluentiæ gratia cumularit. Excedit[3] in eo apud nos omnem comparationis invidiam cum frugalitatis industria, tum prærogativa scientiæ, tum religionis integritas, adeo ut neminem ei cujusquam audeat præferre præsumptio, vel cujusquam præstantioribus meritis merita coæquare. Tractus[4] est tamen jam diu homo sanctus in causam, et sermonibus odii circumdatus et expugnatus[5] est gratis, et invidiæ quæstionibus infestatus. Tractus est[6] (inquam) homo sanctus in causam; si tamen causa dicenda est ubi nullam potuit[7] contradictio facere quæstionem, ubi[8] nullum litigium, nulla judiciarii ordinis forma, processit; ubi sine reo et teste idem actor et judex solitariam formavit[9] de singulari volun-

In behalf of the bishop of London.

[1] *Venerando . . . affectu*, om. J.
[2] *illustrata*, C; *subnixa*, J.
[3] *Excedit . . . coæquare*, om. J.
[4] So G. *Trahitur tamen homo*, C (omitting *jam diu*).
[5] *expugnatur* for *et exp. est*, C; *expugnatus* (om. *et* and *est*), J.
[6] *Trahitur*, C.
[7] *facit contradictio*, for *potuit . . . facere*, C.
[8] *ubi . . . processit*, om. C.
[9] *format*, C.

tate sententiam. Felicem se iste et omni donatum beatitudine judicaret, si ei judex suus auditorii communis aream impertisset, si citatus venire, si conventus respondere, si denique dubium experiri potuisset sententiæ fatalis eventum. Sed in ipsum de alio regno, de transmarinis partibus, de longinquo scilicet velut in occultis, sagitta transmissa est, et hostis dum prævideri metuit gladium protinus capiti nescientis illisit. Solent patres filiorum delictis virgam prius adhibere quam baculum, et si correctio moderata non proficit,[1] severiora postmodum flagella consumunt.[2] Utilius fuerat pepercisse personæ in quam se noverat[3] totam scandalizare provinciam, quia ad bonum pacis non tam pœna unius quam multorum gratia profuisset. Videtur de motu animi magis quam de caritate processisse quod factum est, quia se totam[4] protinus ad pœnam irrogandam potentia præsidentis effudit, nihil reservans in posterum in quo vel dispensare prudentia posset, vel misericordia subvenire. Fuerat fortassis primum ab episcopali suspendendus officio, ab altaris ministerio prohibendus, a liminibus sequestrandus ecclesiæ, ut contumax novissime gladio feriretur; nec ad perniciem fratris libentius concurrisse, sed cogi videretur invitus. Neque[5] enim salutem hominis velle credendus est qui festinat ad sanguinem, sed delinquentes ecclesiastica etiam censura præmunit, ut scilicet liberentur dilecti quos pretiosi sanguinis redemit effusio, et fugiant a facie arcus, ut in contumaces tantum spicula superbe provocata descendant. Quod si etiam certum sit transitum litteris et legatis ad eum pervium non fuisse, sed omnem viam legitimis edictis sæcularis potentiæ terrore præclusam, delictum alienum innocentiæ istius præjudicare non debuit, nec ipsi de jure potuit pœna

[1] *sufficit*, J, with *proficit* in marg.
[2] This word seems doubtful in C.
[3] *noverit*, C.
[4] *totum*, J.
[5] *Nec*, J.

quam non merebatur infligi. Veruntamen [1] est delusa potestatis astutia sagacitate perferentium aliquas ad ipsum litteras et mandata venisse quibus tota diligentia paruit, omnibus scilicet vel denuntiatis publice vel effectui [2] debito mancipatis. Porro si in tanto discrimine rerum consulenda videretur præsidentis auctoritas, nuntiis hujus ad eum omnis negabatur accessus, nullumque paternæ caritatis exstabat indicium, ubi ei consilii [3] gratia simul et remedii copia tollebatur. Ad hæc nobis, qui rerum veritatem ex magna parte tam [4] experimento quam fideli de proximo relatione cognovimus, licet apud majestatem vestram de pura testimonium conscientia perhibere, virum inter [5] minas alterius potestatis et alterius insidias constitutum, quatenus ad eum pervenire potuit ecclesiasticis semper præceptionibus obedisse, nec ab initio discordiæ causam, vel postmodo fomentum aliquod audaciæ, præstitisse. Ille vero, sicut dictum est, non observata causa vel ordine, virum cujus laus est in ecclesia ad scandalum omnium bonorum in facie confudit ecclesiæ, et animam sanctam amaritudine simul et mœrore complevit. Benedictus autem Deus, qui adversus hujusmodi sanctam Romanam ecclesiam nobis ad solemne refugium et remedium salutare constituit, ut ejus scilicet præsulatu reducatur ad formam quod cujuslibet insolentia vel imperitia denigravit ad culpam. Siquidem [6] quod actum fuerat vestræ nimirum discretionis auctoritate correctum est, accepto scilicet ab isto juramento, quod in tempore vobis complacito super his de quibus agebatur mandatis apostolicis obediret. Stabat ergo vir innocens sub vestri securus exspectatione mandati, sed posterior emissa est severior quidem priore sententia, nulloque mandato

---

[1] *Veruntamen*, G; *Sane verum*, C.

[2] *effectui*, G; *affectui*, C.

[3] *consilii* and *remedii* seemingly marked for interchange, J.

[4] *tam*, J; om. C.

[5] *inter*, J; *vestro*, C.

[6] *Siquidem . . . reduxerunt*, (p. 639, l. 17), om. C.

nulloque præmisso cujuslibet vocationis aut conventionis alloquio, in idem vinculum, imo[1] fortius, litteris majestatis vestræ retrusus est, eique remedium mansuetudinis vestræ, in quo respirare cœperat, est ablatum. Mirati sunt qui audierunt tantum adversus innocentiam personæ, tantum adversus ordinem jurisprudentiæ vestræ, subripi potuisse, cum ipsum a religione juramenti nullatenus descivisse constaret, nec ipsum postmodum in aliquo judicialis experientia condemnasset. Certum est, et omnibus regni illius incolis manifestum, hominem sanctum in his quæ male acta sunt nihil voluntate, nihil consilio, nihil opere,[2] deliquisse; eique generale testimonium de pura omnium conscientia perhibetur, ipsum ecclesiasticis semper præceptionibus fideliter obedisse. Sane verum est tam ipsum quam alios incumbentis potentiæ vehementiam timuisse, majorisque periculi necessitate compulsos dissimulasse plerumque, et sæpius exhibuisse modestiam quam rigorem, et tanquam seductores motum potestatis consultis aliquando blanditiis delinisse, ut eis veritatem justitiæ, quatenus id fieri poterat, puritas conscientiæ reservaret. Profecto in articulo diei illius vidimus statum ecclesiæ partium nostrarum sub tanto discrimine constitutum, ut scissuræ quantitatem nulla potentia, nullæ divitiæ, nulla posset ad plenum diligentia resarcire; nec exsors tanti mali ipsa etiam Romana ecclesia præterisset, nisi incendium quod excrescebat pontificalis temperantia restinxisset. Super quo quantas possumus de intimo cordium sanctæ providentiæ vestræ gratiarum referimus actiones, quod paterna nobis clementia pepercistis, et malum a nobis longanimi patientia studuistis avertere, quod nostris credebatur procul dubio cervicibus imminere. Inde est quod post multos metus laboresque diutinos et naufragium imminens portus nobis securitatis et tranquillitatis incipit apparere, certaque spe

---

[1] *aut*, J.

[2] *opere*, J; *ope*, G.

per merita vestra lætos exitus et jucundos præstolamur eventus. Porro licet personam pro qua scribimus facile sit in omnibus excusari, testimonia tamen et preces venerabilium personarum benignitati vestræ credidit offerendas, quæ nulla unquam audacia vestram attentarent in aliquo fallere sanctitatem. Quod si ad omnimodam fidei firmitatem ulterius procedendum crediderit vestra discretio, paratus est coram legatis vestris, aut personis quibus hoc vobis delegare placuerit, omnem a se culpam manifesta veritate depellere, et, si res altius discussæ fuerint, invenietur in plerisque laudem quoque plurimam sagaci sollertia meruisse. Affectabat omni desiderio ad vestram venire præsentiam, idque jam secundo an posset expertus est; sed progressum aliquatenus ætas provectior personæque gravitas, difficultas itineris et senectuti semper cognata debilitas, reduxerunt. Ad [1] hæc non solum nostra pro eo, sed totius regni, immo etiam regnorum, desideria, pietatis vestræ genibus advolvuntur, ut secundum datum vobis a Deo spiritum justitiam ejus conservetis illæsam; aut siquid etiam imperfectionis est, oculi vestri videant æquitatem, quia nihil de indulgentiæ beneficio consequetur quod non excedentia personæ merita recompensent. Et nos quidem ista ad nullius suggillationem, sed ad hujus, proventum, scribenda censuimus, quia et huic apostolica poterit gratia providere, et aliis nihilominus de ejusdem discretionis et mansuetudinis copia subvenire. Dominus [2] personam vestram ecclesiæ suæ per tempora multa conservet incolumem.

---

[1] *Ad hæc . . . sed.* Here C resumes with the words, *Pro persona igitur de qua scribimus non nostra tantum, sed publica.* See note at end of Arnulf., Ep. 56, ed. Giles.

[2] *Dominus . . . incolumem,* om. J.

DXXX.

EPISTOLA HERBERTI IN PERSONA THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI EXSULANTIS AD ALEXANDRUM PAPAM CONTRA GILEBERTUM LONDONIENSEM EPISCOPUM JAM EXCOMMUNICATUM.

(P. 2; Herb. 2.)

Amantissimo sibi in Christo patri et domino Alexandro, Dei gratia summo pontifici, Thomas, Cantuariorum ecclesiæ exsul miserabilis, debitam cum omni devotione obedientiam.

Against the bishop of London.

Quod tam crebris et querulis vocibus tantæ majestatis me præsentiæ ingero, non quidem irreverentia in causa est, sed et pressura quæ et nunc cogit ut non lenta sed de more luctuosa currat oratio, et eo nunc luctuosius, quo periclitor gravius a malo utique domestico et intestino. Ecce enim illam justissimi (ut creditur) anathematis censuram in fratrem, (et utinam vere fratrem!) Londoniensem episcopum promulgatam, quam cæteri fratres nostri provinciales episcopi, exaudito litterarum nostrarum tenore, ut vere justam approbarunt, solus ipse contemnit,[1] solus et totus in ira et disceptatione positus, totum per contentionem agens; furor ejus,[2] sicut jam dicitur, secundum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas, ne vocem sapientis incantantis[3] exaudiat. Et (quod adhuc plango lacrymosius, quia cæteris detestabilius est,) isto furoris sui et impatientiæ spiritu rumpit professionis et obedientiæ vincula, matris suæ latera concutit, et se excutit foras. Inter cætera siquidem ad infirmandum in ipsum latam sententiam, convocato ad id universo civitatis clero, multis quoque adstantibus et audientibus, publice

His pleas.

[1] *contemnet*, G; *contenet*, P.
[2] *ei*, G.
[3] *incantentis*, G.

attestatus est se neque ratione personæ suæ, neque ecclesiæ nunc sibi creditæ, metropoli ecclesiæ seu metropolitani personæ ullo professionis aut obedientiæ vinculo adstringi.[1] Ratione personæ non teneri se asserit, quia facta est translatio personæ absque nova professionis vel obedientiæ exhibitione. Et inclinavit profecto ex hoc in hoc; utinam exinanita fuisset fæx ejus. Pariter et ecclesia ad quam translatus est ipsum liberat penitus, inquit, quia et ipsa ab antiquis (ut refert) paganorum temporibus ab omni Cantuariensis ecclesiæ subjectione libera fuit. Unde et se de jure archipræsulem debere fieri publice contendebat, et archipræsulatum sibi frontose nimis vindicare non erubuit. Hæc autem non in angulo, sed universo, ut jam dixi, ad id ipsum convocato civitatis clero, multis quoque de populo adstantibus et audientibus, gesta sunt. Unde, sicut jamdiu clamavit mundus, manifeste nunc testantur opera. Prodiit ejus[2] quasi ex adipe diu operum iniquitas, nec amplius tegi poterat, ira et impatientia pessimis usa consultoribus. Accedit autem malorum cumulo quod hanc tam detestandam concisionem, et tam execrabilia manifestæ inobedientiæ verba, sub alarum vestrarum velamento coalitura existimat. Qui ut accepit me sacerdotio meo posse libere fungi, mox nescio ad quod (ut dicit) provocationis non refugium sed suffugium convolavit, necdum profecto in ullo gravatus, sed gravare intendens, nisi quod forte suum reputabat gravamen, si non me in priora conjecto vincula militiæ meæ arma ademisset. Quin potius in nullo gravatus non modicum gravavit appellans. Nam eo ipso pacis ecclesiasticæ auram, quæ etiam a pacis inimicis et ipsam diu desperantibus putabatur, statuit in procellam, et fluctus aliquantisper sedatos superbiæ suæ vento amplius excitavit. Evigilet se igitur, pater clemens et juste judex, consideratio vestra.

His appeal.

[1] *abstringi*, P. | [2] *enim*, G.

Evigilet se ad tam iniquæ appellationis abusionem, ne ad invocationem tanti et tam sancti nominis tui, quasi sub alarum vestrarum umbra exstinguatur obedientia et foveatur iniquitas. Excutiat se potius excussorum filius, moveatur miseratio, moveatur et indignatio vestra; alteram quippe debetis læso, alteram lædenti, ne in potestate tanta periclitetur aut clementiæ pietas aut zeli rectitudo. Non enim erit quis innocens, si aut puniat illum cui parcendum est, aut parcat ei qui fuerat puniendus. Proinde moveat vos, clementissime pater, hinc censura justitiæ, inde compassio misericordiæ, ut ita in vicario Christi et christo Domini justitia ex pax osculentur se invicem. Amant enim se duo hæc, ait quidam, ut qui facit justitiam inveniat pacem, et non aliter. Moveat[1] igitur vos mea meorumque pressura et causa pressuræ, et præ cæteris naufragium naviculæ, in qua te jubente ascendi in altum, ut retia laxarem in capturam. Eam siquidem vosmet meo credidistis regimini, quam tamen meis manibus sine vestris viribus, præsertim inter tantas seditionum et dissentionum tempestates, nequaquam gubernare sufficio. Advertat etiam miseratio vestra quantis fuerit navicula hæc ab antiquis illis parentum nostrorum temporibus jactata fluctibus, tunsa quidem persæpe sed fracta nunquam, quinimmo semper liberam de medio petrarum dabat vocem, non ut confracta sed solida. Siquidem quæ nunc in tanta pressura cernitur Cantuariensis ecclesia, ab apostolicæ sedis obedientia, cui vos nunc Domino ecclesiam suam miserante præsidetis, non dico recessit, sed nec etiam in modico, etsi in corde maris sita, nullo terrenarum potestatum metu seu gratia titubavit. Pro ipsa igitur apostolatui vestro ad hos dies adeo devota, et a vobismet mihi credita, totis animi viribus et genibus provolutus ego et passionis meæ socii supplicamus, quatenus

[1] *Moneat*, P.

rectore ipsius [et] filiis etiam periclitantibus ipsa saltem in singularis vestri primatus fortitudine in statu suo et gradu pristino integra conservetur. In fine autem præsentium intimamus quod circa ipsorum[1] finem accepimus, moveri videlicet quamplurimos plurimum eo quod nuntius domini regis Anglorum, Reginaldus Saresberiensis archidiaconus, a vobis revertens, et per nostri exsilii civitatem transitum faciens, multa, ut dicitur, in superbia et in abusione locutus est, addens inter alia, et de se loquens, quod, etsi ipse non esset Cantuariensis archiepiscopus, ipse tamen Cantuariensis archiepiscopi vinctos anathemate solveret, et adhuc rerum Cantuariensis ecclesiæ invasores ab omni ablatorum, tam mobilium quam immobilium, restitutione ex toto liberaret; in verbi sui testimonium nescio quos mercatores secum ductos velut digito ostentans, quibus vestro nomine se pecuniam soluturum divulgabat, his aliis aliquid, nihil autem mihi, et verbis his: nec confundor enim nec moveor, quia, velit nolit mundus, si quid possem ad gloriam, verum ad ecclesiæ ignominiam vel detrimentum miserante Domino facturus sum nihil, nec unquam res sive vasa templi, sanguine Christi elaborata, et dicata pauperibus, ipsius etiam Christi deputata obsequiis, Balthasar me assentiente in lasciviæ suæ usus convertet; quin potius calamitosæ et exsularis vitæ meæ residuum, juvante et jubente te vicario Christi et christo Domini, superimpendere paratus sum.

The archdeacon of Salisbury's boasts.

[1] *ipsarum?*

INDEX.

INDEX.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

Y.

LONDON:
Printed by George E. B. Eyre and William Spottiswoode,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.
[7014.—750.—12/82.]

CATALOGUE

OF

RECORD PUBLICATIONS

ON SALE

BY

Messrs. Longmans & Co., and Messrs. Trübner & Co., London ;
Messrs. James Parker & Co., Oxford and London ;
Messrs. Macmillan & Co., Cambridge and London
Messrs. A. & C. Black, and Messrs. Douglas and Foulis, Edinburgh ;
and Messrs. A. Thom & Co., Dublin.

Q 7497. Y Y

CONTENTS.

ENGLAND.

CALENDARS OF STATE PAPERS, &c.

[IMPERIAL 8vo., cloth. *Price* 15s. each Volume or Part.

As far back as the year 1800, a Committee of the House of Commons recommended that Indexes and Calendars should be made to the Public Records, and thirty-six years afterwards another Committee of the House of Commons reiterated that recommendation in more forcible words; but it was not until the incorporation of the State Paper Office with the Public Record Office that the Master of the Rolls found himself in a position to take the necessary steps for carrying out the wishes of the House of Commons.

On 7 December 1855, he stated to the Lords of the Treasury that although "the Records, State Papers, and Documents in his charge constitute the "most complete and perfect series of their kind in the civilized world," and although "they are of the greatest value in a historical, and constitutional "point of view, yet they are comparatively useless to the public, from the "want of proper Calendars and Indexes."

Acting upon the recommendations of the Committees of the House of Commons above referred to, he suggested to the Lords of the Treasury that to effect the object he had in view it would be necessary for him to employ a few Persons fully qualified to perform the work which he contemplated.

Their Lordships assented to the necessity of having Calendars prepared and printed, and empowered the Master of the Rolls to take such steps as might be necessary for this purpose.

The following Works have been already published under the direction to the Master of the Rolls:—

CALENDARIUM GENEALOGICUM; for the Reigns of Henry III. and Edward I. *Edited by* CHARLES ROBERTS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 2 Vols. 1865.

This is a work of great value for elucidating the early history of our nobility and landed gentry.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGNS OF EDWARD VI., MARY, ELIZABETH, and JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ROBERT LEMON, Esq., F.S.A., (Vols. I. and II.), and MARY ANNE EVERETT GREEN, (Vols. III.–XII.). 1856–1872.

Vol. I.—1547–1580.
Vol. II.—1581–1590.
Vol. III.—1591–1594.
Vol. IV.—1595–1597.
Vol. V.—1598–1601.
Vol. VI.—1601–1603, with Addenda, 1547–1565.
Vol. VII.—Addenda, 1566–1579.
Vol. VIII.—1603–1610.
Vol. IX.—1611–1618.
Vol. X.—1619–1623.
Vol. XI.—1623–1625, with Addenda, 1603–1625.
Vol. XII.—Addenda, 1580–1625.

These Calendars render accessible to investigation a large and important mass of historical materials. The Northern Rebellion of 1566–67; the plots of the Catholic fugitives in the Low Countries; the numerous designs against Queen Elizabeth and in favour of a Catholic succession; the Gunpowder-plot; the

rise and fall of Somerset; the Overbury murder; the disgrace of Sir Edward Coke; the rise of the Duke of Buckingham, &c. Numerous other subjects are illustrated by these Papers, few of which have been previously known.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOHN BRUCE, Esq., F.S.A., (Vols. I.–XII.); *by* JOHN BRUCE, Esq., F.S.A., and WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A., (Vol. XIII.); and *by* WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A., (Vols. XIV.–XVI.) 1858–1882.

Vol. I.—1625–1626.
Vol. II.—1627–1628.
Vol. III.—1628–1629.
Vol. IV.—1629–1631.
Vol. V.—1631–1633.
Vol. VI.—1633–1634.
Vol. VII.—1634–1635.
Vol. VIII.—1635.
Vol. IX.—1635–1636.
Vol. X.—1636–1637.
Vol. XI.—1637.
Vol. XII.—1637–1638.
Vol. XIII.—1638–1639.
Vol. XIV.—1639.
Vol. XV.—1639–1640.
Vol. XVI.—1640.
Vol. XVII.—1640–1641.

This Calendar presents notices of a large number of original documents of great value to all inquirers relative to the history of the period to which it refers. Many of them have been hitherto unknown.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, DURING THE COMMONWEALTH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. 1875–1881.

Vol. I.—1649–1650.
Vol. II.—1650.
Vol. III.—1651.
Vol. IV.—1651–1652.
Vol. V.—1652–1653.
Vol. VI.—1653–1654.
Vol. VII.—1654.
Vol. VIII.—1655.

This Calendar is in continuation of those during the reigns from Edward VI. to Charles I., and contains a mass of new information.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES II., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. 1860–1866.

Vol. I.—1660–1661.
Vol. II.—1661–1662.
Vol. III.—1663–1664.
Vol. IV.—1664–1665.
Vol. V.—1665–1666.
Vol. VI.—1666–1667.
Vol. VII.—1667.

Seven volumes of this Calendar, between 1660 and 1667, have been published.

CALENDAR OF HOME OFFICE PAPERS OF THE REIGN OF GEORGE III., preserved in Her Majesty's Public Record Office. Vols. I. and II. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq., 1878–1879. Vol. III. *Edited by* RICHARD ARTHUR ROBERTS, Esq., Barrister-at-Law. 1881.

Vol. I.—1760 (25 Oct.)–1765.
Vol. II.—1766–1769.
Vol. III.—1770–1772.

These are the first three volumes of the modern series of Domestic Papers, commencing with the accession of George III.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to SCOTLAND, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARKHAM JOHN THORPE, Esq., of St. Edmund Hall, Oxford. 1858.

Vol. I., the Scottish Series, of the Reigns of Henry VIII., Edward VI., Mary, and Elizabeth, 1509–1589.

Vol. II., the Scottish Series, of the Reign of Elizabeth, 1589–1603; an Appendix to the Scottish Series, 1543–1592; and the State Papers relating to Mary Queen of Scots during her Detention in England, 1568–1587.

These volumes relate to Scotland, between 1509 and 1603. In the second volume are Papers relating to Mary Queen of Scots.

CALENDAR OF DOCUMENTS relating to IRELAND, preserved in Her Majesty's Public Record Office, London. *Edited by* HENRY SAVAGE SWEETMAN, Esq., B.A., Trinity College, Dublin, Barrister-at-Law (Ireland). 1875–1881.

Vol. I.—1171–1251.
Vol. II.—1252–1284.
Vol. III.—1285–1292.
Vol. IV.—1293–1301.

These volumes contain a Calendar of documents relating to Ireland, in the Public Record Office, London; to be continued to the end of the reign of Henry VII.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGNS OF HENRY VIII., EDWARD VI., MARY, AND ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* HANS CLAUDE HAMILTON, Esq., F.S.A. 1860–1877.

Vol. I.—1509–1573.
Vol. II.—1574–1585.
Vol. III.—1586–1588.

The above have been published under the editorship of Mr. H. C. Hamilton.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* the Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. 1872–1880.

Vol. I.—1603–1606.
Vol. II.—1606–1608.
Vol. III.—1608–1610.
Vol. IV.—1611–1614.
Vol. V.—1615–1625.

This series is in continuation of the Irish State Papers commencing with the reign of Henry VIII.; but, for the reign of James I., the Papers are not confined to those in the Public Record Office, London.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. 1860–1880.

Vol. I.—America and West Indies, 1574–1660.
Vol. II.—East Indies, China, and Japan, 1513–1616.
Vol. III.—East Indies, China, and Japan, 1617–1621.
Vol. IV.—East Indies, China, and Japan, 1622–1624.
Vol. V.—America and West Indies, 1661–1668.

These volumes include an analysis of early Colonial Papers in the Public Record Office, the India Office, and the British Museum.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London, (Vols. I.–IV.); and *by* JAMES GAIRDNER, Esq., (Vol. V.) 1862–1882.

Vol. I.—1509–1514.
Vol. II. (in Two Parts)—1515–1518.
Vol. III. (in Two Parts)—1519–1523.
Vol. IV.—Introduction.
Vol. IV., Part 1.—1524–1526.
Vol. IV., Part 2.—1526–1528.
Vol. IV., Part 3.—1529–1530.
Vol. V.—1531–1532.
Vol. VI.—1533.

These volumes contain summaries of all State Papers and Correspondence relating to the reign of Henry VIII., in the Public Record Office, of those formerly in the State Paper Office, in the British Museum, the Libraries of Oxford and Cambridge, and other Public Libraries; and of all letters that have appeared in print in the works of Burnet, Strype, and others. Whatever authentic original material exists in England relative to the religious, political, parliamentary, or social history of the country during the reign of Henry VIII., whether despatches of ambassadors, or proceedings of the army, navy, treasury, or ordnance, or records of Parliament, appointments of officers, grants from the Crown, &c., will be found calendared in these volumes.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF EDWARD VI., preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1547–1553. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, &c. 1861.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF MARY, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1553–1558. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, &c. 1861.

The two preceding volumes exhibit the negotiations of the English ambassadors with the courts of the Emperor Charles V. of Germany, of Henry II. of France, and of Philip II. of Spain. The affairs of several of the minor continental states also find various incidental illustrations of much interest. The Papers descriptive of the circumstances which attended the loss of Calais merit a special notice; while the progress of the wars in the north of France, into which England was dragged by her union with Spain, is narrated at some length. These volumes treat only of the relations of England with foreign powers.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office, &c. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, (Vols. I.–VII.), and ALLAN JAMES CROSBY, Esq., M.A., Barrister-at-Law, (Vols. VIII.–XI.) 1863–1880.

Vol. I.—1558–1559.
Vol. II.—1559–1560.
Vol. III.—1560–1561.
Vol. IV.—1561–1562.
Vol. V.—1562.
Vol. VI.—1563.
Vol. VII.—1564–1565.
Vol. VIII.—1566–1568.
Vol. IX.—1569–1571.
Vol. X.—1572–1574.
Vol. XI.—1575–1577.

These volumes contain a Calendar of the Foreign Correspondence during the early portion of the reign of Queen Elizabeth. They illustrate not only the external but also the domestic affairs of Foreign Countries during that period.

CALENDAR OF TREASURY PAPERS, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. 1868–1879.

Vol. I.—1557–1696.
Vol. II.—1697–1702.
Vol. III.—1702–1707.
Vol. IV.—1708–1714.

The above Papers connected with the affairs of the Treasury comprise petitions, reports, and other documents relating to services rendered to the State, grants of money and pensions, appointments to offices, remissions of fines and duties, &c. They illustrate civil and military events, finance, the administration in Ireland and the Colonies, &c., and afford information nowhere else recorded.

CALENDAR OF THE CAREW PAPERS, preserved in the Lambeth Library. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London; and WILLIAM BULLEN, Esq. 1867–1873.

Vol. I.—1515–1574.
Vol. II.—1575–1588.
Vol. III.—1589–1600.
Vol. IV.—1601–1603.
Vol. V.—Book of Howth; Miscellaneous.
Vol. VI.—1603–1624.

The Carew Papers relating to Ireland, deposited in the Lambeth Library, are unique, and of great importance. The Calendar cannot fail to be welcome to all students of Irish history.

CALENDAR OF LETTERS, DESPATCHES, AND STATE PAPERS, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* G. A. BERGENROTH. 1862–1868.
Vol. I.—Hen. VII.—1485–1509.
Vol. II.—Hen. VIII.—1509–1525.
Supplement to Vol. I. and Vol. II.

Mr. Bergenroth was engaged in compiling a Calendar of the Papers relating to England preserved in the archives of Simancas in Spain, and the corresponding portion removed from Simancas to Paris. Mr. Bergenroth also visited Madrid, and examined the Papers there, bearing on the reign of Henry VIII. The first volume contains the Spanish Papers of the reign of Henry VII.; the second volume, those of the first portion of the reign of Henry VIII. The Supplement contains new information relating to the private life of Queen Katharine of England; and to the projected marriage of Henry VII. with Queen Juana, widow of King Philip of Castile, and mother of the Emperor Charles V.

Calendar of Letters, Despatches, and State Papers, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* Don Pascual de Gayangos. 1873–1879.

Vol. III., Part 1.—Hen. VIII.—1525–1526.
Vol. III., Part 2.—Hen. VIII.—1527–1529.
Vol. IV., Part 1.—Hen. VIII.—1529–1530.

Upon the death of Mr. Bergenroth, Don Pascual de Gayangos was appointed to continue the Calendar of the Spanish State Papers. He has pursued a similar plan to that of his predecessor, but has been able to add much valuable matter from Brussels and Vienna, with which Mr. Bergenroth was unacquainted.

Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* Rawdon Brown, Esq. 1864–1881.

Vol. I.—1202–1509.
Vol. II.—1509–1519.
Vol. III.—1520–1526.
Vol. IV.—1527–1533.
Vol. V.—1534–1554.
Vol. VI., Part I.—1555–1556.
Vol. VI., Part II.—1556–1557.

Mr. Rawdon Brown's researches have brought to light a number of valuable documents relating to various periods of English history; his contributions to historical literature are of the most interesting and important character.

Syllabus, in English, of Rymer's Fœdera. *By* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. I.—Will. I.–Edw. III.; 1066–1377. Vol. II.—Ric. II.-Chas. II.; 1377–1654. 1869–1873.

The "Fœdera," or "Rymer's Fœdera," is a collection of miscellaneous documents illustrative of the History of Great Britain and Ireland, from the Norman Conquest to the reign of Charles II. Several editions of the "Fœdera" have been published, and the present Syllabus was undertaken to make the contents of this great National Work more generally known.

Report of the Deputy Keeper of the Public Records and the Rev. J. S. Brewer to the Master of the Rolls, upon the Carte and Carew Papers in the Bodleian and Lambeth Libraries. 1864. *Price 2s. 6d.*

Report of the Deputy Keeper of the Public Records to the Master of the Rolls, upon the Documents in the Archives and Public Libraries of Venice. 1866. *Price 2s. 6d.*

In the Press.

Syllabus, in English, of Rymer's Fœdera. *By* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. III.—Appendix and Index.

Calendar of Letters, Despatches, and State Papers, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* Don Pascual de Gayangos. Vol. IV., Part 2.—Hen. VIII.

Calendar of State Papers relating to Ireland, of the Reign of Elizabeth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Hans Claude Hamilton, Esq., F.S.A. Vol. IV.—1588–1590.

Calendar of Letters and Papers, Foreign and Domestic, of the Reign of Henry VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* James Gairdner, Esq. Vol. VII. —1534, &c.

Calendar of State Papers, Domestic Series, during the Commonwealth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Mary Anne Everett Green. Vol. IX.—1655.-1656.

Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* Rawdon Brown, Esq. Vol. VI., Part III.—1557–1558.

Calendar of Treasury Papers, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Joseph Redington, Esq. Vol. V.—1714–1719.

In Progress.

Calendar of State Papers, Colonial Series, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. Noel Sainsbury, Esq. Vol. VI.—East Indies, 1625, &c. Vol. VII.—America and West Indies, 1669, &c.

Calendar of Home Office Papers of the Reign of George III., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Richard Arthur Roberts, Esq., Barrister-at-Law. Vol. IV.—1773, &c.

Calendar of State Papers, Foreign Series, of the reign of Elizabeth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. Vol. XII.—1577.

Calendar of Documents relating to Ireland, preserved in Her Majesty's Public Record Office, London. *Edited by* Henry Savage Sweetman, Esq., B.A., Trinity College, Dublin, Barrister-at-Law (Ireland). Vol. V. —1302, &c.

Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of Charles I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* William Douglas Hamilton, Esq., F.S.A. Vol. XVIII.—1641–1644.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND DURING THE MIDDLE AGES.

[ROYAL 8vo. half-bound. *Price* 10*s.* each Volume or Part.]

On 25 July 1822, the House of Commons presented an address to the Crown, stating that the editions of the works of our ancient historians were inconvenient and defective; that many of their writings still remained in manuscript, and, in some cases, in a single copy only. They added, "that an "uniform and convenient edition of the whole, published under His Majesty's "royal sanction, would be an undertaking honourable to His Majesty's reign, "and conducive to the advancement of historical and constitutional know- "ledge; that the House therefore humbly besought His Majesty, that He "would be graciously pleased to give such directions as His Majesty, in His "wisdom, might think fit, for the publication of a complete edition of the "ancient historians of this realm, and assured His Majesty that whatever "expense might be necessary for this purpose would be made good."

The Master of the Rolls, being very desirous that effect should be given to the resolution of the House of Commons, submitted to Her Majesty's Treasury in 1857 a plan for the publication of the ancient chronicles and memorials of the United Kingdom, and it was adopted accordingly. In selecting these works, it was considered right, in the first instance, to give preference to those of which the manuscripts were unique, or the materials of which would help to fill up blanks in English history for which no satisfactory and authentic information hitherto existed in any accessible form. One great object the Master of the Rolls had in view was to form a *corpus historicum* within reasonable limits, and which should be as complete as possible. In a subject of so vast a range, it was important that the historical student should be able to select such volumes as conformed with his own peculiar tastes and studies, and not be put to the expense of purchasing the whole collection; an inconvenience inseparable from any other plan than that which has been in this instance adopted.

Of the Chronicles and Memorials, the following volumes have been published. They embrace the period from the earliest time of British history down to the end of the reign of Henry VII.

1. THE CHRONICLE OF ENGLAND, by JOHN CAPGRAVE. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

   Capgrave was prior of Lynn, in Norfolk, and provincial of the order of the Friars Hermits of England shortly before the year 1464. His Chronicle extends from the creation of the world to the year 1417. As a record of the language spoken in Norfolk (being written in English), it is of considerable value.

2. CHRONICON MONASTERII DE ABINGDON. Vols. I. and II. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1858.

   This Chronicle traces the history of the great Benedictine monastery of Abingdon in Berkshire, from its foundation by King Ina of Wessex, to the reign of Richard I., shortly after which period the present narrative was drawn up by an inmate of the establishment. The author had access to the title-deeds of the house; and incorporates into his history various charters of the Saxon kings, of great importance as illustrating not only the history of the locality but that of the kingdom. The work is printed for the first time.

3. Lives of Edward the Confessor. I.—La Estoire de Seint Aedward le Rei. II.—Vita Beati Edvardi Regis et Confessoris. III.—Vita Æduuardi Regis qui apud Westmonasterium requiescit. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1858.

The first is a poem in Norman French, containing 4,686 lines, addressed to Alianor, Queen of Henry III., probably written in 1245, on the restoration of the church of Westminster. Nothing is known of the author. The second is an anonymous poem, containing 536 lines, written between 1440 and 1450, by command of Henry VI., to whom it is dedicated. It does not throw any new light on the reign of Edward the Confessor, but is valuable as a specimen of the Latin poetry of the time. The third, also by an anonymous author, was apparently written for Queen Edith, between 1066 and 1074, during the pressure of the suffering brought on the Saxons by the Norman conquest. It notices many facts not found in other writers, and some which differ considerably from the usual accounts.

Monumenta Franciscana. Vol. I.—Thomas de Eccleston de Adventu Fratrum Minorum in Angliam. Adæ de Marisco Epistolæ. Registrum Fratrum Minorum Londoniæ. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vol. II.—De Adventu Minorum; re-edited, with additions. Chronicle of the Grey Friars. The ancient English version of the Rule of St. Francis. Abbreviatio Statutorum, 1451, &c. *Edited by* Richard Howlett, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law. 1858, 1882.

The first volume contains original materials for the history of the settlement of the order of Saint Francis in England, the letters of Adam de Marisco, and other papers connected with the foundation and diffusion of this great body. It was the aim of the editor to collect whatever historical information could be found in this country, towards illustrating a period of the national history for which only scanty materials exist. None of these have been before printed. The second volume contains materials found, since the first volume was published, among the MSS. of Sir Charles Isham, and in various libraries.

5. Fasciculi Zizaniorum Magistri Johannis Wyclif cum Tritico. Ascribed to Thomas Netter, of Walden, Provincial of the Carmelite Order in England, and Confessor to King Henry the Fifth. *Edited by* the Rev. W. W. Shirley, M.A., Tutor and late Fellow of Wadham College, Oxford. 1858.

This work derives its principal value from being the only contemporaneous account of the rise of the Lollards. When written the disputes of the schoolmen had been extended to the field of theology, and they appear both in the writings of Wycliff and in those of his adversaries. Wycliff's little bundles of tares are not less metaphysical than theological, and the conflict between Nominalists and Realists rages side by side with the conflict between the different interpreters of Scripture. The work gives a good idea of the controversies at the end of the 14th and the beginning of the 15th centuries.

6. The Buik of the Croniclis of Scotland; or, A Metrical Version of the History of Hector Boece; by William Stewart. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. B. Turnbull, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law. 1858.

This is a metrical translation of a Latin Prose Chronicle, and was written in the first half of the 16th century. The narrative begins with the earliest legends, and ends with the death of James I. of Scotland, and the "evil ending of the traitors that slew him." Strict accuracy of statement is not to be looked for in such a work as this; but the stories of the colonization of Spain, Ireland, and Scotland are interesting if not true; and the chronicle is valuable as a reflection of the manners, sentiments, and character of the age in which it was composed. The peculiarities of the Scottish dialect are well illustrated in this metrical version, and the student of language will find ample materials for comparison with the English dialects of the same period, and with modern lowland Scotch.

7. **Johannis Capgrave Liber de Illustribus Henricis.** *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

This work is dedicated to Henry VI. of England, who appears to have been, in the author's estimation, the greatest of all the Henries. It is divided into three parts, each having a separate dedication. The first part relates only to the history of the Empire, from the election of Henry I., the Fowler, to the end of the reign of the Emperor Henry VI. The second part is devoted to English history, from the accession of Henry I. in 1100, to 1446, which was the twenty-fourth year of the reign of Henry VI. The third part contains the lives of illustrious men who have borne the name of Henry in various parts of the world. Capgrave was born in 1393, in the reign of Richard II., and lived during the Wars of the Roses, for which period his work is of some value.

8. **Historia Monasterii S. Augustini Cantuariensis,** by Thomas of Elmham, formerly Monk and Treasurer of that Foundation. *Edited by* Charles Hardwick, M.A., Fellow of St. Catharine's Hall, and Christian Advocate in the University of Cambridge. 1858.

This history extends from the arrival of St. Augustine in Kent until 1191. Prefixed is a chronology as far as 1418, which shows in outline what was to have been the character of the work when completed. The only copy known is in the possession of Trinity Hall, Cambridge. The author was connected with Norfolk, and most probably with Elmham, whence he derived his name.

9. **Eulogium (Historiarum sive Temporis): Chronicon ab Orbe condito usque ad Annum Domini 1366; a Monacho quodam Malmesbiriensi exaratum.** Vols. I., II., and III. *Edited by* F. S. Haydon, Esq., B.A. 1858–1863.

This is a Latin Chronicle extending from the Creation to the latter part of the reign of Edward III., and written by a monk of the Abbey of Malmesbury, in Wiltshire, about the year 1367. A continuation, carrying the history of England down to the year 1413, was added in the former half of the fifteenth century by an author whose name is not known. The original Chronicle is divided into five books, and contains a history of the world generally, but more especially of England to the year 1366. The continuation extends the history down to the coronation of Henry V. The Eulogium itself is chiefly valuable as containing a history, by a contemporary, of the period between 1356 and 1366. The notices of events appear to have been written very soon after their occurrence Among other interesting matter, the Chronicle contains a diary of the Poitiers campaign, evidently furnished by some person who accompanied the army of the Black Prince. The continuation of the Chronicle is also the work of a contemporary, and gives a very interesting account of the reigns of Richard II. and Henry IV. It is believed to be the earliest authority for the statement that the latter monarch died in the Jerusalem Chamber at Westminster.

10. **Memorials of Henry the Seventh: Bernardi Andreæ Tholosatis Vita Regis Henrici Septimi; necnon alia quædam ad eundem Regem spectantia.** *Edited by* James Gairdner, Esq. 1858.

The contents of this volume are—(1) a life of Henry VII., by his poet laureate and historiographer, Bernard André, of Toulouse, with some compositions in verse, of which he is supposed to have been the author; (2) the journals of Roger Machado during certain embassies on which he was sent by Henry VII. to Spain and Brittany, the first of which had reference to the marriage of the King's son, Arthur, with Catharine of Arragon; (3) two curious reports by envoys sent to Spain in the year 1505 touching the succession to the Crown of Castile, and a project of marriage between Henry VII. and the Queen of Naples; and (4) an account of Philip of Castile's reception in England in 1506. Other documents of interest in connexion with the period are given in an appendix.

11. **Memorials of Henry the Fifth. I.—Vita Henrici Quinti, Roberto Redmanno auctore. II.—Versus Rhythmici in laudem Regis Henrici Quinti. III.—Elmhami Liber Metricus de Henrico V.** *Edited by* Charles A. Cole, Esq. 1858.

This volume contains three treatises which more or less illustrate the history of the reign of Henry V., viz.: A Life by Robert Redman; a Metrical Chronicle by Thomas Elmham, prior of Lenton, a contemporary author; Versus Rhythmici, written apparently by a monk of Westminster Abbey, who was also a contemporary of Henry V. These works are printed for the first time.

12. Munimenta Gildhallæ Londoniensis; Liber Albus, Liber Custumarum, et Liber Horn, in archivis Gildhallæ asservati. Vol. I., Liber Albus. Vol. II. (in Two Parts), Liber Custumarum. Vol. III. Translation of the Anglo-Norman Passages in Liber Albus, Glossaries, Appendices, and Index. *Edited by* Henry Thomas Riley, Esq., M.A., Barrister-at-Law. 1859–1862.

The manuscript of the *Liber Albus*, compiled by John Carpenter, Common Clerk of the City of London in the year 1419, a large folio volume, is preserved in the Record Room of the City of London. It gives an account of the laws, regulations, and institutions of that City in the twelfth, thirteenth, fourteenth, and early part of the fifteenth centuries.

The *Liber Custumarum* was compiled probably by various hands in the early part of the fourteenth century during the reign of Edward II. The manuscript, a folio volume, is also preserved in the Record Room of the City of London, though some portion in its original state, borrowed from the City in the reign of Queen Elizabeth and never returned, forms part of the Cottonian MS. Claudius D. II. in the British Museum. It also gives an account of the laws, regulations, and institutions of the City of London in the twelfth, thirteenth, and early part of the fourteenth centuries.

13. Chronica Johannis de Oxenedes. *Edited by* Sir Henry Ellis, K.H. 1859.

Although this Chronicle tells of the arrival of Hengist and Horsa in England in the year 449, yet it substantially begins with the reign of King Alfred, and comes down to the year 1292, where it ends abruptly. The history is particularly valuable for notices of events in the eastern portions of the kingdom, which are not to be elsewhere obtained, and some curious facts are mentioned relative to the floods in that part of England, which are confirmed in the Friesland Chronicle of Anthony Heinrich, pastor of the Island of Mohr.

14. A Collection of Political Poems and Songs relating to English History, from the Accession of Edward III. to the Reign of Henry VIII. Vols. I. and II. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1859–1861.

These Poems are perhaps the most interesting of all the historical writings of the period, though they cannot be relied on for accuracy of statement. They are various in character; some are upon religious subjects, some may be called satires, and some give no more than a court scandal; but as a whole they present a very fair picture of society, and of the relations of the different classes to one another. The period comprised is in itself interesting, and brings us, through the decline of the feudal system, to the beginning of our modern history. The songs in old English are of considerable value to the philologist.

15. The "Opus Tertium," "Opus Minus," &c., of Roger Bacon. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1859.

This is the celebrated treatise—never before printed—so frequently referred to by the great philosopher in his works. It contains the fullest details we possess of the life and labours of Roger Bacon: also a fragment by the same author, supposed to be unique, the "*Compendium Studii Theologiæ.*"

16. Bartholomæi de Cotton, Monachi Norwicensis, Historia Anglicana; 449–1298: necnon ejusdem Liber de Archiepiscopis et Episcopis Angliæ. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1859.

The author, a monk of Norwich, has here given us a Chronicle of England from the arrival of the Saxons in 449 to the year 1298, in or about which year it appears that he died. The latter portion of this history (the whole of the reign of Edward I. more especially) is of great value, as the writer was contemporary with the events which he records. An Appendix contains several illustrative documents connected with the previous narrative.

17. Brut y Tywysogion; or, The Chronicle of the Princes of Wales. *Edited by* the Rev. John Williams ab Ithel, M.A. 1860.

This work, also known as "The Chronicle of the Princes of Wales," has been attributed to Caradoc of Llancarvan, who flourished about the middle of the twelfth century. It is written in the ancient Welsh language, begins with

the abdication and death of Caedwala at Rome, in the year 681, and continues the history down to the subjugation of Wales by Edward I., about the year 1282.

18. A COLLECTION OF ROYAL AND HISTORICAL LETTERS DURING THE REIGN OF HENRY IV. 1399–1404. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford. 1860.

This volume, like all the others in the series containing a miscellaneous selection of letters, is valuable on account of the light it throws upon biographical history, and the familiar view it presents of characters, manners, and events. The period requires much elucidation; to which it will materially contribute.

19. THE REPRESSOR OF OVER MUCH BLAMING OF THE CLERGY. By REGINALD PECOCK, sometime Bishop of Chichester. Vols. I. and II. *Edited by* CHURCHILL BABINGTON, B.D., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1860.

The "Repressor" may be considered the earliest piece of good theological disquisition of which our English prose literature can boast. The author was born about the end of the fourteenth century, consecrated Bishop of St. Asaph in the year 1444, and translated to the see of Chichester in 1450. While Bishop of St. Asaph, he zealously defended his brother prelates from the attacks of those who censured the bishops for their neglect of duty. He maintained that it was no part of a bishop's functions to appear in the pulpit, and that his time might be more profitably spent, and his dignity better maintained, in the performance of works of a higher character. Among those who thought differently were the Lollards, and against their general doctrines the "Repressor" is directed. Pecock took up a position midway between that of the Roman Church and that of the modern Anglican Church; but his work is interesting chiefly because it gives a full account of the views of the Lollards and of the arguments by which they were supported, and because it assists us to ascertain the state of feeling which ultimately led to the Reformation. Apart from religious matters, the light thrown upon contemporaneous history is very small, but the "Repressor" has great value for the philologist, as it tells us what were the characteristics of the language in use among the cultivated Englishmen of the fifteenth century. Pecock, though an opponent of the Lollards, showed a certain spirit of toleration, for which he received, towards the end of his life, the usual mediæval reward—persecution.

20. ANNALES CAMBRIÆ. *Edited by* the Rev. JOHN WILLIAMS AB ITHEL, M.A. 1860.

These annals, which are in Latin, commence in the year 447, and come down to the year 1288. The earlier portion appears to be taken from an Irish Chronicle which was also used by Tigernach, and by the compiler of the Annals of Ulster. During its first century it contains scarcely anything relating to Britain, the earliest direct concurrence with English history is relative to the mission of Augustine. Its notices throughout, though brief, are valuable. The annals were probably written at St. Davids, by Blegewryd, Archdeacon of Llandaff, the most learned man in his day in all Cymru.

21. THE WORKS OF GIRALDUS CAMBRENSIS. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vols. V., VI., and VII. *Edited by* the Rev. JAMES F. DIMOCK, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1861–1877.

These volumes contain the historical works of Gerald du Barry, who lived in the reigns of Henry II., Richard I., and John, and attempted to re-establish the independence of Wales by restoring the see of St. Davids to its ancient primacy. His works are of a very miscellaneous nature, both in prose and verse, and are remarkable chiefly for the racy and original anecdotes which they contain relating to contemporaries. He is the only Welsh writer of any importance who has contributed so much to the mediæval literature of this country, or assumed, in consequence of his nationality, so free and independent a tone. His frequent travels in Italy, in France, in Ireland, and in Wales, gave him opportunities for observation which did not generally fall to the lot of mediæval writers in the twelfth and thirteenth centuries, and of these observations Giraldus has made due use. Only extracts from these treatises have been printed before, and almost all of them are taken from unique manuscripts.

The Topographia Hibernica (in Vol. V.) is the result of Giraldus' two visits to Ireland. The first in the year 1183, the second in 1185–6, when he accompanied Prince John into that country. Curious as this treatise is, Mr. Dimock is of opinion that it ought not to be accepted as sober truthful history, for Giraldus himself states that truth was not his main object, and that he compiled the work for the purpose of sounding the praises of Henry the Second. Elsewhere, however, he declares that he had stated nothing in the Topographia of the truth of which he was not well assured, either by his own eyesight or by the testimony, with all diligence elicited, of the most trustworthy and authentic men in the country; that though he did not put just the same full faith in their reports as in what he had himself seen, yet, as they only related what they had themselves seen, he could not but believe such credible witnesses. A very interesting portion of this treatise is devoted to the animals of Ireland. It shows that he was a very accurate and acute observer, and his descriptions are given in a way that a scientific naturalist of the present day could hardly improve upon. The Expugnatio Hibernica was written about the year 1188 and may be regarded rather as a great epic than a sober relation of acts occurring in his own days. No one can peruse it without coming to the conclusion that it is rather a poetical fiction than a prosaic truthful history.

Vol. VI. contains the Itinerarium Kambriæ et Descriptio Kambriæ: and Vol. VII., the lives of S. Remigius and S. Hugh.

22. Letters and Papers illustrative of the Wars of the English in France during the Reign of Henry the Sixth, King of England. Vol. I., and Vol. II. (in Two Parts). *Edited by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1861–1864.

The letters and papers contained in these volumes are derived chiefly from originals or contemporary copies extant in the Bibliothèque Impériale, and the Depôt des Archives, in Paris. They illustrate the line of policy adopted by John Duke of Bedford and his successors during their government of Normandy, and such other provinces of France as had been acquired by Henry V. We may here trace, step by step, the gradual declension of the English power, until we are prepared to read of its final overthrow.

23. The Anglo-Saxon Chronicle, according to the several Original Authorities. Vol. I., Original Texts. Vol. II., Translation. *Edited and translated by* Benjamin Thorpe, Esq., Member of the Royal Academy of Sciences at Munich, and of the Society of Netherlandish Literature at Leyden. 1861.

This Chronicle, extending from the earliest history of Britain to the year 1154, is justly the boast of England; for no other nation can produce any history, written in its own vernacular, at all approaching it, either in antiquity, truthfulness, or extent, the historical books of the Bible alone excepted. There are at present six independent manuscripts of the Saxon Chronicle, ending in different years, and written in different parts of the country. In this edition, the text of each manuscript is printed in columns on the same page, so that the student may see at a glance the various changes which occur in orthography, whether arising from locality or age.

24. Letters and Papers illustrative of the Reigns of Richard III. and Henry VII. Vols. I. and II. *Edited by* James Gairdner, Esq. 1861–1863.

The Papers are derived from MSS. in the Public Record Office, the British Museum, and other repositories. The period to which they refer is unusually destitute of chronicles and other sources of historical information, so that the light obtained from these documents is of special importance. The principal contents of the volumes are some diplomatic Papers of Richard III.; correspondence between Henry VII. and Ferdinand and Isabella of Spain; documents relating to Edmund de la Pole, Earl of Suffolk; and a portion of the correspondence of James IV. of Scotland.

25. Letters of Bishop Grosseteste, illustrative of the Social Condition of his Time. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1861.

The Letters of Robert Grosseteste (131 in number) are here collected from various sources, and a large portion of them is printed for the first time. They range in

date from about 1210 to 1253, and relate to various matters connected not only with the political history of England during the reign of Henry III., but with its ecclesiastical condition. They refer especially to the diocese of Lincoln, of which Grosseteste was bishop.

26. DESCRIPTIVE CATALOGUE OF MANUSCRIPTS RELATING TO THE HISTORY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Vol. I. (in Two Parts); Anterior to the Norman Invasion. Vol. II.; 1066–1200. Vol. III.; 1200–1327. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1862–1871.

The object of this work is to publish notices of all known sources of British history, both printed and unprinted, in one continued sequence. The materials, when historical (as distinguished from biographical), are arranged under the year in which the latest event is recorded in the chronicle or history, and not under the period in which its author, real or supposed, flourished. Biographies are enumerated under the year in which the person commemorated died, and not under the year in which the life was written. This arrangement has two advantages; the materials for any given period may be seen at a glance; and if the reader knows the time when an author wrote, and the number of years that had elapsed between the date of the events and the time the writer flourished, he will generally be enabled to form a fair estimate of the comparative value of the narrative itself. A brief analysis of each work has been added when deserving it, in which the original portions are distinguished from those which are mere compilations. When possible, the sources are indicated from which such compilations have been derived. A biographical sketch of the author of each piece has been added, and a brief notice has also been given of such British authors as have written on historical subjects.

27. ROYAL AND OTHER HISTORICAL LETTERS ILLUSTRATIVE OF THE REIGN OF HENRY III. Vol. I., 1216–1235. Vol. II., 1236–1272. *Selected and edited by* the Rev. W. W. SHIRLEY, D.D., Regius Professor in Ecclesiastical History, and Canon of Christ Church, Oxford. 1862–1866.

The letters contained in these volumes are derived chiefly from the ancient correspondence formerly in the Tower of London, and now in the Public Record Office. They illustrate the political history of England during the growth of its liberties, and throw considerable light upon the personal history of Simon de Montfort. The affairs of France form the subject of many of them, especially in regard to the province of Gascony. The entire collection consists of nearly 700 documents, the greater portion of which is printed for the first time.

28. CHRONICA MONASTERII S. ALBANI.—1. THOMÆ WALSINGHAM HISTORIA ANGLICANA; Vol. I., 1272–1381: Vol. II., 1381–1422. 2. WILLELMI RISHANGER CHRONICA ET ANNALES, 1259–1307. 3. JOHANNIS DE TROKELOWE ET HENRICI DE BLANEFORDE CHRONICA ET ANNALES, 1259–1296; 1307–1324: 1392–1406. 4. GESTA ABBATUM MONASTERII S. ALBANI, A THOMA WALSINGHAM, REGNANTE RICARDO SECUNDO, EJUSDEM ECCLESIÆ PRÆCENTORE, COMPILATA; Vol. I., 793–1290: Vol. II., 1290–1349: Vol. III., 1349–1411. 5. JOHANNIS AMUNDESHAM, MONACHI MONASTERII S. ALBANI, UT VIDETUR, ANNALES; Vols. I. and II. 6. REGISTRA QUORUNDAM ABBATUM MONASTERII S. ALBANI, QUI SÆCULO XV^{mo} FLORUERE; Vol. I., REGISTRUM ABBATIÆ JOHANNIS WHETHAMSTEDE, ABBATIS MONASTERII SANCTI ALBANI, ITERUM SUSCEPTÆ; ROBERTO BLAKENEY, CAPELLANO, QUONDAM ADSCRIPTUM: Vol. II., REGISTRA JOHANNIS WHETHAMSTEDE, WILLELMI ALBON, ET WILLELMI WALINGFORDE, ABBATUM MONASTERII SANCTI ALBANI, CUM APPENDICE, CONTINENTE QUASDAM EPISTOLAS, A JOHANNE WHETHAMSTEDE CONSCRIPTAS. 7. YPODIGMA NEUSTRIÆ, A THOMA WALSINGHAM, QUONDAM MONACHO MONASTERII S. ALBANI, CONSCRIPTUM. *Edited by* HENRY THOMAS RILEY, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law. 1863–1876.

In the first two volumes is a History of England, from the death of Henry III. to the death of Henry V., by Thomas Walsingham, Precentor of St. Albans, from MS. VII. in the Arundel Collection in the College

of Arms, London, a manuscript of the fifteenth century, collated with MS 13 E. IX. in the King's Library in the British Museum, and MS. VII. in the Parker Collection of Manuscripts at Corpus Christi College, Cambridge.

In the third volume is a Chronicle of English History, attributed to William Rishanger, who lived in the reign of Edward I., from the Cotton. MS Faustina B. IX. in the British Museum, collated with MS. 14 C. VII. (fols. 219–231) in the King's Library, British Museum, and the Cotton MS. Claudius E. III., fols. 306–331: an account of transactions attending the award of the kingdom of Scotland to John Balliol, 1291–1292, from MS. Cotton. Claudius D. VI., also attributed to William Rishanger, but on no sufficient ground: a short Chronicle of English History, 1292 to 1300, by an unknown hand, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: a short Chronicle Willelmi Rishanger Gesta Edwardi Primi, Regis Angliæ, from MS. 14 C. I. in the Royal Library, and MS. Cotton. Claudius D. VI., with Annales Regum Angliæ, probably by the same hand: and fragments of three Chronicles of English History, 1285 to 1307.

In the fourth volume is a Chronicle of English History, 1259 to 1296, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: Annals of Edward II., 1307 to 1323, by John de Trokelowe, a monk of St. Albans, and a continuation of Trokelowe's Annals, 1323, 1324, by Henry de Blaneforde, both from MS. Cotton. Claudius D. VI.: a full Chronicle of English History, 1392 to 1406, from MS. VII. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge; and an account of the Benefactors of St. Albans, written in the early part of the fifteenth century, from MS. VI. in the same Library.

The fifth, sixth, and seventh volumes contain a history of the Abbots of St. Albans, 793 to 1411, mainly compiled by Thomas Walsingham, from MS. Cotton. Claudius E. IV., in the British Museum: with a Continuation, from the closing pages of Parker MS. VII., in the Library of Corpus Christi College, Cambridge.

The eighth and ninth volumes, in continuation of the Annals, contain a Chronicle, probably by John Amundesham, a monk of St. Albans.

The tenth and eleventh volumes relate especially to the acts and proceedings of Abbots Whethamstede, Albon, and Wallingford, and may be considered as a memorial of the chief historical and domestic events during those periods.

The twelfth volume contains a compendious History of England to the reign of Henry V., and of Normandy in early times, also by Thomas Walsingham, and dedicated to Henry V. The compiler has often substituted other authorities in place of those consulted in the preparation of his larger work.

29. Chronicon Abbatiæ Eveshamensis, Auctoribus Dominico Priore Eveshamiæ et Thoma de Marleberge Abbate, a Fundatione ad Annum 1213, una cum Continuatione ad Annum 1418. *Edited by* the Rev. W. D. Macray, M.A., Bodleian Library, Oxford. 1863.

The Chronicle of Evesham illustrates the history of that important monastery from its foundation by Egwin, about 690, to the year 1418. Its chief feature is an autobiography, which makes us acquainted with the inner daily life of a great abbey, such as but rarely has been recorded. Interspersed are many notices of general, personal, and local history which will be read with much interest. This work exists in a single MS., and is for the first time printed.

30. Ricardi de Cirencestria Speculum Historiale de Gestis Regum Angliæ. Vol. I., 447–871. Vol. II., 872–1066. *Edited by* John E. B. Mayor, M.A., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1863–1869.

The compiler, Richard of Cirencester, was a monk of Westminster, 1355–1400. In 1391 he obtained a licence to make a pilgrimage to Rome. His history, in four books, extends from 447 to 1066. He announces his intention of continuing it, but there is no evidence that he completed any more. This chronicle gives many charters in favour of Westminster Abbey, and a very full account of the lives and miracles of the saints, especially of Edward the Confessor, whose reign occupies the fourth book. A treatise on the Coronation, by William of Sudbury, a monk of Westminster, fills book iii. c. 3. It was on this author that C. J. Bertram fathered his forgery, *De Situ Brittaniæ*, in 1747.

31. Year Books of the Reign of Edward the First. Years 20–21, 21–22, 30–31, 32–33, and 33–35. *Edited and translated by* Alfred

JOHN HORWOOD, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law. 1863-1879.

The volumes known as the "Year Books" contain reports in Norman-French of cases argued and decided in the Courts of Common Law. They may be considered to a great extent as the "lex non scripta" of England, and have been held in the highest veneration by the ancient sages of the law, and were received by them as the repositories of the first recorded judgments and dicta of the great legal luminaries of past ages. They are also worthy of the attention of the general reader on account of the historical information and the notices of public and private persons which they contain, as well as the light which they throw on ancient manners and customs.

32. NARRATIVES OF THE EXPULSION OF THE ENGLISH FROM NORMANDY, 1449–1450.—Robertus Blondelli de Reductione Normanniæ: Le Recouvrement de Normendie, par Berry, Hérault du Roy: Conferences between the Ambassadors of France and England. *Edited, from MSS. in the Imperial Library at Paris, by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham. 1863.

This volume contains the narrative of an eye-witness who details with considerable power and minuteness the circumstances which attended the final expulsion of the English from Normandy in the year 1450. The history commences with the infringement of the truce by the capture of Fougères, and ends with the battle of Formigny and the embarkation of the Duke of Somerset. The whole period embraced is less than two years.

33. HISTORIA ET CARTULARIUM MONASTERII S. PETRI GLOUCESTRIÆ. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. H. HART, Esq., F.S.A., Membre correspondant de la Société des Antiquaires de Normandie. 1863–1867.

This work consists of two parts, the History and the Cartulary of the Monastery of St. Peter, Gloucester. The history furnishes an account of the monastery from its foundation, in the year 681, to the early part of the reign of Richard II., together with a calendar of donations and benefactions. It treats principally of the affairs of the monastery, but occasionally matters of general history are introduced. Its authorship has generally been assigned to Walter Froucester, the twentieth abbot, but without any foundation.

34. ALEXANDRI NECKAM DE NATURIS RERUM LIBRI DUO; with NECKAM'S POEM, DE LAUDIBUS DIVINÆ SAPIENTIÆ. *Edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A. 1863.

Neckam was a man who devoted himself to science, such as it was in the twelfth century. In the "De Naturis Rerum" are to be found what may be called the rudiments of many sciences mixed up with much error and ignorance. Neckam was not thought infallible, even by his contemporaries, for Roger Bacon remarks of him, "this Alexander in many things wrote what was true and useful; "but he neither can nor ought by just title to be reckoned among authorities." Neckam, however, had sufficient independence of thought to differ from some of the schoolmen who in his time considered themselves the only judges of literature. He had his own views in morals, and in giving us a glimpse of them, as well as of his other opinions, he throws much light upon the manners, customs, and general tone of thought prevalent in the twelfth century. The poem entitled "De Laudibus Divinæ Sapientiæ" appears to be a metrical paraphrase or abridgment of the "De Naturis Rerum." It is written in the elegiac metre, and though there are many lines which violate classical rules, it is, as a whole, above the ordinary standard of mediæval Latin.

35. LEECHDOMS, WORTCUNNING, AND STARCRAFT OF EARLY ENGLAND; being a Collection of Documents illustrating the History of Science in this Country before the Norman Conquest. Vols. I., II., and III. *Collected and edited by* the Rev. T. OSWALD COCKAYNE, M.A., of St. John's College, Cambridge. 1864–1866.

This work illustrates not only the history of science, but the history of superstition. In addition to the information bearing directly upon the medical skill and medical faith of the times, there are many passages which incidentally throw light upon the general mode of life and ordinary diet. The volumes are interesting not only in their scientific, but also in their social aspect. The manuscripts from which they have been printed are valuable to the Anglo-Saxon scholar for the illustrations they afford of Anglo-Saxon orthography.

36. ANNALES MONASTICI. Vol. I.:—Annales de Margan, 1066–1232; Annales de Theokesberia, 1066–1263; Annales de Burton, 1004–1263. Vol. II.:—Annales Monasterii de Wintonia, 519–1277; Annales Monasterii de Waverleia, 1–1291. Vol. III.:—Annales Prioratus de Dunstaplia, 1–1297. Annales Monasterii de Bermundeseia, 1042–1432. Vol. IV.:—Annales Monasterii de Oseneia, 1016–1347; Chronicon vulgo dictum Chronicon Thomæ Wykes, 1066–1289; Annales Prioratus de Wigornia, 1–1377. Vol. V.:—Index and Glossary. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, and Registrary of the University, Cambridge. 1864–1869.

The present collection of Monastic Annals embraces all the more important chronicles compiled in religious houses in England during the thirteenth century. These distinct works are ten in number. The extreme period which they embrace ranges from the year 1 to 1432, although they refer more especially to the reigns of John, Henry III., and Edward I. Some of these narratives have already appeared in print, but others are printed for the first time.

37. MAGNA VITA S. HUGONIS EPISCOPI LINCOLNIENSIS. From Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford, and the Imperial Library, Paris. *Edited by* the Rev. JAMES F. DIMOCK, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1864.

This work contains a number of very curious and interesting incidents, and being the work of a contemporary, is very valuable, not only as a truthful biography of a celebrated ecclesiastic, but as the work of a man, who, from personal knowledge, gives notices of passing events, as well as of individuals who were then taking active part in public affairs. The author, in all probability, was Adam Abbot of Evesham. He was domestic chaplain and private confessor of Bishop Hugh, and in these capacities was admitted to the closest intimacy. Bishop Hugh was Prior of Witham for 11 years before he became Bishop of Lincoln. His consecration took place on the 21st September 1186; he died on the 16th of November 1200; and was canonized in 1220.

38. CHRONICLES AND MEMORIALS OF THE REIGN OF RICHARD THE FIRST. Vol. I.:—ITINERARIUM PEREGRINORUM ET GESTA REGIS RICARDI. Vol. II.:—EPISTOLÆ CANTUARIENSES; the Letters of the Prior and Convent of Christ Church, Canterbury; 1187 to 1199. *Edited by* WILLIAM STUBBS, M.A., Vicar of Navestock, Essex, and Lambeth Librarian. 1864–1865.

The authorship of the Chronicle in Vol. I., hitherto ascribed to Geoffrey Vinesauf, is now more correctly ascribed to Richard, Canon of the Holy Trinity of London. The narrative extends from 1187 to 1199; but its chief interest consists in the minute and authentic narrative which it furnishes of the exploits of Richard I., from his departure from England in December 1189 to his death in 1199. The author states in his prologue that he was an eye-witness of much that he records; and various incidental circumstances which occur in the course of the narrative confirm this assertion.

The letters in Vol. II., written between 1187 and 1199, are of value as furnishing authentic materials for the history of the ecclesiastical condition of England during the reign of Richard I. They had their origin in a dispute which arose from the attempts of Baldwin and Hubert, archbishops of Canterbury, to found a college of secular canons, a project which gave great umbrage to the monks of Canterbury, who saw in it a design to supplant them in their function of metropolitan chapter. These letters are printed, for the first time, from a MS. belonging to the archiepiscopal library at Lambeth.

39. RECUEIL DES CRONIQUES ET ANCHIENNES ISTORIES DE LA GRANT BRETAIGNE A PRESENT NOMME ENGLETERRE, par JEHAN DE WAURIN. Vol. I. Albina to 688. Vol. II., 1399–1422. Vol. III., 1422–1431. *Edited by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864–1879.

40. A COLLECTION OF THE CHRONICLES AND ANCIENT HISTORIES OF GREAT BRITAIN, NOW CALLED ENGLAND, by JOHN DE WAVRIN. Albina to 688. (Translation of the preceding Vol. I.) *Edited and translated by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864.

This curious chronicle extends from the fabulous period of history down to the return of Edward IV. to England in the year 1471 after the second deposition of Henry VI. The manuscript from which the text of the work is taken is preserved in the Imperial Library at Paris, and is believed to be the only complete and nearly contemporary copy in existence. The work, as originally bound, was comprised in six volumes, since rebound in morocco in 12 volumes, folio maximo, vellum, and is illustrated with exquisite miniatures, vignettes, and initial letters. It was written towards the end of the fifteenth century, having been expressly executed for Louis de Bruges, Seigneur de la Gruthuyse and Earl of Winchester, from whose cabinet it passed into the library of Louis XII. at Blois.

41. POLYCHRONICON RANULPHI HIGDEN, with Trevisa's Translation. Vols. I. and II. *Edited by* CHURCHILL BABINGTON, B.D., Senior Fellow of St. John's College, Cambridge. Vols. III., IV., V., VI., and VII. *Edited by* the Rev. JOSEPH RAWSON LUMBY, D.D., Norrisian Professor of Divinity, Vicar of St. Edward's, Fellow of St. Catharine's College, and late Fellow of Magdalene College, Cambridge. 1865–1879.

This is one of the many mediæval chronicles which assume the character of a history of the world. It begins with the creation, and is brought down to the author's own time, the reign of Edward III. Prefixed to the historical portion, is a chapter devoted to geography, in which is given a description of every known land. To say that the Polychronicon was written in the fourteenth century is to say that it is not free from inaccuracies. It has, however, a value apart from its intrinsic merits. It enables us to form a very fair estimate of the knowledge of history and geography which well-informed readers of the fourteenth and fifteenth centuries possessed, for it was then the standard work on general history.

The two English translations, which are printed with the original Latin, afford interesting illustrations of the gradual change of our language, for one was made in the fourteenth century, the other in the fifteenth. The differences between Trevisa's version and that of the unknown writer are often considerable.

42. LE LIVERE DE REIS DE BRITTANIE E LE LIVERE DE REIS DE ENGLETERE. *Edited by* JOHN GLOVER, M.A., Vicar of Brading, Isle of Wight, formerly Librarian of Trinity College, Cambridge. 1865.

These two treatises, though they cannot rank as independent narratives, are nevertheless valuable as careful abstracts of previous historians, especially "Le Livere de Reis de Engletere." Some various readings are given which are interesting to the philologist as instances of semi-Saxonized French.

It is supposed that Peter of Ickham must have been the author, but no certain conclusion on that point has been arrived at.

43. CHRONICA MONASTERII DE MELSA, AB ANNO 1150 USQUE AD ANNUM 1406. Vols. I., II., and III. *Edited by* EDWARD AUGUSTUS BOND, Esq., Assistant Keeper of the Manuscripts, and Egerton Librarian, British Museum. 1866–1868.

The Abbey of Meaux was a Cistercian house, and the work of its abbot is both curious and valuable. It is a faithful and often minute record of the establishment of a religious community, of its progress in forming an ample revenue, of its struggles to maintain its acquisitions, and of its relations to the governing institutions of the country. In addition to the private affairs of the monastery, some light is thrown upon the public events of the time, which are however kept distinct, and appear at the end of the history of each abbot's administration. The text has been printed from what is said to be the autograph of the original compiler, Thomas de Burton, the nineteenth abbot.

44. MATTHÆI PARISIENSIS HISTORIA ANGLORUM, SIVE, UT VULGO DICITUR, HISTORIA MINOR. Vols. I., II., and III. 1067–1253. *Edited by* Sir FREDERIC MADDEN, K.H., Keeper of the Department of Manuscripts, British Museum. 1866–1869.

The exact date at which this work was written is, according to the chronicler, 1250. The history is of considerable value as an illustration of the period during which the author lived, and contains a good summary of the events which followed the Conquest. This minor chronicle is, however, based on another work (also written by Matthew Paris) giving fuller details, which has been called the "Historia Major." The chronicle here published, nevertheless, gives some information not to be found in the greater history.

45. LIBER MONASTERII DE HYDA: A CHRONICLE AND CHARTULARY OF HYDE ABBEY, WINCHESTER, 455–1023. *Edited, from a Manuscript in the Library of the Earl of Macclesfield, by* EDWARD EDWARDS, Esq. 1866.

The "Book of Hyde" is a compilation from much earlier sources which are usually indicated with considerable care and precision. In many cases, however, the Hyde chronicler appears to correct, to qualify, or to amplify—either from tradition or from sources of information not now discoverable—the statements, which, in substance, he adopts. He also mentions, and frequently quotes from writers whose works are either entirely lost or at present known only by fragments.

There is to be found, in the "Book of Hyde," much information relating to the reign of King Alfred which is not known to exist elsewhere. The volume contains some curious specimens of Anglo-Saxon and Mediæval English.

46. CHRONICON SCOTORUM: A CHRONICLE OF IRISH AFFAIRS, from the EARLIEST TIMES to 1135; with a SUPPLEMENT, containing the Events from 1141 to 1150. *Edited, with a Translation, by* WILLIAM MAUNSELL HENNESSY, Esq., M.R.I.A. 1866.

There is, in this volume, a legendary account of the peopling of Ireland and of the adventures which befell the various heroes who are said to have been connected with Irish history. The details are, however, very meagre both for this period and for the time when history becomes more authentic. The plan adopted n the chronicle gives the appearance of an accuracy to which the earlier portions of the work cannot have any claim. The succession of events is marked, year by year, from A.M. 1599 to A.D. 1150. The principal events narrated in the later portion of the work are, the invasions of foreigners, and the wars of the Irish among themselves. The text has been printed from a MS. preserved in the library of Trinity College, Dublin, written partly in Latin, partly in Irish.

47. THE CHRONICLE OF PIERRE DE LANGTOFT, IN FRENCH VERSE, FROM THE EARLIEST PERIOD TO THE DEATH OF EDWARD I. Vols. I. and II. *Edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A. 1866–1868.

It is probable that Pierre de Langtoft was a canon of Bridlington, in Yorkshire, and that he lived in the reign of Edward I., and during a portion of the reign of Edward II. This chronicle is divided into three parts; in the first is an abridgment of Geoffrey of Monmouth's "Historia Britonum," in the second. a history of the Anglo-Saxon and Norman kings, down to the death of Henry III., and in the third a history of the reign of Edward I. The principal object of the work was apparently to show the justice of Edward's Scottish wars. The language is singularly corrupt, and a curious specimen of the French of Yorkshire.

48. THE WAR OF THE GAEDHIL WITH THE GAILL, or, THE INVASIONS OF IRELAND BY THE DANES AND OTHER NORSEMEN. *Edited, with a Translation, by* JAMES HENTHORN TODD, D.D., Senior Fellow of Trinity College, and Regius Professor of Hebrew in the University, Dublin. 1867.

The work in its present form, in the editor's opinion. is a comparatively modern version of an undoubtedly ancient original. That it was compiled from contemporary materials has been proved by curious incidental evidence. It is stated in the account given of the battle of Clontarf that the full tide in Dublin Bay on the day of the battle (23 April 1014) coincided with sunrise; and that the returning tide in the evening aided considerably in the defeat of the Danes. The fact has been verified by astronomical calculations, and the inference is that the author of the chronicle, if not himself an eye-witness, must have derived his information from those who were eye-witnesses. The contents of the work are sufficiently described in its title. The story is told after the manner of the Scandinavian Sagas, with poems and fragments of poems introduced into the prose narrative.

49. GESTA REGIS HENRICI SECUNDI BENEDICTI ABBATIS. THE CHRONICLE OF THE REIGNS OF HENRY II. AND RICHARD I., 1169–1192, known under the name of BENEDICT OF PETERBOROUGH. Vols. I. and II. *Edited by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford, and Lambeth Librarian. 1867.

This chronicle of the reigns of Henry II. and Richard I., known commonly under the name of Benedict of Peterborough, is one of the best existing specimens of a class of historical compositions of the first importance to the student.

50. Munimenta Academica, or, Documents illustrative of Academical Life and Studies at Oxford (in Two Parts). *Edited by* the Rev. Henry Anstey, M.A., Vicar of St. Wendron, Cornwall, and lately Vice-Principal of St. Mary Hall, Oxford. 1868.

This work will supply materials for a History of Academical Life and Studie in the University of Oxford during the 13th, 14th, and 15th centuries.

51. Chronica Magistri Rogeri de Houedene. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1868–1871.

This work has long been justly celebrated, but not thoroughly understood until Mr. Stubbs' edition. The earlier portion, extending from 732 to 1148, appears to be a copy of a compilation made in Northumbria about 1161, to which Hoveden added little. From 1148 to 1169—a very valuable portion of this work—the matter is derived from another source, to which Hoveden appears to have supplied little, and not always judiciously. From 1170 to 1192 is the portion which corresponds with the Chronicle known under the name of Benedict of Peterborough (*see* No. 49); but it is not a copy, being sometimes an abridgment, at others a paraphrase; occasionally the two works entirely agree; showing that both writers had access to the same materials, but dealt with them differently. From 1192 to 1201 may be said to be wholly Hoveden's work: it is extremely valuable, and an authority of the first importance.

52. Willelmi Malmesbiriensis Monachi de Gestis Pontificum Anglorum Libri Quinque. *Edited, from William of Malmesbury's Autograph MS., by* N. E. S. A. Hamilton, Esq., of the Department of Manuscripts, British Museum. 1870.

William of Malmesbury's "Gesta Pontificum" is the principal foundation of English Ecclesiastical Biography, down to the year 1122. The manuscript which has been followed in this Edition is supposed by Mr. Hamilton to be the author's autograph, containing his latest additions and amendments.

53. Historic and Municipal Documents of Ireland, from the Archives of the City of Dublin, &c. 1172–1320. *Edited by* John T. Gilbert, Esq., F.S.A., Secretary of the Public Record Office of Ireland. 1870.

A collection of original documents, elucidating mainly the history and condition of the municipal, middle, and trading classes under or in relation with the rule of England in Ireland,—a subject hitherto in almost total obscurity. Extending over the first hundred and fifty years of the Anglo-Norman settlement, the series includes charters, municipal laws and regulations, rolls of names of citizens and members of merchant-guilds, lists of commodities with their rates, correspondence, illustrations of relations between ecclesiastics and laity; together with many documents exhibiting the state of Ireland during the presence there of the Scots under Robert and Edward Bruce.

54. The Annals of Loch Cé. A Chronicle of Irish Affairs, from 1014 to 1590. Vols. I. and II. *Edited, with a Translation, by* William Maunsell Hennessy, Esq., M.R.I.A. 1871.

The original of this chronicle has passed under various names. The title of "Annals of Loch Cé" was given to it by Professor O'Curry, on the ground that it was transcribed for Brian Mac Dermot, an Irish chieftain, who resided on the island in Loch Cé, in the county of Roscommon. It adds much to the materials for the civil and ecclesiastical history of Ireland; and contains many curious references to English and foreign affairs, not noticed in any other chronicle.

55. Monumenta Juridica. The Black Book of the Admiralty, with Appendices. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* Sir Travers Twiss, Q.C., D.C.L. 1871–1876.

This book contains the ancient ordinances and laws relating to the navy and was probably compiled for the use of the Lord High Admiral of England Selden calls it the "jewel of the Admiralty Records." Prynne ascribes to the Black Book the same authority in the Admiralty as the Black and Red Books have in the Court of Exchequer, and most English writers on maritime law recognize its importance.

56. Memorials of the Reign of Henry VI.:—Official Correspondence of Thomas Bekynton, Secretary to Henry VI., and Bishop of Bath and Wells. *Edited, from a MS. in the Archiepiscopal Library at Lambeth, with an Appendix of Illustrative Documents, by* the

Rev. GEORGE WILLIAMS, B.D., Vicar of Ringwood, late Fellow of King's College, Cambridge. Vols. I. and II. 1872.

These curious volumes are of a miscellaneous character, and were probably compiled under the immediate direction of Bekynton before he had attained to the Episcopate. They contain many of the Bishop's own letters, and severa. written by him in the King's name; also letters to himself while Royal Secretary, and others addressed to the King. This work elucidates some points in the history of the nation during the first half of the fifteenth century.

57. MATTHÆI PARISIENSIS, MONACHI SANCTI ALBANI, CHRONICA MAJORA. Vol. I. The Creation to A.D. 1066. Vol. II. A.D. 1067 to A.D. 1216. Vol. III. A.D. 1216 to A.D. 1239. Vol. IV. A.D. 1240 to A.D. 1247. Vol. V. A.D. 1248 to A.D. 1259. Vol. VI. Additamenta. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, D.D., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge. 1872–1882.

This work contains the "Chronica Majora" of Matthew Paris, one of the most valuable and frequently consulted of the ancient English Chronicles. It is published from its commencement, for the first time. The editions by Archbishop Parker, and William Wats, severally begin at the Norman Conquest.

58. MEMORIALE FRATRIS WALTERI DE COVENTRIA.—THE HISTORICAL COLLECTIONS OF WALTER OF COVENTRY. Vols. I. and II. *Edited, from the MS. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge, by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1872–1873.

This work, now printed in full for the first time, has long been a *desideratum* by Historical Scholars. The first portion, however, is not of much importance, being only a compilation from earlier writers. The part relating to the first quarter of the thirteenth century is the most valuable and interesting.

59. THE ANGLO-LATIN SATIRICAL POETS AND EPIGRAMMATISTS OF THE TWELFTH CENTURY. Vols. I. and II. *Collected and edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A., Corresponding Member of the National Institute of France (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres). 1872.

The Poems contained in these volumes have long been known and appreciated as the best satires of the age in which their authors flourished, and were deservedly popular during the 13th and 14th centuries.

60. MATERIALS FOR A HISTORY OF THE REIGN OF HENRY VII., FROM ORIGINAL DOCUMENTS PRESERVED IN THE PUBLIC RECORD OFFICE. Vols. I. and II. *Edited by* the Rev. WILLIAM CAMPBELL, M.A., one of Her Majesty's Inspectors of Schools. 1873–1877.

These volumes are valuable as illustrating the acts and proceedings of Henry VII. on ascending the throne, and shadow out the policy he afterwards adopted.

61. HISTORICAL PAPERS AND LETTERS FROM THE NORTHERN REGISTERS. *Edited by* JAMES RAINE, M.A., Canon of York, and Secretary of the Surtees Society. 1873.

The documents in this volume illustrate, for the most part, the general history of the north of England, particularly in its relation to Scotland.

62. REGISTRUM PALATINUM DUNELMENSE. THE REGISTER OF RICHARD DE KELLAWE, LORD PALATINE AND BISHOP OF DURHAM; 1311-1316. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1873–1878.

Bishop Kellawe's Register contains the proceedings of his prelacy, both lay and ecclesiastical, and is the earliest Register of the Palatinate of Durham.

63. MEMORIALS OF SAINT DUNSTAN ARCHBISHOP OF CANTERBURY. *Edited, from various MSS., by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1874.

This volume contains several lives of Archbishop Dunstan, one of the most celebrated Primates of Canterbury. They open various points of Historical and Literary interest, without which our knowledge of the period would be more incomplete than it is at present.

64. CHRONICON ANGLIÆ, AB ANNO DOMINI 1328 USQUE AD ANNUM 1388, AUCTORE MONACHO QUODAM SANCTI ALBANI. *Edited by* EDWARD

MAUNDE THOMPSON, Esq., Barrister-at-Law, and Assistant-Keeper of the Manuscripts in the British Museum. 1874.

This chronicle gives a circumstantial history of the close of the reign of Edward III. which has hitherto been considered lost.

65. THÓMAS SAGA ERKIBYSKUPS. A LIFE OF ARCHBISHOP THOMAS BECKET, IN ICELANDIC. Vol. I. *Edited, with English Translation, Notes, and Glossary, by* M. EIRÍKR MAGNÚSSON, Sub-Librarian of the University Library, Cambridge. 1875.

This work is derived from the Life of Becket written by Benedict of Peterborough, and apparently supplies the missing portions in Benedict's biography.

66. RADULPHI DE COGGESHALL CHRONICON ANGLICANUM. *Edited by* the REV. JOSEPH STEVENSON, M.A. 1875.

This volume contains the "Chronicon Anglicanum," by Ralph of Coggeshall, the "Libellus de Expugnatione Terræ Sanctæ per Saladinum," usually ascribed to the same author, and other pieces of an interesting character.

67. MATERIALS FOR THE HISTORY OF THOMAS BECKET, ARCHBISHOP OF CANTERBURY. Vols. I., II., III., IV., V., and VI. *Edited by* the Rev. JAMES CRAIGIE ROBERTSON, M.A., Canon of Canterbury. 1875–1882

This Publication will comprise all contemporary materials for the history of Archbishop Thomas Becket. The first volume contains the life of that celebrated man, and the miracles after his death, by William, a monk of Canterbury. The second, the life by Benedict of Peterborough; John of Salisbury; Alan of Tewkesbury; and Edward Grim. The third, the life by William Fitzstephen; and Herbert of Bosham. The fourth, Anonymous lives, Quadrilogus, &c. The fifth and sixth volumes, the Epistles, and known letters.

68. RADULFI DE DICETO DECANI LUNDONIENSIS OPERA HISTORICA. THE HISTORICAL WORKS OF MASTER RALPH DE DICETO, DEAN OF LONDON. Vols. I. and II. *Edited, from the Original Manuscripts, by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1876.

The Historical Works of Ralph de Diceto are some of the most valuable materials for British History. The Abbreviationes Chronicorum extend from the Creation to 1147, and the Ymagines Historiarum to 1201.

69. ROLL OF THE PROCEEDINGS OF THE KING'S COUNCIL IN IRELAND, FOR A PORTION OF THE 16TH YEAR OF THE REIGN OF RICHARD II. 1392–93. *Edited by* the Rev. JAMES GRAVES, A.B. 1877.

This Roll throws considerable light on the History of Ireland at a period little known. It seems the only document of the kind extant.

70. HENRICI DE BRACTON DE LEGIBUS ET CONSUETUDINIBUS ANGLIÆ LIBRI QUINQUE IN VARIOS TRACTATUS DISTINCTI. AD DIVERSORUM ET VETUSTISSIMORUM CODICUM COLLATIONEM TYPIS VULGATI. Vols. I., II., III., IV. and V. *Edited by* SIR TRAVERS TWISS, Q.C., D.C.L. 1878–1882.

This is a new edition of Bracton's celebrated work, collated with MSS. in the British Museum; the Libraries of Lincoln's Inn, Middle Temple, and Gray's Inn; Bodleian Library, Oxford; the Bibliothèque Nationale, Paris; &c.

71. THE HISTORIANS OF THE CHURCH OF YORK, AND ITS ARCHBISHOPS. Vol. I. *Edited by* JAMES RAINE, M.A., Canon of York, and Secretary of the Surtees Society. 1879.

This will form a complete "Corpus Historicum Eboracense," a work very much needed, and of great value to the Historical Inquirer.

72. REGISTRUM MALMESBURIENSE. THE REGISTER OF MALMESBURY ABBEY; PRESERVED IN THE PUBLIC RECORD OFFICE. Vol. I. and II. *Edited by* J S. BREWER, M.A., Preacher at the Rolls, and Rector of Toppesfield, and CHARLES TRICE MARTIN Esq., B.A. 1879, 1880.

This work throws light upon many curious points of history, and illustrates the growth of society, the distribution and cultivation of land, the relations of landlord and tenant, and national history and customs.

73. HISTORICAL WORKS OF GERVASE OF CANTERBURY. Vols. I. and II. THE CHRONICLE OF THE REIGNS OF STEPHEN, HENRY II., AND RICHARD I.

BY GERVASE, THE MONK OF CANTERBURY. *Edited by* WILLIAM STUBBS, D.D.; Canon Residentiary of St. Paul's, London; Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford; &c. 1879, 1880.

The Historical Works of Gervase of Canterbury are of great importance, as regards the questions of Church and State, during the period in which he wrote. This work was printed by Twysden, in the "Historiæ Anglicanæ Scriptores X.," more than two centuries ago. The present edition has received critical examination and illustration.

74. HENRICI ARCHIDIACONI HUNTENDUNENSIS HISTORIA ANGLORUM. THE HISTORY OF THE ENGLISH, BY HENRY, ARCHDEACON OF HUNTINGDON, from A.C. 55 to A.D. 1154, in Eight Books. *Edited by* THOMAS ARNOLD, M.A., of University College, Oxford. 1879.

Henry of Huntingdon's work was first printed by Sir Henry Savile, in 1596, in his "Scriptores post Bedam," and reprinted at Frankfort in 1601. Both editions are very rare and inaccurate. The first five books of the History were published in 1848 in the "Monumenta Historica Britannica," which is out of print. The present volume contains the whole of the manuscript of Huntingdon's History in eight books, collated with a manuscript lately discovered at Paris.

75. THE HISTORICAL WORKS OF SYMEON OF DURHAM. Vol. I. *Edited by* THOMAS ARNOLD, M.A., of University College, Oxford. 1882.

The first volume of this edition of the Historical Works of Symeon of Durham, contains the "Historia Dunelmensis Ecclesiæ," and other Works. The second volume will contain the "Historia Regum," &c.

76. CHRONICLES OF THE REIGNS OF EDWARD I. AND EDWARD II. Vol. I. *Edited by* WILLIAM STUBBS, D.D., Canon Residentiary of St. Paul's, London; Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford; &c. 1882.

These Chronicles will be comprised in two volumes; the first volume contains the "Annales Londonienses" and the "Annales Paulini."

77. REGISTRUM EPISTOLARUM FRATRIS JOHANNIS PECKHAM, ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS. Vol. I. *Edited by* CHARLES TRICE MARTIN, ESQ., B.A., F.S.A. 1882.

The Letters of Archbishop Peckham are of great value for the illustration of English Ecclesiastical History.

In the Press.

CHRONICLE OF ROBERT OF BRUNNE. *Edited by* FREDERICK JAMES FURNIVALL, Esq., M.A., of Trinity Hall, Cambridge, Barrister-at-Law.

THE METRICAL CHRONICLE OF ROBERT OF GLOUCESTER. *Edited by* WILLIAM ALDIS WRIGHT, Esq., M.A.

A COLLECTION OF SAGAS AND OTHER HISTORICAL DOCUMENTS relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. *Edited by* Sir GEORGE WEBBE DASENT, D.C.L., Oxon., and M. GUDBRAND VIGFUSSON, M.A.

THÓMAS SAGA ERKIBYSKUPS. A LIFE OF ARCHBISHOP THOMAS BECKET, IN ICELANDIC. Vol. II. *Edited, with English Translation, Notes, and Glossary, by* M. EIRÍKR MAGNÚSSON, M.A., Sub-Librarian of the University Library, Cambridge.

RECUEIL DES CRONIQUES ET ANCHIENNES ISTORIES DE LA GRANT BRETAIGNE A PRESENT NOMME ENGLETERRE, par JEHAN DE WAURIN. Vol. IV., 1431–1443. *Edited by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A., and EDWARD L. C. P. HARDY, Esq., F.S.A., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law.

LESTORIE DES ENGLES SOLUM GEFFREI GAIMAR. *Edited by* SIR THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records; *continued by* FRANK SCOTT HAYDON, Esq., B.A.

THE HISTORIANS OF THE CHURCH OF YORK, AND ITS ARCHBISHOPS. Vol. II. *Edited by* JAMES RAINE, D.C.L., Canon of York, and Secretary of the Surtees Society.

POLYCHRONICON RANULPHI HIGDEN, with Trevisa's Translation. Vol. VIII. *Edited by* the Rev. JOSEPH RAWSON LUMBY, D.D., Norrisian Professor of Divinity, Vicar of St. Edward's, Fellow of St. Catharine's College, and late Fellow of Magdalene College, Cambridge.

YEAR BOOKS, 11—16 Edward III. *Edited and translated by* ALFRED JOHN HORWOOD, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law; *continued by* LUKE OWEN PIKE, Esq., M.A., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law.

MATTHÆI PARISIENSIS, MONACHI SANCTI ALBANI, CHRONICA MAJORA. Vol. VII. Index. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, D.D., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge.

THE HISTORICAL WORKS OF SYMEON OF DURHAM. Vol. II. *Edited by* THOMAS ARNOLD, M.A., of University College, Oxford.

CHRONICLES OF THE REIGNS OF EDWARD I. AND EDWARD II. Vol. II. *Edited by* WILLIAM STUBBS, D.D., Canon Residentiary of St. Paul's, London; Regius Professor of Modern History, & Fellow of Oriel College, Oxford.

HENRICI DE BRACTON DE LEGIBUS ET CONSUETUDINIBUS ANGLIÆ. LIBRI QUINQUE IN VARIOS TRACTATUS DISTINCTI. AD DIVERSORUM ET VETUSTISSIMORUM CODICUM COLLATIONEM TYPIS VULGATI. Vol. VI. *Edited by* SIR TRAVERS TWISS, Q.C., D.C.L.

THE REGISTER OF ST. OSMUND. *Edited by* the Rev. WILLIAM HENRY JONES, M.A., F.S.A., Canon of Salisbury, and Vicar of Bradford-on-Avon.

REGISTRUM EPISTOLARUM FRATRIS JOHANNIS PECKHAM, ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS. Vol. II. *Edited by* CHARLES TRICE MARTIN, ESQ., B.A., F.S.A.

THE CHARTULARY OF ST. MARY'S ABBEY, NEAR DUBLIN, preserved in the Bodleian Library, Oxford. *Edited by* JOHN THOMAS GILBERT, Esq., F.S.A., M.R.I.A.

In Progress.

DESCRIPTIVE CATALOGUE OF MANUSCRIPTS RELATING TO THE HISTORY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Vol. IV.; 1327, &c. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

THE CHARTULARY OF THE ANCIENT BENEDICTINE ABBEY OF RAMSEY, from the MS. in the Public Record Office. *Edited by* WILLIAM HENRY HART, Esq., F.S.A., and the Rev. PONSONBY A. LYONS.

THE CHRONICLE OF THE ANCIENT ABBEY OF RAMSEY, contained in the Chartulary of that Abbey, in the Public Record Office. *Edited by* the Rev. WILLIAM DUNN MACRAY, M.A., Rector of Ducklington, Oxfordshire.

EADMERI HISTORIÆ NOVORUM SIVE SUI SÆCULI LIBRI SEX; and, VITA ANSELMI CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI, AUCTORE EADMERO. *Edited by* the Rev. MARTIN RULE, M.A.

MATERIALS FOR THE HISTORY OF THOMAS BECKET, ARCHBISHOP OF CANTERBURY. Vol. VII.

PUBLICATIONS OF THE RECORD COMMISSIONERS, &c.

[In boards or cloth.]

ROTULORUM ORIGINALIUM IN CURIÂ SCACCARII ABBREVIATIO. Henry III.—Edward III. *Edited by* HENRY PLAYFORD, Esq. 2 Vols. folio (1805—1810). 25*s.*, or 12*s.* 6*d.* each.

CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM SIVE ESCAETARUM. Henry III.—Richard III. *Edited by* JOHN CALEY and JOHN BAYLEY, Esqrs. Vols. 3 and 4, folio (1821—1828): Vol. 3, 21*s.*; Vol. 4, 24*s.*

LIBRORUM MANUSCRIPTORUM BIBLIOTHECÆ HARLEIANÆ CATALOGUS. Vol. 4. *Edited by* the Rev. T. HARTWELL HORNE. Folio (1812), 18*s.*

ABBREVIATIO PLACITORUM. Richard I.—Edward II. *Edited by* the Right Hon. GEORGE ROSE and W. ILLINGWORTH, Esq. 1 Vol. folio (1811), 18*s.*

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, INDICES. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Folio (1816), (Domesday-Book, Vol. 3). 21*s.*

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, ADDITAMENTA EX CODIC. ANTIQUISS. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Folio (1816), (Domesday-Book, Vol. 4). 21*s.*

STATUTES OF THE REALM. *Edited by* Sir T. E. TOMLINS, JOHN RAITHBY, JOHN CALEY, and WM. ELLIOTT, Esqrs. Vols. 7, 8, 9, 10, and 11, including 2 Vols. of Indices, large folio (1819—1828). 31*s.* 6*d.* each; except the Indices, 30*s.* each.

VALOR ECCLESIASTICUS, temp. Hen. VIII., Auctoritate Regia institutus. *Edited by* JOHN CALEY, Esq., and the Rev. JOSEPH HUNTER. Vols. 3 to 6, folio (1817-1834). 25*s.* each.

*** The Introduction, separately, 8vo. 2*s.* 6*d.*

ROTULI SCOTIÆ IN TURRI LONDINENSI ET IN DOMO CAPITULARI WESTMONASTERIENSI ASSERVATI. 19 Edward I.—Henry VIII. *Edited by* DAVID MACPHERSON, JOHN CALEY, and W. ILLINGWORTH, Esqrs., and the Rev. T. HARTWELL HORNE. Vol. 2, folio (1819). 21*s.*

FŒDERA, CONVENTIONES, LITTERÆ, &c.; or, RYMER'S FŒDERA, New Edition, folio. Vol. 3, Part 2, 1361—1377 (1830): Vol. 4, 1377—1383 (1869). *Edited by* JOHN CALEY and FRED. HOLBROOKE, Esqrs Vol. 3, Part 2, 21*s.*; Vol. 4, 6*s.*

DUCATUS LANCASTRIÆ CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM, &c. Part 3, Calendar to the Pleadings, &c., Henry VII.—13 Elizabeth. Part 4, Calendar to the Pleadings, to end of Elizabeth. (1827—1834.) *Edited by* R. J. HARPER, JOHN CALEY, and WM. MINCHIN, Esqrs. Folio. Part 3 (or Vol. 2), 31*s.* 6*d.*; Part 4 (or Vol. 3), 21*s.*

CALENDARS OF THE PROCEEDINGS IN CHANCERY, ELIZABETH; with Examples of earlier Proceedings from Richard II. *Edited by* JOHN BAYLEY, Esq. Vol. 3 (1832), folio, 21*s.*

PARLIAMENTARY WRITS AND WRITS OF MILITARY SUMMONS, with Records and Muniments relating to Suit and Service due and performed to the King's High Court of Parliament and the Councils of the Realm. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. (1830—1834.) Folio. Vol. 2, Division 1, Edward II., 21*s.*; Vol. 2, Division 2, 21*s.*; Vol. 2, Division 3, 42*s.*

Rotuli Litterarum Clausarum in Turri Londinensi asservati. 2 Vols. folio (1833, 1844). Vol. 1, 1204—1224. Vol. 2, 1224—1227. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. Vol. 1, 63*s.*; Vol. 2, 18*s.*

Proceedings and Ordinances of the Privy Council of England. 10 Richard II.—33 Henry VIII. *Edited by* Sir Nicholas Harris Nicolas. 7 Vols. royal 8vo. (1834—1837). 14*s.* each.

Rotuli Litterarum Patentium in Turri Londinensi asservati. 1201—1216. *Edited by* T. Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. folio (1835) 31*s.* 6*d.*
*** The Introduction, separately, 8vo. 9*s.*

Rotuli Curiæ Regis. Rolls and Records of the Court held before the King's Justiciars or Justices. 6 Richard I.—1 John. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 2 Vols. royal 8vo. (1835). 28*s.*

Rotuli Normanniæ in Turri Lond. asservati. 1200—1205; 1417-1418. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835). 12*s.* 6*d.*

Rotuli de Oblatis et Finibus in Turri Lond. asservati, temp. Regis Johannis. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835). 18*s.*

Excerpta e Rotulis Finium in Turri Londinensi asservatis. Henry III., 1216—1272. *Edited by* Charles Roberts, Esq. 2 Vols. royal 8vo. (1835, 1836); Vol. 1, 14*s.*; Vol. 2, 18*s.*

Fines, sive Pedes Finium; sive Finales Concordiæ in Curiâ Domini Regis. 7 Richard I.—16 John, 1195—1214. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. In Counties. 2 Vols. royal 8vo. (1835—1844); Vol. 1, 8*s.* 6*d.*; Vol. 2, 2*s.* 6*d.*

Ancient Kalendars and Inventories of the Treasury of His Majesty's Exchequer; with Documents illustrating its History. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 3 Vols. royal 8vo. (1836). 42*s.*

Documents and Records illustrating the History of Scotland, and the Transactions between the Crowns of Scotland and England; preserved in the Treasury of Her Majesty's Exchequer. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 1 Vol. royal 8vo. (1837). 18*s.*

Rotuli Chartarum in Turri Londinensi asservati. 1199—1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. folio (1837). 30*s.*

Report of the Proceedings of the Record Commissioners, 1831—1837. 1 Vol. folio (1837). 8*s.*

Registrum vulgariter nuncupatum "The Record of Caernarvon," e codice MS. Harleiano, 696, descriptum. *Edited by* Sir Henry Ellis. 1 Vol. folio (1838). 31*s.* 6*d.*

Ancient Laws and Institutes of England; comprising Laws enacted under the Anglo-Saxon Kings, with Translation of the Saxon; the Laws called Edward the Confessor's; the Laws of William the Conqueror, and those ascribed to Henry the First; Monumenta Ecclesiastica Anglicana, from 7th to 10th century; and Ancient Latin Version of the Anglo-Saxon Laws. Glossary, &c. *Edited by* Benjamin Thorpe, Esq. 1 Vol. folio (1840), 40*s.* Or, 2 Vols. royal 8vo., 30*s.*

Ancient Laws and Institutes of Wales; comprising Laws supposed to be enacted by Howel the Good, modified by subsequent Regulations prior to the Conquest by Edward the First; and anomalous Laws, consisting principally of Institutions which continued in force. With Translation.

Also, Latin Transcripts, containing Digests of the Welsh Laws, principally of the Dimetian Code. Glossary, &c. *Edited by* ANEURIN OWEN, Esq. 1 Vol. folio (1841), 44*s*. Or, 2 Vols. royal 8vo., 36*s*.

ROTULI DE LIBERATE AC DE MISIS ET PRÆSTITIS, Regnante Johanne. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. royal 8vo (1844). 6*s*

THE GREAT ROLLS OF THE PIPE, 2, 3, 4 HEN. II., 1155—1158. *Edited by* the Rev. JOSEPH HUNTER. 1 Vol. royal 8vo. (1844). 4*s*. 6*d*.

THE GREAT ROLL OF THE PIPE, 1 RIC. I., 1189—1190. *Edited by* the Rev. JOSEPH HUNTER. 1 Vol. royal 8vo. (1844). 6*s*.

DOCUMENTS ILLUSTRATIVE OF ENGLISH HISTORY in the 13th and 14th centuries, from the Records of the Queen's Remembrancer in the Exchequer. *Edited by* HENRY COLE, Esq. 1 Vol. fcp. folio (1844). 45*s*. 6*d*.

MODUS TENENDI PARLIAMENTUM. An Ancient Treatise on the Mode of holding the Parliament in England. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. 8vo. (1846). 2*s*. 6*d*.

REGISTRUM MAGNI SIGILLI REGUM SCOTORUM in Archivis Publicis asservatum. 1306—1424. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1814). 10*s*. 6*d*.

THE ACTS OF THE PARLIAMENTS OF SCOTLAND. Folio (1814—1875). *Edited by* THOMAS THOMSON and COSMO INNES, Esqrs. Vol. 1, 42*s*. Vols. 5 and 6 (in three Parts), 21*s*. each Part; Vols. 4, 7, 8, 9, 10, and 11, 10*s*. 6*d*. each; Vol. 12 (Index), 63*s*. Or, complete, 12 Volumes in 13, 12*l*. 12*s*.

THE ACTS OF THE LORDS AUDITORS OF CAUSES AND COMPLAINTS (ACTA DOMINORUM AUDITORUM). 1466—1494. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1839). 10*s*. 6*d*.

THE ACTS OF THE LORDS OF COUNCIL IN CIVIL CAUSES (ACTA DOMINORUM CONCILII). 1478—1495. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1839). 10*s*. 6*d*.

ISSUE ROLL OF THOMAS DE BRANTINGHAM, Bishop of Exeter, Lord High Treasurer of England, containing Payments out of His Majesty's Revenue, 44 Edward III., 1370. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1835), 35*s*. Or, royal 8vo., 25*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, James I.; from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1836), 30*s*. Or, royal 8vo., 21*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, Henry III.—Henry VI.; from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1837). 40*s*. Or, royal 8vo., 30*s*.

HANDBOOK TO THE PUBLIC RECORDS. *By* F. S. THOMAS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 1 Vol. royal 8vo. (1853). 12*s*.

HISTORICAL NOTES RELATIVE TO THE HISTORY OF ENGLAND. Henry VIII.—Anne (1509—1714). Book of Reference for ascertaining the Dates of Events. *By* F. S. THOMAS, Esq. 3 Vols. 8vo. (1856). 40*s*.

STATE PAPERS, DURING THE REIGN OF HENRY THE EIGHTH: with Indices of Persons and Places. 11 Vols., 4to. (1830—1852), 10*s*. 6*d*. each.

Vol. I.—Domestic Correspondence.

Vols. II. & III.—Correspondence relating to Ireland.

Vols. IV. & V.—Correspondence relating to Scotland.

Vols. VI. to XI.—Correspondence between England and Foreign Courts.

WORKS PUBLISHED IN PHOTOZINCOGRAPHY.

DOMESDAY BOOK, or the GREAT SURVEY OF ENGLAND OF WILLIAM THE CONQUEROR, 1086; fac-simile of the Part relating to each county, separately (with a few exceptions of double counties). Photozincographed, by Her Majesty's Command, at the Ordnance Survey Office, Southampton, Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., F.R.S., &c., Director. 35 Parts, imperial quarto and demy quarto (1861–1863) boards. *Price* 8*s.* to 1*l.* 3*s.* each Part, according to size; or, bound in 2 Vols., 20*l.* (*The edition in two volumes is out of print.*)

This important and unique survey of the greater portion of England* is the oldest and most valuable record in the national archives. It was commenced about the year 1084 and finished in 1086. Its compilation was determined upon at Gloucester by William the Conqueror, in council, in order that he might know what was due to him, in the way of tax, from his subjects, and that each at the same time might know what he had to pay. It was compiled as much for their protection as for the benefit of the sovereign. The nobility and people had been grievously distressed at the time by the king bringing over large numbers of French and Bretons, and quartering them on his subjects, "each according to the measure of his land," for the purpose of resisting the invasion of Cnut, King of Denmark, which was apprehended. The commissioners appointed to make the survey were to inquire the name of each place; who held it in the time of King Edward the Confessor; the present possessor; how many hides were in the manor; how many ploughs were in demesne; how many homagers; how many villeins; how many cottars; how many serving men; how many free tenants; how many tenants in soccage; how much wood, meadow, and pasture; the number of mills and fish-ponds; what had been added or taken away from the place; what was the gross value in the time of Edward the Confessor; the present value; and how much each free-man or soc-man had, and whether any advance could be made in the value. Thus could be ascertained who held the estate in the time of King Edward; who then held it; its value in the time of the late king; and its value as it stood at the formation of the survey. So minute was the survey, that the writer of the contemporary portion of the Saxon Chronicle records, with some asperity—"So very narrowly he caused it to be traced out, that there was not a single hide, nor one virgate of land, nor even, it is shame to tell, though it seemed to him no shame to do, an ox, nor a cow, nor a swine was left, that was not set down."

Domesday Survey is in two parts or volumes. The first, in folio, contains the counties of Bedford, Berks, Bucks, Cambridge, Chester and Lancaster, Cornwall, Derby, Devon, Dorset, Gloucester, Hants, Hereford, Herts, Huntingdon, Kent, Leicester and Rutland, Lincoln, Middlesex, Northampton, Nottingham, Oxford, Salop, Somerset, Stafford, Surrey, Sussex, Warwick, Wilts, Worcester, and York. The second volume, in quarto, contains the counties of Essex, Norfolk, and Suffolk.

Domesday Book was printed *verbatim et literatim* during the last century, in consequence of an address of the House of Lords to King George III. in 1767. It was not, however, commenced until 1773, and was completed early in 1783. In 1860, Her Majesty's Government, with the concurrence of the Master of the Rolls, determined to apply the art of photozincography to the production of a fac-simile of Domesday Book, under the superintendence of Colonel Sir Henry James, R.E., Director of the Ordnance Survey, Southampton. The fac-simile was completed in 1863.

---

* For some reason left unexplained, many parts were left unsurveyed; Northumberland, Cumberland, Westmoreland, and Durham, are not described in the survey; nor does Lancashire appear under its proper name; but Furness, and the northern part of Lancashire, as well as the south of Westmoreland, with a part of Cumberland, are included within the West Riding of Yorkshire. That part of Lancashire which lies between the Ribble and Mersey, and which at the time of the survey comprehended 688 manors, is joined to Cheshire. Part of Rutland is described in the counties of Northampton and Lincoln.

FAC-SIMILES of NATIONAL MANUSCRIPTS, from WILLIAM THE CONQUEROR to QUEEN ANNE, selected under the direction of the Master of the Rolls, and Photozincographed, by Command of Her Majesty, by Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., Director of the Ordnance Survey. *Price*, each Part, with translations and notes, double foolscap folio, 16*s*.

Part I. (William the Conqueror to Henry VII.). 1865. (*Out of print.*)
Part II. (Henry VIII. and Edward VI.). 1866.
Part III. (Mary and Elizabeth). 1867.
Part IV. (James I. to Anne). 1868.

The first Part extends from William the Conqueror to Henry VII., and contains autographs of the kings of England, as well as of many other illustrious personages famous in history, and some interesting charters, letters patent, and state papers. The second Part, for the reigns of Henry VIII. and Edward VI., consists principally of holograph letters and autographs of kings, princes, statesmen, and other persons of great historical interest, who lived during those reigns. The third Part contains similar documents for the reigns of Mary and Elizabeth, including a signed bill of Lady Jane Grey. The fourth Part concludes the series, and comprises a number of documents taken from the originals belonging to the Constable of the Tower of London; also several records illustrative of the Gunpowder Plot, and a woodcut containing portraits of Mary Queen of Scots and James VI., circulated by their adherents in England, 1580–3.

FAC-SIMILES OF ANGLO-SAXON MANUSCRIPTS. Photozincographed by the DIRECTOR-GENERAL of the ORDNANCE SURVEY, with translations by W. BASEVI SANDERS, Assistant Keeper of H.M. Records. Part I. *Price* 2*l*. 10*s*.

The Anglo-Saxon MSS. represented in this volume form the earlier portion of the collection of archives belonging to the Dean and Chapter of Canterbury, and consist of a series of 25 charters, deeds, and wills, commencing with a record of proceedings at the first Synodal Council of Clovesto in 742, and terminating with the first part of a tripartite cheirograph, whereby Thurstan conveyed to the Church of Canterbury land at Wimbish, in Essex, in 1049, the sixth year of the reign of Edward the Confessor.

Public Record Office,
December 1882.

SCOTLAND.

CATALOGUE OF SCOTCH RECORD PUBLICATIONS

PUBLISHED UNDER THE DIRECTION OF

THE LORD CLERK REGISTER OF SCOTLAND.

On Sale by—

MESSRS. LONGMANS & Co., AND MESSRS. TRÜBNER & Co., LONDON;
MESSRS. JAMES PARKER & Co., OXFORD AND LONDON;
MESSRS. MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE AND LONDON;
MESSRS. A. & C. BLACK, AND MESSRS. DOUGLAS & FOULIS, EDINBURGH;
AND MESSRS. A. THOM & Co., DUBLIN.

1. CHRONICLES OF THE PICTS AND SCOTS, AND OTHER EARLY MEMORIALS OF SCOTTISH HISTORY. Royal 8vo., half bound (1867). *Edited by* WILLIAM F. SKENE, LL.D. *Price* 10*s*.
2. LEDGER OF ANDREW HALYBURTON, CONSERVATOR OF THE PRIVILEGES OF THE SCOTCH NATION IN THE NETHERLANDS (1492–1503); TOGETHER WITH THE BOOKS OF CUSTOMS AND VALUATION OF MERCHANDISES IN SCOTLAND. *Edited by* COSMO INNES. Royal 8vo., half bound (1867). *Price* 10*s*.
3. DOCUMENTS ILLUSTRATIVE OF THE HISTORY OF SCOTLAND FROM THE DEATH OF KING ALEXANDER THE THIRD TO THE ACCESSION OF ROBERT BRUCE, from original and authentic copies in London, Paris, Brussels, Lille, and Ghent. In 2 Vols. royal 8vo., half bound (1870). *Edited by* Rev. JOSEPH STEVENSON. *Price* 10*s*. *each*.
4. ACCOUNTS OF THE LORD HIGH TREASURER OF SCOTLAND. Vol. 1, A.D. 1473–1498. *Edited by* THOMAS DICKSON. 1877. *Price* 10*s*.
5. REGISTER OF THE PRIVY COUNCIL OF SCOTLAND. *Edited and arranged by* J. H. BURTON, LL.D. Vol. 1, 1545–1569. Vol. 2, 1569–1578. Vol. 3, A.D. 1578–1585. Vol. 4, A.D. 1585–1592. *Edited by* DAVID MASSON, LL.D. 1877–1880. *Price* 15*s*. *each*. Vol. 5 in progress.
6. ROTULI SCACCARII REGUM SCOTORUM. THE EXCHEQUER ROLLS OF SCOTLAND. Vol. 1, A.D. 1264–1359. Vol. 2, A.D. 1359–1379. *Edited by* JOHN STUART, LL.D., and GEORGE BURNETT, Lyon King of Arms. 1878–1880. Vol. 3, A.D. 1379–1406. Vol. 4, A.D. 1406–1436 (1880). Vol. 5, A.D. 1437–1454 (1882). *Edited by* GEORGE BURNETT. *Price* 10*s*. *each*. Vol. 6 in the press.
7. CALENDAR OF DOCUMENTS RELATING TO SCOTLAND. *Edited by* JOSEPH BAIN. Vol. 1. *Price* 15*s*.
8. REGISTER OF THE GREAT SEAL OF SCOTLAND. A.D. 1424–1513 (1882). *Edited by* JAMES BALFOUR PAUL. *Price* 15*s*.

FAC-SIMILES OF THE NATIONAL MSS. OF SCOTLAND. (*Out of print.*) Parts I., II., and III. *Price* 21*s*. *each*.

Stationery Office,
December 1882.

IRELAND.

CATALOGUE OF IRISH RECORD PUBLICATIONS.

On Sale by—
MESSRS. LONGMANS & Co., AND MESSRS. TRÜBNER & Co., LONDON;
MESSRS. JAMES PARKER & Co., OXFORD AND LONDON;
MESSRS. MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE AND LONDON;
MESSRS. A. & C. BLACK, AND MESSRS. DOUGLAS & FOULIS, EDINBURGH;
AND MESSRS. A. THOM & Co., DUBLIN.

CALENDAR OF THE PATENT AND CLOSE ROLLS OF CHANCERY IN IRELAND. HENRY VIII., EDWARD VI., MARY, AND ELIZABETH. *Edited by* JAMES MORRIN. Royal 8vo. (1861-3). Vols. 1, 2, and 3. *Price* 11*s*. each.

ANCIENT LAWS AND INSTITUTES OF IRELAND.
Senchus Mor. (1865-1880.) Vols. 1, 2, 3, and 4. *Price* 10*s*. each. Vol. 5 in the press.

FAC-SIMILES of NATIONAL MANUSCRIPTS of IRELAND. *Edited by* JOHN T. GILBERT, F.S.A., M.R.I.A. *Part* 1 *is out of print.* Parts II. and III. *Price* 42*s*. each. *Part IV.* 1. *Price* 5*l*. 5*s*. *Part IV.* 2 *is in the press.*

This work is intended to form a comprehensive Palæographic Series for Ireland. It will furnish characteristic specimens of the documents which have come down from each of the classes which, in past ages, formed principal elements in the population of Ireland, or exercised an influence in her affairs. With these reproductions will be combined fac-similes of writings connected with eminent personages or transactions of importance in the annals of the country to the end of the reign of Queen Anne.

The specimens are reproduced as nearly as possible in accordance with the originals, in dimensions, colouring, and general appearance. Characteristic examples of styles of writing and caligraphic ornamentation are, so far as practicable, associated with subjects of historic and linguistic interest. Descriptions of the various manuscripts are given by the Editor in the Introduction. The contents of the specimens are fully elucidated and printed in the original languages, opposite to the Fac-similes—line for line—without contractions—thus facilitating reference and aiding effectively those interested in palæographic studies.

In the work are also printed in full, for the first time, many original and important historical documents.

Part I. commences with the earliest Irish MSS. extant.
Part II.: From the Twelfth Century to A.D. 1299.
Part III.: From A.D. 1300 to end of reign of Henry VIII.
Part IV. 1.: From reign of Edward VI. to that of James I.
In Part IV. 2.—now in the Press—the Work will be carried down to the eighteenth century.

(This work is sold also by Letts, Son, & Co. Limited, 33, King William Street; E. Stanford, Charing Cross; J. Wyld, Charing Cross; B. Quaritch, 15, Piccadilly; W. & A. K. Johnston, Edinburgh; and Hodges, Figgis & Co., Dublin.)

ACCOUNT OF FAC-SIMILES OF NATIONAL MANUSCRIPTS OF IRELAND. Parts I. and II. together. *Price* 2*s*. 6*d*. Part II. *Price* 1*s*. 6*d*. Part III. *Price* 1*s*. Part IV. 1. *Price* 2*s*.

Stationery Office,
December 1882.